

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 69

Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благуна Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Боровик Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Галацин Катерина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Козяр Микола Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, інженерної графіки та машинознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Кузьменко Ольга Степанівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізико-математичних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, старший науковий співробітник Національного центру «Мала академія наук України»

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пагута Мирослав Вікторович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член-кореспондент НАПН України

Шапошнікова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Шкабаріна Маргарита Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражієне Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 3 від 25.03.2024 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 22897-12797P від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32782/2663-6085>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Лотфі Ґаруді Г.С.

РОЗВИТОК БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ..... 11

Фенцик О.М.

ШКОЛА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІВАНА ЮЩУКА: АНАЛІЗ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ 15

Цвид-Гром О.П., Марчук В.В., Резнік В.Г.ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.....19**Чжан Лей**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ
В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОВОГО НАВЧАННЯ..... 23**Чубрей О.С., Кушнір Ж.Д.**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ЯК ОДНОГО З ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ..... 27

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

Korniytska Yu.A., Tuliakova K.R.

ACADEMIC INTEGRITY: ADAPTING TO NEW CHALLENGES..... 32

Корнієнко С.М., Сапрун С.Т.ПРОГРАМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ ВОРОТАРІВ
НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ГРУП НА ЗМАГАЛЬНОМУ ЕТАПІ..... 36**Крекотень О.В.**ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПЛЕЙБЕК-ТЕАТРУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ STORYTELLING
В КУРСІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 43**Мічуда В.В., Бондаренко Р.І.**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ..... 48**Мішеніна Т.М., Трубачева С.Е., Качайло К.А.**ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
У ВИВЧЕННІ СИНТАКСИСУ В АСПЕКТІ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНИХ ВТРАТ.....53**Моренцова А.В.**ЗАСТосування ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:
ВРАХУВАННЯ ПОТРЕБ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ.....59**Мороз Н.В.**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СКРИПТІВ ІГРОВОЇ ТЕМАТИКИ В СЕРЕДОВИЩІ SCRATCH
НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....63**Мудра С.В.**РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ
З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗІ СТУДЕНТАМИ-БАКАЛАВРАМИ .....67**Пільова С.Г., Бандура В.А., Панасюк І.В.**СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 70**Поліщук І.Є.**ФІЛОСОФІЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ І МАГІСТРІВ
З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..... 74**Ропомarenko N.M.**

SOCIAL MEDIA INTEGRATION IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES..... 80

Сіренко В.Г. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОКАЗНИКІВ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ І РУХОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....	85
Уварова Т.Ю. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	89
Хома Т.В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ.....	93
РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	
Любчич Р.І., Хацаюк О.В., Гарбуз С.В. МАРШ-КИДКИ ТА ПІШІ МАРШІ ЯК ФОРМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	97
Масліч С.В. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ПОСЛУГ.....	101
Михайліченко В.М., Самсонова Г.С., Магмет Т.М., Бородін С.В., Муленко О.О. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНСТРУКТОРІВ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	105
Несін Ю.М. АНАЛІЗ АВТЕНТИЧНОГО АНГЛОМОВНОГО ПІДРУЧНИКА «АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК У КОРИСТУВАННІ».....	113
Петренко Т.В. КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	116
Почка К.І., Красильник Ю.С. МОДЕЛЮВАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА».....	120
Пупена В.Ю. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	125
Різак Г.В. АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З БІООРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ХІМІЧНИХ, МЕДИЧНИХ І БІОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО СУЧАСНИХ ВИМОГ: ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ ТА АКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ.....	129
Романишина О.Я., Бідун Б.В. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	135
Семенець Л.М., Семенець С.П. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	140
Середіна І.А. SOFT SKILLS ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	144
Стинська В.В., Салига Н.М., Процишин Н.А. ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	149
Сторожук Х.В., Старченко М.В. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЗАХОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ.....	153

Супрунчук Ю.О. СТВОРЕННЯ МОТИВАЦІЙНО-СПОНУКАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ.....	157
Ткачова Н.О., Байдала В.В., Чирва Я.О. РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТА ПЛАНУ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	161
Туляєв В.В. СТРУКТУРА ТЕОРІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РИСУНОК» ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	165
Черніченко М.Ю. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ	172
Чжоу Тінтін ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КНР ДО РОБОТИ В ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	176
Щекотиліна Н.Ф. АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ. ПЕРЕВАГИ ТА МІНУСИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	180
РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	
Сафонова Н.В., Михайленко В.О. СПЕЦИФІКА НЕВЕРБАЛЬНОЇ СИГНАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	186
РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ	
Кислий А.О., Кисла О.Ф. ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ХРИСТІЯНСТВА ТА СПОРТУ НА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	190
Михайлова Л.З., Жила Г.В. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	195
Петрушин Д.В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СПОРТСМЕНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ФРІ-ФАЙТ У ПЕРЕДЗМАГАЛЬНОМУ МЕЗОЦИКЛІ.....	199
РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ	
Дольнікова Л.В., Бурда А.Т. ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ ДЛЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	203
Левицька Л.Я., Імбер В.І., Міщенко І.Ю. ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	208
Майданюк І.З., Заболотний І.П., Невмержицька О.М., Рудий Р.А. ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	213
Самойленко О.А., Полякова О.О., Макогончук Н.В. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІХУ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА.....	219

**РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ****Моргунова Н.С., Приходько С.О.**ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ СИНХРОННОГО
ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ..... **224****Парфьонова О.В., Мельник С.С.**ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕМОВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... **230****Pryshura Yu.Yu., Konoplianyk L.M.**ENHANCING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE LEARNING THROUGH VISUALIZATION
TECHNOLOGIES..... **234****Сабодашко І.В., Горохівська Т.М.**КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИКОРИСТАННЯ VR-ТЕХНОЛОГІЙ..... **241****Ткачов С.І., Ткачов А.С., Махновський С.С.**ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ..... **245****РОЗДІЛ 8. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕДАГОГІКИ****Карабін О.Й.**НАУКОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ..... **250****Чубінська Н.Б., Скочиляс А.Б.,**ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ
ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... **254**

CONTENTS

SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Lotfi Garudi H.S. DEVELOPMENT OF BILINGUAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF CULTURAL APPROACH.....	11
Fentsyk O.M. IVAN YUSHCHUK UKRAINIAN LANGUAGE SCHOOL: CREATIVE HERITAGE ANALYSIS.....	15
Tsvyd-Hrom O.P., Marchuk V.V., Rieznik V.H. THE ARTICLE IS DEVOTED TO ONE OF THE TOPICAL ISSUES OF THE TRAINING OF FUTURE EDUCATORS – THE DEVELOPMENT OF A CULTURE OF SELF-EXPRESSION.....	19
Chzhan Lei EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF BACHELOR'S TRAINING IN THE CONDITIONS OF ONLINE LEARNING.....	23
Chubrei O.S., Kushnir Zh.D. USE OF INNOVATIVE TOOLS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS ONE OF THE ELEMENTS OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN GEOGRAPHY LESSONS.....	27

SECTION 2. THEORY AND METHODOLOGY OF TEACHING (IN THE FIELDS OF KNOWLEDGE)

Kornytska Yu.A., Tuliakova K.R. ACADEMIC INTEGRITY: ADAPTING TO NEW CHALLENGES.....	32
Korniienko S.M., Saprun S.T. PROGRAMMING OF PHYSICAL TRAINING OF FOOTBALL GOALKEEPERS OF TRAINING GROUPS AT THE COMPETITIVE STAGE.....	36
Krekoten O.V. IMPLEMENTATION OF PLAYBACH THEATRE IDEAS AS A STORYTELLING TECHNOLOGY IN THE COURSE OF UNIVERSITY FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	43
Michuda V.V., Bondarenko R.I. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF STUDENTS IN GEOGRAPHY LESSONS.....	48
Mishenina T.M., Trubacheva S.E., Kachailo K.A. FORMATION OF MATHEMATICAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN THE STUDY OF SYNTAX IN THE ASPECT OF OVERCOMING EDUCATIONAL LOSSES.....	53
Morentsova A.V. APPLICATION OF AN INDIVIDUAL APPROACH TO TEACHING ENGLISH: TAKING INTO ACCOUNT THE NEEDS OF STUDENTS TO OPTIMIZE THE LEARNING PROCESS.....	59
Moroz N.V. METHODOLOGICAL BASICS OF CREATING GAME THEME SCRIPTS IN THE SCRATCH ENVIRONMENT AT INFORMATICS LESSONS IN PRIMARY SCHOOL.....	63
Mudra S.V. DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN UNDERGRADUATE STUDENTS DURING ENGLISH CLASSES.....	67
Pilova S.H., Bandura V.A., Panasiuk I.V. SPORTS GAMES AS ONE OF THE MEANS OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION.....	70
Polishchuk I.Ye. PHILOSOPHY AS A THEORETICAL BASIS FOR THE EDUCATION OF BACHELOR'S AND MASTER'S STUDENTS IN SOCIAL WORK.....	74

Ponomarenko N.M. SOCIAL MEDIA INTEGRATION IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES.....	80
Sirenko V.H. RELATIONSHIP INDICATORS OF PSYCHO-EMOTIONAL RESISTANCE AND MOTOR FITNESS OF SENIOR SCHOOL STUDENTS.....	85
Uvarova T.Yu. POPULARIZATION OF THE ENGLISH LANGUAGE IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES.....	89
Khoma T.V. MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRAINERS-TEACHERS.....	93
SECTION 3. THEORY AND METHODOLOGY OF VOCATIONAL EDUCATION	
Liubchych R.I., Khatsaiuk O.V., Harbuz S.V. MARCHING AND FOOT MARCHES AS A FORM OF TRAINING FUTURE OFFICERS FOR SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES.....	97
Maslich S.V. ORGANISATION OF EDUCATIONAL SPACE IN A SERVICE SECTOR VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTION.....	101
Mykhailichenko V.M., Samsonova H.S., Mahmet T.M., Borodin S.V., Mulyenko O.O. ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF FORMATION OF READINESS OF FUTURE WEAPONS TRAINING INSTRUCTORS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY.....	105
Nesin Yu.M. ANALYSIS OF AUTHENTIC ENGLISH-SPEAKING TEXTBOOK "ENGLISH VOCABULARY IN USE".....	113
Petrenko T.V. CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION: HISTORY AND CURRENT TRENDS.....	116
Pochka K.I., Krasyllyk Yu.S. MODELING OF THE QUALITY MANAGEMENT OF THE TRAINING OF FUTURE BACHELORS IN THE SPECIALTY "PROFESSIONAL EDUCATION".....	120
Pupena V.Yu. ORGANIZATION OF RESEARCH AND ANALYSIS OF THE RESULTS OF THE IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS AND MODELS FOR THE FORMATION OF HUMANITARIAN CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES.....	125
Rizak H.V. ADAPTATION OF CURRICULA IN BIOORGANIC CHEMISTRY FOR STUDENTS OF CHEMICAL, MEDICAL AND BIOLOGICAL SPECIALTIES TO MODERN REQUIREMENTS: INTEGRATION OF INNOVATIONS AND ACTIVE TEACHING METHODS.....	129
Romanyshyna O.Ya., Bidun B.V. PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENGINEER-PEDAGOGUES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION.....	135
Semenets L.M., Semenets S.P. TECHNOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL PREPAREDNESS TO ENHANCE MATHEMATICAL ABILITIES: THE RESULTS OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT'S FORMATIVE STAGE.....	140
Seredina I.A. SOFT SKILLS AS A DETERMINING COMPONENT OF QUALITY PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS IN BUSINESS ECONOMICS.....	144

Stynska V.V., Salyha N.M., Protsyshyn N.A. FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	149
Storozhuk Kh.V., Starchenko M.V. STUDENT SCIENTIFIC EVENTS AS THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF MEDICAL STUDENTS.....	153
Suprunchuk Yu.O. CREATION OF MOTIVATIONAL AND INCENTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS PEDAGOGICAL CONDITION OF FORMATION OF SPEECH COMPETENCE OF MILITARY STUDENTS.....	157
Tkachova N.O., Baidala V.V., Chyrva Ya.O. DEVELOPMENT OF A STRATEGY AND CAREER LADDER PLAN FOR FUTURE SPECIALISTS.....	161
Tuliaiev V.V. THE STRUCTURE OF THE THEORY OF THE ACADEMIC DISCIPLINE "DRAWING" IN HIGHER EDUCATION.....	165
Chernichenko M.Yu. STRUCTURAL COMPONENTS OF THE READINESS OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE TO WORK WITH PERSONNEL.....	172
Chzhou Tintin FORMING THE READINESS OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN CHINA TO WORK IN STATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	176
Shchekotylyna N.F. ACADEMIC MOBILITY. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES FOR APPLICANTS OF INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION.....	180
SECTION 4. THEORY AND METHODS OF EDUCATION MANAGEMENT	
Safonova N.V., Mykhailenko V.O. SPECIFICS OF NON-VERBAL SIGNALING IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FOREIGN STUDENTS – RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION.....	186
SECTION 5. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION	
Kyslyi A.O., Kysla O.F. INFLUENCE OF RELATIONSHIP BETWEEN CHRISTIANITY AND SPORTS ON PERSONALITY EDUCATION.....	190
Mykhailova L.Z., Zhyla H.V. MODERN ASPECTS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS.....	195
Petrushyn D.V. FEATURES OF FUNCTIONAL TRAINING OF SPORTSMEN ENGAGED IN FREE FIGHT IN THE PRE-COMPETITION MESOCUCLE.....	199
SECTION 6. LEARNING THEORY	
Dolnikova L.V., Burda A.T. DIDACTIC PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC EDUCATIONAL COURSES FOR EDUCATIONAL DISCIPLINES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.....	203

Levytska L.Ya., Imber V.I., Mishchenko I.Yu. USING WORKBOOKS IN BLENDED LEARNING IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE.....	208
Maidaniuk I.Z., Zabolotnyi I.P., Nevmerzhytska O.M., Rudyi R.A. PERSONALITY EDUCATION BY MEANS OF MUSICAL ART.....	213
Samoilenko O.A., Poliakova O.O., Makohonchuk N.V. NON-FORMAL EDUCATION IN TODAY'S CONDITIONS: A KEY FACTOR IN THE SUCCESS OF A MODERN TEACHER.....	219

SECTION 7. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Morhunova N.S., Prykhodko S.O. THE USE OF MULTIMEDIA PRESENTATIONS IN THE PROCESS OF SYNCHRONOUS ONLINE TEACHING OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN A VIDEO CONFERENCE MODE.....	224
Parfonova O.V., Melnyk S.S. GAMIFICATION AS A METHOD OF TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES.....	230
Pryshupa Yu.Yu., Konoplianyk L.M. ENHANCING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE LEARNING THROUGH VISUALIZATION TECHNOLOGIES.....	234
Sabodashko I.V., Horokhivska T.M. COMPONENT AND STRUCTURAL ANALYSIS OF READINESS OF THE FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TO USE VR TECHNOLOGIES.....	241
Ткачов С.І., Ткачов А.С., Махновський С.С. THE USE OF THE INTERNET OF THINGS IN EDUCATION.....	245

РОЗДІЛ 8. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕДАГОГІКИ

Karabin O.I. SCIENTIFIC BASIS OF THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF FUTURE IT TEACHERS.....	250
Chubinska N.B., Skochylas A.B. CONTENT AND FUNCTIONS OF THE INDIVIDUAL STYLE OF PROFESSIONAL SKILLS OF TEACHERS OF LEGAL DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	254

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

РОЗВИТОК БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУDEVELOPMENT OF BILINGUAL EDUCATION IN THE CONTEXT
OF CULTURAL APPROACH

Культурологічний підхід дозволяє розглянути освіту як феномен культури, в якому відображено національно-культурні цінності та традиції. З цієї точки зору європейська освіта є різноманітністю національних систем білінгвальної освіти. З іншого боку, культурологічний підхід передбачає розгляд культури як міри людського в людині, коли моральні якості особистості виходять на перший план. Ми виходимо з розуміння, що культурна типологія суспільства визначає освітню та виховну типологію. Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння інтеграційних процесів у білінгвальної освіти. Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманитарному типі пізнання. На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти (у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер; в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах; в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти). Методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проєктувальний, а системотвірним підходом є культурологічний. У практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип рівноправності культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей.

Ключові слова: розвиток, білінгвальна освіта, культурологічний підхід, культуроло-

логічна парадигма, особливості, принцип, міжкультурна взаємодія.

The cultural approach allows us to consider education as a cultural phenomenon that reflects national and cultural values and traditions. From this point of view, European education is a variety of national systems of bilingual education. On the other hand, the cultural approach involves considering culture as a measure of the human in a person, when the moral qualities of the individual come to the fore. We proceed from the understanding that the cultural typology of society determines the educational and educational typology. The cultural approach helps to understand how currently with the help of bilingual education, a social process is taking place, which includes the gradual rejection of simplified rational schemes for solving problems of intercultural interaction, the increasing importance of reflection, the development of new ways of solving educational problems, etc. A cultural approach can become the unifying factor necessary for understanding integration processes in bilingual education. We rely on the expediency of the cultural paradigm of bilingual education as a methodological means of interpreting innovative processes in the social and humanitarian type of cognition. On this basis, we highlight a number of features of the cultural paradigm of bilingual education (in the methodological aspect, the cultural paradigm has an interdisciplinary nature; in the axiological aspect, the cultural paradigm is a form of social order through the formation of human value standards that meets the needs of society in specific historical conditions; in the ontological aspect, the cultural paradigm of bilingual education organically coexists and develops in parallel with other paradigms of education). The methodology of the study of bilingual processes in education includes a set of complementary approaches: traditional, systemic, activity, axiological and design, and the system-creative approach is cultural. In the practice of developing theoretical and practical communicative thinking, the cultural principle of the equality of cultures within the framework of a single humanistic system of values while preserving the diversity of their cultural and ethnic features is introduced.

Key words: development, bilingual education, cultural approach, cultural paradigm, features, principle, intercultural interaction.

УДК 373.3/5:81'246.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.1>

Лотфі Гаруді Г.С.,

Д-р філос.,

докторантка

Інституту педагогічної освіти

і освіти дорослих імені Івана Язюна

Національної академії педагогічних

наук України

Постановка проблеми. Глобальний характер перетворень у світі, зумовлений передусім необхідністю гуманістичних ідей, котрі протистоять технократії та милітаризму. У центрі сучасного мислення лежить концепція взаємозалежного та взаємодіючого світу, яка стверджує ідеал цілісної людини. Тому важливо навчитися бачити те

спільне, що поєднує людство, і, водночас, характеризує кожну окрему людину, її індивідуальність. Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, якого ідеалу прагне освіта з урахуванням аксіологічних ідей у суспільному розвитку. Зокрема, поняття білінгвальної освіти передбачає необхідність наукового пізнання та проєктування специфічних для

навчання способів наукового мислення, відпрацювання різних спеціальних моделей експериментальної та практичної верифікації та застосування знань, отриманих у комплексі усіх відомих нині наук.

Культурологічний підхід дозволяє, з одного боку, розглянути освіту як феномен культури, в якому відображено національно-культурні цінності та традиції. З цієї точки зору європейська освіта є різноманітністю національних систем білінгвальної освіти. З іншого боку, культурологічний підхід передбачає розгляд культури як міри людського в людині, коли моральні якості особистості виходять на перший план. Природа та особливості білінгвальної освіти передбачають її розгляд у контексті досягнень людської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки питання білінгвальної освіти широко досліджується у педагогічній науці. Зокрема, це засади мультикультурної освіти на європейському просторі (Я. Лебедева, О. Рудік [8]), теорія і методика підготовки фахівців на білінгвальній основі в університетах (С. Ситняківська [11]), тенденції розвитку освіти в країнах Європейського союзу (О. Ярова, [12]) та ін.

В сучасних нових умовах накопичений Європою досвід полікультурності «набуває привабливості для світу в цілому. Європейська культура, наука й освіта стали прикладом для всіх народів. Європейська культура, наука й освіта стали прикладом для всіх народів. Усвідомлення культури як другої природи, рукотворної, але не менше значущої, стимулює розуміння творчих можливостей людини і, насамперед, спроможності її власного формування розвитку на основі культур всього світу. На цій основі виник просвітницький образ культури із загальним ідеалом освіченості, історичності, раціоналізму, гуманізму й орієнтацією на європейські зразки як стандарт. Дійсно, полікультура Європи є значним видатним досягненням всього людства, а соціальний і політичний устрій країн Західної Європи також є видатним явищем політичної культури» [9, с. 76].

Як зазначає Н. Нікольська, «питання шкільної білінгвальної освіти є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, що зумовлено необхідністю формування нового багатомовного соціокультурного багатомовного простору. Теоретичними доробками науковців є визначення сутнісних характеристик шкільної білінгвальної освіти, до яких належать мовне чергування, мовна підтримка, мовний розвиток, культурна асиміляція, соціальне об'єднання, міжпредметні зв'язки тощо. Проведене дослідження дало змогу уточнити поняття білінгвальної освіти, яку розглядаємо як цілеспрямований процес викладання змісту предметів двома мовами, рідною і другою мовою з однаковою

кількістю годин кожної з мов, для досягнення вищого успіху в здобутті учнями базових знань та всебічного розвитку особистості» [10, с. 17].

Значну увагу вчені приділяють таким питанням як полілінгвальна і полікультурна парадигма сучасної мовної освітньої системи (Ж. Горіна [4]), полікультурна освіта студентської молоді (Я. Гулецька [5]), теоретичні і методичні засади навчання в полікультурному просторі (Л. Казанцева [6]), формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи на засадах лінгвокраїнознавчого підходу (О. Кондратьєва [7]) та ін.

Водночас, саме проблема культурологічної парадигми в контексті білінгвальної освіти не була предметом спеціального дослідження, що і зумовило вибір тематики пропонованої статі.

Мета статті – аналіз та виявлення особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Загалом, «білінгвальне навчання – цілеспрямований процес долучення до світової культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає як засіб пізнання світу, здобуття спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн та народів. Тому для вітчизняної науки і практики дуже важливим є дослідження переваг білінгвальної міжкультурної освіти, яка дозволяє розвиватися особистості та забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію в полікультурному суспільстві» [1, с. 11].

Культура містить усю людську діяльність, її продукти, соціальні якості людини тощо. При цьому межа між поняттями культури та суспільства часто розмивається. Ці поняття загалом поняття близькі і збігаються за своїм обсягом, тому громадянська система виступає, одночасно, і як система культури. Водночас, склад культури містить матеріально-виробничу діяльність, що є вихідною сферою, в якій закладено механізм саморозвитку культури.

Ми виходимо з розуміння, що культурна типологія суспільства визначає освітню та виховну типологію. Характеристики культури та білінгвальної освіти завжди пов'язані і взаємозумовлені. Процес навчання є частиною та результатом процесу виховання, який культурно детерміновано.

Культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим, що об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння білінгвальних процесів у білінгвальній освіті. Культурологічний

розгляд педагогіки як науки передбачає, що у центрі уваги знаходиться проблема цілей, змісту навчальної діяльності та чинників, що впливають на її характер.

Внаслідок цього педагогічна наука постає у ролі позачасової і неособистісної особливої системи знання: як структура, зумовлена тим типом культури, який задає суспільство. Цілі, джерела, фактори, зміст, методи наукової діяльності багато в чому визначаються провідними цінностями культури, так званим стилем мислення, властивими культурі того чи іншого типу.

Використання культурологічного підходу дозволяє включити до його категоріального апарату такі поняття як культура, цивілізація, духовність, культура особистості, культурний контекст, культурна криза, менталітет, національна культура, норма, цінності, традиції, культурна ідентичність, соціально значуще знання, ціннісні орієнтації тощо.

Проявляється культурологічний підхід і на технологічному рівні, зокрема у виборі дослідником методів та техніки діяльності. Цей вибір визначено умовами його проведення у відповідному культурному контексті та можливостями носія певної культури, який може брати участь у розвитку білінгвальних процесів в освіті.

Підкреслюючи єдність мови і культури, «фахівці білінгвальної освіти координують реалізацію культурних програм, беруть участь у міжнародних проектах, зміцнюють зв'язки з державними установами, що займаються питаннями культури. Активізація участі вчителів і школярів у культурній діяльності підтримується міжнародними організаціями, що займаються культурою, головна з яких – ЮНЕСКО. Саме цією організацією координуються завдання, які стоять перед фахівцями білінгвального навчання: – допомогти учням розвинути свої навички з мов шкільного білінгвального навчання; – використовувати іноземну мову як засіб вивчення нелінгвістичних дисциплін шляхом підвищення обізнаності про культуру країни цієї мови; – сприяти дотриманню принципів наступності у процесі навчання; – брати до уваги мультилінгвізм та мультикультуралізм учнів; – залучати батьків до співпраці у білінгвальному навчальному процесі; – удосконалювати систему оцінювання і визначення рівня мовних навичок учнів; розширювати вибір мов для білінгвального навчання; – заохочувати вчителів до використання позитивного європейського досвіду» [3, с. 139].

Водночас, «вихованість білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів може бути визначена за когнітивним, мотиваційно-ціннісним та комунікативно-діяльним критеріями, яким притаманна низка показників, що дозволяють описати три рівні вихованості майбутніх вчителів» [2, с. 30].

Наше дослідження ґрунтується на таких філософських ідеях: відкритого суспільства; важливість розуміння плюралізму поглядів; важливість вислухати одне одного; потреба демократичного спілкування тощо. Таким шляхом у практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип: рівноправність культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей. Загалом, філософія культури обґрунтовує розвиток багатомірного діалогу культур і участь у цьому діалозі стає найважливішою умовою розвитку будь-якої культури.

Ступінь засвоєння тією чи іншою національною культурою світових досягнень та здатність збагатити світову культуру своїми досягненнями можна розглядати як критерії рівня розвитку цієї національної культури. Водночас, взаємна адаптація і вирівнювання рівнів розвитку різних культур є характерною для нашої епохи. І як духовно багата особистість, пізнаючи думки та почуття інших людей, не втрачає від цього своєї оригінальності та неповторності, так і багата національна культура, засвоюючи досягнення інших культур, не перестає бути своєрідною та унікальною. Сучасна людина починає розуміти, що культурна самобутність його народу невіддільна від культурної самобутності інших народів, що народи підпорядковуються законам культурної комунікації.

На рівні педагогічної практики ми вивчаємо, як діють міжнародні організації в освіті та створюються міжнародні освітні установи, як реалізуються міжнародні освітні програми та проекти, та яка педагогічна освіта може сприяти розвитку міжкультурної взаємодії. Інтеграційні процеси в білінгвальній освіті як тенденції та моделі білінгвальних процесів уже існують. Значення мало для нас вивчення матеріалів із різних науково-педагогічних журналів, газет, книг з питань білінгвальної освіти, матеріалів міжнародних конференцій та семінарів.

Зокрема, розуміння культури чужої та своєї через текст та його інтерпретацію допомагає визначити свою власну культурно значущу поведінку, усвідомити власну культурну цінність.

Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманітарному типі пізнання.

На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти:

- у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер;
- в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах;

• в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти.

Загалом, методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проектувальний, а системотвірним підходом є культурологічний.

Висновки і пропозиції. Таким чином, культурологічний підхід допомагає зрозуміти, як в даний час за допомогою білінгвальної освіти відбувається суспільний процес, що включає поступову відмову від спрощених раціональних схем вирішення проблем міжкультурної взаємодії, зростання ваги рефлексії, вироблення нових способів вирішення освітніх проблем тощо. Культурологічний підхід може стати тим об'єднуючим чинником, що необхідний для розуміння інтеграційних процесів у білінгвальній освіті. Ми спираємося на доцільність культурологічної парадигми білінгвальної освіти як методологічного засобу інтерпретації інноваційних процесів у суспільно-гуманітарному типі пізнання. На цій основі виділяємо низку особливостей культурологічної парадигми білінгвальної освіти (у методологічному аспекті культурологічна парадигма має міждисциплінарний характер; в аксіологічному аспекті культурологічна парадигма є формою соціального замовлення шляхом формування ціннісних еталонів людини, що відповідає потребам суспільства в конкретних історичних умовах; в онтологічному аспекті культурологічна парадигма білінгвальної освіти органічно співіснує та розвивається паралельно з іншими парадигмами освіти). Методологія дослідження білінгвальних процесів в освіті включає сукупність взаємодоповнюючих підходів: традиційний, системний, діяльнісний, аксіологічний та проектувальний, а системотвірним підходом є культурологічний. У практику розвитку теоретичного та практичного комунікативного мислення запроваджується культурологічний принцип рівноправності культур у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей за збереження різноманітності їх культурних та етнічних особливостей.

До подальших напрямів відносимо дослідження методологічних підходів до білінгвальної освіти у їх взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бартош О. П., Мигалина З. І. Білінгвальна міжкультурна освіта як засіб побудови освітнього процесу в руслі крос-культурного діалогу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2023. Вип. 2 (53). С. 9–12.
2. Веневцева Є. Критерії, показники та рівні вихованості білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наукові записки Кіровоградського РВВ КДПУ ім. В. Винниченка*. 2015. Вип. 140. С. 26–31.
3. Винарчик М. П. Білінгвальна освіта і викладання культур: австрійський контекст. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 1 (19). С. 138–143.
4. Горіна Ж. Д. Полілінгвальна і полікультурна парадигма сучасної мовної освітньої системи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. С. 135–142.
5. Гулецька Я. Г. *Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США*: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 17 с.
6. Казанцева Л. І. *Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі*: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2014. 41 с.
7. Кондратьєва О. *Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (на засадах лінгвокраїнознавчого підходу)*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 265 с.
8. Лебедева Я., Рудік О. Засади мультикультурної освіти на європейському просторі. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. № 4. С. 26–37.
9. Мельник В. В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 54. С. 69–81.
10. Нікольська Н. Білінгвальна освіта школярів як предмет дослідження вітчизняних учених. *Педагогічний дискурс*. 2019. Вип. 26. С. 14–18.
11. Ситняківська С. М. *Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2019. 673 с.
12. Ярова О. Б. *Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського союзу*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2018. 531 с.

ШКОЛА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІВАНА ЮЩУКА: АНАЛІЗ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ

IVAN YUSHCHUK UKRAINIAN LANGUAGE SCHOOL: CREATIVE HERITAGE ANALYSIS

У статті розглянуто творчий доробок Івана Ющук – українського мовознавця лінгводидакта, літературознавця, перекладача, громадського діяча, заслуженого діяча науки і техніки України, члена Національної спілки письменників України, члена Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, лауреата Всеукраїнської премії імені Бориса Грінченка, Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка.

Проаналізовано інформаційну вебсторінку «Школа української мови Івана Ющук», де вчений ще за життя розмістив свої творчі праці для тих, хто хоче вивчити українську мову, вдосконалити мовленнєву культуру, правописну грамотність та працювати над саморозвитком.

На основі аналізу окремих праць, представлено позицію вченого щодо проблеми функціонування в країні української мови та виховання мовної свідомості нації. Також схарактеризовано лінгводидактичну спадщину І. Ющук, виокремлено основні концептуальні ідеї вченого щодо удосконалення змісту та якості шкільної мовної освіти, серед яких: систематичне виховання шанобливого ставлення до української мови, замилювання нею й потреби повсякденно користуватися нею; дотримання системності, послідовності й наступності у плануванні теоретичного мовного матеріалу; зміна підходу до навчання української мови в закладах освіти, оновлення методичного інструментарію вчителя, доцільність методичних прийомів, які спрямовані на активну пошуково-пізнавальну діяльність школярів, розвиток в них логічного мислення та зв'язного мовлення під час дослідження мовних явищ; раціональний добір вправ у процесі формування грамотності та мовленнєвого розвитку учнів

Визначено, що лінгводидактична концепція І. Ющук вирізняється оригінальністю методичних прийомів, авторським, науково виваженим підходом до змістового наповнення та формулювання теоретичних положень, а вчений посідає чільне місце серед визначних постатей вітчизняної лінгводидактики кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: просвітницька діяльність, творча, лінгводидактична спадщина, мовна свідомість, удосконалення шкільної мовної освіти.

The article examines publications by Ivan Yushchuk, a Ukrainian linguist, methodologist, literary critic, translator, public figure, honored worker of science and technology of Ukraine, member of the National Union of Writers of Ukraine, member of the Taras Shevchenko All-Ukrainian Society «Prosvita», laureate of the Borys Grinchenko All-Ukrainian Prize and Ivan Ohienko All-Ukrainian Prize.

The information website «Ivan Yushchuk School of the Ukrainian Language» was analyzed to research his works published during his lifetime dedicated to those who wanted to learn the Ukrainian language, improve speech culture, spelling literacy and work on self-improvement.

The analysis of I. Yushchuk's works enabled us to outline the scientist's views related to the context in which the Ukrainian language was functioning in Ukraine and his understanding the issues of the nation's linguistic consciousness. The linguistic didactic legacy of I. Yushchuk related to the ways of improving the content and quality of school Ukrainian language education is also characterized. They include systematic efforts aiming at developing a respectful attitude towards the Ukrainian language, fondness for it and the need to use it as a language of communication. He accentuated the importance of systematicity, sequence and continuity in the planning of theoretical language material. He emphasized the need for different approaches used to teach the Ukrainian language at higher education institutions in Ukraine in terms of updating the teacher's methodological toolkit, improving methodological practices that help develop comprehensive school students' thinking, logic and coherent speech when learning linguistic phenomena. He also underlined the significance of rational approach in selecting exercises for teaching literacy and speech to students.

It is concluded that the linguistic didactic concept developed by I. Yushchuk stands out for its original teaching practices, evidence-based approach to the content selection and sound theoretical framework. Consequently, Ivan Yushchuk occupies a prominent place among the prominent Ukrainian educators between the end 20th and the beginning of the 21st centuries.

Key words: educational activity, creative, linguistic and didactic heritage, language awareness, improvement of school language (Ukrainian) education.

УДК 811.161.2:37.091.4Ющук(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.2>

Фенцик О.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього
менеджменту
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Українська держава сьогодні переживає складний період війни, у тому числі й на культурно-інформаційному рівні. У цей надскладний етап значущості набуває проблема формування україномовної особистості здобувача з високим рівнем національної ідентичності й української самосвідомості. Тому сучасна освітня система в цілому, а зокрема мовна освіта потребує істотних змін, адже саме освіта завжди була і залишається тією цариною,

що має визначальний вплив на життєдіяльність і стратегічний розвиток нації, на формування її духовних цінностей, національну свідомість і мораль суспільства.

Пошуки оптимальних шляхів удосконалення сучасної системи освіти зумовлюють звернення до історії становлення та розвитку національної школи. Тому назріла потреба осмислити позитивний досвід минулого, що дозволить збагатити сучасну мовну освіту.

Особливу дослідницьку цікавість становлять постаті, які продовжують нести в собі цінний конструктивний для нашого суспільства потенціал, однією з яких є постать Івана Пилиповича Ющука як українського мовознавця лінгводидакта, літературознавця, перекладача, громадського діяча, заслуженого діяча науки і техніки України, члена Національної спілки письменників України, члена Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, лауреата Всеукраїнської премії імені Бориса Грінченка, Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасному науковому дискурсі чимало публікацій присвячені дослідженню спадщини українських педагогів. Проте, на нашу думку, творчий доробок І. Ющука в науково-педагогічній літературі є недооціненим, оскільки натрапляємо тільки на фрагментарні й поодинокі наукові дослідження, зокрема: С. Омельчук (дослідження лінгводидактичної концепції Івана Ющука), С. Шкріба (етапи формування педагогічної спадщини), а також окремі публіцистичні есе з нагоди ювілеїв професора Івана Ющука (М. Гуць, І. Пасемко).

Як зазначає у свій розвідці С. Шкріба, формування педагогічної спадщини І. Ющука відбувалося протягом більшої частини його життя й мало характер постійного еволюційного самовдосконалення. Кожен його підручник, кожна стаття – це своєрідний етап еволюції українського мовознавства та педагогіки [3, с. 154].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки професор Іван Ющук упродовж життя чимало уваги присвятив дослідженню проблеми виховання мовної свідомості нації та розвитку мовної освіти, яка на сучасному етапі є вкрай актуальною, тому його просвітницька діяльність, творча спадщина потребує ретельного вивчення з метою екстраполяції його ідей в систему освіти сучасної України.

Мета статті – на основі аналізу творчої спадщини, виокремити концептуальні ідеї Івана Ющука в контексті проблеми виховання мовної свідомості та удосконалення мовної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження постаті Івана Пилиповича Ющука, насамперед, проаналізовано його науково-творчий доробок, розміщений в Інтернеті на сайті «Школа української мови Івана Ющука». Адже ще за життя Іван Пилипович створив інформаційну вебсторінку «Школа української мови Івана Ющука», на якій він широко відчинив двері своєї мовної оселі для тих, хто хоче вивчити українську мову, вдосконалити мовленнєву культуру та правописну грамотність, працювати над саморозвитком. Уже на головній вебсторінці своєї школи, Іван Ющук усій національній спільноті дає слушну пораду: «Говорімо українською!», подає обґрунтування

«Чому варто спілкуватися українською мовою?», а також поради для тих, хто ще не розмовляє українською: «Як полегшити собі перехід на українську». Наприкінці до всіх нас залишає прохання, аби максимально розповсюджувати його ідеї, а це, на його думку, з часом дасть позитивний результат у контексті виховання мовної свідомості нації [2].

Окрім головної вкладки, інтернет-сторінка «Школа української мови Івана Ющука» містить такі вкладки, як: «Вивчаємо українську мову», «Мова – не полова», «Пізнаймо себе, українці», «Словник української мови VI століття», «Художнє слово», в кожній з яких розміщено наукові й творчі праці Івана Пилиповича, просякнуті ідеєю виховання національної мовної свідомості, формування мовної особистості та удосконалення навчання української мови в системі мовної освіти.

Як вказує аналіз творчої спадщини І.П. Ющука, однією із вагомих проблем, яка була постійно в його полі зору – походження та історичний розвиток української мови, функціонування в країні української мови та виховання мовної свідомості нації. Її розв'язанню присвячені чимало праць у спадщині автора, зокрема: «Українська мова протягом багатьох тисячоліть», «Наша мова – наша історія», «Національна мова в постколониальному суспільстві», «Мова – зброя стратегічна», «Мова і держава», «Розмова про мову», «Де перспектива для українців в Україні», «Державна мова і мови національних меншин», «Виховання в дітей пошани до рідної української мови», «Розмовляти українською – престижно» та ін. Майже кожна його праця пронизана ідеєю: мова – велика національна цінність, яку треба шанувати й оберігати. Не втрачають актуальності і досі слова Івана Ющука: «Єдина мова в державі – це не примха якоїсь групи населення, а могутній цивілізаційний інструмент інтелектуального поступу всього суспільства. Це розуміли й розуміють держави, які вийшли на передові позиції в світі» [8].

Міркуючи у своїх працях над причинами мовної проблеми в Україні, вчений слушно вказував: «Мовне питання – це питання державної безпеки України та інтелектуального здоров'я нації» [8].

Окрім виховання мовної свідомості нації, Іван Пилипович упродовж життя найбільше уваги присвятив розв'язанню ще однієї важливої проблеми – удосконалення мовної освіти.

Тому окремої уваги заслуговує його лінгводидактична спадщина, яка містить понад три десятки підручників з української мови для закладів загальної середньої й вищої освіти, чимало навчальних посібників для учнів, студентів, довідники з української мови для вступників закладів вищої освіти, методичні посібники для вчителів, статті, надруковані на сторінках науково-методичного журналу «Дивослово», в яких дослідник звертає увагу вчителів-словесників на

дискусійні й проблемні питання навчання української мови.

І. Ющук належить до тих науковців, як вказує С. Омельчук, професійне життя яких пов'язане з процесом національного підручникотворення. Його підручники української мови мають велике значення для української мовної освіти. Кілька десятків його підручників української мови для основної і старшої школи відзначаються інформативністю, науковістю, доступністю, логічністю викладу теоретичного матеріалу. У побудові змісту підручників простежується проблемний, дослідницький підхід до навчання мови, спрямування учнів на пошукову мисленнєву та мовленнєво-комунікативну активність під час вивчення мовних явищ. У побудові змісту шкільних підручників української мови Іван Ющук «акцент робить не так на засвоєнні системи лінгвістичних знань, як на розвиткові вмінь логічно мислити, робити висновки, відтворювати і трансформувати, оцінювати й використовувати мовний матеріал з певною метою, на формування мовленнєво-комунікативних умінь та особистісних цінностей, які допомогли б учням орієнтуватися в різних видах життєдіяльності» [1, с. 37–38].

З огляду на потребу активізації мисленнєвих процесів, формування в учнів пізнавальної самостійності вчений неодноразово у своїх працях підкреслював, що основне в навчанні не знання, а «пізнавальна робота дітей, вироблення в них уміння вичленовувати й аналізувати явища, помічати в них суттєве, визначальне, робити логічні умовиводи і таким чином самостійно доходити до істини, правильно орієнтуватися в сучасному надзвичайно мінливому й складному світі» [5, с. 44].

Роздумуючи над питаннями змісту мовної освіти школярів, удосконалення її якості, Іван Ющук пропонував укладачам шкільних програм і підручників з української мови правильно будувати мовну змістову лінію, враховувати в ній структуру і логіку вивчення мови, наголошував на доцільність логічної послідовності у планування окремих лінгвістичних тем, аби діти відчули, побачили, «наскільки наша мова впорядкована, досконала, логічна». Адже, на думку вченого, «щоб діти пізнали велич і можливості рідної (української) мови, вони повинні відчути і збагнути її логічні закони» [6, с. 4].

Щодо питання мети викладання української мови в національній освіті, на думку І. Ющука, однією із надважливих її складових – виховання шанобливого ставлення до української мови, замілювання нею й потреби повсякденно користуватися нею. Також вчений наголошував на важливості розвитку мислення і мовлення школярів, вироблення в них навичок грамотного письма, але у той час застерігав про те, аби уроки української мови «ні в якому разі не повинні зводитись

до вишколювання грамотності». Адже, як вказував вчений, кожен урок мови «має розвивати дітей інтелектуально, зміцнювати віру у власні можливості, давати радість пізнання...» [4, с. 12–14].

Однією з вагомих лінгводидактичних праць в спадщині Івана Ющука – посібник «Українська мова в школі (методичні поради для вчителя)», в якому вчений окреслює логічний підхід до побудови шкільного мовного курсу, подає конкретні практико-орієнтовні рекомендації щодо опрацювання окремих теоретичних тем і питань курсу української мови в школі за активної участі учнів [7].

Так, у своєму посібнику І. Ющук рекомендував вчителям-словесникам, що під час планування теоретичного мовного матеріалу передусім дотримуватись системності, послідовності й наступності, адже знання людини в неупорядкованому стані погіршують її мислення [7, с. 55].

Для створення якісної мовної освіти та ефективного виховання мовної свідомості, на думку, І. Ющука, вчителям необхідно змінити підхід до навчання української мови, оновити методичний інструментарій. Актуальними і для сучасної освіти є застереження І. Ющука: «Світ, що оточує нас, стає дедалі складнішим, знання – неосяжнішими... Тому ніяке навчання не в змозі забезпечити людину раз і назавжди безпохибними життєвими орієнтирами й вказівками. <...> Домагається успіху той, хто вміє спостерігати й робити адекватні висновки, хто логічно мислить...» [7, с. 48].

Іван Пилипович вказував, що уроки української також місять можливості якнайкраще й усебічно впливати на розвиток розумових здібностей та вироблення логічного мислення в дітей. Особливу увагу звертав на специфіці опрацювання мовних правил, зауважував, що мовні правила повинні викладатися лаконічно, просто й дохідливо, аби громіздкими правилами не відбити в дитини охоту вивчати закони мови. Наголошував, що учні, спираючись на добре відомі їм мовні факти, через спостереження повинні вводити правила самі, адже завдання школи – не стільки начиняти дітей знаннями, скільки вчити їх досліджувати явища й мислити, адже знання старіють, забуваються, а навички мислити, робити власні правильні висновки з побаченого й почутого залишаються в людини на все життя. На думку вченого, шкільний курс української мови повинен бути спрямований особливо на мовленнєвий розвиток учнів. Вивчення лінгвістичних понять без розвитку мислення і мовлення не має доцільності, а головне у роботі вчителя на уроці – вміння створювати творчо-пізнавальну атмосферу [7, с. 48–55].

Враховуючи логіку мовної структури, І. Ющук у посібнику для вчителів

також запропонував проблемні питання для організації спостереження за мовними явищами на уроках української мови, які, на його думку,

допоможуть сформувати в учнів алгоритм пізнавальних дій, сприятимуть розвитку логічного мислення та зв'язного мовлення учнів [7].

Міркуючи над проблемою формування орфографічної грамотності учнів, І. Ющук виокремив причини падіння грамотності, серед яких – низький рівень читацької культури, адже, діти стали менше читати, а відтак в учнів не формуються правильні графічні образи слів. Ще однією причиною падіння грамотності, на думку науковця, є відсутність організації раціональної роботи на уроці під час виконання практичних вправ, системної роботи над помилками, а також неефективний добір типів тренувальних вправ. «Шкідливим з погляду формування грамотності учнів, – як вказує Іван Ющук, – є вправи із завданнями переписати і вставити пропущені орфограми, якщо дитина, виконавши таку вправу, не може відразу перевірити себе й виправити помилки, які трапилися» [5, с. 43].

Новаторськими у структурі багатьох підручників і посібників Івана Ющука є вправи з зашифрованими в них ключами, які, крім навчального, мають мотиваційне призначення, адже якщо дитина не розшифрувала прихований вислів, то це спонукає її знову перечитати правило, знайти й виправити помилку. Як вказує вчений, такі вправи «містять елемент гри й творчого азарту», виробляють такі якості, як уважність, зосередженість, наполегливість [5, с. 44].

Насправді, методичний доробок ученого не втрачає своєї актуальності з плином часу, оскільки Іван Ющук акцент робить не так на засвоєнні системи лінгвістичних знань, як на розвиткові вмінь логічно мислити, правильно вибудовувати хід міркувань, робити висновки.

Погоджуємось з позицією вітчизняного вченого С. Омельчука, що лінгводидактична концепція І. Ющука вирізняється оригінальністю методичних прийомів, авторським, науково виваженим підходом до змістового наповнення та формулювання теоретичних положень. Тому український мовознавець, лінгводидакт І. Ющук заслужено посідає чільне місце серед визначних постатей вітчизняної лінгводидактики кінця ХХ – початку ХХІ ст. [1, с. 33–48].

Висновки. Проведений аналіз творчої спадщини Івана Ющука дозволив розкрити його світогляд, патріотичні переконання та виокремити його ключові лінгводидактичні погляди, які і сьогодні в контексті реформування НУШ не втрачають своєї актуальності.

З-поміж концептуальних ідей Івана Пилиповича Ющука у контексті формування мовної свідомості, вдосконалення мовної освіти, слід виокремити: систематичне виховання шанобливого ставлення до української мови, замилювання нею й потреби повсякденно користуватися нею; дотримання системності, послідовності й наступності у плануванні теоретичного мовного матеріалу; зміна підходу до навчання української мови в закладах освіти, оновлення методичного інструментарію вчителя, створення на уроках творчо-пізнавальної атмосфери, вибір методичних прийомів, які спрямовані на активну пошуково-пізнавальну діяльність школярів, розвиток в них логічного мислення та зв'язного мовлення під час дослідження мовних явищ; раціональний добір вправ для формування грамотності та мовленнєвого розвитку учнів.

Підсумовуючи, необхідно зазначити: педагог, мовознавець, письменник Іван Пилипович Ющук був великим патріотом, національно свідомою мовною особистістю, генератором педагогічних ідей. Уважаємо, що його творча спадщина у контексті розвитку вітчизняної лінгводидактики, зміни парадигми філософії мовної освіти, виховання мовної свідомості нації є актуальною і сьогодні, тому його праці потребують більш ретельного вивчення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
2. Школа української мови Івана Ющука. URL: <https://ushchuk.wordpress.com/>
3. Шкріба С. О. Людина покликання, а не титулів: етапи формування педагогічної спадщини І. Ющука. Науковий вісник Ужгородського університету: «Педагогіка. Соціальна робота». 2023. Випуск 2 (53). С. 152–155.
4. Ющук І. Роздум про мету викладання рідної мови в школі. *Дивослово*. 2004. № 9. С. 10–14.
5. Ющук І. Психологічний аспект у методиці викладання рідної мови. *Дивослово*. 1999. № 8. С. 42–44.
6. Ющук І. Шлях до пізнання мови: про викладання рідної мови в 5 класі. *Дивослово*. 2005. № 10. С. 2–4.
7. Ющук І.П. Українська мова в школі: методичні поради для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. 256.
8. Ющук І. Українська мова – державна. URL: <https://ushchuk.wordpress.com/пізнаймо-себе-українці>

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

THE ARTICLE IS DEVOTED TO ONE OF THE TOPICAL ISSUES OF THE TRAINING OF FUTURE EDUCATORS – THE DEVELOPMENT OF A CULTURE OF SELF-EXPRESSION

Лінгвокультурологічний підхід у освітньому процесі займає значне місце у процесі формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти. На сьогодні освіта вже не є виключно процесом підготовки лише до фахової діяльності. Її призначення все більше полягає у виконанні певної сукупності гуманістичних завдань, формуванні її розв'язковості особистості, вихованні загальної культури, духовності.

Лінгвокультурологічна складова у межах курсу латини забезпечує навчання мови через культуру, поєднує античність і новітню європейську культуру, сприяє формуванню загальнолюдських моральних цінностей. Навчання латинської мови на основі лінгвокультурологічного підходу реалізується такими методами як дослідницький, метод контент-аналізу, засвоєння всіх аспектів мови (лексика, граматики, фонетика) через призму культури. Статус латинської мови спонукає до узагальнення, коли активізується інтелектуальна та культурна активність студентів.

Лінгвокультурологічну функцію виконують латинські крилаті вислови, що містять у лаконічній формі морально-етичні принципи і твердження. Античність у фразеологізмах передала основні типологічні риси, притаманні людськості, залишила віддзеркалення своєї ментальності. Частина висловів, що пов'язані з античною історією, філософією, міфологією, культурологією, літературою, вже давно стала загальнолюдським здобутком.

Вивчення афоризмів сприяє формуванню комунікативної компетенції за умови, що студенти будуть виявляти лінгвокультурологічні особливості латинських висловів, виконувати їх семантичний аналіз у рідній мові та іноземних мовах, що вивчаються; дізнаватись про історико-культурні витоки виникнення латинських афоризмів у межах самостійної та індивідуальної роботи. Вивчаючи латинські афоризми, студенти не тільки розширюють знання про історію та культуру Стародавнього Риму, а й навчаються порівнювати з висловлюваннями прислів'ями рідної мови та іноземної.

Більшість латинських афоризмів, не зважаючи на свою часову віддаленість, не втратила своєї актуальності по сьогоднішній день: вони так само злободенні, як сотні років тому, бо стверджують здорові моральні принципи, наповнені гуманістичним змістом.

Ключові слова: лінгвокультурологічний підхід, латинська мова, загальні компе-

ментності, латинські афоризми, гуманізм, моральні принципи.

Linguistic-cultural approach in the educational process occupies a significant place in the process of formation of general competencies of higher education students. Today, education is no longer exclusively a process of preparation for professional activities. Its purpose increasingly lies in the fulfillment of a certain set of humanistic tasks, the formation and development of personality, the education of general culture, and spirituality.

The linguistic and cultural component of the Latin course provides language learning through culture, combines antiquity and modern European culture, and contributes to the formation of universal moral values. Learning the Latin language on the basis of a linguistic and cultural approach is implemented by such methods as research, the method of content analysis, assimilation of all aspects of the language (vocabulary, grammar, phonetics) through the prism of culture. The status of the Latin language encourages generalization when the intellectual and cultural activity of students is activated.

The linguistic and cultural function is performed by Latin expressions containing moral and ethical principles and statements in a concise form. Antiquity in phraseology conveyed the main typological features inherent in humanity, left a reflection of its mentality. Some of the sayings related to ancient history, philosophy, mythology, cultural studies, and literature have long since become universal human property.

The study of aphorisms contributes to the formation of communicative competence, provided that students will identify the linguistic and cultural features of Latin expressions, perform their semantic analysis in their native language and foreign languages being studied; learn about the historical and cultural origins of the emergence of Latin aphorisms within the limits of independent and individual work. By studying Latin aphorisms, students not only expand their knowledge of the history and culture of Ancient Rome, but also learn to compare with proverbs in their native and foreign languages.

Most of the Latin aphorisms, despite their remoteness in time, have not lost their relevance to this day: they are as relevant as they were hundreds of years ago, because they affirm sound moral principles filled with humanistic content.

Key words: linguistic and cultural approach, Latin language, general competencies, Latin aphorisms, humanism, moral principles.

УДК 37.211.24
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.3>

Цвид-Гром О.П.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Марчук В.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Резнік В.Г.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Латинська мова як освітня компонента володіє потужним потенціалом професійної спрямованості, тому вона викладається на різних спеціальностях

у ЗВО України: філологічних, медико-біологічних, історичних, філософських, юридичних та ін. Курс латинської мови спрямований на досягнення різних цілей, необхідних для формування загальних

компетентностей фахівців. Аналіз освітньо-професійних програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців показав, що освітня компонента «Латинська мова», будучи професійноорієнтованою у формуванні термінологічної компетентності студентів, маючи тісні міждисциплінарні зв'язки, несе у собі виховний, загальноосвітній потенціал, що розкривається у знаннях крилатих висловів, афоризмів, які є основою античної мудрості. Статус латинської мови спонукає до узагальнення, коли активізується інтелектуальна та культурна активність студентів. Лінгвокультурологічна складова у межах курсу латини забезпечує навчання мови через культуру, поєднує античність і новітню європейську культуру, сприяє формуванню загальнолюдських моральних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Лінгвокультурологія як галузь лінгвістики, яка займається взаємозв'язком між мовою і культурою, що ґрунтується на гіпотезі про вплив культури на мову та мови на культуру. Вона зосереджується на культурній специфіці лексики, особливо ідіоматичних висловах. Багато лінгвістів займалися проблемою співвідношення мови й культури, використовуючи результати вивчення феномена культури, які зібрили філософи, літературознавці, соціологи.

Теоретичне підґрунтя лінгвокультурології сформували праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: В. Гумбольдта, Б. Уорфа, Л. Вінгенштейна, І. Бодуена де Куртене, О. Потєбні, А. Вежбицької, В. Телії, Н. Арутюнової та інших науковців. В. Гумбольдт одним із перших обґрунтував взаємозв'язок мови й культури у рамках їхньої співвідносності та тісного зв'язку, що стало поштовхом для створення теорії лінгвістичної відносності. Саме теорія лінгвістичної відносності Є. Сепіра і Б. Уорфа, антропологічні й культурологічні дослідження мови та національного світосприйняття стали основою лінгвокультурології як науки про мову і культуру.

Лінгвокультурологічна складова у межах курсу «Латинської мови» стала об'єктом вивчення багатьох сучасних вчених, а саме: багатогранність та багатоплановість функціонального наповнення курсу латини у освітньому процесі філологів-германістів (Т. Сторцова); латинізм як чинник інтелектуалізації української мови (О. Семенюк та Г. Патлата); система афоризмів латинської мови часового значення (Є. Чекарева); вплив латинських крилатих висловів на формування професійно-комунікативної культури студентів-медиків (І. Ворона та Г. Кітура); особливості функціонування фразеологізмів в офіційно-діловому стилі та в професійному мовленні студентів-аграріїв (В. Тимкова); латинські сентенції з історико-літературним коментарем (Лучканин С.М.) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сучасних освітніх

реалій надважливим у освітньому процесі є його гуманістична спрямованість, формування лінгвокультурної компетентності, що зумовлює актуалізацію наукових розвідок даних аспектів. На сьогодні освіта вже не є виключно процесом підготовки лише до фахової діяльності. Її призначення все більше полягає у виконанні певної сукупності гуманістичних завдань, формуванні й розвитку особистості, вихованні загальної культури, духовності. Саме таку функцію виконують латинські крилаті вислови, що містять у лаконічній формі морально-етичні принципи і твердження, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати лінгвокультурологічний підхід як один із вагомих чинників формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти під час вивчення латинської мови, що актуалізує гуманістичну спрямованість освітнього-виховного процесу в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Лінгвокультурологічний підхід у освітньому процесі займає значне місце у процесі формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти, зокрема – дозволяє осмислити явища культури свого народу в дзеркалі культур, досягнути загальнолюдські цінності, що є необхідною умовою формування світогляду майбутнього фахівця. Основні принципи лінгвокультурологічного підходу – це вивчення мови через призму культурного фону; навчання на реальних текстах, літературних творах, аудіо- та відеоматеріалах; вивчення звичаїв, норм поведінки та етикету країни, мову якої вивчають і та ін.

Лінгвокультурологія як суміжна з етнолінгвістикою і соціолінгвістикою галузь мовознавства, вивчає «взаємозв'язок і взаємодію культури й мови в їхньому функціонуванні й відображає цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їхнього мовного та позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів і орієнтовно на сучасні пріоритети та культурні настанови (системи норм і суспільних цінностей)» [2].

У різні історичні періоди європейської цивілізації, у складні часи занепаду культури та емоційного оптимізму суспільства, до латини зверталися як до одного з засобів своєрідного відродження, реабілітації. Освічені представники суспільства відчували потужний культурно-цивілізаційний фон, який був за латиною та міг реалізовуватися її мовними елементами. Одними із таких мовних домінантів є латинські сентенції – крилаті вислови, фразеологізми. Фразеологізми входять до складу загальної системи мови. Їхня цінність у тому, що в них відображається культура соціуму, відношення до світу, вони містять етнічно-культурну інформацію, у якій акумулюється досвід та знання, що дають можливість досліджувати не лише мову, а й історію та культуру її носіїв.

Фразеологічна одиниця не тільки зручна у відтворенні, вона є частиною асоціативного ряду. Іманентні ознаки фразеологічних одиниць – експресивність, емоційність, оцінність – роблять їх провідними засобами художнього зображення з лінгвістичними та естетичними елементами. Фразеологізми суттєво доповнюють виражальні засоби, оскільки експресивно-оцінні конотації у сфері фразеології ширші, ніж у сфері лексикології.

Навчання латинської мови на основі лінгвокультурологічного підходу реалізується такими методами як дослідницький – організація пошукової творчої діяльності шляхом постановки нових проблемних завдань; метод контент-аналізу, тобто непряме вивчення специфічних характеристик текстів та інших носіїв інформації; засвоєння всіх аспектів мови (лексика, граматики, фонетика) через призму культури [1].

Більшість латинських афоризмів не втратили своєї актуальності до сьогоднішніх днів. Вони стверджують здорові моральні принципи, наповнені непідробним гуманістичним змістом, засуджують усе негативне й нікчемне в житті та побуті, образно, влучно, у лаконічній формі висловлюють глибокі думки» [4]. Саме фразеологія у мові відображає, визначає, зберігає досягнення когнітивної людської діяльності, особливості національної психології, а також забезпечує діалог минулого з теперішнім та теперішнього з майбутнім.

Вивчення афоризмів сприяє формуванню комунікативної компетенції за умови, що студенти будуть виявляти лінгвокультурологічні особливості латинських висловів, виконувати їх семантичний аналіз у рідній мові та іноземних мовах, що вивчаються; дізнаватись про історико-культурні витоки виникнення латинських афоризмів у рамках самостійної та індивідуальної роботи.

Латинських сентенцій у писемній спадщині збереглося чимало. Вони стали невід'ємною частиною скарбниці людського духу, сторінкою загальнолюдської культури та історії цивілізацій та спонукають до усвідомлення, що *Historia est optima magistra vitae* («Історія – найкраща вчителька життя») і вона повторюється.

Divide et impēra! Розділяй і володарюй! Так характеризували агресивну імперіалістичну політику, яку проводили римські полководці й імператори.

Historia est magistra vitae (Cicēro) – Історія – наставниця життя (Цицерон). Стародавні греки та римляни високо оцінювали значення історичної науки.

Pecunia non olet (Vespasianus.) – Гроші не пахнуть. Відповідь римського імператора Веспасіана синові Титу, невдоволеному тим, що батько дав йому гроші з податків за користування міською каналізацією. Веспасіан торгував посадами

й продавав за гроші судові вироки, тому гаслом його політики і став вислів *pecunia non olet* «гроші не пахнуть».

Cum tacent, clamant (Cicēro). – Коли мовчать – кричать. Так Цицерон, говорить про промовисте мовчання сенаторів у відповідь на його настійну вимогу Катиліні податися у вигнання.

Aut cum scuto, aut in scuto. – Зі щитом або на щиті. Цими словами спартанка Горго проводжала свого сина на війну – або повернутися переможцем («зі щитом»), або загинути геройськи («на щиті»). Також у греків існував звичай – найхоробріших воїнів, що загинули в битві, під час поховання нести на щиті.

Ignorantia non est argumentum (Spinoza). – Неуцтво – не аргумент. Крилатий вислів Б. Спінози пов'язується із основами римського права *ignorantia iuris neminem excusat* – «незнання закону нікого не виправдовує».

Consuetude est altera natura (Cicēro). – Звичка – друга натура. Вислів належить Цицерону, дещо видозмінений варіант раніше вжив Аристотель у «Риториці».

Omnia mea tecum porto. – Усе своє ношу з собою. Вислів походить зі стародавнього переказу про одного з семи давньогрецьких мудреців – Біанта, маючи на увазі, що справжнім багатством людини є лише духовні надбання й розум.

Tertium non datur. – Третнього не дано. Закон виключення третього у формальній логіці. Згодом цей вислів стали вживати також для позначення політичної принциповості, при підкресленні обов'язковості вибору з двох.

Amicus Plato, sed magis amica veritas (Aristoteles). – Платон друг, однак істина дорожча. Відомі слова Аристотеля означали його відхід від поглядів свого вчителя. Значення сентенції: 1) для визнання правильності твердження не є самодостатнім посилання на авторитет; 2) дружба не повинна перешкоджати прагненню до істини.

Cum grano salis (Martialis). – З дрібком солі (Марціал), тобто – з іронією, дотепно, дошкульно, критично, з великим застереженням, з певною поправкою.

O tempora, o mores! (Cicēro). – О часи, о звичаї! Вислів уживається для констатації занепаду моралі, підкреслення нечуваності якої-небудь події, осуду ганебних звичаїв цілих поколінь.

Panem et circenses! Хліба й видовищ! Слова, з якими римський плебс часів імперії звертався до нобілів (верхнього класу римського суспільства), вимагаючи безкоштовної їжі та видовищ (циркових розваг).

Quod licet Iovi, non licet bovi. – Що дозволено Юпітеру, те не дозволено бичу. Сентенцію вживають для засудження чієїхось безпідставних претензій унаслідок невідповідності бажань із наявним соціальним станом [3].

Знання етимології та семантики латинських сентенцій розвиває логічне мислення, сприяє розширенню загальноосвітнього світогляду, формує загальну лінгвістичну обізнаність.

Висновки. Таким чином, лінгвокультурологічна складова у межах курсу «Латинської мови» забезпечує навчання мови через культуру, поєднує античність і новітню європейську культуру, сприяє формуванню загальнолюдських моральних цінностей. Компонентами культурологічних знань є, зокрема – елементи античної культури, латинські крилаті вислови (сентенції), міфологічні образи греко-римського періоду. Переважна частина латинських афоризмів, не зважаючи на свою часову віддаленість, не втратила своєї актуальності по сьогоднішній день: вони так само злободенні, як сотні років тому, бо стверджують здорові моральні принципи, наповнені гуманістичним змістом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Латинська мова : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань – 03 «Гуманітарні науки». Біла Церква, 2023. 350 с. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/9091> (дата звернення: 14.01.2024).
2. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень : навч.-метод. посіб. до спецкурсу для студентів філолог. ф-ту. / Н. Венжинович. 2-ге вид., допов. і перероб. Ужгород : ФОРМ Сабова А. М., 2021. 292 с.
3. Лучканин, С. М. Латинські сентенції (крилаті латинські вислови) з історико-літературним коментарем : навч. посіб. із вивч. латин. афоризмів для студ. ін-ту філол. та іст. фак. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. К.: Наук, світ, 2008. 136 с.
4. Тимкова В. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології студентами-аграріями. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2017. Вип. 36. С. 74–79. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/12243> (дата звернення: 14.03.2024).
5. Цвид-Гром О.П. Латинські сентенції як джерело формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей. *Innovative research and perspectives of the development of science and technology: materials of the IV International Scientific and Practical Conference* (January 29–31). Stockholm, Sweden, 2024. P. 254–256. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/9495> (дата звернення: 21.03.2024).

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОГО НАВЧАННЯ

EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF BACHELOR'S TRAINING IN THE CONDITIONS OF ONLINE LEARNING

Сьогодні, в епоху інформаційних технологій, система вищої освіти потребує оновлення та модернізації. Одним із перспективних напрямків розвитку освіти є впровадження технологій мережевого навчання, яке відкриває нові можливості для організації навчального процесу.

Статтю присвячено навчально-методичному забезпеченню підготовки бакалаврів і умовах мережевого навчання. Розкрито сутність та особливості навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережевого навчання. Зокрема, розкривається сутність таких понять як «мережеве навчання» та «навчально-методичне забезпечення». Перехід сучасного суспільства до інформаційної доби свого розвитку, збільшення обсягів професійно значущої інформації, її структурне ускладнення висуває як одне з основних завдань, що стоять перед системою освіти, завдання підвищення рівня інформаційної підготовки студентів та випускників вузів. У статті обґрунтовано актуальність та необхідність удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережевого навчання. Розкрито сутність та особливості навчально-методичного забезпечення мережевого навчання, його принципи та компоненти. Визначено основні проблеми та перспективи розвитку навчально-методичного забезпечення мережевого навчання. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах розвитку навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів і умовах мережевого навчання. У статті запропоновано новий підхід до удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережевого навчання.

Доведено, що проектування сучасного навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережевого навчання на компетентнісній основі передбачає перенесення акценту з предметно-дисциплінарної та змістовної сторони (при одночасному збереженні їх переваг) на компетенції та очікувані результати освітнього процесу. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення методики викладання у ВНЗ, підвищення якості підготовки бакалаврів та розвитку системи вищої освіти в цілому.

Ключові слова: навчально-методичне забезпечення, підготовка бакалаврів, мережеве навчання, технології, інформаційні технології, система вищої освіти, якість підготовки фахівців.

Today, in the era of information technologies, the system of higher education needs renewal and modernization. One of the promising areas of education development is the introduction of online learning technologies, which opens up new opportunities for organizing the educational process.

The article is devoted to educational and methodological provision of bachelor's training and the conditions of online education. The essence and features of educational and methodological support for bachelors training in the conditions of online learning are revealed. In particular, the essence of such concepts as «network learning» and «educational and methodological support» is revealed. The transition of modern society to the information age of its development, the increase in the volume of professionally significant information, its structural complexity puts forward as one of the main tasks facing the education system, the task of increasing the level of information training of students and graduates of higher education institutions. The article substantiates the relevance and necessity of improving the educational and methodological support of bachelor's training in the conditions of online education.

The essence and features of educational and methodological support of online learning, its principles and components are disclosed. The main problems and prospects for the development of educational and methodological support of online learning have been determined. The main focus is on the theoretical and methodological foundations of the development of educational and methodological support for the training of bachelors and the conditions of online learning. The article proposes a new approach to the improvement of educational and methodological support for the training of bachelors in the conditions of network education.

It has been proven that the design of modern educational and methodological support for the training of bachelors in the conditions of online learning on a competency basis involves shifting the emphasis from the subject-disciplinary and content side (while simultaneously preserving their advantages) to the competencies and expected results of the educational process. The results of the research can be used to improve teaching methods in universities, improve the quality of bachelor's training and develop the higher education system as a whole.

Key words: educational and methodical support, bachelor's training, online learning, technologies, information technologies, higher education system, quality of specialist training.

УДК 37.091.12:004.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.4>

Чжан Лей,

аспірант кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку системи вищої освіти висуває нові вимоги до рівня підготовки спеціалістів будь-якого профілю. Змінюються мета та завдання, а разом з ними та технології, що використовуються в освітньому процесі. Впровадження мережевого навчання у ВНЗ вимагає

інтеграції програмно-технічних та психолого-педагогічних засобів та умов, що забезпечують ефективний супровід та функціонування освітнього процесу, у зв'язку з чим і виникають нові вимоги щодо його навчально-методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблем і перспектив мережевого навчання

присвячені роботи як вітчизняних дослідників. У більшості робіт ставиться завдання теоретичного обґрунтування мережевого навчання, розглядаються його організаційні форми, визначається місце мережевого навчання у системі освіти. У деяких роботах, присвячених опису практичного досвіду застосування засобів мережевих технологій, розглядається або мережеве навчання окремої навчальної дисципліни, або процес навчання у специфічних умовах.

У багатьох роботах акцент робиться на застосуванні технічних інновацій, за рамками розгляду залишаються особливості взаємовідносин суб'єктів (викладача та студента) мережевого навчання та вплив кожного з них на успішність процесу навчання.

Недостатня розробленість навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів та методичних підходів до його застосування у мережевому навчанні студентів та їх велика практична значимість визначили тему дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Технології мережевого навчання, які нині використовуються для інтенсифікації процесу навчання, мають великі дидактичні можливості для вдосконалення підготовки випускників ВНЗ. Проте конкретні методичні підходи щодо застосування засобів технологій мережевого навчання на користь удосконалення професійної підготовки бакалаврів недостатньо розроблені. Одним із перспективних напрямів використання засобів інформаційних та комунікаційних технологій у сфері освіти є навчально-методичне забезпечення підготовки бакалаврів і умов мережевого навчання.

Мета статті – розкрити сутність та особливості навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережевого навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна парадигма розвитку системи вищої освіти зумовлює необхідність модернізації навчального процесу. Впровадження технологій мережного навчання відкриває нові можливості для організації освітнього процесу, роблячи його більш доступним, гнучким та ефективним.

Реалізація нової концепції багаторівневої підготовки педагогічних кадрів передбачає рішення низки змістовних та організаційних завдань, одним з яких є створення навчально-методичного забезпечення процесу підготовки спеціаліста. Причому тут йдеться не стільки про методичні посібники до нових курсів, що відповідають Державному освітньому стандарту, скільки про навчально-методичні комплекси, які студент отримує на кожному рівні своєї освіти [3].

Проведений аналіз дозволяє розглядати навчально-методичне забезпечення як систему умов для успішної реалізації освітнього процесу,

визначені ресурси, що забезпечують можливість здійснення повноцінної взаємодії, спрямованого на досягнення цілей сучасної професійної освіти.

Основна освітня програма бакалаврату (бакалаврська програма) – сукупність навчально-методичної документації, що включає навчальний план, робочі програми навчальних курсів, предметів, дисциплін (модулів) та інші матеріали, що забезпечують виховання та якість підготовки учнів, а також програми навчальної та виробничої практик, календарний навчальний графік та методичні матеріали, що забезпечують реалізацію відповідної освітньої технології [1, с. 112].

Надзвичайно важливо відзначити, що вищі навчальні заклади самостійно розробляють основну освітню програму (ООП) бакалаврату на основі державного освітнього стандарту за відповідним напрямом підготовки з урахуванням потреб ринку праці. Перед початком розробки основної освітньої програми ВНЗ має визначити головну мету (місію) програми, яка враховує її специфіку, характеристики груп студентів та кінцеві результати навчання у вигляді набору знань, умінь та навичок, доведених до рівня компетенцій, формують здатність самостійно застосовувати їх у практичних ситуаціях професійної діяльності. При цьому ВНЗ має право самостійно встановлювати найменування дисциплін та модулів (за винятком історії, філософії, іноземної мови, безпеки життєдіяльності та фізичного виховання) [4; 9; 11].

Термін «методичне забезпечення» використовується в педагогіці у двох сенсах: як процес та як результат. Методичне забезпечення як процес – це планування, розробка та створення оптимальної системи навчально-методичної документації та засобів навчання, необхідних для ефективної організації освітнього процесу в рамках часу та змісту, що визначаються професійною освітньою програмою [2].

Методичне забезпечення як результат – це сукупність усіх навчально-методичних документів (планів, програм, методик, навчальних посібників тощо), що є системним описом освітнього процесу, який згодом буде реалізований на практиці. У цьому сенсі методичне забезпечення є дидактичним засобом управління підготовкою фахівців, комплексною інформаційною моделлю педагогічної системи, що задає структуру та відображає її елементи [5].

У нашому дослідженні під складом методичного забезпечення інформаційно-освітнього середовища як технологічної основи інформаційно-середовищного підходу розуміється сукупність документів, що описують технології навчання, методи вибору та застосування способів та інструментів навчання та навчання для

отримання заданих компетенцій, критерії сформованості компетенцій, методики проектування та реалізації освітнього процесу в інформаційно-освітньому середовищі, а під структурою методичного забезпечення інформаційно-освітнього середовища професійної освіти – організаційно-педагогічні процеси, що протікають в інформаційно-освітньому середовищі професійної школи та спираються на склад її методичного забезпечення.

Мережеве навчання (онлайн-навчання, дистанційне навчання) – це система навчання, що ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для організації освітнього процесу на відстані [6, с. 335].

Мережеве навчання дозволяє студентам здобувати освіту, не відвідуючи ВНЗ особисто. Навчання здійснюється за допомогою онлайн-курсів, вебінарів, форумів, чатів, віртуальних лабораторій та інших інструментів. Переваги мережевого навчання:

- мережеве навчання доступне всім, хто має доступ до Інтернету. Це дозволяє здобувати освіту людям, які проживають у віддалених регіонах, мають обмежені можливості або не здатні відвідувати вуз очно;

- мережеве навчання надає студентам можливість самостійно обирати темп навчання, час та місце, які вони хочуть присвятити навчанню;

- мережеве навчання може бути таким же інтерактивним, як і традиційне. Сучасні технології дозволяють організувати онлайн-дискусії, вебінари, віртуальні лабораторні роботи, спільні проекти та інші форми взаємодії між студентами та викладачами;

- мережеве навчання дозволяє адаптувати навчальний процес до індивідуальних особливостей та потреб кожного студента;

- мережеве навчання може бути більш економічним як для студентів, так і для вузів.

Навчально-методичне забезпечення мережевого навчання є системою взаємопов'язаних навчальних, методичних та організаційних матеріалів, необхідних для реалізації освітніх програм в умовах мережевого навчання [8].

Принципи навчально-методичного забезпечення мережевого навчання:

- має бути доступним для всіх студентів, незалежно від їхнього місцезнаходження, технічних можливостей та рівня підготовки;

- має бути гнучким та адаптованим до потреб та індивідуальних особливостей кожного студента;

- має забезпечувати інтерактивну взаємодію між студентами та викладачами;

- має надавати можливість студентам самостійно обирати темп та маршрут навчання;

- має відповідати високим стандартам якості та забезпечувати ефективне навчання.

Компоненти навчально-методичного забезпечення мережевого навчання: визначає цілі, завдання, зміст, методи та форми навчання, а також систему оцінки знань та умінь студентів. Навчальні матеріали включають онлайн-курси, підручники, методичні посібники, конспекти лекцій, відеоматеріали, аудіоматеріали та інші ресурси. Методичні рекомендації призначені для викладачів та містять методичні поради та рекомендації щодо використання технологій мережевого навчання. Система оцінки знань та умінь повинна бути об'єктивною, валідною та надійною [7].

Якщо розглядати електронні освітні ресурси як елемент мережевого навчання, що є засобом підвищення якості найвищого освіти, то стає можливим виділити такі елементи навчально-методичних переваг:

1. Використання методів візуалізації та моделювання, як засобу зв'язки між теорією та практикою, за дотримання основних вимог дидактики навчання. Особливо важливою дана перевага стає в контексті компетентнісного підходу до освіти, коли практичні вміння у певній професійній галузі стають невід'ємною частиною успішності освітніх програм вищої освіти.

2. Збільшення рівня мотивації студентів до навчального процесу за допомогою різноманітності форм пізнавальної діяльності. Ця перевага, слугує більшою мірою соціально-психологічним чинником, ніж методичним, що здатне значно збільшити якість вищої освіти: відомими засобами гейміфікації, краудсорсингу, рефракції, мережевої взаємодії, інтерактивних лабораторних робіт тощо.

3. Забезпечення диференційованого (різноманітного) підходу до навчання студентів за допомогою індивідуальних освітніх траєкторій, що враховують специфіку розвитку особистості, вікові, психологічні та інтелектуальні особливості індивідів.

4. Модернізація механізмів оцінки результатів навчання студентів. У контексті інформатизації освіти, може йтися не тільки про безпосередній аналізі індивідуальних досягнень учнів – формативної оцінки, а й про сумативну оцінку – виявлення якості навчального процесу, досвіду навчання, узагальненого рівня засвоєння освітніх програм тощо.

5. Інтегративна аналітика навчальної діяльності: на центральному рівні, а також на макро- та мікрорівнях.

6. Безперервне покращення цифрової грамотності та професійно-педагогічних якостей викладачів вузу – як взаємний розмножувальний ефект, що неминуче виникає, у зв'язку з необхідністю освоювати нові технології взаємодії зі студентами, засновані на застосуванні мережевих освітніх ресурсів у навчальному процесі.

7. Створення, методичний та педагогічний супровід, а також постійна актуалізація провідними викладачами ВНЗ мережових навчально-методичних комплексів з дисциплін. У контексті цієї переваги вирішується цілий комплекс навчально-методичних завдань: починаючи від реалізації елементів системи змішаного навчання та закінчуючи зберіганням у віртуальних репозиторіях навчальних планів, робочих програм дисциплін, фондів оціночних засобів та інших документів предметно-дисциплінарного масштабу, що легалізують ведення освітньої діяльності у ВНЗ.

8. Можливість контролю, систематизації та безперервної координації діяльності всіх підрозділів вузу, задіяних в освітньому процесі та здійснюють взаємодію зі студентами у форматі системи змішаного навчання.

Таким чином, процес глобальної інформатизації освіти призводить до виникнення переліку навчально-методичних переваг, розумне та доцільне використання яких здатне якісно удосконалити не лише умови надання освітніх послуг вищої освіти, а й покращити процес формування ключових компетенцій студентів, а також підвищити рівень відповідності світовим трендам у галузі інформатизації вищої освіти.

Висновки. Отже, впровадження мережового навчання у ВНЗ потребує комплексного підходу, який включає розробку та вдосконалення навчально-методичного забезпечення (НМЗ) підготовки бакалаврів. НМЗ має відповідати специфіці мережового навчання та забезпечувати якісну підготовку фахівців.

Вирішення проблем та впровадження нових методик та форм навчання дозволить:

- підвищити якість підготовки бакалаврів;
- зробити освіту більш доступною для людей, які живуть у віддалених регіонах, мають обмежені можливості або не можуть відвідувати ВНЗ за денною формою навчання;
- знизити витрати на освіту, як для студентів, так і для ВНЗ;
- підвищити мотивацію та самостійність студентів у навчанні;
- розвинути нові компетенції у студентів та викладачів.

Вдосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів в умовах мережового навчання є актуальним завданням, яке потребує комплексного підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бао В. COVID-19 та онлайн-викладання у вищій освіті: приклад Пекінського університету. *Поведінка людини та нові технології*. 2020 рік; 2 (2): 113–115.

2. Глазова, В.В. Педагогічний дизайн як необхідна умова ефективного дистанційного курсу. *Технології електронного навчання*. 2020. <https://texel.ddpu.edu.ua/index.php/TeXEL/article/view/10>

3. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи : аналітико-методичні матеріали / кол. автор. ; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. 192 с. URL: <https://undip.org.ua/library/dystantsiynе-navchannya-v-umovakh-karantynu-dosvid-ta-perspektyvy/>

4. Кучер, С.Л. Методичне забезпечення навчання проектуванню інформаційного освітнього середовища у процесі професійної підготовки викладача. *Педагогіка сучасності: виклики і перспективи цифрової доби*, 2020, 1, 65–67.

5. Маркова О. М. Хмарні технології як засіб навчання основ математичної інформатики студентів технічних університетів: (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10 / Криворізький державний педагогічний університет, Луганський національний університет імені Т. Шевченка. Кривий Ріг, 2018, 327 с.

6. Серхан Д. Перехід від очного до дистанційного навчання: ставлення та сприйняття студентами використання Zoom під час пандемії COVID-19. *Міжнародний журнал технологій в освіті та науці (IJTES)* 2020; 4 (4): 335–342

7. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / Редкол.: А. В. Суценок (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2021. Вип. 75. Т. 3. С. 91–96.*

8. Чжу Ч., Вальке М., Шелленс Т. Міжкультурне дослідження поглядів викладачів на роль викладача та впровадження спільного онлайн-навчання у вищій освіті. *Європейський журнал педагогічної освіти*. 2010 рік; 33 (2):147–165

9. Vesić, D., Laković, D., & Vesić, S. Lj. Use of Information Technologies in Higher Education From The Aspect of Management, *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 2023, 11(1), 143–151.

10. Wohlstetter P., Malloy C.L., Chau D., Polhemus J. Improving schools through networks: A new approach to urban school reform. *Educational Policy*. September 2023. – Vol. 17, № 4. – P. 399–430.

11. Zhao Mingxian, Cao Yuxing. On the current situation, advantages, problems and Countermeasures of network education in China. *Modernization of Education*, 2018, 5(34), pp. 89–90.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ОДНОГО З ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

USE OF INNOVATIVE TOOLS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS ONE OF THE ELEMENTS OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN GEOGRAPHY LESSONS

Розкрито основні теоретико-методологічні характеристики дослідження штучного інтелекту як одного з елементів інтерактивних технологій на уроках географії. А саме характеристику ШІ, його властивості та можливості. Властивостями виступають: навчання розуміння мови, сенсорика, здатність приймати рішення, креативність, швидкість і точність.

Охарактеризовано основні аспекти використання штучного інтелекту на уроках в закладах освіти. Визначено найвідоміші платформи ШІ: MidJourney, DALL-E, Stable Diffusion, які створюють цифрові зображення; ChatGPT, Bard або новенький Gemini, за допомогою якого можна написати текст, а також знайти відповідь на запитання.

Розкрито поняття технології штучного інтелекту як елементу інтерактивних технологій в освіті. В ході дослідження нами виявлено, що адаптування ШІ в закладах освіти сприятиме розвитку та поліпшенню ефективності навчання учнів, зробить навчання більш комфортним і цікавим.

Також, визначено основні позитивні та негативні наслідки використання штучного інтелекту на уроках в закладах освіти. Зокрема, серед позитивних: персоналізоване навчання, адаптивне навчання, інтелектуальна система навчання, автоматизація адміністративних завдань, покращена аналітика навчання, величезні обсяги даних, більший доступ до освіти. Щодо негативних то це такі як: академічна недобросовісність, позбуття робочих місць, скорочення затрати робочої сили, відсутність емоційних зв'язків, незбалансований доступ до переваг штучного інтелекту, вторгнення в приватні дані, залежність, етика та дискримінація, питання об'єктивності, менша гнучкість.

Охарактеризовано онлайн-платформу зі ШІ «На Урок», яка може бути корисною для освітян та може допомогти під час: створення завдань та вправ, організації роботи, створення матеріалів для уроку, роботи з медіа, пошуку інформації, перекладу тексту тощо. Щоб спрямувати навчання географії в майбутнє за допомогою штучного інтелекту (ШІ), висвітлено ефективні стратегії інтеграції. Деякі важливі кроки в себе включають: підготовка вчителів до використання ШІ, розробка навчальних матеріалів, технологічна інфраструктура, оцінка та зворотній зв'язок тощо.

Ключові слова: штучний інтелект, онлайн-платформи ШІ, здобувачі освіти, заклад загальної середньої освіти, учитель географії, інтерактивні технології.

The main theoretical and methodological characteristics of the study of artificial intelligence as one of the elements of interactive technologies in geography lessons have been revealed. Specifically, the characteristics of AI, its properties, and capabilities are outlined. The properties include language understanding, sensorics, decision-making ability, creativity, speed, and accuracy.

The primary aspects of utilizing artificial intelligence in educational institutions are characterized. The most well-known AI platforms, such as MidJourney, DALL-E, Stable Diffusion for creating digital images, and ChatGPT, Bard, or the newcomer Gemini for generating text and answering questions, are identified.

The concept of artificial intelligence technologies as an element of interactive technologies in education is disclosed. Our research indicates that the adaptation of AI in educational institutions will contribute to the development and improvement of students' learning, making education more comfortable and engaging.

Furthermore, the main positive and negative consequences of using artificial intelligence in educational settings are identified. Among the positives are personalized learning, adaptive learning, intelligent teaching systems, automation of administrative tasks, enhanced learning analytics, vast amounts of data, and increased access to education. The negatives include academic dishonesty, job displacement, reduced labor costs, lack of emotional connections, unbalanced access to AI benefits, invasion of privacy, dependence, ethics and discrimination issues, objectivity concerns, and reduced flexibility.

An online platform with AI, "На Урок" ("Na Urok"), is discovered, which can be useful for educators in tasks such as creating assignments and exercises, organizing work, generating lesson materials, working with media, searching for information, and translating text.

To guide the future of geography education with artificial intelligence (AI), effective integration strategies are highlighted. Important steps include teacher training, development of educational materials, technological infrastructure, assessment, and feedback.

Key words: artificial intelligence, AI online platforms, education seekers, general education institutions, geography teacher, interactive technologies.

УДК 55(485.85)(09)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.5>

Чубрей О.С.,

д-р пед. наук,
професор кафедри економічної
географії та екологічного менеджменту
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Кушнір Ж.Д.,

студентка IV курсу географічного
факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми. Освіта є важливою основою у формуванні компетентного покоління, готового протистояти викликам сучасного світу. У цьому контексті вивчення географії відіграє важливу роль у тому, щоб допомогти учням зрозуміти

складність взаємодії між людьми та навколишнім середовищем. Разом із технологічним прогресом, особливо у сфері штучного інтелекту (ШІ), з'являються можливості для інтеграції цієї технології в процес навчання географії.

Сьогодні є вагомі підстави вважати, що використання інтерактивних технологій на основі штучного інтелекту дозволяє навчати, розвивати і виховувати учнів відповідно до вимог сучасного науково-технічного розвитку, забезпечуючи формування особистостей, готових активно і творчо розуміти і змінювати світ. Сучасна школа має не лише надавати освіту, а й організовувати її таким чином, щоб учні могли перетворити знання на інструмент для творчого освоєння світу. Особливу увагу слід звернути на інтерактивні технології навчання, одним з яких є ШІ, який найбільш ефективно дозволить осучаснювати та трансформувати процес навчання, дозволить учням отримати розвиток критичного мислення, розвиватиме активну участь та зацікавленість, сприятиме колективному навчанню та стимулюватиме творчість.

ШІ використовується для опису машин або комп'ютерів, що імітують «когнітивні» функції, наприклад «навчання» та «вирішення проблем», пов'язані з людським розумом. ШІ як здатність системи точно інтерпретувати введені дані та вивчати їх, а також далі використовувати отримані дані для досягнення певної мети.

Слово «технологія» походить від грецького «techno» (мистецтво, техніка) і «logia» (вчення, поняття). Воно означає сукупність методів маніпулювання сировиною, матеріалами та напівфабрикатами за допомогою відповідних засобів виробництва.

Технологія інтерактивного навчання – це така організація навчального процесу, яка не допускає співучасті в пізнавальному процесі: кожен учень має конкретне завдання, про яке відкрито звітує, або від його активності залежить якість виконання роботи, поставленої перед групою. Інтерактивні технології включають чітко сплановані та очікувані результати навчання, конкретні інтерактивні методи та прийоми стимулювання процесу навчання, умови та процедури досягнення запланованих результатів.

Незважаючи на значний внесок у досліджувану проблему вітчизняних і зарубіжних науковців та зважаючи на постійний розвиток технологій і методів, питання використання інноваційних інструментів на основі штучного інтелекту в освіту залишається недостатньо розкритим. Цей факт обумовив актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розкриттям теми використання штучного інтелекту в світі займалися науковці Х. Блюменстік [2], Ролл І. [6], Вайлі Р. [6], Кучак Д. [4], Юричич В. [4], Джамбіч Г. [4], Чіолаку М. [3], А. Джонстон [1], Ракуаса Х. [5] та інші.

Мета дослідження полягає у аналізі ефективності використання інноваційних інструментів на основі штучного інтелекту як одного із елементів інтерактивних технологій при викладанні курсу шкільної географії.

Виклад основного матеріалу. Цифрова технологія зі штучним інтелектом відіграє важливу роль у нашому повсякденному житті, завдяки своїй величезній силі змінювати спосіб мислення, дій і взаємодії. Потенціал використання штучного інтелекту в освіті для покращення навчання, допомоги вчителям і стимулювання більш ефективного індивідуального навчання є захоплюючим, але й трохи лякаючим. Враховуючи непідготовленість освіти до такого виклику та деякі негативні наслідки, які потрібно буде пропрацьовувати [6].

Під штучним інтелектом, зазвичай, розуміють низку технологій, які уможливають «розумну» діяльність без втручання людини. Тобто, Штучний інтелект (artificial intelligence, AI) – це спосіб змусити комп'ютер або програмне забезпечення «думати» як людський мозок. Це досягається шляхом вивчення законів функціонування людського мозку та аналізу когнітивних процесів. Результатом цих досліджень є розробка програмного забезпечення на основі інтелектуальних систем. Іншими словами, штучний інтелект (ШІ) – це дисципліна інформатики, яка зосереджена на розробці комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, що потребують людського інтелекту. Це включає в себе здатність вчитися на даних, розпізнавати закономірності, приймати рішення та виконувати складні завдання [5].

Властивості штучного інтелекту:

- навчання: AI збирає та аналізує дані, робить прогнози та обирає найкраще рішення;
- розуміння мови: AI розуміє людську мову і може взаємодіяти з людьми, включаючи голосові та текстові команди;
- сенсорика: AI може взаємодіяти з зображеннями, мовою, сенсорними даними та автоматично аналізувати їх;
- здатність приймати рішення: AI може приймати рішення на основі інформації та контекстуального розуміння прийняття рішень;
- креативність: AI здатен генерувати нові ідеї та рішення, які раніше не були віднайдені;
- швидкість і точність.

Найвідоміші інструменти ШІ, які можуть бути корисними освітянам:

- MidJourney, DALL-E, Stable Diffusion, Playground які створюють цифрові зображення;
- ChatGPT, Bard або новенький Gemini, за допомогою якого можна написати текст, а також знайти відповідь на запитання.

Приємно вражає, що додатки та інструменти, що базуються на технологіях штучного інтелекту, наприклад, інтелектуальні роботи та адаптивні системи навчання, все частіше використовуються викладачами та учнями, так і в університеті. Технології AI надають можливості для реалізації персоналізованого навчання для учнів відповідно до їхніх індивідуальних потреб. В освітніх технологіях

автоматизація відіграє життєво важливу роль. Це допомагає вчителям визначити фактори успіху учнів та їхні недоліки. Вони приймають індивідуальну стратегію навчання, зосереджену на інформації, адаптивних навчальних програмах, прогнозному моделюванню з використанням машинного навчання та штучного інтелекту, а також відстежують якість викладання під час своїх навчальних програм [4]. Аналіз даних допомагає їм зрозуміти сильні та слабкі сторони навчання своїх учнів, оскільки це сприяє глибоко вкоріненому культурному процесу, який покладається на точну інформацію як вхідні дані для отримання оптимальних результатів. AI дозволить одного разу налаштувати освітнє програмне забезпечення для кожного учня. Одне з найважливіших застосувань штучного інтелекту в освіті – зробити навчання більш комфортним і вилучити особисту інформацію з рівняння.

Штучний інтелект може революціонізувати наше уявлення про освіту. Від персоналізованих алгоритмів навчання до віртуальної та доповненої реальності, інструменти та технології на основі штучного інтелекту допомагають покращити навчальний досвід для учнів у спосіб, про який ми ніколи не думали [2].

ШІ може принести широкий спектр переваг освіті. Зокрема:

Персоналізоване навчання. Штучний інтелект може адаптувати навчання до потреб окремих учнів. Використовуючи алгоритми машинного навчання, ШІ може аналізувати дані про учня, стилі навчання, інтереси, здібності тощо, а також аналізувати дані учня.

Адаптивне навчання. AI може регулювати складність навчального контенту. Складність навчального контенту можна регулювати відповідно до рівня підготовки учня.

Інтелектуальна система навчання. Системи навчання на основі штучного інтелекту можуть надавати учням зворотний зв'язок і рекомендації в режимі реального часу, так само, як це робить викладач-людина. Ці системи здатні надавати цілеспрямований зворотний зв'язок і пояснення.

Автоматизація адміністративних завдань. Штучний інтелект може автоматизувати адміністративні завдання, такі як виставлення оцінок, управління відвідуванням і складання розкладу.

Покращена аналітика навчання. Штучний інтелект може надавати вчителям інформацію про моделі навчання та успішність учнів. Він може надати цінну інформацію про закономірності навчання та успішність учнів.

Величезні обсяги даних. Аналізуючи величезні обсяги даних, штучний інтелект може визначити області, в яких учні відчувають труднощі. Викладачі можуть втрутитися і надати додаткову підтримку, якщо це необхідно.

Більший доступ до освіти. Доступ до освітніх ресурсів на основі ШІ можна отримати в будь-який час і в будь-якому місці. Це надає можливості учням, які не мають доступу до традиційних освітніх ресурсів, наприклад, у віддалених районах або районах з недостатнім рівнем обслуговування.

Інтеграція штучного інтелекту приносить значні переваги у вивченні географії. Штучний інтелект пропонує новий підхід до викладання та розуміння географічних понять, допомагаючи учням краще зрозуміти навколишній світ, від візуалізації, що захоплює, до персоналізації навчання.

Пропоновані варіанти використання ШІ для учнів та вчителів на уроках географії:

ШІ як опонент. Учень повідомляє ChatGPT тему дискусії та вводить підказки щодо її структури. Потім можна використовувати штучний інтелект як опонента для розмови на задану тему. Це ідеальний варіант для підготовки до дискусій і дебатів у класі.

ШІ-наставник. Запропонуйте учням використовувати ChatGPT у груповій роботі. Можна використовувати для виконання спільних завдань або проєктів; ШІ допомагає учням досліджувати та вирішувати проблеми разом.

ШІ як персональний репетитор. Вчитель надає ChatGPT необхідну інформацію, наприклад, результати тестів. Потім він надає персоналізований зворотний зв'язок про прогрес учня.

Підтримка у вивченні мови. ChatGPT може надавати навчальні ігри та допомагати у проведенні досліджень та інтерпретації інформації під час вивчення іноземної мови.

Підтримка протягом усього процесу навчання. Учні пояснюють ChatGPT свій поточний рівень розуміння і просять підтримки для подальшого вивчення матеріалу або поглиблення знань з певної теми; штучний інтелект пропонує різноманітні ігри, вправи та інші завдання для покращення знань і навичок.

Підтримка в оцінюванні. Учні спілкуються з ChatGPT на певні навчальні теми. Наприклад, розділ з певного предмета. Потім їх просять оцінити свій рівень знань.

Штучний інтелект є помічником вчителя. Викладачі можуть використовувати ChatGPT для роботи навчального контенту. Наприклад, він генерує питання для обговорення, теми для есе та вправи; AI також може давати поради, щоб допомогти учням засвоїти ту чи іншу тему.

Підтримка викладачів з навчальною програмою. Вчителі можуть використовувати ChatGPT для оновлення своєї навчальної програми; ChatGPT може запропонувати нові критерії оцінювання та ідеї щодо вдосконалення навчальної програми, наприклад, як зробити її більш доступною для учнів.

Віртуальна та доповнена реальність. Штучний інтелект може можна використовувати для

створення освітнього досвіду у віртуальній та доповненій реальності [1].

Однією з головних проблем при інтеграції штучного інтелекту (ШІ) у навчання географії є наявність інфраструктури та рівний доступ до технологій. Не всі школи чи регіони мають адекватний доступ до передових технологій, таких як розумні пристрої, стабільне підключення до Інтернету або програмне забезпечення ШІ. Ця нерівність у доступі до технологій може призвести до нерівності в освітніх можливостях, створених інтеграцією ШІ [3].

Негативні наслідки використання ШІ на уроках географії:

1. Академічна недоброочестність. Деякі учні, вже активно використовують ШІ для написання есе та робіт, через що викладачам важко зрозуміти, хто їх написав – учень чи ШІ.

2. Позбуття робочих місць. Використання штучного інтелекту може призвести до автоматизації деяких процесів у шкільній освіті.

3. Скорочення затрати робочої сили.

4. Відсутність емоційних зв'язків.

5. Незбалансований доступ до переваг штучного інтелекту. Використання штучного інтелекту в освіті може призвести до нерівного доступу до технологій і ресурсів для навчання, що може збільшити розрив між соціальними класами.

6. Вторгнення в приватні данні. Використання штучного інтелекту може призвести до збору та використання персональних даних учнів без їхньої згоди або без належного захисту цих даних.

7. Залежність. Використання штучного інтелекту може призвести до залежності від технологій і втрати навичок, корисних у реальному житті.

8. Етика та дискримінація.

9. Питання об'єктивності.

10. Менша гнучкість. Незалежно від того, наскільки аналітичними є роботи штучного інтелекту, вони не можуть розвивати розум учня так само гнучко, як це може зробити вчитель.

Можливість впровадження в освіту штучного інтелекту має величезне значення для освітян. Тому саме для того, щоб вчителі могли приділяти більше часу своїм учням, а не паперовій роботі, команда освітнього проекту «На Урок» розробила «Персональний помічник сучасного вчителя». Він складається з набору інноваційних інструментів на основі штучного інтелекту, які допомагають вчителю оптимізувати свою щоденну роботу. Персональний помічник сучасного вчителя складається з 19 інноваційних інструментів, які дозволять ефективно оптимізувати щоденну роботу педагогів. Так, робоча область кожного окремого компонента має свої налаштування, а результат роботи помічника може інтегруватися між різними майданчиками. Тому ШІ на платформі «На Урок» може допомогти під час: створення завдань та вправ, організації

роботи, створення матеріалів для уроку, роботи з медіа; пошуку інформації, перекладу тексту.

Щоб спрямувати навчання географії в майбутнє за допомогою штучного інтелекту (ШІ), потрібні ефективні стратегії інтеграції. Деякі важливі кроки, які можна зробити, включають:

1. Підготовка вчителів: забезпечити комплексне навчання вчителів щодо використання технологій штучного інтелекту під час вивчення географії.

2. Розробка навчальних матеріалів: які відповідують технологіям ШІ.

3. Технологічна інфраструктура: забезпечення доступу до технологій ШІ в школах і регіонах. Це передбачає інвестиції в технологічну інфраструктуру, наприклад відповідне обладнання та підключення до Інтернету.

4. Оцінка та зворотній зв'язок: використання даних штучного інтелекту та аналітики для моніторингу прогресу навчання. Отриманий відгук може допомогти вчителям розробити відповідні заходи для учнів, які потребують додаткової підтримки [6].

Висновки. Разом із технологічним прогресом, особливо у сфері штучного інтелекту (ШІ), з'являються можливості для інтеграції цієї технології в процес навчання географії. Особливу увагу слід звернути на інтерактивні технології навчання, одним з яких є ШІ, який найбільш ефективно дозволить осучаснювати та трансформувати процес навчання, дозволяють учням отримати розвиток критичного мислення, активну участь та зацікавленість, сприяння колективному навчанню та стимулювання творчості.

Штучний інтелект може революціонізувати наше уявлення про освіту. Від персоналізованих алгоритмів навчання до віртуальної та доповненої реальності, інструменти та технології на основі штучного інтелекту допомагають покращити навчальний досвід для учнів у спосіб, про який ми ніколи не думали.

Використання ШІ в освіті може призвести до таких позитивних та негативних наслідків. Зокрема серед позитивних; персоналізоване навчання, адаптивне навчання, інтелектуальна система навчання, автоматизація адміністративних завдань, покращена аналітика навчання, величезні обсяги даних, більший доступ до освіти. Щодо негативних то це такі як; академічна недоброочестність, позбуття робочих місць, скорочення затрати робочої сили, відсутність емоційних зв'язків, незбалансований доступ до переваг штучного інтелекту, вторгнення в приватні данні, залежність, етика та дискримінація, питання об'єктивності, менша гнучкість.

Можуть бути корисними в освітній діяльності такі найвідоміші платформи ШІ: MidJourney, DALL-E, Stable Diffusion, які створюють цифрові зображення; ChatGPT, Bard або новенький Gemini, за допомогою якого можна написати

текст, а також знайти відповідь на запитання. Також онлайн-платформа зі ШІ «На Урок», яка може бути корисною для освітян та може допомогти під час створення завдань та вправ, організації роботи, створення матеріалів для уроку, роботи з медіа; пошуку інформації, перекладу тексту.

Щоб спрямувати навчання географії в майбутнє за допомогою штучного інтелекту (ШІ) потрібні ефективні стратегії інтеграції. Деякі важливі кроки, які можна зробити, включають: підготовка вчителів, розробка навчальних матеріалів, технологічна інфраструктура, оцінка та зворотній зв'язок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. A. Johnston et al. (eds.), Proceedings of the HCT International General Education Conference (HCT-IGEC 2023), Atlantis Highlights in Social Sciences, Education and Humanities.
2. Blumenstyk, G. Can artificial intelligence make teaching more personal? The Chronicle of Higher Education. Retrieved from.
3. Ciolacu M. et al. Education 4.0—Fostering student's performance with machine learning methods. IEEE 23rd international symposium for design and technology in electronic packaging (SIITME). IEEE, 2017. С. 438–443.
4. Kučak D., Juričić V., Đambić G. Machine learning in education—a survey of current research trends. Annals of DAAAM & Proceedings. Т. 29.
5. Rakuasa, H. 2023. Integration of artificial intelligence in teaching geography: challenges and opportunities. Sinergi International Journal of Education, С. 75–83.
6. Roll I., Wylie R. Evolution and revolution in artificial intelligence in education. International Journal of Artificial Intelligence in Education. 2019. Т. 26. № 2. С. 582–599.

ACADEMIC INTEGRITY: ADAPTING TO NEW CHALLENGES

АКАДЕМІЧНА ЧЕСТНІСТЬ: АДАПТАЦІЯ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ

Academic integrity is essential in higher education, shaping students' ethical values and preparing them for professional success. Upholding honesty and integrity fosters a culture of respect, collaboration, and intellectual growth. Research on academic integrity emphasizes the need to address ethical breaches and adapt to technological advancements that pose new challenges. Universities play a key role in promoting academic integrity by providing practical experiences and proactive approaches. Extra-curricular activities, like interdisciplinary conferences, complement formal curricula by enhancing leadership, communication, and critical thinking skills while instilling ethical conduct. Events such as the international student conferences at National Technical University of Ukraine foster academic integrity and language proficiency. Statistical data collected annually by the organizing committee to present it to the educational community and use for developing algorithms on improving the quality of submissions and measures to promote and cultivate the academic integrity. The statistical data from 2018–2022 in the current paper shows a decline in plagiarism submissions, indicating the effectiveness of chosen approaches and implemented measures. However, the statistics from 2023 reveals brand-new challenges like violations related to artificial intelligence highlight the need for ongoing efforts. In addition, a survey for revealing students' perceptions towards artificial intelligence is conducted. Student attitudes towards AI suggest a positive disposition, calling for a balanced approach to integrating technology while upholding academic integrity rather than prohibiting its use. It is essential for institutions to navigate the integration of AI ethically, ensuring a harmonious relationship between technological advances and academic standards.

Key words: *academic integrity, misconduct, university, extra-curriculum, conference, statistics, students' perceptions.*

Академічна доброчесність є невід'ємною складовою вищої освіти, формуючи етичні цінності студентів та готуючи їх до май-

бутнього професійного успіху. Дотримання академічної доброчесності сприяє культурі поваги, співпраці та інтелектуальному зростанню. Дослідження академічної доброчесності підкреслює необхідність вирішення етичних порушень та адаптації до технологічних змін, які створюють нові виклики. Університети відіграють ключову роль у просуванні академічної доброчесності, надаючи практичний досвід та впроваджуючи превентивні підходи в академічному середовищі. Поза аудиторні заходи, такі як міждисциплінарні конференції, доповнюють формальні програми навчання, розвиваючи лідерські, комунікативні та критичне мислення навички, вдосконалюючи етичну поведінку. Заходи, такі як міжнародні студентські конференції в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», сприяють формуванню академічної доброчесності та мовній майстерності. Щорічні статистичні дані, які збирає організаційний комітет, демонструють зменшення кількості робіт, що містять плагіат, що свідчить про ефективність обраних підходів та застосованих заходів. Однак статистика за 2023 рік демонструє нові виклики, такі як порушення, пов'язані з використанням штучного інтелекту, що підкреслюють потребу в оновленні підходів. Крім того, проведено опитування для дослідження ставлення студентів до штучного інтелекту як інструменту в навчальному середовищі. Студентське ставлення до штучного інтелекту свідчить про позитивне відношення та є формуючою основою до розроблення збалансованого підходу до інтеграції технологій в академічне середовище та одночасно збереження домінуючих позицій академічної доброчесності. Для закладів вищої освіти важливо реалізувати інтеграцію штучного інтелекту, забезпечуючи гармонійність між технологічними змінами та академічними стандартами.

Ключові слова: *академічна доброчесність, порушення, університет, позааудиторна діяльність, конференція, статистика, сприйняття студентів.*

UDC 378.147:37.017

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.6>

Kornyska Yu.A.,

Ph.D. (Education), Associate Professor, Associate Professor at the Department of English for Humanities №3 National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Tuliakova K.R.,

Ph.D. (Education), Associate Professor, Associate Professor of the Department of English for Humanities № 3 National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Problem statement. The academic integrity has always been in the core of quality higher education being not just a set of rules and regulations but also a philosophy. It has always functioned as a guiding principle and a moral compass for students who are supposed to not only demonstrate respect for the intellectual property of others but also confirm their own dedication to fairness and knowledge.

Academic integrity plays a vital role in promoting a culture of mutual respect. When students and professors accept and uphold the principles of honesty and integrity, they contribute to an environment where ideas can be exchanged freely, collaborations

flourish, and intellectual growth prosper that is vital to develop a healthy approach to academic, social and professional functions.

Beyond its in-moment implications, academic integrity also shapes future professionals by shaping values that are integral in professional functioning. Integrity, honesty, and ethical conduct are not merely abstract ideals but practical skills that are essential for success in any field. In the current business and social context, employers value individuals who demonstrate integrity in their work, as they can be trusted to uphold ethical standards, act with integrity, and contribute positively to their organizations.

In its essence, academic integrity is one of the pillars of quality education, shaping the ethical character, and professional competence of future personnel. By upholding and facilitating the principles of academic integrity, universities not only fulfill their mandate to provide knowledge but also empower students to become ethical leaders, responsible citizens, and agents of positive change in society.

Recent research and publications. Academic integrity has always been a focus for researchers. Currently, a significant body of research on the concepts of academic integrity and academic misconduct is available for the academic community [1–4; 7; 12–14]. A plethora of researchers analyses the forms and causes of breaches in ethical standards within academic settings, seeking to understand the factors contributing to such behaviors [5; 7; 14; 15]. A wide range of recent publications proposes preventive measures to address misconduct [3; 6; 10–12].

All these ongoing inquiries provide valuable insights into promoting ethical behavior in university settings. However, in recent decades, there has been a notable intensification in scholarly interest caused by the rapid advancement and proliferation of internet tools and technologies [10; 13]. This surge in attention reflects a growing recognition of the potential misuse of these tools in cheating behaviors.

Hence, despite the many years of cooperative efforts of the teaching community to educate students about academic integrity and facilitate a culture of honesty within universities, technological advances constantly pose new challenges. As such, universities have continuously to adapt and redevelop their strategies to stay ahead of the curve, ensuring that the integrity remains uncompromised in the new technological landscapes.

The aim of this manuscript is to share practical experience and proactive approach in promoting academic integrity and addressing emerging challenges in the changing technological landscape.

Presentation of the main material. In the context of university, the curriculum is a foundational framework to shape the culture of academic integrity. However, courses' intensity and class-hours constraints often limit its capacity to address comprehensively all the aspects. This is where extra-curricular events and activities emerge as important supplements, providing additional opportunities to develop an environment favorable to academic integrity within universities.

National Technical University of Ukraine Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute prides itself on offering a wide choice of activities and events for students to enrich their experience beyond the formal curricula. This plays a vital role in fostering holistic development and academic success.

By participating, students develop relevant leadership, communication, and interpersonal skills that

are essential for success in academic, social and future professional settings. Moreover, extra-curricular involvement shapes and strengthens a sense of belonging and connection to the university community, which, in turn, positively influences their academic performance and future career prospects.

Among these activities and events, interdisciplinary student conferences hold a special role. These conferences provide a platform for students to display their research, collaborate with peers from diverse academic backgrounds, and engage in interdisciplinary dialogue. By participating in such conferences, students not only deepen their understanding of their chosen field but also develop critical thinking, problem-solving, public speaking and presentation skills essential for success in their future careers.

Moreover, all these activities and events are platforms for promoting ethical conduct. For example, interdisciplinary conferences uphold strict guidelines regarding academic honesty and ethical conduct. Participants are to cite sources accurately, acknowledge the contributions of others, and uphold ethical standards in their research and presentations. By following these guidelines, students develop a deeper understanding of academic integrity and the importance of ethical conduct.

The department of English for Humanities has been holding the international students conference Ukrainian and Foreign Science: Yesterday, Today, Tomorrow for 12 years engaging students to participate in workshops and webinars, present and discuss in an English language environment that, in addition to the aforementioned, enhances students' language proficiency, a crucial skill for today's globalized workforce.

The organizing committee uses the event as one more opportunity to promote academic integrity within the university community. In our context, we concur with Krueger defining academic misconduct as behaviors that violate the principles of academic honesty, wherein students attempt to unfairly gain an advantage for themselves [9]. Therefore, given that the conference is conducted in English and one of its aims is to display language proficiency, it is imperative to note that the use of automated translation tools is also regarded as a form of academic dishonesty.

On this way, the committee team interacts not only with the participants but also with the colleagues presenting the annual statistical data and developing algorithms on improving the quality of submissions and measures to promote and cultivate the academic integrity.

The Graph 1 presents statistical data spanning the years 2018–2023, displaying the reasons for declining submissions by the conference team. The data is categorized into “submitted” (the total amount of submitted theses) “declined 1,” (reason: plagiarism) “declined 2” (reason: wrong citing, conflict of interest,

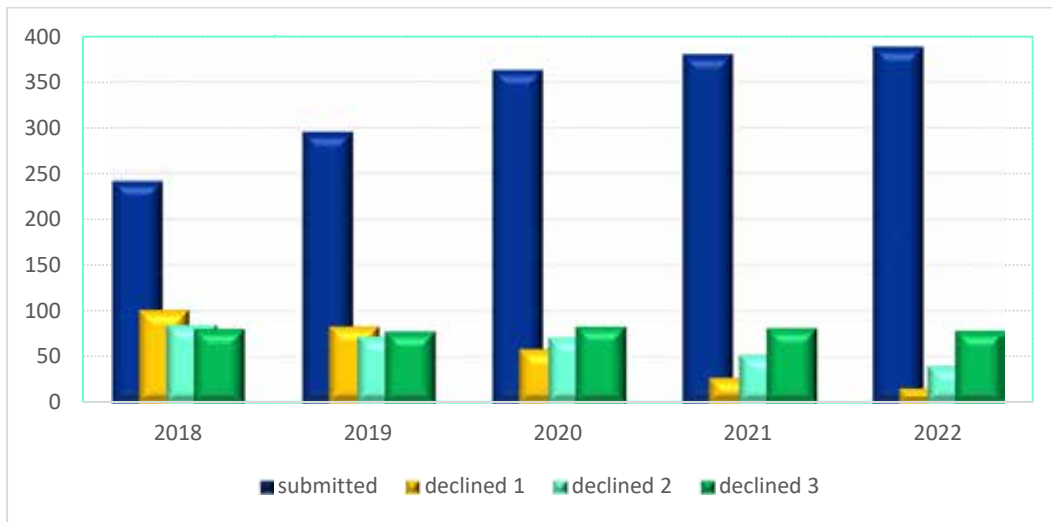
automated translation) and “declined 3” (reason: not relative for the current research such as “out of scope” etc.).

Over this timeframe, it is evident that there has been a constant and consistent decline in submissions attributed to plagiarism. We consider this decline as conclusive evidence of the efficiency of the implemented measures and initiatives. While submissions attributed to “wrong citing, automated translation etc.” have also decreased, the decline is not as pronounced. Thus, there is an obvious need to refine the algorithm of actions aimed at addressing these issues.

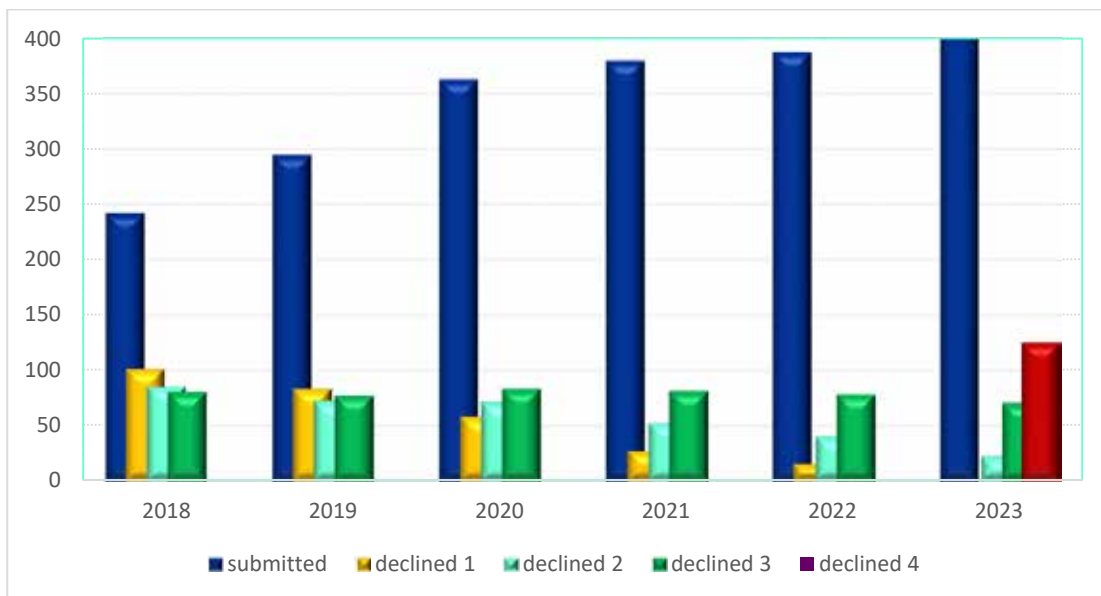
The category “other reasons” remains relatively stable throughout the analysed period, showing minimal fluctuations. This data suggests a positive trend in the reduction of plagiarism, improper citing practices and other misbehaviors related to academic integrity.

The Graph 2 demonstrates a sharp shift presenting the very new challenge. The upward trajectory observed in previous years was disrupted in 2023 by a notable increase in rejections attributed to violations of academic integrity related to artificial intelligence (declined 4). All the submitted theses were checked for AI-generated content and declined if the authors input was under 85 %. Consequently, we find the level of academic integrity awareness regressing.

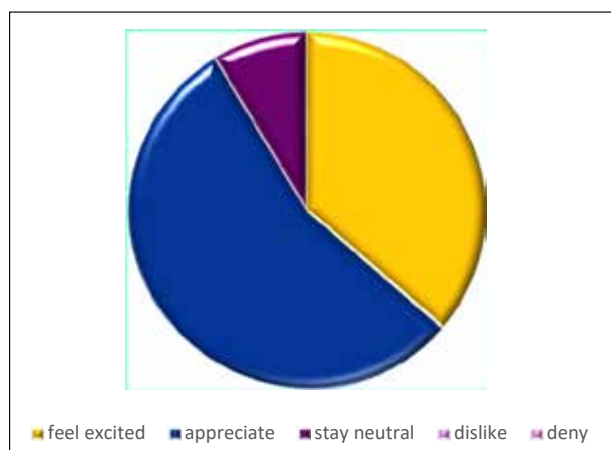
Having analysed the data on the reasons for the declining theses in the year 2023, we conducted a survey for students regarding their attitudes towards artificial intelligence. 250 participants were asked to share their attitude to artificial intelligence. As evident from Graph 3, the majority appreciate the opportunity to use it as a handy tool that can help and “easy” the

Graph 1. Statistical data 2018–2022

Graph 2. Statistical data 2018–2023

Graph 3. 2023 survey: students' attitudes towards artificial intelligence

study load (121 students). A smaller part perceive the capabilities of artificial intelligence with high enthusiasm (80 students). A negligible portion stay neutral but satisfied with the availability of another tool that they can try (19 students). Notably, no negative reactions were detected, indicating a positive disposition and high enthusiasm towards this technology.

Conclusion. The analysis of the obtained results has led us the following key conclusions:

It is imperative to acknowledge that ignoring the issues related to artificial intelligence or other technological tools is an impractical approach.

Moreover, it is essential to avoid implementing a blanket prohibition on the use of AI to prevent misconceptions about academic integrity. Given that students perceive AI as a cutting-edge tool, prohibitions and total rejection may develop the incorrect perception that AI is progressive while academic integrity is outdated and inflexible.

We consider this direction as significant for further research and implementation, particularly as AI becomes increasingly integrated into our social, academic, and professional landscapes. Therefore, it is crucial to find a place for AI and other technological advances in academic settings.

Currently, our team is working on methods to integrate AI into our university landscape without compromising the principles of academic integrity. This aims to provide students with the opportunity to benefit from the technology they are enthusiastic about but in an ethical and fair way.

REFERENCES:

1. Ashraf, S., & Iqbal, K.A Phenomenological Study on Academic Cheating behaviors Exhibited by Visually Impaired College Students. *Review of Applied Management and Social Sciences*, 2022. 5(4), 605–617. <https://doi.org/10.47067/ramss.v5i4.280>

2. Bertram Gallant, T. Academic integrity as a teaching & learning issue: From theory to practice. *Theory Into Practice*. 2017. Vol. 56, No. 2. P. 88–94. DOI: 10.1080/00405841.2017.1308173

3. De Maio, C., Dixon, K. Promoting academic integrity in institutions of higher learning: What 30 years of research (1990–2020) in Australia has taught us. *Journal of College and Character*. 2022. Vol. 23, No. 1. P. 6–20. DOI: 10.1080/2194587X.2021.2017972

4. Eaton, S. E. Comparative analysis of institutional policy definitions of plagiarism: Apan-Canadian university duty. *Interchange*. 2017. Vol. 48, No. 3. P. 271–281. DOI: 10.1007/s10780-017-9300-7

5. Glendinning, I., Foltýnek, T., Dlabolová, D., Linkeschová, D., & Lancaster, T. Exploring issues challenging academic integrity in South East Europe. *Proceedings of the Plagiarism across Europe and Beyond Conference, Czechia*. 2017. P. 132–146.

6. Guruge, D., & Kadel, R. Towards a holistic framework to mitigate and detect contract cheating within an academic institute – A proposal. *Education Sciences*. 2023. Vol. 13, No. 2. DOI: 10.3390/educsci13020148

7. Kokkinos, C.M., Antoniadou, N., & Voulgaridou, I. Academic dishonesty among Greek University students from different disciplines: a latent profile analysis of cheating perceptions and academic self-handicapping. *Ethics & Behavior*. 2023. DOI: 10.1080/10508422.2023.2216816

8. Krou, M.R., Fong, C.J., & Hoff, M.A. Achievement Motivation and Academic Dishonesty: A Meta-Analytic Investigation. *Educational Psychology Review*. 2020. Vol. 33. P. 427–458.

9. Krueger L. Academic dishonesty among nursing students. *The Journal of Nursing Education*. 2014. Vol. 53. P. 77–87. DOI: 10.3928/01484834-20140122-06

10. Mahmud, S. Fostering Academic Integrity in the Age of Artificial Intelligence. In S. Mahmud (Ed.), *Academic Integrity in the Age of Artificial Intelligence* (pp. 1–20). IGI Global. 2024. DOI: 10.4018/979-8-3693-0240-8.ch001

11. Sefcik, L., Striepe, M., & Yorke, J. Mapping the landscape of academic integrity education programs: What approaches are effective? *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2020. Vol. 45, No. 1. P. 30–43. DOI: 10.1080/02602938.2019.1604942

12. Stoesz, B.M., Eaton, S. E., Miron, J., & Thacker, E. Academic integrity and contract cheating policy analysis of colleges in Ontario, Canada. *International Journal for Educational Integrity*. 2019. Vol. 15, No. 4. Retrieved March 27, 2023, from DOI: 10.1007/s40979-019-0042-4

13. Yeo, M. A. Academic integrity in the age of Artificial Intelligence (AI) authoring apps. *TESOL Journal*. 2023. Vol. 14. P. e716. DOI: 10.1002/tesj.716

14. Yu., H., Glanzer, P.L., & Johnson, B.R. Why Students Cheat: A Conceptual Framework of Personal, Contextual, and Situational Factors.

15. Yu, H., Glanzer, P.L., Johnson, B.R., Sriram, R., & Moore, B.L. Why College Students Cheat: A Conceptual Model of Five Factors. *The Review of Higher Education*. 2018. Vol. 41. P. 549–576.

ПРОГРАМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ ВОРОТАРІВ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ГРУП НА ЗМАГАЛЬНОМУ ЕТАПІ

PROGRAMMING OF PHYSICAL TRAINING OF FOOTBALL GOALKEEPERS OF TRAINING GROUPS AT THE COMPETITIVE STAGE

За результатами проведеного констатувального експерименту вдалося визначити, що до переліку надійних та інформативних тестових завдань можна віднести індивідуальну оцінку стартової швидкості, дистанційної швидкості, швидкісно-силових якостей, спеціальної (швидкісної) витривалості і силових якостей спортсменів. Підтверджено твердження, що зміни у динаміці розвитку рухових здібностей футболістів (воротарів) різного віку може бути пов'язана або з інтенсивністю морфо-функціональних перебудов підростаючого організму людини або із зростанням величини, інтенсивності виконання вправ та організацією тренувальних вправ та їх дозуванню.

Реалізація експериментальної тренувальної програми для юних воротарів супроводжувалася достовірним зростанням окремих показників стартової швидкості (4,5%), дистанційної швидкості (3%), швидкісної витривалості (4%), вибухової сили (5,5%) та станової сили (13%). Не значні зміни зафіксовані за показниками оцінювання дистанційної швидкості та швидкісної витривалості, в яких об'єм та величина навантажень на експериментальному етапі не суттєво відрізняється від загальноприйнятої та універсальної системи планування та періодизації підготовки юних воротарів у системі ДЮСШ. Впровадження у навчально-тренувальний процес низки прийнятних тестів можуть дозволити ефективно удосконалити та оптимізувати зміст та структуру формування багаторічної підготовки юних футболістів, доцільно та своєчасно прогнозувати і вдало моделювати досягнення спортсменами високого рівня технічної майстерності та рівня підготовленості футболістів різного віку. Отримані дані в процесі дослідження дозволяють зробити висновок, що найбільш складно та тривало піддаються тренуванню та удосконаленню стартова швидкість, а найбільш та перспективні резерви вдосконалення фізичних кондицій гравців у показниках розвитку швидкісно-силових якостей та сили юних футболістів. Саме завдяки запропонованим тестам та їх впровадженню у навчально-тренувальний процес вдалося детально обґрунтувати основи методики програмування та періодизації фізичної підготовки футболістів різного віку в різних навчально-тренувальних групах протягом змагального етапу.

Ключові слова: фізична підготовка, періодизація підготовки, змагальний етап, воротар, навчально-тренувальний процес.

According to the results of the ascertainment experiment, it was possible to determine that the list of reliable and informative test tasks can include individual assessment of starting speed, distance speed, speed-strength qualities, special (speed) endurance and strength qualities of athletes. The statement was confirmed that changes in the dynamics of the development of motor skills of football players (goalkeepers) of different ages can be related either to the intensity of morpho-functional rearrangements of the growing human body or to the increase in size, intensity of exercises and the organization of training exercises and their dosage.

The implementation of an experimental training program for young goalkeepers was accompanied by a significant increase in individual indicators of starting speed (4.5%), distance speed (3%), speed endurance (4%), explosive strength (5.5%) and static strength (13%). Insignificant changes were recorded in the indicators of distance speed and speed endurance evaluation, in which the volume and magnitude of the loads at the experimental stage do not significantly differ from the generally accepted and universal system of planning and periodization of training of young goalkeepers in the system of the DYSS. The introduction of a number of acceptable tests into the educational and training process can allow to effectively improve and optimize the content and structure of the formation of multi-year training of young football players, expedient and timely forecast and successfully model the achievements of athletes of a high level of technical mastery and the level of preparedness of football players of various ages. The data obtained during the research allow us to conclude that starting speed is the most difficult and long-lasting subject to training and improvement, and the greatest and most promising reserves for improving the physical conditions of players are indicators of the development of speed-strength qualities and strength of young football players. It was thanks to the proposed tests and their introduction into the bulk training process that it was possible to substantiate in detail the basics of the methodology of programming and periodization of physical training of football goalkeepers of various training and training groups during the competitive stage.

Key words: physical training, periodization of training, competitive stage, goalkeeper, educational and training process.

УДК 796.33

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.7>

Корнієнко С.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Сапрун С.Т.,

канд. наук з фіз. виховання і спорту,
доцент кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний футбол набуває особливої популярності серед учнів та набуває значної видовищності у грі команд та високого рівня технічно-тактичної майстерності. Дане твердження пов'язано із зростанням популярності гравців високого класу, їх успіхів на

міжнародній арені та зростанням конкуренції між командами та країнами у розвитку футболу [4, с. 5–24; 6, с. 91–165]. Проте, спостерігаючи за успіхами наших професійних футболістів на міжнародній арені варто відзначити, що їх є не багато, що зрозуміло є свідченням зниження ефективності роботи системи навчально-тренувальної діяльності та підготовки юних

футболістів, а також фахівців у даній галузі [1, с. 55–71; 9, с. 23–78].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Удосконалення даних умов та стану дитячо-юнацького футболу можна завдяки ефективному впровадженні інноваційних методичних аспектів підготовки юних футболістів, реорганізації загальних основ управління та забезпечення належним рівнем організації навчально-тренувального процесу, про що доволі часто публікують матеріали науковці [1, с. 131–155; 11, с. 33–120]. Науковці аналізуючи проблематику стану розвитку вітчизняного футболу рекомендують звернути увагу на удосконалення якості виконання технічних елементів, особливо в дитячому віці, сприяти розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей та підвищенню рівня фізичної підготовленості юних футболістів на початкових етапах підготовки [10, с. 9–48].

Досить широко висвітлювалися у працях фахівців питання удосконалення системи, навчально-тренувального процесу та педагогічних умов польових гравців у футболі різного рівня кваліфікації та віку футболістів, а саме особливості змагальної та тренувальної діяльності голкіперів є недостатньо вивченими та охарактеризованими [3, с. 3–21; 8, с. 5–18]. Є окремі публікації щодо тренувальної діяльності майбутніх воротарів, авторами яких були колишні футболісти завдяки значному власному досвіду кар'єри футболіста [5, с. 4–15]. У даних роботах та низці інших деталізовано вивчалися питання техніки і тактики безпосередньо воротарської майстерності, а от питання розвитку рівня фізичної підготовленості юних воротарів лише епізодично [4, с. 12–23; 9, с. 34–52].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день професійні футбольні команди в обов'язковому порядку мають у своєму штабі тренерів для роботи із воротарями, а от у дитячо-юнацькому футболу тренери по роботі з воротарями та фізичної підготовки зустрічаються надзвичайно рідко. І сам тому у більшості випадків воротарі тренуються разом з усією командою і їх процес підготовки не набуває спеціалізованої спрямованості. Загалом, навчально-тренувальний процес з воротарями різного віку та кваліфікації можна охарактеризувати як недосконалий. Адже немає чіткої та цілеспрямованої програми планування навантажень, деталізації вікових обмежень та рекомендацій для розвитку рухових здібностей, різноманітності у засобах підготовки, хаотичність при підборі та дозуванні вправ та рівня навантаження, що і відповідно зменшує до критичного рівня ефективність навчально-тренувальної діяльності воротарів у ДЮСШ та клубах [2, с. 34; 7, с. 201–233].

Метою нашого дослідження був аналіз та узагальнення основ методики програмування

фізичної підготовки футбольних воротарів вихованців ДЮСШ на змагальному етапі.

Завдання дослідження:

1. Виявити вікові особливості розвитку рухових здібностей футболістів 13–18 років.
2. Розробити кількісні критерії оцінки фізичної підготовленості воротарів навчально-тренувальних груп дитячих спортивних шкіл.
3. Експериментально обґрунтувати методику програмування фізичної підготовки юних воротарів у змагальному періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Широкий комплекс експериментальних досліджень здійснювалися в 2021–2022 роках. В рамках дослідження були задіяні 37 футболістів, що активно тренуються у Академії Футболу «Тернопіль» та інших футбольних клубах м. Тернопіль, а також футболістів, котрі мають досвід виступів у Чемпіонаті Тернопільської області. Для вирішення поставлених завдань було передбачено три етапи комплексних досліджень.

Перший етап передбачав аналіз літератури та систематизацію даних щодо теми наукового дослідження. Другий етап передбачав проведення початкового тестування рухових здібностей усіх гравців (польові та воротарі), а також було зроблено та проведено констатувальний експеримент. У відповідності до досліджень інших науковців та отриманим показникам дослідження було проведено порівняння та узагальнення даних враховуючи результати констатувального експерименту нами було визначено схему програмування фізичної підготовленості воротарів. Третій етап завершувався обробкою результатів дослідження та формулюванням висновків.

Усі отримані показники тестування можуть бути оцінені лише відносно змін у порівнянні з попередніми результатами. Тому оцінити темпи приросту рухових якостей футболістів в абсолютних величинах є проблематично (табл. 1).

Показники приросту розрахувалася по формулі С. Броді, за показниками якої темпи приросту (Р) визначаються різницею між початковими та кінцевими результатами контрольних тестів.

Якщо вивчати та аналізувати результати тестування рухових якостей гравців різного віку у відсотковому співвідношенні від рівня їх розвитку у футболістів 18-ти річного віку, що можуть бути прийняті за 100%, то можна охарактеризувати наступні результати: найбільш незмінним показником, який уже в 13 років може сягати 85,7% від показників, що характерні для 18-річних є стартова швидкість, яка до 14–15 років може сягати 94,1% від максимальних показників; найменш незмінною якістю є показник швидкісно-силових якостей, яка у 13 років дорівнює 68% від результату 18-річних, а в 16 років даний результат сягає 92%; середні показники зареєстровані для

Приріст показників фізичної підготовленості футболістів 13–18 років (%)

Вік, років	Рухові здібності									
	Стартова швидкість		Дистанційна швидкість		Швидкісно-силові якості		Швидкісна витривалість		Сила	
	Р	%	Р	%	Р	%	Р	%	Р	%
від 13 до 14	<0,01	5,5	<0,01	9,1	<0,01	2,1	<0,01	10,5	<0,01	19,3
від 14 до 15	<0,01	2,6	<0,01	2,2	>0,05	2,4	<0,01	2,4	<0,01	18,2
від 15 до 16	<0,01	2,1	<0,01	4,5	>0,05	2,3	>0,05	3,4	<0,01	3,6
від 16 до 17	<0,01	1,1	<0,05	1,3	<0,05	4,4	<0,05	4,8	<0,01	14,7
від 17 до 18	<0,01	2,7	<0,05	1,6	<0,05	4,2	<0,05	3,4	<0,01	4,5
від 18 і старші	<0,01	1,1	<0,01	3,1	>0,05	-2,1	>0,05	-2,1	<0,01	13,8

дистанційної швидкості та швидкісна витривалість. У віці 13 років вони дорівнюють 81,5 і 77,6% від максимальних даних, а у віці 17 років відповідно 98% та 96%. Отримані результати свідчать про те, що найбільш складно та тривало піддаються тренуванню стартова швидкість учнів, а найбільші резерви для удосконалення та розвитку фізичних кондицій гравців саме швидкісно-силових якостей та силових показників (абсолютна та відносна). Особливості ігрової та змагальної діяльності воротарів пов'язана, перш за все, із потребою у прояві сили в мінімальний час протягом усього ігрового часу поєдинку. Зрозуміло, що швидкісно-силові здібності є ключовими в змісті їх процесу фізичної підготовки, що також підтверджують фахівці та науковці.

Для аналізу та оцінки рівня фізичної підготовленості воротарів були запропоновані тестові завдання для спортсменів віком від 13 років та завершуючи гравцями команд, що виступають на обласному рівні (табл. 2).

За показниками фізичної підготовленості воротарі практично до 15-ти річного віку і розвитку фізичних якостей, за виключенням сили, мають нижчі результати, ніж польові гравці. Уже у віці після 15-ти років воротарі за показниками розвитку швидкісно-силових якостей випереджають польових гравців ($p < 0,05$). Після 15-ти років воротарі переважають польових гравців за показниками висоти вистрибування і немає достовірних відмінностей у стартовій швидкості.

Аналізуючи отримані показники та наведені в таблицях результати дозволяють зробити низку висновків. Особливо цікавим є факт про найбільший приріст рівня фізичних якостей воротарів, що характерний для 14–15-ти років, що є на рік пізніше, ніж для інших польових амплуа футболістів. Це пояснюється виконанням спеціальних навантажень на тренуваннях та під час ігор воротарями, де об'єми виконаної роботи на багато нижчої, ніж у гравців інших амплуа.

За показниками станової динамометрії гравців різних амплуа та воротарів, то саме голкіпери мають перевагу над однолітками за показниками прояву силових якостей на усіх етапах багаторічної підготовки. Найвищий рівень розвитку силових якостей (27,5%) спостерігається у воротарів віком 14–15-ти років, а от гравців інших амплуа досягають такого рівня у віці 13–14-ти років. Актуально, що різке зниження змін у показниках розвитку рухових якостей у воротарів саме характерне для періоду завершення статевого дозрівання (15–16 років). Заслугове на увагу негативна динаміка у розвитку стартової та дистанційної швидкості та невисокі показники змін для швидкісної витривалості та швидкісно-силових якостей. Є загальновідомим фактом, що періоди стрімкого розвитку морфо-функціональних показників в організмі юнаків може супроводжуватися змінами, що полягатимуть певних затримках у показниках прогресу фізичної працездатності. Схожі результати є характерними

Таблиця 2

Результати рівня фізичної підготовленості воротарів різного віку

Вік, років	Кількість досліджуваних	Рухові здібності (тести)				
		Біг 10 м, с	Біг 50 м, с	Стрибок у висоту, см	Біг 7*50 м, с	Станова динамометрія, кг
13	4	2,1±0,06	7,97±0,39	35,5±2,3	77,2±5,2	50,5±3,8
14	4	2,03±0,07	7,55±0,46	41,3±3,5	73,7±4	66,6±3,6
15	5	1,88±0,05	6,85±0,12	46,2±4,1	69,3±1,7	94,0±6,7
16	4	1,9±0,09	6,94±0,24	47,9±3,8	67,9±2,4	108,0±5
17	4	1,8±0,02	6,65±0,10	50,8±3,8	65,3±3	118±8
18	5	1,8±0,06	6,67±0,13	53±4,7	64,9±2,8	129,3±6,7
старші 18 років	7	1,81±0,06	6,66±0,17	55,3±3,5	–	146,5±8,8

і для інших польових гравців, проте є менш вираженою.

Отримані результати змін у показниках розвитку фізичних якостей 15–16-річних юнаків підтверджують актуальність вибору саме даного віку для експерименту, адже саме у даному віці розвиток та приріст показників розвитку фізичних якостей юних футболістів можна досягнути завдяки вдалій організації та плануванню об'єму та інтенсивності навантажень, підбору засобів та методів підготовки та межами функціональних можливостей людини, а не лише віковими аспектами розвитку рухових якостей.

Загалом, характерними є ті ж самі закономірності, що притаманні для фізичних якостей гравців різних амплуа та різного віку. Проте, якщо до 16–17-ти років кількість вдалої реалізації фізичних якостей юних футболістів, що активно виступають у ролі польових гравців досягає 95–98% від рівня 18-річних гравців, а саме серед голкіперів наступний показник практично досягав 100%. Серед воротарів у віці 15–16-річних юнаків кількість таких, що реалізували ключові фізичні якості досягає від 87% – швидкісно-силових якостей та до 90–97% – розвиток швидкості та швидкісна витривалість.

Умови підготовки 15–16-річних воротарів у змагальних періодах не передбачає належного навчально-тренувального процесу, де покращується рівень розвитку ключових для воротарів фізичних якостей, а саме: сила, стартова швидкість та вибухова сила. Проте, зафіксовано покращення швидкої витривалості воротарів, що, зазвичай, пов'язують із активним фізичним розвитком, формуванням усіх систем організму до завершення періоду стрімкого статевого дозрівання, а не лише з особливостями тренувальних навантажень для голкіперів.

Неодноразово спеціалісти наголошують, що змагальна діяльність юних футболістів повинна виступати, як один із засобів підготовки та порівняння у конкурентних умовах рівня майстерності футболістів, а не як показник досвіду та майстерності тренера або рівня кваліфікації гравців. Проте у віці 15–16-ти років активно проводяться чемпіонати Світу і Європи з футболу, Юнацькі олімпійські ігри, що відповідно сприяє форсуванню підготовки футболістів та постійним прагненням до зростання показників об'ємів навантаження та інтенсивності впливів для молодих футболістів.

Негативна тенденція зберігається і для підготовки воротарів, адже за результатами педагогічних спостережень, навчально-тренувальних процес юних воротарів відбувається разом з усією командою або розділивши їх на групи гравців і, на жаль, відсутнє спрямування для голкіперів. Ключові аспекти у силовій підготовці атлетів повинні бути:

1) впровадження інноваційних форм та методів побудови програм тренувань, застосування режимів скорочення м'язового волокна атлетів завдяки яким можна ефективно та гармонійно розвивати усі складові силових якостей;

2) поєднання у розвитку скорочувальних та окислювальних особливостей м'язового апарату людини;

3) поєднання у розвитку швидкості, швидкісної витривалості, силових якостей, загальної витривалості, координаційних якостей.

Під час планування моделі підготовки спортсменів у процесі змагального періоду для воротарів 15–16 років ми повинні враховувати значення, що об'єм використаних спеціалізованих та загально-підготовчих засобів для удосконалення швидкісно-силових якостей повинен містити мінімум 25–30%. Наше експериментальне дослідження ми сформуливали практично на основі тих об'ємів навантаження, що були характерні для констатувального експерименту, проте значно збільшити відсоток навантаження для удосконалення та розвитку силових якостей. Слід врахувати, що експериментально доведено факт позитивного впливу значного рівня швидкісно-силової підготовки на опанування рухових навичок, що відповідно дозволяє досягнути значного прогресу у технічній підготовленості воротарів та їх здібностей у цілеспрямованій узгодженості рухів у просторі та часі, що беззаперечно є актуальним для футболістів загалом, для яких розвиток координаційних якостей стає показником для підвищення економічності та енергозабезпечення під час вивчення різних технічних елементів.

До кондиційних вправ ми відносили усі вправи, що передбачали удосконалення сили, швидкості та витривалості. Під час проведення дослідження були застосовані методи, що були впроваджені та обґрунтовані у наукових працях Г.С. Лалакова із врахуванням вікових аспектів розвитку юних футболістів (табл. 3). Враховуючи розвиток кондиційних здібностей юних воротарів у тренувальному процесі, для покращення показників та резервів техніко-тактичної професійної майстерності воротарів та їх реалізації під час змагань має посідати важливе місце розвиток координаційних якостей (спритності, різкості) [4, с. 4–13; 9, с. 23–87].

Під час підготовки та формування переліку засобів удосконалення координаційних якостей воротарів ми використовували основоположні праці та методологічні аспекти підготовки спортсменів фахівців Ляха та З. Вітковського. В числі основних засобів для удосконалення координаційних якостей можна рекомендувати до активного впровадження різні фізичні вправи за умови, що вони:

– пов'язані з виконанням певних завдань координаційної складності;

Класифікація доступності навантаження в процесі підготовки футболістів 13–16 років

Спрямованість	Об'єм навантаження і тривалість серій вправ (хв)								
	3–4 хв			4–5 хв			5–6 хв		
	40	70	100	40	70	100	40	70	100
Швидкісно-силова витривалість	+	+							
Швидкісна витривалість	+	+		+	+		+		
Швидкісні якості	+	+	+	+					
Швидкісно-силові якості	+	+	+	+	+	+			
Спеціальна витривалість	4 +	4 +	4 +	6 +	6 +	6	8	8	8
Спеціальна швидкість	4 +	4 +	4 +	6 +	6 +	6	8 +	8	8
Навчання і удосконалення техніко-тактичної майстерності	4 +	4 +	4 +	6 +	6 +	6	8 +	8	8

примітка: + – доступне навантаження;
4, 6, 8 – тривалість серій вправ у хвиликах

– передбачають чіткість у виконанні, швидкість, економічність у техніці виконанні складних координаційних алгоритмів рухових дій, а також варіативності під час їх використання у різноманітних ситуаціях;

– інноваційні та не комфортні умови виконання;
– ускладнення умов чи змісту виконуваних вправ.

Узагальнюючи зміст різних координаційних вправ варто їх розділити на: вправи, що сприяють розвитку основних важливих умінь і навичок; вправи, що дозволяють збільшити руховий досвід спортсмена; вправи із використанням елементів гімнастики та акробатики, вправи для удосконалення техніки бігу, стрибків та метань, рухливі ігри та вправи із значними вимогами до координаційної складності; вправи для удосконалення певних психофізіологічних ознак для раціонального управління та удосконалення рухових дій: удосконалення відчуття простору, часу, рівня розвитку м'язових зусиль, покращення сенсомоторних реакцій організму, рухової пам'яті та відтворення рухів.

Загальні параметри дозування навантажень під час використання координаційних вправ зображено в табл. 4.

Усі вищеперераховані результати досліджень були враховані під час аналізу та обґрунтування експериментальної програми для підготовки юних воротарів 15–16 років.

Загальні основи планування програми з фізичної підготовки на першому етапі змагального періоду (з березня по червень) включали в себе удосконалення силових і швидкісно-силових якостей. Протягом липня, саме коли футболісти перебували у навчально-тренувальних і спортивних таборах (підготовчий період) увага зосереджувалася на розвитку вибухової сили спортсменів. Протягом другого змагального періоду (серпень – вересень) – основне завдання підготовки базувалося на удосконаленні швидкісно-силових якостей та загальної витривалості. Це орієнтовна схема періодизації та планування блокового розподілу різних навантажень, де спеціалізовані та індивідуальні засоби підготовки воротарів налічують не менше

Таблиця 4

Педагогічні параметри координаційних вправ в ігрових видах спорту

Вік, роки	Показники та рівень навантаження					
	Тривалість виконання вправ	Інтенсивність виконання вправ	Інтервали відпочинку між вправами	Характер відпочинку	Число повторень вправи	Координаційна складність вправи
8-10-13-14	Від декількох секунд до декількох хвилин	Від низької до суб-максимальної	Від декількох секунд до повного відновлення	Пасивний, активний	Від 8 до 40 разів у серії, число серій 2-6	Мала і середня
15-16-17-18	Від декількох секунд до декількох хвилин	Від середньої до максимальної	Від декількох секунд до повного відновлення	Будь-який	Від 8 до 40 разів у серії, число серій 2-6	Середня, вища
19 і старші	Від декількох хвилин до декількох секунд	Від середньої до максимальної	Від декількох секунд до повного відновлення	Будь-який	Від 8 до 40 разів у серії, число серій 2-6	Середня, суб-максимальна, максимальна

65–75% від загального об'єму навантаження. У період між двома колами змагального періоду співвідношення загальної та специфічної роботи налічував 40% до 60% відповідно.

Однією з ключових у плануванні та програмуванні є структурно-логічна схема (СЛС). Вона передбачає структуру матеріалу, що вивчається та його доповнюючих зв'язків, послідовності вивчення у поєднанні з конкретними алгоритмами дій. Схема є доцільною для ефективної змагальної діяльності голкіперів та може враховувати систематизований перелік аспектів та сторін фізичної підготовки, а також набір засобів для підготовки, які класифіковані за напрямком розвитку окремих фізичних якостей (або «блоків вправ» таких якостей) (табл. 5). Одним із варіантів побудови СЛС може бути орієнтовна схема формування процесу удосконалення силової підготовки голкіперів використовуючи вправи з обтяженнями. Для належного вивчення та засвоєння видів фізичної підготовки повинна міститися належний рівень технічних навичок для засвоєння складно координаційних вправ, а також рівень розвитку швидкості спортсменів, що відбувається зазвичай на початкових фазах вивчення даних вправ та вправ, які дозволяють удосконалювати силу та силу витривалість юних воротарів.

У розробленій нами СЛС індивідуалізована фізична підготовка юних воротарів на основі використання засобів акцентованого впливу для розвитку різних компонентів фізичних якостей: швидкості реакції, швидкості одиночного руху, швидкості складно-координаційних рухів, стрибучості, абсолютної сили, загальної витривалості, швидкісно-силової витривалості. Також вивчається комплексний прояв силових показників, як основи гармонійного розвитку воротарів 15–16 років. Спеціалізовані характеристики фізичних якостей

реалізовувалися серед воротарів наступним чином: швидкість виконання поодиноких ігрових моментів, стартове прискорення, вибухова сила, стрибова витривалість.

Враховуючи індивідуальні аспекти рівня фізичної підготовки воротарів ЕГ (табл. 5) нами були впроваджені обсяг та інтенсивність різних навантажень. Загальний зміст рекомендацій був орієнтований на вдосконалення менш розвинутих фізичних якостей футболістів та доведено його актуальність для дитячо-юнацького футболу.

Висновки. Найвищі показники зростання рівня розвитку фізичних якостей юних футболістів спостерігаємо у віці від 13 до 14 років. Даний проміжок часу в онтогенезі є сенситивним для удосконалення ключових фізичних якостей. У порівнянні із польовими гравцями (на рік раніше) у воротарів найвищі показники приросту рухових здібностей досягається у віковий період від 14 до 15 років. Для голкіперів 13–18-ти років є притаманними такі відмінності вікової динаміки розвитку фізичних якостей: до 15-ти років діти за практично усіма показниками розвитку дещо поступаються своїм ровесникам, котрі є польовими гравцями, за виключенням результату у становій силі. А після 15-ти річного віку воротарі уже мають вищі показники, ніж польові гравці за результатами розвитку вибухової сили (висота вистрибування з місця) та не мають суттєвих відмінностей у показниках стартової швидкості.

Найшвидші темпи приросту швидкісних якостей можна констатувати у юних футболістів до 13 років, коли вони сягають 80–85% від показників дорослих. А найвищі показники резерву для удосконалення мають швидкісно-силові якості та сила, які у 15–16 років досягають лише 85 і 68% відповідно у порівнянні із дорослими. Близько 85–87% від загальної кількості навантажень протягом змагального

Таблиця 5

Показники різних навантажень під час експериментального етапу

Міра навантаження	1-й етап	2-й етап	3-й етап
Кількість годин	216	87	174
Потужність та інтенсивність, %			
– загальна витривалість	12	13	20
– комплексне удосконалення рухових здібностей	30	25	33
– силові та швидкісно-силові якості	30	40	20
– швидкісна і швидкісно-силова витривалість	12	12	20
– змагальна	16	10	17
Методи, що використовувалися під час тренувань, %			
– рівномірний	6	5	6
– перемінний	27	21	30
– повторний	24	30	20
– інтервальний	43	44	44
Специфічність, %			
– специфічна	70	15	80
– неспецифічна	30	25	20
Координаційна складність, %			
– низька	15-20	15-20	15-20
– середня	40-50	20-30	40-50
– висока	20-30	40-50	30-40

періоду становлять спеціалізовані навантаження у загальній структурі системи підготовки воротарів 15–16 років. Частка навантажень швидкісно-силового характеру досягає не більше 10–11%, що є не достатнім для підвищення рухового потенціалу та розвитку кондиційних можливостей воротарів різних навчально-тренувальних груп. А об'єм засобів із загальної фізичної підготовки для воротарів віком 12–16 років протягом змагального періоду зменшується від 9% (13 років) до 6% (15–16 років).

Об'єм навантажень швидкісно-силової та силової спрямованості у системі підготовки воротарів 15–16 років повинен становити не менше 25–30%. Протягом змагального періоду доцільно використовувати перехід від силової блоку у перших мезоциклах до розвитку вибухової сили та швидкісно-силової витривалості у завершальних мезоциклах. Частка спеціалізованих вправ у змагальному періоді має становити 70–75% від загального об'єму навантаження. У процесі формування програми підготовки вправи з високою координаційною складністю сягає до 30-50% навантажень різної координаційної складності.

Впровадження експериментальної тренувальної програми передбачало суттєве підвищення показників стартової швидкості (4,5%), дистанційної швидкості (3%), швидкісної витривалості (4%), вибухової сили (5,5%) та станової сили (13%). Незначні зміни зафіксовані за оцінкою дистанційної швидкості та швидкісної витривалості, де показники навантажень експериментальної програми не суттєво відрізнялися від поширеної системи підготовки воротарів у ДЮСШ.

Подальші перспективи вбачаємо у модернізації та удосконаленні змісту та структури періодизації юних воротарів на основі комплексного та індивідуального планування підготовки спортсменів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навчальний посібник. Вінниця : Планер, 2007. 273 с.
2. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей : навч. посіб. Львів : Штабар, 1997. 231 с.
3. Лисенчук Г.А. Теоретико-методичні основи керування підготовкою футболістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Київ, 2004. 34 с.
4. Ніколаєнко В. В. Система багаторічної підготовки футболістів до досягнення вищої спортивної майстерності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01. Київ, 2015. 41 с.
5. Пшибильські, Войцех. Комплексний контроль у системі багаторічної підготовки футболістів дитячого та юнацького віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Київ, 1998. 30 с.
6. Сапрун С. Т. Загальна теорія підготовки спортсменів : навчальний посібник. Тернопіль : Вектор, 2018. 312 с.
7. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2001. 430 с.
8. Сіренко П.О. Інноваційні технології в фізичній підготовці кваліфікованих футболістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.01. Львів, 2015. 18 с.
9. Соломонко В. В., Соломонко О. В., Соломонко А. О. Теоретико-методичні аспекти підготовки футболістів : методичний посібник. Київ : Олімпійська література, 2013. 92 с.
10. Футбол. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. Київ. 2003. 89 с.
11. Чижик В. В., Романюк В.П. Функціональна та рухова підготовка юного футболіста : навч. посіб. Луцьк : ПВД Твердиня, 2012. 340 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ПЛЕЙБЕК-ТЕАТРУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ STORYTELLING В КУРСІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

IMPLEMENTATION OF PLAYBACK THEATRE IDEAS AS A STORYTELLING TECHNOLOGY IN THE COURSE OF UNIVERSITY FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Стаття досліджує теоретичні проблеми пошуку найбільш ефективних сучасних методів вивчення іноземної мови, а саме технології сторітелінгу та елементів плейбек-театру. У роботі підкреслена важливість інтеграції методів драматизації та наративу на занятті з іноземної мови у вищому навчальному закладі технологічного напрямку. Проблема використання технології сторітелінгу широко висвітлена у науковій літературі, тоді як впровадження ідей плейбек-театру щодо вивчення іноземної мови у нелінгвістичних закладах освіти в Україні майже не вивчена і має широке коло можливостей для досліджень як теоретичного, так і практичного характеру. Це зумовило актуальність та мету статті. Були визначені основні наукові поняття термінів «сторітелінгу» та «плейбек-театру» з дидактичної точки зору. В рамках дослідження проаналізовано існуючі теоретичні розробки проблеми зарубіжними вченими, описані етапи використання сторітелінгу та драматизації в університетському курсі вивчення іноземної мови, окреслено переваги та можливості використання ідей плейбек-театру щодо оптимізації навичок усного мовлення. Взявши за основу сприйняття ідей плейбек-театру як синтез театралізації та повсякденного спілкування, стаття досліджує певні особливості ритуалу та закономірностей, прийнятних до застосування на занятті. Основною цінністю вважається, що нарратив формується на основі історії з життя студентів або викладача і має особливу емоційну забарвленість. Сценічне відтворення історії відбувається зразу ж, тому можемо говорити про ефективний розвиток навичок мовної імпровізації. Означено специфіку традиційних ролей, де ведучий керує та проводить інтерв'ю, розповідач надає текстову структуру, актори відтворюють перформанс, режисер керує організацією акторів, а аудиторія емоційно реагує та надає оцінку діяльності. Згідно дослідженням, студенти технологічних та аграрних напрямів зазвичай губляться та ніякують перед аудиторією. Використання інтеграції ідей драматизації та наративу допоможе студентам навчитися брати ініціативу та емоційно виражати ідеї іноземною мовою.

The article studies the theoretical problems of discovering the most effective modern methods of teaching foreign languages, such as storytelling and playback theatre elements. The paper emphasizes the importance of integrating narrative and dramatization techniques in the foreign language class at a technological higher education institution. The problem of using storytelling is widely studied in the scientific literature, whereas the implementation of playback theatre ideas in foreign language classes of non-linguistic universities in Ukraine is almost unexplored. It has a wide range of research opportunities, both theoretical and practical. This determines the relevance and purpose of the article. The basic scientific concepts, such as "storytelling" and "playback theatre" were defined from the didactic point of view. The theoretical research of the problem by foreign scientists was analyzed, the stages of storytelling and dramatization use in a university foreign language course were described, as well as the advantages and possibilities of playback theatre ideas implementation in order to optimize students' oral communication skills were outlined. Based on the idea that the playback theatre is considered to be a synthesis of dramatization and everyday communication, the study focuses on some features acceptable for use in classes. The main value is that the narrative is formed on the basis of real stories from the students' or teacher's life. It has a special emotional coloring. The story is played immediately, so we can say about the effective use of foreign language improvisation skills. The specifics of traditional roles were outlined. According to some scientific research, students of technological and agricultural specialties usually get embarrassed in front of an audience. Using the integration of dramatization and narrative ideas could help students learn to take the initiative and express their thoughts emotionally. The advantages of introducing both storytelling techniques and playback theatre ideas in foreign language classes of Ukrainian higher education institutions are obvious. Theoretical research should be transformed into a practical one, so the next step may represent the experimental testing of researching context in higher education institutions.

УДК 81-13:81'243:378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.8>

Креготень О.В.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного
університету

Ключові слова: сучасні методи, технологія сторітелінгу, елементи драматизації, емоційний компонент, плейбек-театр, ролі, іноземна мова.

Key words: modern methods, storytelling technique, elements of dramatization, emotional component, playback theater, roles, foreign language.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останнім часом у суспільстві приділяється все більше уваги формуванню спеціалістів ланки вищої освіти, яким доведеться відбудувати Україну та налаштовувати професійні стосунки з фахівцями різних країн світу. Звідси витікає надзвичайна важливість як комунікативної компетентності

майбутніх спеціалістів, так і їх емоційної стабільності. Пошуки найбільш ефективних методів навчання іноземних мов, що інтегрують різноманітні технології, приводять до сторітелінгу. Саме ця техніка дозволяє змінити ставлення до предмету на позитивне, надбати певний соціальний досвід та розвинути емоційний інтелект [1, с. 213].

Впровадження у систему вищої професійної освіти сучасної концепції комунікативної компетентності має внести корективи до характеристик сучасного кваліфікованого спеціаліста, що обумовлені сучасною політичною та соціально-економічною ситуацією [2, с. 70]. Технологія сторітелінгу на занятті з іноземної мови забезпечує не лише мовний, а й емоційно-соціокультурний розвиток здобувача освіти. Дослідники проблеми вважають, що саме в спілкуванні розвиваються дві протилежні тенденції: соціалізації та індивідуалізації [2, с. 71]. Крім того, нестандартність методу, переплетення дидактики, психології та театральної активності, створення емоційних зв'язків дозволяють назвати тему дослідження актуальною. Крім лінгвістичних компонентів, присутність таких прагматичних компонентів, як вміння «кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами, вміння вступити у мовленнєвий контакт» [2, с. 71], доводить дієвість вживання комунікативно зорієнтованих методів для засвоєння іншомовних навичок студентами немовних вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Немало вчених фокусують свої наукові погляди на проблемі концепції комунікативної компетентності загалом та на використанні технологій сторітелінгу у вивченні іноземних мов зокрема. Теоретичне підґрунтя було створено на основі результатів теоретичних та практичних експериментів як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Згідно різних джерел інформації, технологія сторітелінгу як мистецтва розповідання історій у різних сферах (у медіа, бізнесових та навчальних) розпочала своє існування ще у 90-х роках двадцятого століття завдяки американцю Д. Армстронгу [3, с. 126], який довів ефективність мотивації підлеглих за рахунок створення історій. З 2010 року проблемою інтеграції сторітелінгу в освіту активно займалися австралійські науковці *N. Smeda, E. Dakich, N. Sharda*, вони створили структуру цифрового сторітелінгу [4, с. 377]. З 2019 по 2022 рік першість серед науковців, що досліджують цю проблему, взяли американські вчені з 27 публікаціями у SCOPUS, в той час як Великобританія, Австралія та Іспанія з 14 публікаціями не поступились, розвиваючи фокус дослідження педагогічних та мультидисциплінарних перспектив сторітелінгу [5, с. 6]. Наукові роботи були дбайливо проаналізовані іспанськими вченими та розділені на три групи згідно мети: 1) поліпшення процесу дидактизації навчання, передавання значень; 2) екологічного усвідомлення та інклюзивних потреб з метою усунути технологічний, соціальний та етнічний бар'єри; 3) використання сторітелінгу у якості терапевтичного каналу для поліпшення ментального та фізичного здоров'я людини, що навчається [5, с. 6].

Щодо української наукової спільноти, проблема технологій сторітелінгу входить в коло актуальних, але деякі аспекти, наприклад, інтеграція технології до курсу технологічних дисциплін вищих навчальних закладів ще не знайшла належного висвітлення. Втім, неможливо не відзначити, що українські вчені внесли вагомий вклад у досліджувану проблему. Н. Ростівська визначила правила використання та переваги методу сторітелінгу в роботі з дітьми дошкільного віку [3], Є.М. Карпенко та М. Айтай – Хорвас розглянули теоретичні засади цифровізації наративу для вивчення іноземних мов та провели аналіз шляхів використання у дидактиці для школярів молодшого віку [6]. Н.В. Саєнко досліджувала можливості сторітелінгу у вивченні іноземної мови в різних форматах технічного закладу освіти [1], Б. Салюк та І. Школа визначили особливості цифрового сторітелінгу для курсу англійської мови вищих навчальних закладів [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Можливості інтеграції театралізованих технологій наративу за допомогою використання елементів плейбек-театру на занятті з іноземної мови у вищому навчальному закладі технологічного напрямку ще не досліджені. Тому при визначенні мети дослідження варто взяти до уваги цей аспект. При цьому термін «плейбек-театр» визначатимемо як «оригінальну форму імпровізаційного театру, у якому аудиторія чи члени групи розповідають історії зі свого життя та споглядають її сценічне втілення» [7, с. 279].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті визначаємо дослідження можливостей технологій сторітелінгу та впровадження елементів плейбек-театру з метою вдосконалення іншомовних компетентностей здобувачів вищої освіти в закладах технологічного та аграрного напрямків. Мета може бути досягнута за рахунок вирішення наступних **завдань**: визначити наукове поняття терміну «сторітелінг», проаналізувати існуючі наукові дослідження сторітелінгу як засобу навчання іноземній мові, описати етапи роботи зі студентами з дидактичної точки зору, визначити доцільність та можливості використання елементів плейбек-театру в університетському курсі іноземної мови, проаналізувати перспективи продовження дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, визначимось із термінологією. Мистецтво розповідати історії (Storytelling), як загальноприйняте поняття, не віддзеркалює дидактичну складову, тому у визначенні терміну зішлемося на А.І. Ibrahim, який визначив сторітелінг мистецтвом оповіді, що фокусується як на змісті, який включає хронологію події, так і на засобі розповіді [8, с. 22]. Саме подвійно направлена взаємодія між оповідачем та слухачем через зв'язок між цими двома

частинами забезпечує дидактичний ефект самої технології. Вокалізація, мова тіла та жестикуляція допомагають вираженню контексту. Ми згодні з автором, що сторітелінг є унікальною методикою навчання, що здатна одночасно розвивати як навички усного мовлення, так і навички сприймання мови на слух, що покращує комунікативну спроможність студентів, пов'язану з розказаною історією [8, с. 24]. Важлива перевага є у тому, що технології сторітелінгу можуть використовуватись як з використанням найсучасніших технологій, так і без них, без впливу на якість результату [9, с. 87]. Етапи впровадження технологій сторітелінгу на занятті краще представити у вигляді Таблиці 1.

Перед викладачами іноземної мови технічних або аграрних навчальних закладів завдання використання сторітелінгу ускладнюється, але не унеможливлується. Погоджуємося з Н.В. Саєнко, що це «урізноманітнює професійно-орієнтовану програму навчання, ... розвиває емпатію та емоційний інтелект» [1, с. 211]. Дослідниця виділяє два основні елементи сторітелінгу: вибір історії та її пред'явлення. Варто зауважити, що навчальний результат залежатиме не лише від якісного контенту, а й від візуального оформлення. Наявність героя (чи то викладач бере на себе цю роль або представляє іншого персонажа) та візуального фона (фотографії, ілюстрації тощо) надає історії позитивної динаміки [1, с. 212]. Оповіді зазвичай піддаються драматизації, Н.В. Саєнко надає у якості прикладу застосування сторітелінгу історію винаходу гумових шин, для агрономів це може бути казка про життєвий цикл зерна, для майбутніх технологів можна створити історії на основі рекламного фільму тощо. Говорячи про доцільність елементів драматургії у сторітелінгу, про насиченість історій емоціями, що вплинуть на учасників навчального процесу, неможливо уникнути питання про важливість ідей плейбек-театру у курсі викладання іноземних мов. Якщо продовжити нашу Таблицю 1, то з'являється можливість додати категорію «Імітаційно-творчі вправи», засновані на ідеї плейбек-театру. Ідея імітаційного театру виникла у 1975 році в США, засновниками якої вважаються *Jonathan Fox* та *Jo Salas* [9], та поширилась блискавично майже в усі країни світу. Сприймаючи плейбек-театр як синтез спілкування

і театральної форми, зупинимось дещо на його ритуалі та закономірностях. Основою є справжні історії з життя людей, присутніх в аудиторії, сценічне втілення історії відтворюється зразу ж, тому можна назвати таку форму «мистецтвом інсценування життя» [9, с. 279]. *Tomás Motos Teruel* та *Donna Lee Fields* визначають три базових елементи плейбек-театру для навчальної мети: 1) особиста історія (зміст), 2) естетичний ритуал (форма), 3) контекст [10, с. 51]. Ритуал передбачає ПРОЛОГ, коли «музиканти» наповнюють простір музикою або звуками, ведучий вітає публіку і каже вступне слово, другий етап – це ПРЕДСТАВЛЕННЯ АКТОРІВ, обраних ведучим після прослуховування історії. Актори можуть представити себе і свої ролі, в двох-трьох реченнях показати емоційний стан, далі РОЗМИНКА у вигляді гри або короткої вправи, призначеної створити потрібну атмосферу. Етапи ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЖИВІ ФІГУРИ, ІНТЕРВ'Ю тощо закінчуються ФІНАЛОМ, ОБГОВОРЕННЯМ та ОЦІНЮВАННЯМ. Контекст передбачає використання такої мистецької форми як плейбек-театр у сталому колективі, де учасники знають один одного [10, с. 54–56]. Стати командою, де кожен знає свої функції та можливості для досягнення мети, працювати разом продуктивно, покращуючи навички [11, с. 5] – все це виходить за межі простої навчальної мети з вивчення іноземної мови, скоріш виконує завдання з соціалізації членів професійно-орієнтованого суспільства. Ще у 2006 році *Janet Salas* чітко визначила можливості плейбек-театру щодо іншомовного навчання [11, с. 5]. Специфіка традиційних ролей існує: це ВЕДУЧИЙ, АКТОРИ, МУЗИКАНТ, РОЗПОВІДАЧ, РЕЖИСЕР, АУДИТОРІЯ. У кожній ролі своя функція: «ведучий» обирає історію або розповідь, проводить інтерв'ю, перефразовує, керує, надає інструкції акторам, підводить підсумки; «музикант» слухає і реагує активно на історію, на дії акторів та розповідача, пропонує емоційний фон перформансу; «розповідач» надає текстову інформацію, реагує на питання ведучого, на гру акторів, надає оцінку перформансу; «режисер» керує організацією акторської діяльності, коментує, керує зворотнім зв'язком; «актори» слухають і інтерпретують історію розповідача, відповідають активністю на запропоновані режисером форми

Таблиця 1

Етапи роботи з впровадження технології сторітелінгу на занятті з іноземної мови (за А.І. Ibrahim [8, с. 26] та І. Satriani [9, с. 88–89])

Вправи перед оповіддю	
Мета – створити атмосферу довіри і комфорту	Завдання – перевірка знання лексики
Вправи під час оповіді	
Мета – перевірити розуміння історії	Завдання – створення тестів на розуміння
Вправи після оповіді	
Мета – створити умови для власної творчості	Завдання – створення власної розповіді, користуючись схемою

роботи; «аудиторія» реагує вербально і невербально на події, бере участь у інтерактивній діяльності [11, с. 13].

Звісно, проводячи імітаційно-творчі вправи в кінці кожного модуля або кожної теми, викладач може змінити і структуру ролей, і сам ритуал, і мовні настанови як вербальної, так і невербальної сфери. Без уміння говорити, навіть з помилками, без бажання слухати і працювати у команді, студент не може проявити особистість, почуття гумору, емоційний стан, не може розраховувати на розуміння інших студентів, тому важливість такої роботи неоціненна. Постає питання використання рідної мови, тут погляди науковців різняться. Ми підтримуємо точку зору *Tomás Motos Teruel* та *Donna Lee Fields*, які для досягнення навчальної або виховної мети допускають використання рідної мови або першої іноземної, якщо нею студенти вже володіють [10]. Щодо доцільності привнесення елементів драматизації у курс іноземної мови технічної або аграрної спрямованості, безумовно, це варто робити задля зміни мотиваційних налаштувань та «пропозицій-меседжів у комунікації за рахунок додавання умовних або ілюстративних драматизованих елементів» [9, с. 274].

Висновки. Мовна діяльність в немовному університеті має бути цікавою та захопливою завдяки використанню різноманітних технік, використовуючи які викладач може покращити мовні навички студентів [12, с. 118]. Дослідження доводять, що студенти, особливо технічних або аграрних спеціальностей, нервують та ніяковіють, коли вимушені виступати навіть перед однокласниками, вони не знають, звідки брати ініціативу та як емоційно виражати ідеї. Серед проблем володіння такими просодичними засобами, як наголос, інтонація та інші фонологічні нюанси [12, с. 117]. Саме техніки сторітелінгу та ідеї плейбек-театру призначені як досягнути соціальної та персональної компетентності, так і допомогти використовувати іноземну мову в конкретних ситуаціях. Фізичні дії та емоційний фон, інтонація та ритм мови, що використовуються в техніках плейбек-театру, можуть посприяти засвоєнню лінгвістичних структур та лексичних одиниць. Медична, бізнесова, технічна та комп'ютерна термінологія може бути активно представлена технологіями плейбек-театру та сторітелінгу [13, с. 830]. Драматизована діяльність навчає власне закомплексованих студентів груповій інтерактивності, висловлюванню власних думок, опису ситуацій та прийняттю рішень [13, с. 833]. Студенти відчувають гордість від того, що вони можуть говорити багато речень іноземною мовою, а слухач розуміє те, що він говорить [12, с. 122]. Перспективи впровадження технік сторітелінгу та ідей плейбек-театру в українських

вищих навчальних закладах очевидні, теоретична площина має перейти в практичну. Наступним кроком дослідження має бути розробка конкретних тем та сценаріїв драматизації навчальних сюжетів нелінгвістичного напрямку та експериментальна апробація в умовах непростих реалій сучасних закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сасенко Н.В. Використання методу сторітелінгу на заняттях з іноземної мови в технічному ЗВО. Вісник ХНАДУ, 2020. Т. 91. С. 210–215. DOI: 10.30977/BUL.2219-5548.2020.91.0.210
2. Заболотний О., Заболотна А. Формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця аграрного профілю у закладах вищої освіти. *Modern engineering and innovative technologies*, 2023. Вип. 4. С. 70–74. DOI: 10.30890/2567-5273.2023-29-04-091
3. Ростівська Н. Використання сторітелінгу на заняттях в ЗДО. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірник наук. праць*, 2020. Житомир: ФОП Левковець Н.М. Вип. 2. С. 126–130.
4. Салюк Б., Школа І. Цифровий сторітелінгу у навчанні англійської мови здобувачів вищої освіти. *Наукові записки БДПУ Серія: Педагогіка*, 2022. Вип. 2. С. 375–384. DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-2-375-384
5. Sánchez-Rivas E., Ramos-Núñez M.F., Rubio-Gragera M. Review of Scientific Production Concerning Storytelling Mediated by Technology between 2019 and 2022 through SCOPUS. *Research Square*, 2023. 14 p. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3596531/v1>
6. Карпенко Є.М., Айтай-Хорвас М. Цифрове оповідання як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроці іноземної мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021. Т. 81, № 1. С. 36–45. DOI: 10.33407/itlt.v81i1.3149
7. Савінов В.В. Практики плейбек-театру як способу особистісного життєконструювання. *Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія* / Ю.Д. Гундертайло, В.О. Климчук, О.Я. Кляпець та ін.: за ред. Т.М.Титаренко. К: Міленіум, 2016. 320 с.
8. Ibrahim A.I. The Effect of Storytelling as a Teaching Method on Speaking Skills in EFL Programs: an Action Research. *European Journal of English Language Teaching*, 2022. Vol. 7. № 3. P. 22–35. DOI: 10.46827/ejel.v7i3.4247
9. Satriani I. Storytelling to Teach Literacy: the Implementation in an EFL Classroom. *English Journal of Merdeka: Culture, Language and Teaching of English*, 6(2). P. 87–99. DOI: <https://doi.org/10.26905/enjourme.v6i2.6433>
10. Teruel T.M., Fields D.L. Playback Theatre: Embodying the CLIL Methodology. *Drama and CLIL: a New Challenge for the Teaching Approaches in Bilingual Education: Linguistic Insights*, 2015. Vol. 194. P. 47–77.
11. Salas J. Doing Playback Theatre in Foreign Languages: Learning Language, Learning Culture, Learning Identity. *Playback Leadership*, New Paltz (NY): Centre

for Playback Theatre, 2006. 13 p. URL: www.playback-centre.org

12. Hasanah A.I., Mahmud M., Salija K. The Implementation of Storytelling Method to Improve Students' Speaking Achievement. *Pinisi Journal of Art, Humanity and Social Studies*, 2023. Vol. 2. No 5. pp. 116–125.

13. Dorothy Catherine V., Suganthan C. Playback Theatre and Narratives: A Micro-Level Study on the Development of the Oracy through “Collaborative” Applied Art Process. *Theory and Practice in Language Studies*, 2022. Vol. 13, No 4, pp. 830–839. DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1304.03>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF STUDENTS IN GEOGRAPHY LESSONS

В даній статті розкрито поняття «компетентність», «інформаційна компетентність», дослідження та погляди на формування інформаційної компетентності учнів різними науковцями, методистами, вчителями-практиками.

У статті розглянуто потреби сучасного інформаційного суспільства, що інтенсивно розвивається завдяки стрімкому збільшенню кількості, різноманітності та джерел інформації, поширенню інноваційних технологій та комп'ютеризації різних сфер життя і діяльності людини в суспільстві. Така ситуація мотивує необхідність набуття кожною людиною вміння оперувати необхідною інформацією, отримувати, систематизувати та творчо використовувати інформацію з різних джерел, починаючи зі шкільних років. Саме тому необхідність розвитку інформаційної компетентності стверджується як обов'язкова умова та одна з головних вимог до особистості.

В умовах теперішнього інформаційного суспільства формування інформаційної компетентності учнів – об'єктивна потреба. Культура інформаційного суспільства ґрунтується на роботі із інформацією. Головною стає робота по отриманню, опрацюванню, зберіганню, перетворенню і, особливо, використанню інформації.

Однією з умов підвищення ефективності навчання географії в сучасній школі є побудова навчального процесу на технічному фундаменті з урахуванням ідеї гуманізації навчання та викладання географії. Це вимагає створення комфортних умов навчання, в де кожен школяр зможе відчувати себе успішним та інтелектуально компетентним. Потрібна нова освітня модель, заснована на сучасних інформаційних технологіях, що реалізує на практиці принципи особистісно-орієнтованого навчання.

Перехід до інформаційного суспільства зумовив об'єктивну необхідність підготовки конкурентоспроможних випускників та озброєння їх такими якостями, як самостійне, критичне та творче мислення, навички вмілого використання інформації. Це актуалізує проблему формування інформаційної компетентності учнів як одного з найважливіших чинників успішності молоді.

У статті висвітлено питання використання інформаційного середовища в процесі навчання географії. Висвітлено основні напрями застосування ІКТ на заняттях географії. Показано, що спільна діяльність учителя й учнів у процесі засвоєння навчального матеріалу сприяє формуванню інформаційної компетентності учнів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, компетентність, інформаційна компетентність.

This article discusses the concepts of «competence» and «information competence», as well as research and views on the formation of information competence among students by various scientists, methodologists, and practicing teachers.

The article examines the needs of modern information society, which is rapidly developing due to the rapid increase in the quantity, diversity, and sources of information, the dissemination of innovative technologies, and the computerization of various spheres of human life and activity in society. This situation motivates the necessity for every individual to acquire the skills to operate with necessary information, obtain, systematize, and creatively use information from various sources, starting with school years. Therefore, the necessity of developing information competence is asserted as a mandatory condition and one of the main requirements for an individual.

In the conditions of the present information society, the formation of students' information competence is an objective necessity. The culture of the information society is based on working with information. The main focus is on obtaining, processing, storing, transforming, and especially using information.

One of the conditions for increasing the effectiveness of teaching geography in modern schools is to build the educational process on a technical foundation, taking into account the idea of humanizing education and teaching geography. This requires creating comfortable learning conditions where each student feels successful and intellectually competent. A new educational model is needed, based on modern information technologies, that implements the principles of person-centered learning in practice.

The transition to an information society has necessitated the objective preparation of competitive graduates and equipping them with qualities such as independent, critical, and creative thinking, as well as skills in proficient information use. This highlights the problem of forming students' information competence as one of the most important factors for youth success.

The article highlights the issue of using the information environment in the process of teaching geography. The main directions of using ICT (Information and Communication Technologies) in geography classes are outlined. It is shown that the joint activity of teachers and students in the process of mastering educational material contributes to the formation of students' information competence.

Key words: information society, competence, information competence.

УДК 373.5.016:911]:004:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.9>

Мічуда В.В.,
канд. іст. наук,
ст. викладач кафедри екології, географії
і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Бондаренко Р.І.,
ст. викладач кафедри екології, географії
і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми. Зміст географії як навчальної дисципліни тісно пов'язаний з навколишнім світом, господарською діяльністю людини, міжнародними та національними подіями і містить великий обсяг матеріалу. Це пов'язано

з тим, що географічні знання вимірюються не їхньою сумою, а здатністю обґрунтовувати, прогнозувати, моделювати, розуміти сутність процесів і явищ, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Сучасну географічну освіту важко уявити без інформаційно-комунікаційних технологій. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям можна мотивувати учнів до навчання на найвищому рівні та активізувати їхню пізнавальну діяльність. У глобалізованому світі знання як система понять змінюються швидше, ніж змінюються покоління людей, а діти приходять до сучасної школи, живучи у звичному для них інформаційному суспільстві, тобто цифровому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання інформатизації освіти та освітнього середовища, використання комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій, формування інформаційної компетентності у своїх працях розглядали: В. Андрущенко, О. Ахаян, Н. Апатова, П. Беспалов, І. Булах, Я. Ваграменко, Б. Гершунський, М. Грузман, А. Гуржій, А. Єлізаров, М. Жалдак, Л. Карташова, О. Комісаров, В. Лапінський, Ю. Машбиц, В. Монахова, О. Овчарук, О. Пищик, О. Пометун, А. Шевченко, В. Яценко та ін.

Метою є дослідження педагогічних особливостей формування інформаційної компетентності учнів на уроках географії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні учні представляють так зване «екранне покоління». Вони можуть читати повністю з екрану, люблять електронні видання та всі технологічні інновації, і їм не потрібно вчитися користуватися мобільним телефоном чи ноутбук. У цьому контексті модернізований вчитель може допомогти учню стати комунікабельним, конкурентоспроможним і успішним, налагодити комунікацію з іншими людьми. Особлива сфера діяльності вчителя в сучасному інформаційному суспільстві – навчити дітей користуватися інформаційними технологіями, співіснувати в медіа просторі та уникати протиріч між можливостями науки і техніки та власними вміннями і навичками [4, с. 50].

Інформаційні технології є важливим інструментом підвищення якості освіти, оскільки вони забезпечують необмежений доступ до інформації та урізноманітнюють методи навчання. Крім того, учні постійно оточені інформаційним простором, який впливає на них прямо і опосередковано.

Більше того, інформаційно-комунікаційні технології становлять значну частку світового виробництва, а ринки праці та освітніх послуг перерозподіляються в глобальному масштабі. Оволодіння сучасними засобами комунікації та вибіркоче сприйняття різних видів інформації є основними викликами, що постають перед школярами сьогодні. А накопичення інформаційних ресурсів та засобів навчання, які стають доступними для більшості учнів, та плінність учнівського контингенту змушують вчителів переглянути свої функції та можливості освітнього процесу [4, с. 51].

Завдання вчителя – дати якомога більше ресурсів для самостійної та активної діяльності учнів, розвивати їхнє вміння користуватися різноманітними джерелами інформації та залучати до медіасередовища. Завдання вчителя – вміло керувати процесом входження дитини у світ інформації. Для цього він повинен спочатку навчитися керувати потоком інформації та розвинути базові комунікативні навички.

Використання інформаційних технологій докорінно змінило роль і становище вчителів та учнів, і вчителі перестали бути просто «ретрансляторами та відтворювачами» знань, а стали співтворцями сучасних технологій навчання. Трансформація вчителів є відповіддю на виклики сучасного світу [6, с. 30].

Ось деякі педагогічні умови, які можуть бути корисними:

Інтеграція інформаційних технологій в навчальний процес: Використання комп'ютерів, планшетів, смартфонів та інших пристроїв для доступу до географічних даних, карт, програм для обробки інформації та створення навчальних матеріалів допомагає вчителям оволодіти необхідними навичками. Оцінюючи роль комп'ютерів в освіті, ми повинні розглянути, перш за все, які функції навчання необхідно передати комп'ютерам. Важливо пам'ятати, що комп'ютер – це лише інструмент, а не об'єкт навчання, і що він не замінює вчителя, а є лише його помічником.

Розвиток критичного мислення: Навчити учнів аналізувати та оцінювати інформацію з різних джерел, виявляти брехливість даних та робити обґрунтовані висновки є ключовими елементами інформаційної компетентності.

Практика роботи з геоінформаційними системами (ГІС): ГІС-технології стають невід'ємним інструментом для вивчення наземних, підземних і надземних об'єктів. Сфера застосування геоінформаційних систем постійно розширюється. Тому важко перерахувати всі сфери використання ГІС. ГІС відповідає всім вимогам глобального інформаційного суспільства, адже сфера їх застосування практично безмежна. ГІС можуть допомогти у вирішенні проблем на різних рівнях, включаючи управлінський, екологічний, соціальний та економічний. Вивчення основ ГІС дозволяє створювати картографічні продукти, аналізувати географічні дані та використовувати їх на уроках [1, с. 98].

Навчання пошуково-аналітичної роботи: Розвиток навичок пошуку необхідної інформації в Інтернеті, в базах даних та наукових джерелах є важливим компонентом інформаційної компетентності.

Робота з науковими джерелами: Стимулюйте учнів використовувати актуальні наукові джерела та дослідження для підготовки до уроків.

Підтримка вчителями-наставниками: Співпраця з досвідченими вчителями-наставниками, які володіють інформаційною компетентністю, може допомогти вдосконалити свої навички.

Постійна підтримка і мотивація: Забезпечення учнів необхідними ресурсами, підтримка їхнього інтересу до географії та інформаційних технологій, а також надання можливостей для участі в семінарах, вебінарах і конференціях щодо сучасних методик навчання та геоінформаційних систем.

Розвиток комунікативних навичок: Навчити учнів спілкуватися з однолітками та старшими ефективно, використовуючи інформаційні ресурси для обміну знаннями та ідеями.

Заохочення креативності: Сприти розвитку творчого мислення, зокрема, у створенні власних навчальних матеріалів, веб-сайтів, відеоуроків і інших інтерактивних засобів навчання, які використовують інформаційні технології та геоінформаційні системи. Використання креативних методів навчання дозволяє значно підвищити інтерес дітей до вивчення географії, вивести викладання на якісно новий рівень, врахувати вікові та психологічні особливості учнів, розвинути вміння знаходити нові рішення, стимулювати та розвивати творчу активність. Кожна дитина є унікальною, і вчителі повинні допомагати дітям розвивати їхній творчий потенціал.

Активна самостійна робота: Підтримуйте школярів у самостійному вивченні інформаційних технологій та географічних методик. Заохочуйте їх до власних досліджень та проектів у цих областях. Самостійна робота учнів у процесі навчання географії є одним із способів активізації навчально-пізнавальної діяльності. Вона передбачає організацію роботи учнів за заздалегідь визначеним алгоритмом з метою набуття знань, розширення і поглиблення знань та підготовки їх до практичної діяльності.

Організація самостійної діяльності учнів сприяє вихованню працьовитості та бажання працювати у майбутній професійній сфері. Як свідчить досвід вчителів, важливим стимулом для мотивації учнів до навчання є відчуття успіху. Тому вчителі повинні будувати самостійну роботу таким чином, щоб її результати були значущими в пізнавальному процесі, а учні реалізовували свої інтелектуальні здібності та відчували позитивні емоції від цього.

Робота з різними типами інформації: Навчайте учнів розрізняти та ефективно використовувати різні типи інформації, включаючи текстову, графічну, числову, аудіо та відео інформацію.

Розробка індивідуальних підходів: Враховуйте різні рівні інформаційної компетентності серед школярів та розробляйте індивідуальні навчальні плани для підтримки тих, хто має особливі потреби у цій області.

Підтримка культури самовдосконалення: Спонукайте учнів до постійного самовдосконалення, читання фахової літератури та відвідування професійних подій. Цей процес є безперервним. Важливу роль у професійному самовдосконаленні відіграє також самоосвіта. Самоосвіта спрямована на інтелектуальний розвиток особистості та розкриває потенціал школяра. Вона допомагає сформувати якості, що забезпечують саморозвиток і самореалізацію в майбутній професійній діяльності.

Активна участь у професійних спільнотах: Заохочуйте учнів приєднуватися до географічних професійних організацій, де вони можуть обмінюватися досвідом та вчитися.

Міжкультурна компетентність: Навчайте учнів розуміти та враховувати культурні різниці та особливості при вивченні географічних питань. Це може сприяти розширенню глобального уявлення учнів і підвищенню міжкультурної свідомості. Культурна компетентність – це актив, який ніколи не буде зайвим на шляху до успіху!

Впровадження екологічного аспекту: Звертайте увагу на екологічну освіту та розуміння впливу людини на природне середовище. Навчайте учнів використовувати інформаційні ресурси для вивчення проблем екології та їх впливу на географію.

Пріоритетною метою вивчення географії в школі є формування географічної картини світу. Загальноосвітнє значення географічної освіти полягає у формуванні світоглядних уявлень про природу Землі та її географічну оболонку як природне і природно-технічне середовище, в якому живе людина. Завдання шкільної географічної освіти полягають у тому, щоб сформувати в учнів просторові уявлення про земну поверхню та здатність свідомо орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних та екологічних подіях, що відбуваються в країні та світі.

Географія – це не лише джерело нової інформації про Землю, а й фундамент для формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливого господаря, любові до рідної землі, умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища та адекватної поведінки в ньому [7, с. 60].

Підтримка дослідницьких проектів: Сприяйте розробці та реалізації дослідницьких проектів учнів у галузі географії та інформаційних технологій, які сприяють поглибленню їхніх знань та навичок.

Використання інтерактивних методів навчання: Залучайте учнів до роботи з інтерактивними географічними програмами та веб-додатками, які допомагають їм активно вивчати географію та інформаційні технології.

Застосування ігрових методик: Використовуйте географічні ігри та симуляції для навчання

учнів. Це може зробити навчання більш цікавим та зрозумілим. Гейміфікація (game training) – навчайся граючись. Ще одна потужна освітня техніка. Давно доведено, що навчання через гру – це найкращий спосіб навчання. Суть гейміфікації полягає в тому, щоб виокремити ігровий аспект гри та застосувати його в неігровому контексті. Наприклад, гейміфікація гри про пошук об'єктів на топографічній карті свого району або вивчення країни та її столиці за допомогою електронної гри. Ігри можуть бути застосовані до будь-якої теми і можуть поглибити розуміння учнів [8, с. 30].

Ігрові технології дуже популярні в сучасній географічній освіті. Ігри допомагають навчати та пізнавати нове. Ігри розвивають пам'ять, прояснюють розум, заохочують дітей до читання, стимулюють самостійну діяльність і дають можливість відчути власний інтелектуальний успіх.

Перевірка і оцінка знань: Використовуйте різні методи оцінки, такі як тестування, портфоліо, проекти та обговорення, щоб визначити рівень інформаційної компетентності учнів. Важливим елементом освітнього процесу завжди була система управління, оцінювання та діагностики результатів навчання учнів. На зміну формальним і спрощеним методам діагностики знань приходять інтенсивні та комплексні системи, які водночас гарантують об'єктивне оцінювання знань учнів і мотивують їх до старанного навчання.

Оцінка знань є вагомим стимулом для учня. Оцінки необхідні тому, що вони стимулюють не тільки успішність, але й інші якості учнів. Вчителі повинні використовувати оцінки для того, щоб прищеплювати учням здорове прагнення і здатність критично осмислювати свої досягнення.

Загальною метою цих педагогічних умов є створення сприятливого середовища для формування інформаційної компетентності майбутніх учителів географії, щоб вони могли успішно викладати свій предмет і впроваджувати сучасні технології в навчальний процес.

Використання комп'ютерів на уроках, особливо використання презентаційних систем і відеоматеріалів, призводить до поліпшення якості візуальних образів у класі, підвищення продуктивності навчання, міжпредметних зв'язків, можливості проектної діяльності учнів, поліпшення відносин між вчителем і учнем і зміни ставлення учнів до комп'ютерів. Учні починають усвідомлювати комп'ютер як універсальний інструмент для роботи в усіх сферах людської діяльності, а ефективність і компетентність вчителя поступово зростає [4, с. 52].

Загалом, комп'ютерні технології дозволяють вивчати різні курси географії на якісно новому рівні. Графіки, таблиці, діаграми, екранні зображення, статична оцінка географічних фактів, порівняння різних об'єктів за кількома параметрами тощо

надають інформацію у зручній для учня формі [6, с. 31].

Іншим різновидом аудиторного опитування з використанням ІКТ є географічний диктант, програмний контроль, географічна номенклатура на електронних контурних картах та робота з інтерактивними картами. Комп'ютерні тренажери використовуються для попереднього практичного відпрацювання навичок і вмінь роботи з контурними картами та аналізу карт атласу. Засобом досягнення цього є електронний курс географії, який включає тематичні карти, таблиці, запитання до змістових блоків та ілюстрації.

Розвиваючи творчий підхід до вивчення географії, учням потрібно практикуватись у створенні власних тестів та підборі власних запитань. У такий спосіб можна навчити їх самостійно працювати з літературою, логічно мислити та структурувати набуті знання [6, с. 32].

Формування інформаційної компетентності учнів на уроках географії передбачає, насамперед, уміння працювати з різними видами та джерелами інформації. Складовими інформаційної компетентності є вміння використовувати цифрові технології для пошуку, зберігання, перевірки та організації відповідної географічної інформації; вміння створювати та поширювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти та мультимедійні презентації; вміння ідентифікувати географічну інформацію; вміння розпізнавати маніпуляції з географічною інформацією; здатність ідентифікувати джерела та творців інформації та робити коректні посилання.

Висновки. Матеріал, представлений у цій статті, показує, що на уроках географії можна (і потрібно!) використовувати низку різноманітних сучасних методик, які є складовими інформаційної компетентності. Це зробить процес навчання більш цікавим та ефективним, розширить уявлення учнів про джерела географічної інформації, мотивуватиме їх до самостійного навчання та сприятиме формуванню інформаційної компетентності.

Однак незаперечним є той факт, що майбутнє освіти – за інформаційно-комп'ютерними технологіями. Робота над розширенням їх змісту та удосконаленням має стати пріоритетним напрямом у методиці викладання усіх шкільних дисциплін, у тому числі й географії.

На жаль, використання інформаційних та компетентнісних технологій ще не набуло широкого розповсюдження. Багато вчителів або взагалі не використовують можливості цих технологій, або використовують їх не в повній мірі. Однак, беззаперечним є той факт, що майбутнє освіти – за інформаційними та комп'ютерними технологіями. Пріоритетною має стати робота над розширенням і вдосконаленням змісту всіх предметних дисциплін, у тому числі й географії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геоінформаційні технології в географії: навчальний посібник / авт. уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2014. 120 с.
2. Головань М. С. Інформатична компетентність як об'єкт педагогічного дослідження. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць. Українська інженерно-педагогічна академія. Х., 2007. № 16. С. 314–324.
3. Касабуцька Г. Інформаційна компетентність школярів. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2012. № 4. С. 42–43.
4. Корнев В. П. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Шкільна географічна освіта: ІКТ у навчально-виховному процесі: зб. наук. праць. Київ : ДНВП «Картографія», 2008. С. 50–53.
5. Гаврюшенко Г. В., Мельник І. Г. Методичні аспекти впровадження інформаційно комунікаційних технологій на уроках географії. *Наукові записки СумДПУ імені А.С. Макаренка*. Географічні науки. 2018. Випуск 9. С. 236–246.
6. Надтока О. Ф., Мартинюк Т. С. Зміна ролі вчителя географії в медіасередовищі сучасного навчального заняття. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 2. С. 30–35.
7. Назаренко Т. Г. Формування в учнів екологічної компетентності на уроках географії. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 1. С. 59–65.
8. Назаренко Т. Г. Цифрова компетентність як умова формування в учнів географічної компетентності. *Географія та економіка в рідній школі*. 2018. № 11. С. 26–32.

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ У ВИВЧЕННІ СИНТАКСИСУ В АСПЕКТІ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

FORMATION OF MATHEMATICAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN THE STUDY OF SYNTAX IN THE ASPECT OF OVERCOMING EDUCATIONAL LOSSES

Публікація присвячена питанню формування математичної компетентності здобувачів у вивченні синтаксису української мови в базовій середній школі.

Система розроблених завдань уможливує успішне подолання освітніх втрат через інтенсифікацію навчання синтаксису.

Обґрунтовано вивчення синтаксису на основі системного й компетентнісного підходів, що надає змогу засвоювати синтаксичні деривати у їх системних взаємозв'язках, з одного боку, уміти за формально-граматичною і структурно-семантичною схемою моделювати конструкції (в будь-якому дискурсі) в межах дериваційного ланцюжка.

Розглянуто системні взаємозв'язки простого речення, ускладненого дієприслівниковою і дієприкметниковою зворотами. Робота з мовним матеріалом орієнтує на актуалізацію знань про особливі форми дієслова – дієприслівник та дієприкметник, правила їх утворення – що дозволяє за схемою утворювати групи дієприслівника та дієприкметника, пояснювати ускладнювальний напівпредикативний складник із позиції прагматичної настанови, реалізації причинно-наслідкових взаємозв'язків.

Застосування текстоцентричного принципу орієнтує на текст в аспекті вивчення особливостей функціонування синтаксичних одиниць залежно від стилістичного й жанрового віднесення, з одного боку, отримання нової інформації, – з іншого. Неабиякий ресурс становлять медіатексти у виробленні прагматичної грамотності й соціального інтелекту, з одного боку, художні тексти у виробленні емоційного інтелекту й підвищенні культури художнього сприйняття, – з іншого, оскільки вироблення умінь висловлюватися із використанням художніх засобів, загалом метафористичних одиниць, засвідчує сформованість образного мислення, пов'язане з умінями здійснювати мисленеві операції у трансформації семантичних зрушень у структурі мовних одиниць. Окрім того, в умовах освітніх втрат сучасні учні та учениці через об'єктивні чинники засвідчують знижений рівень читачької культури порівняно з тим, які демонстрували їхні ровесники до пандемії Covid, повномасштабної війни росії з Україною (вимушене переселення, попереминна відсутність Інтернету, що унеможливує доступ до онлайн-ресурсів). Робота з художнім текстом не лише сприяє виробленню читачької культури, але також уміння провадити думку щодо того чи того питання, звертаючись до лінгвокультурного досвіду українського народу, а також уміти здійснювати герменевтику творів мистецтва (художньої літератури, образотворчого, музичного, хореографічного, кінематографічного тощо). Твір мистецтва визначає систему ціннісних орієнтацій, який визначають рівень сформованості гармонійної особистості.

Ключові слова: компетентнісна підготовка, математична компетентність, деривація синтаксичних одиниць, синтаксичний дериват, дієприкметниковий зворот, дієприслівниковий зворот, просте ускладнене речення, складнопідрядне речення, освітні втрати, інструменти подолання освітніх втрат, інтенсифікація навчання синтаксису.

The publication is devoted to the issue of the formation of mathematical competence of students in the study of the syntax of the Ukrainian language in basic secondary school. The system of developed tasks makes it possible to successfully overcome educational losses through the intensification of syntax learning.

The study of syntax based on systemic and competence approaches is substantiated, which makes it possible to learn syntactic derivatives in their systemic relationships, on the one hand, to be able to model constructions (in any discourse) within the derivational chain according to formal-grammatical and structural-semantic schemes.

The systemic interrelationships of a simple sentence complicated by adverbial and adverbial inflections are considered. Working with linguistic material focuses on updating knowledge about special forms of the verb – adverb and adverb, the rules of their formation – which allows to form groups of adverbs and adverbs according to the scheme, to explain the complicating semi-predicative component from the standpoint of pragmatic instruction, implementation of cause-and-effect relationships.

The application of the text-centric principle focuses on the text in the aspect of studying the peculiarities of the functioning of syntactic units depending on the stylistic and genre classification, on the one hand, obtaining new information, on the other. Media texts are a considerable resource in the development of pragmatic literacy and social intelligence, on the one hand, artistic texts in the development of emotional intelligence and increasing the culture of artistic perception, on the other hand, since the development of the ability to express oneself using artistic means, generally metaphorical units, proves the formation of figurative thinking, related to the ability to perform mental operations in the transformation of semantic shifts in the structure of language units.

In addition, in the conditions of educational losses, modern schoolboys and schoolgirls, due to objective factors, testify to a reduced level of reading culture compared to that demonstrated by their peers before the Covid pandemic, the full-scale war between Russia and Ukraine (forced relocation, intermittent lack of Internet, which makes access to online resources).

Working with an artistic text not only contributes to the development of reading culture, but also the ability to develop an opinion on this or that issue, referring to the linguistic and cultural experience.

УДК [81:37.02]:[373.5.016:811.161.2'36 7]:51

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.10>

Мішеніна Т.М.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету

Трубачева С.Е.,

канд. пед. наук, ст. науковий
співробітник,
завідувач відділу інновацій та стратегій
розвитку освіти
Інституту педагогіки Національної
академії педагогічних наук України

Качайло К.А.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету

rience of the Ukrainian people, as well as to be able to carry out the hermeneutics of works of art (fiction, visual arts, music, choreography, cinematography, etc.). A work of art defines a system of value orientations, which determine the level of formation of a harmonious personality.

Key words: competence training, mathematical competence, derivation of syntactic units, syntactic derivative, adverbial inflection, adverbial inflection, simple complex sentence, complex sentence educational losses, tools for overcoming educational losses, intensification of syntax learning.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У вивченні синтаксису базової середньої освіти на основі компетентнісного й системного підходів здобувачі освіти набувають умінь дискурсивного розгортання, вільно використовувати синтаксичні конструкції, моделювати їх з урахуванням мети комунікації. Водночас механізми трансформації синтаксичних одиниць в аспекті дериваційного синтаксису висвітлено в лінгводидактиці несистемно, переважно на рівні перетворення дієприкметників / дієприслівників на групи, що ускладнюють просте речення; на рівні логіки використання дієприслівникового звороту стосовно до головної дії. Звернення до концепції дериваційного синтаксису у спостереженні над мовним матеріалом уможливить усвідомлення системи дериваційних синтаксичних одиниць, а також сприятиме їх доцільному використанні у продукуванні власних висловів. Вивчення синтаксису на основі дериваційних співвідношень уможлиблює на основі реалізації текстоцентричного принципу забезпечити інтенсифікацію навчання, що дозволить успішне подолання освітніх втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження простих і складних синтаксичних одиниць у системному взаємозв'язку, а також з урахуванням функційності дозволили розглядати їх з позиції дериваційного синтаксису, з одного боку, з позиції складних семантичних трансформацій, – з іншого (І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, М. Кобилянська, Л. Коць, І. Слинько, К. Шульжук [2, с. 45–48; 7, с. 327–349; 11, с. 160–166]).

З позиції лінгводидактики у вивченні синтаксису застосування компетентнісного і функційно-стилістичного підходів уможлиблюють вироблення функціональної грамотності здобувачів у продукуванні і доречному уживанні мовних одиниць у текстовій матерії (Н. Бондаренко, Т. Гнаткович, М. Пентиліук, Г. Шелехова) [1, с. 143–145; 3, с. 2–3; 6, с. 38–40]; реалізація текстоцентричного принципу уможлиблює здійснення над мовним матеріалом шляхом нанизування супровідних завдань, що активізують увагу здобувачів, спонукають до застосування мисленневих операцій при аналізі структурно-семантичних параметрів, продукуванні текстів шляхом уживання взаємопов'язаних мовних одиниць; сприяє через вироблення читацької культури й системного спостереження над мовним матеріалом виробленню соціального й емоційного інтелекту (Ф. Бацевич, Н. Бондаренко, Л. Галаєвська, І. Кочан, М. Пентиліук, Л. Ракітянська,

Т. Симоненко [1, с. 144–145; 3, с. 2–3; 4, с. 45–47; 6, с. 120–122; 8, с. 3–5]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Вивчення синтаксису в базовій середній школі апелює до формування низки компетентностей учнів та учениць. Окрім умінь використовувати прості і складні синтаксичні одиниці у власному мовленні, здобувачі мають їх класифікувати, встановлювати системні взаємозв'язки (на рівні дериваційних взаємовідношень), застосовувати моделі задля утворення словосполучень, речень, а також у продукуванні власних висловлювань і текстів (створення текстів апелює до застосування тих чи тих аргументів задля логічного розгортання думки). Математичну компетентність у Державному стандарті базової середньої освіти визначено насамперед з умінням застосувати математичний апарат [3, с. 2–3]. З огляду на те, що вивчення синтаксису в базовій середній школі на компетентнісній основі орієнтує на вироблення функціональної грамотності, що полягає в умінні сприймати, перетворювати (творчо моделювати відповідно до мети) інформацію, реалізовану в синтаксичних одиницях, текстах, потребує більш ґрунтовного розгляду питання вивчення синтаксису через трансформаційні реляції у формуванні математичної компетентності здобувачів, тобто вміння встановлювати причинно-наслідкові взаємозв'язки між синтаксичними дериватами, з одного боку, залежно від мети висловлювання імпресувати інформацію шляхом згортання синтаксичних одиниць або (задля уточнення, конкретизації) їх розгортання. На рівні культури мовлення сформованість математичної компетентності розуміємо як комунікативно-стилістичні якості мовлення – *логічність і точність*.

Мета статті є описати дериваційні механізми в межах трансформацій синтаксичних одиниць (на прикладі простого ускладненого речення), розробити систему завдань, спрямованих формування математичної компетентності здобувачів у вивченні синтаксису української мови.

Вивчення на основі поєднання компетентнісного й системного підходів дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, що є ускладнювальними компонентами простого речення, сприяють також успішному надолуженню освітніх втрат здобувачів через інтенсифікацію навчання синтаксису.

Виклад основного матеріалу. У вивченні синтаксису української мови в базовій загальній школі учні та учениці мають оволодівають умінням будувати речення за схемами. Просте ускладнене

речення розглядається за класифікацією умови його ускладнення. У межах дослідження говоримо речення з дієприслівниковим / дієприкметниковим зворотом.

Установлено закономірність у структурній схемі речення з дієприслівниковим зворотом, яка полягає в тому, що поняття предикативного зв'язку дієприслівника з підметом і присудком уточнено як напівпредикативний зв'язок, у якому виражається додаткова предикація, дієприслівник набуває значення модальності присудка [7, с. 327]. Дієприслівники на **-чи** означають додаткову дію, одночасну з головною; дієприслівник на **-вши** означає попередню додаткову дію, актуалізуючи означене при присудках минулого часу доконаного виду, напр.: *Марко, не торкаючись гнізда, вирізав навколо нього землю, вийняв її і переніс на вище місце, куди не дійде вода* [9, с. 359] – одночасність дій; *Сонце, досхочу накупавшись у хмарах і блакитних ополонках, струсонуло на сніги вінець проміння, кинуло на небосхил бузкові барви* [9, с. 100] – *Після того, як сонце досхочу накупалося у хмарах і блакитних ополонках, тоді струсонуло на сніги вінець проміння <...> // Коли сонце досхочу накупалося у хмарах і блакитних ополонках, струсонуло на сніги вінець проміння <...>*

Апелюючи до культури мовного відтворення дійсності через синтаксис української мови, звертаємо увагу на прикметну рису синтаксису української мови: дієприслівник або група дієприслівника, розташована в постпозиції сто воно підмета, вираженого іменником, набуває означального відтінку. Водночас з огляду на те, що в українській мові подібний означальний корелят – активний дієприкметник теперішнього часу – є функціонально обмеженим, використовуваною є означальна частина складнопідрядного речення, пор.: ... **Спадаючи з лотків, у гніві клекотіла й шумувала вода, а тут струни, що видзвонювали про людську радість, печаль чи одна одній говорили про кохання** [9, с. 165] // **Вода, спадаючи з лотків, клекотіла й шумувала – Вода, яка спала з лотків, клекотіла й шумувала.**

Типовим для дієприслівника доконаного виду є значення *причини*, оскільки вони показують часову причинно-наслідкову закономірність у часовій послідовності дій, але також реалізують потенцію у відтворенні наслідку іншої дії, *мети* (на формально-граматичному рівні дієприслівникову групу утворюють одиниці зі значенням прагнення чогось – *добиваючись, знаходячи, мріючи, намагаючись, сподіваючись, шукаючи*); *умови, допусту, способу дії*, тому перебувають у дериваційних взаємозв'язках з обставинними частинами складнопідрядного речення, напр.: *Без сумніву, коли вилучити пісні обрядового характеру з виразними слідами та останками давньої давнини та*

епічні пісні лицарсько-героїчного характеру, годі встановити, які саме пісні походять із давніх, перед християнських часів (Історія української культури) – Вилучивши пісні обрядового характеру, ми не зможемо встановити, які саме пісні походять із давніх часів – значення умови.

Працюючи з контекстом, можемо спостерігати значення *причини*, обумовлене дією чи станом, міркуваннями, спогадами тощо, оскільки в такому синтаксичному відповідникові імпресована інформація, напр.: **Притулившись плечем до верби, що сутулилась над чиеюсь невеличкою сажалкою, Марко знову чомусь згадав птахів, яких бачив в придолинку** [9, с. 115] // *<Марко врятував гніздо птахів від повноводдя. Гніздо розташовувалось на вербі. Марко врятував гніздо і відчув радість від того, що допоміг беззахисним птахам>. Притулившись до верби, Марко чомусь згадав птахів.*

Вторинний дієприслівниковий предикат займає центральне місце в будові напівпредикативної конструкції, семантико-синтаксична модель корелює з відношеннями керування, зберігаючи валентні гнізда (*об'єкт (згадуючи птахів), адресат (нагадуючи українцям), знаряддя (прихилившись плечем), локатив (подавшись до лісу)*).

Завдання, спрямовані на формування математичної компетентності здобувачів у вивченні простого речення, ускладненого дієприслівниковим зворотом (8–9 клас) в умовах інтенсифікованого навчання задля подолання освітніх втрат, апелюють до таких видів роботи з мовним матеріалом:

– Визначити відокремлені обставини, виражені одиничним дієприслівником або дієприслівниковим зворотом. Відтворити їх дериваційний ланцюжок (від яких слів утворено).

– Утворити дієприслівники від дієслів, увести дієприслівникові звороти в речення.

– Доповнити речення дієприслівниковим зворотом.

– Перебудувати речення, розгорнувши дієприслівникові звороти, де можливо, в підрядні частини складнопідрядного речення, визначити тип семантичного зв'язку.

– Порівняти просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом, зі складнопідрядним реченням, накреслити схеми речень. Чому такі речення співвідносяться за значенням, у чому полягає різниця їх формально-граматичного вираження?

– Відредагуйте речення, у яких неправильно вжито дієприслівниковий зворот, напр.: *Читаючи книги, переглядаючи сучасні онлайн-ресурси, віртуальні екскурсії дозволяють ознайомитися з витворами мистецтва.*

– Ознайомитись з текстом. Поставте питання до дієприслівникового звороту, визначте їх значення. Перебудуйте просте ускладнене речення

у складнопідрядне. Від дієслів, наведених у тексті, утворіть дієприслівники. Які б трансформації тексту ви запропонували через утворення дієприслівного звороту? При трансформації тексту за потреби замініть дієслова й утворені від них дієприслівники синонімами. Як ви розумієте вислів Михайла Стельмаха «незавершені полотна геніїв про створення світу»? Уявіть (або створіть із використанням анімації чи добром асоціативних візуальних матеріалів) картину, створену художнім живописом. Розробіть картину спектру, використаного письменником, замініть кольоративи синонімами (прикметниками або аналітичними сполуками, як-от: *набуваючи кольору раннього неба, насичуючись житнім полиском, виблискуючи янтарним медом полів*). Як би ви відтворили процес набуття кольору шляхом добору мовного ресурсу (наприклад, анонс до арт-проєкту, заголовкова стаття до заходу тощо)?

На одній половині небосхилу важчали (важчаючи) і розросталися (розростаючись) прекрасні по розмаху, величі й формі фіалкові хмари. Ось вони перегнулися (перегнувшись) через зеніт, відшарувалися (відшарувавшись) од неба, розкривши частину його глибини і прихопивши з нього мармурово-білий вінець. Тепер і хмари, і небо над ними, і земля під ними, і останній жовто-імлістий проміток з одного краю обрїю, і перша блискавка – з другого – все це скидалося (скидаючись) на незавершені полотна геніїв про створення світу [9, с. 357].

Робота з художнім текстом апелює до вироблення культури сприйняття зображальних засобів, емоційного інтелекту, що уможлиблює спостереження змін над внутрішньою формою мовної одиниці, створення конотацій через актуалізацію когнітивно-емоційного досвіду пізнання світу. Культура художнього сприйняття безпосередньо пов'язана рівнем сформованості читацької культури, що надає зразки мистецтва слова, з одного боку, визначає естетичні координати через художні імперативи, – з іншого. Системна робота з художнім текстом сприяє виробленню образомовленнєвих умінь здобувачів.

Інтенсифікація навчання синтаксису у вивченні простого речення, ускладненого другорядним дієприкметниковим присудком (дієприкметниковим зворотом), полягає в застосуванні моделі утворення дієприкметників в українській мові; розумінні умов трансформації групи дієприкметника в підрядну означальну частину. Дієприкметник подібно до дієприслівника виражає напівпредикативні відношення. Оскільки дієприкметники пов'язуються з назвами предметів семантично і граматично, узгоджуються з іменниками субстантивної групи. Постпозитивні поширені дієприкметники перебувають у дериваційних взаємозв'язках з означальними частинами складнопідрядних

речень. Напівпредикативні звороти з пасивними дієприкметниками трансформуються в підрядні частини з дієприкметниковими присудками: *Повеселішають його думки, як он ті дві зірки, обведені золотавим, з передвесняною вогкістю туманцем [9, с. 115] // Зірки, які були обведені.*

Перетворення дієприкметникових присудків на дієслівні мають обмеження, пов'язані зі здатністю передавати часове значення: *На заході в сутінках уже розпадаються останні вишневі згустки, залишені сонцем [9, с. 219] – Вишневі згустки, які були залишені сонцем // Вишневі згустки, які залишило сонце.*

Задля подолання освітніх втрат у вивченні синтаксису української мови (на прикладі простого речення, ускладненого дієприкметниковим зворотом), рекомендовано низку вправ, побудованих на застосуванні математичного апарату:

– Прочитайте, визначте прикметники й дієприкметники. Від яких дієслів утворені дієприкметники? Послугуючись за потреби онлайнним Словником української мови, утворіть дієприкметники від дієслів *мріяти, замріятися, омріяти, позеленіти, зазеленіти*. Визначте синтаксичну функцію дієприкметників. Чим різняться за структурою поширені й ускладнені речення? Перебудуйте речення, поширені означеннями, на речення, ускладнені відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, наприклад: *Здавалося б, що таке роса? Звичайні опади, та й годі. А для селянської дитини, та ще з мрійною вдачею, – це чарівний початок світу, коли він з дійсності й казки розгортає зелену, росицею скраплену землю [9, с. 115] // Початок світу й казки розгортає зелену землю, скраплену росицею.*

Довідка про моделі утворення дієприкметників: *замріятися – замріяний* – який віддався мріям, поринув у мрії [5, Т. 3, с. 223].

Підбитий птах майже завжди залишається сам. Хто хоч раз на віку бачив такі болючі, смертельною вогкістю обведені пташині очі, той це більше має шанувати усе живе (Михайло Стельмах).

– Перебудуйте речення, утворивши дієприкметниковий комплекс. Як змінилась структурна схема речення і значення?

Збиралась гроза, поздовжні блискавиці розпанахували, а поземні вогнем відгойдували вгору почорніле небо [8, с. 200]; Нічого в світі нема кращого, ніж м'яка, що аж попускує соком, весняна земля, достигле, з текучим зоряним туманцем осіннє небо і ясноокі діти з батьками [8, с. 216].

– Поміркуйте, чи можливе перетворення підрядної означальної частини на дієприкметниковий зворот? Прокоментуйте обмеження у функціонуванні активних дієприкметників в українській мові.

І зринали ранкові, й вечірні дороги, що чаїли в собі таємницю, сподівання і жаль. І скільки не

збираєшся у ті **дороги, які коливаються перед очима**, проходять через усе твоє серце, насножують на нього надії [9, с. 159]; Вони напружено сідають одне проти одного, їх розділяла **купка борошна, що пахне** далеким степом і життям [9, с. 168]; Тісний зв'язок із буйною природою: **дрімучими лісами, широкими степами, що розтяглися** під чистою блакиттю неба, велів йому клонитися перед могутністю й красою тієї природи, величати її таємні сили (Історія української культури).

Коментуючи можливість таких трансформацій, здобувачі самостійно або з допомогою вчителя актуалізують знання з теми «Дієприкметник як особлива форма дієслова» щодо культури мовлення, зокрема уживання прикметників, що реалізують категорію ознаки предмета за дією. При цьому активні дієприкметники не функційні. Уживаються віддієслівні прикметники або прикметники, пор.: **діюче законодавство*** – чинне законодавство, **констатуючий (формулюючий) експеримент*** – констатувальний (формульовальний) експеримент, **гальмуча* рідина** – гальмувальна, **рятуючий* загін** – рятувальний.

Методично доцільною є частково-дослідницька робота здобувачів з мовним матеріалом, наприклад, вивчення рекламних текстів, оголошень, сповіщень у транспортних засобах, визначення помилок, обґрунтування власного варіанта.

– Ознайомтеся дієприкметниками (зворотами), оприявленними у художній творчості Михайла Стельмаха. Які асоціації вони викликають у вас? Відтворіть ланцюжок утворення дієприкметників. Розкрийте механізм метафоричного перенесення. Які з них є художніми новотворами? Поміркуйте, у чому полягає їх художня цінність? Створіть власні дієприкметники і уведіть їх у речення: **підволохачена земля, полатані хмари, задубілі ранки, овесняні вечори, вчорнілий сум, притихлі дороги, згаджені дороги, розбуджене небо, сполохане синьоцвіття, прихмарений ранок, задимлена росаю вишня, замережаний рум'янець ранку, розпатлане дерево, прихоплене холодними світанками листя**.

– Ознайомтеся з анонсованими заголовками арт-проектів, мистецьких заходів, перебудуйте назви шляхом уведення дієприкметникового звороту, напр.: **Заквітчаний образ пісні** – Образ, **заквітчаний піснею**. Запропонуйте власний проєкт, утворіть назву, яка б містила дієприкметниковий комплекс.

Прихилені зорі, розбуджені дзвони творчості, видовжена лінія долі, осурм'яні кроки життя, ослівані чорнобривці, освітлені очі думок, наелектризоване життя, утаємничені дороги, інкрустовані бурштином мелодії, окрилений політ пісні (слова, танцю).

– Спостереження над стилістичним ресурсом особливих форм дієслова – дієприкметника

й дієприслівника, їх комплексів. Прийом градаційного використання дієприслівників створює художній ефект динамічності, дієприкметників – панорамності у змалюванні об'єкта шляхом використання віддієслівних ознак.

Рекомендованим є завдання на моделювання шляхом лінгвістичного експерименту. Перебудуйте речення шляхом утворення відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом. Поміркуйте, як змінився зміст речення, де має місце градаційне використання дієприкметників?

Мельник днював і ночував у старенькому залишаєшому й застудженому млині, що обріс вільшиною, вербами і верболозом [9, с. 165].

Перебудуйте речення шляхом утворення відокремленої обставини, вираженої дієприслівниковим зворотом. Як зміниться значення залежно від того, якого виду дієприслівник? **Як я люблю, коли зоряно-зоряно в небі, коли в полях під зорями світляють, мов річки, дороги, а соняшники прямо від зірок перехоплюють росу, спросоння лопотять нею і нанизують на свої пелюстки** [9, с. 132].

Навчання синтаксису відповідно до текстоцентричного принципу дозволяє не лише здійснювати спостереження над мовним матеріалом, але також осмислювати взаємозв'язки між частинами тексту, здійснювати лінгвістичний і стилістичний аналіз, моделювати власні тексти. Приклад роботи з текстом в умовах інтенсивного навчання (Михайло Стельмах «Гуси-лебеді»):

Вода вже добиралась до них, і дрібні пташата марно старалися стеблинами сіна підняти вгору, захистити од хвилі своє нетривке кубелечко, своїх майбутніх дітей – чи можна перебудувати речення, увівши дієприслівниковий зворот, обґрунтуйте позицію?

Ось травнички побачили нового ворога – людину, випустили з дзьобів стеблини і затужили безпомічною тугою. Марко, не торкаючись гнізда, вирізав навколо нього землю, вийняв її і переніс на вище місце, куди не дійде вода. Тут, між купинами осоки, він і примостив гніздо, не знаючи, повернуться до нього пташата чи ні – трансформуйте відокремлені обставини в підрядні частини; як змінюється значення речень?

Мокрий, оброшений, він занепокоєно пішов до верби, з якої грім вибивав останнє борошно зітлілої серцевини – визначте синтаксичну функцію дієприкметника; перебудуйте, де можливо, на дієприкметниковий комплекс. Визначте, від яких дієслів дієприкметники утворені.

Вони навпочіпки сіли під вербою, придивляючись до того місця, куди Марко переніс кубелечко. І ось над ним, попускуючи, з'явилися пташата, покружляли, помаяли білими дзеркальцями і впали донизу, знову злетіли і знову опустились – яку стилістичну функцію реалізують дієприслівники та дієприслівникові комплекси?

У чому полягає образотворення через градацію дієслівних форм?

А над усім широким світом, над **заштрихованими** лісами, над першою прозеленню полів, над **повеселілими** луговинами, над **пригнутими** вербами, над **принишклим** птаством, над **віничками** цвіту і над **простими** і **добрими** людьми **димів надійний дощ** – яку стилістичну функцію реалізують дієприкметники? У чому полягає образотворення через градацію дієприкметників? Трансформуйте однорідні означення в дієприкметникові звороти, чи змінилося значення фрагменту після перебудови?

Обґрунтуйте авторську позицію активного використання в наведеному тексті дієслів, дієприкметників і дієприслівників та їх зворотів. У чому полягає художня естетика тексту? Який моральний імператив тексту? [8, с. 359–360].

– Ознайомтеся з фрагментом звернення Президента України до українського народу. Як ви розумієте звернення як громадянин України? Окресліть стилістику дієприслівникових зворотів.

Ніхто не зможе зупинити вітер, який нестиме радіацію, але всі ми разом здатні зупинити державу-терориста росію. Був квітень 1986 року. Минула доба після вибуху атомного реактора в Чорнобилі. Радянська влада тоді мовчала про те, що сталося, **намагаючись** применшити масштаб катастрофи. Сучасний атомний терор здійснює росія, **захопивши** Запорізьку АЕС. **Прийшовши** на Запорізьку АЕС, російські танки її обстріляли. Прямим наведенням – по станції! **Розміщуючи** бойову техніку на території станції та навіть **проводячи** там утилізацію боєприпасів, російські військові не можуть не знати, що ставлять усю Європу під загрозу ядерної катастрофи [10, с. 175].

Висновки та перспективи дослідження. Формування математичної компетентності здобувачів у вивченні синтаксису пов'язана із застосуванням математичного апарату, який розуміємо більш широко, урахуємо уміння здійснювати

трансформації в межах дериваційних ланцюжків (на прикладі дієприслівникового і дієприкметникового зворотів), визначати стилістичну функцію мовних одиниць і продукувати власні висловлювання й тексти, вибудовані за законами логіки.

Перспективами подальших розвідок є вивчення питання формування математичної компетентності учнів базової середньої школи у вивченні синтаксису в умовах інтенсифікації навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаренко Н. Текстоцентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти. *Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії, здобутки, перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород, 2009. С. 143–153.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць : монографія. Київ : Наукова думка, 1991. 192 с.
3. Кабінет Міністрів України: Про деякі державних стандартів повної загальної середньої освіти (2020), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
4. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
5. Онлайн-версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua> (<http://sum.in.ua/>).
6. Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. Ленвіт : Київ, 2011. 256 с.
7. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
9. Стельмах М. П. Твори в 7-ми т. Т. 4. Київ : Дніпро, 1983. 712 с.
10. Шостий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента Володимира Зеленського. Харків : Фоліо, 2022. 350 с.
11. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВРАХУВАННЯ ПОТРЕБ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

APPLICATION OF AN INDIVIDUAL APPROACH TO TEACHING ENGLISH: TAKING INTO ACCOUNT THE NEEDS OF STUDENTS TO OPTIMIZE THE LEARNING PROCESS

У статті висвітлюються сучасні тенденції у викладанні іноземної мови у вищому навчальному закладі та розглядаються пропозиції із запровадження індивідуалізованого підходу до вивчення англійської мови із урахуванням потреб та побажань, а також труднощів, які виникають у студентів в процесі вивчення англійської мови. Констатується доцільність розроблення та оновлення концепцій викладання та вивчення англійської мови. Вказується на важливість уваги до вчасного з'ясування труднощів які виникають у студентів під час вивчення англійської мови та врахування побажань студентів у контексті вивчення англійської мови. Обґрунтовується необхідність врахування впливу цього фактора на якість мовної освіти. З'ясовується, як за допомогою результатів опитування можна покращити вивчення англійської мови для певної групи студентів. Стверджується, що регулярний моніторинг та аналіз труднощів, які виникають при вивченні мови, дозволяють адаптувати навчальні програми та методики до потреб конкретних груп студентів без втрати якості навчання. Наводиться підтвердження факту, що врахування побажань студентів у контексті вивчення англійської мови суттєво підвищує мотивацію та ефективність навчання. Результати опитування студентів надають цінну інформацію про конкретні потреби та проблеми, з якими вони стикаються в процесі навчання англійській мові. Ця інформація може бути використана для подальшого вдосконалення методів викладання та навчальних матеріалів. Поліпшення вивчення англійської мови для певної групи студентів можливе через адаптацію навчальних програм, впровадження додаткових навчальних ресурсів, організацію додаткових занять чи індивідуальних консультацій із викладачами. Підхід, заснований на реальних потребах студентів, сприяє більш ефективному навчанню та досягненню високих результатів. У підсумку зазначається, що приділяючи увагу виявленню труднощів, врахуванню побажань студентів та використанню результатів опитувань для покращення навчального процесу, можна суттєво підвищити якість вивчення англійської мови у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: система вищої освіти, англійська мова, труднощі у вивченні англійської мови, опитування, потреби студентів.

The article highlights current trends in teaching a foreign language in higher education and discusses proposals for introducing an individualized approach to learning English, taking into account the needs and wishes, as well as the difficulties that students have when learning English. The advisability of developing and updating concepts of teaching and learning English is stated. The importance of attention to the timely identification of difficulties encountered by students when learning English and to taking into account the wishes of students in the context of learning English is pointed out. The necessity of taking into account the influence of this factor on the quality of language education is substantiated. An example is provided of how the survey results can be used to improve English learning for a specific group of students. It is argued that regular monitoring and analysis of difficulties encountered when learning a language makes it possible to adapt curricula and methods to the needs of specific groups of students without losing the quality of education. Confirmation of the fact is given that taking into account the wishes of students in the context of learning English significantly increases the motivation and effectiveness of learning. The results of the student survey provide valuable information about the specific needs and problems they encounter in the process of learning English. This information can be used to further improve teaching methods and learning materials. Improving English language learning for a certain group of students is possible through adapting curricula, introducing additional learning resources, organizing additional classes or individual consultations with teachers. An approach based on the real needs of students contributes to more effective learning and achievement of high results. The article concludes that by paying attention to identifying difficulties, taking into account the wishes of students and using survey results to improve the educational process, the quality of English language learning in higher education institutions can be significantly improved.

Key words: higher education system, English, the difficulties of English, polls, student preferences.

УДК 378.141
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.11>

Моренцова А.В.,
викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування № 1
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. У сучасному світі, де наша планета стикається з різними глобальними проблемами, такими як кліматичні катастрофи, війни, пандемії та з багатьма іншими викликами, важливість міжнародного спілкування, міжкультурного розуміння та людського співчуття стає дедалі очевиднішою. Англійська мова як глобальна мова комунікації стає потужним інструментом у цьому

процесі. Поряд з іншими проблемами, які нам доводиться вирішувати, існує безліч проблем, що потребують узгоджених зусиль між країнами та культурами. Обмін інформацією, досвідом та ресурсами стає критично важливим для ефективного реагування на кризові ситуації. Англійська мова, як мова міжнародного спілкування, полегшує цей процес, створюючи спільну платформу для

діалогу та співробітництва. Вона здатна забезпечити міжкультурне розуміння, яке відіграє ключову роль у запобіганні конфліктам та сприяє мирному співіснуванню різних суспільств. Як наслідок, здатність розуміти та поважати культурні особливості інших народів допомагає створювати порозуміння між різними культурами та зменшує ймовірність конфліктів на міжнародному рівні. Можливість висловити свої думки та почуття загальнозрозумілою мовою, такою як англійська, полегшує процес співпереживання та підтримки між людьми з різних країн та культур. На сьогоднішній день в Україні англійська мова набуває нового статусу як однієї з мов міжнародного спілкування в публічних сферах. Це не лише підтверджує важливість англійської мови у сучасному світі, а й стверджує прагнення України до активної ролі у міжнародному співтоваристві. Приділяючи увагу вивченню англійської мови, Україна визнає її ключову роль у вирішенні глобальних проблем та зміцненні міжнародних зв'язків. Вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України здійснюється відповідно до «Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти», розроблених Міністерством освіти і науки України за участю Британської Ради в Україні, основних принципів законопроекту «Про застосування англійської мови в Україні», а також рекомендацій Ради Європи з мовної освіти від 22 травня 2018 року щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя.

У «Методичних рекомендаціях щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України» зазначається, що «ЗВО доцільно розробити/оновити стратегію/концепцію розвитку викладання, вивчення та використання англійської мови» [4, с. 2]. Зокрема, в «Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року» серед інших завдань для операційної цілі 4.2.1 є «Запровадження (модернізація) обов'язкового різнорівневого курсу англійської мови професійного спрямування для здобувачів професійної (професійно-технічної) і фахової передвищої освіти» [6]. Вищезазначені положення обґрунтовують важливість подальших досліджень та практичних випробувань нових доробок у сфері викладання англійської мови у закладах вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивчення іноземних мов було й залишається актуальною темою дослідницьких робіт педагогів та науковців. Є очевидним, що найпрогресивнішими у процесі навчання іноземної мови є компетентнісний, міжкультурний, діяльнісний та комунікативно-креативний підходи. Івлева К. С. та Рейда О. А. розглядають інновації у викладанні англійської мови

як повне переосмислення організації навчання, глобальні зміни у технологіях викладання англійської мови, формування нової концепції освіти, а саме використання компетентнісного підходу та формування у студентів економічних спеціальностей самоосвітнього потенціалу [5]. Межуєва І. Ю. та Єльцова С. С. вказують, що більшість концептуальних підходів, розроблених ще в ХІХ–ХХ столітті, актуальні й донині [3]. Вони констатують, що найбільшою популярністю користуються комунікативна, проектна, інтенсивна й діяльнісна методики. Автори привертають увагу до традиційного для вітчизняної освіти підходу до навчання іноземної мови в немовних вузах, який базується на навчанні читанню текстів вузької спеціальності і вказують на недостатність цього способу з огляду на зростаючі потреби сучасного ринку праці. Натепер викладачі багатьох університетів розробили багато цікавих та ефективних методик, які дозволяють студентам якісніше оволодіти іноземними мовами. Малінко О. Г. та Циганок З. А. одним з ефективних напрямів у сфері навчання іноземних мов вбачають розробку системи навчання на базі інформаційних технологій. Вони вказують, що «за допомогою поєднання звукових, графічних, анімаційних та текстових ефектів можливо досить вдало імітувати ефект занурення в активне мовне середовище», що допомагає в реалізації сучасних лінгвістичних, методичних та педагогічних технологій [2, с. 2]. Штохман Л. М. наголошує на важливості інноваційних концептуальних підходів до методики викладання іноземних мов у немовному ВНЗ, зокрема, відзначає метод комунікативних завдань та метод проектів [7]. Очевидно, що кожне заняття слід будувати з урахуванням усіх принципів навчання іноземної мови, як загальнодидактичних, так і методичних. У розробленій Кіщенко Ю. В. «Методиці викладання іноземної мови», наводяться цілі, зміст, методи і засоби навчання, а також способи навчання і виховання на матеріалі іноземної мови [1].

Динаміці змін у мотивації до вивчення іноземних мов присвячена нова стаття Елспет Броді. Британська авторка стурбована тим, що студенти стали менш мотивованими до вивчення європейських мов після Брекситу [8]. У 2020 році Британською академією був опублікований новий стратегічний документ «Towards a National Languages Strategy: Education and Skills» («На шляху до національної мовної стратегії: освіта і навички») в якому пропонується більш «об'єднаний, цілісний» підхід до мов у Великобританії. Броді сподівається, що цей план дій допоможе у вирішенні мовних проблем.

Дослідженню методик викладання іноземної мови дедалі більше приділяється багато уваги як з боку вітчизняних (Тарнопольський О. Б., Даниленко Л. І., Канонік Н. П., Ковальова К. Л.,

Трубіцина О. М., Марєєв Д. А., Геворгян К. Л., Колодіна Л. С. та ін.), так і зарубіжних науковців (McDonald S., Patel M., Pachler N., Broady E., Bower K. та ін.).

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Без сумніву, вивчення англійської мови в контексті вищої освіти є не лише процесом передачі знань, а й важливою взаємодією між викладачами та студентами. В останні десятиліття розуміння ролі студентів в освітньому процесі значно поглибилось, приділяється більшого значення їхнім потребам та побажанням. Проте після ознайомлення з існуючими результатами досліджень та із запропонованими методиками можна зробити висновок, що освітній процес розглядається в основному з боку викладачів, а думка студентів враховується у кращому випадку формально. Отже при розробці майбутніх та при вдосконаленні вже існуючих освітніх програм бажано бути більш уважними до побажань та потреб студентів, а також враховувати взаємодії зі студентами для підвищення ефективності освітнього процесу.

Мета статті. У цій статті ми розглянемо важливість уваги до вчасного з'ясування труднощів які виникають у студентів під час вивчення англійської мови та врахування побажань студентів у контексті вивчення англійської мови у вищих навчальних закладах та вплив цього фактора на якість освіти. З'ясуємо, як за результатами опитування можна покращити вивчення англійської мови для певної групи студентів. У роботі були використані такі методи дослідження, як спостереження, аналіз та синтез.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення англійської мови у ВНЗ є важливим етапом у професійному та культурному розвитку студентів. У цьому процесі викладачам необхідно бути більш уважними до побажань та потреб студентів, а також враховувати взаємодії зі студентами для ефективного освітнього процесу. Увага до побажань студентів у вивченні англійської мови у ВНЗ має принципове значення, оскільки кожен студент має унікальні цілі та мотивації для вивчення мови. Деякі можуть прагнути поліпшення свого професійного потенціалу, інші – до збагачення культурного досвіду через мову. Тому викладачі повинні враховувати ці різноманітні мотивації та уподобання, щоб створити індивідуалізований підхід до навчання. Завдяки увазі до побажань студентів забезпечується створення більш динамічного та заохочувального навчального середовища. Коли студенти відчувають, що їхні думки враховуються, вони стають більш мотивованими та активнішими учасниками навчального процесу. Викладачі повинні створювати довірчі відносини з учнями, підтримувати відкритий зворотний зв'язок та бути готовими до адаптації свого підходу відповідно до потреб групи.

З метою дослідження труднощів, які виникають у студентів під час вивчення англійської мови автором було здійснено експрес-опитування 17 студентів немовної спеціальності, які вивчають дисципліну «Практичний курс англійської мови професійного спрямування». Для опитування використовувалась спеціально складена анкета, в якій пропонувалось три варіанти відповідей: так, ні, не можу відповісти. Нижче наводяться отримані результати. Студентам було запропоновано відповісти на питання: «Чи вважаєте ви, що знання англійської мови знадобиться вам у майбутньому?». Більше половини студентів (12 студентів або 70%) планують користуватися англійською мовою у майбутньому. Більшість з них вважає, що знання англійської мови буде для них перевагою при влаштуванні на роботу. На запитання, чи траплялися у опитуваних труднощі при вивченні англійської мови у вузі ствердно відповіло понад 60% опитаних. Відповіді на запитання, чи звертались опитувані до репетиторів, онлайн або офлайн курсів, сторонніх освітніх послуг тощо, допомогли з'ясувати, що трохи більше половини респондентів (12 з 17, або 70%) не звертались до репетиторів та не користувались сторонніми освітніми послугами.

Надалі в анкеті наводились питання, метою яких було уточнення, яких саме труднощів зазнавали студенти при навчанні англійської мови. Наведемо перелік цих питань з отриманими результатами: про нездатність підтримувати розмову англійською повідомили 23%; про нерозуміння англійської мови – 11%; про погану пам'ять на нові слова – 17%; про складнощі з граматиною – 29%. 5% опитаних визнали нездатність думати англійською мовою. З труднощами щодо вимови і читання стикались 11% опитаних. Тільки 35% опитаних визнали, що не мають труднощів з вивченням англійської мови.

Отже на заняттях групи студентів, які відповіли на питання анкети з урахуванням результатів анкетування можна вжити додаткових заходів, застосувати відповідні методики, щоб допомогти подолати виявлені труднощі. Щодо розмовної англійської мови краще займатися за прогресивною методикою – комунікативною, щоб насамперед сконцентруватися на активному словниковому запасі та подоланні мовного бар'єру. Видається корисним встановлення англійськомовного голосового помічника на смартфоні. Нерозуміння англійської мови на слух походить від нестачі практики. Слід рекомендувати студентам слухати пісні та дивитися фільми англійською із субтитрами, намагаючись розуміти текст, поступово звикаючи сприймати мову на слух. Щоб покращити запам'ятовування англійських слів, слід регулярно повторювати ці слова, намагатися застосовувати їх на практиці. Також виправданим є складання спеціальних

карток або застосування програм, додатків на смартфон. Без освоєння граматики важко просуватися у вивченні англійської. В англійській мові слово передає лексичне значення, а граматичне значення виражається поза словом за допомогою порядку слів у реченні, службових слів та інтонації. Слід приділити додаткову увагу прийменникам, дієсловам, які змінюють свої значення за допомогою прийменників або прислівників, неправильним дієсловом. Окрему проблему становить час дієслів. У вивченні англійської мови важливі системність та поетапність, системний рух від простого до складного. Вмінню думати англійською мовою, не перекладаючи слова подумки навчаються поступово, шляхом тренувань.

Якщо застосовувати відповідні методики й засоби, стимулювати позакласну роботу студентів, задіювати різні канали сприйняття, користуватися онлайн-ресурсами із безкоштовними додатковими матеріалами та тестами для перевірки поточного рівня знань та іншими засобами, то забезпечується правильний підхід до процесу навчання та як наслідок швидкий та ефективний результат.

Отже увага до побажань студентів та взаємодія з ними відіграє ключову роль у процесі навчання англійської мови у вищому навчальному закладі. Це сприяє більш ефективному навчанню, покращує мотивацію та навчальні результати студентів, а також сприяє розвитку якісного освітнього процесу загалом. Тому викладачі повинні бути готові до активної взаємодії з учнями та гнучко реагувати на їхні потреби та переваги. Наприклад, викладач може варіювати методику навчання, додавати цікаві теми або використовувати різні освітні ресурси залежно від переваг та зворотного зв'язку студентів.

Висновки. Увага до своєчасного з'ясування труднощів, з якими стикаються студенти в процесі вивчення англійської мови, є ключовим аспектом забезпечення якісної освіти у ВНЗ. Регулярний моніторинг та аналіз цих труднощів дозволяють адаптувати навчальні програми та методики до потреб конкретних груп студентів. Врахування побажань студентів у контексті вивчення англійської мови суттєво підвищує мотивацію та ефективність навчання. Студенти, які відчувають, що їхня думка враховується, більш зацікавлені у вивченні мови та більш схильні до активної участі у навчальному процесі. Результати опитування студентів надають цінну інформацію про конкретні проблеми та потреби, з якими вони стикаються в процесі навчання англійській мові. Ця інформація

може бути використана для подальшого вдосконалення методів викладання та навчальних матеріалів. Поліпшення вивчення англійської мови для певної групи студентів можливе через адаптацію навчальних програм, впровадження додаткових навчальних ресурсів, організацію додаткових занять чи індивідуальних консультацій із викладачами. Підхід, заснований на реальних потребах студентів, сприяє більш ефективному навчанню та досягненню високих результатів. У підсумку зазначається, що приділяючи увагу виявленню труднощів, врахуванню побажань студентів та використанню результатів опитувань для покращення навчального процесу, можна суттєво підвищити якість вивчення англійської мови у ВНЗ та забезпечити більш успішне навчання для всіх студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кищенко Ю. В. Методика викладання іноземної мови. Авторська програма нормативної навчальної дисципліни підготовки бакалаврів. Херсон: Херсонський державний університет, 2019. 11 с.
2. Малінко О. Г., Циганок З. А. Сучасні підходи до вивчення іноземної мови у ВНЗ світу. Сучасні концепції та тенденції навчання іноземної мови у глобальному світі: зб. матеріалів Міжнар. міжвуз. наук.-метод. конф., 5 жовт. 2010 р.: ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2010. С. 90–95.
3. Межуєва І. Ю., Єльцова С. С. Концептуальні підходи до навчання англійської мови в немовному вузі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017. № 29. Том 2. С. 138–140.
4. Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.07.2023 року № 898. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/89634 (дата звернення 20.03.2024).
5. Івлєва К. С., Рейда О. А. Лінгвоутворювальні інноваційні технології в процесі навчання англійській мові студентів економічних спеціальностей. Науковий журнал «Virtus». 2018. Ч. 1. С. 109–112.
6. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Міністерство освіти і науки України (11.03.2024). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhciv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti> (дата звернення 20.03.2024).
7. Штохман Л. М. Методика TBL та PBL у практиці викладання іноземних мов у немовному ВНЗ. Молодий вчений. 2020. № 11 (87). С. 407–410.
8. Broady E. Language learning in the UK – taking stock. The Language Learning Journal. 2020. Vol. 48. Iss. 5. P. 501–507.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СКРИПТІВ ІГРОВОЇ ТЕМАТИКИ В СЕРЕДОВИЩІ SCRATCH НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

METHODOLOGICAL BASICS OF CREATING GAME THEME SCRIPTS IN THE SCRATCH ENVIRONMENT AT INFORMATICS LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

У статті розглядаються методичні основи побудови ігрової тематики сценарії в середовищі Scratch на уроках інформатики в початковій школі. У рамках статті було проведено обширний огляд літератури щодо використання середовища Scratch на уроках інформатики в початковій школі. Якщо нам здається, що ми чудово знаємося в сучасних технологіях, у світі інформатики є чимало загадок, саме тому уроки з інформатики допоможуть розгадати хоча б декілька із них і в цьому нам допоможе НУШ. Нова українська школа – нова ключова реформа Міністерства освіти та науки України. Головна мета НУШ – створити школу, у якій буде не лише цікаво та приємно навчатися, це школа, яка допоможе дітям отримати знання, які можна буде використати у повсякденному житті та реалізувати свої задуми, мрії. Є чимало можливостей зацікавити школярів змістом тієї або іншої науки на уроках інформатики. Цікавість викладу матеріалу повинна бути підлегла даній меті, а основна мета уроків складається з навчання певного комплексу процедур інформатико-математичного характеру. Однак, розвиток здібностей учнів відбувається в рамках вивчення обов'язкового матеріалу. На цьому наголошує дидактика – від простого до складного. Технології не стоять на одному місці, а постійно розробляються, вдосконалюються, створюється щось нове й ми маємо йти в ногу з часом. Стаття розкриває основні принципи та прийоми роботи з цим середовищем, надаючи конкретні поради щодо побудови ігрових скриптів. Вона також розглядає ігрову тематику як основний елемент створення захоплюючих та цікавих ігор для користувачів. Ця стаття може бути корисною як початківцям, які тільки починають вивчати програмування, так і досвідченим розробникам ігор, які шукають нові ідеї та методики для своїх проєктів.

Ключові слова: Scratch, методика навчання інформатики в початковій школі, НУШ, технології, програмування, алгоритм.

The article examines the methodical basis of building a game theme scenario in the Scratch environment at informatics lessons in primary school. Within the framework of the article, an extensive review of the literature on the use of the Scratch environment at informatics lessons in primary school was conducted. If it seems to us that we are well versed in modern technologies, there are many mysteries in the world of informatics, which is why informatics lessons will help solve at least a few of them, and NUS will help us in this. The new Ukrainian school is a new key reform of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The main goal of NUS is to create a school where it will not only be interesting and pleasant to study, but also a school that will help children to gain knowledge that can be used in everyday life and to realize their ideas and dreams. There are many opportunities to interest students in the content of one or another science in informatics classes. The interest of the presentation of the material should be subordinated to the given aim, and the main goal of the lessons consists of teaching a certain set of procedures of an informatics-mathematical nature. However, the development of students' abilities takes place within the framework of studying mandatory material. Didactics emphasizes this – from simple to complex. Technologies do not stand still, but are constantly being developed, improved, something new is created, and we have to keep up with the times. The article reveals the basic principles and techniques of working with this environment, providing specific advice on building game scripts. It also sees game themes as a key element in creating exciting and engaging games for users. This article can be useful both for beginners who are just starting to learn programming, and for experienced game developers who are looking for new ideas and techniques for their projects.

Key words: Scratch, method of teaching informatics in primary school, NUS, technologies, programming, algorithm.

УДК 373.3.016:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.12>

Мороз Н.В.,
викладач кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Чи зможемо ми сьогодні уявити наше життя без комп'ютерних технологій? Я гадаю, що ні, не зможемо. Проте багато людей, користуючись складним електронним обладнанням, навіть не замислюються про те, що за цим стоїть. Програмування є основою кожного комп'ютера, від звичайного домашнього до професійного.

«Однією із ключових компетентностей, що необхідні учню XXI століття, є інформаційно-цифрова компетентність. Вона передбачає опанування комп'ютерними технологіями для розвитку, спілкування та навчання упродовж життя. Для того, щоб навчити дітей, вчителі мають бути

впевненими користувачами та водночас критично застосовувати знання з основ програмування та використовувати їх у своїй роботі» [3].

Що ж таке програмування й для чого воно нам?

Програмування – процес створення конкретних програм, інструкцій, всіляких програм для комп'ютерів. Програмування – основа найважливіших навичок людини в сучасному світі. Яку роль програмування відіграє у школі?

У початковій школі програмування навчає школярів аналізувати і розв'язувати проблеми швидко та логічно. Вони розбираються в устрої світу, встановлюють послідовності подій і здатні передбачати подальший розвиток ситуації. Чим

раніше починається процес навчання, тим більш креативною та винахідливою стає особистість. Хоча для деяких це може бути несподіваним, але у найближчому майбутньому вміння програмувати стане обов'язковим для всіх без винятку.

Заняття з програмування підвищать успіхи школярів у математиці, оскільки результати розроблених ними алгоритмів можна буде побачити на практиці, що в більшості відсотків розвине інтерес до точних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останніх років світ побачила низка наукових публікацій, у яких підіймалися питання, які присвячені вивченню інформатики в початковій школі. З-поміж них можна виділити праці таких учених як О. Буцик, Р. Вільямс, І.Г. Ветрова, О.Г. Гейна, А.В. Горячева, С.А. Гунько, Ю.А. Жука, Ю.І. Машбиць, Л.М. Меджитова, Н.В. Морзе, Ф.М. Рівкінд, С.М. Сейдаметова, Ф.В. Шкарбан.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проаналізувавши наукову літературу, можна вважати, що методичні основи побудови скриптів ігрової тематики розглядається лише в окремих аспектах. А методичні основи побудови скриптів ігрової тематики в середовищі Scratch на уроках інформатики в початковій школі залишається на сьогодні недостатньо дослідженою.

Метою даної роботи є: висвітлення теоретичних та методичних основ створення ігрових програм на базі скриптів середовища Scratch.

Виклад основного матеріалу. У початковій школі школярі вивчають програмування за допомогою середовища Scratch.

Scratch – це програмне середовище, яке дозволяє дітям творити свої власні анімовані та інтерактивні історії, ігри та інші творіння. Ця платформа програмування була випущена недавно і призначена для учнів молодшої та середньої школи, щоб вони могли створювати власні проекти.

«В Scratch можна створювати власні проекти та ділитися ними з друзями. Це можуть бути мультфільми, ігри, музика, «живі» малюнки, інтерактивні історії та презентації, комп'ютерні моделі, навчальні програми тощо. Програма Scratch надає нам усі засоби, що необхідні для створення таких проектів: мову програмування, інтерпретатор мови, графічний редактор, підказки, зразки проектів, бібліотеку малюнків і звукових файлів» [1].

Завдяки простим командам формується складна структура, у якій взаємодіють багато об'єктів з різними характеристиками. Розпочавши з малого, можна розвивати та розширювати уміння будувати та програмувати.

Перше, що варто зазначити про середовище програмування Scratch, це те, що це система програмування, яка має всі необхідні характеристики. У Scratch є власний редактор тексту програми,

який базується на цікавій концепції конструкторів LEGO: всі оператори мови та інші елементи відображаються у вигляді блоків, які можна поєднувати між собою, утворюючи скрипт.

Школярі повинні освоїти не програми – додатки, а різноманітні способи діяльності: створювати власні історії, розробляти ігри, комп'ютерні моделі. Для таких цілей Scratch підходить найкраще. У цьому середовищі учні не використовують готові комп'ютерні ігри, а конструюють свої ігрові історії і моделі.

Для молодших школярів, які вивчають програмування, корисно використовувати мову Scratch. Цей програмний інструмент вивчається на уроках інформатики з другого класу, і допомагає розвивати логічне мислення. Дітям дуже цікаво програмувати в цьому середовищі, тому важливо організувати позакласні заняття з цієї темою у формі гурткової роботи.

На заняттях гуртка, де використовується мова програмування Scratch, діти вивчають створення власних анімацій, мультфільмів, наукові експерименти та ігри. Ці заняття складаються з поєднання теоретичної (бесіда, обговорення, розробка персонажів, робота з дидактичним матеріалом) та практичної частини, яка включає пряму роботу учнів з навчальним комп'ютерним середовищем.

Навіть якщо дитина не буде знавцем в сучасних новітніх технологій, не зможе освоїти професію програміста, у неї буде дуже добре розвинене мислення, уявлення, логіка та інші психічні процеси. До того ж вона буде краще розуміти як працюють програми, якими вона користується.

Вивчати програмування у середовищі Scratch варто! Це дасть можливість вивчати алгоритми та розуміння того як будуються програми.

«По відношенню до комп'ютера у дітей молодшого шкільного віку в більшості випадків переважає установка «грати на комп'ютері». Тому дуже важливим є зміна «цільової функції» дитини щодо комп'ютера, показ всього різноманіття його можливостей, формування «освітнього вектора» його використання, підвищення інформативності досліджуваного матеріалу, посилення зворотного зв'язку в системі «учень – учитель», розвиток творчих здібностей дітей» [4].

Інформаційні технології все дужче й дужче поглинають наше з вами життя. На багатьох уроках вчителі використовують багато різноманітних методів та засобів навчання. Саме тому починаючи з молодших класів школярі починають вивчати середовище програмування, під назвою Scratch. Особливість цього середовища полягає у тому, що ми можемо навчатися – граючись. Ви запитаете як можна поєднувати ці дві діяльності, які різняться за своїм характером? Дуже просто. Це середовище багатогранне, у ньому ми не лише

створюємо різноманітні за будовою скрипти, алгоритми, у нас з'являється можливість створити ігри, мультфільми, за допомогою яких ми будемо навчатися.

Середовище Scratch побудований за принципом конструктора Lego, де є виконавець – Рудий Кіт, який виконує задані дії. Уявимо, що у нас є безліч кубиків, які відповідають за відповідну команду і для того, щоб створити щось цікаве, гру чи мультфільм, потрібно розмістити ці кубики у правильній послідовності, щоб відбулася дія, тоді можна вважати, що гра готова.

У нашому сучасному суспільстві поняття цифрової грамотності та цифрової компетентності стали такими ж важливими, як поняття звичайної грамотності минулого століття. Навички програмування тепер є однією з ключових навичок двадцять першого століття. Одним з основних принципів програмування є алгоритмічне мислення, тобто розуміння того, як комп'ютер працює, щоб писати код з точки зору самого комп'ютера. Розвивати алгоритмічний спосіб мислення найкраще починати ще на початковій школі.

Scratch – це інтерпретована візуальна мова програмування, яка дозволяє створювати ігри, анімації та музику. Ці проекти можна обмінюватися в рамках глобальної спільноти, яка активно формується в Інтернеті. Середовище програмування доступне для безкоштовного завантаження та використання.

Сьогодні існує багато програм, призначених для вивчення різних тем, таких як математика, історія та фотографія. Наприклад, Scratch дозволяє вчителям створювати уроки та завдання з анімацією, яка сприяє у візуалізації складних концепцій, розробці вікторин, ігор та інтерактивних навчальних посібників.

Основна функція Scratch полягає у тому, що це візуальна мова програмування, яка працює за принципом перетягування та розміщення блоків та їх комбінацій. Ця мова спрощує процес створення інтерактивних історій, ігор і спільних витворів із великою спільнотою користувачів, що нараховує восьмомільйонну кількість осіб.

За новою програмою навчання алгоритмізації та програмування включається до шкільного курсу інформатики і вивчається в кожній паралелі з другого класу. «Згідно з новою програмою НУШ, змістова лінія алгоритми вивчається у кожному класі початкової ланки і має на меті розвиток логічного, алгоритмічного, творчого та об'єктно-орієнтованого мислення учнів» [5].

У повсякденному житті ми постійно маємо справу з алгоритмами. Наприклад, коли переходимо вулицю, надсилаємо sms – повідомлення, виконуємо домашнє завдання, граємо у комп'ютерну гру, варимо борщ, ми виконуємо певні алгоритми.

Будь-який алгоритм, незалежно від складності, можна зібрати використовуючи алгоритмічні структури. Це структури: слідування, розгалуження, повторення.

У Scratch можна вирішувати різноманітні захоплюючі завдання, створюючи мультфільми та ігри з використанням програмування.

Проект у Scratch визначається як програма, яка допомагає вирішити певну задачу, і зазвичай складається з виконавців, кожен із яких має свій скрипт для виконання дій.

Щоб створити проект у середовищі Scratch, необхідно:

- обрати тему та визначити мету проекту;
- визначити виконавців та їхні характеристики;
- розробити сценарій виконання проекту;
- створити алгоритми дій для кожного виконавця;
- написати відповідні скрипти;
- перевірити функціонування проекту та зберегти його.

При розробці проектів часто виникає потреба надати об'єктам рухливість. Для моделювання руху виконавців часто достатньо кількох його репрезентацій.

Можна користуватися готовими спрайтами або створювати їх самостійно. Малюнки можна створювати у будь-якому графічному редакторі, наприклад, у Paint, або скористатися вбудованим графічним редактором у середовищі Scratch.

«Алгоритми, у яких виконавці рухались сценою, містили команди з групи «Рух». Алгоритми, у яких виконавці «розмовляли» чи змінювали свій вигляд, складалися з команд групи «Вигляд», а ті, в яких відтворювались звуки – з команд групи «Звук» [2, с. 104].

Вчителі розуміють, що учні – це, перш за все, діти, які люблять гратися. Сьогодні більшість їх віддають перевагу комп'ютерним онлайн іграм. Тому чому б не скористатися цим вчителю? Але перед цим потрібно навчитися створювати такі ігри. Сьогодні ми розглянемо чудові можливості середовища програмування Scratch, яке дозволяє створювати свої власні програми, ігри, мультфільми тощо.

Scratch розширює можливості творчості на комп'ютері, дозволяючи легко поєднувати графіку, зображення, звукові ефекти та музику у інтерактивному контенті. За допомогою Scratch можна створити персонажа, який виконує танці, співає та взаємодіє з іншими. Створити зображення, яке обертається, рухається та змінюється за рухом миші. Об'єднати зображення, музику та звукові ефекти для створення вітальної листівки або інтерактивного звіту.

Дітям за допомогою Scratch відкривається можливість виражати себе у комп'ютерній творчості, створюючи власні анімовані та інтерактивні історії, ігри та інші цікаві проекти. Здібності, які діти розвивають

у процесі роботи з Scratch, допомагають їм набути ключові навички для успішного самовираження та майбутньої кар'єри: творче мислення, ефективне спілкування, аналітичні здібності, використання сучасних технологій, ефективну співпрацю, проектування, постійне самовдосконалення та інше. Це всі необхідні навички для життя в XXI столітті.

Середовище програмування можна отримати безкоштовно та користуватися ним у шкільній або позашкільній освіті.

Сценарій є ключем до успіху будь-якого заходу, включаючи ігрові програми, створення яких потребує творчого підходу та відповідності драматургічним принципам. Це означає правильне структурування, наявність сюжетної лінії та конфлікту, розвиток дії від менш емоційного до більш емоційного, логічний зв'язок між усіма частинами програми та завершеність кожного епізоду.

За допомогою сюжету можна краще організувати послідовність розваг так, щоб загальна гра продовжувалася за позитивним сценарієм, підтримуючи високий рівень напруги та інтересу, які тільки зростають.

Важливо, щоб сценарист мав чіткий план, як використовувати гру як основне знаряддя для досягнення своєї мети. Необхідно також ретельно вивчити основний конфлікт, оскільки програма включатиме в себе кілька ігор, кожна з яких має свою власну композиційну структуру:

Експозиція – початок гри, коли виникає проблемна ситуація між учасниками, і формуються мети для гравців.

Зав'язка – передача правил гри – обов'язкова інформація для гравців.

Розвиток дії – це проведення гри відповідно до правил, бажання досягнення мети, контроль за процесом гри і дотриманням правил.

Кульмінації – це мить перемоги.

Розв'язка – оголошення про завершення гри.

Відповідно до правил композиції, кожен епізод має завершення, проте в рамках загальної структури він виступає лише як етап на шляху до вирішення основної мети. Один з епізодів повинен виступити кульмінацією всієї гри, будучи найяскравішим, захоплюючим та цікавим, що викликає сильні емоції. Подальші сюжетні лінії приводять до розв'язання та завершення. Іноді ці елементи об'єднуються в один епізод, що завершується кульмінаційним моментом, завершуючи гру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можна бути стовідсотково впевненим

щодо доцільності введення програмування в середовищі Scratch в початковій школі, що відповідає цілям розвитку учня і його підготовки до подальшої діяльності в інформаційному суспільстві. Scratch було створено як інноваційна освітня платформа для вивчення програмування учнями. У цьому середовищі учні можуть виразити свою творчість, створюючи фільми, ігри, анімовані листівки та презентації. Вони можуть розробляти та визначати вигляд об'єктів, переміщати їх по екрану та налаштовувати методи взаємодії між ними.

Отже, вибір мови та системи програмування має велике значення, при оволодінні основами алгоритмізації формується цілісне уявлення про інформаційну систему, розвиваються навички аналізу об'єктів, а також формується вміння ефективно постановки і вирішення завдань. Вибір середовища програмування для молодших школярів вивчення алгоритмізації та основ програмування є відповідальним кроком, від якого залежить якість інформатичних знань у випускників як молодшої, так і старшої школи.

Дана робота допоможе майбутнім учителям у якісній методичній підготовці з пропедевтики такої важливої змістової лінії «Алгоритми», адже база – це початкова ланка і якщо вона буде належному рівні сформована, це велика основа для майбутнього випускника.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валько Н. В. Опанування навичок створення програм у середовищі Scratch. *Матеріали міжнародної науково-методичної конференції «Проблеми математичної освіти» (ПМО – 2019), м. Черкаси, 11–12 квітня 2019 р.* Вид. ФОП Гордієнко Є.І., 2019. С. 280. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3619/1/pmo-2019.pdf#page=239>. (дата звернення: 20.02.2024 р.)
2. Морзе Н.В., Барна О.В. Інформатика. Підручник для 4 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ. УОВЦ «Оріон». 2021. С. 176.
3. Офіційний сайт Вивчаємо Scratch разом URL: <https://sites.google.com/comp-sc.if.ua/Scratch-together>. (дата звернення: 12.02.2024 р.)
4. Сейдаметова, С.М., Меджитова Л.М., Шкарбан Ф.В. Інформатика в іграх для молодшої школи. *Інформаційні технології в освіті.* 2012. № 13. С. 155–162.
5. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1tipova-osvitnya-programa-rozroblena-pid-kerivnitstvom-oya-savchenko.docx>. (дата звернення: 04.03.2024 р.)

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗІ СТУДЕНТАМИ-БАКАЛАВРАМИ

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN UNDERGRADUATE STUDENTS DURING ENGLISH CLASSES

У статті представлено підходи до розвитку критичного мислення у студентів-бакалаврів під час занять з англійської мови. Узагальнені підходи до визначення критичного мислення у науковій літературі (когнітивна навичка, яка необхідна студентам, щоб реагувати на різні складні проблеми, які виникають у їх особистому та професійному житті). В основі критичного мислення є ряд інших когнітивних навичок, таких як аналіз, інтерпретація, оцінка, пояснення, умовивід та саморегулювання). Визначено основні якості людини з розвинутим критичним мисленням (гнучкість під час виконання завдань; наполегливість для досягнення поставлених цілей; готовність виправляти помилки; чітке усвідомлення кінцевої мети власної діяльності, пошук компромісних рішень; готовність до планування власної діяльності). Установлено, що розвитку критичного мислення сприяє формування дієвого навчального середовища. Для цього викладачі повинні ставити запитання, заохочувати висловлювати різновекторні думки та залучати студентів до виконання практичних завдань, які стимулюють брати активну участь у навчанні. Викладачі повинні обирати види діяльності, виходячи з рівня мислення студентів та цілей курсу чи завдання. Зазначається, що навчально-виховний процес з розвитку критичного мислення має бути побудований вдумливо та цілеспрямовано, з зазначенням цілей навчання. Необхідним є також алгоритм заходів та методів, що сприяють розвитку навичок критичного мислення базового та вищого рівнів, а також використання новітніх технологій для реалізації заходів, що підтримують зазначені цілі навчання. Установлено, що технологія та базова модель критичного мислення передбачає у своєму процесі наявність трьох фаз: виклик; осмислення; рефлексія. Ця модель організована у суворій послідовності та гарантує очікуваний результат у діях студентів. Розроблені технології критичного мислення можна використовувати як на окремих етапах роботи, так і у їх сукупності.

Ключові слова: розвиток критичного мислення, студенти, заняття з англійської мови, осмислення, рефлексія.

The article presents some approaches to the development of critical thinking in undergraduate students during English classes. Generalized approaches to the definition of critical thinking in scientific literature (a cognitive skill that students need to respond to various complex problems that arise in their personal and professional lives) are given. It is found that critical thinking is based on a number of other cognitive skills, such as analysis, interpretation, evaluation, explanation, inference, and self-regulation. The main qualities of a person with developed critical thinking are defined (flexibility in performing tasks; persistence in achieving set goals; readiness to correct mistakes; clear awareness of the ultimate goal of one's activities, search for compromise solutions; and readiness to plan one's own activities). It is established that the development of critical thinking is facilitated by the formation of effective educational environment. To do this, teachers should ask questions, encourage divergent thinking, and engage students in practical activities that mean active participation in learning. Teachers should choose activities based on the students' level of thinking and the learning objectives of the course or assignment. It is noted that the educational process for the development of critical thinking should be built thoughtfully and purposefully, with clear learning goals. An algorithm of activities and methods that contribute to the development of critical thinking skills at the basic and higher levels, as well as the use of the latest technologies for the implementation of activities that support the specified learning goals, is also necessary. It is established that the technology and basic model of critical thinking involves the presence of three phases: challenge; perception; reflection. This model is organized in a strict sequence and guarantees the expected result in the students' actions. The developed technologies of critical thinking can be used both in individual stages of work and in their totality.

Key words: development of critical thinking, students, English language classes, comprehension, reflection.

УДК 37.091:81

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.13>

Мудра С.В.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки
Київського інституту Національної
гвардії України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміни, що відбуваються в суспільстві охоплюють всі сфери життєдіяльності людини, стрімке зростання потреб соціуму та суспільства впливає на необхідність високої якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Сучасний фахівець має бути відповідальним за результат своєї діяльності, бути конкурентоспроможним, реагувати на стрімкі зміни у сфері професійної діяльності зокрема та суспільства взагалі. Результатом є підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців.

Швидке зростання світової економіки країни веде до необхідності появи конкурентоспроможних підприємств, що мають не тільки новітнє

технічне обладнання, але й розгалужені міжнародні зв'язки. Взаємодія національних економічних систем обумовлює необхідність високої якості підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що деякі питання щодо формування критичного мислення висвітлювалися у науковій літературі. Так, перспективи розвитку критичного мислення для навчання та викладання висвітлено Х. Смітом, Б. Каргером, В. Піком, Ф. Паасом, В. Брукліном, теоретичні аспекти формування критичного мислення представлено Д. Халперн та Д. Дан, формування критичного мислення для інженерів розроблялося Р. Нівохнером.

Разом із тим, потенціал занять англійської мови для розвитку критичного мислення недостатньо висвітлено в науковій літературі, що і є **метою нашої публікації**.

Виклад основного матеріалу. Сучасний спеціаліст – це насамперед фахівець, який володіє такими професійними та особистісними якостями, як незалежність, уміння критично та нестандартно мислити, а також постійно самовдосконалюється у професійній та особистій сфері.

Завдання сучасних закладів вищої освіти полягає в пошуку ефективних методів і технологій навчання, спрямованих на професійний розвиток здобувачів освіти. Необхідно зазначити, що традиційні методи навчання не завжди враховують особливості майбутньої професійної діяльності, недостатньо розвивають комунікативні здібності студентів, необхідні їм для того, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Розвиток особистості студента є складним процесом, який вимагає організації, планування та створення необхідних умов для формування знань, умінь та навичок та їх гармонійного поєднання.

Період навчання у закладі вищої освіти можна вважати періодом саморозвитку таких якостей як самостійність, вміння працювати в колективі, враховуючи та поважаючи чужу точку зору чи думки, критичне ставлення до отриманої інформації, вміння зважено приймати рішення.

Всі ці якості необхідні для професійного та особистісного зростання студента та є компонентами критичного мислення, одного з найважливіших складових сучасної освіти в цілому.

Зазначимо, що теорія розвитку критичного мислення в освітньому процесі виникла давно: передумовами цієї теорії були такі стрімкі зміни в суспільстві як інформатизація та велика кількість інформації, технічний прогрес, які відбиваються не тільки на освітньому процесі, але і на суспільстві в цілому. У західних країнах розвиток критичного мислення став одним з основних завдань вищої освіти з 1980-х рр.. В його основі було створення таких умов навчання, за допомогою яких би студенти університетів впевнено володіли навичками критичного мислення на високому рівні та могли відшукати шляхи вирішення найважливіших завдань у професійній діяльності [1, с. 49].

За визначенням науковців, критичне мислення – це когнітивна навичка, яка готує студентів реагувати на різні складні проблеми, які виникають у їх особистому та професійному житті. В основі критичного мислення полягають інші когнітивні навички (аналіз, інтерпретація, оцінка, пояснення, умовивід, саморегулювання).

Для усвідомлення як саме формувати навички критичного мислення у студентів-бакалаврів, необхідно висвітлити якості, властиві людині з розвиненим критичним мисленням:

- гнучкість під час виконання завдань (інтелектуальна та розумова гнучкість виявляється у готовності сприймати нові ідеї, змінювати свою точку зору, обмірковано виносити рішення);
- наполегливість під час досягнення поставлених цілей (головний чинник успішного виконання роботи – це прояв завзятості, попри складності та невдачі, навіть на початковому етапі);
- готовність виправляти помилки (особистість з розвинутих критичним мисленням вміє визнавати свої помилки, виправляти їх і робити висновки);
- чітке усвідомлення кінцевої мети своєї діяльності, що є найважливішою якістю розвинутої особистості та передбачає спостереження за собою, за перебігом своїх думок, чітке розуміння своїх дій;
- пошук компромісних рішень (включає пошук такого рішення, яке б задовольняло інтереси інших людей. Пошук компромісу – найважливіша комунікативна якість розвинутої особистості);
- готовність до планування власної діяльності (ідея готовності планування полягає у виробленні певної послідовності у своїх думках, а отже, і в роботі, вміння ставити низку досяжних поступових завдань) [2].

Отже, завданням викладача є створення дієвого навчального середовища, в якому студенти отримують активно знання та здобувають навички критичного мислення. Для цього викладачі мають ставити запитання, захочувати здобувачів освіти висловлювати різновекторні думки та залучати до виконання різних практичних завдань, які стимулюють молодих людей брати активну участь у навчанні. Викладачі мають обирати види діяльності, виходячи з рівня мислення студентів та цілей навчання курсу чи завдання.

Необхідно взяти до уваги те, що студент-початківець може не зрозуміти актуальність та практичну необхідність розвитку критичного мислення, отже для підвищення мотивації до занять необхідно навести декілька прикладів з життя.

Важливо, щоб студенти розуміли, що саме критичне мислення є вкрай важливою навичкою, яка необхідна студентам для успішного професійного зростання. З точки зору організації навчального процесу, розвиток критичного мислення має бути побудований вдумливо та цілеспрямовано, з зазначенням чітких цілей навчання. Викладач має розуміти та володіти алгоритмом заходів та методів, що сприяють розвитку навичок критичного мислення базового та вищого рівнів, а також використання новітніх технологій для реалізації заходів, що підтримують зазначені цілі навчання [4].

Технологія та базова модель критичного мислення передбачає у своєму процесі наявність трьох фаз:

- виклик;

- осмислення;
- рефлексія.

Ця модель організована у суворій послідовності та гарантує очікуваний результат у діях студентів. Розроблені технології критичного мислення можна використовувати як в окремих етапах роботи, і всіх трьох, дещо модифікуючи їх. На стадії «виклик» студенти отримують певну інформацію. Це можуть бути тексти наукових статей, відеосюжети лекцій, фрагменти фільмів, із якими студенти активно працюють, використовуючи методи порівняльного аналізу, узагальнення та інтерпретації. Загальноновизнаним є метод вільного асоціювання, що дозволяє навчити студентів мислити творчо та критично, надаючи думкам повну свободу. Вільне асоціювання застосовується для групового вирішення завдань. Командний пошук розв'язання проблем у форматі «мозкового штурму» також є ефективним на практичних заняттях.

На стадії «осмислення» інформації використовується метод ІНСЕРТ. Його основна ідея полягає в тому, що при читанні великих текстів, особливо першоджерел, з великою кількістю фактів та відомостей, студентам пропонується вести записи, використовуючи умовні знаки для позначення того, що суперечить їхнім уявленням, що є цікавим та несподіваним, про що виникло бажання дізнатися більше. Метод сприяє розвитку аналітичного мислення та сприяє кращому розумінню матеріалу. Викладачі можуть розвивати у своїх студентів навички критичного мислення, використовуючи також онлайн-інструктори. Поряд з цим, вправи на рефлексію надають студентам можливість оцінювати своє навчання та прогрес протягом семестру [3].

Ефективним вважаємо також такі методи як «ключові слова» та синквейн або «вірш, написаний за певними правилами». Так, ключові слова сприяють активізації уваги під час роботи з текстом оригіналу, здатності осмислити суть питання. Метод синквейн використовується як спосіб синтезу матеріалу, що дозволяє розвивати здатність синтезувати та резюмувати інформацію, викладати думку в кількох значущих словах, коротких висловлюваннях. Це є ефективним прийомом розвитку рефлексивних здібностей студента [2].

Щоб підвищити рівень критичного мислення, студенти мають виконувати завдання на рефлексію, для чого цитують матеріали курсу, які допомогли їм покращити свої знання та мислення. Для цього можна використовувати Google Doc, функцію спільної роботи в Canvas, ведення щоденника, де вони будуть розмірковувати про те, що вони вивчають, описувати прогрес, якого вони досягли під час навчання, посилатися на матеріали курсу, які є найбільш актуальними для них [6].

Рецензування навчальної літератури вищезазначеним способом дозволяє студентам розвинути комунікативні навички, надаючи відгуки про роботу одногрупників, відкриваючи студентам альтернативні перспективи пошуку та аналізу інформації. При проведенні таких заходів, у деяких випадках доцільно забезпечити анонімність студентів, підвищуючи ймовірність того, що студенти будуть більш відвертими у своїх відгуках. Для цього можна використовувати функцію призначення рецензування у Canvas та вручну або автоматично формувати групи рецензування. Зазначені групи можуть бути анонімними або відображати імена студентів [5].

Поряд з цим для розвитку критичного мислення студентів доцільно також використовувати дискусійні форуми, які дозволяють студентам спілкуватися зі своїми одногрупниками, відповідати на питання, які вимагають від них демонстрації навичок критичного мислення як на низькому, так і на високому рівні, та аналізувати зміст курсу.

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що підвищення ефективності професійної підготовки студентів тісно пов'язано з розвитком критичного мислення. Розвиток критичного мислення студентів сприяє здійсненню професійної діяльності в умовах високої конкуренції, невизначеності, швидко мінливої інформації, формують уміння аналізувати проблему та приймати швидкі та правильні рішення, бути відповідальним за якість робіт, що виконуються, виправляти власні помилки, виявляти комунікативні здібності, вміти працювати в команді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Fogler Scott H. *Strategies for Creative Problem Solving* (3rd Edition). 2013. 356 P. <http://www.umich.edu/~scps/html/probsolv/strategy/crthink.htm>]
2. Halpern D. F., Dunn D. S. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. 2022. 428 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003025412/thought-knowledge-diane-halpern-dana-dunn>
3. Kuhn D. *Developmental perspectives on teaching and learning thinking skills*. 2000. P. 9–27.
4. Niewoehner, R. *Critical Thinking in the Engineering Enterprise*. *PE*. 2008. P. 16–17. URL: http://www.criticalthinking.org/files/Niewoehner_2008.pdf
5. Paulus P. B. *Groups, teams, and creativity: The creative potential of ideagenerating groups*. *Applied Psychology: An International Review*. 2000. 49 (2). P. 237–263. / <https://psycnet.apa.org/record/2000-15371-002>
6. Roediger, H., Agarwal, P. K., McDaniel, M. A., McDermott, K. B. *Test-enhanced learning in the classroom: Long-term improvements from quizzing*. *Journal of Experimental Applied Psychology*. 2011. 17. P. 382–395. doi:10.1037/a0026252/ <https://www.apa.org/pubs/journals/xap>

СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИSPORTS GAMES AS ONE OF THE MEANS OF PHYSICAL EDUCATION
OF STUDENTS IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Сучасні умови життя ставлять перед системою освіти нові завдання, пов'язані із формуванням всебічно розвинутої особистості, здатної до самостійного життя, самоосвіти та самореалізації. Фізичне виховання при цьому виступає важливою складовою загальної середньої освіти, що сприяє не лише фізичному розвитку школярів, але й формуванню їх особистості, розвитку ключових компетенцій.

При належному організуванні занять із фізичної культури, враховуючи вікові та фізичні особливості учнів, рухливі та спортивні ігри здійснюватимуть позитивний вплив на процеси росту, розвитку, зміцнювати кістково-зв'язковий апарат та м'язову систему. Крім того, вони сприятимуть формуванню правильної постанти та підвищуватимуть функціональну активність організму в цілому. Фізичні вправи під час уроків фізичної культури доцільно розглядати як засіб для розвитку навичок здобувачів керувати своїми рухами як у стандартних, так і у незвичних умовах повсякденної діяльності. Принагідно зазначити, що рухливі та спортивні ігри – це не лише розвага, а й важливий інструмент для гармонійного розвитку дітей. Дослідники та фахівці з фізичного виховання підкреслюють важливість їхньої ролі у формуванні позитивного ставлення до світу, підтримці емоційного та психофізичного здоров'я. Використання різноманітних ігор у навчально-виховному процесі початкової школи допомагає дітям розвиватися всебічно. Важливо дотримуватися оптимального рівня фізичного навантаження, адже систематичні заняття з іграми, що включають інтенсивні навантаження, дозволяють організму дитини поступово адаптуватися та зміцнюються.

Ігрові аспекти, які включені до навчальних програм, не обмежуються лише заняттями фізичної культури, вони охоплюють і позакласні масові заходи, перерви та час, проведений на свіжому повітрі у групах продовженого дня. Рухова активність, притаманна цим іграм, допомагає виховати у здобувачів ініціативність, активність та відповідальність. Вони навчають співпраці в ігрових ситуаціях, розвивають навички боротьби за чесну перемогу та гідне сприйняття поразки. Крім того, допомагають контролювати емоції, організувати час та мобілізувати внутрішні ресурси. Учні в процесі гри мають змогу оцінювати свої мож-

ливості, виконувати різні ролі та приймати відповідальність за свої рішення.

Ключові слова: спортивні ігри, фізичне виховання, учні, вчитель, розвиток.

Modern living conditions pose new challenges for the education system related to the formation of a fully developed personality capable of independent living, self-education and self-realisation. Physical education is an important component of general secondary education, which contributes not only to the physical development of students, but also to the formation of their personality and the development of key competencies.

With proper organisation of physical education classes, taking into account the age and physical characteristics of students, outdoor activities and sports games will have a positive impact on growth and development, strengthen the osteo-ligamentous apparatus and muscular system. In addition, they will contribute to the formation of correct posture and increase the functional activity of the body as a whole. Physical exercises during physical education lessons should be considered as a means of developing students' skills to control their movements in both standard and unusual conditions of everyday activity.

It should be noted that outdoor and sports games are not only entertainment, but also an important tool for the harmonious development of children. Researchers and physical education specialists emphasise the importance of their role in shaping a positive attitude to the world, maintaining emotional and psychophysical health. The use of various games in the educational process of primary school helps children develop comprehensively. It is important to maintain an optimal level of physical activity, as systematic sessions with games involving intense exercise allow the child's body to gradually adapt and strengthen.

The playful aspects included in the curriculum are not limited to physical education classes, but also include extracurricular activities, recesses and time spent outdoors in after-school care. The physical activity inherent in these games helps to develop initiative, activity and responsibility in students. They teach cooperation in game situations, develop the skills to fight for a fair victory and accept defeat with dignity. They also help to control emotions, organise time and mobilise internal resources. During the game, students are able to assess their capabilities, play different roles and take responsibility for their decisions.

Key words: sports games, physical education, students, teacher, development.

УДК 38.012.4—051:796:373.3(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.14>

Пільова С.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри кіберпсихології
та реалізації
Державного університету
інтелектуальних технологій та зв'язку

Бандура В.А.,
ст. викладач кафедри спортивних ігор
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту та реалізації
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Панасюк І.В.,
канд. пед. наук, доцент,
керівник фізичного виховання
Одеського торговельно-економічного
фахового коледжу

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Аналіз сучасних методів фізкультурно-оздоровчої роботи із здобувачами загальної середньої освіти свідчить про їх невідповідність актуальним потребам та викликам. Традиційні підходи потребують оновлення та заміни на більш прогресивні методи, які б із більшою ефективністю сприяли зміцненню здоров'я, підвищенню

рівня фізичної підготовленості, а також всебічному фізичному й психічному розвитку дитини.

На сучасному етапі розвитку освіти у шкільній фізичній культурі велике значення має використання новаторських методик фізичного виховання, спрямованих на гармонійний розвиток та зміцнення фізичного у груп психічного здоров'я учнів, а також підвищення захисно-приспосувальних можливостей їхнього організму до різноманітних навколишніх впливів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Після проведення ретроспективного аналізу літературно-наукової бази джерел, можна простежити увагу науковців до питання удосконалення системи фізичного виховання здобувачів освіти у дослідженнях Круцевич Т.Ю., Москаленко Н.В., Дутчак М.В., Сергієнко В.П., Шиян Б.М. та ін.

Зокрема на важливості спортивних та рухливих ігор під час занять з фізичного виховання акцентували увагу: Вільчковський Е.С., Дубогай О.Д., Трачук С.В., Давиденко О.В.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Простеження чіткої необхідності в оновленні та модернізації методів фізкультурно-оздоровчої роботи із школярами як є ключового фактору покращення їхнього здоров'я, фізичної підготовки та формування стійкої мотивації до ведення здорового способу життя.

Формулювання цілей статті:

- аналіз значення спортивних ігор у фізичному вихованні молоді в початковій школі;
- розкриття особливостей використання рухливих та спортивних ігор під час занять з фізичного виховання здобувачів середньої освіти для сприяння їхньому всебічному гармонійному розвитку.

Виклад основного матеріалу. У здобувачів молодшого шкільного віку формуються базові життєво необхідні рухові стереотипи, більшість рухових якостей перебуває у стані інтенсивного розвитку, формуються різні системи організму та особистісні риси характеру. У початкових класах українських шкіл, фізична культура виступає як предмет з руховою активністю, орієнтованою на загальну освіту. Ця складова навчально-виховного процесу молодших учнів виставляє за мету не лише формування та розвиток фізичного і морального здоров'я, а й включає комплексний підхід до розвитку розумових та фізичних якостей особистості [2, с. 62–69].

Взаємодія з оточуючим світом сприяє розвитку моторики та розумінню тривалості та сталості простору й часу у школярів. Цей процес також допомагає їм адаптувати свої дії до різних параметрів, таких як відстань і швидкість. Контролюючи своє тіло та рухи, діти навчаються різноманітним умінням, таким як ідентифікація, репродукція, наслідування та вибір, що сприяє кращій адаптації до оточуючого середовища. Вони також осмислюють базові концепції, такі як простір, маса, сила, тягіння, баланс та рух, іноді розуміння яких виникає швидше, ніж їх пояснення [4, с. 111–114].

Один із найефективніших методів навчання дітей молодшого шкільного віку – це використання ігрового підходу з елементами спортивних та рухливих ігор. Дослідження показують, що саме під час гри дитина найкраще концентрує свою увагу та максимально розкриває свій руховий потенціал.

Молодші школярі з ентузіазмом опановують нові навички та вміння під час ігрових занять. Гра дає їм можливість не лише розкрити свою особистість, але й сформувати власне ставлення до світу [1, с. 11–13].

Зазвичай виділяють два типи ігор: спортивні та рухливі. Рухливі ігри спрямовані на загальну фізичну активність, не потребують спеціальної підготовки та ґрунтуються на природних, різноманітних та простих рухах. Вони активізують переважно великі м'язові групи, мають прості правила та сюжет.

Під час навчання рухам, можна також використовувати метод змагання, що спонукає до емоційного збудження та викликає зацікавленість, проте важливо, щоб він мав сюжетний характер і не передбачав вибору переможця. Важливо наголосити, що даний метод необхідно використовувати з обережністю, оскільки змагання можуть впливати на психологічний стан дітей даного вікового періоду [3, с. 187–189].

Здобувачі молодшого шкільного віку можуть вивчати, повторювати та закріплювати техніку рухів, а також розвивати рухові здібності через ігрову та змагальну діяльність. Рухливі ігри відіграють важливу роль у процесі навчання фізичним вправам, де вони використовуються для закріплення та вдосконалення вивчених рухів. Регулярне застосування таких ігор сприяє формуванню рухового досвіду школярів, що включає розвиток важливих життєвих навичок. Окрім фізичних якостей, рухливі ігри також розвивають здатність до аналізу та прийняття рішень, що позитивно впливає на формування оперативного мислення та розумової діяльності загалом. Спортивні ігри, зокрема, включають елементи спорту та вимагають від гравців спеціальної фізичної, технічної та тактичної підготовки [2, с. 62–69].

Високий рівень ефективності спортивних ігор у процесі сприяння гармонійному розвитку особистості обумовлений їх унікальністю та специфікою. Вони широко використовуються під час занять із фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти, особливо активно в молодшому шкільному віці, де застосовуються такі види спортивних ігор, як бадмінтон, елементи баскетболу, настільний теніс, футбол тощо [1, с. 11–13].

Ігри мають значний виховний вплив на дітей, адже вони емоційні, дають простір для новаторства та творчості, а також дозволяють дітям діяти як колективно, так і індивідуально. Позитивні емоції, що виникають під час ігор, не лише роблять заняття більш цікавими, але й сприяють кращому засвоєнню фізичних вправ та максимальному розвитку рухових здібностей дітей.

На уроках фізичної культури для учнів молодших класів використовуються різноманітні методи, що сприяють розвитку маніпуляційних та моторних

навичок. Ці навички є важливими для загального розвитку дитини, адже вони дозволяють їй виконувати різні дії з предметами, координувати свої рухи та впевнено орієнтуватися у просторі. Одним із найефективніших методів розвитку маніпуляційних та моторних навичок є використання ігор з предметами. Такі ігри можуть бути як рухливими, так і спокійними. У рухливих іграх діти вчаться ловити та кидати м'яч, бігати з обручем, стрибати через скакалку, лазити по сходах та ін. У спокійних іграх діти вчаться збирати пазли, нанизувати намистини, ліпити з пластиліну, малювати та ін. Важливо, щоб ігри з предметами були різноманітними та відповідали віковим особливостям школярів. Для наймолодших здобувачів краще використовувати прості ігри з невеликою кількістю правил. З віком ігри можуть ставати більш складними та вимагати більшої координації та спритності [2, с. 62–69].

Окрім ігор з предметами, на заняттях з фізичної культури також використовуються інші методи розвитку маніпуляційних та моторних навичок. Це можуть бути вправи на координацію рухів, на розвиток відчуття простору, на вдосконалення реакції та ін. Доцільно зазначити, що задля того, щоб уроки з фізичної культури були цікавими та захоплюючими для дітей. Це допоможе їм не лише розвинути маніпуляційні та моторні навички, але й отримати заряд бадьорості та позитивних емоцій [4, с. 111–114].

У молодших школярів розвиваються комунікативні навички, вони навчаються працювати у команді, а також змагатися між собою, щоб досягти успіху у різних сферах життя та об'єктивно могли оцінити свої досягнення. Це досягається за допомогою програми, що включає сплановані та структуровані ігрові ситуації, що дозволяють дітям досліджувати світ навколо себе та вдосконалювати свої рухові навички. Фізична активність, яка базується на грі, в основному спрямована на розвиток та вдосконалення основних рухових навичок, таких як біг, стрибки, метання, ловіння, ведення та передача м'яча руками і ногами. Під час навчання учні також вчаться контролювати свої рухи, щоб здобути навички можна було використовувати у різних ситуаціях. Гра ставить перед собою завдання сприяти взаємодопомозі та співпраці серед дітей, а головною метою є покращення їх індивідуальних техніко-тактичних вмінь [4, с. 111–114].

Принагідно зазначити, що ігрова активність відіграє важливу роль у забезпеченні здоров'я дітей, сприяючи не лише їхньому фізичному розвитку, але й загартовуючи організм, зміцнюючи м'язи, покращуючи функціонування дихальної та серцево-судинної систем, а також підвищуючи толерантність організму до негативних факторів. Проведення ігор на свіжому повітрі

особливо корисно для зміцнення мускулатури, покращення рухливості суглобів та міцності зв'язок, а також позитивно впливає на обмінні процеси, нервову систему, забезпечуючи організм оптимальним фізичним та психічним станом [3, с. 187–189].

Регулярне та правильно дозоване використання ігор значно розширює руховий діапазон школярів, допомагаючи їм опанувати основні життєво важливі рухи, такі як стрибки, біг, метання тощо. У процесі гри ці рухи вдосконалюються і перетворюються на автоматизовані навички, що дозволяє виконувати рухові дії навіть у різних умовах. Крім того, вдосконалюється сприймання і реагування на різноманітні стимули, що є важливими в повсякденному житті, а також розвивається вміння аналізувати і приймати обґрунтовані рішення, що здійснює позитивний вплив на розвиток когнітивних процесів [1, с. 11–13].

Оскільки ігри на уроках фізичної культури – це не просто розвага, а й ефективний метод розвитку дитини. Їх вплив виходить далеко за рамки покращення фізичної форми, роблячи значний внесок у формування особистості. До переваг ігрового методу відносять:

- розвиток рухових навичок: тренування координації, спритності, швидкості, сили та інші важливих фізичних якостей;
- виховання моральних та вольових якостей: участь у командних іграх сприяє розвитку колективізму, дисциплінованості, організованості, ініціативності, рішучості та сміливості;
- емоційність: ігрова діяльність робить заняття більш цікавими та значно підвищує мотивацію здобувачів до навчання;
- можливість самовираження: можливість проявити себе, продемонструвати свої здібності й таланти;
- максимальний розвиток: не лише фізичний, але й психо-емоційний розвиток школярів, покращення їхньої концентрації, уваги, пам'яті та мислення [3, с. 187–189].

Важливо підкреслити, що ігри повинні бути підібрані з урахуванням віку, рівня підготовки та стану здоров'я дітей. Необхідно також забезпечувати належні умови для проведення ігор та раціонально дозувати навантаження.

Висновки. Сучасні науково-методичні літературні джерела містять достатньо наукових досліджень щодо методів удосконалення фізичної підготовленості здобувачів закладів загальної середньої освіти. Вони дають змогу ефективно обирати системи та методики, адекватно підібрати засоби для якісного розвитку фізичних якостей на заняттях та в позаурочний час. Застосування новітніх технологій проведення спортивно-ігрових занять у закладах середньої освіти, включення

сучасних, цікавих для учнів різновидів спортивних ігор, прискорить не лише процес удосконалення фізичного виховання загалом, але й забезпечить значно результативнішу фізичну підготовленість здобувачів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лукащук, Д. Використання рухливих і спортивних ігор на уроках фізичної культури як засіб навчання школярів. *Магістерський науковий вісник*. № 37. С. 11–13.

2. Моїсеєв С. О. Сучасні підходи до проведення уроків фізичної культури в загальноосвітній школі. *Педагогічний альманах*. 2017. № 34. С. 62–69.

3. Палига О. М. Спортивні ігри у фізичному вихованні дітей початкової школи: зб. наук. пр. VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. 2023. Хмельницький. С. 187–189.

4. Помещикова І. П., Цветкова Л. Ю. Використання спротивних ігор в Новій українській школі. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. Харків. 2024. С. 111–114.

ФІЛОСОФІЯ ЯК ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ І МАГІСТРІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

PHILOSOPHY AS A THEORETICAL BASIS FOR THE EDUCATION OF BACHELOR'S AND MASTER'S STUDENTS IN SOCIAL WORK

У статті розглянуті актуальні питання викладання філософії здобувачам вищої освіти спеціальності «Соціальна робота». Увага приділена питанням методологічних засад курсів філософського спрямування. Відзначено, що одним з перспективних методологічних підходів до дослідження теми є синергетичний підхід, який дозволяє більш глибоко зрозуміти освіту як складний процес у його багатоманітних зв'язках із соціокультурним контекстом. Його застосування надає можливість враховувати при підготовці фахівців із соціальної роботи складні соціальні й індивідуально-особистісні стани, в яких людина опиняється в умовах російсько-української війни. Відзначена необхідність врахування певних методологічних принципів прагматизму, екзистенціалізму, сучасної аксіології. В якості основного змісту статті розглянуті найбільш важливі вчення практичного спрямування видатних філософів минулого й сьогодення. Ознайомлення з цими концепціями має сприяти розумінню моральної свідомості в гармонійному поєднанні морально-раціональної та морально-іраціональної компоненти, що мають реалізуватися на практиці. Це дасть можливість краще зрозуміти складні кризові ситуації, знаходити шлях до професійного самоутвердження, самореалізації. Чимале значення для спеціалізованого курсу філософії мають теоретичні праці, які допоможуть соціальним працівникам здійснювати професійну діяльність не тільки з позицій її корисності, але й отримувати при цьому моральне задоволення, відчуття щастя. Необхідним є позбавлення від ідеологізованих інтерпретацій моралі, в яких відсутня спрямованість на самоцінність людської індивідуальності та повага до людської гідності. Пропонується запровадження курсу «Практична філософія» або «Філософські проблеми (аспекти) соціальної роботи», а не курс «Філософія соціальної роботи», оскільки філософія соціальної роботи на сьогодні знаходиться у стані становлення і поки не має власних обґрунтованих теорій. Філософське навчання повинно здійснюватися у формі діалогу з викладачем, що дозволить підвищити рівень критичного мислення студентів та

допомогти їм у формуванні практичних комунікативних компетентностей.

Ключові слова: філософія, практична філософія, етика, етика спілкування, соціальна робота.

The article addresses current issues in teaching philosophy to students majoring in «Social Work». Attention is given to the methodological principles underlying philosophy courses. It is noted that one promising methodological approach to studying this subject is the synergistic approach, which facilitates a deeper understanding of education as a complex process within its diverse relations to the socio-cultural context. Its application enables consideration of the complex social and individual-personal conditions in which individuals find themselves amidst the Russian-Ukrainian war while training professionals in social work. The necessity of considering certain methodological principles of pragmatism, existentialism, and modern axiology is emphasised. The article examines the fundamental doctrines of practical orientation advocated by prominent philosophers of the past and present. Familiarity with these concepts should aid in understanding moral consciousness in a harmonious combination of moral-rational and moral-irrational components, which should be applied in practice. This understanding will facilitate better navigation of complex crisis situations and enable professional self-assertion and self-realisation. Scientific works are deemed crucial for specialised philosophy courses, helping social workers engage in their professional activities not solely for utility but also moral fulfilment and a sense of happiness. It is imperative to eliminate ideological interpretations of morality that lack a focus on the intrinsic value of human personality and respect for human dignity. The article suggests introducing a course titled «Practical Philosophy» or «Philosophical Problems (Aspects) of Social Work» instead of «Philosophy of Social Work», as the philosophy of social work is still in its infancy and lacks well-established theories. Philosophical teaching should be conducted through a dialogue with the teacher to enhance students' critical thinking abilities and aid in developing practical communication competencies.

Key words: philosophy, practical philosophy, ethics, communication ethics, social work.

УДК 141.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.15>

Поліщук І.Є.,

канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії, соціології
та соціальної роботи
Херсонського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Важливим теоретичним підґрунтям освітнього процесу здобувачів вищої освіти в українських університетах є філософія, оскільки якість висококваліфікованої підготовки суттєво залежить від теоретико-методологічних настанов, що формуються у філософських вченнях. Питанням ролі філософії у навчанні бакалаврів і магістрів різного профілю на сьогодні присвячена достатньо велика кількість праць вітчизняних теоретиків, серед них на особливу увагу заслуговують концепції та ідеї Л. Губерського, А. Конверського, М. Поповича.

Автором даної статті одноосібно та у співавторстві впродовж останніх років опубліковані праці, в яких також розглянуті питання філософської освіти для нефілософських спеціальностей різних галузей наукового знання. Однак в умовах російсько-української війни особливого значення набуває підготовка фахівців з соціальної роботи, яка являє собою відносно нову наукову галузь, що має органічно поєднувати теоретичні та практичні аспекти підготовки. Питанням місця та ролі філософії в теорії та практиці соціальної роботи присвячена низка праць таких авторів як О. Морцакова,

О. Кравченко, М. Колотило, С. Іщук, Г. Коваль та ін. Однак ознайомлення зі змістом публікацій з даної теми дає певні підстави вважати, що в багатьох з них панує надмірне теоретизування, на кшталт викладу філософських проблем і питань у численних базових підручниках з філософії, з розглядом основних категорій на вельми абстрактному, відірваному від реальності рівні. І це робить навчальний матеріал малозрозумілим і малозначимим для студентів, особливо якщо їх майбутня професійна діяльність є орієнтованою насамперед на практику. Таким чином у методологічному й методичному забезпеченні філософських дисциплін для майбутніх соціальних працівників є чимало нерозв'язаних питань. Саме тому в межах даної статті здійснена спроба розглянути реальну ситуацію з викладанням дисциплін філософського циклу підготовки фахівців названого профілю та надати деякі власні пропозиції щодо її покращення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Більш детально торкнемося питання змісту філософії, що має професійне спрямування, у наукових публікаціях та деяких навчальних програмах, які запроваджені в освітній процес в українських університетах. У статті О. Кравченко розглянуті основні теоретичні моделі розвитку філософії соціальної роботи: гуманізм, позитивізм, утопізм та професіоналізм [4, с. 22]. Однак, на нашу думку, власно філософія соціальної роботи як теоретично обґрунтована спеціалізована філософська галузь ще не є достатньо сформованою. Перераховані теоретичні моделі не є такими, що належать саме філософській теорії соціальної роботи. Гуманізм як універсальний принцип, як універсальна ідея різноманітних філософських вчень дотичний до різних сфер мисленевої та практичної діяльності людини, а не тільки безпосередньо до практики соціальної роботи. Позитивізм, що має у ХХ ст. форму неопозитивізму та постпозитивізму, достатньо обережно використовує положення О. Конта та суттєво переосмислює їх, формуючи власні методологічні настанови. Утопізм, на наш погляд, не здатний чинити будь-який суттєвий вплив на теорію та практику сучасної соціальної роботи. Професіоналізм навряд чи слід вважати специфічною теоретичною моделлю філософії соціальної роботи та й власно філософською категорією. Сумнів викликають і спроби розглянути феномен соціальної роботи як специфічний вид соціального світогляду [8, с. 69], оскільки соціальна робота хоч і детермінується свідомістю, світоглядними поглядами людини, але є практичною сферою діяльності. О. Морщакова розглядає соціальну роботу і як феномен суспільної культури (хоча поняття «культура» не потребує такого уточнення що вона «суспільна»). У статті даної авторки міститься і наступне положення: «Соціальне пізнання у сфері соціальної роботи, методологічно оформлене в систему досконалої

миследіяльності, уособлює психосоціальний і вітакультурний контексти і за своїми суттєвими ознаками є гуманітарно зорієнтованим суспільним знанням» [8, с. 69]. Авторка фактично не розрізняє поняття «пізнання» та «знання», хоча відомо, що знання – лише кінцевий результат пізнавального процесу. Крім того незрозуміло навіщо так ускладнювати думку? Як використовувати її в теоретичному та практичному плані? Пригадаємо, що глибокі думки великих філософів мають достатньо чітку, прозору форму. На наш погляд, навіть складні за змістом праці І. Канта або М. Гайдеґґера розуміти легше аніж міркування деяких сучасних вітчизняних авторів. Надмірна «затеоретизованість» має місце й у деяких інших статтях, наприклад у статті М. О. Колотило «Філософія сучасної соціальної роботи у контексті громадянського суспільства» [3].

Певні зауваження можливо адресувати також до авторських навчальних програм з філософії соціальної роботи. Не заперечуючи у цілому зміст деяких програм, які розроблені в університетах України, слід зазначити, що викликає певний сумнів потреба у викладанні таких тем як, наприклад, «Давньогрецькі основи соціальної роботи», «Філософські основи соціальної роботи епохи Середньовіччя» тощо (програма навчальної дисципліни в національному університеті «Одеська політехніка»). Складається враження, що окремі викладачі, отримавши певну кількість кредитів та годин на курс, не знаходять актуальних питань, яких потребує філософська дисципліна для здобувачів вищої освіти з соціальної роботи. Ознайомлення з деякими іншими навчальними програмами філософського спрямування зазначеної спеціальності викликає необхідність поставити питання щодо більш виваженого змісту дисципліни. Звісно, автономія університетів дає можливість викладачам розробляти авторські курси з вибіркового професійно орієнтованих дисциплін. У цілому позитивно оцінюючи цю обставину, все ж зауважимо, що в якості обов'язкової компоненти має викладатися базовий курс філософії, оскільки без вивчення її основних розділів як теоретичної дисципліни студентам важко засвоїти специфічні аспекти філософії практичного спрямування. Поважаючи позиції авторів теоретичних праць та викладачів, що розробили та включили в освітній процес професійно орієнтовані спецкурси з філософії (етики) соціальної роботи, висловимо цілковиту підтримку позиції Вітторіо Ґьосле: «...не слід нехтувати зв'язком практичної філософії з філософією загалом, адже без метафізики та трансцендентальної філософії, тобто без певного уявлення про структуру буття та про імплікації домагань значущості, етика залишатиметься необґрунтованою» [2, с. 12]. Звісно, філософії «не слід уподібнюватися до тієї форми зарозумілості, яка обмежується вченими дослідженнями історичних деталей або хитромудростями теорії

обґрунтування» [2, с. 12]. Але, на думку цього філософа, це не означає, що слід нехтувати вивченням філософських вчень минулого.

Найбільш виражені підходи до розуміння значимості філософії можна побачити в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна, де базовий курс філософії для майбутніх соціальних працівників є обов'язковою компонентою, в КПІ ім. І. Сікорського, де здобувачам, які спеціалізуються в галузі соціальної роботи, викладають соціальну філософію, антропологію, релігієзнавство, етику соціальної роботи; в Центральному державному університеті ім. В. Винниченка, де впроваджені курси філософії, етики соціальної роботи, основ міжособистісного спілкування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз публікацій та змісту авторських навчальних програм засвідчив, що у викладанні філософських дисциплін майбутнім соціальним працівникам є чимало методологічних та методичних проблем. У зв'язку з цим є потреба у вдосконаленні методології дослідження та оновленні змісту спеціалізованої освітньої компоненти філософського спрямування.

Мета статті – розгляд найбільш важливих концепцій та ідей практичної філософії у розробках мислителів минулого й сьогодення, а також надання певних рекомендацій щодо оновлення змісту філософської освіти та їх впровадження в освітній процес бакалаврів і магістрів спеціальності «Соціальна робота».

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою багатьох вітчизняних соціально-гуманітарних досліджень, в тому числі присвячених питанням філософської освіти, традиційно вважається діалектичний підхід. Не заперечуючи у цілому його конструктивної дії, підкреслимо, що на сьогодні класичні гегелівсько-марксистські тлумачення діалектики потребують як критичних зауважень, так і суттєвих доповнень, що стали можливими завдяки теорії самоорганізації (синергетиці). Синергетична методологія дозволяє краще зрозуміти складності, які виникають під час біфуркаційних змін у сучасному кризовому суспільстві, у всіх соціальних сферах і процесах, зокрема і в процесі навчання. Синергетичний підхід дозволяє більш глибоко зрозуміти освіту як складний процес у його численних зв'язках з усім соціокультурним контекстом. Це важливо враховувати при підготовці соціальних працівників, які в своїй професійній діяльності будуть часто-густо знаходитися в станах невизначеності, неможливості прийняти одне-єдине «правильне» рішення, вчинити «правильну» дію. В цьому плані є сенс включити у зміст філософських дисциплін не тільки вчення та ідеї філософів минулого, але й ті, що сформовані в наш час, зокрема в умовах соціально-політичних, економічних і моральних випробувань. Важливими для філософської освітньої

компоненти є використання деяких методологічних засад прагматизму, які мають відношення до питань розвитку людської активності, самоутвердження, ефективної здатності до дій, формування оптимістичного погляду на світ (що стосується і тих, хто допомагає іншим, і тих, кому надають допомогу). Не зайвим є і звертання до методологічних принципів екзистенціалізму, спрямованих на культивування унікального неповторного світосприйняття та відповідного способу існування людини в світі. Крім того зауважимо, що аксіологічна функція філософії полягає у виробленні критеріїв й оцінок практичної діяльності соціального працівника не тільки з позицій її ефективності, але й духовності, насамперед моральності. Врахування зазначених методологічних принципів має допомогти викладачеві поставитись до навчання філософії як до динамічного процесу із постійним удосконаленням його змісту, із врахуванням як складних соціокультурних умов життєдіяльності, так і екзистенційних станів студентів. Філософія, звісно, має розумітися і як концептуальна освітня система, що має різноманітні та різнорівневі зв'язки із соціально-гуманітарними науками. Методологія дослідження даної проблеми, таким чином, передбачає застосування системного підходу із його найважливішою рисою – відкритістю по відношенню до освітнього процесу загалом, а також з акцентацією базових для практичної філософії етичних концепцій та ідей, аналізом їх зв'язків із сучасністю. Вона має бути спрямована на розуміння важливості інтеграції філософії в єдину систему університетської освіти, що має дозволити сформувати як стратегію, так і тактичні кроки ефективного філософського навчання.

Наведемо деякі власні міркування щодо змісту філософської освіти соціальних працівників, яка має ґрунтуватися не на вельми узагальнених аспектах гуманізму, а на категоріях і поняттях етичного спрямування. Насамперед це поняття добра і зла, сенсу життя, справедливості, щастя, а також совісті та сорому, сутність яких розкривається із звертанням до чуттєво й інтуїтивно забарвлених станів співстраждання та милосердя. В якості основного навчального матеріалу пропонується розглядати концепції І. Канта, А. Шопенгауера, П. Юркевича, М. Бубера, Е. Левінаса, Дж. Ролса, П. Сінгера, М. Сендела, А. Швейцера та ін. Глибоко цінуючи етичну спадщину І. Канта, яка зосереджена на моральній волі, що є вродженою, укоріненою у свідомості людини та відіграє велику роль у обов'язковому виконанні нею свого боргу перед іншими, зауважимо певну складність у її практичному застосуванні. Безсумнівно кожній людині слід пам'ятати величні слова мислителя: «Обов'язок! Величне поняття, яке не веде до підлабузництва, а вимагає підкорення, але не загрожує тому, що збуджує в русі й чого жахається природна огида заради руху волі, а просто встановлює закон, ...

перед яким згасають всі схильності, хоча й діють таємно проти нього» [6, с. 337]. Отже, розуміння на категоріальному рівні добра та зла, обов'язку людини у кантівській інтерпретації ще не гарантує їх реалізації у практичній сфері, в різноманітних діях, вчинках, поведінці людини. Ця обставина зумовлює необхідність звертання до іншої, ірраціональної етики, зокрема до вчення А. Шопенгауера. Цей мислитель вводить у царину філософії поняття «песимізм», вважаючи весь світ породженням злої агресивної сили – волі. На перший погляд, така метафізика волі, сліпого та ірраціонального тиску на людину примушує людину змиритися, рухатися в суцільній темряві, не знаходячи «світла наприкінці тунелю». Але нам була б нецікава, навіть в певній мірі й шкідлива така думка, якби мислитель не шукав і не знайшов певний вихід із світу суцільного зла. Цей вихід – у звертанні людини до самої себе, до власного серця, що здатне культивувати в душі співстраждання й милосердя до інших собі подібних, створених тією ж єдиною злою силою – волею. Страждання кожної людини тотожні стражданням всіх інших, цей стан є істинно моральним. Важливим є те, що А. Шопенгауер хоча й вважає праці І. Канта написаними блискуче, але й дещо академічно, не руйнує зв'язків чуттєвості з розсудом і розумом, не вважає мислення непотрібним для інтуїтивного та емоційного сприйняття світу. Філософ подекуди суперечить своїй власній позиції щодо пріоритету почуттів у моралі, бо людина себе знає в кожній іншій, отже мислить й відчуває одночасно. А. Шопенгауер звісно не сприймає кантівську ідею щодо вкоріненості моральної волі у свідомості людини, натомість вважає, що бажання морального діяння є необхідною передумовою морального вчинку. Це бажання невіддільне від розуміння добра, отже неможливо віддати перевагу етичним міркуванням І. Канта або А. Шопенгауера, неможливо нехтувати порадами обох філософів, а слід навчатися гармонійно поєднувати, так би мовити, морально-раціональне, морально-ірраціональне і чуттєве, моральну свідомість і моральність як практичні вчинки, дії, поведінку. Нажаль етичній спадщині А. Шопенгауера з його моральною акцентацією стану співстраждання й до сьогодні не приділено належної уваги у вітчизняній теоретичній літературі. Однак заслуговує на увагу дослідження Т. Ярошенко, яка слушно зауважує, що заслугою А. Шопенгауера «для нашого сьогодення є переведення проблеми кризи на внутрішній рівень людини» [10, с. 123]. У сучасному кризовому світі, де багато горя й страждань, людині слід навчитися долати життєві складнощі, пам'ятаючи шопенгауерівське висловлення, що світ – не тільки об'єктивне зло на початку – воля, але й те, що світ існує й для кожного розплющеного ока. Людина мусить навчитися сприймати світ як різнобарвний,

борючись зі злом і насиллям та проявляючи співстраждання, спілкуючись з іншими людьми, зокрема тими, хто потребує невідкладної матеріальної та психологічної допомоги. Майбутні соціальні працівники повинні розуміти, що шлях до професійного самоутвердження, самореалізації полягає саме у такому цілісному світорозумінні та світобаченні.

Зазначимо далі, що у викладанні питань спеціалізованого курсу практичної філософії слід приділити увагу і вітчизняним вченням, зокрема філософії П. Юркевича, який називав серце основою морального життя людини. На думку філософа «...серце може виражати, виявляти й розуміти цілком своєрідно такі душевні стани, які за своєю ніжністю, переважною духовністю й життєвістю неприступні для відстороненого знання розуму...» [9, с. 499].

В курс практичної філософії є сенс включити також концепцію М. Бубера. Найбільш важливою тезою філософа є наступна: «у Ти людина стає Я» [7, с. 62], тобто без іншого Ти, а не Воно, людина нездатна ставати власно людиною, яка змогла свою суто природну основу гармонійно поєднати з соціокультурним, духовним начинням. М. Бубер вважає, що людина звертається до Ти безпосередньо, без попереднього усвідомлення: «Поміж Я і Ти не стоїть жодної мети, жодного жадання і жодного випередження...» [7, с. 38]. Етика М. Бубера здатна допомогти людині, зокрема якщо вона є соціальним працівником, волонтером, глибоко усвідомити й відчути, що головне в житті – любов, яку філософ розуміє як «відповідальність Я за Ти» [7, с. 43]. Ця думка знову повертає нас до питання що важливіше – усвідомлення свого боргу перед людьми чи інтуїтивне, чуттєве, тобто неусвідомлене прагнення чинити добро. Відповідь тут є простою, але вкрай важливою: любов об'єднує розсуд і почуття, а не є суто емоційним станом. Отже М. Бубер у доступній формі розв'язує суперечність, що існувала а в поглядах філософів минулого, зокрема у вченнях І. Канта і А. Шопенгауера. Звісно, М. Бубер як людина, що належить сучасному прагматизованому світу, де поведінка й стосунки людей скеровані природним егоїзмом, що спонукає насамперед шукати «місце під сонцем» для себе, світу, де панують подвійні стандарти моралі, вимушений визнати, що «...людина не може жити без Воно. Але хто живе лишень із ним, той не людина» [7, с. 71]. «Воно» як таке, як і матерія, не є саме по собі злом, однак у випадку, коли «людина дозволяє йому владарювати, якщо безперестанно зростаючий світ Воно затягує її своїм покровом, у неї знедійснюється власне Я...» [7, с. 86]. Знайти способи порятунку сучасного суспільства людина може тільки зменшуючи значення «Воно».

Послідовником етичної спадщини М. Бубера є В. Малахов, автор вельми нестандартних для нашої країни теоретичних і навчально-методичних

праць, в яких найважливішого значення набуває етика спілкування. В. Малахов надав українській спільноті ґрунтовний аналіз парадигм спілкування, що містяться у працях Е. Дюркгейма, Дж. Г. Міда, К. Мангейма та ін. Суттєвим для практичної етики є авторська інтерпретація діалогу, який є різновидом спілкування, але «далеко не будь-яка комунікація і не будь-який діалог являють собою власне спілкування...» [5, с. 158]. Якщо «діалог – розподіл логосів, смислів, розумових позицій... то потреба людини в спілкуванні – це насамперед потреба в живому цілісному контакті з іншим реально існуючим Я, сенс зустрічей двох Я, двох неповторних суб'єктивностей виходить далеко за межі діалогу як такого...» [5, с. 157]. Автор розглядає етику не тільки й не стільки як теоретичну дисципліну, а як практично зорієнтоване вчення, сутністю якого є екзистенційний досвід людини.

В програму курсу є сенс включити деякі напрацювання Е. Левінаса, що присвячені розгляду Іншого як співрозмовника. Автор зазначає, що відносини з Іншим не обмежуються суто розумінням, Інший «є сущим і цінним як такий» [9, с. 145], а також підкреслює «Розуміти якусь особу – це вже говорити з нею» [9, с. 145]. Отже в концепції Е. Левінаса акцентуються суб'єктно-суб'єктні взаємозв'язки. Незаслужено забутою, принаймні в нашій навчальній практиці, є теоретична спадщина М. Шелера, яку можна назвати філософією любові. Філософ наголошував на тому, що інші особистості як особистості – не предмети: «Досягти участі в них ми можемо, лише здійснюючи услід за ними і разом з ними їх свободні акти, «ідентифікуючи» себе, як ми звично говоримо, з волінням, любов'ю, тощо, будь-якої особистості, і тим самим – з нею самою...» [9, с. 266].

Важливими для навчального курсу є також праці американських мислителів. Слід зауважити, що сприйняття американської філософської думки довгий час обмежувалося творами представників прагматизму, причому їх зміст зводився насамперед до питань корисності певних дій людини, спрямованих на успіх «тут і зараз». Така спрощена інтерпретація домінувала у численних підручниках з філософії як радянського періоду, так і деяких навчальних виданнях 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст., що вийшли друком в Україні. Не піднімаючи в межах даної статі питань більш універсального змісту творів видатних представників цього напрямку, доречно все ж навести висловлювання В. Джеймса, автора праці «Прагматизм»: «Філософія – це водночас і найвеличніше, і найбанальніше з людських занять. Вона проникає у найпотаємніші закопелки та розкриває найширші обрії... жоден з нас не може обійтися без потужних променів світла, які вона проливає на наше розуміння цього світу» [1, с. 7]. Великого життєвого сенсу набувають сьогодні й твори сучасних американських мислителів П. Сінгера та М. Сендела. Праця П. Сінгера «Життя, яке ви можете

врятувати» (2009 р.) у вельми доступній для читача формі, з цікавими прикладами з життя може надихнути наших студентів на професійну діяльність, яка не тільки надасть користь іншим людям, але й принесе їм глибоке задоволення, радість і відчуття щастя. П. Сінгер апелює до нашого розуму, ненав'язливо пояснюючи як важливо жити й діяти, відчуваючи міру у всьому, в тому числі й у нашому добробуті. Має значення не тільки кількість людей, яким ми допомогли у складних життєвих ситуаціях, а те на скільки ефективною є допомога, що дозволяє врятувати життя [1, с. 401]. Слід звернути увагу також на зауваження автора стосовно того, що треба «допомагати людям створювати стабільні джерела добробуту чи навчити їх вирощувати власну їжу» [1, с. 400]. Це означає, що допомога іншому – не привчання його до пасивного постійного очікування матеріальної допомоги, а навчання діяти у складних ситуаціях, навчання основам самодопомоги, власної самореалізації у різноманітних життєвих сферах. Цікавою й корисною для практичної професійної діяльності є праця М. Сендела «Справедливість» (2009 р.). Т. Батлер-Боудон, коментуючи цей твір, зауважує наступне: «Ми не тільки не маємо ставитися до інших як до об'єктів, а й не повинні себе вважати об'єктами» [1, с. 374]. Це висловлення – суттєва підтримка й продовження міркувань М. Бубера, в яких ставлення до себе як морального суб'єкта передуює ставленню до іншого. Оскільки психічні та мисленеві процеси людини не відокремлені від зовнішньої практичної діяльності, оскільки вони реалізуються в зовнішній сфері, взаємодіють з нею, початок моральної поведінки та діяльності починається із совісті, сорому як сутнісних якостей індивіда як людини. Саме тому суспільство «існує, аби пропагувати чесноти – щоб люди ставали кращими» [1, с. 370]. Отже люди мають бути не просто користюлюбними суб'єктами економіки, а громадянами в суспільстві [1, с. 369]. М. Сендел вважає, що небезпека утилітаризму в тому, що він «спричинює появу політики «підрахунків, а не принципів», коли спосіб розв'язання проблеми обирається з огляду на витрати/прибутки» [1, с. 374]. Автор наводить приклад щодо цінних маніпуляцій після урагану «Чарлі», який пронісся Флоридою в 2004 році. Після буревію ціни на продукти, готелі, пальне, роботи по ліквідації наслідків цього лиха різко зросли [1, с. 369]. Чи не нагадує нам ця ситуація цінову політику і навіть цінні махінації в нашій країні в умовах війни? Постає актуальне питання: як долати утилітарну, вельми егоїстично налаштовану свідомість багатьох наших громадян, що не спрямована на розуміння ані кантівської етики боргу, ані шопенгауєрівського шляху спасіння від зла співстражданням й милосердям, ані формули М. Бубера «Я – Ти»?

Важливими для курсу практичної філософії є також думки видатного гуманіста ХХ ст. А. Швейцера, який вважав, що людина, яка не страждає

від відсутності у неї потреби й прояви співчуття, деградує: «Ми втрачаємо почуття спорідненості зі своїм ближнім і скочуємося в такий спосіб на шлях антигуманності. Коли зникає свідомість, що будь-яка людина нам якоюсь мірою небайдужа як людина, тоді розхитуються підвалини культури й етики» [9, с. 617]. А. Швейцер застерігає нас від втрати людської цінності й гідності: «Коли вибухнула війна, для вкоріненої в нас негуманності відкрилося широке поле вияву» [9, с. 617]. Ці рядки, які стосувалися другої світової війни, не втратили актуальності і в наш буремний час.

Наведені думки видатних мислителів є вкрай важливими на сьогодні, оскільки складними об'єктивними обставинами, в яких опинилось українське суспільство, неможливо виправдати достатньо численні прояви аморалізму в різних сферах життєдіяльності, в поведінці та спілкуванні людей. Ми також мусимо позбавитись від ідеологізованих інтерпретацій моралі, в яких відсутня спрямованість на самоцінність людської індивідуальності та повага до людської гідності. Завершуючи розгляд основного змісту спеціалізованого курсу філософії, зазначимо, що його основною метою є органічне поєднання теоретичних і практичних аспектів, яке має зіграти позитивну роль у поглибленні професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших розробок методологічного й методичного спрямування. Сутнісною складовою навчального процесу в українському університеті є філософська освіта, яка повинна здійснюватися як в межах базового курсу філософії, так і в спеціалізованих курсах, що наближені за своїм змістом до конкретної спеціальності. Вельми важливо запроваджувати такі курси для здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота», які надаватимуть майбутнім фахівцям як теоретичні знання, так і практичні компетентності, що базуються на принципах добра, гідності, справедливості. На нашу думку, спеціалізований курс філософії для даного профілю освіти може мати назву «Практична філософія» або «Філософські проблеми (аспекти) соціальної роботи». Назва курсу «Філософія соціальної роботи», яка прийнята в деяких університетах, не має достатнього теоретичного обґрунтування у концепціях сучасної філософії. На сьогодні філософія соціальної роботи знаходиться в стані становлення й поки що не має власних обґрунтованих гіпотез і теорій.

Основну увагу при читанні лекцій, проведенні семінарських занять слід приділяти розгляду практичних (етичних) питань в інтерпретаціях філософів минулого й сьогодення. Незважаючи на те, що у більшості університетів освітній процес проводиться у змішаній формі (очній та дистанційній), необхідно максимально спрямовувати навчання на діалог, спілкування. Це дозволить підвищити рівень критичного самостійного мислення та сформулювати практичні комунікативні навички студентів. Наведені міркування, звісно, мають певне суб'єктивне забарвлення, але сьогодні вкрай потрібні активні комунікації викладачів українських університетів у форматі конференцій, круглих столів, змістом яких має бути обговорення нагальних методологічних питань, зокрема можливостей застосування синергетичної методології у майбутніх теоретичних дослідженнях, та інноваційних методик викладання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батлер-Боудон Т. 50 видатних творів. Філософія. Пер. з англ. Н. Лавської. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 456 с.
2. Гьосле Вітторіо. Практична філософія в сучасному світі. Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Ермоленка. Київ : Лібра, 2003. 248 с.
3. Колотило М. О. Філософія сучасної соціальної роботи у контексті громадянського суспільства. Гілея : науковий вісник: збірник наукових праць, 2018. Вип. 132 (№ 5). С. 224–227.
4. Кравченко О. П. Філософія соціальної роботи: теоретичні моделі розвитку. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філософія. Т. 31 (70) № 2, 2020. С. 21–25.
5. Малахов В. А. Етика: курс лекцій. Навч. посібник. 5-те вид. К. : Либідь, 2006. 384 с.
6. Марія Фюрст, Юрген Тринкс. Філософія. Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Вид. друге. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 536 с.
7. Мартін Бубер. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. Пер. з нім. «Я і Ти» В. Терлецького, «Шлях людини за хасидським вченням» Н. Спринчан. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 272 с.
8. Морщакова О. Концептуальні засади філософії соціальної роботи. Психологія і суспільство, 2016. № 3. С. 68–79.
9. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. К.: Знання, 2009. 621 с.
10. Ярошенко Т. Ідеї А. Шопенгауера як тематизація сучасності: етико-морфологічні аспекти. Філософія А. Шопенгауера та сучасність: колективна монографія за редакцією Анатолія Карася. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 121–133.

SOCIAL MEDIA INTEGRATION IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ЗАНЯТТЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Social media integration in English language classes has emerged as a relevant topic, driven by the increasing prevalence of online platforms and their potential impact on education. This study investigates the problem of incorporating social media into English language teaching and learning practices among Ukrainian students.

The contemporary educational field is witnessing a transformation, driven by the advent of digital technologies and the evolving needs of learners. Social media, characterized by its interactive nature and wide-reaching capabilities, has attracted attention as a promising tool for enhancing language learning experiences. Against this background, this study aims to explore the extent to which social media is integrated into the daily routines of Ukrainian students and its implications for English language education.

The research methodology includes a survey questionnaire administered to first-year students at the Department of Applied Linguistics. Answering a series of nine questions, participants provide information on their familiarity with various social media platforms, frequency of usage, perceived effectiveness for language skill improvement, motivation levels, collaboration with peers, interaction with educators, and examples of social media influence on their English studies.

Analysis of the survey data reveals a diverse pattern of social media platform usage among participants. Instagram emerges as the most popular platform, followed by YouTube and Facebook, which highlights their significant role in language learning activities. Students express varying degrees of motivation and engagement with social media for language improvement with a notable emphasis on reading and listening comprehension skills.

The findings point to the potential of social media to serve as a motivating factor for students, fostering collaborative learning environments and facilitating communication with peers. While some participants express reservations about its efficacy in interacting with educators, the overall attitude leans towards a positive outlook on social media role in English language education.

Key words: social media, students, English language classes, language skills, motivation.

Впровадження соціальних мереж на заняттях з англійської мови є актуальною темою, зумовленою зростанням популярності

онлайн-платформ та їхнім потенційним впливом на освіту. У цьому дослідженні розглядається проблема інтеграції соціальних мереж у практику викладання та вивчення англійської мови українськими студентами. Сучасна сфера освіти зазнає трансформації, зумовленої появою цифрових технологій та зміною потреб здобувачів освіти. Соціальні медіа, що вирізняються своєю інтерактивною спрямованістю та широкими можливостями, привертають увагу як перспективний ресурс для покращення процесу вивчення іноземних мов. З огляду на це, це дослідження має на меті з'ясувати, наскільки соціальні медіа інтегровані в щоденну діяльність українських студентів та який вплив вони мають на вивчення англійської мови.

Методологія дослідження включає анкетування студентів першого курсу кафедри прикладної лінгвістики. Відповідаючи на дев'ять запитань, учасники надали інформацію про обізнаність з різними платформами соціальних мереж, частоту їх використання, ефективність для покращення мовних навичок, рівень мотивації, співпрацю з одногрупниками, взаємодію з викладачами та приклади впливу соціальних мереж на їхнє вивчення англійської мови.

Аналіз даних опитування показує, що респонденти використовують різні соціальні медіа-платформи. Найпопулярнішою платформою виявився Instagram, за яким слідують YouTube і Facebook, що підкреслює їхню вагомую роль у вивченні мови. Студенти виявляють різний ступінь мотивації та зацікавленості у використанні соціальних мереж для вдосконалення мови, при цьому особлива увага приділяється навичкам читання та аудіювання.

Отримані результати вказують на те, що соціальні медіа можуть слугувати мотивуючим фактором для студентів, сприяти створенню середовища для спільного навчання та полегшувати спілкування з однолітками. Хоча деякі респонденти висловлюють застереження щодо їхньої ефективності у взаємодії з викладачами, загальне ставлення тяжіє до позитивного бачення ролі соціальних мереж у навчанні англійської мови.

Ключові слова: соціальні медіа, студенти, заняття з англійської мови, мовні навички, мотивація.

UDC 316.472.4.:811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.16>

Ponomarenko N.M.,

Lecturer at the Applied Linguistics Department
Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Problem statement. Social media encompasses a range of online platforms and tools intended for users to generate, share, and swap user-created content within virtual communities and networks. These platforms function as interactive arenas where people can link up, communicate, and cooperate with one another through the exchange of text, images, videos, and hyperlinks. The increasing prevalence of social media usage among the population in Ukraine has raised questions about how best to integrate it into English language teaching and learning, considering the significance of information and communications technology in education within the country. Given the

essential roles that both ICT and English proficiency play in Ukraine's engagement with the globalized world, researchers have prioritized the incorporation of social media into English language education.

Analysis of recent studies and publications. In the contemporary digital era, there has been a notable shift in how learners engage with education, giving rise to new categories of learners such as "digital natives" [8], the "net generation" [7], or "generation Z" [3]. Recent research indicates that this digital-native generation approaches learning differently from previous generations, relying extensively on the Internet for gathering information and communication

[2]. Scholars suggest that social media have played a significant role in the emergence of these new learner types, new learning methods, and novel models of higher education.

Studies investigating the incorporation of social media into English language classes have identified several positive outcomes. Elverici discovers that it has the potential to enrich students' social presence [4], while Ariantini et al. emphasize its ability to enhance language skills, motivation, and critical thinking [1]. Similarly, Zainal and Rahmat support these findings by highlighting social media's capacity to stimulate interest in language learning [12]. Additionally, Lailiyah and Putra point to the advantages of social media for facilitating group collaboration in English for Specific Purposes classes [5]. These studies indicate that integrating social media can serve as a valuable tool for improving various aspects of English language learning.

Higher education has acknowledged the potential benefits offered by Web 2.0 technologies in enhancing student engagement, academic performance, the college experience, and pedagogical methods. Consequently, there has been a push for innovations and adjustments to keep pace with the changing educational sphere [11]. Social media platforms present opportunities for significant transformation, allowing teaching and learning practices to become more social, inclusive, and collaborative. Specifically, tools within social networking facilitate the process of knowledge creation by encouraging connections, networks, and social interactions. Additionally, social media has the capacity to support students in their learning endeavors [10]. The necessity of integrating social media into teaching and learning methodologies in higher education to enhance student engagement and pedagogy has become a significant focus for educators. Selwyn notes that many higher education institutions and educators are now feeling pressure to adapt to the prevalence of social media applications and users [9, p. 1]. In addition, scholars suggest that universities are well-suited to use social media practices to facilitate collaborative knowledge creation among students and the broader community. Several universities are actively exploring ways to support these emerging forms of learning through social media [6, p. 550].

Research relevance. Despite the growing number of social media users in Ukraine, there has been limited research exploring its potential in English language teaching and learning in Ukrainian educational institutions. Therefore, there is an urgent need for researchers to conduct studies to address this gap.

The **aim** of this study was to assess the viability of employing social media as a resource to support English language teaching and learning among Ukrainian students. The researcher sought to gain a

comprehensive understanding of the degree to which social media was integrated into the daily routines of students. This involved examining their familiarity with various social media platforms, the frequency of usage, and the study purposes for which they used them.

The research question was as follows: What are the perceptions of Ukrainian students regarding the potential of social media in the realm of English language teaching and learning?

Methodology and participants. The research methodology employed in this study involved the administration of a survey questionnaire to gather data from Ukrainian students regarding their perceptions and usage patterns of social media in the context of English language teaching and learning. It consisted of nine questions designed to elicit information on the types of social media platforms used for studying English, frequency of usage, perceived effectiveness for language skill improvement, motivation levels, collaboration with peers, interaction with educators, and examples of how social media has influenced their English studies. The questionnaire comprised multiple-choice questions, such as selecting social media platforms for English study and indicating targeted language skills, while Likert scales measured the frequency of social media use and agreement with statements. Additionally, open-ended questions solicited examples of social media motivational impact on English studies and opinions on integrating social media into English education at educational institutions. The research tool is available through the Google Form hyperlink: <https://forms.gle/PFDvc9TtTTYUk2dD9>.

The participants in this study comprised 22 first-year students enrolled at Admiral Makarov National University of Shipbuilding of Ukraine, specifically the Department of Applied Linguistics. The survey instrument was distributed electronically to participants, ensuring anonymity and confidentiality.

Discussion and interpretation of the results.

The results demonstrate a varied pattern of social media platform usage among the surveyed students for studying English. Instagram emerged as the most popular platform, with 20 out of 22 students indicating its usage. YouTube was also frequently employed, with 16 students reporting its usage. Facebook and Telegram were selected by 14 and 15 students respectively, indicating their significant role in language learning. Twitter, Quora, and TikTok were chosen by 10, 9, and 6 students respectively, while Skype, Discord, and Tandem were utilized by smaller numbers of students, with 4, 3, and 4 students respectively. Additionally, Reddit, LinkedIn, and HelloTalk were the least used platforms.

Figure 2 demonstrates the frequency of using social media for English studies. The outcomes to the 2nd question reveal varied patterns of social

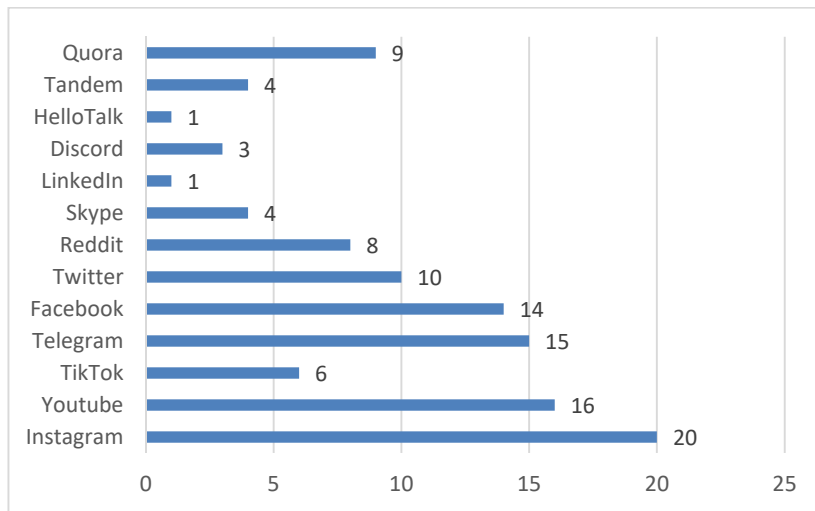

Fig. 1. Social media platforms used for studying English

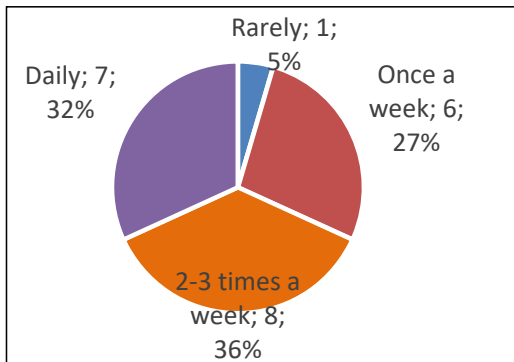

Fig. 2. Frequency of using social media for English studies

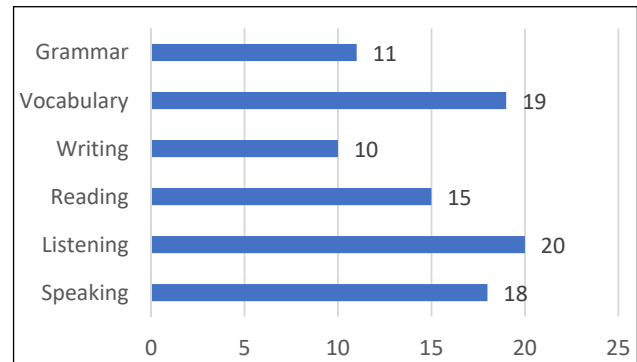

Fig. 3. Using social media for improving language skills

media usage for English studies among the surveyed students. The majority, comprising 8 students (36%), reported using social media for their English studies 2–3 times a week. A significant portion of students, 7 out of 22 (32%), reported using social media daily for English studies. 6 students (27%) indicated using social media once a week for their English studies, while only 1 student (5%) reported rarely using social media for this purpose.

The research findings to the statement on using social media for improving language skills are presented in Figure 3. They reveal that social media serves as a prevalent tool for enhancing various aspects of English language skills among the surveyed students.

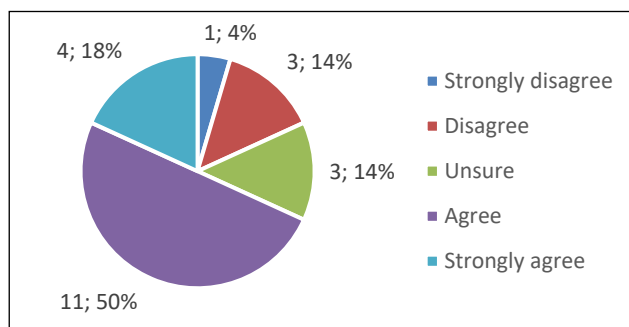
A vast majority of students, encompassing all 22 participants use social media for reading owing to the widespread usage for accessing written English content. A substantial proportion of students, 20 out of 22, employ social media for listening practice, which suggests their role in consuming audiovisual English materials. 18 students make use of social media for speaking practice engaging in conversational exchanges. 19 students state that they use social

media for vocabulary enhancement. However, the usage for grammar and writing practice appears to be comparatively lower, with only 11 and 10 out of 22 students respectively indicating their use of social media for these purposes.

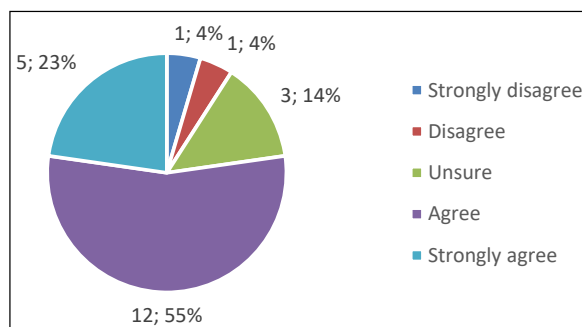
The results for the Likert-Scale statements are given in Figures 4–7.

The data of Figure 4 indicate that a significant portion of the surveyed students find engaging with social media for studying to be a source of motivation. Specifically, 11 out of 22 students (50%) agreed that social media serves as a motivating factor in their study endeavors, while an additional 3 students (14%) strongly agreed with this statement. On the other hand, only 1 student (4%) strongly disagreed, and 3 students disagreed (14%) with the notion that social media is motivating for their studies. Additionally, 3 students (14%) expressed uncertainty regarding this aspect. Thus, the findings suggest that for the majority of students, social media serves as a source of motivation.

Reacting to the statement about the progression of their English skills through the use of social media platforms (Figure 5), the majority of respondents,

Fig. 4. Engaging with social media for studying is a source of motivation for me

Fig. 5. My English skills have progressed through the use of social media platforms

totaling 17 students (78%), either agreed (12 students) or strongly agreed (5 students), proving a positive correlation between their social media usage and language skill enhancement. Conversely, only a small number of students, comprising 3 who were unsure and 2 who disagreed, expressed uncertainty or disagreement with this notion.

Figure 6 reflects the students' attitudes to the statement concerning the efficiency of collaborating with peers for group assignments through social media, the majority of respondents, totaling 19 students (73%), expressed agreement (14 students) or strong agreement (5 students).

This suggests that most students perceive social media as an effective platform for facilitating collaborative group work. Only a small number of students, 1 who disagreed and 2 who were unsure, expressed reservations or uncertainty regarding the efficiency of social media for group collaboration.

The data on the capability of social media platforms to facilitate communication with educators, given in Figure 7, demonstrates a mixed perspective among the surveyed students.

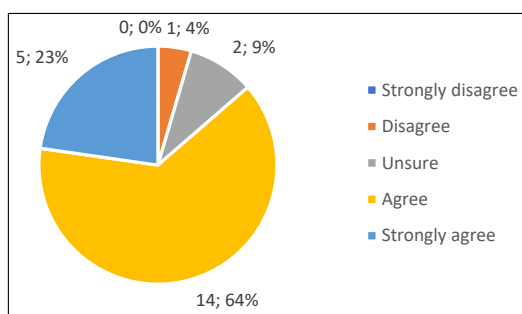
7 respondents (32%) expressed uncertainty about this aspect. Moreover, 7 students disagreed with the notion, indicating some skepticism regarding the effectiveness of social media for communication with educators. A combined total of 8 students (totaling 37%), comprising 5 who agreed and 3 who strongly agreed, perceived social media as an effective means

of communication with their educators. This suggests a relatively positive outlook on the potential of social media platforms for facilitating interactions between students and educators, despite some reservations expressed by a subset of respondents.

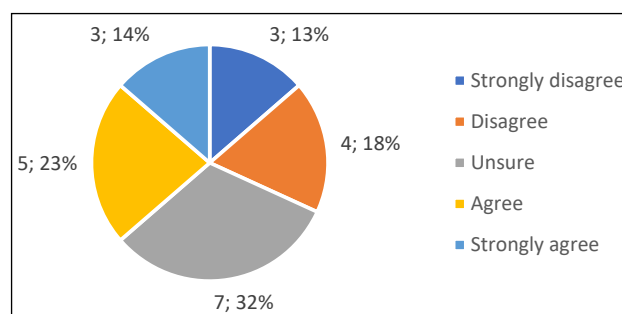
The last two questions elicited the information on how social media has motivated English studies and how educational institutions should integrate and promote social media in English teaching and studying.

The examples of how social media has motivated English studies, in the students' words, include accessing language learning apps for vocabulary practice, watching English-speaking YouTubers for listening comprehension, participating in online quizzes for vocabulary and grammar use, joining English language discussion groups on social media platforms, and following English language learning accounts for tips and resources.

The responses regarding how educational institutions should integrate and promote social media in English teaching and studying vary including incorporating social media-based assignments to encourage active engagement, organizing virtual language exchange programs with native speakers via social media platforms, providing access to educational content through institutional social media accounts, integrating more social media into classroom activities for collaborative learning, and providing professional development workshops

Fig. 6. Collaborating with my peers for group assignments is made quicker and more efficient through social media

Fig. 7. Social media platforms enable me to communicate with my educators

for teachers on using social media for language education organized by the university administration.

Conclusions. This study provides the information on the integration of social media into English language teaching and learning practices among Ukrainian students. The findings reveal diverse usage patterns of various social media platforms for language study purposes, with Instagram, YouTube, and Facebook as the most commonly used platforms. Moreover, social media appears to be a motivating factor for many students and contributes to the improvement of various language skills, particularly reading and listening comprehension. Despite some uncertainties and reservations, students generally view social media as an effective tool for collaborative learning and communication with peers, albeit with varying degrees of confidence in its potential use to interact with their teachers. The responses also offer useful suggestions for educational institutions that aim at enhancing the integration and promotion of social media in English language education. The findings highlight the importance of employing social media to improve student engagement, motivation, and learning outcomes in English language education.

REFERENCES:

1. Ariantini K. P., Suwastini N. K. A., Adnyani N. L. P. S., Dantes G. R., Jayantini I. G. A. S. R. Integrating social media into English language learning: How and to what benefits according to recent studies. *NOBEL: Journal of Literature and Language Teaching*. 2021. №12(1). P. 91–111.
2. Benson V., Avery B. Embedding Web 2.0 strategies in learning and teaching. *Web 2.0: The Business Model (Ch. 13)*/M. Lytras, E. Damiani & P. Ordóñez de Pablos (Eds.). New York, NY: Springer, 2009. P. 1–12.
3. Eberhardt D. Generation Z Goes to College: An Opportunity to Reflect on Contemporary Traditional College Students. *Journal of College and Character*. 2017. № 18(3). P. 221–223.
4. Elverici S.E. Can social media promote social presence and attitude in EFL classes? *Turkish Online Journal of Distance Education*. 2020. Vol. 22, № 1. P. 133–147.
5. Lailiyah M., & Putra S.P. Integrating the use of social media for group collaboration in ESP classroom. *English Teaching Journal: A Journal of English Literature, Language and Education*. 2022. P. 60–66.
6. Moskaliuk J., Kimmerle J. & Cress U. Wiki-supported learning and knowledge building: Effects of incongruity between knowledge and information. *Journal of Computer Assisted Learning*. 2009. № 25(6). P. 549–561.
7. Oxford R., & Oxford J. T. *Second language teaching and learning in the Net Generation*. Honolulu, HI: National Foreign Language Resource Center, University of Hawai'i at Mānoa, 2009. 240 p.
8. Piersiala L. Digital natives and their learning habits in acquiring knowledge. *European Conference on Knowledge Management*. 2023. № 24. P. 1069–1073.
9. Selwyn N. Social media in higher education. *The Europa World of Learning*. 2012. № 1. P. 1–10.
10. Ulla M. B., Perales W. F. & Tarrayo V. N. Integrating Internet-based applications in English language teaching: Teacher practices in a Thai university. *Issues in Educational Research*. 2020. № 30(1). P. 365–378.
11. Woods K., Gomez M., Arnold M.G. Using Social Media as a Tool for Learning in Higher Education. *Int. J. Web Based Learn. Teach. Technol*. 2019. № 14. P. 1–14.
12. Zainal Z., Rahmat N.H. Social Media and Its Influence on Vocabulary And Language Learning: A Case Study. *European Journal of Education Studies*. 2020. № 7. P. 1–18.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОКАЗНИКІВ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ І РУХОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

RELATIONSHIP INDICATORS OF PSYCHO-EMOTIONAL RESISTANCE AND MOTOR FITNESS OF SENIOR SCHOOL STUDENTS

У статті досліджено взаємозв'язок між показниками психоемоційної стійкості, загальної і спеціальної рухової підготовленості у боксі, вольових якостей та сили нервової системи учнів старшої школи. Результати педагогічного тестування засвідчують, що показники швидкісно-силових якостей та витривалості 16-річних юнаків та показники гнучкості та витривалості юнаків 17 років відповідають низькому рівню, інші рухові показники старшокласників відповідають середньому рівню компетентності, при цьому достовірної відмінності у руховій підготовленості між 16–17 річними юнаками не виявлено.

Кореляційний аналіз показав наявність взаємозв'язків між показниками загальної і спеціальної рухової підготовленості у боксі, вольових якостей та психоемоційного стану учнів старшої школи із показником сили нервової системи. Встановлено, що окремі рухові показники та вольові якості є корелятами психоемоційної стійкості учнівської молоді. При цьому зафіксовано достовірні зв'язки між рівнем стресу та показниками спритності, швидкісно-силових якостей, координаційно-силової та швидкісно-силової витривалості при $p \leq 0,05$. Також з'ясовано, що найбільшу стійкість до стресу проявляють старшокласники з високим рівнем розвитку спритності та координаційної витривалості при $p \leq 0,05$. Основними детермінантами рішучості учнів старшої школи є високий рівень їх стресостійкості, а також розвитку координаційно-силової та швидкісно-силової витривалості. Експериментально підтверджено, що стресостійкість особистості тісно пов'язана з типом нервової системи. Визначено, що юнаки, які мають сильну нервову систему, мають вищий рівень прояву спритності, швидкісно-силової та координаційно-силової витривалості. Показано, що старшокласники з сильною нервовою системою більш активніші, рішучі, володіють вищим рівнем стресостійкості та мають нижчий рівень стресу, ніж у їх однолітків із слабшою нервовою системою.

Ключові слова: учні старшої школи, фізичне виховання, бокс, стрес, психоемоційна стійкість, загальна і спеціальна рухова підго-

товленість, сила нервової системи, вольові якості.

The article examines the relationship between indicators of psycho-emotional stability, general and special motor training in boxing, willpower and nervous system strength of high school students. The results of pedagogical testing confirm that the indicators of speed-strength qualities and endurance of 16-year-old boys and the indicators of flexibility and endurance of 17-year-old boys correspond to a low level, other motor indicators of high school students correspond to an average level of competence, while there is a significant difference in motor readiness between 16–17-year-olds not found by young men.

Correlation analysis showed the presence of relationships between indicators of general and special motor training in boxing, willpower and psycho-emotional state of high school students with the indicator of nervous system strength. It was established that certain motor indicators and willpower are correlates of psycho-emotional stability of schoolchildren. At the same time, reliable relationships were recorded between the level of stress and indicators of dexterity, speed-strength qualities, coordination-strength and speed-strength endurance at $p \leq 0.05$. It was also found that high school students with a high level of development of dexterity and coordination endurance show the greatest resistance to stress at $p \leq 0.05$. The main determinants of the determination of high school students are a high level of their stress resistance, as well as the development of coordination-strength and speed-strength endurance. It has been experimentally confirmed that a person's stress resistance is closely related to the type of nervous system. It was determined that young men who have a strong nervous system have a higher level of dexterity, speed-strength and coordination-strength endurance. It has been shown that high school students with a strong nervous system are more active, determined, have a higher level of stress resistance and have a lower level of stress than their peers with a weaker nervous system.

Key words: high school students, physical education, boxing, stress, psycho-emotional stability, general and special motor readiness, strength of the nervous system, willpower.

УДК 373.5.015.31:796.8]:159.942.5-026.54(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.17>

Сіренко В.Г.,
аспірант кафедри теорії та методики
фізичного виховання
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Психоемоційна стійкість має велике значення, оскільки завдяки їй відбувається пристосування людини до нестабільних та незвичних умов зовнішнього середовища, що виступають як чинники стресів. Проте сучасне розуміння стресостійкості відійшло від суто біологічного і носить міждисциплінарний характер. Учні старшої школи, об'єднуючи контингент школярів, яких можна диференціювати за рівнем інтелектуальних здібностей, особистісними якостями,

соціальним становищем є такою групою, яка найбільше піддається різноманітним видам стресу (емоційним, інтелектуальним, фізіологічним), пов'язаним із віковою кризою, закінченням шкільного навчання, необхідністю визначення майбутнього та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що стійкість до психоемоційного стресу як якість особистості досліджували чимало психологів, фізіологів, фахівців із психології праці, інженерної психології та менеджменту. Зокрема, започаткував

учення і ввів термін «стрес» канадський талановитий вчений Г. Сельє. Його дослідження набуло подальшого розвитку у працях Р. Лазаруса, згодом чинники стресостійкості з'ясували: Л. Аболін, В. Бодров, О. Валушко, Н. Водоп'янова, Ю. Щербатих та ін.

Аналіз психоемоційного стану потребує врахування як значущості ситуації для суб'єкта, так і його особистісних характеристик. Під стресостійкістю зазвичай розуміють здатність організму адаптуватися та зберігати ефективність функціонування у ситуаціях, що загрожують безпеці людини, соціальному статусу, економічному благополуччю, міжособистісним відносинам тощ) [3]. Одна і та ж сама стресогенна подія може по-різному впливати на молодих людей різного віку в залежності від того, що вони вважають стресом. До найбільш розповсюджених причин стресу учнівської молоді відносять такі: вплив навколишнього середовища, великі навчальні навантаження підвищеної інтенсивності, конфлікти в оточенні [4]. Різні фізіологічні чинники і різні стресові ситуації можуть негативно впливати на вольову, мотиваційну, когнітивну сфери особистості, погіршувати соматичне та ментальне здоров'я, провокуючи виникнення психосоматичних захворювань [1; 6]. Враховуючи це, одним із завдань, що стоять перед сучасною українською школою, є формування психоемоційної стійкості школярів. При цьому очевидно, що стійкість до психоемоційного стресу залежить від загального фізичного стану, фізіологічних ресурсів, особливостей нервової системи та психіки людини. Д. Христенко і Д. Калашник [5] стверджують, що засоби фізичної культури позитивно впливають на емоційну сферу школярів на біохімічному (покращення настрою під час фізичних вправ через вивільнення ендорфінів) та психологічному (відволікання від негативних думок) рівнях, допомагають звільнитися від тривожності та стресу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри різноманітність наукових досліджень, пов'язаних із стресостійкістю як здатністю протистояти психоемоційному стресу, наукового пошуку потребує питання його

взаємозв'язку з показниками фізичного стану та вольової сфери школярів, зокрема рівнем загальної та спеціальної рухової підготовленості, вольовими якостями та властивостями нервової системи учнів як передумови формування психоемоційної стійкості засобами фізичної культури, підвищення ефективності функціонування організму в умовах стресу у процесі занять фізичними вправами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, завдання дослідження – визначити взаємозв'язок між показниками психоемоційної стійкості, загальної і спеціальної рухової підготовленості у боксі, вольових якостей та сили нервової системи учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати тестування учнів 10–11 класів засвідчують, що рівень рухової підготовленості учнів старшого шкільного віку невисокий (табл. 1). З'ясовано, що результати бігу 100 м, підтягування на перекладині, стрибка у довжину з місця, човникового бігу 4x9 м, піднімання тулуба в сід з положення лежачи за 1 хв, бігу на дистанцію 1500 м та нахилу вперед із положення сидячи в одинадцятикласників кращі, ніж у десятикласників. Однак достовірність різниці спостерігається лише в показниках піднімання тулуба в сід за 60 с ($p \leq 0,05$). Порівняння результатів рівня рухової підготовленості учнів 10 класів з орієнтовними нормативами навчальної програми «Фізична культура. 10–11 класи» (2022), показало, що показники бігу 100 м, підтягування на перекладині, піднімання тулуба в сід за 60 с, нахилу тулуба із положення сидячи відповідають середньому рівню компетентності. Пробігання дистанції 1500 м та стрибок у довжину з місця хлопці 10 класів виконують на результат, що відповідає низькому рівню компетентності. Порівняння даних човникового бігу 4x9 м з оціночною шкалою, запропонованою Т. Круцевич із співавторами [2], встановило, що учні 10-го класу виконали вправу на 3 бали.

Порівняння дані рухової підготовленості учнів 11 класу з нормативами чинної навчальної програми з фізичної культури показало, що такі вправи, як біг 100 м, піднімання тулуба в сід за 1 хв, підтягування на перекладині, стрибок

Таблиця 1

Характеристика загальної рухової підготовленості учнів старшої школи ($\bar{X} \pm S_x$)

Показники	Вік, років		p
	16, (n=18)	17, (n=22)	
Підтягування на перекладині, к-сть разів	8,26±0,63	9,38±0,71	>0,05
Човниковий біг 4x9 м, с	10,9±0,2	10,8±0,1	>0,05
Стрибок у довжину з місця, см	199,8±4,2	202±4,0	>0,05
Біг 100 м, с	15,31±0,18	15,11±1,21	>0,05
Піднімання тулуба в сід за 60 с, к-сть разів	36,12±1,23	41,93±1,56	≤0,05
Рівномірний біг 1500 м, с	7,51±0,39	7,29±0,21	>0,05
Нахил вперед із положення сидячи, см	7,43±1,54	9,68±1,96	>0,05

Таблиця 2

Характеристика рухової підготовленості старшокласників ($X \pm Sx$)

Показник	Вік, років		p
	16, (n=18)	17, (n=22)	
Швидкісно-силові якості рук (метання на дальність, м)	32,1±2,9	32,3±2,1	>0,05
Швидкісно-силова витривалість (стрибки на скакалці за 1 хв, разів)	92,1±4,9	92,7±4,2	>0,05
Координаційно-силова витривалість, тест Берпі, разів за 10 с	5,1±0,2	5,5±0,3	>0,05

у довжину з місця хлопці виконують на результат, що відповідає середньому рівню компетентності. Нахил тулуба вперед із положення сидячи, пробігання дистанції 1500 м хлопці 11 класів виконали на результати, що відповідають низькому рівню компетентності. Результати виконання човникового бігу 4x9 м хлопців 11 в середньому оцінюються у 3 бали.

Отже, показники швидкісно-силових якостей та витривалості 16-річних юнаків та показники гнучкості та витривалості юнаків 17 років відповідають низькому рівню.

Також досліджено рівень спеціальної рухової підготовленості школярів старшого віку у боксі (табл. 2). Так, пріоритетними для оцінки обрано координаційні, силові та швидкісно-силові здібності юнаків, які займаються боксом. Щодо стрибків на скакалці за 1 хв, то в учнів 10 класу ці показники достовірно нижчі, ніж у школярів 11 класу і становлять 92,1±4,9 разів та 92,7±4,2 разів відповідно при $p \leq 0,05$. У метанні тенісного м'яча з дальність середній результат в юнаків 16 років складає 32,1±2,9 м, тоді як у школярів 17 років він становить 32,3±2,1 м при $p \leq 0,05$. Для комплексного оцінювання швидкісно-силових прараметрів та координації рухів використовували функціональну і динамічну силову вправу (тест Берпі за 10 с), результати в учнів 10 і 11 класів хоча і дещо відрізняються, однак відмінність у них не достовірна і складає 5,1±0,2 разів і 5,5±0,3 разів відповідно (при $p \leq 0,05$).

Необхідно відмітити, що психоемоційна стійкість являє собою модель взаємовпливу здібностей, навичок, умінь людини утримувати емоційні, вольові та когнітивні процеси, а також процеси діяльності в рівноважних станах. Отже, дослідження організму учнівської молоді як цілісної динамічної системи передбачає вивчення не тільки розвитку її підсистем, а й взаємозв'язків, що відтворюють її структуру як цілісного організму. На підставі аналізу цих взаємозв'язків можна визначити інформативні показники, педагогічний вплив на які дасть можливість розвивати необхідні нам характеристики організму школяра. При цьому відомо, що надійність будь-якої системи залежить від наявності великої кількості взаємозв'язків якісного рівня. Тому з метою вивчення взаємозв'язків показників загальної і спеціальної рухової підготовленості, вольових якостей, сили нервової

системи та психоемоційного стану учнів старшої школи було здійснено кореляційний аналіз, визначено компоненти психоемоційної стійкості школярів 10–11 класів.

Встановлено, що рівень загальної і спеціальної рухової підготовленості старшокласників у багатьох показниках корелює з рівнем стресостійкості. При цьому тісний достовірний кореляційний зв'язок виявлено між рівнем стресу і показниками спритності (човниковий біг 4x9 м) $r=0,39$, швидкісно-силовими якостями (стрибок у довжину з місця) $r=-0,44$, з координаційно-силовою витривалістю (тест Берпі) $r=-0,32$ та швидкісно-силовою витривалістю (стрибки на скакалці 1 хв) $r=-0,54$ ($p \leq 0,05$). Також встановлено, найбільшу стійкість до стресу проявляють старшокласники з високим рівнем розвитку спритності та координаційно-силової витривалості. Так, виявлено високу кореляцію між стресостійкістю і показниками у човниковому бігу 4x9 м ($r=0,33$) і у тесті Берпі ($r=0,41$) при $p \leq 0,05$. Основними детермінантами рішучості учнів старшої школи є високий рівень їх стресостійкості, а також розвитку координаційної і швидкісно-силової витривалості. Зокрема, встановлено високу кореляцію показників рішучості зі стресостійкістю ($r=0,55$), а також з результатами у стрибках на скакалці ($r=0,34$) і у тесті Берпі ($r=0,42$) при $p \leq 0,05$.

Оскільки сила нервових процесів є базисною властивістю, що відповідає за енергетику вищої нервової діяльності і, насамперед, визначає такі життєво важливі якості, як витривалість та працездатність, підтримка високої концентрації уваги та розумової продуктивності, а також пов'язана оберненим зв'язком з чутливістю нервової системи, тому розповсюдження дістала гіпотеза Б.М. Теплової (1963) про залежність між абсолютною чутливістю, реактивністю і силою нервових процесів. Як властивість стресостійкості сила нервових процесів характеризує здатність нервової системи людини витримувати короточасні, але максимально потужні сигнали та бути здатною адекватно реагувати на них.

Отже, на сьогоднішній день стає актуальними питання щодо участі у формуванні психоемоційної стійкості нервової регуляції і те, як реалізуються при стресі і прояву різних рухових якостей типологічні особливості центральної нервової системи. За допомогою кореляційного аналізу визначено взаємозв'язок між показником сили нервової

системи, руховими і вольовими показниками учнів старшої школи (табл. 4).

Таблиця 4

Взаємозв'язок між показником сили нервової системи, руховими і вольовими показниками старшокласників (хлопці, 10–11 клас, n=40)

Показник	Результативна ознака (сила НС)
Спритність (човниковий біг 4x9 м, с)	0,38
Швидкісно-силова витривалість (стрибки на скакалці за 1 хв, к-сть разів)	-0,41
Координаційно-силова витривалість, тест Берпі, к-сть разів за 10 с	-0,52
Активність (методика САН), бали	-0,47
Рішучість (методика Джерелюк), бали	-0,45
Рівень стресу (тест Щербатих), бали	0,63
Стресостійкість (Бостонський тест), бали	0,67

Встановлено, що юнаки, які мають сильну нервову систему показують кращі результати в човниковому бігу 4x9 м, що свідчить про сильний взаємозв'язок спритності з силою нервової системи ($r=0,38$ при $p\leq 0,05$). Виявлено прямо обернені достовірні взаємозв'язки з швидкісною і координаційно-силовою витривалістю. Відповідно, встановлено сильну кореляцію сили нервової системи зі стрибками на скакалці $r=-0,38$ та тестом Берпі $r=-0,5$ при $p\leq 0,05$. Наші дослідження підтверджують, що зниження працездатності при стресі від стомлення (при тривалій одноманітній діяльності) виникає у випробовуваних із слабкою нервовою системою раніше, ніж у осіб з сильною нервовою системою.

Показано, що старшокласники з сильною нервовою системою більш активніші ($r=-0,47$ при $p\leq 0,05$), рішучі ($r=-0,45$ при $p\leq 0,05$), володіють вищим рівнем стресостійкості ($r=0,67$ при $p\leq 0,05$) та мають нижчий рівень стресу ($r=0,63$ при $p\leq 0,05$), ніж у їх однолітків із слабшою нервовою системою.

Отже, в результаті дослідження підтверджено факт, що стресостійкість тісно пов'язана з типом нервової системи. Як зазначав В. Мерлін [3], психіка – це властивість нервової системи, а отже, індивідуально-типологічні властивості психіки, зокрема її темперамент, зумовлюють індивідуальні властивості нервової системи. Розглядаючи природу стресостійкості та її взаємозв'язок із темпераментом, Я. Овсяннікова [5] зауважує, що на рівні темпераменту рисою, що зумовлює виникнення нестійкості, є підвищена емоційність. Тому емоційна врівноваженість детермінує стресостійкість особистості.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Встановлено,

що окремі рухові показники та вольові якості є корелятами психоемоційної стійкості учнівської молоді. При цьому зафіксовано достовірні зв'язки між рівнем стресу та показниками спритності, швидкісно-силових якостей, координаційно-силової та швидкісно-силової витривалості при ($p\leq 0,05$). Також з'ясовано, що найбільшу стійкість до стресу проявляють старшокласники з високим рівнем розвитку спритності та координаційної витривалості при $p\leq 0,05$. Основними детермінантами рішучості учнів старшої школи є високий рівень їх стресостійкості, а також розвитку координаційно-силової та швидкісно-силової витривалості. Експериментально підтверджено, що стресостійкість особистості тісно пов'язана з типом нервової системи. Визначено, що юнаки, які мають сильну нервову систему, мають вищий рівень прояву спритності, швидкісно-силової та координаційно-силової витривалості. Показано, що старшокласники з сильною нервовою системою більш активніші, рішучі, володіють вищим рівнем стресостійкості та мають нижчий рівень стресу, ніж у їх однолітків із слабшою нервовою системою.

Перспективи подальших розвідок передбачаються у напрямку обґрунтування та розробки методики формування психоемоційної стійкості учнів старшої школи засобами боксу у процесі фізичного виховання. А також визначення педагогічних умов підвищення ефективності освітнього процесу на уроках фізичної культури старшокласників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кравцов Д. Р. Поняття стресу та психологічної стійкості в межах різних теоретичних підходів. Габітус. 2020. Вип. 18. Т. 1. С. 112.
2. Круцевич Т.Ю., Воробйов М.І., Безверхня Г.В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді: навч. посіб. Київ: Олімпійська література, 2011. 224 с.
3. Куліш О.В. Особливості формування стресостійкості у студентів-психологів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: психологічні науки. 2015. № 126. С. 87–91.
4. Сучасні методи і засоби для визначення і діагностування емоційного стресу: монографія / за заг. ред. О. П. Мінцера. Вінниця: ВНТУ, 2010. 228 с.
5. Федорова Я.В. Стрес та його роль в навчальній діяльності студента. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. Вип. 39(4). С. 290–294.
6. Христенко Д.О., Калашник Д.С. Фізична активність як чинник емоційної стійкості майбутніх учителів фізичної культури. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/fizichna-aktivnist-yak-chinnik-emociyno-stiykosti-maybutnihuchiteliv-fizichno-kulturi284848.html>.
7. Шпак М.М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. Габітус. Вип. 2022. С. 199–203.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

POPULARIZATION OF THE ENGLISH LANGUAGE IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Стаття присвячена актуальному питанню інтенсифікації навчання та викладання англійською мовою у закладах вищої освіти України. Основна увага зосереджується на перспективах розвитку освіти, науки та країни в цілому у разі покращення рівня викладання та володіння іноземною мовою на всіх етапах навчання. Наводяться аргументи на користь того, що інтенсифікація впровадження англійської мови у навчальний процес та підвищення загального рівня володіння іноземною мовою дозволить українським університетам зайняти гідне місце на глобальній освітній арені і підвищити свій міжнародний престиж. Висвітлюються результати накопиченого досвіду інших країн на їх шляху інтенсифікації англійської мови в сфері освіти. Наводиться низка переваг та недоліків переходу викладання профільних дисциплін з рідної мови на іноземну. Після аналізу наукових джерел теоретико-методичного характеру у статті надається резюмований огляд сучасних тенденцій, зокрема: трансформація змісту освіти в Україні з урахуванням сучасних вимог та потреб суспільства; впровадження універсальних рівнів англійської мовної компетентностей, які відповідають міжнародним стандартам; врахування рекомендацій Британської Ради в Україні та Ради Європи щодо вивчення англійської мови. У якості висновків сформульовано та визначено перспективи подальших досліджень, які включають в себе створення теоретичної основи для впровадження нового підходу до навчання та викладання англійською мовою в українських ЗВО. Зазначається, що такий підхід має на меті зробити англійську мову універсальним інструментом для спілкування і навчання, не стаючи на заваді гарному володінню українською мовою та не загрожуючи українській культурі. Наразі стаття вимагає подальших досліджень та експериментів, які б включали часткову або повну імплементацію в освітній процес запропонованих принципів.

Ключові слова: англійська мова, викладання, методи навчання, заклади вищої освіти, євроінтеграція.

The article is devoted to the topical issue of intensification of learning and teaching in English in higher education institutions of Ukraine. The main attention is focused on the prospects for the development of education, science and the country as a whole in case of improving the level of teaching and proficiency in a foreign language at all stages of education. Arguments are presented in favor of the fact that intensifying the introduction of English into the educational process and improving the overall level of foreign language proficiency will allow Ukrainian universities to take a worthy place in the global educational arena and increase their international prestige. The results of the accumulated experience of other countries on their way to intensifying English in education are highlighted. The article presents a number of advantages and disadvantages of switching the teaching of specialized disciplines from the mother tongue to a foreign language. After analyzing scientific sources of a theoretical and methodological nature, the article provides a summary of current trends, in particular: transformation of the content of education in Ukraine with due regard to modern requirements and needs of society; introduction of universal levels of English-language competencies that meet international standards; taking into account the recommendations of the British Council in Ukraine and the Council of Europe on learning English. As conclusions, the article formulates and identifies prospects for further research, which include the creation of a theoretical basis for the implementation of a new approach to learning and teaching in English in Ukrainian higher education institutions. It is noted that such an approach aims to make English a universal tool for communication and learning without hindering good command of the Ukrainian language and without threatening Ukrainian culture. The article calls for further research and experiments that would include partial or full implementation of the proposed principles in the educational process.

Key words: English language, teaching, teaching methods, higher education institutions, European integration.

УДК 811.111-048.53:37.018(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.18>

Уварова Т.Ю.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми. У сучасному мінливому світі університети опинилися перед викликом глобалізації освіти і науки. Глобалізація створює умови для інтернаціоналізації освіти, внаслідок чого університети стають ключовими учасниками цього процесу на всій планеті.

Одним із факторів глобалізації є домінування англійської мови – вона стала спільною мовою сучасної науки та освіти. Більшість провідних університетів у всьому світі, за рідкими винятками, пропонують навчання англійською мовою. Навіть ті країни, де англійська не є мовою спілкування, намагаються залучити більше студентів, або принаймні уникнути зменшення їх кількості,

розширюючи спектр освітніх послуг, що надаються англійською мовою.

У світлі глобалізації Україна визнає англійську мову ключовою компетенцією, необхідною для успішної інтеграції та розвитку економіки, а також для міжнародного спілкування та вступу в європейський освітній, науковий та професійний простір. Потреба в оволодінні англійською мовою для розширення освітніх та професійних можливостей людини відображена в ряді національних стратегій та ініціатив України [1, с. 79].

Проте важливо пам'ятати, що кожен процес має як свої переваги, так і недоліки. Популяризація англійської мови в закладах освіти може мати

свої позитивні сторони, але в той же час викликати певні хвилювання. Наприклад, це може призвести до скорочення навчання українських дисциплін. Крім того, важливо усвідомити, що приділення уваги тільки іноземній мові, чи навчання студентів дисциплінам професійного спрямування переважно іноземною мовою можуть призвести до значних прогалин у знаннях.

Аналіз попередніх досліджень. Серед зарубіжних вчених, які проводили дослідження методів викладання англійської мови, визначаємо Р. Ярмухамедова, П. Шмітт (P. Schmitt), Г. Хьоніг (H. Hönl), М. Шелл-Горнбі (M. Snell-Hornby), Б. Фрезер (B. Fraser). Основні принципи викладання іноземних мов на основі власного досвіду та досліджень були розроблені такими вітчизняними вченими, як Ю. Жлуктенко, К. Ганшина, М. Цветкова, О. Бернадська, І. Рахманов та інші.

Т. Аношкова доречно відзначає, що досліджуючи інноваційні тенденції у викладанні іноземної мови в контексті євроінтеграції, необхідно враховувати зміни, що відбуваються в суспільстві та потреби студентів у засвоєнні мови для ефективної комунікації в європейському контексті. На її думку, зміни в соціокультурній сфері визначили вивчення іноземних мов як одне з ключових завдань для майбутніх фахівців, що зумовило необхідність модернізації системи вищої освіти. Оскільки процес навчання та засвоєння іноземною мовою вважається складнішим, ніж аналогічні процеси рідною мовою, такий спосіб навчання заслуговує на більшу увагу та ретельний аналіз [2].

О. Іщенко та О. Матвійс, враховуючи досвід навчання іноземними мовами у контексті приєднання нашої держави до європейського освітнього простору, вказують на необхідність узяти за основу певний шаблон європейських країн у викладанні англійською мовою. Цей підхід передбачає використання практичних стратегій, спрямованих на розвиток основних компетентностей сучасних студентів, та акцент на їх здатність до самостійного навчання та самовдосконалення [5, с. 4]. Мова йде про те, що студенти мають бути готові не тільки сприймати і розуміти необхідний матеріал, а також працювати самостійно. В той же час можна зрозуміти певні хвилювання щодо витіснення англійською мовою української не тільки із наукового життя, а і з повсякденного спілкування.

Враховуючи зазначені протиріччя та невіршені дидактичні завдання, можна вважати, що тема «Популяризація англійської мови в українських закладах вищої освіти: переваги та недоліки» є дійсно актуальною і потребує подальшого наукового вивчення та обговорення.

Формулювання цілей статті. Мета цього дослідження полягає у проведенні аналізу теоретико-методичних досліджень, що стосуються викладання іноземних мов, зокрема англійської,

а також переваг і недоліків інтенсивного впровадження англійської мови в український освітній простір. При цьому частковими цілями є узагальнення й резюмування накопиченого досвіду інших країн на шляху англійської освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки навчання та викладання англійської мови в українських закладах вищої освіти загалом узгоджено з «Концептуальними засадами державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти» [6]. Це – низка рекомендацій, яка була розроблена на підґрунті досліджень у рамках проекту «Англійська мова для університетів» [3, с. 113], результати яких послужили основою для спільної роботи Міністерства освіти і науки України та Британської Ради в Україні. Відповідно до згаданих вище «Концептуальних засад», були розроблені методичні рекомендації, які на сьогоднішній день забезпечують якісне навчання, викладання та використання англійської мови в установах вищої освіти України.

Зокрема, сучасний розвиток англійської мови в системі вищої освіти України передбачає:

– Збільшення обсягу та підвищення рівня викладання англійської мови як іноземної, зокрема англійської спеціалізованої мови для професійного спрямування (English for Special Purposes – ESP).

– Впровадження викладання фахових дисциплін англійською мовою як частини україномовних навчальних програм (English as Medium of Instruction for Ukrainians – EMI-u).

– Забезпечення повної освітньої програми англійською мовою для іноземних студентів (English as Medium of Instruction for Foreigners – EMI-f).

Методичні рекомендації затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 25.07.2023 за № 898 [4].

Згодом, восени 2023 року, ВР України підтримала зміни до проекту закону «Про застосування англійської мови в Україні» [7]. Новий законопроект отримав підтримку Міністерства Освіти, зокрема, голови МОН, який зазначив, що на користь інтенсифікації використання англійської мови в системі освіти говорять багато факторів. Наприклад, саме англійською мовою публікуються усі сучасні дослідження. Тому можна сміливо назвати англійську мову мовою освіти. До того ж гарні знання цієї мови дають можливості для проходження іноземних освітніх курсів та програм. І нарешті, англійська мова – мова глобального світу та стратегічних партнерів сучасної України.

Водночас, вивчення досвіду інших європейських країн, де англійська мова також відіграє ключову роль у вищій освіті, може бути корисним для України. Ці країни вбачають у використанні

англійської мови можливість стати більш міжнародними та конкурентоспроможними, а також наблизитися до світових стандартів. Використання англійської мови як засобу міжнародного спілкування в навчальних закладах сприяє інтернаціоналізації університетської спільноти, проведенню спільних наукових досліджень та обміну ідеями між вченими з різних країн. Такий підхід дозволить українським університетам зайняти гідне місце на глобальній освітній арені і підвищити свій міжнародний престиж.

Наразі англійська мова стала не лише мовою науки в галузі природничих наук, а й у галузі соціальних і гуманітарних наук. Вона визнана як мова захисту дисертацій для отримання ступеня PhD. Більшість академічних конференцій та журналів також функціонують англійською мовою. У Європі поширенню англомовних освітніх програм сприяли такі масові програми академічної мобільності, як Erasmus.

У багатьох країнах лідери освіти закликають до розвитку англомовної освіти з метою приваблення іноземних студентів та створення міжнародного навчального середовища для місцевих студентів. Якщо раніше англійська мова використовувалася переважно в програмах магістратури, то зараз її все частіше впроваджують на рівні бакалаврату. У багатьох країнах навчання англійської мови також стає одним із пріоритетних напрямів розвитку дошкільної та шкільної освіти.

Крім очевидних переваг в інтенсифікації використання англійської мови у вищій освіті, важливо враховувати певні недоліки навчання англійською. Незважаючи на те, що багато хто підтримує наявність англійської як інструменту міжнародного спілкування, деякі науковці та освітяни вважають, що англізація освіти вносить дисонанс в освітнє середовище. Багато дослідників вказують на небезпеку гегемонії англійської мови, яка може призвести до гомогенізації наукових тем і інтересів у всьому світі.

Існує страх втрати культурного капіталу та загроза для національних мов, особливо у випадку невеликих країн. Проблемою в англомовних країнах, а також у тих, де використання інших мов є поширеним, стає ризик втрати якості освіти при використанні англійської як мови навчання. Це пов'язано з недостатнім рівнем володіння англійською як студентами, так і викладачами.

Є уявлення, що навчання іноземною мовою сприяє розвитку міжкультурної компетентності або «культурної гібридизації» серед студентів. Однак навчання англійською мовою не завжди призводить до цього. Деякі дослідники стверджують, що використання англійської мови в міжнародній освіті та науці лишається лише інструментом комунікації та засобом отримання знань, а не засобом передачі культурних цінностей. Багато дослідників

також вказують на те, що навчання англійською мовою місцевим студентам збільшує відстань між закладами вищої освіти і суспільством і не сприяє готовності випускників до працевлаштування у рідній країні та використання рідної мови. Натомість, під час навчання студенти відразу зорієнтовані на пошук подальшої роботи за кордоном, в англомовних країнах.

З вищесказаного очевидно, що в університетському середовищі, яке спрямовується на інтернаціоналізацію, з'являється іншомовний аспект. Здається, що зростає значення іноземних мов загалом, зокрема англійської, у компетентнісному профілі студентів, викладачів та адміністративного персоналу університету. Однак не слід забувати, що також важлива мова країни, де проводиться навчання. Дослідники підкреслюють, що зі зростанням рівня володіння мовою країни навчання зростає задоволеність студентів отриманою освітою. Видається, що культурна установка університету повинна спрямовуватися на формування культури полімовного, мультикультурного спілкування.

Україна має значний досвід привертання іноземних студентів до навчання в українських вишах, а також деякі навчальні заклади проводили навчання за деякими профілями англійською мовою. Проте саме знання мови країни навчання, у цьому випадку української, сприяло культурній та соціальній адаптації та інтеграції іноземних студентів. Знаходження в україномовному соціальному середовищі передбачало володіння українською мовою, хоча б на базовому рівні. Важко було б існувати в мовному вакуумі та вести повноцінний спосіб життя. Крім того, для українських студентів навчання англійською в Україні може призвести до відчуження від власної культури та мови.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що однією з ключових цілей реформування системи вищої освіти є активне впровадження англомовного викладання різних дисциплін у закладах вищої освіти України, як засіб забезпечення інтеграції системи вищої освіти в Україні у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір. Але в той же час використання англійської мови в українському освітньому середовищі має бути обмеженим розумними рамками. Іншими словами, українські виші повинні використовувати англійську мову у викладанні з метою збагачення змісту, а не з комерційних міркувань, і надавати більше уваги вивченню інших мов, зокрема рідної.

Теоретичні спостереження, викладені у цій публікації, можуть стати основою для практичного втілення новітніх тенденцій в українських навчальних закладах. Проте для цього вони потребують апробації та практичних експериментів

з впровадження навчання англійською мовою у закладах вищої освіти. Докази, які були висловлені в статті, можуть стимулювати та мотивувати українських науковців та досвідчених викладачів вищих навчальних закладів вносити зміни в зміст і методи навчання і викладання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрощук А. Викладання англійської мови в університетах України в контексті євроінтеграції: системний підхід / EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society Issue 3(II), 2019. С. 74–86. DOI: 10.38014/ehs-ss.2019.3-II.06 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/970096.pdf> (дата звернення: 19.03.2024 р.).
2. Аношкова Т. Інноваційні тенденції у викладанні іноземної мови в контексті Євроінтеграції. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/anoshkova_innovatsiini.pdf. (дата звернення: 24.03.2024 р.).
3. Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів» / Род Болайто, Річард Вест. – К.: «Видавництво «Сталь», 2017. – 154 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/2017-10-04_ukraine_-_report_h5_ua.pdf (дата звернення: 20.03.2024 р.).
4. Закон України «Про освіту» від 25.07.2023 р. № 898 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/64c/20b/aae/64c20baaec4b3448883937.pdf> (дата звернення: 24.03.2024 р.).
5. Іщенко О., Матвіяс О. Вивчення англійської мови в умовах вступу України у європейський освітній простір. Вісник Львівського університету. 2009. № 25. С. 353–357.
6. Проект. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/2019-06-24-proekt-konts-angl-movi-1.docx> (дата звернення: 24.03.2024 р.).

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRAINERS-TEACHERS

У статті охарактеризовано проблему формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів в умовах закладу вищої освіти. Проаналізовано Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, вказано на перелік загальних компетентностей випускника, з-поміж яких виокремлено здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово та володіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій. Узагальнено сучасні наукові розвідки з означеної проблеми, з'ясовано зміст ключових понять «компетентність», «комунікативна компетентність». Сформульовано мету статті, що полягала в обґрунтуванні шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі навчання в закладах вищої освіти. Запропоновано авторське бачення комунікативної компетентності тренера-викладача, що виявляється у здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими, дотримуючись ustalених норм літературного мовлення, уживання формул мовленнєвого етикету, доречного використання невербальних засобів спілкування, необхідних для якісної організації навчально-тренувального процесу та його результативності. Виокремлено складові комунікативної компетентності тренера-викладача, до яких віднесено логічну, змістовну, послідовну побудову процесу спілкування, налагодження належної взаємодії із спортсменами, виваженість та психологічну витримку, уникнення конфліктних ситуацій, толерантність, володіння фаховою термінологією та уміння доступно пояснити її зміст. Розглянуто шляхи формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів на заняттях із фахових дисциплін. Запропоновано введення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також використання комунікативних тренінгів. Наведено приклади вправ на удосконалення процесу комунікації, ситуативні завдання, вирішення яких вимагає належної побудови спілкування в соціумі. Закцентовано увагу на необхідності дотримання норм і правил мовленнєвого етикету.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, тренер-викладач, компетентність, комуніка-

тивна компетентність, ситуативні вправи і завдання.

The article describes the problem of forming the communicative competence of future trainers-teachers in the conditions of a higher education institution. The Standard of Higher Education in the specialty 017 Physical Culture and Sports for the first (bachelor's) level of higher education was analyzed and the list of general competencies of the graduate was indicated, among which the ability to communicate in the state language both orally and in writing and the ability to use information and communication technologies were distinguished. Modern scientific research on the specified problem is summarized, key concepts "competence", "communicative competence" were clarified. The purpose of the article was formulated, which consisted in substantiating the ways of forming the communicative competence of future trainers-teachers in the process of training in institutions of higher education. The author's vision of the communicative competence of the trainer-teacher is offered, which consists of the ability to effectively interact with others, observing the established norms of literary speech, the use of speech etiquette formulas, the appropriate use of non-verbal means of communication, which are necessary for the high-quality organization of the educational and training process and its effectiveness. The components of the communicative competence of a coach-teacher are singled out, which include the logical, meaningful, consistent construction of the communication process, the establishment of proper interaction with athletes, the possession of professional terminology and the ability to easily characterize its content, equanimity and psychological endurance, avoidance of conflict situations, tolerance. Ways of forming the communicative competence of future trainers-teachers in classes on professional disciplines are considered. It is offered to carry out exercises and tasks of reproductive, research content, solving micro-situations, as well as communicative trainings. Examples of exercises to improve the communication process, situational tasks, the solution of which requires the proper construction of communication in society are given. Attention is focused on the need to observe the norms and rules of speech etiquette.

Key words: students of higher education, trainer-teacher, competence, communicative competence, situational exercises and tasks.

УДК 37-048.35: 37.091.12.011.3-051+796.077.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.19>

Хома Т.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри фізичного виховання
Державного вищого навчального
закладу «Ужгородський національний
університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти спрямовані на підготовку високопрофесійного, конкурентоспроможного фахівця, здатного швидко і якісно реагувати на зміни в соціокультурному просторі, адаптуватися до потреб суспільства. Діяльність тренера-викладача має свої особливості, позаяк вимагає чітко спланованої організації навчально-тренувального заняття, пошуку ефективних та якісних методів тренування, що

сприятимуть покращенню спортивних результатів, виробленню техніки й тактики у певному виді спорту.

Стандартом вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначено перелік загальних компетентностей випускника, з-поміж яких окреслено здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово та володіння навичками використання інформаційних

і комунікаційних технологій [8]. У зв'язку з цим, у педагогічній науці не вичерпує своєї актуальності проблема удосконалення комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, формування мотивації до саморозвитку й збагачення власного комунікативного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування комунікативної компетентності фахівців фізичної культури і спорту є предметом дослідження низки науковців. Комунікативну діяльність тренера В. Данилко, В. Толкач, М. Данилко аналізують з точки зору практичного аспекту й включають до складу основних комунікативних умінь встановлення контакту між людьми; прогнозування конфліктних ситуацій та їх уникнення; нормативне уживання усного мовлення, зокрема формул звертання; розуміння психологічного стану спортсменів; керування власною поведінкою в процесі спілкування з людьми [4].

Професійні складники, здатні вплинути на успішність у роботі фітнес-тренера, узагальнені в дослідженнях Н. Пастушкової, яка виокремлює з-поміж усіх педагогічну майстерність, харизму, креативність, впевненість у собі, комунікабельність, уміння безконфліктного спілкування [7].

Погоджуємося з думкою Н. Беседи, О. Воробйова, що рівень вмотивованості студентів до розвитку комунікативної компетентності залежить від визначення власних очікувань. З цією метою на заняттях зі здобувачами вищої освіти рекомендується впроваджувати тренінгові технології, за допомогою яких «підвищується результативність формування комунікативної компетентності фахівців фізичної культури і спорту, розвивається в них здатність до самоконтролю над власною соціальною поведінкою, розуміння поведінки суб'єктів спілкування й оволодіння механізмами ефективної професійної комунікації» [1, с. 168]. Комунікативні уміння є невід'ємною складовою процесу адаптації тренерів-викладачів до майбутньої фахової діяльності.

Професійна діяльність тренера спрямована не тільки на розвиток фізичних якостей і функціональних особливостей організму спортсмена, а й на виховання сучасної всебічно розвиненої особистості, тому уміння ефективно комунікувати підвищує результативність співпраці.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі навчання в закладах вищої освіти. Завдання: розкрити сутність ключового поняття «комунікативна компетентність», визначити види робіт, спрямованих на формування комунікативної компетентності фахівців з фізичної культури і спорту на заняттях з фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Визначимо зміст ключових понять «комунікативність»,

«комунікативна компетентність», розглянемо їх як складові педагогічного процесу. За Коротким словником актуальних педагогічних термінів поняття «комунікативність» трактується, як «професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування» [5, с. 19]. Комунікативна компетентність описується в наукових розвідках Л. Мамчур і розглядається з позиції здатності індивіда контактувати в соціумі, мати сформовану сукупність знань, умінь та навичок вербального й невербального спілкування з метою сприйняття й відтворення дійсності, враховуючи ситуацію спілкування [6].

На основі аналізу й узагальнення наукових досліджень Г. Грибан визначає зміст поняття «професійно-комунікативна компетентність», як «синтез знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійних особистих якостей, які набуваються під час навчання здобувача у закладі вищої освіти та практичної діяльності» [2, с. 3]. Базуючись на характеристиці ключової дефініції, автор виокремлює професійно-комунікативну компетентність сучасного тренера й трактує її як «інтегративне особистісне утворення, яке розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, рішучість, об'єктивність, толерантність, організованість, цілеспрямованість, ініціативність, сміливість тощо) сучасного тренера, котрі дозволяють встановлювати психологічний контакт із спортсменами, їхніми батьками та колегами; логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організовувати педагогічно доцільну взаємодію в навчально-тренувальному середовищі; виховувати гармонійно розвинену особистість, творчо вирішувати педагогічні завдання, що виникають у навчально-тренувальному процесі та під час спортивних змагань» [2, с. 3]. Йдеться про сформованість мовленнєвих умінь і навичок, здатність до самоаналізу та самоконтролю в організації навчально-тренувального процесу.

Ми розглядаємо комунікативну компетентність тренера-викладача як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, дотримуючись усталених норм літературного мовлення, уживання формул мовленнєвого етикету, доречного використання невербальних засобів спілкування, необхідних для якісної організації навчально-тренувального процесу та його результативності. До складових комунікативної компетентності тренера-викладача відносимо логічну, змістовну, послідовну побудову процесу спілкування, налагодження належної взаємодії із спортсменами, володіння

фаховою термінологією та уміння доступно охарактеризувати її зміст, вираженість та психологічну витримку, уникнення конфліктних ситуацій, толерантність.

Формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, на нашу думку, здійснюється через проведення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також комунікативних тренінгів.

Завдання репродуктивного характеру спрямовані на формування культури мовлення, розвитку процесів запам'ятовування, вироблення мовленнєвої практики, важливої для спілкування зі спортсменами, пояснення методики відпрацювання певних фізичних якостей. Наведемо приклади завдань, що проводились на практичних заняттях з дисципліни «Педагогіка фізичного виховання і спорту».

Фаховий глосарій. Студентам пропонувалося доповнити визначення спортивної термінології, як-от: «Визначальна ланка техніки рухів – найважливіша частина...» або відтворити пропущений зміст поняття: «Загальнопідготовчі вправи – рухові дії, які є переважно... спрямовані на створення основи для наступного вдосконалення у спортивній діяльності...» [3].

Викладач надавав студентам частковий інструктивний опис методики розвитку певної фізичної якості, слухачі називали її та доповнювали етапи роботи у процесі навчально-тренувального заняття.

Завдання дослідницького змісту мали на меті сформувати у здобувачів вищої освіти навички самостійного пошуку інформації на основі сучасних наукових розвідок. Такі завдання потребували співставлення понять, виявлення суперечностей і формулювання обґрунтування власних підходів до досліджуваної проблеми. Наведемо приклад одного із завдань.

«Погоджуюсь із твердженням...». Викладачем пропонувалося проблемне запитання: «З'ясуйте, яка з форм впливу тренера на свідомість і волю спортсменів вважається найбільш дієвою. Відповідь обґрунтуйте». Студентам рекомендувалось ознайомитися з висвітленням означеної проблеми у сучасних наукових доробках, провести порівняльний аналіз та сформулювати висновки. Завдання ускладнювалося необхідністю висловити власну позицію щодо використання певних форм впливу тренера на спортсмена. Такий підхід сприяв удосконаленню монологічного мовлення майбутніх фахівців відповідно до вимог логіки, граматики, культури мовлення, давав можливість формувати навички самоконтролю та прогнозування реакції співрозмовника.

Розв'язання мікроситуацій спрямовувалося на вироблення у студентів власної стратегії

поведінки у складних непередбачуваних обставинах, розвиток умінь здійснювати інтуїтивний пошук вирішення проблеми, уникаючи конфліктів і непорозумінь. Такі завдання вирізнялись підготовкою майбутніх тренерів-викладачів до з'ясування непередбачуваних ситуацій засобами комунікації, недопущення проявів булінгу між спортсменами, розвивали витримку, самоконтроль. Наведемо приклади деяких мікроситуацій.

Команда з футболу готується до важливих змагань, однак, незважаючи на інтенсивний процес тренувань, гравці незадоволені підготовкою, відмовляються виконувати вказівки тренера, виробляють власну стратегію гри, дослухаючись до капітана команди – неформального лідера. Знайдіть вихід із ситуації. Як за допомогою засобів комунікації вплинете на спортсменів і налаштуєте їх на перемогу?

Ви тренер з волейболу, працюєте з вихованцями початкового етапу підготовки, однак юні спортсмени один за одним відмовляються від подальших тренувань та занять спортом загалом. З'ясуйте причини, які впливають на небажання дітей відвідувати спортивні гуртки, секції, клуби. Презентуйте засобами комунікації шляхи мотивації школярів до занять спортом.

Комунікативні тренінги покликані формувати готовність майбутніх фахівців до спілкування в соціумі, налаштування на позитивний емоційний стан та комфортну взаємодію між учасниками. Для проведення комунікативних тренінгів студенти, як правило, об'єднувалися у мікрогрупи, однак мав місце й індивідуальний підхід до думки кожного із учасників тренінгу. Викладач визначав мету тренінгу – налагодження вербальної комунікації із партнерами, встановлення довіри, вироблення власної поведінки для позитивного результату, доречне застосування невербальних засобів комунікації для ефективності спілкування. Наведимо приклад одного з тренінгів.

«Інтерв'ю з лідером». Студенти об'єднувалися у пари, розповідали один одному про себе, власні уподобання та якості, за допомогою яких можна стати успішним фахівцем. Далі студенти працювали у мікрогрупах й представляли свого колегу, розповідали все, що запам'ятали про нього, акцентуючи увагу на лідерських якостях, необхідних для майбутнього професійного становлення.

Проведення тренінгу сприяло виробленню не тільки навичок комунікації, уважності до невербальних засобів спілкування, а й слуханню і розумінню співрозмовника.

Як показує досвід роботи, процес формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів вимагає від викладача проведення різноманітних видів робіт, диференційованих за змістом та формою. Важливо зосередити увагу на усвідомленні здобувачами вищої освіти того, що

результативність будь-якої професійної діяльності залежить від налагодження позитивної взаємодії з оточуючими.

Висновки. Нами охарактеризовано сучасні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Узагальнено наукові розвідки з означеної проблеми, запропоновано проведення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також комунікативних тренінгів у процесі викладання фахових дисциплін.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у характеристиці застосування методу моделювання у процесі підготовки бакалаврів з фізичної культури і спорту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беседа Н., Воробйов О. Навчальний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. *Освітологічний дискурс*, 2018, № 3–4 (22–23). С. 161–172.
2. Грибан Г. П. Професійно-комунікативна компетентність як одна з вимог формування особистості сучасного тренера. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 3К (162) 2023. С. 1–7.
3. Грибан Г. П. Термінологічний словник з фізичної культури і спорту / Укладачі: Г. П. Грибан, Д. В. Бойко, Д. О. Дзендзелюк. Житомир: Вид-во «Рута», 2016. 100 с.
4. Данилко В., Толкач В., Данилко М. Зміст роботи тренера-викладача. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. №. 3 (11), 2010. С. 12–16.
5. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Флегонтова Н.М. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.
6. Мамчур Л.І. Комунікативна компетентність особистості: її роль і значення в успішному спілкуванні. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2006/2006_25.pdf (дата звернення: 27.03.2024).
7. Пастушкова Н. А. Формування спеціальних професійних компетентностей майбутніх фітнес-тренерів у закладах вищої освіти України. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 30. Т. 1. 2020. С. 113–119.
8. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 567. Київ, 2019.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

МАРШ-КИДКИ ТА ПІШІ МАРШІ ЯК ФОРМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MARCHING AND FOOT MARCHES AS A FORM OF TRAINING FUTURE OFFICERS FOR SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES

На початку повномасштабного вторгнення і по теперішній час підрозділи Національної гвардії України довели свою спроможність самостійно вести бойові дії не поступаючи Збройним силам України, хоча більшість функцій покладених на НГУ є правоохоронними. За цих умов ефективність виконання службових завдань, здатність успішно виконувати поставлені завдання на полі бою безпосередньо залежить від рівня професійної підготовленості військовослужбовців НГУ. Однією з найважливіших її складових є фізична підготовленість. Аналіз умов ведення бойових дій показав, що значення фізичної підготовленості визначається спрямованістю на оволодіння і подальше вдосконалення базових і спеціальних умінь та навичок, які можуть дозволити військовослужбовцям успішно діяти в екстремальних ситуаціях і виконувати поставлені перед ними завдання. Маневреність та динамічність, швидке пересування невід'ємні складові сучасного бою. Виходячи із зазначеного вище, розуміючи значимість рішення цих проблем кафедра фізичної підготовки НА НГУ приділяє велику увагу, що до застосування різних способів тренування особового складу.

Дана стаття присвячена проблематиці переміщення підрозділів до місць виконання службово-бойових завдань та сутності фізичного тренування на заняттях з бойової підготовки. Нами запропоновано систематичне впровадження виконання марш-кидків та піших маршів на заняттях з основних предметів бойової підготовки. Систематичне використання засобів і методів фізичної підготовки на заняттях з основних предметів бойової підготовки є безумовно однією з головних умов для систематичного фізичного розвитку та вдосконалення військовослужбовців та підвищення рівня професійної майстерності. Сутність фізичного тренування на заняттях з бойової підготовки полягає у його організації та методиці проведення, під час якого відбувається багаторазове виконання прийомів та дій пов'язаних з проявом фізичних, морально-вольових якостей в ситуаціях які постійно змінюються та ускладнюються з поступовим зростанням фізичного навантаження.

Ключові слова: майбутні офіцери, фізична підготовка, бойова підготовка, витривалість, військовослужбовці.

From the beginning of the full-scale invasion to the present day, units of the National Guard of Ukraine have proven their ability to independently conduct combat operations on a par with the Armed Forces of Ukraine, although most of the functions assigned to the NGU are law enforcement. Under these conditions, the effectiveness of service tasks and the ability to successfully perform tasks on the battlefield directly depends on the level of professional training of the NGU servicemen. One of its most important components is physical fitness. An analysis of the conditions of combat operations has shown that the importance of physical fitness is determined by the focus on mastering and further improving basic and special skills that can allow servicemen to successfully act in extreme situations and perform their tasks. Manoeuvrability and dynamism, rapid movement are integral components of modern combat. Based on the above, and understanding the importance of solving these problems, the Department of Physical Training of the National Academy of the National Guard of Ukraine pays great attention to the use of various methods of training personnel.

This article is devoted to the problems of moving units to the places of service and combat missions and the essence of physical training in combat training classes. We propose the systematic implementation of marching throws and foot marches in the classes on basic subjects of combat training. The systematic use of means and methods of physical training in classes on the main subjects of combat training is undoubtedly one of the main methods for the systematic physical development and improvement of servicemen and raising the level of professional skills. The essence of physical training in combat training classes is its organisation and methodology, during which there is a repeated performance of techniques and actions related to the manifestation of physical, moral and volitional qualities in situations that are constantly changing and becoming more complex with a gradual increase in physical activity.

Key words: future officers, physical training, combat training, endurance, military personnel.

УДК 356:378
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.20>

Любич Р.І.,
д-р філософ.,
аступник начальника кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії Національної гвардії України

Хацяк О.В.,
заслужений тренер України,
заступник начальника кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Київського інституту Національної гвардії України

Гарбуз С.В.,
ст. викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту
Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Постановка проблеми у загальному вигляді. Військові підрозділи на сьогоднішній день широко застосовують різні способи пересування у райони ведення бойових дій, у випадках коли пересування військ з застосуванням будь якого виду транспорту неможливе чи недоцільне здійснюється марш. Можливість застосування

маршу в будь-яких умовах та районах ведення бойових дій робить його найбільш ефективним та розповсюдженим способом. Але під час виконання маршу кожен командир зіштовхується з проблемами в фізичній та психологічній підготовленості особового складу до такого виду пересування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематикою підготовки особового складу до виконання службово-бойових завдань серед яких є довготривалі переходи чи швидкої зміни місця дислокації, займається дуже велика кількість науковців як військових так і цивільних. Пошуки рішень висвітлені в роботах Ю. Чайка, О. Хацяюка, О. Худолія, С. Романчука, Р. Раєвського, П. Ануфрієва, Ю. Белошенка, А. Корольова. Моніторинг наукових, методичних та інтернет-джерел у напрямі підготовки майбутніх офіцерів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) дозволив нам виявити наукові праці О. Горпинича, Д. Грищенка, С. Лещені, О. Чернявського, А. Чернотуба.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В результаті наукових досліджень наукових праць та навчально-методичних матеріалів перелічених вчених та спеціалістів з фізичної підготовки нами було визначено основні складові частини організації дослідження. Вивчення та моніторинг навчально-методичних матеріалів і наукових робіт в обраному нами напрямку дослідження дозволив визначити суперечності між високим рівнем розвитку основних фізичних якостей військовослужбовців та потребою формування в них навичок умілого застосування правильної техніки руху, темпу та збереження боєздатності підрозділу після здійснення марш-кидку, відповідно до вимог сьогодення і наявного бойового досвіду.

Мета статті – розкриття задач та мети марш-кидків та піших маршів, порядок їх організації і проведення, їх вплив на військовослужбовця та підрозділ.

Виклад основного матеріалу. Пересування військ – переміщення маршем, перевезення різним видом транспорту або комбіновано з метою виходу у визначений район в бойовій готовності до виконання бойового завдання.

Піший марш здійснюється коли використання техніки неможливе, або недоцільне. Можливість застосування маршу в будь-якій обстановці, не тільки в глибокому тилу своїх військ, а й в районі ведення бойових дій, робить його найбільш розповсюдженим способом пересування.

Маршова підготовка підрозділів завжди пов'язана з великим фізичним та психологічними навантаженням. Це зобов'язує кожного командира чи начальника добре знати фізичну підготовленість свого підпорядкованого особового складу та уміло дозувати навантаження щоб не завдати шкоди здоров'ю. Піші марші сприяють злагоженню підрозділів і вихованню у військовослужбовців відчуття колективізму який направлений на подолання труднощів у складі підрозділу. Під час виконання маршу зберігається організаційна цілісність підрозділу, створюються сприятливі умови

для всебічного забезпечення, надійного управління і підтримання бойової готовності. Але поряд з цими перевагами при пересуванні на великі відстані відбувається велика витрата сил особовим складом, зростає зношеність озброєння та обмундирування.

Марш-кидок – стрімке організоване переміщення військ або окремого військового підрозділу. Марш-кидок використовується для швидкого маневрування в предбойовому і бойовому порядку. У пішому порядку марш-кидок виконується в прискореному темпі чергуючи ходьбу з бігом [3]. У системі бойової підготовки військовослужбовців марш-кидок є одним з методів морально-психологічного та фізичного тренування. Він є важливим елементом при формуванні у військовослужбовців основних фізичних якостей, військово-прикладних рухових навичок, здатності діяти точно і вправно зі зброєю в умовах фізичної втоми та емоційної напруги.

Організація та проведення марш-кидку здійснюється в ході практичних занять з фізичної та бойової підготовки. Організація марш-кидку включає: підготовку маршрутів руху (визначення вихідного пункту та рубіжу з визначенням часу їхнього проходження підрозділом); підготовку особового складу; розробку варіантів проходження на кожному з маршрутів, відображення в плані заняття стислого тренування на кожному з маршрутів та методів фізичного тренування на заняттях, планування тренувань, підготовку командирів, контроль та облік тренувань.

При здійсненні марш-кидку кожен військовослужбовець повинен бути екіпірований в залежності від завдань які вирішує підрозділ. Дистанція марш-кидку може бути будь-якою, так як вона залежить від завдання які виконуються підрозділом. Тренування марш-кидку обмежується відстанню в 6 кілометрів, це частково пов'язано з витратами часу на підготовку та виконання марш-кидку, крім того підрозділи з високим рівнем підготовки завжди зможуть успішно подолати і більшу відстань. У бойових умовах стандартних дистанцій для марш-кидків бути не може. Велика кількість тренувань підрозділів на довгі дистанції недоцільна через те, що при цьому неминуче буде знижуватися швидкість руху. Швидкість руху добре підготовленого підрозділу становить 8–9 км/год. За рахунок зменшення ваги екіпірування можна підвищити швидкість руху до 10–12 км/год [2].

Вдала реалізація підготовки військового підрозділу до марш-кидку на пряму залежить від вміння застосування керівниками правильного темпу руху. Якщо безперервно рухатись тільки прискореним кроком втома настане швидше, ніж змішане пересування з чергуванням ходьби і бігу. Використання змішаного способу пересування дозволяє збільшити середню швидкість руху. Тому найбільш

вигідним і доцільним способом руху є чергування ходьби і бігу.

Середня швидкість руху звичайним кроком 110–120 кроків за хвилину при довжині кроку 75–80 см, прискорена ходьба 130–140 кроків за хвилину при довжині кроку 80–90 см, бігом в середньому темпі 165–180 кроків при довжині кроку 85–90 см. Виходячи з цих даних за 1 хв можна подолати відстань: звичайним кроком 90–95 м, прискореним темпом 110–115 м і бігом 160 м. Систематичні заняття фізичною підготовкою сприяють розвитку навичок у пересуванні з довжиною кроку під час бігу до 105–110 см при

частоті 185–190 кроків за хвилину, що може забезпечити швидкість руху понад 200 м. в хвилину [1].

Залежно від необхідної швидкості руху і тренуваності особового складу можливі наступні варіанти чергування ходьби і бігу при виконанні маршкідку:

1) Швидкість 7,5 км на годину – ходьба 2 хв. (190 м), біг – 2 хв. (320 м), за 4 хв. руху (510 м).

2) Швидкість 8 км на годину – ходьба 2 хв. (190 м), біг – 3 хв. (480 м), за 5 хв. руху (670 м).

Для тренувань військовослужбовців у маршкідку на 5 кілометрів рекомендований наступний графік чергування ходьби і бігу.

Тиждень	Номер тренування	Зміст тренування		Час (хв)	Дистанція (км)
		Режим пересування	Кількість повторень		
1 та 2	1	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	5	25	3
	2	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	6	30	3,6
	3	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	6	30	4,0
	4	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	7	35	4,3
3 та 4	5	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	7	35	4,7
	6	Ходьба – 3 хв Біг – 2 хв	8	40	5,4

Чергування ходьби і бігу, слід витримувати не тільки за часом, але і з урахуванням рельєфу місцевості. При підготовці до маршкідків необхідно приділяти значну увагу навчанням військовослужбовців найбільш раціональній техніці пересування по різній місцевості, яка дозволить швидко, безпечно, та з найменшою втратою сил подолати дистанцію маршу з усіма перешкодами, які зустрічаються на маршруті. До критеріїв техніки здійснення маршу відносяться: дисципліна, згуртованість підрозділу, режим руху, фізичні якості – спритність, сила, витривалість, почуття рівноваги, володіння спеціальними прийомами страховки та самострахування.

Для досягнення успіху в подоланні маршкідків та піших маршів, першочерговою умовою є вміння військовослужбовця зберігати в цілості ноги від потертостей. При тренуваннях потрібно суворо дотримуватись принципу поступового збільшення рухових навантажень: від зовсім маленьких до більш тривалих. Суворе дотримання правила обов'язкового чергування роботи та відпочинку – переходів та привалів. Досвід показує, що саме надмірна інтенсивність та одноманітність руху – головні пригнічуючі фактори. Під час проведення тренувань потрібно уникати тривалого руху по дуже твердій опорній поверхні – кам'яних, бетонних та асфальтових дорогах. Крок повинен бути

натуральним, вільним, тіло дещо нахилене вперед, щоб урівноважити вагу наплічника.

На початковому етапі навчання техніці бігу слід розділити військовослужбовців підрозділу на групи за ступенем їх підготовленості, цей підхід до навчання прискорить підготовку підрозділу до маршкідку.

При навчаннях з техніки ходьби, треба досягти правильного виконання стройового та похідного кроку. Починати навчання техніці бігу слід на рівній місцевості або на спеціальній біговій доріжці стадіону. З метою збільшення щільності тренувань та фізичних навантажень, керівник занять повинен чітко скласти та відпрацювати план проведення заняття.

Підготовка військовослужбовців до швидких і вправних пересувань здійснюється шляхом навчання їх раціональній техніці ходьби, бігу, перебігань, переповзань і тренуванні в пересуваннях цими способами в різних умовах. Навчання способам пересування і методично правильно проведене тренування з прискореним пересуванням, формування важливих прикладних навичок сприяють підвищенню загальної фізичної підготовки військовослужбовців, розвивають витривалість і сприяють зміцненню здоров'я [4].

Починати тренування в маршкідку з поступовим прискоренням руху потрібно після попереднього

навчання військовослужбовців техніці бігу, набуття ними навичок розподілу сил по дистанції і засвоєння режиму швидкісного пересування.

Для пересування пересіченою місцевістю залежно від її особливостей і поставлених підрозділу завдань застосовують:

– ходьба похідним кроком, прискорена, пригнувшись і безшумна;

– біг в повільному, середньому й швидкому темпі, перебіжки;

– пересування в різних умовах: по м'якому і сипучому ґрунту, по в'язкій і заболоченій місцевості, по твердому й кам'янистому ґрунту, пересування вгору й вниз схилом;

– переповзання по-пластунські, напівкарачки, на боці з вантажем.

Практикуйте правильну техніку руху під час марш-кидків. Вага тіла повинна бути зосереджена над ступнями, а підошва черевика має приземлятися плоско на землю за рахунок невеликих кроків у рівномірному темпі. Трохи зігнуті під час ходи коліна дадуть м'язам можливість перепочити (особливо під час руху вгору). Рухаючись по пересічній місцевості, не ставайте на перешкоди, переступайте або обходьте їх. Піднімаючись крутим схилом, крокуйте зигзагом, а не прямо. Спускаючись з крутих схилів, тримайте спину рівно, а коліна зігнутими, щоб поглинати удар від кожного кроку. Практикуйте швидке ходіння з рюкзаком. Гарний темп з рюкзаком досягається безперервним рухом з короткими зупинками (5 хвилин) кожні 10–13 км.

У всі періоди маршової підготовки підрозділів особлива увага повинна бути на правильне її медичне забезпечення. Перед початком регулярних тренувань марш-кидків медична служба частини повинна забезпечити ретельний медичний огляд особового складу, брати участь у розробці режиму тренувань і вести контроль за їх виконанням, створити контрольні групи військовослужбовців з різним ступенем підготовки та вести систематичне спостереження за їх фізичним станом (змінюючи ваги, серцево-судинної системи і загальним самопочуттям).

Як командири, так і медичні працівники, повинні приділяти особливу увагу військовослужбовцям, які фізично слабо розвинені, і в період підготовки та під час здійснення марш-кидку ці військовослужбовці повинні перебувати під особливим медичним наглядом.

Перед проведенням кожного тренування слід перевірити знання військовослужбовцями питного режиму, догляду за ногами і заходів попередження

натирання ніг, провести опитування про самопочуття, провести перевірку пульсу (частоти серцевих скорочень).

Медичне забезпечення під час марш-кидку полягає в безперервному спостереженні за фізичним станом особового складу підрозділу, в наданні допомоги постраждалим на марші, а також у організації пункту збору та евакуації хворих.

Після завершення марш-кидку слід провести повторну перевірку пульсу і на підставі їх результатів визначити, якою мірою фізичне навантаження відповідало підготовленості особового складу, провести опитування особового складу для обліку загального стану, зробити медичний огляд військовослужбовців.

Висновки. В процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів конче необхідно застосовувати маршову підготовку як на заняттях з фізичної підготовки так і на заняттях з різних розділів бойової підготовки. При здійсненні марш-кидків забезпечується висока професійна працездатність, підвищується стійкість організму до впливу несприятливих факторів службово-бойової діяльності, зміцнюється здоров'я, одночасно з фізичним тренуванням відбувається морально-вольове загартування. Якісна осмислена організація та проведення марш-кидку, а також його вдала реалізація на пряму залежить від знань та умінь офіцерів. Уміння чітко організувати та провести заняття, дозувати навантаження, забезпечення попередження травматизму, весь цей об'єм знань набувається в процесі навчання, при проведенні інструкторсько-методичних занять, та при практичних діях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронцов О.О., Романчук С.В., Ролук О.В., Яворський А.М. Фізичні навантаження військовослужбовців у сучасному бою. Український журнал медицини, біології та спорту. 2017. Т. 6, № 6 (90). С. 47–52.
2. Лещеня С.В., Орленко І.П., Мелешко А.О., Забродський С.С. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : інстр. Київ : ГУНГУ, 2019. 155 с.
3. Корольов А.І., Белошенко Ю.К., Любич Р.І. Марш-кидки та піші марші як форма підготовки підрозділів НГУ до виконання СБЗ : метод. рекомєнд. Харків. НАНГУ, 2021. 52 с.
4. Чайка Ю., Гарлінська А., Гордійчук А. Вплив легкоатлетичних вправ на рівень фізичної підготовленості школярів середнього віку. Основи побудови тренувального процесу в циклічних та екстремальних видах спорту. Харків, 2022. Вип. 6. С. 116–125.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СФЕРИ ПОСЛУГ

ORGANISATION OF EDUCATIONAL SPACE IN A SERVICE SECTOR VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTION

У статті окреслено основні аспекти організації освітнього простору в закладі професійної освіти сфери послуг. Зазначено, що сфера послуг посідає особливе місце в структурі економічних відносин. Вказано на особливості професійної підготовки здобувачів освіти закладів професійної освіти за окремими професіями, а саме: «Агент з організації туризму» та «Оператор поштового зв'язку». Наведено дефініцію поняття «освітнє середовище», під яким розуміємо цілісну й динамічну систему, складне багаторівневе і багатфункціональне утворення, що в рамках єдиних базових стандартів забезпечує взаємозалежність та взаємодію своїх складових, і як складну ієрархічну структуру, піраміду просторів різних рівнів: глобального, континентального, окремої країни та регіону, локального (окремого закладу освіти), сімейного, особистісного.

Доведено, що ефективна організація освітнього середовища повинна сприяти забезпеченню інноваційного розвитку освітнього закладу; оптимізації змісту, форм і методів освітньої та науково-методичної роботи; забезпеченню психологічного супроводу суб'єктів освітнього процесу. Відзначено роль педагогічних технологій в освітньому процесі. Окреслено низку інноваційних педагогічних технологій, серед яких: технології проблемного навчання, ігрові технології, технології особистісно орієнтованого підходу, інтерактивного та модульного навчання. На прикладі ДПТНЗ «Вінницьке вище професійне училище сфери послуг» описано концепцію використання особистісно орієнтованого підходу при професійній підготовці здобувачів освіти. Розкрито функції психолого-педагогічної служби, її значення в організації освітнього простору. Акцентовано увагу на використанні психолого-педагогічних технологій в освітньому процесі у період воєнного стану. Наведено результати анкетування здобувачів освіти I курсу ДПТНЗ «Вінницьке вище професійне училище сфери послуг» за спеціальною методикою «Соціометрія».

Ключові слова: професійна освіта, сфера послуг, освітній простір, агент з організації

туризму, оператор поштового зв'язку, педагогічні технології.

The article outlines the main aspects of organising the educational space in a service sector vocational education institution. It is noted that the service sector occupies a special place in the structure of economic relations. The peculiarities of professional training of students of vocational education institutions in certain professions are indicated, namely: "Travel agent" and "Postal operator". The article defines the concept of "educational environment" as a holistic and dynamic system, a complex multilevel and multifunctional formation that ensures interdependence and interaction of its components within the framework of common basic standards, and as a complex hierarchical structure, a pyramid of spaces of different levels: global, continental, individual country and region, local (individual educational institution), family, personal.

It is proved that the effective organisation of the educational environment should contribute to the innovative development of an educational institution; optimisation of the content, forms and methods of educational and scientific-methodical work; provision of psychological support to the subjects of the educational process. The role of pedagogical technologies in the educational process is noted. A number of innovative pedagogical technologies are outlined, including: problem-based learning technologies, game technologies, personality-oriented approach technologies, interactive and modular learning. On the example of Vinnytsia Higher Vocational School of Services, the concept of using a personality-oriented approach in the professional training of students is described. The functions of the psychological and pedagogical service and its importance in the organisation of the educational space are revealed. Attention is focused on the use of psychological and pedagogical technologies in the educational process during martial law. The results of a survey of first-year students of Vinnytsia Higher Vocational School of Services using the special methodology "Sociometry" are presented.

Key words: professional education, service sector, educational space, travel agent, postal operator, pedagogical technologies.

УДК [005.21+005.412]:377
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.21>

Масліч С.В.,

канд. пед. наук,
ст. викладачка кафедри методик професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна освіта потребує проведення низки реформ з метою підвищення якості навчання здобувачів освіти. У цьому сенсі не є винятком і професійна освіта, основне завдання якої – підготовка кваліфікованих робітників для ринку праці. Освітній процес у закладах професійної освіти (ЗПО) має свою специфіку, адже поєднує загальноосвітню та професійну підготовку. Як відомо, професійна підготовка уміщує 2 складові: професійно-теоретичну та професійно-практичну. Безумовно, від ефективної

організації освітнього простору в ЗПО залежить якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітничих кадрів. На сьогоднішній день на ринку праці здебільшого спостерігається невідповідність між запитами роботодавців щодо такої підготовки та рівнем сформованості практичних умінь та навичок випускників ЗПО. Важливо забезпечити якісну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, які б задовільняли потреби роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питаннями професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітничих кадрів сфери послуг у своїх наукових дослідженнях

опікуються Л. Базиль, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Орлов, Л. Петренко, М. Пригодій, В. Радкевич, В. Ягупов та ін. Водночас організація освітнього простору є предметом наукових досліджень таких вчених як О. Боровець, Н. Гонтаровська, Н. Кічук, К. Крутій, В. Мелешко, О. Нечаєва, Ж. Рагіна, І. Романова, О. Савченко, Р. Семенова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальновідомо, що сфера послуг є третинним сектором економіки й охоплює види діяльності, що не завершуються виробництвом продукції. У розвинених країнах частка цього сектору складає до 50% від загального сектору економіки. В Україні зазначений показник є значно меншим, однак спостерігається тенденція його зростання. Незважаючи, що значна частка наукових досліджень пов'язана з питаннями організації освітнього простору в закладах освіти, дослідження з проблеми організації освітнього простору в ЗПО практично відсутні.

Мета статті: окреслити основні аспекти організації освітнього простору в закладі професійної освіти сфери послуг.

Виклад основного матеріалу. Сучасна професійна освіта передбачає становлення особистості здобувача освіти, затребуваного на ринку праці, який володітиме необхідними компетентностями й відповідними навичками. В Законі України «Про освіту» зазначено, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [5]. Тому основним завданням сучасної професійної освіти є підготовка майбутніх кваліфікованих робітників відповідно до потреб роботодавців, готових до інновацій у подальшій професійній діяльності, які б уміли презентувати себе на ринку праці. Цьому сприяє функціонування ефективного освітнього простору.

Розглядаючи питання, пов'язані з організацією освітнього простору в ЗПО сфери послуг, насамперед вважаємо за необхідне з'ясувати дефініцію поняття «освітнє середовище». Під освітнім середовищем розумітимемо «цілісну й динамічну систему, складне багаторівневе і багатофункціональне утворення, що в рамках єдиних базових стандартів забезпечує взаємозалежність та взаємодію своїх складових, і як складну ієрархічну структуру, піраміду просторів різних рівнів: глобального, континентального, окремої країни та регіону, локального (окремого закладу освіти), сімейного, особистісного» [3, с. 5].

З огляду на практичний досвід, можемо стверджувати, що сучасне освітнє середовище ЗПО сфери послуг повинно бути спрямованим на:

– розвиток ключових, загальних та професійних компетентностей;

– залучення учасників освітнього процесу до пошукової, проєктної та експериментальної діяльності;

– виховання свідомого, активного громадянина з почуттям власної гідності, пошани й поваги до інших членів суспільства, готового до захисту своєї держави;

– навчання та виховання здобувачів освіти з повагою до інших культур, поглядів та світоглядів;

– створення умов для якісної підготовки кваліфікованих робітників.

Сучасний освітній простір ЗПО повинен бути мотивуючим, з сучасним обладнанням, енергоефективним та безбар'єрним, а також забезпечувати інноваційний розвиток закладу, психологічний супровід суб'єктів освітнього процесу, оптимізувати зміст, форми і методи навчально-виховної та науково-методичної роботи. У свою чергу, професійна освіта має на меті не лише озброїти майбутніх фахівців певною сумою знань, а навчити їх застосовувати знання в дії (практичній, теоретичній, пізнавальній, професійній, фізичній та розумовій), що є потребою суспільства в цілому і кожного працівника зокрема. Тому при професійній підготовці здобувачів освіти ЗПО важливо приділяти увагу не лише формуванню професійних (твердих) навичок, а й розвитку м'яких навичок. Особливо це є значущим для професій сфери послуг, адже подальша професійна діяльність майбутніх випускників таких закладів передусім пов'язана з комунікаціями, спілкуванням, обслуговуванням споживачів певних послуг, що відображається в освітніх стандартах.

До прикладу, типовою навчальною програмою з предмета «Професійна етика і психологія» для майбутніх операторів поштового зв'язку передбачено вивчення тем, безпосередньо пов'язаних із сферою обслуговування клієнтів:

- «Професійна етика і психологія»;
- «Структура особистості»;
- «Типологічні і характерологічні особливості особистості»;
- «Міжособистісні відносини і соціально-психологічний клімат у колективі»;
- «Психологічні особливості праці оператора поштового зв'язку» [2, с. 35].

Водночас майбутні агенти з організації туризму при взаємодії з користувачами туристичних послуг повинні вміти:

- слухати співрозмовника;
- формулювати, аргументувати та доносити власну думку;
- запобігати виникненню конфліктних ситуацій;
- визначати індивідуальні психологічні особливості й настрої інших людей, рівень психологічної напруги [1, с. 8].

Дієвим напрямом педагогіки, покликаним забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати

ефективність освітнього процесу, гарантувати його високий рівень, є педагогічні технології. Педагогічні технології, які застосовуються в освітньому процесі ДПТНЗ «Вінницьке вище професійне училище сфери послуг», дають можливість:

- 1) впроваджувати у педагогічний процес освітнього закладу системно-діяльний підхід;
- 2) реалізувати особистісно-орієнтоване навчання;
- 3) вилучити з навчання малоефективні традиційні вербальні способи передачі знань.

Такими технологіями є: технологія проблемного навчання, ігрові технології навчання, технологія особистісно орієнтованого навчання, технологія розвивального навчання, технологія колективного способу навчання, технологія розвитку критичного мислення, технології програмного й інтерактивного навчання, проєктна технологія, технологія модульного навчання, технологія колективного творчого виховання.

З усіх технологій, доцільних для використання в освітньому процесі ЗПО сфери послуг, окремо зупинимось на технології особистісно орієнтованого навчання. Погоджуємося з думкою окремих науковців, що «метою особистісно орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні» [6, с. 128]. Особистісно орієнтоване навчання спрямоване на:

- розвиток індивідуальних здібностей здобувачів освіти;
- побудову індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти;
- створення ситуації успіху в учнівському колективі;
- формування життєвих та соціальних навичок.

Перераховані позиції є особливо значущими для організації освітнього процесу у ЗПО, в які для здобуття професії вступають випускники шкіл, на жаль, з не найкращими показниками успішності. Зокрема, за даними дослідження PISA-2022, «учні професійно-технічних закладів освіти приблизно на три роки відстають від учнів із ліцеїв, гімназій і спеціалізованих шкіл. Ця тенденція простежується також і щодо читання та природничо-наукових дисциплін» [7]. Тому особистість здобувача освіти повинна стати центром освітнього процесу у будь-якому ЗПО, а при проведенні навчальних занять викладачі та майстри виробничого навчання передусім повинні звертати увагу на розкриття індивідуальних особливостей та можливостей кожного учня. Основними напрямками особистісно орієнтованого навчання є:

- знання індивідуальних особливостей здобувачів освіти;
- розуміння темпераменту, психотипу кожного здобувача освіти;

- організація освітнього простору, яке відображає індивідуальні особливості здобувачів освіти;
- планування освітніх цілей з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти;
- використання різноманітних форм і методів навчання для застосування індивідуального підходу;
- адаптація освітніх програм з урахуванням особистісних якостей здобувачів освіти;
- здійснення моніторингових досліджень для відстеження динаміки навчальних досягнень здобувачів освіти.

На наш погляд, цікавим є факт, що саме особистісно орієнтований підхід лежить в основі педагогічної технології «Створення ситуації успіху». Під ситуацією успіху розумітимемо «поєднання умов, котрі забезпечують результат цієї ситуації. Це те, що може організувати вчитель для успішного навчання учня і досягнення ним радості» [4, с. 201].

Педагогічний колектив ДПТНЗ «Вінницьке вище професійне училище сфери послуг» вбачає своїм завданням побачити в здобувачеві освіти особистість, що формується, допомогти їй розвинути та розкритися духовно через створення психоемоційного комфорту. В досягненні цієї мети допомагає психолого-педагогічна служба в училища, яка охоплює наступні напрями:

- 1) психолого-педагогічне забезпечення освітнього процесу;
- 2) створення для учасників освітнього процесу сприятливого психологічного клімату;
- 3) забезпечення повноцінного психічного і особистісного розвитку здобувачів освіти;
- 4) розвиток індивідуальних особливостей здобувачів освіти;
- 5) формування мотивації навчальної діяльності;
- 6) психологічна підтримка у кризові періоди, у т.ч. період війни;
- 7) формування психологічної готовності здобувачів освіти до життя в соціумі.

Роль психологічної служби у закладі освіти посилюється у період війни.

Щороку практичним психологом ДПТНЗ «Вінницьке вище професійне училище сфери послуг» з метою діагностики адаптації учнів I курсу проводиться анкетування за спеціально розробленою анкетною для першокурсників, вивчаються міжособистісні стосунки у навчальних групах за методикою «Соціометрія» та досліджуються індивідуально-психологічні особливості здобувачів з використанням методик:

- тип темпераменту за тестом Айзенка;
- дослідження акцентуації характеру підлітків за К. Леонгардом;
- методика Клімова ДДО «Визначення рівня здібностей та інтересів».

Результати окремих досліджень представлено на рис. 1, 2.

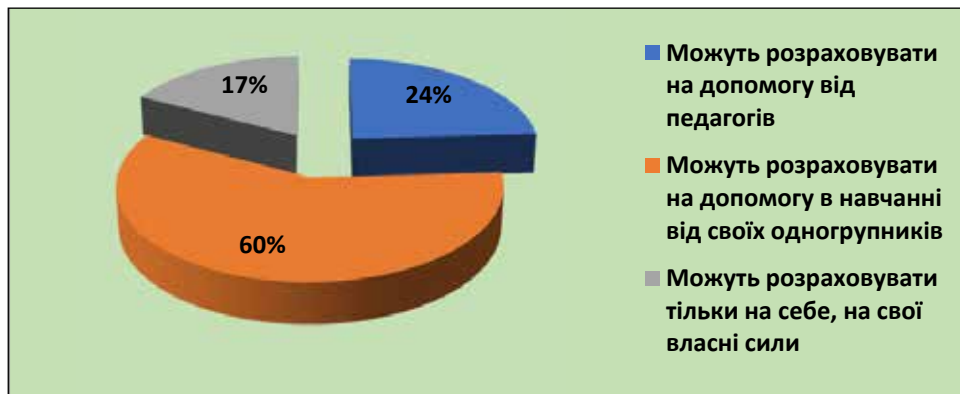

Рис. 1. Результати анкетування здобувачів освіти I курсу 2023–2024 н.р. з питань міжособистісних стосунків

Рис. 2. Результати анкетування здобувачів освіти I курсу 2023–2024 н.р. щодо труднощів адаптації

Проведені анкетування й опрацьовані їхні результати дають змогу педагогічному колективу обрати відповідні форми й методи організації освітнього простору, що сприятимуть адаптації здобувачів освіти до умов освітнього середовища ЗПО й подальшої їхньої адаптації на ринку праці.

Висновки. Освітній простір ЗПО сфери послуг повинен враховувати перспективи подальшої професійної діяльності здобувачів освіти. Його основою має бути особистісно орієнтоване навчання, дитиноцентризм, компетентнісний та діяльнісний підходи до навчання, педагогіка партнерства. Важливою складовою навчальної діяльності є мотивація. А отже, освітній простір повинен бути мотивуючим, з використанням усіх інновацій сьогодення. Від ефективності організації освітнього простору в ЗПО залежить якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітничих кадрів, рівень забезпечення ринку праці кваліфікованими робітниками.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми організації освітнього простору в ЗПО в умовах воєнного стану.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний освітній стандарт. ДОС 4221.Н.79.00-2022. Професія – Агент з організації туризму. Код-4221. Вид. офіц. Київ, 2022. 18 с.
2. Державний стандарт професійно-технічної освіти. ДСПТО 4223.Н.53.00-2015. Професія – Оператор поштового зв'язку. Код-4223. Вид. офіц. Київ, 2015. 96 с.
3. Інформаційний посібник: Новий освітній простір 2019. с. 255. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiiprostir.pdf (дата звернення: 26. 03.2024).
4. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. /О.М. Пехота та ін. К.: А.С.К., 2002. 256 с.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 544 с.

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНСТРУКТОРІВ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF FORMATION OF READINESS OF FUTURE WEAPONS TRAINING INSTRUCTORS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Система професійної підготовки представників інституцій сектору безпеки і оборони України передбачає опанування військовослужбовцями різних предметів бойової та спеціальної підготовки, основу яких складають: вогнева, тактична та фізична підготовка. Провідну роль у навчанні та вихованні військовослужбовців різних категорій інституцій сектору безпеки і оборони України відіграють інструктори, які є носіями необхідних за напрямками теоретичних знань та практичних навичок. Дослідження виконано згідно плану ініціативного наукового проєкту «Weapon Instructor, 2022–2025». Беручи до уваги результати аналізу останніх досліджень та публікацій, доцільно констатувати, що актуальним питанням організації системи професійної освіти майбутніх інструкторів з вогневої підготовки для потреб інституцій сектору безпеки і оборони України присвячено недостатню кількість наукових праць.

Головною метою дослідження є визначення сутності, змісту та структури формування готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності (на прикладі військовослужбовців Національної гвардії України). Методи дослідження: аксіоматичні, ідеалізація, інструментальні, історичні і логічні, сходження від конкретного, формалізація, бойовий досвід та досвід організації системи вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій.

В процесі дослідно-аналітичної роботи членами науково-дослідної групи визначено сутність, зміст та структуру формування готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності (на прикладі військовослужбовців Національної гвардії України). Результати теоретичного дослідження впроваджені у систему вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій Національної гвардії України.

Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають визначення: критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності.

Ключові слова: військовослужбовці, вогнева підготовка, зміст, інструктори, молодші командири, педагогічні умови, професійна

діяльність, професійна освіта, структура, сутність.

The system of professional training of representatives of institutions of the security and defense sector of Ukraine provides for military personnel to master various subjects of combat and special training, the basis of which is: fire, tactical and physical training. The leading role in the training and education of servicemen of various categories of institutions of the security and defense sector of Ukraine is played by instructors who are carriers of the necessary theoretical knowledge and practical skills. The scientific research was carried out according to the plan of the initiative scientific project "Weapon Instructor, 2022–2025". Taking into account the results of the analysis of the latest research and publications, it is appropriate to state that insufficient number of scientific works are devoted to the urgent issue of the organization of the system of professional education of future weapon instructors for the needs of the institutions of the security and defense sector of Ukraine.

The main goal of the study is to determine the essence, content and structure of the formation of the readiness of future weapon instructors for professional activity (on the example of servicemen of the National Guard of Ukraine). Research methods: axiomatic, idealization, instrumental, historical and logical, descent from concrete, formalization, combat experience and experience of organizing the fire training system of military personnel of various categories.

In the process of research and analytical work, the members of the research group determined the essence, content and structure of the formation of the readiness of future weapon instructors for professional activity (on the example of servicemen of the National Guard of Ukraine). The results of the theoretical research are implemented in the fire training system of servicemen of various categories of the National Guard of Ukraine.

Prospects for further research in the chosen direction of scientific intelligence provide for the definition of: criteria, indicators and levels of readiness of future weapon instructors for professional activity.

Key words: military personnel, weapon training, content, instructors, junior commanders, pedagogical conditions, professional activity, professional education, structure, essence.

УДК 355.541.26-621.396.24
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.22>

Михайліченко В.М.,

ст. викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки Київського інституту Національної гвардії України

Самсонова Г.С.,

науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Національної гвардії України

Магмет Т.М.,

викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки Київського інституту Національної гвардії України

Бородін С.В.,

ст. викладач кафедри вогневої підготовки Національної академії Національної гвардії України

Муленко О.О.,

викладач кафедри ракетно-артилерійського озброєння Національної академії Національної гвардії України

Постановка проблеми. Захист територіальної цілісності та непорушності кордонів України вимагає від представників інституцій сектору безпеки і оборони високого рівня професійної підготовленості. Це досягається збалансованою та поетапною організацією системи навчання військовослужбовців та інших осіб досліджуваної категорії. Необхідно виділити, що домінуючу роль у навчанні та вихованні військовослужбовців різних категорій інституцій сектору безпеки і оборони України (СБОУ) відіграють інструктори, які є носіями

необхідних за напрямками теоретичних знань та практичних навичок.

Крім цього, інструктори (за видами військово-професійної підготовки) є носіями бойового досвіду, що значним чином підвищує якість підготовки військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ до професійної діяльності. Важливим також є й організація різнопланової, збалансованої та ефективної професійної підготовки майбутніх інструкторів з вогневої підготовки, які в подальшому у відповідності до своїх посадових

обов'язків будуть на високому методичному рівні здійснювати підготовку військовослужбовців різних категорій до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності.

Необхідно підкреслити, що система індивідуальної (професійної) підготовки в Національній гвардії України передбачає опанування військовослужбовцями різних предметів бойової та спеціальної підготовки, основу яких складають: вогнева, тактична та фізична підготовка. У відповідності до відомчих керівних документів Національної гвардії України вогнева підготовка має забезпечувати:

1) різнопланову підготовку військовослужбовців, які володіють практичними навичками ефективною та безпечною експлуатації і використання за призначенням стрілецького озброєння, боєприпасів, ручних осколкових гранат, озброєння бронемашин, а також приладів спостереження;

2) організацію робіт з технічного обслуговування різних зразків озброєння та техніки, а також здійснювати необхідні протоколи по підготовці їх до стрільби у різних умовах службово-бойової діяльності;

3) теоретичними знаннями та практичними навичками необхідних для виявлення технічних несправностей різних зразків озброєння (техніки) та умінням організувати усунення затримок при веденні вогню під час виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах службово-бойової діяльності;

4) самостійне опанування новітніми зразками озброєння, техніки (боєприпасів) та порядком їх безпечної експлуатації;

5) відпрацювання нормативів у відповідності до «Програми бойової підготовки підрозділів Національної гвардії України».

Необхідно підкреслити, що у військових частинах Національної гвардії України (НГУ) практичні заняття з вогневої підготовки забезпечуються командирами підрозділів та інструкторами з вогневої підготовки. Таким чином, прослідковується важливість індивідуальної методичної та практичної підготовленості представників досліджуваної категорії у напрямі організації ними практичних занять з вогневої підготовки. Важливим є й той факт, що підготовка (перепідготовка та підвищення кваліфікації) інструкторів з вогневої підготовки для потреб НГУ здійснюється відповідно до законодавства України у навчальних військових частинах, а в окремих випадках у вищих військових навчальних закладах інституцій СБОУ.

Сучасний етап реформування системи професійної підготовки військовослужбовців інституцій СБОУ (із урахуванням стандартів НАТО) передбачає внесення змін до існуючих програм підготовки інструкторів з вогневої підготовки, що у майбутньому забезпечить готовність військовослужбовців різних категорій до умілого застосування штатного

озброєння, техніки та боєприпасів у різних умовах службово-бойової діяльності (СБД). Таким чином, організація дослідження у обраному нами напрямі наукової розвідки є актуальною, пріоритетною та своєчасною.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт кафедр: вогневої та спеціальної підготовки факультету службово-бойової діяльності НГУ Київського інституту Національної гвардії України; вогневої підготовки Національної академії Національної гвардії України відповідно до договорів про міжкафедральну співпрацю (ініціативний науковий проєкт «Weapon Instructor, 2022–2025»).

Аналіз останніх досліджень та публікацій (перший етап) дозволив визначити низку учених: С. Чупахіна [1], С. Марченкова [2], Ф. Попова, О. Марченка [3], О. Хацаюка, М. Медвідя, О. Курка, П. Дзюби (та інш.) [4], Р. Любича [5] та інших фахівців військової справи (О. Лавніченко, П. Пістряк, Ю. Самсонов, О. Шабалін, В. Шемчук), які у своїх наукових працях висвітлили актуальні проблеми організації системи професійної освіти представників інституцій СБОУ. Окремі наукові концепції можуть бути імplementовані у систему підготовки майбутніх інструкторів з вогневої підготовки.

Подальший моніторинг спеціалізованої науково-методичної та довідкової літератури зосередив нашу увагу на наукових працях учених: О. Моргунова, О. Яреценка, О. Хацаюка [6], Ю. Самсонова, В. Климовича, Т. Людовик, О. Желновача [7], Ю. Самсонова, Ю. Белашова, О. Хацаюка [8], Я. Павлова, Ю. Самсонова, С. Бородіна [9], І. Романова, В. Кочкина, О. Демченка [10] та інших фахівців обраного напрямку наукової розвідки (М. Курилова, О. Маркова, О. Повара, В. Толлокнеєва, С. Шабатури), у яких розкриваються особливості організації системи навчання військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ з вогневої підготовки. Запропоновані ученими та практиками наукові підходи, щодо організації професійної підготовки представників досліджуваної категорії (після відповідного осучаснення) можуть бути використані під час розроблення майбутніх організаційно-педагогічних умов підготовки інструкторів з вогневої підготовки.

Не менш цікавими, виконаними на високому науково-методичному рівні є напрацювання учених: О. Хацаюка [11], Ю. Самсонова, О. Яреценка [12], Я. Павлова, Ю. Самсонова, С. Бородіна [13], С. Дякова, В. Геника, Ю. Кирильчука [14], В. Соколовського, О. Повара, С. Бородіна, Г. Самсонової [15] та інших фахівців (А. Бухуна, Є. Денисенка, А. Турчинова, В. Шемчука, В. Ягупова), у яких визначаються актуальні наукові підходи щодо визначення сутнісних характеристик формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Наукові концепції перелічених вище

учених та практиків допоможуть нам у подальшому якісним чином організувати дослідно-аналітичну роботу згідно плану ініціативного наукового проєкту «Weapon Instructor, 2022–2025».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналітичний огляд науково-методичної та спеціальної літератури у розрізі теоретичного дослідження дозволив визначити наступні суперечності між:

- достатнім рівнем практичної підготовленості у напрямі застосування новітніх зразків озброєння та техніки (боєприпасів) у різних умовах службово-бойової діяльності та потребою розвитку і удосконалення теоретичних знань (методичної підготовленості) майбутніх інструкторів з вогневої підготовки, які забезпечують формування у військовослужбовців різних категорій військово-прикладних навичок застосування сучасних зразків стрілецької зброї (техніки, приладів спостереження і боєприпасів) в процесі професійної підготовки;

- високим індивідуальним рівнем практичної підготовленості окремих військовослужбовців з вогневої підготовки та потребою передачі практичного (бойового) досвіду майбутнім інструкторам з вогневої підготовки;

- наявністю сучасних навчальних зразків (тренажерів, навчально-методичних комплексів, тощо) різних видів стрілецького озброєння (техніки, приладів спостереження тощо) впроваджених у систему професійної підготовки військовослужбовців різних категорій та потребою опанування майбутніми інструкторами з вогневої підготовки теоретичними знаннями та практичними навичками навчання військовослужбовців різних категорій.

Підсумовуючи результати аналізу науково-методичної та спеціальної літератури, доцільно констатувати, що актуальним питанням організації системи професійної освіти майбутніх інструкторів з вогневої підготовки для потреб інституцій СБОУ (із урахуванням наявного бойового досвіду) присвячено недостатню кількість наукових праць. Це підкреслює актуальність, своєчасність та практичну складову обраного напрямку наукової розвідки.

Мета статті. Головною метою дослідження є визначення сутності, змісту та структури формування готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності (на прикладі військовослужбовців Національної гвардії України).

Для досягнення мети дослідження планувався вирішити наступні завдання:

- здійснити аналіз науково-методичної літератури у напрямі організації системи професійної освіти представників інституцій СБОУ;

- провести моніторинг спеціалізованої та довідкової літератури у напрямі організації навчання

військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ з вогневої підготовки;

- визначити актуальні наукові підходи, які розкривають особливості визначення сутнісних характеристик формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Методи дослідження (на теоретичному рівні): аксіоматичні, ідеалізації, інструментальні, історичні і логічні, сходження від конкретного, формалізації, тощо. Крім цього, використано досвід бойових дій та досвід організації системи вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою досягнення мети та вирішення поставлених перед нами завдань (згідно плану ініціативного наукового проєкту «Weapon Instructor, 2022–2025») на початку дослідження було створено науково-дослідну групу (НДГ) із чітким розподілом функцій та повноважень, а саме:

- О. Хацаук, Ю. Самсонов (загальне керівництво проєктом, методологія, адміністрування проєкту, затвердження робочих матеріалів, затвердження робочої гіпотези);

- В. Михайліченко, Г. Самсонова (аналітика, науково-методичне забезпечення, обробка статистичних даних);

- С. Бородін, Т. Магмет, О. Муленко (концептуалізація, фінансування, дослідження, програмне забезпечення, керівництво проєктом, систематизація експериментальних даних, дослідження, методологія).

Уточнення визначення зазначеного виду «готовності» передбачало здійснення членами НДГ аналізу сучасних та актуальних науково-методичних (довідкових) праць. У динаміці другого етапу теоретичного дослідження нашу увагу привернули наукові праці учених: І. Лопаткіна, Я. Кіцай [16], П. Пістряка, О. Муленка, Ю. Самсонова [17], О. Мисливої, Д. Бодирева [18], R. Valieiev, Y. Pokaichuk, A. Zhbanchuk, V. Polyvaniuk, O. Nykyforova, K. Nedria [19] та інших фахівців обраного напрямку дослідження (І. Бірюкова, О. Бірюкова, С. Заболотного, О. Кустинського, В. Федорова), у яких розкриваються особливості організації наукових досліджень з проблем удосконалення системи вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ. Аналізуючи якісні та кількісні характеристики наукових теорій і концепцій провідних учених (практиків) доцільним є подальший розгляд сутнісних характеристик готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки.

Відповідно до словника української мови [20] – «інструктор: працівник якої-небудь установи, що контролює діяльність підлеглих йому органів і осіб, інструктує, як правильно організувати працю; фахівець, що навчає якої

небудь спеціальності, справи». Доцільно підкреслити, що підготовка майбутніх інструкторів з вогневої підготовки для потреб НГУ здійснюється із урахуванням специфіки відповідної інституції. У свою чергу, відповідно до наукових поглядів І. Гавриша [21], згаданий вище термін «взаємопов'язаний із фаховою освітою та ґрунтується на концепції безперервного навчання; підготовка до обраної професії розглядається як процес формування готовності до неї, а готовність – є результатом відповідної професійної підготовки». Таким чином, професійна підготовка представників інституцій СБОУ (у тому числі й військовослужбовців НГУ) є системою виховання та навчання, що забезпечує формування ключових компетентностей, які необхідні для відповідної військово-професійної діяльності, з метою здобуття відповідної кваліфікації за конкретною військово-обліковою спеціальністю.

Аналітичний огляд перелічених вище наукових праць дозволяє нам усвідомити сутність професійних компетентностей військовослужбовців досліджуваної категорії, як особистісного утворення. Необхідно підкреслити, що це специфічне (військово-прикладне) «утворення» відіграє важливу роль під час організації ними практичних занять (тренінгів, змагань) з вогневої підготовки, як в мирний, так і у військовий час.

Таким чином, провідними та домінуючими складниками організації ефективної системи вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій у військових частинах інструкторами з вогневої підготовки є раціональне поєднання теоретичної та практичної складової. Це забезпечує готовність представників досліджуваної категорії до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності.

У свою чергу, сутність поняття «готовність» у розрізі майбутнього емпіричного дослідження згідно плану ініціативного наукового проєкту «Weapon Instructor, 2022–2025» трактується нами як – «досконалість, досконалість, всебічна підготовленість, готовність до дії в розрізі здобутої військово-облікової спеціальності».

Важливим є той факт, що з цим твердженням солідарні учені: В. Зарицька, Б. Максимчук, Я. Павлов, П. Рибалка, О. Хацяук, В. Шемчук. У свою чергу, на думку І. Білодіда «готовий – це той, хто зробив необхідне приготування до чого-небудь; перебуває в стані, наближеному до чого-небудь; заздалегідь продуманий, складений, підготовлений; набув досвіду, уже склався, досяг високої майстерності» [22].

Крім цього, у розрізі теоретичного дослідження необхідно виділити також наукові праці учених: А. Алексюка, В. Аніщенко, В. Васищева, І. Ващенко, О. Данильченко, Г. Бондарєва, О. Іваницької, А. Стадника, В. Клименка, Ю. Лісниченка, Р. Любича, С. Романчука, О. Шабаліна – у яких

на високому науково-методичному рівні розкриваються актуальні питання формування готовності особистості до військово-професійної діяльності.

Сучасна педагогічна наука відокремлює низку ефективних підходів, які дозволяють вирішувати проблеми готовності особистості до професійної діяльності, а саме:

– креативний підхід (С. Гончаренко, М. Довгань, В. Ликов, Р. Мельниченко, І. Муравйова, Л. Петришин) – готовність до професійної діяльності означає прагнення індивіда до творчості (професійна майстерність розглядається як різновид творчості);

– персоналістичний підхід (Б. Бас, Е. Боргата, Е. Голландер, К. Дермельова, О. Кокун, О. Пехота, Ф. Фідлер) – готовність до професійної діяльності особистості відображається через низку встановлених вимог до конкретного фахівця, а також через сукупність його професійних компетентностей;

– поведінковий підхід (У. Бланк, Л. Валенкевич, О. Винославська, Р. Лайкерт, К. Левін, Л. Сергєва, О. Чмелева, Л. Цзіці) – готовність індивіда до лідерства, формування особистого стилю;

– культурологічний підхід (Г. Васянович, Л. Ковальчук, Е. Муртазієв, І. Ніколаєску, Л. Руденко, Н. Школяр) – готовність індивіда до професійної діяльності розкривається через рівень сформованості професійної культури;

– змішаний підхід (В. Біскуп, Л. Засєкіна, В. Зливков, В. Клименко, О. Кокун, О. Філь) – поєднання різноманітних педагогічних практик або підходів.

Надалі, увагу членів НДГ привернули своєрідні тлумачення поняття «готовність особистості до професійної діяльності» (табл. 1). Аналізуючи наведену у таблиці 1 інформацію, доцільно констатувати, що професійна діяльність майбутніх інструкторів з вогневої підготовки у порівнянні із іншими видами професійної діяльності представників різних груп населення має свої відмінні особливості. Таким чином, доречним є застосування поняття «теоретична та практична готовність майбутніх інструкторів з вогневої підготовки».

Крім цього, низкою учених: В. Семенюком, О. Лавровою, М. Гришиним, М. Руденком, А. Кравчуком [23], А. Жбанчиком [24], Х. Воробець [25] В. Рецом [26] (та інших фахівців вогневої підготовки: О. Геращенко, В. Добровольський, Я. Кіцай, О. Конєв, О. Марков, О. Мельник, В. Тробюк, Ю. Черніченко, Ю. Чабаненко) – зосереджується увага на методичній та практичній підготовленості військовослужбовців інституцій СБОУ з вогневої підготовки, однак не в повній мірі розкриваються необхідні дієві засоби, форми, методи, організаційно-педагогічні умови (технічні засоби навчання, сучасний науковий інструментарій, педагогічні технології тощо) для її досягнення, що підкреслює

своєчасність та актуальність обраного напряму наукової розвідки.

Необхідно підкреслити, що у складному та динамічному процесі формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності актуалізації набирає науково-обґрунтований педагогічний вплив (О. Башкір, О. Бойко, В. Кремень, М. Кулакова, А. Кучубей, П. Рибалка, О. Харченко, В. Чайка, та інш.). Також важливим є усвідомлення того, що готовність особистості до професійної діяльності може бути сформована за умов обґрунтованого і структурованого уявлення про сутнісні характеристики майбутньої професійної діяльності, а її якості (сформовані ключові компетентності) будуть відповідати її основним вимогам (В. Андрущенко, І. Бех, Т. Брик, Л. Гончар, С. Кубіцький, О. Літовка, Т. Пушкар, М. Рудіна, В. Ружицький, В. Уліч та інш.).

Беручи до уваги результати моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури членами НДГ пропонується наступне визначення «теоретична та практична готовність майбутніх інструкторів з вогневої підготовки» – індивідуальне багатовекторне утворення, яке формується

шляхом акцентованого та цілеспрямованого науково-обґрунтованого педагогічного впливу на формування у військовослужбовця (майбутнього інструктора з вогневої підготовки) готовності до: захисту суверенітету та конституційного устрою України; зразкового виконання посадових обов'язків (згідно: законів України, відомчих керівних документів) та завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності, які вимагають високого рівня теоретичного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості (військовослужбовця) і забезпечує поєднання ним знань: про зміст та структуру майбутньої військово-професійної діяльності; способи і методи організації вогневої підготовки в підрозділах НГУ (інституціях СБОУ), а також вимог цієї діяльності до рівня теоретичних знань, методичної та практичної підготовленості з вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій, індивідуального рівня теоретичної та практичної підготовленості (з організації системи вогневої підготовки в підрозділах НГУ, інституціях СБОУ), сформованих ключових компетентностей майбутньої військово-професійної діяльності зі сформованими та усвідомленими

Таблиця 1

Готовність особистості до професійної діяльності

№ з/п	Автор	Визначення «готовність особистості до професійної діяльності»
1.	А. Бевз	«певний ступінь відповідності змісту і стану психіки, фізичного здоров'я, якостей вимогам діяльності»
2.	І. Галушак	«конструюванні змісту підготовки на принципах цілісності і системності та необхідності врахування особливостей майбутньої професійної діяльності економіста в ході відбору структури і змісту підготовки»
3.	А. Демченко	«цілісне особистісне динамічне утворення, набуте в результаті спеціального навчання, що включає у свою структуру взаємопов'язані елементи – науково-теоретичний, практичний і психологічний»
4.	І. Заблоцька	«характеристика особистості, що є комплексним відображенням цілого ряду індивідуальних і професійних якостей, необхідних для успішної трудової діяльності»
5.	Л. Карамушка	«комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених психологічних якостей, які забезпечують ефективність професійної діяльності»
6.	Г. Кловак	«фахова компетентність, яку характеризують сукупність взаємопов'язаних сутнісних орієнтацій відповідних знань, умінь і навичок»
7.	Г. Коджаспірова	«складна динамічна система, що містить інтелектуальні, емоційні, вольові, мотиваційні сторони психіки»
8.	А. Кондрашова	«інтегральне поняття, що характеризується складною, динамічною структурою взаємопов'язаних особистісних компонентів – професійною спрямованістю, здатністю до самооцінки праці, потреби у професійному зростанні»
9.	М. Котик	«стійкі якості індивіда і ситуативного фактору трудового завдання»
10.	Л. Кузнецов	«цілісний прояв особистості, що включає знання предмету, методів роботи, професійну майстерність, комунікативні вміння, високу суспільно-політичну спрямованість, загальні та спеціальні здібності, тощо»
11.	С. Максименко, О. Пелех	«цілеспрямований прояв особистості, який включає погляди, переконання, знання, звички, уміння, ставлення, мотиви, вольові та інтелектуальні якості, почуття установки; її становлення відбувається впродовж моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки і є результатом усебічного особистісного розвитку особистості з урахуванням вимог, обумовлених особливостями професії»
12.	Г. Нєпеїна	«якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду і здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності; готовність може являти собою наведену єдність елементів – мотиваційна готовність, теоретична готовність, практична готовність»

ним в процесі розвитку (індивідуальної підготовки) можливостями та потребами.

Подальший аналіз науково-методичної та довідкової літератури (моніторинг спеціальних Інтернет-ресурсів) зосередив увагу членів НДГ на наукових працях: Д. Швеця [27], А. Шевченка [28], М. Боровика [29], В. Селюкова [30], В. Васищева [31] та інших учених і практиків (С. Білявець, М. Дементя, І. Зайцева, Я. Зорія, І. Козубцова, Я. Павлова, Ю. Лісніченка, Ю. Медвідь, Р. Мішенюка, Л. Нанівської, О. Хацаюка, П. Хоменка), у яких виділені домінуючі структурні компоненти, які є спільними:, зокрема:

- мотиваційний (усвідомлення значимості та об'єму професійної діяльності за військово-обліковою спеціальністю; розуміння ризиків та важливості майбутньої військово-професійної діяльності; об'єктивне самооцінювання своїх можливостей під час організації практичних занять (тренінгів) з вогневої підготовки із військовослужбовцями різних категорій);

- професійно-прикладний (забезпечення розвитку теоретичних знань та практичних навичок в організації практичних занять (тренінгів, теоретичних занять) з вогневої підготовки із військовослужбовцями різних категорій; підтримання високого рівня теоретичної та практичної підготовленості з вогневої підготовки, готовність до інноваційної діяльності; готовність до застосування сучасних технічних засобів навчання (тренажерів) під час організації занять різних видів з вогневої підготовки; постійне підвищення рівня професійної підготовленості з предметів бойової підготовки);

- стресостійкий (формування високої психофізичної готовності до виконання службових обов'язків в екстремальних умовах службово-бойової діяльності (в умовах обмежених термінів підготовки військовослужбовців));

- функціональний (формування теоретичних знань та практичної підготовленості в організації високоінтенсивних стрілецьких тренувань із акцентованим використанням сучасних педагогічних технологій (моделей, методик тощо); розвиток та удосконалення основних фізичних якостей та військово-прикладних навичок стрільби із різних зразків стрілецької зброї).

Враховуючи вище викладене доцільно констатувати, що поставлені перед нами завдання виконанні, а головна мета дослідження – досягнута.

Висновки і перспективи подальших розробок. Відповідно до результатів теоретико-методологічного аналізу з окресленої проблематики, членами науково-дослідної групи визначені сутнісні характеристики формування готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності (на прикладі військовослужбовців Національної гвардії України) – індивідуальне багатовекторне утворення, яке формується шляхом

акцентованого та цілеспрямованого науково-обґрунтованого педагогічного впливу на формування у військовослужбовця (майбутнього інструктора з вогневої підготовки) готовності до: захисту суверенітету та конституційного устрою України; зразкового виконання посадових обов'язків (згідно: законів України, відомчих керівних документів) та завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності, які вимагають високого рівня теоретичного, фізичного та інтелектуального розвитку особистості (військовослужбовця) і забезпечує поєднання ним знань: про зміст та структуру майбутньої військово-професійної діяльності; способи і методи організації вогневої підготовки в підрозділах НГУ (інституціях СБОУ), а також вимог цієї діяльності до рівня теоретичних знань, методичної та практичної підготовленості з вогневої підготовки військовослужбовців різних категорій, індивідуального рівня теоретичної та практичної підготовленості (з організації системи вогневої підготовки в підрозділах НГУ, інституціях СБОУ), сформованих ключових компетентностей майбутньої військово-професійної діяльності зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку (індивідуальної підготовки) можливостями та потребами. Крім цього в процесі дослідно-аналітичної роботи виділені домінуючі структурні компоненти: мотиваційний, професійно-прикладний, стресостійкий та функціональний.

Членами науково-дослідної групи очікується що на подальших етапах (блоках) майбутнього емпіричного дослідження у представників досліджуваної категорії будуть сформовані (удосконалені): теоретичні знання та практичні навички необхідні для організації на високому методичному рівні практичних занять (тренінгів) з вогневої підготовки із військовослужбовцями різних категорій Національної гвардії України (за потреби представників інституцій сектору безпеки і оборони України). Це у свою чергу забезпечить ефективне відпрацювання ними нормативів з вогневої підготовки у відповідності до «Програми бойової підготовки підрозділів Національної гвардії України» та підвищить ефективність виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах службово-бойової діяльності.

Окремі результати теоретичного дослідження впроваджені у систему вогневої підготовки військовослужбовців, які навчаються за програмою підготовки інструкторів з вогневої підготовки для потреб Національної гвардії України. Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають визначення: критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності. Крім цього, у подальшому планується розроблення організаційно-педагогічних умов, які забезпечать готовність майбутніх

інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності із акцентованим використанням сучасних тренажерів та новітніх зразків стрілецької зброї та урахуванням досвіду бойових дій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чупахін С.А. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів-зв'язківців в процесі вивчення спеціальних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2018. 252 с.
2. Марченков С.М. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2021. 23 с.
3. Попов Ф.І., Марченко О.Г. Модель фізичної підготовки льотчиків-інструкторів. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*. 2022. № 6. С. 262–264.
4. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (2), 457–475. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431>
5. Любчик Р.І. Формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності в процесі професійної підготовки: дис. ... докт. філософії: 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Харків, 2023. 424 с.
6. Моргунов О.А., Ярещенко О.А., Хацаюк О.В. Удосконалення прикладних навичок практичної стрільби в системі професійної освіти Національної поліції України. *Честь і закон*. 2016. № 1. С. 49–56.
7. Самсонов Ю.В., Климович В.Б., Людовик Т.В., Желновач О.О., Леоненко А.В., Титович А.О., Красілов А.Д., Курилов М.М. Апробація педагогічної моделі формування готовності бойових розрахунків установки «ЗУ-23» до виконання завдань за призначенням із використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2021. № 8 (139). С. 81–87.
8. Самсонов Ю.В., Белашов Ю.О., Хацаюк О.В., Задорожний К.А., Толокнеєв В.О., Шабатура С.О., Повар О.В., Магмет Т.М. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до застосування новітніх зразків високоточної зброї із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2021. № 2 (160). С. 155–161.
9. Павлов Я.В., Самсонов Ю.В., Бородін С.В., Толокнеєв В.О., Кушнар'єв Б.О. Сутнісні характеристики формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до застосування комплексу «Стугна-П» у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 48 (2). С. 80–85.
10. Романов І.В., Кочкін В.Г., Демченко О.М. Система лазерного симулятора двостороннього вогневого контакту: аспекти підготовки здобувачів вищої освіти до участі в спеціальних операціях. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 57 (2). С. 238–247.
11. Хацаюк О.В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 65 (2). С. 144–155.
12. Самсонов Ю.В., Ярещенко О.А. Сутнісні характеристики, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів інституцій СБОУ до дій у складі бойових розрахунків ПТРК в системі професійної освіти із використанням засобів СФП. *Актуальні проблеми розвитку службово-прикладних, традиційних та східних одноборств*. 2020. № 15. С. 49–61.
13. Павлов Я.В., Самсонов Ю.В., Бородін С.В., Толокнеєв В.О., Кушнар'єв Б.О. Сутнісні характеристики формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до застосування комплексу «Стугна-П» у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 48 (2). С. 80–85.
14. Дяков С., Генік В., Кирильчук Ю. Особливості формування та структура готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів розвідників. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1. С. 122–129.
15. Соколовський В.В., Повар О.В., Бородін С.В., Самсонова Г.С., Абдрахімов О.Ф. Сутність та структура формування готовності майбутніх офіцерів до застосування сучасних протитанкових комплексів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 85 (2). С. 152–168.
16. Лопаткін І.В., Кіцай Я.В. Методика проведення комплексних практичних занять з курсантами четвертого курсу на кафедрі вогневої та тактико-спеціальної підготовки. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. № 3 (22). С. 113–123.
17. Пістряк П.В., Муленко О.О., Самсонов Ю.В. Вогнева підготовка. Харків: НАНГУ, 2016. 68 с.
18. Мислива О.О., Бодирев Д.А. Вогнева підготовка: інновації vs. традиції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 23–28.
19. Valieiev R., Pokaichuk Y., Zhbanchuk A., Polyvaniuk V., Nykyforova O., Nedria K. In the Search for the Golden Mean: Students` Satisfaction with Face-to-Face, Blended and Distance Learning. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 No. 1. P. 20–40. URL: <https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/3039>.
20. Портал української мови та культури «Словник UA»: *Інститут Мовознавства імені О.О. Потебні*. 2024. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?s-wrd=%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80> (дата звернення: 20.03.2024).
21. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 542 с.
22. Білодід І.К. Словник української мови: словник (Т. 2). Київ: Інститут мовознавства, 2021. 148 с.

23. Семенюк В.І., Лавров О.Ю., Гришин М.В., Руденко М.М., Кравчук А.М. Комплексний підхід до навчання вогневої підготовки з використанням інноваційних технологій. *Системи озброєння і військова техніка*. 2015. № 1 (41). С. 186–190.

24. Жбанчик А.В. Вогнева підготовка. Дніпро: ДДУВС, 2017. 149 с.

25. Воробець Х.О. Використання новітніх методик під час викладання дисципліни «Вогнева підготовка» у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. 2019. № 4. С. 316–318.

26. Рец В.В. Роль занять з вогневої підготовки у професійній підготовці майбутніх поліцейських. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. 2018. № 3. С. 220–222.

27. Швець Д.В. Підготовка майбутніх офіцерів МВС України до охорони і забезпечення громадського порядку в процесі фахової підготовки: авто-

реф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 20 с.

28. Шевченко А.В. Формування фахової компетентності майбутніх офіцерів тилу в процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2017. 20 с.

29. Боровик М.О. Педагогічні умови формування фізичної витривалості майбутніх офіцерів Національної поліції в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2020. 24 с.

30. Селюков В.С. Адміністративно-правові засади кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2020. 46 с.

31. Васищев В.С. Розвиток загальнопедагогічної культури майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки у військовому вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2021. 297 с.

АНАЛІЗ АВТЕНТИЧНОГО АНГЛОМОВНОГО ПІДРУЧНИКА «АНГЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК У КОРИСТУВАННІ»

ANALYSIS OF AUTHENTIC ENGLISH-SPEAKING TEXTBOOK “ENGLISH VOCABULARY IN USE”

Автор аналізує відповідність автентичного англomовного підручника «Англійський словник у користуванні» видавництва «Кембрідж Юніверсіті Пресс» сучасним педагогічним вимогам у вищій школі. Увага приділяється відповідності змісту навчальної книги її меті, доцільності використання вищезазначеного підручника на практичних заняттях з англійської мови у вищих навчальних закладах. За допомогою загальнонаукових методів дослідження, серед яких анкетування, метод рейтингу, автор робить наголос на методичному аспекті навчальної книги. Автор досліджує послідовність лексичного матеріалу, логічність вправ й завдань. Розглядаючи вимоги сучасної української педагогіки до іншомовних підручників для вищої школи, автор акцентує увагу на важливості використання вищезазначеного підручника в цілому. Автор на чисельних прикладах доводить валідність підручника, яка проявляється у формулюванні задач з вирішення проблемних ситуацій у професійній та/або академічній діяльності, використанні сучасних інформаційних технологій при проектуванні, будівництві та експлуатації об'єктів професійної діяльності. Основними факторами є здатність спілкуватися іноземною (англійською) мовою, мати достатній словниковий запас, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, вчитися й оволодівати сучасними знаннями, застосовувати у професійній діяльності досягнення науки, інноваційні та комп'ютерні технології, сучасні машини, обладнання, матеріали і конструкції, здійснювати інженерні вишукування, розрахунки та проектування об'єктів професійної діяльності, впроваджувати інноваційні технології, сучасні машини та обладнання при будівництві, експлуатації та реконструкції об'єктів професійної діяльності, розраховувати техніко-економічні показники запроєктованих і функціонуючих об'єктів професійної діяльності. Стаття підкреслює важливість функцій підручника, можливість його використання для викладачів англійської мови й для здобувачів вищої освіти. Вищезгадана стаття фокусується на відповідності книги програмним загальним і фаховим компетентностям й програмним результатам навчання у вищій школі.

Ключові слова: автентичний англomовний підручник, викладач, здобувач вищої освіти, вищий навчальний заклад, словник.

The author analyzes authentic English-speaking textbook «English Vocabulary in Use» of publishing house «Cambridge University Press» to contemporary pedagogical demands at higher school. Attention is paid to conformity of content of teaching book to its aim, purposefulness of usage of the mentioned textbook at practical sessions of English language at higher educational institutions. The author emphasizes methodical aspect of teaching book with the help of general scientific methods of research and among them questionnaire, rating method, the author researches succession of lexical material, consistency of tasks and exercises. Observing demands of contemporary Ukrainian pedagogy to foreign speaking textbooks for higher school, the author accented attention to the importance of usage of the mentioned textbook as a whole. Taking into consideration the matrix of ensuring of program learning outcomes to proper components of educational and professional program, using numerous examples, the author proves the validity of the textbook which manifests itself in the formulation of tasks for solving problem situations in professional and/or academic activities, the use of modern information technologies in the design, construction and operation of objects of professional activity. The main factors are the ability to communicate in a foreign (English) language, have skills in using information and communication technologies, learn and master modern knowledge, apply scientific achievements, innovative and computer technologies, modern machines, equipment, materials and structures in professional activities, carry out engineering surveys, calculations and design of objects of professional activity, introduce innovative technologies, modern machines and equipment in the construction, operation and reconstruction of objects of professional activity, calculate the technical and economic indicators of designed and functioning objects of professional activity. The article underlines importance of functions of textbook, opportunity of its usage for lecturers of English language and searchers of higher education. The mentioned article is focused on conformity of a book to program general and professional competencies and program results of teaching at higher school.

Key words: authentic English textbook, lecturer, searcher of higher education, vocabulary.

УДК 811.111(075.8)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.23>

Несін Ю.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-
економічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах, коли в Україні змінюються формати й вимоги до оволодіння іншомовною компетенцією і буває важко зорієнтуватися у швидкоплинних пертурбаціях, відносно незмінними є фонетична, граматична й лексична бази. Фонетика, граматики й лексики йдуть пліч-о-пліч й всі вони взаємопов'язані між собою. Ведучи розмову про лексику, словниковий запас, зауважимо, що за даними такого авторитетного англійського

видання як «Лонгман» за 2008 рік, кожна людина може відносно спокійно спілкуватися у 21 столітті англійською мовою, маючи у власному активному запасі 3000 слів. Автентичний англійський підручник «Англійський словник у користуванні» суттєво може допомогти при вирішенні мовної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, дослідники, експерти, такі як Н. В. Андрійчук, Т. В. Гора, В. А. Дмитренко, О. Ю. Кузнецова, А. М. Самойленко, І. А. Ткаля,

С. О. Царьова, Л. О. Чулкова та інші опікуються питаннями висвітлення позитивних сторін автентичних англомовних підручників. Разом з тим, вони пропонують слушні думки стосовно адаптації контенту навчальної літератури до українських реалій.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Англомовні вчені, серед яких Х. Аллен, У. Кепел, С. Макуін, М. Рейллі, Р. Річі, С. Сієбай, А. Сілвер, П. Холл вивчають власну паперову й електронну навчальну продукцію, звертаючи увагу на сильні й слабкі місця, проводячи компаративістику тощо. Вони впевнені в тому, що успіх підручників, посібників, довідників, атласів, мап, постерів, роздавального матеріалу залежить від скоординованої, системної роботи низки науковців-теоретиків й викладачів-практиків.

Мета статті. Виходячи з вищезазначеного, мета нашої статті – здійснення всебічного аналізу автентичного англомовного підручника «Англійський словник у користуванні» видавництва «Кембрідж Юніверсіті Пресс» як ефективного засобу комунікації, зміст якого повністю відповідає українським викликам сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Автентичний англомовний підручник «Англійський словник у користуванні» видавництва «Кембрідж Юніверсіті Пресс» вперше з'явився у далекому 1997 році, автором якого є Стюарт Редман, британський педагог, тренер, автор навчальних посібників для колективного й самостійного вивчення /повторення англійської мови та розширення словникового запасу у форматі, класичному для Великої Британії. Слід додати, що у роботі над цією навчальною книгою взяла участь низка англомовних науковців із Шотландії, Англії, США, Австралії. Книга перевидавалась декілька разів, востаннє у 2023 році, що свідчить про її якість й затребуваність.

Підручник повністю відповідає не лише суто британським, а й європейським рекомендаціям з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [3]. Він призначений для широкого колу людей: вчителів, викладачів англійської мови, абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, всіх, хто вивчає англійську мову.

Зміст підручника складається зі вступу, навчання, словотворення, конструювання фраз, частин мови, з'єднувальних слів, тем, смислових концепцій, варіантів англійської мови. На перших шпальтах підручника подані 11 символів, що означають слова й словосполучення [5]. Це полегшує роботу з навчальною книгою «Англійський словник у користуванні».

Автор роботи дуже ретельно і виважено підійшов до використання тестових завдань. Відомо, що існує 24 основних типів тестів в англійській мові. Стюарт Редман використав 20 з них, серед яких:

- питально-відповідні вправи;
- вірні/невірні твердження;
- складання семантичної мапи;
- множинний вибір;
- розподіл тексту на категорії;
- заповнення пробілів;
- співвіднесення;
- зіставлення;
- відновлення/заповнення пропусків;
- опитування;
- доповнення;
- доповнення малюнка;
- складання списку;
- заповнення таблиці;
- конспектування;
- перекодування інформації;
- логічне перегрупування;
- передбачення;
- називання;
- відновлення.

Таке розмаїття тестів С. Редмана у навчальній книзі «Англійський словник у користуванні» видавництва «Кембрідж Юніверсіті Пресс» свідчить про системний підхід до справи. Висловлюючи велику подяку за працю, водночас зауважимо, що серед питально-відповідних вправ присутні лише загальні й спеціальні питання, тому, на нашу думку, було б доцільним додати також альтернативні й розділові; крім того, на шпальтах навчальної книги доречно розмістити всі 9 спеціальних питань разом з їхніми графічними позначками. Відсутність таких тестових завдань як виправлення, розподіл тексту на параграфи, складання плану й переклад ніяким чином не зменшують або послаблюють цінність навчальної книги. На наше переконання, цей підручник є одним з найкращих в англомовній навчальній літературі, коли мова йдеться про лексику, словниковий запас.

Ми не можемо не погодитись з низкою вітчизняних дослідників-науковців, а саме з Н. П. Волковою, І. М. Дичківською, М. М. Фіцулою, які стверджують, що справжній підручник має відповідати меті навчання, визначеною програмою і вимогами дидактики; він є справжнім джерелом знань і завдяки йому можна простежити готовність педагога до інноваційної професійної діяльності [1], [2], [4]. Навчальна книга «Англійський словник у користуванні» повністю відповідає вимогам сучасної української педагогіки, оскільки вона відповідає вимогам навчальної програми, має чітке структурування, візуальні засоби полегшення користування підручником, наукову коректність змісту. В неї простежуються повнота розкриття основних положень, використання загальноприйнятої наукової термінології, практична спрямованість навчального матеріалу, його зв'язок з життям. Праця досвідченого англійського педагога вмотивовує на навчання, дидактично доцільна,

системна, логічна, дає широкі можливості для здійснення самостійної навчальної діяльності.

Провівши анкетування серед ста викладачів іноземної (англійської) мови в місті Херсоні, сімдесят чотири освітянина зі ста обрали саме вищезазначений підручник, що свідчить про високий рейтинг англійського видавництва «Кембрідж Юніверсіті Пресс», хоча достойну конкуренцію йому складають інші всесвітньовідомі видавництва на кшталт «Оксфорд Юніверсіті Пресс», «Експрес Паблішінг», «Лонгман», «Макміллан» та ін.

У рейтингу вищезазначений підручник посідає одне з найвищих місць поруч з такими відомими навчальними книгами як «Екзамен на відмінно», «Шлях граматики». Саме «Англійський словник у користуванні» найчастіше обирають досвідчені викладачі англійської мови.

Валідність підручника проявляється, насамперед, у формулюванні задач з вирішення складних, проблемних ситуацій у професійній та/або академічній діяльності, використанні сучасних інформаційних технологій при проєктуванні, будівництві та експлуатації об'єктів професійної діяльності. Основними позитивними факторами є здатність спілкуватися іноземною (англійською) мовою, мати достатній словниковий запас, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, вчитися й оволодівати сучасними знаннями. Бонус підручника Стюарта Редмана проявляється у тому, що підібраний ним лексичний матеріал можна і треба застосовувати у професійній діяльності: досягнення науки, інноваційні та комп'ютерні технології, сучасні машини, обладнання, матеріали і конструкції, інженерні вишукування, розрахунки та проєктування об'єктів професійної діяльності – все знаходиться в полі зору навчальної книги. Виникає питання поступового, повільного впровадження лексичного матеріалу для того, щоб інноваційні технології, сучасні машини та обладнання при будівництві, експлуатація та реконструкція об'єктів професійної діяльності, розрахунки техніко-економічних показників запроєктованих і функціонуючих об'єктів професійної діяльності реалізувались.

Отже, у нашій статті ми підкреслимо важливість функцій підручника, можливість його використання для викладачів англійської мови й для здобувачів вищої освіти не тільки в межах одного інституту або університету окремо обраного міста, а й на всій території України. Кожен вищий навчальний заклад освіти має свої, притаманні лише йому критерії відбору навчальної літератури, але добре продуману, виважену, якісно надруковану автентичну продукцію Кембриджу важко не помітити.

На нашу переконливу думку, основна ідея – фокусування на відповідності книги «Англійський словник у користуванні» програмним загальним і фаховим компетентностям й програмним результатам навчання у вищій школі. Підручник можна

опрацьовувати як самостійно, так і з викладачем, але в будь-якому разі навчальна книга допоможе оцінити здобувачу вищої освіти власний рівень знань, вмінь та навичок й удосконалити їх.

Одним з безперечних плюсів навчальної книги є наявність вправ, спрямованих на розвиток мовлення. Завдяки підручнику разом з розвитком абстрактного й цілісного мислення у здобувачів вищої освіти відбувається перехід до вищих рівнів мовлення, оскільки мислення функціонує в єдності з мовленням і в ньому воно може чітко проявлятися. У процесі навчання мислення й мовлення не тільки розвиваються, але й ускладнюються за змістом і структурою, розширюється пасивний і активний словниковий запас. Крім того, удосконалюється усне й письмове висловлювання думки, відбувається перехід від розгорнутого до скороченого (стислого) внутрішнього мовлення і навпаки, що стає основою розумових дій. За допомоги підручника здобувачі вищої освіти досконаліше володіють морфологічними і синтаксичними аспектами мовлення, зв'язністю, логічністю й послідовністю висловлювання. В їхньому мовленні проявляються вміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати, робити висновки, припущення, прогнозувати.

Висновки. Підводячи підсумки, можемо зазначити, що результати проведеного нами дослідження дозволяють впевнено говорити про вагомий роль автентичного англійського підручника «Англійський словник у користуванні» як засобу навчання. В освітньому процесі він дає змогу якісно підготуватись та успішно скласти заліки, іспити, отримати високі бали з тестувань. Його зміст корисний для розвитку й подальшого формування мовної, мовленнєвої, соціокультурної й загальнонавчальної компетенцій.

Подальші дослідження в цьому напрямку ми вбачаємо в пошуку й аналізі інших сучасних автентичних англійських підручників, посібників, граматичних довідників, які створені як для здобувачів вищої освіти, так і для викладачів. Особливу увагу ми будемо приділяти навчальній літературі, яка добре зарекомендувала себе в Україні протягом років і десятиліть.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 616 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт 2003. 273 с.
4. Фіцула М. М. Педагогіка: Вид. 2-ге, випр., доп. Київ : Академвидав, 2007. 560 с.
5. Redman S. English Vocabulary in Use. Textbook. Cambridge University Press, 2023. 266 p.

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇCROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN INSTITUTIONS
OF HIGHER EDUCATION: HISTORY AND CURRENT TRENDS

У статті авторка представила результати дослідження історії і сучасних тенденцій крос-культурної комунікації у закладах вищої освіти. З опорою на методологію компетентнісного і герменевтичного підходів охарактеризовано історично обумовлені напрями крос-культурного дослідження: технології збору і опису спільних і відмінних рис різних культур, мов, стилістики спілкування, яка обумовлена національним і ментальним контекстами; розкриття змісту і процесуальних аспектів крос-культурної своєрідності в комунікаціях для толерування і поступового відходу від етнічної ідентифікації у спілкуванні.

У статті зазначено про те, що крос-культурна комунікація у закладах вищої освіти історично обумовлена когнітивною сферою. Це означає, що у змісті освітніх компонент програм підготовки фахівців з різних галузей знань має значення інформація про культурні, національні своєрідності учасників освітнього процесу, осмислене використання правил міжкультурного спілкування і комунікації, які оприлюднені в документах локального значення. Також значущим є володіння методиками і способами крос-культурної комунікації, попередження і подолання відповідних конфліктогенів. Автором презентовано бачення алгоритму стратегій мотиваційного і діяльнісного аспектів крос-культурної комунікації здобувачів вищої освіти на прикладі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Зокрема виділено історично складені традиції комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу, відкритість і можливість проявити культурну своєрідність в різноманітних позааудиторних заходах, спільнотах. Широка популяризація цінностей мультикультурності в діяльності культурних центрів і під час мовної підготовки, гуманістичні ціннісні орієнтири, оприлюднені у місії і візії університету.

Ключові слова: крос-культурна комунікація, університет, якість освіти, ціннісні орієнтири, просвітні заходи, гуманізм, традиції університетської освіти.

In the article, the author presented the results of research into the history and current trends of cross-cultural communication in higher education institutions. Based on the methodology of competence and hermeneutic approaches, the historically determined directions of cross-cultural research are characterized: technologies for collecting and describing common and distinctive features of different cultures, languages, communication styles, which is determined by national and mental contexts; disclosure of content and procedural aspects of cross-cultural originality in communications for tolerance and gradual departure from ethnic identification in communication.

The article states that cross-cultural communication in institutions of higher education is historically conditioned by the cognitive sphere. This means that in the content of educational components of programs for training specialists from various fields of knowledge, information about the cultural and national peculiarities of the participants in the educational process, meaningful use of the rules of intercultural communication and communication, which are published in documents of local significance, are important. It is also important to master the techniques and methods of cross-cultural communication, prevention and overcoming of the relevant conflict generators. The author presented a vision of the algorithm of motivational strategies and activity aspects of cross-cultural communication of students of higher education on the example of the H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. In particular, the historically developed traditions of communicative interaction of the educational process participants, openness and the opportunity to show cultural originality in various non-auditory events and communities are highlighted. Broad popularization of the values of multiculturalism in the activities of cultural centers and during language training, humanistic value orientations, published in the mission and vision of the university.

Key words: cross-cultural communication, university, quality of education, value orientations, educational activities, humanism, traditions of university education.

УДК 378.06:37.04
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.24>

Петренко Т.В.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Заявлена проблема досліджується у контексті визначеної Стратегією розвитку вищої освіти в Україні проблеми, а саме: «значна частина здобувачів вищої освіти не набуває достатніх знань про розмаїття культур, навичок робочої комунікації в міжнародному контексті» [6]. На теперішній час університети в Україні реалізують не лише соціальний запит суспільства на фахівця, здатного професійно і продуктивно організувати комунікаційні процеси у фаховій сфері, але й дають змогу реалізувати особистісні запити і індивідуальні потреби здобувачів і широкого абітурієнтського загалу. Проблема крос-культурної

підготовки, змісту такої комунікації в освітніх програмах фахової підготовки на різних рівнях вищої освіти стає все більше затребуваною з огляду на виклики глобалізації, прогресування інформаційно-комунікаційних цифрових технологій, увагою світової спільноти до України у період провадженого воєнного стану і у період відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зазначимо тут, що заявлена проблема достатньо широко презентована у сучасному інформаційному просторі і науково-педагогічному дискурсі. Категорійне поле і технологічні аспекти теми започатковано авторкою [4]. Певною мірою

компетентності крос-культурної комунікації презентовано через призму міжуніверситетських наукових комунікацій І. Хижняк [9], когнітивний аспект педагогічної діяльності – В. Ворожбіт-Горбатюк [2], інформаційно-комунікаційну компетентність і технології партнерства – Н. Борисенко [1]. Методологія і категорійне поле цієї наукової розвідки сформовано з урахуванням пропозицій і висновків Д. Мітрі, Т. Бредлі [11], А. Солодкої [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри широкий і багатофакторний дискурс проблема крос-культурної комунікації як компетентності у програмах підготовки фахівців у закладах вищої освіти залишається актуальною, оскільки її цільові, змістові і процесуальні аспекти чутливі до трансформацій вищої освіти загалом, обумовлені динамічними перетвореннями в змісті освітніх програм. Тож на теперішній час актуальним залишається дослідження історії і сучасних тенденцій крос-культурної комунікації у закладах вищої освіти.

Мета статті: охарактеризувати історично обумовлені напрями крос-культурного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проведено з опорою компетентнісного і герменевтичного підходів. Компетентнісний підхід передбачає виокремлення у змісті освітніх програм, що реалізуються у закладах вищої освіти компетентностей крос-культурної комунікації. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди [8] реалізуються освітні програми з різних спеціальностей. Фактично в кожній такій програмі закладено компетентності крос-культурної комунікації як синтезовані елементи загальних здатностей і предметних компетентностей. Компетентнісний підхід в освітніх програмах, що реалізуються у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, тісно синтезований з герменевтичним підходом, що прослідковується в спрямованості таких програм на розуміння і міждисциплінарне осмислення ціннісних орієнтирів досягнень людської цивілізації, інтеграції науки, мистецтва, культури в історичному поступі.

На підставі аналізу освітніх програм за напрямом підготовки 014 – Середня освіта [8] у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди можна виділити напрями крос-культурного дослідження освітнього процесу як культурного феномену і комунікативного простору: технології збору і опису спільних і відмінних рис різних культур, мов, стилістики спілкування, яка обумовлена національним і ментальним контекстами; розкриття змісту і процесуальних аспектів крос-культурної своєрідності в комунікаціях для толерування і поступового відходу від етнічної ідентифікації у спілкуванні.

Виділені напрями крос-культурного дослідження ґрунтуються на основі сутнісного значення

компетентностей крос-культурної комунікації [4], визначених етичних орієнтирів такої комунікації [3], синтезу у змісті нормативних і вибіркових освітніх компонент професійних (предметних) компетентностей фахової підготовки [5]. Наголосимо, що в історії розвитку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди крос-культурна комунікація історично обумовлена когнітивною сферою. Це прослідковується у прикладах опори у змісті освітніх компонент на вивчення культурної своєрідності учасників освітнього процесу, творення багатомовного культурного простору на прикладі функціонування численних культурних центрів [8]. У локальних документах, зокрема у Положенні про організацію освітнього процесу у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди зосереджено увагу на ціннісно орієнтованих правилах і умовах міжкультурного комунікування [8]. У змісті освітніх програм за напрямом підготовки 014 – Середня освіта передбачено широке використання методик опанування неконфліктної крос-культурної комунікації, попередження і подолання можливих конфліктогенів.

Когнітивний базис формування крос-культурної компетентності передбачає орієнтування у змісті освітніх компонент освітніх програм на осмислення і розуміння здобувачами вищої освіти знань про свою та інші культури, цілі, способи комунікування, практичне опанування техніками запобігання міжкультурних конфліктів і непорозуміння. Для підготовки фахівців у галузі 014 – Середня освіта апріорного значення також набуває методична підготовленість майбутніх педагогічних працівників до роботи в мультикультурному класі.

Важливою історично складеною і актуальною в умовах сьогодення тенденцією є соціокультурний контекст крос-культурної комунікації. У цьому аспекті в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди багато уваги приділяється формуванню лідерських якостей випускників, зокрема на прикладі роботи освітнього хабу, культурних центрів, лабораторій, науково-методичних рад і ради молодих учених, студентського наукового товариства [8].

Особистісно-вартісний контекст крос-культурної комунікації прослідковується в ціннісних орієнтирах, що визначають місію і візію Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, що узгоджені з принципами мультикультурності, конструктивної національної самоідентифікації здобувачів вищої освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу, у тому числі – стейкхолдерів освітніх програм, толеруванні свідомості, наприклад, творчий проєкт «Лист війни» [8].

Виразним аспектом крос-культурної комунікації у Харківському національному педагогічному

університеті імені Г.С. Сковороди є мотиваційно-діяльнісний, що передбачає орієнтування навчально-пізнавальних і науково-дослідних взаємодій на формування навичок міжкультурної взаємодії, опанування методами педагогічної роботи в мультикультурному середовищі на засадах педагогічного партнерства з використанням коучингових технологій [8].

Експертно-аналітичний аспект крос-культурної комунікації не презентований на теперішній час у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, що актуалізує цю наукову розвідку і визначає подальші перспективні напрями її розроблення.

На підставі вивчення змісту освітніх програм, що реалізуються у в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, локальних документів, що визначають різні аспекти діяльності університету і усіх учасників освітнього процесу презентуємо авторське бачення алгоритму стратегій мотиваційного і діяльнісного аспектів крос-культурної комунікації здобувачів вищої освіти. Під час розроблення алгоритму ми керувалися міркуваннями Р. Ерлі щодо використання технологій формування культурного інтелекту в спільноті комунікантів [10]. Першим компонентом такого алгоритму бачимо системне вивчення аудиторії: абітурієнтського середовища, комунікантів – учасників освітнього процесу – здобувачів, викладачів, працевлагодів. Цілеспрямоване вивчення культурної комунікативної та інших своєрідностей учасників освітнього процесу має стати визначальним в процесах оновлення освітніх програм і процедурних моментів їх реалізації. Другим компонентом авторського алгоритму бачимо визначення чітких, простих, зрозумілих цілей крос-культурного комунікування у контексті опанування конкретної освітньої програми певною цільовою аудиторією. Третім компонентом пропонованого алгоритму пропонуємо виділити спільні тактичні дії, спрямовані на формування нових і збереження уже усталених традицій комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу, відкритість, можливість проявити культурну своєрідність в різноманітних формах навчання, позааудиторної роботи, творчості і науці. Цей компонент також передбачає широку популяризацію цінностей мультикультурності в діяльності культурних центрів, навчальних, дослідницьких, соціальних проєктів під час мовної підготовки, гуманістичні ціннісні орієнтири, оприлюднені у місії і візії університету. Четвертим компонентом авторського алгоритму бачимо компонент комунікативного менеджменту, зокрема – розрахунок і раціональне осмислення бюджету, витрат (людських, часових, матеріально-технічних, технологічних, емоційних тощо) на організацію крос-культурної комунікації і формування

відповідних компетентностей. Зазвичай останній компонент часто не обліковується завчасно, що може призвести до втрати якісних результатів.

Висновки. Отже, когнітивний аспект визначено системоутворювальним в історії і сучасних тенденціях крос-культурного дослідження освітнього процесу у закладах вищої освіти. Досягнення цілей формування відповідних синтезованих компетентностей передбачає алгоритм розроблення стратегій мотиваційного і діяльнісного аспектів крос-культурної комунікації здобувачів вищої освіти. Зокрема презентовано авторський лінійний алгоритм з чотирьох компонентів: 1 – системне вивчення аудиторії (ентична ідентифікація, ментальність, позиціонування з національною культурою, розуміння глобалістичних процесів тощо); 2 – визначення чітких, простих, зрозумілих цілей крос-культурного комунікування; 3 – спільні тактичні дії; 4 – розрахунок і раціональне осмислення бюджету, витрат (людських, часових, матеріально-технічних, технологічних, емоційних тощо). На прикладі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди виділено історично складені традиції комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу, відкритість і можливість проявити культурну своєрідність в різноманітних позааудиторних заходах, спільнотах; широка популяризація цінностей мультикультурності в діяльності культурних центрів і під час мовної підготовки, гуманістичні ціннісні орієнтири, оприлюднені у місії і візії університету.

Перспективою подальшого розроблення проблематики крос-культурної комунікації вбачаємо у вивченні досвіду подолання мовних і комунікативних бар'єрів через спільну творчу соціально значущу діяльність, організацію крос-культурного невербального спілкування, осмислення і розуміння стереотипів нації, попередження етноцентризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисенко Н., Кежань Се, Ворожбіт-Горбатюк В.В. Інформаційно-комунікаційна компетентність педагога як ресурс партнерства. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 52–60. doi:<https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.05>
2. Ворожбіт-Горбатюк В.В. Когнітивний компонент інноваційної педагогічної діяльності вчителя. *Молодь і ринок*. 2021. №9/195. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.243883>
3. Дудка Т.Ю. Структуротворчий характер крос-культурної компетентності крізь призму професійної підготовки викладачів вищої школи. Актуальні проблеми вищої професійної освіти. Київ, 2021. С. 26–27. URL : <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/51567>
4. Петренко Т. Сучасні техніки крос-культурної комунікації в освітньому процесі. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 55. Том 3. 2023. С. 109–112. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.3.22>

5. Петрова І., Чанхиєва Ф. Етичні підстави крос-культурних комунікацій в умовах глобалізації. *Економічний часопис*. 2011. № 22. С. 108–117.

6. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

7. Солodka А.К. Теоретико-методичні засади крос-культурної взаємодії учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів : *дис. ... канд. пед. наук* : 13.00.07. Київ, 2015. 462 с.

8. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Офіційний сайт. URL : <http://hnpu.edu.ua/>

9. Хижняк І.А., Ворожбіт-Горбатюк В.В. Міжуніверситетські комунікаційні заходи як спосіб формування регіонального дослідницького середовища. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2021. Вип. 14. Ч. 1. С. 5–18. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/236444/234962>

10. Earley P. C. Redefining Interactions Across Cultures and Organizations: Moving Forward with Cultural Intelligence. *Research in Organizational Behavior* / ed. by B. M. Staw, R.M. Kramer. Oxford: Elsevier, 2002. P. 271–299.

11. Mitry D. and Bradley T. Managerial leadership and cultural differences of Eastern European economics. URL: <http://marketing.byu.edu/htmlpages/ccrs/proceedings99/mitrybradley.htm>

МОДЕЛЮВАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА»

MODELING OF THE QUALITY MANAGEMENT OF THE TRAINING OF FUTURE BACHELORS IN THE SPECIALTY "PROFESSIONAL EDUCATION"

У статті подано результати дослідження особливостей моделювання менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта». Акцентовано увагу на пріоритетності підвищення якості освітніх послуг в умовах конкуренції та потреби у випускниках з високим рівнем професійної підготовки, ефективній організації освітньої діяльності щодо впровадження механізмів управління якістю, що задовольняють потреби як внутрішніх, так і зовнішніх стейкхолдерів. Обґрунтовано поняття якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» як комплексного показника дієвості освітньої системи, що визначається не лише рівнем знань здобувачів освіти, але й глибиною осмислення набутих компетентностей та здатністю застосовувати їх у практичній діяльності. Встановлено, що якість підготовки включає спроможність здобувачів освіти до самостійності в діяльності, критичного мислення, творчого підходу щодо розв'язання професійних проблем, вміння працювати в команді, а також володіння навичками міжособистісного спілкування та лідерства. З'ясовано, що якість підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» виявляється у здатності майбутніх випускників успішно інтегруватися у професійне середовище, адаптуватися до змін сучасного ринку праці та впроваджувати інноваційні підходи у професійну діяльність, а також в постійному самовдосконаленні та професійному розвитку. Змодельовано структурні компоненти менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» через трактування її сутності у відповідності до вимог стандартів освіти, норм освітнього менеджменту, результатів моніторингових досліджень якості освіти, особливостей освітнього процесу, очікувань стейкхолдерів, стану ресурсного забезпечення освітнього процесу.

Ключові слова: професійна освіта, якість освіти, якість підготовки, управління якістю освіти, менеджмент якості підготовки майбутніх бакалаврів, забезпечення якості освіти.

The article presents the results of a study of the features of modeling the quality management of the training of future bachelors in the specialty «Professional education». Attention is focused on the priority of improving the quality of educational services in the conditions of competition and the need for graduates with a high level of professional training, effective organization of educational activities regarding the implementation of quality management mechanisms that satisfy the needs of both internal and external stakeholders. The concept of the quality of training of future bachelors in the specialty «Professional education» as a comprehensive indicator of the effectiveness of the educational system, which is determined not only by the level of knowledge of the students of education, but also by the depth of understanding of the acquired competencies and the ability to apply them in practical activities, is substantiated. It has been established that the quality of training includes the ability of students to be independent in activities, critical thinking, a creative approach to solving professional problems, the ability to work in a team, as well as the possession of interpersonal communication and leadership skills. It was found that the quality of training of future bachelors in the specialty «Professional education» is manifested in the ability of future graduates to successfully integrate into the professional environment, adapt to changes in the modern labor market and introduce innovative approaches to professional activity, as well as in constant self-improvement and professional development. The structural components of the quality management of the training of future bachelors in the specialty «Professional education» were modeled through the interpretation of its essence in accordance with the requirements of education standards, norms of educational management, the results of monitoring studies of the quality of education, features of the educational process, expectations of stakeholders, the state of resource provision of the educational process.

Key words: professional education, quality of education, quality of training, management of the quality of education, management of the quality of training of future bachelors, ensuring the quality of education.

УДК 378:015.31:172.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.25>

Почка К.І.,

докт. тех. наук, професор,
завідувач кафедри професійної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Красильник Ю.С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Удосконалення системи управління якістю освіти має чимале наукове і практичне значення. Результати опитування Harrou Monday (n=643) виявили, що 28,47% респондентів диплом при працевлаштуванні не знадобився. Тільки 12,3% опитаних зазначили, що без вищої освіти взагалі б не змогли працювати, а 32,16% – використовують отримані знання у своїй роботі. 40,5% опитаних вказали на важливість диплома для працевлаштування. На запитання про переваги вищої освіти респонденти відзначили: цікаві та корисні знайомства (67,5%), формування навичок (59,7%) і те, що вища освіта

дає необхідні теоретичні знання (58,9%). Серед недоліків респонденти відзначили: застарілі методи викладання (75%), відсутність достатньої практики (74%) та неактуальність інформації, що викладається (61,3%). Проведене дослідження засвідчило, що 31,4% респондентів вважають, що здобувати вищу освіту варто в будь-якому разі, оскільки це важливе підґрунтя для кар'єри, а 85,8% – вища освіта є обов'язковою для діяльності у сфері освіти і науки [14].

Отже, в умовах жорсткої конкуренції та потреби у випускниках з високим рівнем професійної підготовки перед закладами освіти постає

завдання підвищення якості освітніх послуг. У зв'язку з цим нагальною є розробка ефективної організації діяльності закладів вищої освіти та впровадження механізмів управління якістю, що задовольняють потреби як внутрішніх, так і зовнішніх стейкхолдерів. Повномасштабне російське вторгнення та його руйнівні наслідки, економічні трансформації становлять нові виклики щодо забезпечення якості освіти. Тому постановка проблеми впровадження ефективних засобів менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» має глибоке соціально-економічне, світоглядно-філософське та психолого-педагогічне підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Характер соціально-економічних перетворень є детермінуючим фактором якісних освітніх трансформацій. Зростає потреба в професіоналах в галузі професійної освіти, постійному оновленні змісту освітніх програм та використанні сучасних технологій навчання, забезпеченні конкурентоздатності випускників на ринку праці та їх спроможності продукувати якісні освітні послуги. Серед учених, які обґрунтували методологічні основи функціонування та розвитку освіти України на засадах інноваційності, концептуальні, а також змістові та функціональні характеристики поняття якості освіти, слід зазначити – В. Кременя, В. Лугового, О. Ляшенка, Н. Ничкало, В. Панка, В. Радкевич, Ю. Рашкевича, П. Сауха, С. Сисоєву та ін. (наукова і науково-організаційна складова забезпечення якості освіти); М. Ворник, І. Мельник, О. Скорбагатську та ін. (аналіз проблем управління якістю освіти в умовах диверсифікації освітнього простору); Н. Батечко, О. Біляковську, О. Грибко, Ю. Захарова, Т. Лукіну, С. Щудло та ін. (аналіз підходів щодо визначення сутності та змісту поняття якості освіти); М. Слатвінського, С. Цимбал-Слатвінську та ін. (управління якістю освіти в контексті євроінтеграційних процесів); Ю. Ямполь (економічні аспекти менеджменту якості освіти); О. Стойку (забезпечення якості освіти в контексті цифровізації); І. Булаха, О. Ляшенко та ін. (якість освіти як чинника її розвитку). Науковці Д. Карамішев, Н. Гришина, О. Грибко, Т. Ревенко, Н. Грабар, Н. Калінкіна, О. Ревенко, А. Герасименко, В. Горжанкіна приділили значну увагу вивченню теоретичних і методичних засад забезпечення якості освіти, факторів для її оцінки, обґрунтуванню вагомих засад створення механізмів моніторингу діяльності закладів вищої освіти, аналізу соціологічних аспектів дослідження якості освіти, визначенню пріоритетних напрямів удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що науковці приділяють належну увагу проблемам якості освіти, теоретичні та методичні підходи щодо

генерування інноваційних механізмів реалізації освітніх програм за спеціальністю «Професійна освіта» потребують подальшого дослідження та розробки стратегій для досягнення високої якості підготовки майбутніх професіоналів в означеній сфері.

Мета статті. Тому метою даної статті є розробка моделі менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта».

Виклад основного матеріалу. Різновекторні проблеми якості освіти – філософські економічні, соціальні, особистісні, управлінські – стали предметом досліджень В. Андрущенка, І. Булаха, Н. Батечка, А. Василюк, М. Голованя, О. Євтухової, С. Калашнікової, Є. Короткова, В. Кременя, В. Лугового, Т. Лукіної, О. Ляшенко, О. Пометун, Ю. Рашкевича, С. Толочко, Ю. Ямполь та ін. Основні підходи щодо визначення змісту поняття «якість освіти» подано в таблиці 1.

У сфері професійної освіти, опираючись на законодавчо-нормативну базу (закони України «Про освіту» (2017), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030р.», «Національну економічну стратегію – 2030», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 р.», «Про схвалення Стратегії розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 р.», «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р.», «Про затвердження Державної Стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.», Концепцію розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні (2018), Концепцію розвитку педагогічної освіти (2018), Брюггське Комюніке про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти та навчання тощо), проводяться фундаментальні та прикладні дослідження з пріоритетних напрямів професійної освіти і фахової передвищої освіти для вирішення актуальних теоретико-методологічних проблем у галузі професійної освіти, педагогіки, психології та філософії освіти, а також забезпечується комплексний науково-методичний супровід майбутньої професійної освіти та професійного розвитку педагогічних працівників з урахуванням соціально-економічних змін, потреб суспільства та індивідуальних потреб у кар'єрному розвитку здобувачів професійної освіти [11].

М. Слатвінським та С. Цимбал-Слатвінською [12] узагальнено практичний досвід реалізації

Трактування дослідниками категорії змісту поняття «якість освіти»

Автор	Зміст поняття «якість освіти»
І. Булах (2006)	Сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають йому здатність формувати такий рівень професійної компетентності особи, який задовольняє його потреби, потреби суспільства і держави як сьогодні, так і в майбутньому [3].
Т. Лукіна (2008)	Збалансована відповідність певного освітнього рівня численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості [7].
С. Щудло (2010)	Відповідність освіти сучасним та майбутнім (прогнозованим) потребам усіх суб'єктів освітнього процесу – держави, суспільства, роботодавців, академічної спільноти, студентів [15].
О. Ляшенко (2012)	Певна сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність формувати такий рівень загальноосвітньої і професійної компетентності, який задовольняє потреби громадян, суспільства і держави в цілому [8].
Закон України «Про освіту» (2017)	Відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг [10].
Н. Батечко (2017)	Складна система, що поєднує організаційну структуру, методики, процеси і ресурси необхідні для функціонування системи освіти з метою її відповідності вимогам та соціальним нормам, державним освітнім стандартам [1].
О. Біляковська (2017)	Відповідність освітньої доктрини соціальним вимогам і нормам (стандартам) [2].
О. Грибко (2020)	Інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням [5].
Ю. Захарова (2022)	По-перше, інтегральна характеристика системи освіти, яка є відображенням ступеня відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу та освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним та особистісним очікуванням. По-друге, поняття якості освіти тлумачиться як сукупність різних складових, найвагомішими з яких є ті, що визначають рівень знань, умінь, навичок, компетенцій, особистісних та професійних якостей і досягнень всіх учасників освітнього процесу. По-третє, якість освіти – це системне поняття, це категорія, яка відображає всі аспекти розвитку освітньої системи. По-четверте, на рівні держави якість освіти – це відповідність освітньої системи вимогам і стандартам соціуму [6].
О. Стойка (2023)	Сукупність істотних властивостей і конкретних результатів навчання, до яких відноситься: певний рівень знань, умінь, навичок інтелектуального, морального, фізичного, психічного та соціального розвитку особистості, що відповідає запланованим цілям освіти, державному освітньому стандарту, потребам та очікуванням суспільства та усіх учасників освітнього процесу [13].
Ю. Ямполь (2023)	З філософської точки зору, будь-який об'єкт має якість в силу сутнісної визначеності і під якість освіти розуміється власне освіта (в українській філософії – моральні якості людини, її духовність); з педагогічної точки зору, метою освіти є розвиток особистості, що певною мірою пов'язане з якістю освіти, як оцінкою освітньої діяльності та вихованням кращих якостей людини. Якість освіти включає якість результату, якість освітнього процесу, якість умов (харчування, здоров'язбереження, медичне обслуговування і т.д.) і якість освітньої системи [16].

функціонування внутрішньої та зовнішньої стратегій якості освіти в контексті євроінтеграційних процесів, які виступають засобом для побудови найефективнішої моделі організації діяльності інноваційного закладу освіти, розробки стратегії підвищення результативності освітньої діяльності, трансформації стимулів і мотивів у кадровій політиці, відповідності цілей та завдань закладу освіти до ключових індикаторів ефективності. Ю. Ямполь [15] проаналізовано економічні передумови підвищення якості освіти в Україні та показано, що ринкова конкуренція спонукає освітні заклади до пошуку нових шляхів підвищення якості надання освітніх послуг, а саме: впровадження стандартів та критеріїв оцінки якості освіти, що сприяють підвищенню рівня підготовки випускників; створення привабливих умов для іноземних інвесторів; обмін

досвідом з провідними університетами та освітніми установами; залучення іноземних студентів, що є важливою передумовою розвитку освітнього сектора; впровадження системи бюджетування та фінансового контролю задля управління витратами та коштами на основі конкретних цілей та пріоритетів; удосконалення навчальних програм, методик викладання та організації навчального процесу.

М. Ворник, І. Мельник та О. Скоробагатською запропоновано концептуальну основу управління якістю освіти, спрямовану на стратегії внутрішнього оцінювання, залучення зацікавлених сторін і контекстно-специфічних рішень [4].

Кафедрою професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури здійснюється підготовка майбутніх педагогів

професійного навчання за спеціальністю 015 «Професійна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Розроблено та реалізуються освітньо-професійні програми «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)», «Професійна освіта (Машинобудування)» та «Професійна освіта (Комп'ютерні технології)». К. Почкою та Ю. Красильником проаналізовано законодавчо-нормативне та інституційне забезпечення якості освіти за означеною спеціальністю. Зроблено висновок, що саме унікальність освітньо-професійних програм є дієвим механізмом менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» [9]. Окрім того, науково-педагогічними працівниками кафедри професійної освіти системно з'ясовуються детермінанти, які визначають якість змісту та методик викладання [17, 18].

Узагальнення результатів наукових досліджень [1, 2, 5, 6, 7, 15] та освітньої практики уможливило визначення поняття якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» як комплексного показника ефективності освітньої системи, що визначається не лише рівнем знань здобувачів освіти, але й глибиною осмислення набутих компетентностей та здатністю

застосовувати їх у практичній діяльності. Якість підготовки включає спроможність здобувачів вищої освіти до самостійності в діяльності, критичного мислення, творчого підходу до розв'язання професійних проблем, вміння працювати в команді, а також володіння навичками міжособистісного спілкування та лідерства. Крім того, якість підготовки виявляється у здатності майбутніх випускників успішно інтегруватися у професійне середовище, адаптуватися до змін сучасного ринку праці та впроваджувати інноваційні підходи у професійну діяльність, а також в постійному самовдосконаленні та професійному розвитку.

Аналіз змісту та структури поняття «управління якістю освіти» [3, 4, 8, 12, 13, 16] показує варіативність підходів до його розуміння, що дало можливість виокремити структурні компоненти менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта» через трактування її сутності у відповідності до вимог стандартів освіти, норм освітнього менеджменту, результатів моніторингових досліджень якості освіти, особливостей освітнього процесу, очікувань стейкхолдерів, стану ресурсного забезпечення освітнього процесу з урахуванням безпекових гарантій (рис. 1).

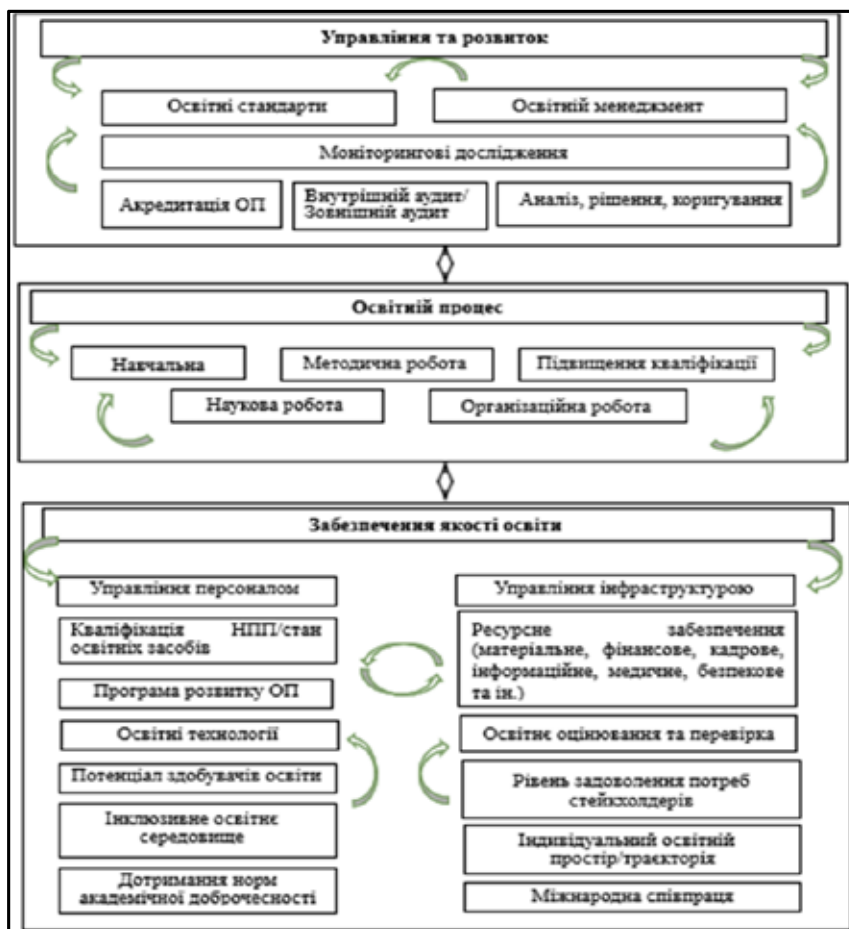

Рис. 1. Модель менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта»

Висновки. Таким чином, менеджмент якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта», ґрунтуючись на освітніх стандартах, освітньому менеджменті, освітньому процесі та моніторингових дослідженнях, стимулює процес забезпечення якості освіти як системи, що включає компоненти – управління персоналом закладу вищої освіти, кваліфікацію науково-педагогічних працівників та стан освітніх засобів, програму розвитку освітніх програм, освітні технології, потенціал здобувачів освіти, інклюзивне освітнє середовище, дотримання норм академічної доброчесності, міжнародну співпрацю, управління інфраструктурою, ресурсне забезпечення (матеріальне, фінансове, кадрове, інформаційне, медичне, безпекове та ін.), освітнє оцінювання та перевірку, задоволення потреб стейкхолдерів, індивідуальний освітній простір/траєкторію.

Перспективами подальших розвідок у розглянутому питанні можуть стати дослідження змісту означених структурних компонентів менеджменту якості підготовки майбутніх бакалаврів за спеціальністю «Професійна освіта».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4 (18–19). URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/480/395> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Біляковська О. О. Якість освіти : до генези поняття. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. 76(1). С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprr_2017_76%281%29_6 (дата звернення: 10.03.2024).
3. Булах І. Якість освіти та управління нею : головні показники визначення якості освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2006. № 1(8). С. 71–74.
4. Ворник М., Мельник І., Скоробагатська О. Аналіз проблеми управління якістю освіти в умовах диверсифікації освітнього простору в Україні. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://www.academyvision.org/index.php/av/article/view/205/187> (дата звернення: 10.02.2024).
5. Грибко О. В. Основні підходи до визначення поняття «якість освіти». *Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти* : монографія. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2020. С. 31. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/Karamyshev_posl.pdf (дата звернення: 15.03.2024).
6. Захарова Ю. І. Аналіз підходів щодо визначення сутності та змісту поняття якості освіти. *Вісник Національного транспортного університету*. Серія «Економічні науки». 2022. Вип. 4 (54). С. 71. URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/54/069_076.pdf (дата звернення: 17.03.2024).
7. Лукіна Т. Якість освіти. *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.
8. Ляшенко О. Якість освіти як чинник розвитку української школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 4. С. 225–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_4_31 (дата звернення: 04.03.2024).
9. Почка К. І., Красильник Ю. С. Удосконалення освітніх програм за спеціальністю «Професійна освіта»: інноваційний підхід. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VI Міжнародної конференції (16 листопада 2023 року). Київ: ЦП «Компінт», 2024. 562 с.
10. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
11. Радкевич В. Наукова і науково-організаційна діяльність інституту професійної освіти НАПН України та перспективи його розвитку (2018–2022рр.). *Вісник НАПН України*. 2023. № 5(1). С. 1–26. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/371/433> (дата звернення: 17.02.2024).
12. Слатвінський М., Цимбал-Слатвінська С. Управління якістю освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Економічні горизонти*. 2023. № 1 (23). С. 142–149. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/276903/271695> (дата звернення: 24.02.2024).
13. Стойка О. Забезпечення якості освіти в контексті цифровізації професійної підготовки вчителів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 67. Том 2. 2023. С. 324.
14. Що не так (або так) із вищою освітою? Результати опитування *Happy Monday*. *Happy Monday* : веб-сайт. URL: <https://happymonday.ua/chy-potribna-vyshcha-osvita-rezultaty-opytuvannia> (дата звернення: 04.03.2024).
15. Щудло С. А. Якість освіти як соціологічна проблема. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2010. Т. 146. Вип. 133. С. 72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2010_146_133_16 (дата звернення: 06.03.2024).
16. Ямполь Ю. Економічні передумови становлення менеджменту якості освіти в Україні. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://www.academyvision.org/index.php/av/article/view/461/425> (дата звернення: 04.03.2024).
17. Chernyshev D.O., Maksymiuk Yu.V., Krasyl'nyk Yu.S., Korchova H.L., Rudenko M.V. Peculiarities of technique of teaching technical disciplines in the institution of higher education of the building profile. *Опір матеріалів і теорія споруд*. 2022. Вип. 108. С. 35–62. URL: http://opir.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-108/03-108_chernyshev_d.o._maksymiuk_yu.v._krasyl'nyk_yu.s._korchova_h.l._rudenko_m.v.pdf (дата звернення: 06.03.2024).
18. Chernyshev D.O., Pochka K.I., Korchova H.L., Krasyl'nyk Yu.S., Rudenko M.V. Didactic aspects of the transformation of clip thinking in the context of teaching of construction mechanics. *Strength of Materials and Theory of Structures* : Scientific-and-technical collected articles. Kyiv: KNUBA, 2023. Issue 11. P. 3–12. DOI: 10.32347/2410-2547.2023.11.3-12. URL: <http://omtc.knuba.edu.ua/article/view/296252> (дата звернення: 06.03.2024).

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ORGANIZATION OF RESEARCH AND ANALYSIS OF THE RESULTS OF THE IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS AND MODELS FOR THE FORMATION OF HUMANITARIAN CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

У статті актуалізовано проблему уточнення структури проведення експериментального дослідження. Динаміку формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов розглянуто як поетапно-почерговий поступ конкретних етапів дослідно-експериментальної роботи. Виокремлюємо сім таких етапів: організаційно-підготовчий, методично-забезпечувальний, пілотно-апробувальний, діагностичний (констатувальний), формувальний, результативно-аналітичний, достовірно-аргументаційний. Конкретизовано педагогічні умови та складники структурно-функціональної моделі дослідження, що формують цільовий, науково-методологічний, процесуально-методичний та результативно-аналітичний блоки. Визначено навчальні дисципліни, впродовж вивчення яких проводився експеримент: «Країнознавство», «Іноземна мова, міжкультурна комунікація та гуманітарна культура вчителя іноземної (англійська) мови (вибіркова дисципліна)», «Основи педагогічної майстерності», «Методика навчання англійської мови», «Навчально-педагогічна практика (пробні уроки)». Представлено статистичні дані, що свідчать про результативність формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов, які навчалися в експериментальних і контрольних групах. Аргументовано доцільність обчислення і порівняння показників критерію Фішера (F-критерію) для доведення достовірності отриманих результатів. Узагальнено, що процедуру експериментально-дослідного процесу розподілено на кілька взаємопов'язаних етапів. Розгляд сутності кожного з виокремлених етапів переконує в актуальності модифікаційних процесів у навчанні студентів, що зумовлюють якісні перетворення в стані сформованості гуманітарної культури у майбутніх учителів іноземних мов. Метаморфози в освітньому середовищі педагогічного закладу вищої освіти перебувають у безпосередній залежності від реалізації визначених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу. Здійснений порівняльний аналіз в контексті дослідно-експериментальної роботи заснований на зіставленні отриманих результатів формування гуманітарної культури у майбутніх учителів іноземних мов в умовах традиційного навчання студентів контрольних груп та кінцевого підсумку результативності реалізації авторської інноваційної методики навчання англійських учителів-філологів в експериментальних групах. Для аргументації достовірності отриманих результатів використовувалися методи математичної статистики.

Ключові слова: майбутні учителі іноземних мов, гуманітарна культура, етапи експери-

менту, педагогічні умови, структурно-функціональна модель, результати дослідження.

In the article the attention is paid to the problem of clarifying the structure of experimental research the article updates. The dynamics of the formation of the humanitarian culture of future teachers of foreign languages is considered as a step-by-step progress of specific stages of research and experimental work. The seven such stages: organizational-preparatory, methodical-providing, pilot-testing, diagnostic (ascertaining), formative, result-analytical, reliability-argumentative have been distinguished. The pedagogical conditions and components of the structural-functional research model, which form the target, scientific-methodological, procedural-methodical and result-analytical blocks have been specified. The educational disciplines, during the study of which the experiment has been carried out, such as "Local studies", "Foreign language, intercultural communication and humanitarian culture of the teacher of a foreign (English) language (selective discipline)", "Basics of pedagogical skills", "Methodology of teaching English", "Educational - pedagogical practice (trial lessons)". The statistical data indicating the effectiveness of the formation of the humanitarian culture of future teachers of foreign languages who studied in the experimental and control groups has been presented. The expediency of calculating and comparing Fisher's criterion (F-criterion) indicators for proving the reliability of the obtained results has been substantiated. The procedure of the experimental research process is divided into several interconnected stages the essence of each of the isolated stages convinces of the relevance of modification processes in the education of students, which cause qualitative transformations in the state of formation of humanitarian culture in future teachers of foreign languages. Metamorphoses in the educational environment of a pedagogical institution of higher education are directly dependent on the implementation of defined pedagogical conditions and the structural-functional model of the researched process. The comparative analysis in the context of research and experimental work is based on the comparison of the obtained results of the formation of humanitarian culture among future teachers of foreign languages in the conditions of traditional training of students in control groups and the final result of the effectiveness of the implementation of the author's innovative teaching method of English-speaking philology teachers in experimental groups has been carried out. Mathematical statistics methods to argue the reliability of the obtained results have been used. **Key words:** future teachers of foreign languages, humanitarian culture, stages of the experiment, pedagogical conditions, structural-functional model, research results.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.26>

Пупена В.Ю.,

аспірантка кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов здійснюється в умовах динамічних змін у всіх сферах суспільного розвитку, що потребує врахування таких перетворень і в організації навчання студентів. Позаяк метаморфози в суспільстві впливають не лише на економічні та соціальні перетворення, а торкаються і культурологічних змін, відтак важливим аспектом у навчанні студентів – іншомовних педагогів-філологів є формування у них гуманітарної культури. Вирішення окресленої проблеми потребує цілеспрямованого дослідження, що зумовлює чітко структурування організації та проведення наукового експерименту. Адже логіка дослідження пов'язується з організацією науково-пошукового процесу, всебічним аналізом, оцінюванням та інтерпретацією отриманих даних, доведенням вірогідності отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті пошуку оптимальних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови науковці аргументують доцільність використання інноваційних методів (командне, метакогнітивне, змодельоване навчання, навчання на основі кейсів, навчання у грі [3], мультимедійних творчих проєктів [6] та ін.); акцентують увагу на ролі іншомовної комунікації в полікультурному середовищі [5] тощо. Переконавання педагогів-практиків у доцільності використання тих чи інших педагогічних інновацій у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов ґрунтується на проведенні експериментальних досліджень. Адже педагогічний експеримент дає змогу перевірити авторську гіпотезу шляхом об'єктивної та доказової перевірки [2, с. 253], а дослідницька діяльність має на меті цілеспрямоване переведення авторської ідеї (в основі якої – вдосконалення освітнього процесу) в практичну педагогічну діяльність [4, с. 158]. Однак існують не вирішені раніше частини загальної проблеми. Оскільки кожен дослідник окреслює специфічну й актуальну мету наукової розвідки, відтак будь-яка експериментальна робота характеризується своєрідними напрямками та особливостями. У контексті нашого дослідження, актуалізується проблема уточнення та перевірки дієвості основних організаційно-процесуальних кроків у формуванні гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов, що досі не було предметом наукових розвідок і визначаємо **основним завданням** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Визначення етапів наукового дослідження дає змогу створити цілісну структуру експериментально-дослідного процесу. Динаміку формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов розглядаємо як поетапно-почерговий поступ конкретних

етапів експерименту. Виокремлюємо сім таких етапів: організаційно-підготовчий, методично-забезпечувальний, пілотно-апробувальний, діагностичний (констатувальний), формувальний, результативно-аналітичний, достовірнісно-аргументаційний.

На *організаційно-підготовчому етапі* узгоджено заклади вищої освіти (ЗВО), в яких проводився педагогічний експеримент. Це Мукачівський державний університет (МДУ), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (УжНУ), Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (ДДПУ), Львівський національний університет імені Івана Франка (ЛНУ).

Упродовж *методично-забезпечувального етапу* визначено педагогічні умови дослідження, розроблено необхідне навчально-методичне забезпечення для їх реалізації та структурно-функціональну модель досліджуваного процесу. Такими педагогічними умовами були: створення мотиваційного освітнього середовища для розширення професійного світогляду студентів на основі усвідомлення цінності та важливості поєднання іншомовної підготовки з культурою країни і народу, мова яких вивчається; інтеграція культурологічно-іншомовно-педагогічної підготовки у формуванні гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов на основі збагачення змісту гуманітарних дисциплін та розширення знань студентів; використання інтерактивних технологій для практичного використання студентами іноземної мови як інструменту занурення у міжкультурну комунікацію; спрямованість майбутніх учителів іноземних мов на самостійну, творчу, самоосвітню діяльність у формуванні гуманітарної культури. Реалізація кожної педагогічної умови спрямовувалась на формування конкретного компонента гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов (ціннісно-мотиваційного, професійно-когнітивного, праксеологічно-діяльнісного, особистісно-розвивального), що визначаються за чітко окресленими критеріями та показниками. Визначені педагогічні умови є важливим складником розробленої структурно-функціональної моделі, яка складається чотирьох складників:

– *цільовий блок*, у якому конкретизовано мету досліджуваного процесу;

– *науково-методологічний блок*, що об'єднує методологічні підходи, принципи, закономірності наукового дослідження;

– *процесуально-методичний блок*, в якому відображено сукупність педагогічних умов та методичне забезпечення експерименту;

– *у результативно-аналітичному блоці* представлено структуру гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов (компоненти, критерії) та рівні сформованості досліджуваного феномену у студентів цієї спеціальності.

Пілотно-апробувальний етап експерименту дав змогу перевірити дієвість використання навчально-методичних матеріалів, доцільність визначених педагогічних умов наукової розвідки, напрями вдосконалення розробленої структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу.

Діагностичним (констатувальним) етапом дослідження було охоплено 222 студенти з різних ЗВО і встановлено, що лише 22,07% майбутніх учителів іноземних мов виявили високий рівень гуманітарної культури; 42,79% студентів продемонстрували достатній рівень сформованості досліджуваної ознаки; у 34,69% осіб встановлено середній рівень та у 0,45% студентів – низький рівень гуманітарної культури, що актуалізує проведення анонсованої дослідно-експериментальної роботи.

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи тривав упродовж 2021–2022 н. рр. Для проведення цього етапу визначено навчальні дисципліни, впродовж вивчення яких проводився експеримент: «Країнознавство», «Іноземна мова, міжкультурна комунікація та гуманітарна культура вчителя іноземної (англ.) мови (вибіркова дисципліна)», «Основи педагогічної майстерності», «Методика навчання англійської мови», «Навчально-педагогічна практика (пробні уроки)».

Студентів, які стали учасниками експериментального дослідження, розподілено на експериментальні (ЕГ) та контрольні (КГ) групи. У процесі

формування таких груп дотримувалися вимог: майже однакова кількість учасників у обох категоріях груп (у КГ було 115 студентів, а в ЕГ – 116 осіб) та ідентичності показників сформованості гуманітарної культури у студентів контрольних та експериментальних груп на етапі вхідного контролю, про що свідчать показники таблиці 1.

Упродовж дослідження формування гуманітарної культури у студентів контрольних груп відбувалося в умовах традиційного навчання. В ЕГ цілеспрямовано використовувалися авторські методики для реалізації визначених педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Для проведення *результативно-аналітичного етапу* дослідження фіксувалися статистичні дані, які свідчили про сформованість кожного компонента і загалом гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов за результатами вхідного (ВК) та підсумкового контролю (ПК). Враховували узагальнення науковців, що важливою ланкою педагогічного процесу є об'єктивна оцінка його результатів, що передбачає кількісну фіксацію виявленого рівня досліджуваного феномену [7, с. 404].

У таблиці 2 відображено результати оцінювання та встановлення середнього балу (СБ), кількісних та відсоткових показників рівнів сформованості досліджуваної якості у студентів КГ та ЕГ на

Таблиця 1

Результати вхідного контролю

Компоненти гуманітарної культури	Групи	Рівні сформованості гуманітарної культури у студентів контрольних та експериментальних груп								
		Високий		Достатній		Середній		Низький		СБ
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Ціннісно-мотиваційний	КГ	24	20,87	46	40	37	32,17	8	6,96	3,8
	ЕГ	25	21,55	43	37,07	39	33,62	9	7,76	3,7
Професійно-когнітивний	КГ	18	15,65	41	35,65	46	40	10	8,7	3,6
	ЕГ	19	16,38	39	33,62	47	40,52	11	9,48	3,6
Праксеологічно-діяльнісний	КГ	19	16,52	43	37,39	45	39,13	8	6,96	3,6
	ЕГ	18	15,52	45	38,79	44	37,93	9	7,76	3,6
Особистісно-розвивальний	КГ	20	17,39	45	39,13	44	38,26	6	5,22	3,7
	ЕГ	21	18,10	43	37,07	45	38,79	7	6,04	3,7
Сформованість ГК загалом	КГ	20	17,39	44	38,26	43	37,39	8	6,96	3,7
	ЕГ	21	18,1	42	36,21	44	37,93	9	7,76	3,6

Таблиця 2

Результати сформованості гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов

Групи (КГ, ЕГ) – етап контролю (ВК, ПК) – к-сть студ.	Кількісні та відсоткові показники рівнів сформованості гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов								
	Високий		Достатній		Середній		Низький		СБ
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-ВК-115 ст.	20	17,39	44	38,26	43	37,39	8	6,96	3,7
КГ-ПК-115 ст.	25	21,74	49	42,61	40	34,78	1	0,87	3,9
ЕГ-ВК-116 ст.	21	18,1	42	36,21	44	37,93	9	7,76	3,6
ЕГ-ПК-116 ст.	41	35,35	50	43,1	25	21,55	0	0	4,1

початку дослідно-експериментальної роботи і на завершальному етапі експерименту.

Аналіз таблиці 2 дає змогу висновувати, що студенти ЕГ продемонстрували кращі результати сформованості досліджуваної якості як за показниками кожного рівня, так і за показниками середнього балу.

Проте статистичні дані потребують доведення достовірності отриманих результатів, що зумовило проведення *достовірно-аргументаційного етапу* дослідження. Хоча показники середнього балу сформованості гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов свідчать про кращі результати у студентів ЕГ, проте СБ не може виступати основним показником, що доводить достовірність результатів. Враховували переконання дослідників, що лише на основі співставлення середніх значень неможна отримати достатньо точні дані для порівняння відмінностей у досліджуваних якостях [1]. Тому показники середнього балу використовували як необхідний складник математичних методів обчислення іншого критерію (критерію Фішера – F-критерію).

Таким чином, на цьому етапі використовувалися методи математичної статистики для обчислення середнього балу та дисперсії (що пов'язана з теорією вірогідності [1]). У процесі комплексного поєднання параметричних методів (порівняння середнього балу, обчислення дисперсій та встановлення бінарного відношення між ними) визначали показники критерію Фішера (F-критерію) для кожного компонента і загалом для сформованості гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов, які навчалися в експериментальних групах ($F_{emp}EG$) і в контрольних групах ($F_{emp}KG$) та порівнювали їх із показниками стандартних таблиць емпіричного F-критерію (F_{krit}). Саме обчислення і порівняння показників критерію Фішера дало змогу аргументувати достовірність отриманих результатів. Так, межами достовірності результатів дослідно-експериментальної роботи є показники F-критерію від 1,3 до 1,7. Обчислені показники $F_{emp}KG$ із значенням 1,23 виходять за межі достовірності, а результат обчислення $F_{emp}EG$ з числовими даними 1,36 перебуває в межах достовірності.

Отже, успішність формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов залежить від дієвості визначених педагогічних умов та впровадження в освітній процес структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу. Певне покращення таких самих показників у студентів контрольних груп пов'язуємо з природним

впливом навчального процесу на професійну підготовку студентів.

Висновки. Експериментальне дослідження формування гуманітарної культури майбутніх учителів іноземних мов потребує структурування досліджуваного процесу. Кожен з визначених етапів наукової розвідки відображає особливості організації роботи всіх учасників експерименту. Методика дослідно-експериментального процесу, що розкривається здебільшого на формувальному етапі дослідження, потребує не тільки порівняльного аналізу отриманих результатів, а й доведення їх достовірності з використанням статистичних методів. Таким чином, весь процес наукового дослідження складається з взаємопов'язаних етапів, які дають змогу 1) актуалізувати необхідність внесення змін у навчання студентів з метою формування у майбутніх учителів іноземних мов такої важливої якості, як гуманітарна культура; 2) створити оптимальне освітнє середовище шляхом визначення та реалізації авторського варіанту педагогічних умов і структурно-функціональної моделі досліджуваного процесу; 3) провести порівняльний аналіз традиційного навчання та впливу авторської методики на формування гуманітарної культури у майбутніх учителів іноземних мов; 4) довести достовірність отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розширенні навчально-методичного забезпечення формування нових важливих якостей у майбутніх учителів іноземних мов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаркуша С. В. Методи математичної статистики в педагогічних дослідженнях. Навчально-методичний посібник для аспірантів. Чернігів, 2019. 72 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Курінний О. В., Черкасова Т. А. Формування м'яких навичок при вивченні іноземних мов. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 44. Т. 2. С. 7–10.
4. Лодатко Є. О. Педагогічне моделювання: [монографія]. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 206 с.
5. Мединська С. Кейс-метод як інструмент підсилення ефективності комунікації в полікультурному середовищі (на прикладі вивчення ділової іноземної мови). *Освітологічний дискурс*. 2023. № 1 (40), С. 113–133.
6. Яненко Я. Мультимедійний творчий проєкт як інноваційна освітня технологія. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 4(31). С. 182–194.
7. Ягупов В. В. Педагогіка. Київ: Либідь, 2003. 560 с.

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З БІООРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ХІМІЧНИХ, МЕДИЧНИХ І БІОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО СУЧАСНИХ ВИМОГ: ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ ТА АКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ

ADAPTATION OF CURRICULA IN BIOORGANIC CHEMISTRY FOR STUDENTS OF CHEMICAL, MEDICAL AND BIOLOGICAL SPECIALTIES TO MODERN REQUIREMENTS: INTEGRATION OF INNOVATIONS AND ACTIVE TEACHING METHODS

Метою статті є аналіз навчальної дисципліни «Біоорганічна хімія» на основі майже тридцятирічного досвіду викладання курсу Біоорганічна хімія авторкою статті на хімічному, медичному, стоматологічному та біологічному факультетах УжНУ, вивчення розвитку біоорганічної хімії та методик її викладання, дослідження адаптації навчальних програм з біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей до сучасних вимог. Завдання статті – пояснити особливості інтеграції інновацій і проаналізувати активні методи викладання біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей відповідно до сучасних вимог.

Під час написання статті використано такі методи наукового пошуку: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення – для з'ясування стану розв'язання досліджуваної проблеми в теорії і методиці навчання біоорганічної хімії, визначення теоретичних основ дослідження.

На основі систематизації досвіду авторки у статті представлено результати напрацювання дієвих практик адаптації навчальних програм з біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей до сучасних вимог, представлених до освіти в Україні. З'ясовано, що застосування комп'ютерних технологій у навчанні біоорганічної хімії сприяє адаптації перебудови змісту та методології навчального процесу хімічних дисциплін. Активне використання технічних засобів дає змогу пришвидшити процес своєчасного набуття знань і вмінь студентами хімічних, медичних і біологічних спеціальностей та забезпечує інтеграцію інновацій та активних методів викладання для успішної адаптації майбутнього фахівця до нового інформаційного середовища. В умовах онлайн-навчання, коли студенти навчаються віддалено, особливого змісту набуває кооперативне навчання, у якому більше уваги пропонується приділити груповій роботі. Підтверджено, що застосування інтерактивних засобів онлайн-навчання відкриває студентам можливість саморозвитку через нетрадиційні засоби навчання. Досягнення сучасних технологій створюють нові можливості для хімічної візуалізації.

Ключові слова: біоорганічна хімія, інтеграція, інноваційні методи навчання, активні методи викладання, навчальні програми,

студенти хімічних, медичних та біологічних спеціальностей.

The purpose of the article is to analyze the educational discipline «Bioorganic Chemistry», to study the development of bioorganic chemistry and its teaching methods over the past thirty years, to study the adaptation of bioorganic chemistry curricula for students of chemical, medical and biological specialties to modern requirements. The task of the article is to explain the peculiarities of the integration of innovations and to analyze active methods of teaching bioorganic chemistry for students of chemical, medical and biological specialties in accordance with modern requirements.

In the course of writing the article, the following methods of scientific research were used: analysis, synthesis, comparison, generalization – to clarify the state of solving the researched problem in the theory and methodology of teaching bioorganic chemistry, to determine the theoretical foundations of the study.

Based on the systematization of the authors' experience, the article presents the results of developing effective practices for adapting bioorganic chemistry curricula for students of chemical, medical, and biological specialties to modern requirements for education in Ukraine. It was found that the use of computer technologies in the teaching of bioorganic chemistry contributes to the adaptation of the restructuring of the content and methodology of the educational process of chemical disciplines. The active use of technical means allows to speed up the process of timely acquisition of knowledge and skills by students of chemical, medical and biological specialties and ensures the integration of innovations and active teaching methods for the successful adaptation of the future specialist to the new information environment. In the conditions of online education, when students study remotely, cooperative learning acquires a special meaning, in which it is suggested to pay more attention to group work. It has been confirmed that the use of interactive online learning tools offers students the opportunity for self-development through non-traditional learning tools. Advances in modern technology create new opportunities for chemical imaging.

Key words: bioorganic chemistry, integration, innovative teaching methods, active teaching methods, educational programs, students of chemical, medical and biological specialties.

УДК 577.1:378.147:542+61+57
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.27>

Різак Г.В.,
канд. фарм. наук,
радник директора Фонду
на громадських засадах
Благодійного Фонду підтримки освіти,
науки та науково-технічної діяльності

Постановка проблеми. У галузі біоорганічної хімії за останні тридцять років відбувається стрімкий прогрес і формування нових аспектів, що змушує науковців не лише оновлювати навчальні

програми, але й адаптувати їх до сучасних вимог. Ця адаптація об'єднує в собі інтеграцію інновацій і впровадження активних методів викладання для студентів хімічних, медичних і біологічних

спеціальностей, щоб забезпечити високий рівень підготовки фахівців у цій галузі хімії.

Багато навчальних програм залишаються застарілими та нездатними відтворити останні досягнення в галузі біоорганічної хімії, що може призвести до відставання студентів від сучасних тенденцій і прогресу в науці.

Адаптація навчальних програм з біоорганічної хімії повинна враховувати відмінність сучасних студентів за рівнем підготовки, інтересами та викликами, з якими вони стикаються в навчальному процесі, та створювати однакові можливості для їх розвитку. Біоорганічна хімія впливає на різні аспекти життя, включаючи медицину, біотехнології й екологію, тому навчальні програми для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей повинні готувати їх до викликів сучасності, надаючи їм знання та навички, необхідні для вирішення складних задач у цих галузях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Створення навчальних програм для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей у закладах вищої освіти є об'єктом пильної уваги науковців, оскільки потребує постійної адаптації до сучасних вимог. Н. Величко зазначає, що хімічні знання необхідні для розуміння молекулярних основ процесів життєдіяльності, особливостей участі різноманітних хімічних сполук в обміні речовин й енергетичних процесах здорового організму, а також для діагностики порушень метаболізму в разі патологічних станів патологічних станів. Н. Величко разом зі співавторами в дослідженні [1, с. 144–146] розглядають досвід викладачів кафедри біомедичних дисциплін, який свідчить про те, що основним стимулом у вивченні хімічних дисциплін є формування зацікавленості, яка базується на конкретних прикладах використання знань і методів у клінічній практиці. О. В. Анікіна зі співавторами в дослідженні [2, с. 147] здійснили аналіз навчальних планів закладів вищої іноземної освіти, який дав змогу констатувати дещо інший підхід до формування змісту практичної підготовки. Науковців зацікавила освітня програма «B.A. in Chemistry Education» університету Меріленда – University of Maryland (USA), «Chemistry Major & ChemFlex Option» Массачусетського технологічного інституту (USA) та «Chemistry. F100» Оксфордського університету – University of Oxford (GB). У навчальних планах цих університетів – лідерів хімічної освіти у світі, значну увагу приділяють саме практичній підготовці на кожному курсі з метою постійного вдосконалення вмінь і навичок використання класичних хімічних операцій і дій під час реалізації навчального дослідження та майбутнього професійного поля. У статті О. С. Євдоченко [3, с. 30] здійснено теоретичний аналіз системного підходу у формуванні професійної компетентності майбутніх хіміків на сучасному

етапі розвитку освіти в Україні. Проблема професійно орієнтованого навчання хімічних дисциплін майбутніх фахівців фармацевтичної галузі розглянула Л. Філіппова [4, с. 97]. Слід погодитися з результатами дослідження Н. Маланюк [5, с. 113–115], що інноваційні методи позитивно впливають на вдосконалення освітнього процесу та підвищують ефективність підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. Українські та зарубіжні науковці порівнювали аспекти впровадження інноваційних методів для організації навчання студентів хімічних і фармацевтичних спеціальностей. У науковій роботі О. Гойстер, А. Гудзенка, О. Гузенко [6, с. 196–200] проаналізовано загальні питання методики навчання хімії. Автори Т. Попова, Р. Бачинський, Т. Поліщук у дослідженні [7, с. 102–103] розкрили ефективність застосування інноваційних методів навчання під час вивчення біологічної хімії.

Дослідження щодо впровадження принципів інноваційної методики у викладання хімічних дисциплін було сферою діяльності С. Большаніної, Т. Диченко [8, с. 142–144]. Специфіку організації навчання студентів дисципліні «Органічна хімія» під час війни й обґрунтування реалізації технології змішаного навчання досліджували науковці О. Бондарчук, А. Стецьків й А. Дмитрів [9, с. 254–256]. Методику викладання дисциплін хімічного спрямування в умовах дистанційного навчання більш детально аналізували Т. Дюжикова, В. Арестенко, Ю. Ніколаєва [10, с. 118–120]. Питання імплементації практико-орієнтованого підходу в процес якійсної підготовки майбутніх фармацевтів цікавила науковців Н. Безносок, А. Блажко [11, с. 124–126]. У статті Г. Різак проаналізовано підходи до визначення інноваційного методу, сформульовано його характерні ознаки та здійснено класифікацію інноваційних методів викладання органічної хімії залежно від виду занять [12, с. 31–35].

Деякий узагальнений досвід щодо напрацювання дієвих практик адаптації навчальних програм з хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей до сучасних вимог, представлених до освіти в Україні, наведено в Таблиці 1.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Специфіку використання інноваційних й активних методів викладання біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей недостатньо вивчено в науково-педагогічній літературі. Наявні навчальні програми з біоорганічної хімії в сучасних умовах не дають змоги використати всі доступні можливості для практичного застосування теоретичних знань у реальних ситуаціях. Залишаються невирішеними завдання реалізації механізмів, що сприяють більш ефективній підготовці студентів

Адаптація навчальних програм з біоорганічної хімії до сучасних вимог

Джерело	Підходи
Величко Н. В., Федорова Г. О., Селезньова І. І.	Основним стимулом у вивченні хімічних дисциплін є формування зацікавленості, яка базується на конкретних прикладах використання знань і методів у клінічній практиці
Анічікіна О. В., Романишина Л. М., Авдєєва О. Ю., Камінський О. М., Чайка М. В.	Вивчення й упровадження зарубіжного досвіду, зокрема, освітніх програм «B.A. in Chemistry Education» університету Меріленда – University of Maryland (USA), «Chemistry Major & ChemFlex Option» Массачусетського технологічного інституту (USA) та «Chemistry. F100» Оксфордського університету – University of Oxford (GB)
О. Бондарчук, А. Стецьків, А. Дмитрів	Важливість удосконалення організації навчання студентів дисципліни «Органічна хімія» під час війни за допомогою реалізації технологій змішаного навчання
Г. Різак	Інноваційні методи викладання органічної хімії спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу та характеризуються активністю, технологічністю, наявністю зворотного зв'язку, альтернативністю, сучасністю, використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання (ІКТ) та підвищенням зацікавленості до навчання

Джерело: власна розробка автора

хімічних, медичних і біологічних спеціальностей до якісного вивчення біоорганічної хімії в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз навчальної дисципліни «Біоорганічна хімія», вивчення розвитку біоорганічної хімії та методики її викладання за останні тридцять років, дослідження адаптації навчальних програм з біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей до сучасних вимог. Завдання статті – пояснити особливості інтеграції інновацій і проаналізувати активні методи викладання біоорганічної хімії для студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей відповідно до сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Біоорганічна хімія є однією з найважливіших дисциплін у загальнотеоретичній підготовці студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей, перебуває в тісному зв'язку з біохімією, молекулярною біологією, фармакологією, біофізикою й іншими медико-біологічними дисциплінами. Прикінцева мета вивчення курсу біоорганічної хімії полягає у формуванні знань про закономірності хімічної поведінки основних класів природних органічних сполук у взаємозв'язку з їх будовою, для використання цих знань як основи під час вивчення процесів, що відбуваються в живому організмі. Біоорганічна хімія є базою для подальшого вивчення біологічної хімії та патологічної фізіології.

Вивчення біоорганічної хімії за програмою ЗВО проводиться згідно з типовою програмою і навчальним планом, на основі яких розроблено робочу програму. Курс складається з лекційних годин, лабораторно-практичних робіт і годин для самостійної позааудиторної роботи студентів. Практичне заняття з біоорганічної хімії складається з двох частин. На початку практичного

заняття викладач висвітлює актуальність теми, мотивує студентів до її вивчення. На другому етапі відбувається виконання практичної роботи [13, с. 3–4].

Метою вивчення курсу біоорганічної хімії студентами хімічних, медичних та біологічних спеціальностей є формування знань, закономірностей хімічної поведінки основних класів природних органічних сполук. Біоорганічна хімія покликана озброїти майбутніх спеціалістів знаннями молекулярних основ процесів життєдіяльності, виробити у них логіку хімічного мислення та вміння орієнтуватися в класифікації, будові та властивостях великого числа органічних сполук, які виступають в ролі метаболітів, низькомолекулярних біорегуляторів та лікарських засобів [14, с. 4].

Базу теоретичних досліджень та методичні вказівки для адаптації навчальних програм з біоорганічної хімії можна знайти в роботі Різак Г.В. [14].

Інформаційні виклики часу та внесені корективи в освітній процес, зумовлені пандемією COVID-19 і карантинними обмеженнями, показали, що інформаційні технології можуть лише доповнити традиційні технології навчання, а додаткові переваги мають лише під час вивчення окремих дисциплін – це здебільшого вибіркові дисципліни хімічного напрямку, які студенти вивчають на старших курсах. Водночас необхідно констатувати, що в умовах дистанційної освіти повноцінної альтернативи практикуму, виконаному в лабораторії, немає. Не маючи можливості живого спілкування із суб'єктами освітнього процесу, викладач подає новий матеріал із використанням онлайн-сервісів і платформ, забезпечує тексти й відео для вивчення, а також робить навчальний матеріал максимально доступним і зрозумілим, для стимулювання інтересу студентів. Усіма цими можливостями володіють технології доповненої реальності за умови їх грамотного використання

в освітньому процесі, однак, вони не можуть забезпечити набуття студентами хімічних, медичних і біологічних спеціальностей мануальних навичок роботи з реактивами, посудом, приладами й обладнанням.

Застосування комп'ютерних технологій під час вивчення хімії обґрунтовано в роботах А. Аспіцької, С. Дендербера і О. Ключнікова, Г. Мальченко і О. Каретнікова, М. Тукало та ін. В освітньому процесі актуалізувалися не лише перегляди відеозаписів дослідів, а й проведення віртуальних дослідів за допомогою різноманітних програм («Цікава хімія AR», ARchemy тощо).

Використання інформаційних технологій під час вивчення хімічних дисциплін може принципово змінити методи роботи викладача, а також може викликати зміни в результатах розуміння студентами матеріалу, які очікує отримати викладач. Найширше використання комп'ютерних технологій під час вивчення хімічних дисциплін дає змогу розширити можливості викладача, підвищити якість навчання студентів хімічних, медичних і біологічних спеціальностей.

Інформаційні технології можна назвати універсальними засобами вивчення біоорганічної хімії, адже їх можна використовувати на різних етапах заняття:

- під час викладання основної наукової інформаційної частини;
- під час закріплення матеріалу;
- під час контролю знань (рис. 1).

Під час використання комп'ютерної технології змінюються практично всі принципи проведення занять: від логіки дидактичних прийомів до принципів формування мотивації. Якщо ще десять років тому викладач хімічних, медичних і біологічних дисциплін у ролі інформатора, лектора, оповідача міг досягнути успіху, то тепер цю перевагу

від нього впевнено забирають телеекран, радіо, комп'ютер. Працювати на заняттях за старою схемою «розповідь – засвоєння – перевірка» у сучасних реаліях стало не результативно. Використання комп'ютерних технологій дає змогу студентів розібратися в будь-якій темі з біоорганічної хімії незалежно від рівня своїх знань. Для цього необхідно правильно й чітко сформулювати питання і знайти інформаційні джерела, які здатні суттєво допомогти у вивченні матеріалу [4, с. 180–181].

У сучасних умовах багато здобувачів вищої освіти внаслідок загрози життю, бойових дій і тимчасової окупації окремих територій вимушено емігрували в межах України або за кордон. У такій ситуації перед навчальними закладами постала необхідність оперативних рішень стосовно того, як організувати освітній процес та як поєднати традиційні й інноваційні моделі й технології для організації взаємодії всіх його учасників.

Комплексний підхід до вирішення сучасних проблем, що виникають під час вивчення біоорганічної хімії, має враховувати міждисциплінарні зв'язки хімічних, медичних і біологічних спеціальностей навчальних дисциплін і дотримання принципів фундаментальності навчання органічної хімії з метою формування в студентів розуміння про єдність матеріального світу загалом і хімічних процесів та явищ зокрема. Реалізувати ці завдання доцільно за допомогою структури хмарного середовища, елементами якої є: база даних навчального контенту, база даних ситуаційних завдань, база даних сценаріїв навчання, база сценаріїв контролю, база онлайн-курсів, блок імітаційного моделювання біологічних і фізіологічних процесів й об'єктів, електронні ресурси кафедр, електронний журнал [15; 16, с. 44–46]. Платформа Moodle дозволяє впроваджувати ці елементи і справлятися з викликами дистанційного навчання.

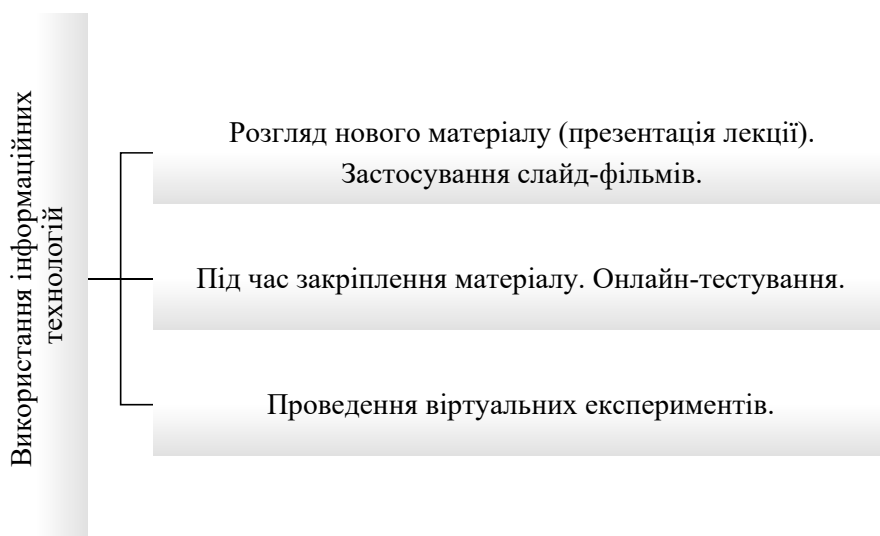

Рис. 1. Можливості використання інформаційних технологій у навчанні біоорганічної хімії [4, с. 180]

Більш поширене змішане навчання завдяки цифровим технологіям дає змогу поєднати традиційне навчання з елементами електронного (e-learning), дистанційного (online-learning) та мобільного (m-learning) навчання, і саме воно стало підґрунтям для виникнення однієї з форм електронного навчання «перевернутого навчання» (f-learning).

У освіті останнім часом активно використовується «перевернуте навчання»: лекції – онлайн, а практичні заняття – офлайн. Проведення експериментальної частини практичної роботи офлайн у сучасних, устаткованих усім необхідним обладнанням лабораторіях, сприяє творчій самореалізації та набуттю практичних навичок, найбільш необхідних у воєнний період. За відсутності можливості проведення офлайн-занять практичну частину навчальних програм з біоорганічної хімії доцільно проводити в синхронному й асинхронному режимах онлайн-заняття. При цьому синхронний режим слід використати для консультацій, закріплення знань, обговорень найбільш складних питань.

Інтеграція інновацій та активних методів викладання об'єднує використання онлайн-дошок «Padlet», «Linoit», сайтів для створення динамічних презентацій Power Point, Prezi.Next, Canva, сервісів для подачі навчального відео – YouTube, Windows Live Movie Maker, для оцінювання знань – Google форми, Online Nest Pad, LearningApps.org, WordWall тощо. Сучасний викладач із біоорганічної хімії повинен володіти інформацією про популярні сайти, канали, девайси, блоги для дидактичного забезпечення занять, що забезпечить гнучкість в організації заняття в нових реальних умовах [6, с. 196–197].

Розглядаючи перспективи змін у програмі з біоорганічної хімії необхідно пам'ятати, що якість навчання визначатиметься тим, наскільки впевнено й вільно відчуває себе студент під час спілкування з учасниками освітнього процесу. В умовах онлайн-навчання, коли студенти навчаються віддалено, особливого змісту набуває кооперативне навчання, у якому більше уваги пропонують приділити груповій роботі. Застосування інтерактивних засобів онлайн-навчання відкриває студентам можливість саморозвитку через нетрадиційні засоби навчання. Зокрема, онлайн-платформа BACON (Biology And Chemistry Online Notes, <https://learnbacon.com>), яка поєднує поняття хімії з медициною та сучасною культурою; додаток для смартфонів Backside Attack – ресурс, схожий на гру, який може допомогти студентам вивчити нюанси нової концепції через розважальний та інтерактивний формати; QR Chem (<https://QRChem.net>) – ресурс, який дає змогу студентам візуалізувати будь-яку хімічну структуру миттєво й без потреби в наборі фізичних моделей. Цей модуль

має форму презентацій на основі слайдів із вбудованими QR-кодами, які посилаються на тривимірні структури та надають цікаву інформацію молекул [16, с. 5790].

Досягнення сучасних технологій створюють нові можливості для хімічної візуалізації. Технології віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR) дають змогу створювати захоплюючі середовища для навчання у трьох вимірах [17, с. 5790]. Протягом останніх кількох років усе більшої популярності в лабораторіях і в дослідних інститутах набуває використання технологій адитивного виробництва, таких як 2D-і 3D-друк, що може бути підґрунтям для подальших досліджень у цьому напрямі [18, с. 129–130].

Висновки. Застосування комп'ютерних технологій у навчанні біоорганічної хімії сприяє адаптації перебудови змісту та методології навчального процесу хімічних дисциплін. Активне використання технічних засобів дає змогу пришвидшити процес своєчасного набуття знань і вмінь студентами хімічних, медичних і біологічних спеціальностей і забезпечує інтеграцію інновацій та активних методів викладання для успішної адаптації майбутнього фахівця до нового інформаційного середовища. В умовах онлайн-навчання, коли студенти навчаються віддалено, особливого змісту набуває кооперативне навчання, у якому більше уваги пропонують приділити груповій роботі. Застосування інтерактивних засобів онлайн-навчання дає змогу студентам займатися саморозвитком через нетрадиційні засоби навчання. Досягнення сучасних технологій створюють нові можливості для хімічної візуалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федорова Г. О., Селезньова І. І. Технології навчання здобувачів освіти медичного ВНЗ у процесі вивчення хімічних дисциплін. *“Topical aspects of modern scientific research”*: The 6th International scientific and practical conference (22–24 February 2024). CPN Publishing Group. Tokyo, Japan, 2024. P. 144.
2. Анічкіна О. В., Романишина Л. М., Авдєєва О. Ю., Камінський О. М., Чайка М. В. Практична підготовка майбутніх хіміків як ефективний засіб формування професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. Вип. 84. С. 146–151. ISSN 1992-5786.
3. Євдоченко О. С. Системний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх хіміків. *Компетентнісні засади освітньо-виховного процесу в умовах ціложиттєвого навчання*. 2019. Вип. 3. С. 29–34.
4. Філіппова Л. В. Комп'ютерні технології під час вивчення біохімії *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 46, Том 2. URL: <http://ir.lib.rugnu.com/handle/123456789/2815> (дата звернення : 13.03.2024).

5. Маланюк Н. М. Інноваційні педагогічні технології в професійній освіті *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 3. С. 113–118. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_3/23.pdf (дата звернення : 13.03.2024).
6. Гойстер О., Гудзенко А. З досвіду провадження сучасних освітніх технологій навчання хімії здобувачів медичної освіти в умовах воєнного стану. Огляд. *Ukrainian Educational Journal*. 2023. № 4. С. 195–206. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-195-206> (дата звернення: 13.03.2024).
7. Попова Т.М., Бачинський Р.О., Поліщук Т.В. Інноваційні методи навчання при вивченні біологічної хімії. *Медична та клінічна хімія*. 2020. Т. 22. № 2. С. 100–104. URL: [10.11603/mcch.2410-681X.2020.v.i2.11367](https://doi.org/10.11603/mcch.2410-681X.2020.v.i2.11367) (дата звернення: 13.03.2024).
8. Большаніна С. Б., Диченко Т. В., Чайченко Н. Н. Застосування платформи MIX для організації змішаного навчання загальної хімії здобувачів інженерних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75. № 1. С. 138–152. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.2577> (дата звернення: 13.03.2024).
9. Бондарчук О., Стецьків А., Дмитрів А. Змішане навчання дисципліни «Органічна хімія» в умовах війни: нові виклики та випробування. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 7(21). С. 254–262. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-254-262](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-254-262) (дата звернення: 13.03.2024).
10. Дюжикова Т., Арестенко В., Ніколаєва Ю. Особливості викладання дисциплін хімічного спрямування в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2022. № 1(28). С. 118–123. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/issue/view/122/29> (дата звернення: 13.03.2024).
11. Безносок Н.С., Блажко А.В., Блажко О.А. Реалізація професійно орієнтованого навчання хімії в підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 67. Т. 1. С. 124–128. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.25> (дата звернення: 13.03.2024).
12. Різак Г. Інноваційні методи викладання органічної хімії: вплив на зрозуміння та зацікавленість студентів хімічних та фармацевтичних спеціальностей. *Проблеми хімії та сталого розвитку*. № 4. 2023. С. 30–38, DOI: <https://doi.org/10.32782/pcsd-2023-4-4> (дата звернення: 13.03.2024).
13. Крамаренко І. С. Особливості викладання біоорганічної хімії іноземним студентам у медичних вищих закладах освіти. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування*: Матеріали II науково-практичної конференції (м. Харків, 19–20 червня 2020 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/377443246_OSOBLIVOSTI_VIKLADANNA_BIOORGANICNOI_HIMII_INOZEMNIM_STUDENTAM (дата звернення: 13.03.2024).
14. Біоорганічна хімія: навч.-метод. посіб. / уклад. Різак Г.В. Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2023. 736 с.
15. Підгурська В. О., Г. В. Сакалова. Удосконалення лабораторного практикуму з органічної хімії відповідно до умов сьогодення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук*. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2022-2-56-67> (дата звернення: 13.03.2024).
16. Іванькова, Н.А., Строїтелева, Н.І., Дмитрієв, В.С. Особливості організації дистанційного навчання з медичної інформатики на базі хмарних сервісів. *«Інформаційні системи та технології в медицині» (ICM-2020): III Міжнародна науково-практична конференція зб. наук. пр.* (Харків, 26–27 листопада 2020). 44–46.
17. Ippoliti F.M., Charia J.V., Garg N.K. Advancing global chemical education through interactive teaching tools. *Chem. Sci.* 2022. Vol. 13. P. 5790–5796.
18. Нікітченко Л. Біологічний експеримент у теорії і методиці шкільної біологічної освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук*. 2023. № 4. С. 29–36. URL: <https://doi.org/10.31652/2786-5754-2023-4-29-36> (дата звернення: 13.03.2024).

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENGINEER-PEDAGOGUES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності. Звернуто увагу на зв'язок між технічною і педагогічною підготовкою майбутніх фахівців. Важливою складовою підготовки майбутніх інженерів-педагогів є їхні технічні знання. Такі знання допомагають їм краще розуміти матеріал, який вони викладатимуть, і ефективніше передавати ці знання студентам. Визначено ключові технічні аспекти, які пов'язані з педагогічною підготовкою студентів: фахова освіта в обраній технічній галузі, розуміння теорії, принципів та практичних застосувань у цій галузі; практичні навички, які майбутні фахівці отримують у роботі з технічним обладнанням та інструментами; постійність змін технологій і методів навчання. Саме шляхом впровадження нових сучасних технологій і методів навчання технічні знання пов'язані з педагогічними. Одночасно потрібно враховувати специфічні методи навчання, які характерні для вивчення технічних дисциплін.

Із педагогічних технологій спільними для технічної і педагогічної підготовки виділено проєктне навчання, лабораторний метод, проблемне навчання (забезпечує вирішення як технічних, так і педагогічних проблем), використання інтерактивних технологій, диференційованого підходу: Інженери-педагоги можуть використовувати інтерактивні технології, такі як відеоуроки, інтерактивні веб-сайти, віртуальні лабораторії тощо, для залучення студентів та покращення їхнього розуміння технічних концепцій.

Визначено значення педагогічної компетентності для інженерів-педагогів, яку визначають як здатність ефективно викладати технічні дисципліни та сприяти навчанню учнів в цих галузях. Знання педагогічної теорії сприяє розумінню основних принципів навчання. Інженери-педагоги повинні бути знайомі з різними методами навчання та оцінювання, що використовуються в освітній практиці.

Ключові слова: майбутні інженери-педагоги, технічні знання, педагогічні основи, сучасні педагогічні технології, взаємозв'язок технічних і педагогічних знань, профтехосвіта.

The article deals with the problem of training future engineer-pedagogues for professional activity. Attention is drawn to the connection between technical and pedagogical training of future specialists. An important component of the training of future engineers-pedagogues is their technical knowledge. Such knowledge helps them better understand the material they will teach and more effectively transfer this knowledge to students. The key technical aspects related to the pedagogical training of students are defined: professional education in the chosen technical field, understanding of theory, principles and practical applications in this field; practical skills that future specialists acquire in working with technical equipment and tools; constant changes in technology and teaching methods. It is through the introduction of new modern technologies and teaching methods that technical knowledge is connected with pedagogical knowledge. At the same time, it is necessary to take into account the specific teaching methods that are characteristic of the study of technical disciplines.

Project-based learning, laboratory method, problem-based learning (ensures the solution of both technical and pedagogical problems), the use of interactive technologies and a differentiated approach are distinguished as pedagogical technologies that are common to technical and pedagogical training. Engineer-pedagogues can use interactive technologies, such as video lessons, interactive websites, virtual labs, etc., to engage students and enhance their understanding of technical concepts.

The value of pedagogical competence for engineer-pedagogues is determined, which is defined as the ability to effectively teach technical disciplines and facilitate the education of students in these fields. Knowledge of pedagogical theory contributes to the understanding of the basic principles of education. Engineer-pedagogues must be familiar with various teaching and assessment methods used in educational practice.

Key words: future engineers-pedagogues, technical knowledge, pedagogical foundations, modern pedagogical technologies, relationship between technical and pedagogical knowledge, vocational education.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.28>

Романишина О.Я.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри інформатики
та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка

Бідун Б.В.,

аспірант кафедри інформатики
та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка

Постановка проблеми. Підготовка інженерів-педагогів є проблемною з декількох причин. По-перше, підготовка фахівців такого профілю поєднує опанування студентами двох складових підготовки: педагогічну і технічну. По-друге: широкопрофільність підготовки дозволяє випускникам працювати у закладах вищої освіти, закладах середньої освіти і професійно-технічних училищах. По-третє: робота в професійно-технічних училищах нині є популярною, оскільки готує фахівців робітничих професій, які так необхідні нашій державі. Тому, підготовка майбутніх

інженерів-педагогів має таке практичне значення. Особливої ваги набуває педагогічна підготовка майбутніх фахівців цього профілю. Підготовка інженерів-педагогів є дуже важливою з точки зору розвитку суспільства. Зростання технологічного прогресу вимагає наявності вчителів, які розуміють сучасні технології і можуть ефективно передавати ці знання своїм учням. Вони можуть допомогти інтегрувати технології в навчальні програми, роблячи їх більш цікавими та ефективними. Знання інженерних наук у поєднанні з педагогічною компетентністю дає вчителям унікальні

навички, які можуть забезпечити їм перевагу на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів доволі ґрунтовно представлено у психолого-педагогічних дослідженнях сучасних науковців. У працях Р. Горбатюка проаналізовано теоретико-методологічні аспекти підготовки інженерів-педагогів, у працях В. Кабака подано компоненти професійної готовності, окремі напрями проблеми досліджували Т. Калініченко, О. Коваленко, М. Лазарєв, О. Коваленко, Г. Сажко, В. Хоменко, Л. Тархан, Т. Ящур та ін..

У закордонній літературі розглядуване питання представлено багатьма науковцями. Зокрема Конгар (Elif Kongar), займається дослідженнями в області підготовки інженерів з акцентом на інженерно-педагогічні аспекти. Професор Сміт (Karl A. Smith) вивчає інженерно-педагогічні практики та має великий досвід у розробці програм навчання для інженерів-педагогів. Дослідження науковця Фаррелл (Stephanie Farrell) зосереджуються на спрямування та поліпшення підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Принс (Michael Prince) досліджує питання ефективності навчання і розвитку навчальних стратегій для інженерів-педагогів. Доктор Фінеллі (Cynthia J. Finelli) досліджує питання оцінки навчальних програм для інженерів-педагогів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові напрацювання дослідників допомагали розширенню і впорядкуванню знань, підсумуванню досвіду підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Однак в них недостатньо висвітлено складники професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів до нерозв'язаних проблем з питання підготовки майбутніх інженерів-педагогів відносно взаємозв'язок педагогіки з інженерною підготовкою.

Мета статті полягає у визначенні взаємозв'язку між технічною і педагогічною підготовкою до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх інженерів-педагогів містить у собі два напрями підготовки: інженерний і педагогічний. Тому у їх підготовці поєднуються технічних знання та основи педагогічних знань кожна з цих складових є визначальними у підготовці майбутніх інженерів-педагогів [3].

Розглянемо кожну із складових і взаємозв'язок між ними.

Технічні знання: Майбутні інженери-педагоги повинні мати глибокі знання у своїй технічній області, будь то інженерія, інформатика, наука про матеріали тощо. Це включає розуміння основних принципів та процесів у вибраній галузі, вміння застосовувати їх у практичних завданнях та розв'язання проблем. Технічні знання є важливою

складовою підготовки майбутніх інженерів-педагогів, адже такі знання допомагають їм краще розуміти матеріал, який вони викладатимуть, і ефективніше передавати ці знання студентам [4]. Ось деякі ключові технічні аспекти, які можуть охоплювати підготовку майбутніх інженерів-педагогів:

Фахова освіта в обраній технічній галузі: Майбутні інженери-педагоги повинні мати глибокі знання у своїй обраній технічній галузі, будь то механіка, електроніка, програмування, будівництво тощо. Це включає розуміння теорії, принципів та практичних застосувань у цій галузі.

Практичні навички: Важливо, щоб майбутні інженери-педагоги мали можливість отримати практичний досвід у роботі з технічним обладнанням та інструментами, які вони будуть використовувати у своїй практичній роботі.

Актуальність технічних знань: Технології та методи в технічних галузях постійно змінюються, тому майбутні інженери-педагоги повинні прагнути до постійного оновлення своїх знань і вмінь. Це може включати участь у професійних курсах, семінарах, конференціях та практичних тренінгах.

Уміння викладати складні концепції: Майбутні інженери-педагоги повинні мати здатність роз'яснити складні технічні концепції та принципи у зрозумілій формі для студентів різного рівня підготовки.

Використання сучасних технологій: Важливо, щоб майбутні інженери-педагоги були знайомі з сучасними технологіями та програмним забезпеченням, яке можна використовувати для покращення процесу навчання, такі як візуалізаційні інструменти, відеоуроки, симуляційні програми тощо.

Розвиток технічних проектів: Майбутні інженери-педагоги можуть брати участь у проектах, що передбачають розробку та реалізацію технічних проектів, які дозволять їм застосовувати свої знання на практиці і навчати студентів розв'язувати реальні технічні завдання [2].

Для реалізації таких аспектів таким фахівцям необхідно володіти низкою педагогічних знань, які полегшують засвоєння як технічних, так і педагогічних основ майбутньої професії. Ці аспекти сприяють розвитку технічних знань майбутніх інженерів-педагогів і допомагають їм успішно впроваджувати ці знання у процес навчання своїх студентів. Основою цього є педагогічна компетентність.

Педагогічна компетентність передбачає, що майбутні інженери-педагоги повинні володіти знаннями та навичками у сфері педагогіки, включаючи методи навчання та оцінювання, психологію навчання та розвитку, створення навчальних програм та планування уроків. Вона для інженерів-педагогів означає здатність ефективно викладати технічні предмети та сприяти навчанню учнів в цих областях [1, с. 219–225]. Існують ключові аспекти

педагогічної компетентності для інженерів-педагогів. Серед них ми виділяємо:

– знання педагогічної теорії. Це включає розуміння основних принципів навчання та виховання, теорії розвитку дитини та основ педагогічної психології. Інженери-педагоги повинні бути знайомі з різними методами навчання та оцінювання, що використовуються в освітній практиці;

– розробка навчальних програм та уроків: Це охоплює здатність створювати цілі та об'єктиви навчальних програм, розробляти навчальні матеріали та ресурси, а також планувати та виконувати уроки згідно з навчальною програмою;

– управління класом: Це охоплює навички з управління поведінкою учнів у класі, побудову позитивних стосунків з учнями, розвиток дисципліни та роботи з різними типами учнів;

– адаптація до різних стилів навчання: Інженери-педагоги повинні бути здатні адаптувати свій підхід до навчання залежно від потреб та стилів навчання різних учнів;

– ефективна комунікація: Це містить у собі вміння ефективно спілкуватися з учнями, батьками, колегами та іншими учасниками освітнього процесу;

– постійне навчання: Педагогічна компетентність також вимагає постійного навчання та саморозвитку. Інженери-педагоги повинні бути готові до постійного оновлення своїх знань та навичок у сфері педагогіки.

Ці аспекти педагогічної компетентності є важливими для успішного викладання технічних предметів інженерами-педагогами та сприяють досягненню мети освіти в цих аспектах педагогічної компетентності.

Реалізувати ці аспекти можливо за допомогою методів навчання технічних дисциплін. Студенти повинні вивчити ефективні методи навчання технічних предметів, що відповідають специфіці цих дисциплін. Це може складатися із демонстраційних експериментів, лабораторних робіт, проєктів із використанням реальних задач тощо.

Навчання технічних дисциплін майбутніх інженерів-педагогів може бути ефективним, якщо використовуються спеціальні педагогічні методи, які враховують специфіку вивчення технічних наук. Розглянемо декілька методів навчання, які можуть бути застосовані у підготовці майбутніх інженерів-педагогів.

Проєктне навчання. Цей метод полягає в тому, щоб студенти працювали над реальними проєктами, де вони застосовують технічні знання та навички для розв'язання практичних завдань. Проєктне навчання сприяє активному навчанню, розвитку творчості та критичного мислення [2, с. 245].

Лабораторні роботи. Цей метод включає проведення практичних лабораторних робіт, де студенти можуть експериментувати, вирішувати

завдання та отримувати практичний досвід у використанні технічного обладнання та інструментів.

Проблемне навчання: Цей метод передбачає вирішення студентами реальних проблем або завдань, що ставляться перед ними, з використанням їхніх технічних знань та навичок. Він сприяє розвитку аналітичного мислення та навичок роботи в команді [5, с. 118].

Інтерактивні технології. У підготовці майбутніх інженерів-педагогів можуть бути використані інтерактивні технології, такі як відеоуроки, інтерактивні вебсайти, віртуальні лабораторії тощо, для залучення студентів та покращення їхнього розуміння технічних концепцій [7, с. 163].

Наступним є **диференційований підхід**. Для успішної підготовки майбутніх інженерів-педагогів ефективним є диференційований підхід до навчання, де різні методи навчання використовуються для врахування готовності кожного студента до засвоєння матеріалу [8, с. 434–437].

Ще одним методом є **колаборативне навчання**. Цей метод полягає в спільній роботі групи студентів над завданнями або проєктами. Він сприяє розвитку комунікаційних навичок, співпраці та роботи в команді, що є важливими для інженерів.

Ці методи навчання можуть бути ефективними для навчання технічних дисциплін майбутніх інженерів-педагогів, оскільки вони сприяють активному залученню студентів та розвитку їхніх технічних навичок та креативності.

Велике значення має **метод практичного досвіду**. Студенти повинні мати можливість отримувати практичний досвід у роботі зі студентами, проводячи практичні заняття, лабораторні роботи, проєкти або стажування в школах, технічних коледжах або в університетських лабораторіях.

Практичний досвід у підготовці майбутніх інженерів-педагогів є важливою складовою їхньої підготовки, оскільки це дозволяє їм отримати реальний досвід роботи зі студентами та навчати їх у практичних умовах. Ось деякі способи, які можуть використовуватися для набуття практичного досвіду в підготовці інженерів-педагогів:

Стажування. Студенти можуть проходити стажування в школах, технічних коледжах, профтехучилищах, вищих навчальних закладах або в компаніях, де вони мають змогу спостерігати за роботою викладачів, брати участь у проведенні занять та адміністративних процесах.

Педагогічна практика. Вищі навчальні заклади можуть включати в програму навчання майбутніх інженерів-педагогів педагогічну практику, під час якої студенти працюють під керівництвом досвідчених викладачів, викладаючи свої власні заняття та здобуваючи досвід у роботі зі студентами [6].

Участь у проєктах та лабораторних роботах: Інженери-педагоги можуть вести групові або

індивідуальні проекти зі студентами, що дозволяє їм використовувати свої технічні знання в практичних завданнях та сприяти розвитку навичок учнів.

Проведення практичних занять та лекцій: Інженери-педагоги можуть брати участь у проведенні практичних занять, лекцій або семінарів, де вони можуть демонструвати різні технічні концепції, проводити експерименти та вирішувати практичні завдання.

Науково-дослідна робота. Майбутні інженери-педагоги можуть брати участь у науково-дослідних проектах та дослідженнях, де вони будуть застосовувати свої технічні знання для розв'язання реальних проблем та розвитку нових технологій.

Ці методи дозволяють майбутнім інженерам-педагогам набувати практичний досвід у підготовці та розвитку своїх педагогічних навичок, щоб ефективно викладати технічні предмети та сприяти успіху своїх студентів.

Розвиток міжособистісних відносин. Крім технічних та педагогічних знань, майбутні інженери-педагоги повинні розвивати міжособистісні навички комунікації, співпраця, лідерство та робота в команді, щоб ефективно спілкуватися зі студентами та колегами.

Розвиток міжособистісних навичок є важливим аспектом професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів, оскільки це допомагає їм ефективно спілкуватися зі студентами, колегами та іншими учасниками освітнього процесу. Ось деякі ключові міжособистісні навички, які важливі для інженерів-педагогів і які можна розвивати в ході їхньої підготовки:

Комунікація: Це охоплює здатність ефективно висловлювати свої думки та ідеї, слухати інших, задавати запитання та встановлювати контакт зі студентами та колегами.

Емпатія: Важливою є здатність розуміти та співчувати почуттям і потребам студентів, сприймати їхні індивідуальні різноманітності та відповідати на них адекватно.

Лідерство: Інженери-педагоги повинні бути здатні керувати класом та забезпечувати відповідне співробітництво та співпрацю серед учнів та колег.

Толерантність до стресу: В організації навчального процесу можуть виникати стресові ситуації. Важливо розвивати навички ефективного управління стресом та вміння впоратися з ними.

Конфліктність: Важливо вміти вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом, шукати компроміси та забезпечувати конструктивну співпрацю.

Співпраця: Інженери-педагоги повинні бути здатні працювати в команді з колегами, студентами

та іншими учасниками навчального процесу для досягнення спільних цілей.

Саморегуляція: Важливим аспектом є здатність контролювати власні емоції, діяти розсудливо в стресових ситуаціях та вміння знаходити конструктивні шляхи вирішення проблем.

Ці міжособистісні навички грають важливу роль у роботі інженерів-педагогів, допомагаючи їм підтримувати позитивне та продуктивне навчальне середовище та досягати успіху у своїй професійній діяльності.

Неперервність навчання: Технології та методи навчання постійно змінюються, тому майбутні інженери-педагоги повинні бути готові до постійного навчання та саморозвитку, щоб залишатися в курсі останніх тенденцій у своїй галузі.

Висновки. Показаний взаємозв'язок технічної і педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів сприяє ефективності освітнього процесу. Ці складові разом допомагають майбутнім інженерам-педагогам ефективно поєднувати технічні знання з педагогічними навичками для успішної роботи у навчальному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик, В. В. Сутність і структура професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців*. Київ, 2010, 219–225.
2. Горбатюк Р.М. *Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю*. Diss. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2011. 346 с.
3. Кабак, В. В. Компоненти готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 2011, 1.58: 336–339.
4. Кабак, В. Модель підготовки майбутніх інженерів-педагогів технічного університету до професійної діяльності засобами комп'ютерних технологій. *Нова педагогічна думка*, 2013, 3: С. 63–66.
5. Кривильова, О. А. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів енергетичного профілю на основі проблемного навчання. *Сучасний стан та перспективи розвитку електротехнічних систем: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції пам'яті ВВ Овчарова (Мелітополь, 15 квітня–29 квітня 2021 р)/ТДАТУ; відповід. за вип. СО Квітка, ДМ Нестерчук-Мелітополь: ТДАТУ, 2021. – 135 с.*
6. Майський, Г. Ю. Роль педагогічної практики у формуванні професійних умінь майбутніх інженерів-педагогів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 2013, 38–39: 288–291.
7. Пироженко, Л., et al. Інноваційність, інтегративність і технологічність інтерактив-

ного навчання у підготовці майбутніх інженерів-педагогів. *Сучасні технології в енергетиці, електромеханіці, системах управління та машинобудуванні: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Бахмут, 18–20 листопада 2019 р.)*. Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної ака-

демії [упоряд. ПО Чичунов].– Бахмут: ННППІ УІПА, 2019. – 214 с., 2019, 163.

8. Потапчук, О. І. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у системі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2015, 41: 434–437.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

TECHNOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL PREPAREDNESS TO ENHANCE MATHEMATICAL ABILITIES: THE RESULTS OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT'S FORMATIVE STAGE

На часі дослідження, в яких студіюється дуальна природа математичної компетентності здобувачів освіти, окреслюються її зовнішні та внутрішні прояви. До концептуальних положень представленої роботи віднесено твердження про те, що в особистісно-психологічному вимірі внутрішнього прояву математичної компетентності здобувачів освіти найвищу сходинку займають математичні здібності. Дотепер мало вивченою залишається проблема формування професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти, насправді бракує експериментальних досліджень щодо ефективності відповідних технологій професійної підготовки.

Мета роботи полягає у висвітленні результатів формувального етапу педагогічного експерименту в ході впровадження технології формування професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти.

Задля досягнення мети використано теоретичні розробки стосовно структурно-функціональної моделі професійно-педагогічної готовності до розвитку математичної компетентності здобувачів освіти, реалізовано положення про цілісне поєднання зовнішніх і внутрішніх проявів математичної компетентності, особистісних і функціональних вимірів професійно-педагогічної готовності до її розвитку. У ході професійно-педагогічної підготовки діагностувалися розвиток математичних здібностей, учіння елементарної математики, а також сформованість професійної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти. Згідно з концепцією експериментального дослідження робоча модель професійної підготовки майбутніх учителів передбачає реалізацію розвивальної освітньої технології і включає дві взаємозалежні підсистеми: технологію розвитку математичних здібностей здобувачів освіти і технологію формування професійно-педагогічної готовності до впровадження названої технології.

Аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту, опрацьовані методами математичної статистики експериментальні дані дозволяють стверджувати про ефективність розробленої технології професійно-педагогічної підготовки.

Ключові слова: математичні здібності здобувачів освіти, професійно-педагогічна

готовність, особистісні та функціональні виміри, технологія формування, педагогічний експеримент.

The research delving into the dual nature of students' mathematical competence is currently relevant, examining both its external and internal manifestations. The conceptual framework presented in the current study highlights that, within the personal and psychological dimension of students' internal manifestation of mathematical competence, mathematical abilities represent the highest level. However, up to date there is still a lack of experimental research on effective technologies for vocational training aimed at developing the professional and pedagogical preparedness to enhance students' mathematical abilities. The purpose of the article is to highlight the results of the pedagogical experiment's formative stage to incorporate technology in developing both professional and pedagogical preparedness for enhancing students' mathematical abilities.

To attain the above goal, theoretical advancements were employed to establish the structural and functional model for professional and pedagogical preparedness in developing students' mathematical competence. The study draws upon the comprehensive approach that encompasses both external and internal facets of mathematical competence, as well as personal and functional dimensions of professional and pedagogical preparedness to enhance students' mathematical abilities. During vocational and pedagogical training, the development of mathematical abilities as well as study of elementary mathematics and preparedness for fostering learners' mathematical abilities were evaluated. The experimental study's approach to professional teacher training involves a developmental educational technology with two interconnected subsystems: one focused on enhancing students' mathematical abilities and the other focused on developing teachers' professional and pedagogical preparedness to implement this technology effectively.

The evaluation of the outcomes from the initial phase of the pedagogical experiment, utilizing statistical methodologies to process experimental data, confirms the efficacy of the elaborated approach for professional and pedagogical training.

Key words: students' mathematical abilities, professional and pedagogical preparedness, personal and functional dimensions, developmental technology, pedagogical experiment.

УДК 378.147:15

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.29>

Семенець Л.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Семенець С.П.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Дотепер недостатньо вивченою залишається проблема формування професійної готовності до педагогічної діяльності, що

забезпечує розвиток як окремих психічних функцій, так і якостей особистості здобувачів освіти. На часі дослідження, в яких студіюється дуальна природа математичної компетентності здобувачів освіти, окреслюються її зовнішні й внутрішні

прояви. До концептуальних положень представленої роботи віднесено твердження про те, що в особистісно-психологічному вимірі внутрішнього прояву математичної компетентності здобувачів освіти найвищу сходинку займають математичні здібності. Насправді мало вивченою залишається проблема професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти, бракує експериментальних досліджень ефективності відповідних технологій професійної підготовки. Актуальність окресленої проблеми посилюється *низкою суперечностей* між:

- сучасними вимогами до математичної підготовки випускників закладів загальної середньої освіти і фактичним станом математичної освіти;

- програмними вимогами щодо реалізації компетентнісного підходу в навчанні математики та недостатньою професійно-педагогічною готовністю до розвитку математичної компетентності й математичних здібностей здобувачів освіти;

- загально визнаною розвивальною функцією навчання математики та неготовністю педагогів до її практичної реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У попередніх дослідженнях створювалася структурно-функціональна модель професійно-педагогічної готовності до розвитку математичної компетентності здобувачів освіти [3], студіювалася теорія задач розвивальної математичної освіти [4], обґрунтовувалися теоретико-методичні засади формування методичної компетентності майбутніх учителів математики [1], з'ясовувалися особливості розвитку математичних здібностей учнів у Новій українській школі [2], висвітлювалися проблеми компетенізації математичної освіти в Україні [5], розроблялася теоретична модель розвитку математичних здібностей здобувачів освіти в умовах профільної школи [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У рамках окресленої загальної професійно-освітньої проблеми на часі представлення результатів формувального етапу педагогічного експерименту під час впровадження технології формування професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи полягає у висвітленні результатів формувального етапу педагогічного експерименту в ході впровадження технології формування професійної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відповідно до завдань дослідження за результатами педагогічного експерименту перевірено ефективність концептуальної моделі формування професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти,

проаналізовано кількісні та якісні характеристики педагогічної підготовки в контрольних і експериментальних групах (КГ і ЕГ). На формувальному етапі педагогічного експерименту було організовано експериментальне навчання згідно з розробленою технологією. У ході професійно-педагогічної підготовки діагностувалися математичні здібності, сформованість учіння елементарної математики, а також професійна готовність до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти. Загалом у формувальному етапі педагогічного експерименту взяло участь 402 майбутні вчителі (на контрольному зрізі), розвиток у яких професійно-особистісних якостей вивчався впродовж п'яти років навчання.

Згідно з концепцією дослідження робоча модель професійної підготовки передбачала реалізацію розвивальної технології і включала дві взаємозалежні підсистеми: технологію розвитку математичних здібностей і технологію формування професійної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти (рис. 1). Перша підсистема впроваджувалася в процесі вивчення курсу елементарної математики, під час підготовки курсових і дипломних робіт із математики. Інша підсистема реалізовувалася в розробленому спецкурсі, в процесі педагогічної практики, а також під час підготовки курсових і дипломних робіт із проблем розвитку математичних здібностей здобувачів освіти.

Для підтвердження достовірності розвивального ефекту професійно-педагогічної підготовки використано методи математичної статистики: λ -критерій Колмогорова-Смирнова та ϕ -кутове перетворення Фішера. Перший метод дозволив відшукати точку, в якій сума накопичених розбіжностей між розподілами в ЕГ і КГ здобувачів вищої освіти найбільша та оцінити їх достовірність. Інший метод забезпечив оцінку достовірності розбіжностей між відсотковими долями вибірок у ЕГ і КГ.

Аналіз початкових зрізів привів до висновку про те, що рівні розвитку математичних здібностей, учіння елементарної математики, а також сформованості професійної готовності до розвитку математичних здібностей у КГ і ЕГ не відрізняються. Отож на початку формувального етапу педагогічного експерименту контрольна і експериментальна групи здобувачів вищої освіти були однорідними. Результати контрольних зрізів засвідчили вплив на розвиток особистісних утворень експериментальної технології професійного навчання. Не нижче середнього рівня розвитку математичних здібностей виявили 74% старшокласників ЕГ. Спостерігалася загальна тенденція зменшення кількості здобувачів вищої освіти з низьким і середнім рівнями розвитку, а найістотніші зміни відбулися на достатньому рівні розвитку: на 12% більше порівняно з першокласниками.

Відповідно до програми експериментального дослідження було встановлено рівні розвитку учіння елементарної математики в КГ і ЕГ здобувачів вищої освіти. З цією метою враховано

мотиваційні, когнітивні та операційні складники процесу учіння, що знайшло своє відображення в матричному представленні. За результатами виконання завдань установлено, що кількість

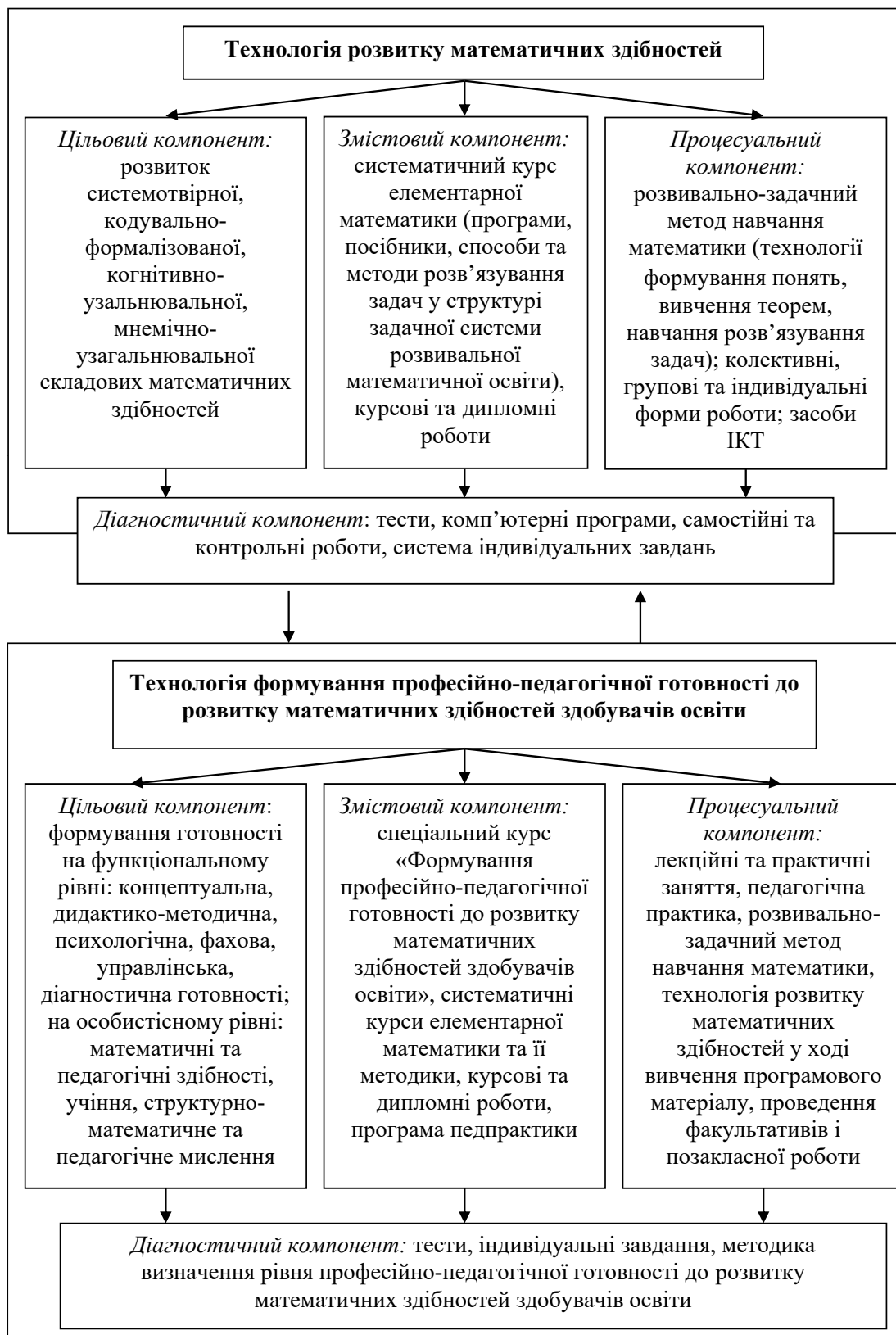

Рис. 1. Робоча модель формування професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей здобувачів освіти

випускників ЕГ, у яких рівень розвитку учіння елементарної математики вище середнього, на 16% більша порівняно з КГ. Позитивні зміни відбулися за рахунок зменшення частки здобувачів освіти з низьким рівнем розвитку учіння (на 12%). Окрім цього, позитивні зміни виявлено на достатньому рівні розвитку учіння елементарної математики, де різниця в ЕГ і КГ склала 10%.

Авторську методику визначення рівня професійно-педагогічної готовності, що враховувала її функціональний і особистісний рівні, було застосовано на завершальній стадії формування етапу педагогічного експерименту. В ЕГ здобувачів вищої освіти, де впроваджувалася експериментальна технологія вже з першого курсу, кращими виявилися показники сформованості професійно-педагогічної готовності як на функціональному, так і особистісному рівнях. Вищий рівень функціональної готовності забезпечили концептуальна, предметна (математична), дидактико-методична та діагностична готовності. На вищий рівень особистісної готовності вплинули розвинуті математичні та педагогічні здібності, а також ступінь розвитку учіння елементарної математики. Так, у ЕГ старшокласників кількість респондентів із низьким рівнем сформованості професійно-педагогічної готовності зменшилася на 9%. Водночас збільшилися відсотки на достатньому і високому рівнях розвитку готовності: вони зросли на 7% і 5% відповідно.

Висновки. За результатами впровадження експериментальної технології професійної підготовки зроблено такі висновки:

1. Розроблена методика актуалізує структурні компоненти математичних здібностей здобувачів освіти. Її впровадження в процесі вивчення систематичного курсу елементарної математики, підготовки курсових і дипломних робіт із математики, з одного боку, слугує розвитку математичних здібностей майбутніх учителів, а з іншого – забезпечує формування предметної та дидактико-методичної готовності до розвитку математичних здібностей у ході вивчення програмного матеріалу шкільної математики.

2. Процес учіння елементарної математики, організація навчально-математичної діяльності здобувачів освіти передбачає реалізацію задачного підходу. Завдяки цьому досягаються позитивні зміни в структурі мотиваційної, когнітивної та операційної складових учіння, активізується суб'єктна діяльність під час засвоєння теоретичного матеріалу та оволодіння способами та методами розв'язування задач.

3. Формування професійної готовності майбутніх учителів до розвитку математичних здібностей відбувається в процесі опанування систематичних психолого-педагогічних, математичних і методичних курсів. Ключову роль у формуванні

концептуальної, психологічної та діагностичної готовності відіграє спеціальний курс, що вивчається на п'ятому році навчання. Підготовка майбутніх фахівців має здійснюватися на основі розвивальної технології, у формі навчально-педагогічної діяльності як процесу розв'язування професійних завдань.

4. Управлінська готовність майбутніх учителів є складною підсистемою в структурі професійно-педагогічної готовності, вона формується на основі фахової, психологічної та діагностичної готовностей. Цілісне формування такої підсистеми здійснюється в процесі застосування в навчанні мікрОВкладання фрагментів уроку математики, упровадження технології рольових ігор, а також під час проходження педагогічної практики.

5. У структурі особистісного рівня професійно-педагогічної готовності до розвитку математичних здібностей провідну роль відіграють математичні та педагогічні здібності, структурно-математичне й педагогічне мислення, а також такі різновиди діяльності як навчально-математична, науково-математична, навчально-педагогічна та науково-педагогічна.

До перспектив подальших досліджень відносимо питання професійно-педагогічної готовності до керівництва дослідницько-математичними роботами здобувачів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акуленко І. А. Теоретико-методичні засади формування методичної компетентності майбутнього вчителя математики профільної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (математика)». Черкаси, 2013. 40 с.
2. Масюк О. Р. Розвиток математичних здібностей учнів у Новій українській школі. Новий колегіум. 2019. №1. С. 34–38. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2019_1_9
3. Семенець С. П., Семенець Л. М., Головня Р. М., Бондарчук В. М. Структурно-функціональна модель професійно-педагогічної готовності до розвитку математичної компетентності здобувачів освіти. Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 49. Том 2. С. 104–109.
4. Семенець С. П. Теорія задач розвивальної математичної освіти. Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнар. зб. наук. робіт. Випуск 30. Донецьк : ДонНУ, 2008. С. 130–134.
5. Тарасенкова Н. А. Компетенція математичної освіти: сутність та етапи реалізації. Проблеми математичної освіти (ПМО-2017): Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (Черкаси, 26–28 жовтня 2017 р.). Черкаси: ФП Гордієнко Є.І., 2017. С. 16–17.
6. Chuhunova O. Theoretical foundations for the development of high school students' mathematical abilities in studying algebra and pre-calculus. Scientific Journal of Polonia University, 2020. Vol 38. № 1-1. P. 128–137.

SOFT SKILLS ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

SOFT SKILLS AS A DETERMINING COMPONENT OF QUALITY PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS IN BUSINESS ECONOMICS

У статті проаналізовано розвиток «soft skills» у майбутніх бакалаврів з економіки підприємства як підґрунтя для їх успішного працевлаштування у майбутньому. Питання формування «soft skills» у здобувачів вищої освіти актуалізується в останні кілька десятиліть в контексті зростаючого попиту на ринку праці. Тенденції розвитку вищої освіти в нашій країні також дозволяють констатувати зростання важливості цього питання. Мета статті – обґрунтувати актуальність опанування майбутніми бакалаврами з економіки підприємства «soft skills» як важливої складової їхньої якісної фахової підготовки.

В статті здійснено дефініцію понять «hard skills» та «soft skills». Наведена їх порівняльна характеристика. Розглянуто класифікації «soft skills» за сферою застосування (особистісні, методологічні й соціальні) та за затребуваністю на ринку праці. На основі аналізу комплексних європейських та українських досліджень проаналізовано роль специфічних характеристик кожного покоління молоді у формуванні «soft skills». Обґрунтовано актуальність здобуття здобувачами освіти з економіки підприємства «soft skills», запропоновано класифікацію «м'яких» навичок, таких як: комунікація, цілеспрямованість, креативність, вміння працювати в команді, критичне мислення, лідерство, вміння дотримуватися дедлайнів, відповідальність, дисциплінованість та механізми їх опанування. Існування вітчизняних підприємств в контексті майбутнього післявоєнного відновлення економіки, та її подальшого інноваційного зростання, заснованого на знаннях, базується на розвитку особистісного інтелектуального потенціалу. За таких умов «soft skills» стає не тільки трендом, але й функціональним інструментом, що забезпечує продуктивну взаємодію людини з соціумом, її успішну професійну, особистісну самореалізацію та конкурентоспроможність на ринку праці.

Ключові слова: soft skills: м'які навички, hard skills: тверді навички, підприємницькі навички, бакалаври з економіки підприємства.

The article analyzes the development of «soft skills» among future bachelors in business economics as a basis for their successful employment in the future. The question of the formation of «soft skills» among students of higher education has become relevant in the last few decades in the context of growing demand on the labor market. Trends in the development of higher education in our country also allow us to state the growing importance of this issue. The purpose of the article is to substantiate the relevance of mastering «soft skills» by future bachelors in business economics as an important component of their high-quality professional training. The article defines the concepts of «hard skills» and «soft skills». Their comparative characteristics are given. The classification of «soft skills» by scope of application (personal, methodological and social) and by demand on the labor market is considered. Based on the analysis of complex European and Ukrainian studies, the role of specific characteristics of each generation of youth in the formation of «soft skills» was analyzed. The relevance of acquiring «soft skills» by students of education in the economy of the enterprise is substantiated, the classification of «soft» skills is proposed, such as: communication, purposefulness, creativity, the ability to work in a team, critical thinking, leadership, the ability to meet deadlines, responsibility, discipline and mechanisms their mastery. The existence of domestic enterprises in the context of the future post-war recovery of the economy, and its further innovative growth based on knowledge, is based on the development of personal intellectual potential. Under such conditions, «soft skills» become not only a trend, but also a functional tool that ensures the productive interaction of a person with society, his successful professional and personal self-realization and competitiveness in the labor market.

Key words: soft skills, hard skills: hard skills, entrepreneurial studies, bachelors in business economics.

УДК 378:004

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.30>

Середіна І.А.,

Ph.D,

завідувач навчальної лабораторії кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Перший курс підприємництва в Гарвардській школі бізнесу у 1947 році запропонував Майлс Мейс. Відтоді важливою академічною та викладацькою сферою в університетах всього світу стало підприємництво [13]. Це призвело до великої різноманітності освітніх цілей, методів навчання та підходів до оцінювання, а також до швидкого зростання кількості курсів з підприємництва [22].

В науковому середовищі не існує узгодженого визначення терміну «підприємницька освіта». Терміни підприємницька освіта, підприємницька компетентність та підприємницькі навички часто використовуються як синоніми [22]. З цієї причини

К. Еркіля запропонувала узагальнюючий термін «підприємницька освіта», який охоплює як підприємницькі навички так і підприємницьку освіту [18].

Підприємницька освіта – це «процес надання людям здатності розпізнавати комерційні можливості та розуміння, самооцінки, знань і навичок, щоб діяти з ними» [17]. Інші автори все ще дотримуються терміну «підприємницьке навчання» та вважають за мету підготовку здобувачів до підприємницької практики та розвитку їхніх знань, навичок та ставлень [22]. Підкреслимо, що, згідно з Рекомендацією Європейського Парламенту та Ради від 18 грудня 2006 року, знання, навички та ставлення вважаються ключовими компонентами

компетентності [4, с. 13]. Отже, підприємницька освіта спрямована на підготовку здобувачів освіти до підприємницької практики та розвитку підприємницьких компетенцій [19].

Через різноманітність у визначеннях і підходах, наукова література та освітянська практика демонструють певну плутанину щодо того, що слід викладати в академічних курсах підприємництва, та які компетентності необхідно формувати.

Поняття «soft skills» вживається американськими та німецькими науковцями в галузі управління з початку 90 рр. ХХ ст., та набуває розвитку в працях представників освіти та бізнесу. У багатьох контекстах «soft skills» прирівнюють до таких термінів як «key skills» (основні навички), «employability skills» (навички для працевлаштування), «people skills» (навички спілкування з людьми), «skills for social progress» (навички для соціального розвитку), «non-professional skills» (непрофесійні навички), «life skills» (життєві навички).

Наразі в джерельній базі сучасної професійної освіти немає чіткого визначення терміну «soft skills (м'які навички)». У зарубіжних виданнях існує велика кількість моделей «м'яких навичок». Зокрема, шведський дослідник А. Берглунд зазначає, що для досягнення ефективних професійних результатів необхідні такі «м'які навички»: розуміння професійної та етичної відповідальності за рішення; здатність критично рефлексувати на прийняті рішення; навички управління людськими ресурсами та самоорганізація, здатність працювати в різних дисциплінах і займати керівні посади в мультикультурних командах, розуміти важливість навчання впродовж життя, володіти навичками аргументації та професійного спілкування, а також уміння працювати в мультидисциплінарних командах [9]. Американський експерт з ринку праці Ю. Кателлі вважає, що складовими «м'яких навичок» є професійне спілкування, робота в команді, навчання впродовж життя, підприємницькі здібності та лідерство [11].

Чим краще освітяни можуть ідентифікувати та визначати кваліфікаційні цілі та цілі навчання підприємницької освіти, тим ефективніші освітні програми вони зможуть запропонувати здобувачам освіти.

Ключовим елементом педагогіки, який може допомогти педагогам прояснити та зрозуміти цілі освіти, є поняття компетентності. Існують різні визначення та використання слова «компетентність» у контексті педагогіки, підприємницької освіти та освітньої політики в цілому, тому в кожному конкретному випадку він потребує концептуального уточнення. Крім того, важливо визначити, які конкретні компетентності вважаються важливими в підприємницькій освіті, щоб створити міцну основу для розробки та впровадження якісних

навчальних курсів та освітніх програм. Чітке усвідомлення специфіки підприємницьких компетентностей допоможе педагогам у виборі змісту, визначенні результатів навчання, розробці дизайну навчання та відповідних методів моніторингу та оцінювання.

Презметом даної розвідки є «soft skills» як система навичок майбутніх бакалаврів з економіки підприємства.

Мета статті – обґрунтувати актуальність опанування майбутніми бакалаврами з економіки підприємства «soft skills» як важливої складової якісної професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток економіки збільшує попит на «м'які навички» серед випускників закладів вищої освіти економічної спеціалізації. «М'які навички» дозволяють людині застосовувати набуті знання та вміння для досягнення поставлених цілей практично у всіх сферах суспільної взаємодії.

Вектор розвитку цього ринку спрямований на розвиток особистого інтелектуального потенціалу, навичок міжособистісного спілкування, конкурентоспроможності на ринку праці. Це пов'язано з тим, що основною конкурентною перевагою у сучасних фахівців є наявність «soft skills», але незалежно від професійної кваліфікації персонал підприємства повинен володіти високим коефіцієнтом «soft skills», які забезпечують 85% кар'єрного зростання [23].

Згідно з останніми дослідженнями ринку праці, інтерес стейкхолдерів до феномену «soft skills» зростає, оскільки наразі вони складають до 93% професійних навичок конкурентоздатного фахівця в підприємстві. Тому реалії сучасності в контексті переходу до нових освітніх парадигм та інноваційних методів викладання вимагають концептуального підходу до формування підприємницьких здібностей в закладах вищої освіти.

Підкреслимо, що в контексті нової освітньої парадигми держави-члени Європейського союзу прийняли низку документів, спрямованих на запровадження єдиної класифікації «soft skills» для європейського економічного регіону. У контексті нової політики та функціонування її інститутів у 2017 році була офіційно прийнята класифікація ESCO (Європейські навички, компетенції, кваліфікації і види занять), яка включає тисячу триста вісімдесят чотири навички, затребувані ринком праці [12].

Це навички, пов'язані з комунікацією, креативністю та управлінням, які визначають ефективність мислення фахівця. Аналогічні тенденції в кадровій політиці відзначаються в Австралії, Північній Америці, багатьох країнах, що розвиваються. Університет Фенікса (UOPX) в США, зокрема, на основі методології передбачення розробив прогноз щодо розвитку затребуваних навичок на ринку праці [15].

Проблема формування м'яких навичок є досить новою для українських науковців. Так, К. Коваль [5, с. 163–165], І. Гарбузюк [1, с. 50–53] визначає концептуальні засади освітніх практик, що базуються на життєвих компетентностях. Н. Длугунович [2, с. 240–241] досліджуює «soft skills» як необхідну складову підготовки ІТ-фахівців. Ю. Дроздова та О. Дубініна вивчають концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях [3]. С. Наход простежує значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій [6, с. 132–134].

«Soft skills» розглядають як доповнення до «hard skills», тобто «професійних навичок, що забезпечують виконання фахових завдань» [8]. Варто врахувати, що «soft skills» є збірним терміном, що посилається на різні варіанти поведінки, які допомагають людям в роботі, а також успішної соціалізації. На противагу «hard skills», які включають технічні навички, soft skills застосовуються в будь-якій індустрії, будь-якій професії, будь-якому виді діяльності і будь-якій взаємодії між людьми.

Спробуємо розібратися що таке «hard і soft skills»? Вперше ці терміни застосували в військовій підготовці США в середині 60-х років ХХ століття. Завдяки такому розмежуванню вмін та знань командує намагалися підвищити рівень підготовки військовослужбовців. Досвід виявився гідним уваги, і поступово практика оцінювання військовослужбовців розповсюдилася на інші галузі. До нас в Україну практика оцінювання професійних навичок у сучасному сенсі прийшла не так давно. Однак саме вона стала надійним помічником працевлагодівців в оцінюванні потенціалу кандидата на роботу (фахівця).

Hard skills (англ. «жорсткі» або «тверді» навички) – те, що можна вивчити і що можна протестувати. Тобто будь-яку навичку можна оцінити об'єктивно. Прикладами hard skills є знання мов програмування, вміння швидко друкувати, математичні обчислення, володіння іноземними мовами.

Soft skills (англ. «м'які», або «гнучкі» навички) – компетентності універсальні, у закладах вищої освіти та школах ними не опікуються, а виміряти їх набагато важче. Оцінити їх в конкретних показниках вкрай складно, однак розвинути – реально. Найчастіше ступінь прояву залежить від типу особистості, особливостей характеру, темпераменту. До них найчастіше відносять комунікабельність, здатність працювати в умовах форс-мажору, схильність до командної роботи. Тобто – це ситуативні вміння, знання, риси характеру, які можуть застосовуватись в будь-якій роботі. Вони допомагають не стільки бути високим фахівцем, скільки будувати кар'єру та сформувати власну репутацію. Для отримання

«soft skills» не існує інструкцій, курсів. Вони формуються під впливом виховання й життєвого досвіду, протягом життя.

Найчастішими та найзатребуванішими гнучкими компетентностями є: вміння працювати в команді, критичне мислення, лідерство, креативність, вміння дотримуватися дедлайни, відповідальність та дисциплінованість. Ці навички потрібні в будь-якій сфері, однак для їх розвитку необхідно більше часу та терпіння.

Досліджуючи сутність «soft skills», переважна більшість дослідників акцентує увагу на здатності людини до міжособистісних взаємодій і її особистісних характеристиках, при цьому навички є «соціологічним терміном, що відноситься до коефіцієнта емоційного інтелекту людини; набір рис особистості, соціальні навички, комунікативні здібності, особисті звички, дружелюбність і оптимізм» [21].

Комплексне масштабне дослідження із залученням експертів, проведене в рамках програми ЄС «Безперервне навчання Еразмус» [20], дало змогу виділити три групи навичок з двадцяти двох навичок: особистісні, методологічні та соціальні.

Аналітики Всесвітнього економічного форуму склали прогноз, в якому визначили десять ключових компетенцій, які будуть затребувані в найближчому майбутньому. Серед них найбільш значимими є: аналітичне мислення та здатність до інновацій; техніка активного навчання; креативність, оригінальність та ініціативність; вміння проєктувати технології та програмувати; аналітичні здібності та критичне мислення; здатність вирішувати складні проблеми; лідерство та соціальний вплив; емоційний інтелект; розумність, здатність вирішувати складні проблеми; навички системного аналізу та оцінки [23]. Розвідки 2022 р. дають змогу стверджувати, що в світі скоротилося 75 млн. робочих місць внаслідок автоматизації, 54% працівників підприємств у світі змушені пройти перенавчання для того, щоб бути конкурентоздатними та затребуваними на ринку праці, не дивлячись на те що нові спеціальності зросли на 27%. Провідні компанії України провели дослідження менеджерів з персоналу, яке дозволяє нам виявити якості, якими повинні володіти претенденти на вітчизняні та зарубіжні посади, це: здатність вирішувати складні завдання в контексті цифровізації, комунікабельність, оцінки та прийняття рішень соціально-економічних відносин; інтеракція та перцепція, ведення переговорів.

Жеремі Ламрі у книзі «Навички ХХІ-го століття» пропонує інше групування, яке він пояснює тим, що «кількість і структура навичок ХХІ-го століття змінюється відповідно до моделей, які існують у світі. Згідно з програмою освітнього альянсу «Партнерство з навчання у ХХІ столітті», яка досліджувала формулу «Чотириох «К»», саме ці знання та вміння

будуть необхідними в майбутньому: креативність, критичне мислення, кооперація та комунікативні навички. Насправді, це ті навички, які дозволяють вирішувати складні проблеми, колективно знаходити найкращі рішення» [16].

У 1991 році вийшла у світ книга американських дослідників Н. Хоува та В. Штрауса «Покоління» її основна думка полягає у тому, що кожні 20–25 років у світі відбувається зміна поколінь. Людей всередині одного покоління об'єднують спільні цінності, особливості поведінки, звички та навички [14].

Такими схожими між собою, люди однієї вікової групи стають через світові історичні події, під час яких вони дорослішали. Незалежно від країни народження, покоління одночасно проживає наслідки війни або економічну кризу. Простими словами, поведінка поточного покоління – наслідок того, як «передало спадщину» попереднє. З цього зрозуміло, що історичний контекст народження та дитинства відіграє велику роль у формуванні м'яких навичок:

– покоління «бебі-бумерів» (назва покоління пішла завдяки спалаху народжуваності (буму) після Другої світової війни) було побудовано навколо сімейних і традиційних цінностей. Вони цінують міжособистісні стосунки більше, ніж технології. Часто ідеалістичні та лояльні до своєї компанії, поважають ієрархію;

– покоління «ікс» (невідомість. «невідомим» називають покоління, народжене за часів перебування у 1961–1981 рр.) виросло в часи економічної кризи та зростання безробіття. Представники цього покоління цінують безпеку роботи, люблять навчатися та розвиватися. Їх вирізняє динамічність і змагальний, навіть індивідуалістичний дух;

– покоління «ігрек або міленіали» (народжені між 1981 і 2004 роками), розвивалося одночасно з Інтернетом. Любить новинки, творчість і самостійність у роботі. Вони більш емансиповані, більш вимогливі і часто критичні до стейкхолдерів;

– покоління «зумери», центеніали (народжені після 2005–2011 рр.) з самого народження занурено в цифрові технології та виросло в епоху соціальних мереж. Вони хочуть зробити свій внесок у кращий світ, наділені передчасно розвиненим підприємницьким духом, ближчі до міленіалів у своєму пошуку сенсу та спразі досвіду. Ці «цифрові тубільці», які все ще формуються, мають тверді переконання, зокрема щодо захисту навколишнього середовища;

– деякі дослідники вже виділяють покоління альфа (2011–2025 рр.). Очікується що до 2025 року вони стануть найбагатшим, найосвіченішим і технологічно найграмотнішим поколінням в історії. Вони будуть просто вимагати інтерактивної і персоналізованої програми та методів

освіти. Згідно з світовими трендами, ці діти все більше будуть вибирати онлайн-навчання. Нове покоління з легкістю спілкується з людьми з інших країн. Діти покоління альфа з дитинства відчують відсутність кордонів: географічних, соціальних. Це робить їх мислення більш вільним, незалежним – представники не бачать перешкод на шляху до мети.

Якою б не була сітка аналізу, усі експерти погоджуються щодо зростаючої важливості навичок м'якого спілкування для розвитку в сучасному професійному світі в усіх сферах діяльності. Саме вони, маючи однаковий рівень технічної компетентності, роблять різницю між двома кандидатами, будь то наймання чи підвищення.

Результати спільного дослідження фонду Карнегі Мелона і Стенфордського дослідницького інституту вказують, що успіх управлінців в компаніях зі списку «Fortune 500» на 75% залежить від «soft skills», тоді як «hard skills» займають лише 25%. Зрозумілим є те, що «м'які» навички впливають на розвиток кар'єри. Можна до автоматизму відточити написання програмних кодів, але тільки вміння взаємодіяти в соціальному середовищі, допоможе такому програмісту стати керівником компанії з продажу програмного забезпечення [7].

Висновки. На основі проведеного аналізу визначень та понятійного апарату професійного навчання можна стверджувати, що «hard skills» для майбутніх бакалаврів з економіки підприємства – це професійні знання, вміння та навички використання сучасного інструментарію управління економічною діяльністю загалом та виконання окремих функціональних завдань у різних сферах професійної реалізації. А «soft skills» – сукупність навичок та особистих характеристик, володіння якими призводить до досягнення професійного успіху та успішної кар'єрної самореалізації. Тобто володіння м'якими навичками дозволяє якомога ефективніше реалізовувати свої здібності та знання в професії.

Існування вітчизняних підприємств в контексті майбутнього післявоєнного відновлення економіки, та її подальшого інноваційного зростання, заснованого на знаннях, базується на розвитку особистісного інтелектуального потенціалу. За таких умов «soft skills» стає не тільки трендом, але й функціональним інструментом, що забезпечує продуктивну взаємодію людини з соціумом, її успішну професійну та особистісну самореалізацію.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в залученні здобувачів освіти до анкетування з метою виявлення глибини формування «soft skills» на основі вибіркової дисципліни «Підприємницька компетентність сучасного економіста».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гарбузюк І. В. Conceptual and categorical analysis of adolescent education based on the development of life skills. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: *матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України НАІР*, м. Івано-Франківськ, Україна. 2019. С. 49–54.
2. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 6 (219). С. 2392242.
3. Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях. «Soft skills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті». Київ.: Київський Національний торговельно-економічний університет, 2020. С. 31–34.
4. ЄС 2006, с. 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_966#Text.
5. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
6. Наход С. А. Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціально-педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2018. № 63. С. 131–135.
7. Освітній хаб міста Києва. URL: <https://eduhub.in.ua/news/shcho-take-hard-skills-i-soft-skills-yak-nasocinyuye-robotodavec>.
8. Arkansas Department of Education, 2007. Dostupno: https://dese.ade.arkansas.gov/Files/20201230121742_Home%20School%20Report%202007-2008.pdf.
9. Berglund A., Heintz F. Integrating Soft Skills into Engineering Education for Increased Student Throughput and more Professional Engineers. / Aseel Berglund, Fredrik Heintz. LTHs 8: Pedagogiska Inspirations konferens, 17 December, Linköping University, Sweden, 2014. Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/301443638_Integrating_Soft_Skills_into_Engineering_Education_for_Increased_Student_Throughput_and_more_Professional_Engineers
10. Caroline Vène, Dostupno: <https://groupe-tf1.fr/fr/content/caroline-vene-0>.
11. Cately Y. M. Raising Stakeholders' Awareness of the Need for Soft Skills in the Tertiary Engineering Education Curriculum. *Synergy*, №. 6 (1). 2010. P. 41–56. Dostupno: <http://synergy.ase.ro/issues/2010-vol6-no1/07-raising-stakeholdersawareness-ofthe-need-for-soft-skills-in-the-tertiary-engineering-education-curriculum.pdf>
12. ESCO Handbook, 2017, p 72 Dostupno: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ce3a7e56-de27-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-en>
13. Gartner and Vesper, Experiments in entrepreneurship education: Successes and failures; *Journal of Business Venturing* 9(3) 1994. P. 179–187.
14. Howe, N. Strauss, W. 1991. Generation. Dostupno: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_Штрауса-Гоува.
15. IFTF, 2011. Dostupno: <https://www.iftf.org/our-work/global-landscape/ten-year-forecast/2011-ten-year-forecast/2011-map-of-the-decade/>
16. Jérémy Lamri, Dostupno: <https://www.oneyoungworld.com/ambassador-projects/jeremy-lamri>
17. Jones and English, 2004. p. 416 Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/235315028_A_contemporary_approach_to_entrepreneurship_education
18. Kristiina Erkkilä Entrepreneurial Education, *Mapping the Debates in the United States, the United Kingdom and Finland*. 2000. Dostupno: https://books.google.com.ua/books/about/Entrepreneurial_Education.html?id=OKPvtIgN0tcC&redir_esc=y
19. Lackéus, M. Entrepreneurship in Education – What, Why, When, How. *Trento, Italy: Background paper for OECD-LEED*. 2015.
20. Lifelong Learning Erasmus. Dostupno: <https://llplatform.eu/policy-areas/funding-of-education/erasmus/>
21. Parsons, T. Definition: Soft skills. Dostupno: <https://searchcio.techtarget.com/definition/soft-skills>.
22. Samwel Mwasalwiba (Путцєр). Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods, and impact indicators, *Education + Training*, 2010. P. 20–47.
23. The World Economic Forum. Dostupno: <https://www.wef.org.in/#>.
24. Watts, M., Watts, R. «Developing soft skills in students», 2008. Dostupno: http://108.cgpublisher.com/proposals/64/index_html.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FORMATION OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Статтю присвячено актуальній проблемі формування дослідницької компетентності студентів у сучасному освітньому просторі закладу вищої освіти.

Визначено, що дослідницька компетентність є архіважливою для здобувачів вищої освіти, формується впродовж навчання у ЗВО з допомогою різних видів науково-дослідної діяльності.

Головною метою системи формування дослідницької компетентності є розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до систематизації та інтерпретації інформації, що сприяє якісному проведенню досліджень та відкриттю нових знань.

Встановлено, що структурно дослідницька компетентність складається з таких компонентів: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; діяльно-практичний; рефлексивний; інформаційно-комунікаційний; комунікативний; особистісно-творчий.

Досліджено, що сформованість дослідницької компетентності у майбутнього фахівця сприяє якості проведення науково-педагогічного дослідження; залученню студента на позицію дослідника, сприяє розвитку його творчих здібностей, пізнавальних інтересів, дослідницьких умінь; підвищенню ефективності та якості освітнього процесу.

Проаналізовано освітні програми спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти на предмет формування дослідницької компетентності студентів у закладі вищої освіти.

Зроблено висновок, що дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

Ключові слова: компетентність, дослідницька компетентність, компетентнісний підхід, студент, вчитель, майбутній викладач, другий (магістерський) рівень вищої

освіти, третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

The article is devoted to the topical issue of forming students' research competence in the modern educational space of a higher education institution.

It is determined that research competence is essential for higher education students and is formed during their studies at a higher education institution through various types of research activities.

The main goal of the system of forming research competence is the development of critical thinking, analytical skills and the ability to systematize and interpret information, which contributes to the quality of research and the discovery of new knowledge.

It is established that structurally, research competence consists of the following components: motivational and value; cognitive; activity-practical; reflective; information and communication; communicative; personal and creative.

It is proved that the formation of research competence in a future specialist contributes to: the quality of scientific and pedagogical research; involvement of students in the position of a researcher, promotes the development of their creative abilities, cognitive interests, research skills; improving the efficiency and quality of the educational process.

The educational programs of the specialty 011 «Educational, Pedagogical Sciences» of the second (master's) and third (educational and scientific) levels of higher education are analyzed for the formation of research competence of future teachers of higher education institutions.

It is concluded that research competence is a holistic, integrative quality of a personality that combines knowledge, skills, experience of the researcher, value attitudes and personal qualities and is manifested in the willingness and ability to carry out research activities in order to obtain new knowledge through the application of methods of scientific knowledge, the use of a creative approach to goal setting, planning, decision making, analysis and evaluation of research results.

Key words: competence, research competence, competence-based approach, student, teacher, future teacher, second (master's) level of higher education, third (educational and scientific) level of higher education.

УДК 378:37.091.12.011.3-051:378.4]005.336.2-047.37
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.31>

Стинська В.В.,

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені
Богдана Ступарика
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Салига Н.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені
Богдана Ступарика
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Процишин Н.А.,

викладач I категорії
Івано-Франківського фахового коледжу
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Освіта та наука є основними пріоритетами у державній політиці країн у контексті їхнього соціально-економічного та духовного розвитку. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [7], метою вищої освіти є розвиток особистості шляхом набуття високого рівня наукових, творчих та загальних компетентностей, необхідних для професійної

діяльності в певній спеціальності або галузі знань. Відповідно – виникає потреба у концептуалізації і гармонізації професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти. Як результат – перед системою вищої освіти постають нові вимоги, націлені на формування не просто кваліфікованих фахівців, але й дослідників, здатних ефективно адаптуватися до мінливих умов і вирішувати проблеми завдяки оволодінню дослідницькими компетентностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасною теорією та практикою вищої педагогічної освіти накопичено певний досвід, який охоплює різні аспекти професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, упровадженню компетентнісного підходу в професійній діяльності педагогів присвячено наукові праці О. Дубасенюк, М. Євтуха, С. Мартиненко, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоєвої, В.Стинської та ін. Серед наукових праць учених, які вивчали особливості дослідницької компетентності важливими є дослідження Л. Бурчак, О. Норкіної, С. Кравченко, І. Попович, С. Сисоєвої та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо уваги приділено проблемі формування дослідницької компетентності у майбутніх викладачів закладу вищої освіти (ЗВО).

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати особливості формування дослідницької компетентності у майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Викладач ЗВО виконує різноманітні функції та здійснює різні види діяльності, кожен з яких потребує специфічних мотивацій, знань і навичок. Оскільки професійна компетентність викладача складається з різних складових, відповідно до функціонального спектру науково-педагогічної діяльності, виділяються окремі її види. Серед них – педагогічна (з урахуванням предметної, дидактичної, та методичної складових), психологічна, аутопсихологічна, комунікативна, управлінська, проєктивна, рефлексивна, соціальна, конфліктологічна, фасилітаційна, дослідницька, мовна, інформаційна і так далі [9, с. 140]. Розглянемо дослідницьку компетентність, тлумачення якої у науковій літературі ще не систематизовано, а саме як:

– інтегрована особистісно-професійна якість, що відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією проведення дослідження у практичній площині, сформованість особистісних якостей, необхідних для власної індивідуальної дослідницької траєкторії та системного залучення студентів до навчально-дослідницької роботи (Л. Карпова) [3, с. 88];

– якість, що проявляється в потребі особистості володіти методологією наукової творчості; вмінні аналізувати та спостерігати, формулювати гіпотези щодо вирішення дискусійних питань; виконувати наукові дослідження; організовувати педагогічні експерименти; узагальнювати та передбачати наслідки дослідницької діяльності як у процесі навчання у закладах вищої освіти так і в майбутній професійній сфері (Л. Бурчак) [1];

– цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід дослідника, ціннісні уявлення та особистісні якості і проявляється в готовності і здатності виконувати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності (М. Головань) [2, с. 61];

– інтегрована особистісно-професійна якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукових пошуків; сформовані знання, уміння, навички проведення дослідно-експериментальної роботи; володіння методологією наукового дослідження та різноманітними джерелами інформації; особистісні якості щодо творчої та інноваційної діяльності (С. Сисоєва) [8, с. 60];

– інтеграційна якість особистості, яка проявляється в свідомій готовності фахівця здійснювати активну дослідницьку діяльність, володіючи сукупністю знань з методології і методів наукового дослідження; уміння визначати суть, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, формулювати робочу гіпотезу, планувати та проводити дослідження, аналізувати отримані результати, формулювати висновки; готувати публікації, презентації, виступи та захищати дослідницьку роботу; здатністю переходити від процесуальної до творчої діяльності, прагнення до саморозвитку і вдосконалення у професійній сфері (С. Кравченко) [4, с. 267].

Отже, узагальнюючи найбільш значимі, на наш погляд, визначення науковців, можна зробити висновок, що дослідницька компетентність є архіважливою для здобувачів вищої освіти, формується впродовж навчання у ЗВО з допомогою різних видів науково-дослідної діяльності.

Наш науковий пошук засвідчив, що метою формування дослідницької компетентності є розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до систематизації та інтерпретації інформації, що сприяє якісному проведенню досліджень та відкриттю нових знань.

На думку С. Сисоєвої, сформованість дослідницької компетентності у майбутнього фахівця сприяє:

– якості проведення науково-педагогічного дослідження;

– залученню студента на позицію дослідника, сприяє розвитку його творчих здібностей, пізнавальних інтересів, дослідницьких умінь;

– підвищенню ефективності та якості освітнього процесу [8, с. 60].

Структура дослідницької компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти включає такі компоненти:

– мотиваційно-ціннісний – відображає систему цінностей, потреб і мотивацій, що лежать в основі дослідницької діяльності;

– когнітивний – відображає систему наукових знань, включаючи методологічні, професійні та міждисциплінарні аспекти;

– діяльнісно-практичний – передбачає вміння використовувати відповідні методи дослідження та обробки даних, аналізувати наукові факти, інтерпретувати результати та впроваджувати їх у практику;

– рефлексивний компонент, який відображає вміння щодо усвідомлення й оцінювання процесу та результату власної дослідницької діяльності; здатність до саморегуляції [2, с. 60].

С. Сисоєва цей список доповнює такими компонентами як: інформаційно-комунікаційний – охоплює володіння методами збору даних відповідно до гіпотез, формування масивів емпіричних даних, аналіз різноманітних джерел інформації тощо; комунікативний – передбачає вміння працювати з респондентами і співпрацювати з колегами у рамках дослідницької діяльності та особистісно-творчий – відображає рівень розвитку творчих якостей особистості [8, с. 6].

Розглянемо когнітивний компонент формування дослідницької компетентності на прикладі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні» науки другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Як свідчить аналіз освітніх програм спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти формування дослідницької компетентності студентів у закладі вищої освіти відбувається системно.

Так, у освітньо-професійній програмі другого (магістерського) рівня вищої освіти цикл професійної підготовки містить такі дисципліни як «Методика викладання у вищій школі та тренінгові технології», «Методологічні засади педагогічних досліджень і якості освіти», «Практика реалізації педагогічних проєктів», вибірковий цикл – «Компетентнісний підхід в освіті» а цикл практичної підготовки передбачає науково-дослідну роботу – підготовку кваліфікаційного дослідження [6].

Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Методика викладання у вищій школі та тренінгові технології» відведено тему «Методика організації науково-дослідницької роботи студентів», де передбачено вивчення таких питань: організація науково-дослідницької діяльності студентів; методика підготовки наукової статті; методика підготовки наукової доповіді; методика написання есе; методика написання тез; методика виконання курсових, дипломних робіт; методика організації проєктної діяльності.

У процесі вивчення дисципліни «Компетентнісний підхід в освіті» передбачено вивчення сутності і змісту і структури різних видів компетентностей: педагогічної, комунікативної, дослідницької, управлінської, інформаційної, конфліктологічної, проєктивної, аутопсихологічної, фасилітаційної та ін.

Наступним рівнем вищої освіти, який студенти можуть здобути на основі ступеня магістра у ЗВО, є ступінь доктора філософії. Аналіз освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти [5] засвідчив, що формування дослідницької компетентності закладено, починаючи від інтегральної компетентності, яка передбачає «...здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі освіти/педагогіки у процесі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності», комплексу загальних («здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел», «здатність планувати і здійснювати дослідницьку й інноваційну діяльність, вирішувати науково-дослідницькі проблеми») та спеціальних («здатність аналізувати, систематизувати й узагальнювати результати наукових досліджень у сфері освіти/педагогіки. досягати наукових результатів, що репрезентують нові знання»; «здатність до застосування новітніх теорій, технологій і методів науково-педагогічного дослідження для розв'язання комплексних проблем у сфері освіти/педагогіки»; «здатність здійснювати теоретичний, методологічний і емпіричний аналіз проблем психолого-педагогічних наук, оцінювати та забезпечувати якість наукових досліджень») компетентностей і програмних результатів («уміти започатковувати, планувати, реалізувати і коригувати послідовний процес наукового дослідження, демонструвати дослідницькі навички в галузі освіти/педагогіки»; «уміти розробляти комплексні наукові проєкти у галузі освіти/педагогіки та кваліфіковано реалізувати їх»; «здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі освітніх, педагогічних наук та дотичних міждисциплінарних напрямів за допомогою сучасних інструментів і технологій пошуку, спеціалізованих баз даних та інформаційних систем».

Досягнення дослідницької компетентності реалізується у процесі виконання освітньої складової шляхом викладання нормативних дисциплін з циклу загальної («Основи наукових досліджень») та професійної («Методологія та технологія історико-педагогічних досліджень») підготовки й вибіркових дисциплін («Компетентнісний підхід у вищій освіті», «Історіографія історико-педагогічних досліджень», «Моніторинг якості підготовки фахівців у ЗВО) та наукової складової – підготовка та публічний захист дисертаційної роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідницька компетентність – це

комплексна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурчак Л.В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії в системі вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Полтава, 2011. 20 с.
2. Головань М. С. Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. 2012. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ. С. 55–62.
3. Карпова Л. Дослідницька компетентність вчителя Нової української школи. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168) С. 85–89.
4. Кравченко С. Узагальнення сутності дефініції «дослідницька компетентність». *Молодий вчений*. 2018. № 2(54). С. 265–268.
5. Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Івано-Франківськ, 2023. 21 с. URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/10/011_onp-phd-2023.pdf.
6. Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Івано-Франківськ, 2023. 18 с. URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/09/011-osvitnia-prohrma_mag-2023.pdf.
7. Про вищу освіту: Закон України від від 01.07.2014 р. Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
8. Сисоєва С. О., Козак Л.В. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: *навчальний посібник*. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016. 156 с.
9. Стинська В., Ящишин З., Кліщ І. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті України. *Науковий часопис НПУ імені М.П Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79. том 2. с. 139–142.

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЗАХОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

STUDENT SCIENTIFIC EVENTS AS THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF MEDICAL STUDENTS

Стаття містить результати дослідження ролі студентських наукових заходів у формуванні іншомовної компетентності майбутніх медиків, розглядає важливість участі студентів у наукових заходах, таких як конференції, олімпіади, конкурси наукових робіт, участь у тематичних наукових гуртках, проблемних групах, у розвитку вмінь спілкування, публічних виступів, письма та читання іноземною мовою. Дослідження висвітлює позитивний вплив таких заходів на підвищення мотивації студентів до вивчення мови та поглиблення їхніх знань у медичній галузі, до участі у науково-дослідній роботі та покращення якості студентських наукових досліджень. Здійснено опис сучасних студентських наукових заходів, що є максимально продуктивними для формування іншомовної компетентності студентів-медиків та системи заохочень, що сприяє підвищенню мотивації студентів. Результати можуть бути корисними для університетів, медичних коледжів, удосконалення навчальних програм, методик викладання іноземних мов, підвищення ефективності навчання іноземних мов та розвитку іншомовної компетентності студентів медичних закладів вищої освіти. За результатами дослідження рекомендується активне залучення студентів до студентських наукових заходів та подальше сприяння студентському науковому пошуку, практичним наслідком якого будуть виступи на конференціях, участі в олімпіадах та публікації спільних наукових праць. Доведено, що науково-дослідна робота має велике значення для формування особистості студента та майбутнього фахівця у медичній галузі, сприяючи розвитку їх ораторських здібностей, комунікативних навичок, аналітичного мислення, глибокого осмислення знань, забезпечуючи конкурентні переваги, розвиваючи самостійність суджень, здатність до концентрації, постійне збагачення власного багажу знань, уміння бачити проблеми у багатогранному світі та вміння працювати цілеспрямовано та професійно.

Ключові слова: наукова діяльність, студентські наукові заходи, іншомовна компетентність, студенти-медики, мотивація.

The article presents the results of the study on the role of student scientific events in formation of the foreign language competence of future medical professionals, emphasizing the importance of student participation in such events as conferences, competitions, thematic scientific workshops, problem groups, and their contribution to the development of communication skills, public speaking, writing, and reading in a foreign language. The research highlights the positive impact of such events on enhancing students' motivation to learn languages, deepening their knowledge in the medical field, engaging in research activities, and improving the quality of their scientific research. It describes modern student scientific events that are most productive in forming of the foreign language competence of medical students and incentive systems that contribute to increasing motivation. The results may be useful for universities, medical colleges, curriculum improvement, and foreign language teaching methodologies, enhancing language learning effectiveness, and developing foreign language competence among medical students. The study recommends active involvement of students in student scientific events and further support for student research, leading to presentations at conferences, participation in competitions, and publication of scientific articles. It is proven that scientific work plays a significant role in forming the personality of a student and a future medical professional, positively influencing their speaking skills, communication skills, analytical thinking, deep understanding of knowledge, competitive advantages, independence of judgment, ability to focus, continuously enriching their knowledge base, having a multifaceted view of emerging issues, and being able to work purposefully and thoughtfully.

Key words: scientific activity, student scientific events, foreign language competence, medical students, motivation.

УДК 378.091.322:001.89:81'243
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.32>

Сторожук Х.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Старченко М.В.,
канд. іст. наук,
ст. викладач кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному світі глобалізація впливає на всі аспекти нашого життя, включаючи освіту та медицину. Студенти медичних університетів потребують не лише фахових знань, але й вміння ефективно спілкуватися з пацієнтами, колегами та іншими фахівцями з усього світу. Іншомовна компетентність стає ключовою для успішної практики та наукових досліджень у медицині, оскільки поєднання навичок іноземної мови, на думку Л.Ф. Лозинської, Н.П. Курах, І.А. Депчинської, зі змістом професійної діяльності дозволяють сформувати власну професійну компетентність [2, с. 250].

Студентські наукові заходи, такі як конференції, симпозиуми, олімпіади та наукові стажування, можуть відігравати важливу роль у формуванні

цих мовних навичок. Вони надають студентам можливість спілкуватися, працювати та виступати публічно іноземною мовою, що сприяє їхньому професійному та особистісному розвитку.

Дослідження ролі студентських наукових заходів у формуванні іншомовної компетентності студентів медичних спеціальностей є важливим для розуміння та підтримки цього процесу. Це може допомогти у вдосконаленні навчальних програм, методів викладання та стимулюванні студентів до участі у міжнародних медичних спільнотах. Такий підхід сприятиме підготовці кваліфікованих та глобально компетентних медичних фахівців, які зможуть успішно працювати в умовах сучасного міжнародного медичного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання залучення студентів до науково-дослідної роботи та формування фахової іншомовної компетентності досліджувались численними українськими педагогами. Так, в своїй науковій праці О.С. Повідайчик та М.М. Повідайчик [5, с. 222] стверджують, що основними цілями ефективності студентської науково-дослідної роботи є підвищення якості професійної підготовки, а Н.Г. Мойсеєнко та І.О. Сосницький [3, с. 22] у своєму дослідженні наголошують на тому, що студентів слід залучати до науково-дослідної роботи з самого початку навчання.

Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування, досліджує О.С. Канюк [1], В.П. Черноус [6], Л.Ф. Лозинська [2], Н.П. Курах [2], І.А. Діпчинська [2].

Роль мотивації у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням майбутніми лікарями розглядають у своїх наукових працях О.М. Науменко [4], Н.В. Стучинська [4], Л.М. Мусієнко [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, проблема ролі сучасних студентських наукових заходів у формування іншомовної компетентності студентів-медиків залишається остаточно не вирішеною та потребує подальшого розгляду.

Мета статті полягає в аналізі та розкритті впливу участі в студентських наукових заходах на рівень іншомовної компетентності студентів-медиків. Дослідження спрямоване на визначення ефективності таких заходів у покращенні мовних навичок, навичок академічного спілкування та стимулювання мотивації до вивчення іноземної мови серед студентської аудиторії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням цієї статті є визначення ролі студентських наукових заходів у формуванні іншомовної компетентності, аналіз важливості участі студентів у наукових заходах, таких як конференції, олімпіади, конкурси наукових робіт, у розвитку мовних навичок та формуванні іншомовної компетенції, вивчення впливу участі в студентських наукових заходах на мотивацію студентів до вивчення мови та їхніх знань у медичній галузі та розглянути ефективність різних форм студентських наукових заходів для формування іншомовної компетентності, огляд систем заохочення, що сприяють підвищенню мотивації студентів до участі у наукових заходах та розвитку їхніх мовних навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки знанням іноземних мов, зокрема англійської, на думку О.М. Науменко, Н.В. Стучинська, Л.М. Мусієнко [4, с. 119], для студентів-медиків відкриваються нові обрії, а саме можливість участі в багатьох заходах, як суспільної так і наукової направленості, а саме міжнародних наукових

проектах, партнерських програмах в рамках академічної мобільності.

О. Канюк вказує, що для студентів-медиків вивчення іноземної мови є основним пріоритетом у навчальній діяльності. Це сприяє підвищенню рівня володіння розмовною та професійною іноземною мовою, полегшує спілкування з іноземними пацієнтами та партнерами на конференціях, а також у публікаціях в наукових медичних виданнях, веденні ділової переписки та документації, а також сприяє кращому розумінню іноземних медичних термінів [1, с. 56].

Уже від початку навчання у вищому навчальному закладі для зацікавлення обраною спеціальністю та зацікавленості до наукових досліджень, як зазначає в своєму дослідженні Н.Г. Мойсеєнко та І.О. Сосницький, та для формування іншомовної компетентності студентам надається можливість займатися науково-дослідною роботою [3, с. 22].

Основними формами науково-дослідної роботи студентів в університеті є: студентські науково-дослідні гуртки, творчі проблемні групи, науково-дослідна робота студентів на базі освітніх закладів, участь у студентських олімпіадах, наукових конференціях і конкурсах різного рівня (університетських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних), у психолого-педагогічних дослідженнях, що проводяться кафедрами університету, міжнародних програмах, конкурсах, грантах, науково-дослідна робота на базі інших університетів, виконання пошуково-дослідницьких проєктів під час написання курсових і магістерських робіт, однак, більшість з них не передбачені програмами медичних закладів вищої освіти. На базі кафедр мовної підготовки чи іноземних мов для мотивації студентів до подальшого наукового пошуку їх можна активно залучати до участі в конференціях, олімпіадах, конкурсах наукових робіт та засідань тематичних наукових гуртків.

Участь у наукових конференціях надає молодим вченим можливість поділитися своїми дослідженнями з широкою аудиторією, що стимулює їх готуватися до виступу більш ретельно та розвиває їх навички публічних виступів та іншомовну компетентність, що є важливим, на думку В.П. Черноус для формування професійної компетентності [6, с. 44]. Крім того, це дозволяє кожному порівняти свою роботу з іншими та зробити відповідні висновки. Така участь має позитивний вплив, оскільки допомагає студентам усвідомити свої сильні та слабкі сторони, а також відкриває шляхи для нових ідей та творчого обговорення. Конференції також активно сприяють розв'язанню практичних завдань, не обмежуючись лише теоретичними дослідженнями. Щорічні наукові зустрічі завжди мають численну кількість учасників, а за активну участь можуть надаватися різноманітні заохочення,

такі як автоматичні заліки, призи або публікації в наукових збірниках.

Конкурс студентських наукових робіт – це один з видів студентської науково-дослідної роботи, яку можна активно впроваджувати у навчальну роботу мовних кафедр медичних закладів вищої освіти. Однак, варто зазначити, найбільшу цікавість в студентів викликає більш динамічні та живі наукові заходи до яких можна віднести засідання тематичних наукових гуртків.

Студентський науковий гурток є платформою для майбутніх вчених, тут вони вивчають методи наукової діяльності, опановують навички роботи з науковими джерелами, підготовки наукових рефератів або доповідей та майстерності публічних виступів. Участь у студентських гуртках відкривається студентам з першого курсу і продовжується протягом всього навчання. Кожен студент, який успішно опанував навчальну програму і прагне поглибити свої знання у своїй спеціальності, може стати членом наукового гуртка та отримати навички науково-дослідницької діяльності під професійною опікою викладача. Дослідження О.В. Голік та О.М. Демидович [7, с. 6] демонструє, що активна участь студентів у засіданнях англомовного наукового гуртка на базі мовної кафедри медичного університету сприяє формуванню чотирьох основних навичок спілкування англійською мовою, а саме читанню, писанню, аудіюванню та говорінню.

Головним завданням наукового гуртка на мовній кафедрі є розвиток навичок наукових досліджень студентів, проведення досліджень, в яких беруть участь студенти, у відповідності з напрямками наукової роботи кафедр, виявляти студентів, які проявляють найбільший інтерес та схильність до наукової діяльності, формування наукового підходу та творчого мислення при вирішенні теоретичних та прикладних проблем, розвиток наукового мислення, допомога молодим дослідникам у вивченні методології та методів наукового дослідження, підтримка в проведенні самостійних досліджень, забезпечення участі студентів у наукових конференціях, семінарах, конкурсах, олімпіадах, обмін досвідом між членами студентських наукових гуртків, сприяння глибшому вивченню обраної навчальної дисципліни та створення кадрового резерву майбутніх висококваліфікованих фахівців.

Проте під час формування іншомовної компетентності засобами науково-дослідницької роботи студентів можуть виникати деякі перешкоди та труднощі, а саме обмежений рівень мовних навичок. Студенти можуть мати обмежений словниковий запас та робити граматичні помилки, що ускладнює їхню здатність до написання наукових текстів або спілкування на іноземній мові під час дослідницької роботи та засіданнях. Окрім недостатніх знань у пересічних студентів, талановитим студентам, яким легко дається й подобається

проводити наукову розвідку, може заважати страх перед публічним виступом, оскільки багато студентів можуть відчувати стрес або невпевненість під час виступу перед аудиторією на англомовних конференціях або під час презентації наукових робіт. Ще однією перешкодою може бути різниця в культурних традиціях та підходах до наукової роботи можуть спричинити труднощі у взаєморозумінні та співпраці зі студентами з інших країн. Також у студентів може бути обмежений доступ до ресурсів та необхідних джерел інформації або матеріалів іноземною мовою, що ускладнює проведення наукових досліджень, а відсутність підтримки та настанов від викладачів або відсутність чітких настанов щодо вивчення іноземної мови у наукових цілях можуть звести внутрішню мотивацію студента нанівець.

Окрім внутрішньої мотивації, якою частіше керуються студенти, на що вказують в своєму дослідженні О.М. Науменко, Н.В. Стучинська, Л.М. Мусієнко [4, с. 120], важливою є й роль зовнішньої мотивації студента, на нашу думку це можна вирішити системою заохочень, що спонукатиме студента на подальшу плідну та активну науково-дослідницьку роботу. Серед моральних та матеріальних заохочень найбільш мотивуючим для сучасного студента медика є рейтинговий бал, який в подальшому впливає на розподіл до інтернатури, додаткові бали на кінцевих та модульних контролях, іспитах.

Окрім матеріальних винагород, навіть незважаючи на сучасний студентський прагматизм, доречними залишаються й інші стимули, як подяки, можливість безкоштовної публікації, рекомендації для міжнародних програм стажування та обміну студентів.

Так, розуміючи необхідність мотивації студентів до наукової розвідки, варто виокремити загальні способи стимулювання студентів до наукової діяльності, а саме забезпечення студентів доступом до досвідчених науковців, які можуть надати поради та підтримку у їхніх дослідженнях, створення можливостей для студентів брати участь у наукових заходах, наприклад, конференціях, семінарах, а також організація студентських наукових гуртків та груп для спільного проведення досліджень, встановлення нагород та визнання для студентів, які вирішуються на наукову роботу або досягають успіхів у своїх дослідженнях, це може включати стипендії, сертифікати, застосування інноваційних методів навчання, використання інтерактивних методів навчання, технологій та практичних завдань може зацікавити студентів та стимулювати їх до більш активної участі в науковій діяльності та врахування інтересів студентів, забезпечення можливостей для вибору тем та напрямків досліджень відповідно до індивідуальних інтересів студентів.

Практичним наслідком впровадження сучасних студентських наукових заходів у навчальний процес мовних кафедр у немовних закладах вищої освіти можна вважати спільні публікації студентів та викладачів наукових статей та тез, отримання призових місць на олімпіадах, активна участь студентів у засіданнях наукових гуртків та зростання кількості бажаючих брати участь у англійськомовних секціях конференцій та наукових конкурсах, що проводяться на базах мовних кафедр в медичних університетах. Так, на базі кафедри мовної підготовки (сектор іноземних мов) НМУ імені Богомольця відзначається збільшення кількості спільно опублікованих наукових праць студентів та викладачів, зросла кількість бажаючих брати участь в олімпіадах та англійськомовних секціях конференцій.

Висновки. Студентські наукові заходи відіграють важливу роль у формуванні іншомовної компетентності студентів. Вони сприяють розвитку мовних навичок, навичок академічного спілкування та стимулюють мотивацію до вивчення іноземної мови. Таким чином, організація та підтримка студентських наукових заходів є важливим завданням для закладів вищої освіти, разом із тим, проблема ролі сучасних студентських наукових заходів у формуванні іншомовної компетентності студентів-медиків залишається остаточно не вирішеною та потребує подальшого розгляд.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Канюк О.С. Особливості викладання курсу «Англійська мова професійного спрямування для студентів-медиків». *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 49. Т. 1. С. 55–58.
2. Лозинська Л.Ф., Курах Н.П., Дещинська І.А. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. №1. 2022. С. 245–252.
3. Мойсеєнко М.Г., Сосницький І.О. Роль науково-дослідної діяльності студентів у ході формування їх вторинної мовленнєвої особистості: колективна монографія / колектив авторів. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. 2022. С. 17–25.
4. Науменко О.М., Стучинська Н.В., Мусієнко Л.М. Роль мотивації у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням майбутніми лікарями. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2023. № 1 (52). С. 119–123.
5. Повідайчик О.С., Повідайчик М.М. Основні підходи до науково-дослідницької роботи студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2017. № 1 (40). С. 216–218.
6. Черноус В.П. Компетентнісний підхід у навчанні іноземної мови студентів медичних спеціальностей закладів вищої освіти. *Health & Education*. 2023. № 3. С. 41–45.
7. Holik O.V., Demydovych O.M. Speaking club as an interactive extracurricular activity in learning English for professional purposes at medical universities. *Advanced education*. № 14. 2020. pp. 4–10.

СТВОРЕННЯ МОТИВАЦІЙНО-СПОНУКАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ

CREATION OF MOTIVATIONAL AND INCENTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS PEDAGOGICAL CONDITION OF FORMATION OF SPEECH COMPETENCE OF MILITARY STUDENTS

У статті визначено та обґрунтовано необхідність створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища, що передбачає набуття курсантами рефлексивних вмінь, як педагогічної умови формування мовленнєвої компетентності курсантів у процесі самостійної підготовки у військових закладах вищої освіти. На основі аналізу сучасної наукової досліджень визначені поняття «педагогічна умова», «мотиваційно-спонукальне освітнє середовище», «рефлексія», «рефлексивні вміння». Охарактеризовано напрями організації мовної підготовки курсантів та характерні особливості сприятливого освітнього середовища у військових закладах вищої освіти: цілісність, системність, єдність, взаємоповага, організованість, комунікативність, наповненість подіями, культуровідповідність, відкритість, стійкість, адаптивність і здатність до самоорганізації та саморозвитку. Розкрито специфіку підструктури мотиваційно-спонукального освітнього середовища військового закладу, що складається з навчального, виховного, соціокультурного, рефлексивного, науково-дослідного, морально-психологічного, розвивального та інформаційного середовищ. Наголошено, що мотиваційно-спонукальне освітнє середовище є ефективним за певних умов, а саме: професійність суб'єктів середовища; принцип толерантності; гнучкість середовища; рефлексивний характер середовища; інформативність. Визначено сутність та доцільність рефлексії, розглянуто реалізацію її функцій, як-от: комунікативну, проєктувальну, корекційну, організаційну, мотиваційну, у формуванні мовленнєвої компетентності курсантів у процесі самостійної підготовки. У дослідженні зроблено висновок, що набуття курсантами рефлексивних вмінь є основним механізмом розвитку самосвідомості та самостійності курсантів, яка є необхідною педагогічною умовою формування мовленнєвої компетентності у процесі самостійної підготовки. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробці доцільних форм, методів та технологій, що сприятимуть розвитку важливих професійних і особистісних якостей курсантів.

Ключові слова: мотиваційно-спонукальне освітнє середовище, педагогічна умова, формування мовленнєвої компетентності курсантів, рефлексія, рефлексивні вміння курсантів.

The article defines and substantiates the necessity to create a motivational and stimulating educational environment, which involves military students' acquisition of reflective skills, as a pedagogical condition for the formation of speech competence of military students in the process of independent study at military higher educational establishments. Based on the analysis of modern scientific research, the concepts of «pedagogical condition», «motivational and incentive educational environment», «reflection», «reflective skills» were defined. The ways of the language training organization of military students and the characteristic features of a motivating educational environment at military higher educational establishments were characterized, namely: integrity, systematicity, unity, mutual respect, organization, communicativeness, fullness of events, cultural compatibility, openness, stability, adaptability and ability to self-organization and self-development. The specificity of the substructure of the motivational and incentive educational environment of a military institution, which consists of educational, social and cultural, reflective, scientific and research, moral and psychological, developmental and informational environments, was revealed. It is emphasized that the motivational and incentive educational environment is effective under certain conditions, namely: the professionalism of the participants of the environment; the principle of tolerance; flexibility of the environment; reflective nature of the environment; informativeness. The essence and expediency of reflection were determined, the implementation of its functions, such as: communicative, projective, corrective, organizational, motivational, in the formation of the speech competence of military students in the process of independent study, was considered. The study has concluded that the military students' acquisition of reflective skills is the main mechanism for the development of military students' self-awareness and independence, which is a necessary pedagogical condition for the formation of speech competence in the process of independent study. Prospects for further scientific research are the development of appropriate forms, methods and techniques that will contribute to the development of important professional and personal qualities of military students.

Key words: motivational and incentive educational environment, pedagogical condition, formation of speech competence of military students, reflection, reflective skills of military students.

УДК 355.233

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.33>

Супрунчук Ю.О.,

доцент кафедри іноземних мов
Житомирського військового інституту
імені С.П. Корольова

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне реформування військової освіти висуває нові вимоги до володіння курсантами іноземними мовами, тому формування мовленнєвої компетентності курсантів є одним із головних завдань навчального процесу у військових закладах вищої освіти, що потребує

ефективної мовної підготовки як під час аудиторних занять, так і в процесі самостійної підготовки. Основоположними засадами та вимогами Болонського процесу є тенденція до збільшення годин для самостійної роботи, це, в свою чергу, вимагає від курсантів високої самоорганізації, знання способів та методів здобуття знань та

стійкої мотивації до свідомої навчально-пізнавальної діяльності.

З боку викладача висуваються такі вимоги: чітке визначення обсягів самостійної роботи, розробка навчально-методичних посібників та рекомендацій щодо забезпечення самостійної роботи, доступність завдань та наявність інструктажу (і тьюторства) щодо опанування певного матеріалу. А продумана викладачем система контролю та оцінювання виконання самостійної роботи курсантів надає їй систематичний та послідовний характер та сприяє високому рівню мотивації курсантів. Зрозуміло, що формування мовленнєвої компетентності курсантів в процесі самостійної підготовки – це складне завдання, яке може бути успішно реалізоване за певних педагогічних умов [1, с. 77–78].

У сучасній педагогічній і психологічній літературі категорія «умова» трактується як видова категорія відносно до родових понять «середовище», «обставини», «стан», «фактори», «чинники», «можливості», що в сукупності визначають, зумовлюють існування та розвиток відповідного освітнього процесу.

В контексті нашого дослідження під поняттям «педагогічна умова» будемо розуміти взаємопов'язану сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників та спеціально створених обставин, реалізація яких спрямована на формування мовленнєвої компетентності курсантів у процесі самостійної підготовки. Зазначимо, що створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища, що передбачає набуття курсантами рефлексивних вмінь, як педагогічної умови, було визначено нами, виходячи із теоретичних та практичних основ організації освітнього процесу у військовому закладі вищої освіти, а саме напрямами організації мовної підготовки курсантів:

- розроблення навчальних програм та навчально-методичних матеріалів вивчення англійської мови у процесі самостійної підготовки;
- розроблення та започаткування у військових закладах спеціальних (корегувальних) мовних гуртків (клубів), метою яких є підвищення рівня володіння іноземною мовою до СМР2 з певних видів мовленнєвої діяльності;
- розроблення і використання технологій дистанційного та змішаного навчання у процесі самостійної підготовки;
- облаштування спеціалізованих класів для самостійної мовної підготовки у військовому закладі;
- подальше вдосконалення матеріально-технічного, ресурсного, наукового та навчально-методичного забезпечення мовної підготовки курсантів з використанням інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і зміст педагогічних умов освітнього процесу

у військових закладах вищої освіти представлено у роботах Бірюкова П., Ваколюк Т., Генералової Н., Герасимчук І., Горліченко М., Діденко О., Дияк В., Кальнік О., Капля А., Маслак Л., Назола О., Рабійчук Л., Сарафанюк Е., Сніцар І. та інших. Педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності вивчали такі науковці: Бабій І., Боса В., Кожем'якіна І., Колодич О., Шалівська Ю. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу літератури ми дійшли висновку, що педагогічні умови створення освітнього середовища у військових закладах вищої освіти посідає значне місце у сучасних наукових дослідженнях. Проте питання щодо обґрунтування створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища в процесі самостійної підготовки курсантів потребує подальшого детального і системного розвитку.

Мета статті – обґрунтування педагогічної умови формування мовленнєвої компетентності курсантів військових закладів вищої освіти, а саме створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища, що передбачає набуття курсантами рефлексивних вмінь, що забезпечить ефективну мовну підготовку курсантів в процесі самостійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи підходи до формування мовленнєвої компетентності в наших попередніх дослідженнях, ми дійшли висновку, що для формування мовленнєвої компетентності курсантів військових закладів вищої освіти в процесі самостійної підготовки важливим є створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища, що передбачає набуття курсантами рефлексивних вмінь, як педагогічної умови, яка забезпечить належну мовну підготовку курсантів. При цьому для сприятливого освітнього середовища характерні такі особливості: цілісність, системність, єдність, взаємоповага, організованість, комунікативність, наповненість подіями, культуровідповідність, відкритість, стійкість, адаптивність і здатність до самоорганізації та саморозвитку [2].

Власний досвід засвідчує, що існує взаємозалежність між умовами освітнього середовища і рівнем розвитку мотиваційного потенціалу (ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів) курсантів. Оптимально створене освітнє середовище має мотиваційно-спонукальний характер та сприяє формуванню відповідних компетентностей особистості. Ефективним мотиваційно-спонукальне освітнє середовище є за таких умов:

- професійність суб'єктів середовища (начальники й офіцери військового закладу, викладачі, офіцери курсової ланки, сержанти є моделями професійних видів діяльності);
- принцип толерантності (моральна якість суб'єкта середовища, що характеризується прихильністю та розумінням іншого на основі

доброзичливого ставлення з обов'язковим елементом поваги);

- гнучкість середовища (дозволяє курсантам з оптимальною швидкістю для кожного засвоювати, адаптуватися та виконувати вимоги середовища);
- рефлексивний характер середовища (система умов, що надає можливість курсантам для самодослідження і самокорекції);
- інформативність (створення сучасних інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій і інтеграції комп'ютерних та мобільних засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням).

У наукових джерелах висвітлено два підходи щодо визначення структури освітнього середовища вищого навчального закладу: логічний та екстралогічний [3, с. 28]. За логічним підходом мотиваційно-спонукальне освітнє середовище як підструктура педагогічного процесу складається з утворюючих середовищ та компонентів, а екстралогічний підхід передбачає аналіз структури середовища за якісними характеристиками. Підструктуру мотиваційно-спонукального освітнього середовища представлено на рис. 1.

Вважаємо, що підструктура мотиваційно-спонукального освітнього середовища військового закладу покликана забезпечувати професійну підготовку курсантів у поєднанні з особистісним розвитком, сприяти їх саморозвитку, самовдосконаленню, самореалізації, створювати базу для формування ціннісних орієнтирів та мотивів діяльності. Особлива увага має приділятися створенню можливостей для формування і розвитку якостей особистості, які необхідні для побудови та реалізації успішної життєвої траєкторії: мотивація

досягнення успіху, подолання труднощів, активної життєвої позиції [4, с. 68].

Рефлексивні вміння курсантів забезпечують можливість визначення власних мовленнєвих можливостей, їх співставлення із завданнями та очікуваними результатами навчальної діяльності. Оволодіння рефлексією дозволяє курсантам адекватно сприймати та оцінювати свої мовленнєві здібності завдяки порівнянню себе з іншими, усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, планувати та корегувати навчальну діяльність у процесі самостійної підготовки. Уміння здійснювати рефлексію навчальної діяльності та себе як її суб'єкта відіграє важливу роль у формуванні мовленнєвої компетентності. Тому рефлексію можна вважати основним механізмом розвитку самосвідомості та самостійності курсантів, яка є необхідною педагогічною умовою формування мовленнєвої компетентності у процесі самостійної підготовки.

Рефлексія передбачає створення умов для перетворення мотивів на усвідомлені цілі діяльності й отримання усвідомлених результатів цієї діяльності, виокремлення проміжних цілей, усвідомлення перспектив і способів їх досягнення, оцінку результативності можливих дій. Значущою функцією рефлексії є встановлення та регулювання адекватних вимог до себе на основі аналізу завдань, що висуваються в процесі діяльності. Вона може виступати механізмом самоорганізації особистості курсанта, що впливає на підвищення рівня самооцінки та стимулює мотивацію навчальної діяльності. В освітньому середовищі рефлексія виконує такі функції: комунікативну, проєктувальну, корекційну, організаційну, мотиваційну [5, с. 157].

Рис. 1. Підструктура мотиваційно-спонукального освітнього середовища

Важливу роль у набутті рефлексивних вмінь відіграє спрямованість особистості, емоційний фон занять та високий рівень морально-етичних стосунків між викладачами (командирами) і курсантами. Забезпечення задоволеності результатами діяльності, ступінь самостійності та активізації індивідуального і колективного, підкріплення емоційної мотивації через організацію успіху залежить від освітнього середовища, створеного викладачем у взаємодії з курсантами у навчальній діяльності.

Висновки. На основі аналізу вищезазначених праць науковців і виходячи з власних міркувань, ми виокремили і обґрунтували педагогічну умову, яка позитивно впливає на ефективність і результативність освітнього процесу військових закладів вищої освіти, формує мотиваційну основу навчально-пізнавальної діяльності курсантів в процесі самостійної підготовки, розвиває рефлексивні вміння курсантів, які дозволяють їм фіксувати результати саморозвитку й аналізувати причини позитивної чи негативної динаміки формування мовленнєвої компетентності. Саме створення мотиваційно-спонукального освітнього середовища, що передбачає набуття курсантами рефлексивних вмінь, як педагогічна умова формування мовленнєвої компетентності курсантів військових закладів вищої освіти в процесі самостійної підготовки сприяє атмосфері довіри між викладачем (командиром) і курсантом; стимулює мотиваційні ресурси учасників освітнього середовища; розвиває активність курсантів в процесі самостійної підготовки; дозволяє курсантам вибудувати свій індивідуальний стиль, досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, щоб прогнозувати й аналізувати результати своєї праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Супрунчук Ю. О. 2020. Створення сприятливого освітнього середовища як педагогічна умова формування мовленнєвої компетентності курсантів в процесі самостійної підготовки. Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науковопрактичної конференції (м. Львів, 26–27 червня 2020 року). – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. – 140 с.
2. Братко М. В. Теоретичні і методичні засади управління професійною підготовкою фахівців в освітньому середовищі університетського коледжу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04, 13.00.06. Київ, 2018. 40 с.
3. Лапінський В. В. Навчальне середовище нового покоління та його складові. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 6 (13). – С. 26–32. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28332/Lapinskyj.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 11.03.2024)
4. Братко М. В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. НАУКОВІ ЗАПИСКИ Серія: Педагогічні науки Випуск 135, с. 67–72. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33687941.pdf> (дата звернення: 11.03.2024)
5. Галузьяк В. М., Добровольська К. В. Розвиток професійної самосвідомості студентів вищих навчальних закладів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 256 с. URL: <https://docplayer.net/204184690-V-m-galuzyak-k-v-dobrovolska-rozvitok-profesiynoyi-samosvidomosti-studentiv-vishchih-navchalnih-zakladiv.html> (дата звернення: 11.03.2024)

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТА ПЛАНУ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

DEVELOPMENT OF A STRATEGY AND CAREER LADDER PLAN FOR FUTURE SPECIALISTS

У статті визначено, що є актуальною потребою сьогодення є забезпечення високої конкурентоспроможності випускників закладу вищої освіти на ринку праці. Ефективними способами вирішення цього завдання є розробка майбутнім фахівцем та реалізація на практиці стратегії та плану його кар'єрного зростання. Мета статті – розкрити сутність і роль стратегії та плану кар'єрного зростання майбутніх фахівців, визначити вимоги до складання цих документів.

На основі аналізу наукової літератури з'ясовано, що професійна кар'єра являє собою поступовий процес становлення працівників як професіоналів, висококомпетентних у своїй царині спеціалістів, що здійснюється протягом усього їхнього трудового життя. Також зроблено висновок про те, що кар'єрна стратегія являє собою змодельований вектор подальшого професійного розвитку фахівця для досягнення сформульованої ним основної кар'єрної мети; спосіб розбудови кар'єри, що визначається на основі врахування імовірних сприятливих факторів та можливих утруднень на шляху її розвитку; схематична мапа кар'єрного зростання фахівця з відображенням конкретних ключових точок, які слід обов'язково пройти для досягнення мети. У публікації визначено етапи створення стратегії кар'єрного зростання майбутніх фахівців. Розкрито сутність SWOT-аналізу як засобу розробки кар'єрної стратегії.

Констатовано, що тактика реалізації вищевказаної стратегії відбувається в так званому плані кар'єрного зростання майбутнього фахівця. Цей документ визначає чітко визначену траєкторію руху людини до поставленої кар'єрної мети, а також методи, інструменти та терміни її досягнення. У публікації наведено алгоритм складання плану кар'єрного плану. Описано можливості використання під час цієї роботи методики SMART-ціль.

Ключові слова: стратегія, план, кар'єрне зростання, майбутній фахівець, конкурентоспроможність.

The article determines that the ensuing high competitiveness of graduates of a higher education institution in the labour market is an urgent need of today. An effective way to solve this problem is to develop a strategy and a plan for career growth by a future specialist and implement it in practice.

The purpose of the article is to disclose the essence and role of the strategy and plan for career growth of future specialists, and to define the requirements for drafting these documents.

Based on the analysis of scientific literature, it is found that a professional career is a gradual process of formation of employees as professionals, highly competent specialists in their field, which is carried out throughout their working life. It is also concluded that a career strategy is a modeled vector of further professional development of a specialist to achieve the main career goal formulated by him/her; a way of career development determined based on consideration of likely favorable factors and possible difficulties on the way to its development; a schematic map of a specialist's career growth with the display of specific key points which must be passed to achieve the goal. The publication identifies the stages of creating a career development strategy for future professionals. The essence of SWOT analysis as a means of developing a career strategy is revealed.

It is stated that the tactics for implementing the above strategy are reflected in a future specialist's so-called career development plan. This document defines a specific trajectory of a person's movement towards a set career goal, as well as methods, tools and terms of its achievement. The publication provides an algorithm for drawing up a career plan. The possibilities of using the SMART-goals methodology in its preparation are described.

Key words: strategy, plan, career development, future specialist, competitiveness.

УДК 37.047

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.34>

Ткачова Н.О.,

д-р пед. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри профільної підготовки

Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Байдала В.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри профільної підготовки міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Чирва Я.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри профільної підготовки міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним з основних показників діяльності вітчизняних закладів освіти є висока конкурентоспроможність їх випускників на ринку праці. У світлі цього важливими завданнями сучасної вищої школи є якісна підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, формування в кожного з них кар'єрної компетентності, що дає людині змогу цілеспрямовано здійснювати свій професійно-особистісний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що сьогодні кар'єра виступає об'єктом наукових розвідок багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, ученими досліджувалися: чинники кар'єрного успіху фахівців різного профілю

(В. Біскуп, В. Жовнер, Т. Канівець І. Сингаївська та ін.); типи й види трудової кар'єри (О. Кібанов, М. Лукашевич, Л. Платошкіна, С. Сотникова та ін.); кар'єрні бар'єри, проблеми деструктивного професіогенезу (Л. Бебеза, О. Васильченко, Ж. Вірна, В. Кириченко та ін.); шляхи реалізації професійної мобільності (Н. Дячок, Л. Пілецька, О. Симончук, І. Тичина); способи формування кар'єрних орієнтацій в процесі підготовки майбутніх фахівців (А. Боднар Л. Базиль, В. Лозовецька, В. Орлов В. Чернявська та ін.); основні причини професійного вигорання працівників (В. Бойко, О. Бондарчук, С. Максименко, К. Маслач та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку проведених цінних наукових розвідок з проблеми

кар'єрного зростання майбутніх фахівців, у процесі наукового пошуку встановлено, що деякі питання не знайшли достатнього висвітлення в працях учених. Зокрема, існує потреба у здійсненні подальшого дослідження шляхів, способів і засобів самоуправління людиною процесу професійного становлення. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є розробка майбутніми фахівцями стратегії та плану кар'єрного зростання.

Мета статті – розкрити сутність і роль стратегії та плану кар'єрного зростання майбутніх фахівців, визначити вимоги до складання цих документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що термін «кар'єра» має міждисциплінарний характер та широко вживається фахівцями в різних галузях науки. Вважається, що вказаний термін походить від латинського слова *carrus* – візок, віз, а також від італійського слова *carriera* – біг, життєвий шлях, поприще. Сьогодні зазначене поняття використовується в багатьох європейських мовах, маючи схоже звучання та трактування [6, с. 9].

Як визначається в науковій літературі, учені застосовують поняття «кар'єра» у широкому та вузькому сенсі. Так, у широкому значення під кар'єрою розуміють досягнення людиною високого рівня професіоналізму, гідного професійного статусу, оволодіння фаховою майстерністю. У вузькому значенні під указаним терміном мається на увазі посадове просування, тобто успішне просування фахівця кар'єрною драбиною, зайняття нових професійних позицій [7, с. 218].

На основі узагальнення точок зору різних науковців (В. Біскуп, М. Лукашевич, О. Лукашевич, В. Овсянникова, Ф. Шандор [1; 7; 8] та ін.) визначено, що кар'єра – це процес успішного просування в певній галузі діяльності (службова, суспільна, наукова тощо), дієвий спосіб досягнення людиною високих результатів в обраній царині. Водночас кар'єра відбиває індивідуальний шлях людини, спосіб забезпечення власної самореалізації й особистого самовираження, високого соціального статусу.

У наукових джерелах за певними обраними ознаками виокремлюють різні класифікації типів кар'єри. Докладно не зупиняючись на цьому питанні, зауважимо, що одним з її найважливіших типів є професійна кар'єра. За висновками фахівців, професійна кар'єра являє собою поступовий процес становлення працівників як професіоналів, висококомпетентних у своїй царині спеціалістів, що здійснюється протягом усього їхнього трудового життя.

У сучасній науковій думці виокремлюють три основні підходи до розкриття сутності професійної кар'єри та кар'єрного зростання фахівця:

1) *організаційний* (соціально-психологічний), відповідно до якого кар'єра являє собою

просування працівника в певній організаційній ієрархії, послідовність його професійних занять протягом життя, а також один із показників його професійного життя людини, досягнення суспільного визнання, слави, бажаного статусу та відповідного рівня життя;

2) *менеджерський* (управлінсько-менеджерський), згідно з яким кар'єру розуміють як сукупність посад, які фахівець обіймає на конкретний момент часу (фактична, реальна кар'єра) або може займати (планова кар'єра), тобто зазначений феномен розглядають як певну ланку, що поєднує прагнення людини та відповідні соціальні системи;

3) *соціально-економічний*, з позиції якого професійну кар'єру визначають як динаміку змін у рівні освіти та кваліфікації фахівця впродовж його трудового життя та в процесі відповідних посадових пересувань, а також у поведінці, пов'язаній з формуванням і використанням людського капіталу в процесі трудової діяльності [2; 8].

Важливо уточнити, що поступове професійне становлення фахівця протягом трудового життя може відбуватися в одній чи різних організаціях, а також передбачати як вертикальні (коли з часом людина займає більш високі посади), так і горизонтальні переміщення, пов'язані із зростанням професійної компетентності. Кар'єра людини розгортається під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Очевидно, що людина має виступати активним суб'єктом власного кар'єрного зростання. У світлі цього необхідно майбутніх фахівців у процесі навчання у вищій школі навчити грамотно планувати свій кар'єрний розвиток та реалізовувати цей план на практиці. У цьому контексті студентам стануть в пригоді такі документи, як стратегія та план кар'єрного зростання людини. Як свідчить аналіз наукової літератури, учені пропонуються різні визначення кар'єрної стратегії й кар'єрного плану. Наприклад, під першим поняттям дослідники розуміють:

– розроблена й реалізована індивідуальна програма (план), що відповідає попередньо поставленій меті й мотивам особистості (І. Котєнєва, Ю. Котєнєва [4, с. 79, 80]);

– «мистецтво послаблення або усунення дії гальмуючих факторів для досягнення поетапних цілей соціального або посадового статусу людини у стратегічному періоді», причому метою стратегії є досягнення стійкості процесу кар'єрного зростання людини (М. Виноградський, А. Виноградська, О. Шканова [3, с. 266]);

– модель поведінки людини під час просування кар'єрними сходами, яка і зумовлює швидкість розвитку індивіда, можливість досягнення ним успіху в кар'єрному напрямі та особистому житті (В. Кузьмін [5, с. 213]).

Для уточнення власної точки зору щодо трактування зазначеного поняття було враховано тлумачення терміну «стратегія», наведене в словнику української мови. У ньому пропонуються три різні значення названого терміну, зокрема стратегія тлумачиться як певний (конкретний) спосіб дій, лінія поведінки людини [9, с. 213]. У світлі цього коментуючи наведені вище визначення, зазначимо, що з першим із них вряд чи можна погодитися, бо автори вважають синонімами три різні поняття: «стратегія», «план» і «програма».

Щодо другого визначення відмітимо, що стратегія являє собою, як правило, різновид документу середньострокового планування, який сам по собі не може послабити чи усунути певні дії. Проте цей документ має бути створений у такий спосіб, щоб реалізація розробленої стратегії дійсно забезпечувала послаблення чи усунення дії наявних несприятливих факторів. Стосовно третього визначення вважаємо за необхідне зауважити, що автори не уточнили, наскільки докладно треба описати в указаній моделі процес просування кар'єрними сходами, бо суттєвою відмінністю між кар'єрною стратегією та кар'єрним планом є саме ступінь деталізації майбутніх дій.

Узагальнюючи позиції різних науковців, зроблено висновок про те, що стратегія кар'єрного зростання людини являє собою визначення вектору подальшого руху фахівця для досягнення сформульованої основної кар'єрної мети; спосіб розбудови кар'єри, що визначається на основі врахування імовірних сприятливих факторів та можливих утруднень на шляху її розвитку; схематична мапа кар'єрного зростання фахівця з відображенням конкретних ключових точок, які слід обов'язково пройти для досягнення мети. Отже, зазначена стратегія відбиває в загальному вигляді основні цінності й цілі майбутнього працівника, інструменти (засоби) їх досягнення (наприклад, освіта), а також передбачає, що професійне становлення людини до встановленої нею певної фінальної точки буде являти собою неперервний процес.

У дослідженні визначено, що розробка стратегії кар'єрного зростання майбутніх фахівців включає такі етапи:

- формулювання студентом діагностично сформульованої мети свого кар'єрного зростання, тобто де людина хоче працювати й на якій посаді;
- ознайомлення з вимогами, що висувуються до працівника на цій посаді;
- визначення рівня своєї професійної компетентності за певними об'єктивними показниками, рефлексія своїх сильних та слабких сторін (наприклад, на основі використання методик «Визначення профілю особистості», «Побудова психологічного автопортрету», Tarte для визначення типу особистості тощо);

- складання мапи свого подальшого професійного становлення з визначенням основних віх на шляху реалізації цього процесу (наприклад, вивчити іноземну мову, отримати диплом про вищу освіту тощо).

Зауважимо, що О. Стеценко під час розробки кар'єрної стратегії рекомендує використовувати SWOT-аналіз, який допомагає визначити загальний напрям подальшого професійного розвитку людини й оцінити свій професійно-особистісний потенціал. Названа методика спрямовує особу на здійснення об'єктивного аналізу таких аспектів:

- Strengths – сильні сторони;
- Weakness – слабкі сторони;
- Opportunities – зовнішні можливості, на які людина не здатна впливати;
- Threats – зовнішні загрози (ризики), на які людина не впливає [10].

Тактика реалізації вищевказаної стратегії відбивається в так званому плані кар'єрного зростання майбутніх фахівців – документі, що визначає чітко визначену траєкторію руху людини до поставленої кар'єрної мети, а також методи, інструменти та терміни її досягнення.

Під час розробки цього плану людина має на основі врахування визначених раніше в стратегії цінностей, мети та завдань розбудувати технологію реалізації цієї стратегії з чітким визначенням етапів майбутньої діяльності на шляху досягнення поставленої мети, причому всі етапи мають бути докладно описані. Цьому допоможе пошук відповідей на такі запитання:

Яку ціль поставлено на цьому конкретному етапі?

Що та коли планується зробити (наприклад, отримати диплом про вищу освіту чи певний сертифікат)?

За якими конкретними показниками оцінюються результативність обраного етапу?

Що передбачається зробити, якщо поточна ціль не була досягнута? (наприклад, особа не змогла вступити до закладу вищої освіти. Доцільно описати, що вона планує робити, щоб виправити ситуацію та вступити до ЗВО наступного року.

З урахуванням вищевикладеного можна підсумувати, що створення плану кар'єрного зростання майбутніх фахівців відбувається за таким алгоритмом:

- більш глибоке осмислення сформульованої мети, за необхідності розбивка її на підцілі;
- зіставлення своїх знань, умінь, особистісних якостей із сформульованими в нормативних документах та наукових джерелах вимогами до фахівця в указаній галузі;
- визначення основних напрямів професійного вдосконалення (наприклад, вивчення іноземної мови для отримання сертифікату B2, зайняття спортом для покращення зовнішнього вигляду,

зміцнення фізичного здоров'я та підвищення витривалості тощо);

– виокремлення поточних етапів із конкретизацією форм організації, змісту відповідних видів діяльності, чітких термінів її виконання, відбиття альтернативних варіантів досягнення поставлених на цих етапах цілей, перевірка досягнутих результатів за обраними показниками.

Зазначений план повинен мати стовпик, де відзначається виконання (чи невиконання) запланованих заходів. Зокрема, О. Стеценко рекомендує застосовувати під час складання плану кар'єрного так звані SMART-цілі:

- Specific – конкретність;
- Measurable – вимірюваність;
- Achievable – досяжність;
- Relevant – відповідність глобальній меті;
- Time Bound – обмеженість у часі.

Незважаючи на конкретність змісту, план кар'єрного зростання студента повинен мати гнучкий характер та передбачати при необхідності можливість динамічного внесення до нього певних змін. Ці зміни можуть відбуватися під дією як певних зовнішніх факторів, так і власних прагнень людини. Слід також не виключати ситуацію, коли життєві цілі людини з часом кардинально змінюються. У такому випадку треба сформулювати іншу основну кар'єрну мету та на основі її врахування розробити нові стратегію та план кар'єрного зростання майбутнього фахівця. При цьому доцільно зіставити зміст нових та раніше створених документів, бо вони можуть в деяких моментах співпадати.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна підсумувати, що стратегія та план кар'єрного зростання майбутніх фахівців є ефективними інструментами для підвищення результативності й якості цього процесу. Вони спонукають студентів усвідомлено та системно здійснювати процес свого професійного

становлення. У подальшому дослідженні планується більш докладно розкрити дидактичні можливості SWOT-аналізу та SMART-цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біскуп В. С. Теоретичний аналіз змісту поняття «кар'єра» з позицій суспільно-гуманітарних дисциплін. *Вісник Львівського університету*. Серія соціологічна. 2012. Випуск 6. С. 217–226.
2. Борисенко О. М. Кар'єра як процес професійного становлення та розвитку індивіда. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. №2. С. 23–32.
3. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом: навч. посіб. / 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2009. 502 с.
4. Котеєнєва І. С., Котеєнєва Ю. М. Особливості побудови стратегії професійної кар'єри майбутнім учителем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 31. Серія «Педагогіка, соціальна робота». С. 78–81.
5. Кузьмін В. В. Концептуалізація понять «кар'єра» та «кар'єрні стратегії» в роботах зарубіжних і вітчизняних соціологів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 1 (48). С. 206–220.
6. Лозовецька В.Т. Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН, 2015. 279 с.
7. Лукашевич М. П., Лукашевич О. М., Шандор Ф. Ф. Кар'єра соціального працівника: менеджмент та самоменеджмент: підручник. Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. 352 с.
8. Овсяннікова В. В. Особливості професійної кар'єри особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. №1. С. 91–104.
9. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 751.
10. Стеценко О. Потужні інструменти для планування й розвитку вашої кар'єри. URL: <https://speka.media/potuzni-instrumenti-dlya-planuvannya-i-rozvitku-vasoyi-karjeri-po015p>.

СТРУКТУРА ТЕОРІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «РИСУНОК» ВИЩОЇ ШКОЛИ

THE STRUCTURE OF THE THEORY OF THE ACADEMIC DISCIPLINE “DRAWING” IN HIGHER EDUCATION

Мета статті: уточнити структуру традиційної теорії навчальної дисципліни «Рисунок» вищої школи відповідно досягненням сучасної методології науки, що має забезпечити ефективність викладання цього теоретичного змісту у вищих навчальних закладах художнього профілю. *Завдання:* 1. Обґрунтувати внесення необхідних змін у структурування теорії навчальної дисципліни «Рисунок» вищої школи відповідно новітнім теоретичним розробкам методології науки; 2. Обґрунтувати чітку модель новітньої структури цієї теорії з наведенням відповідних взаємозв'язків між цими структурними компонентами. *Методи:* аналізування та синтезу, що забезпечило виявлення наукової проблеми, а також напрямки її вирішення. Також було застосовано метод абстрагування, це надало змогу відсторонитися від несуттєвих, у цьому випадку, другорядних деталей і виділити головне задля вирішення мети цього дослідження. Крім того, задіяно метод порівняння задля зіставлення певних теоретичних положень та обґрунтування необхідних змін у структурі цієї теорії. *Результати:* було визначено, що сучасну структуру традиційної теорії «Рисунку» вищої школи логічним та доцільним є розділити на фундаментальну та допоміжну частини. Отже, до фундаментальної частини цієї теорії було обґрунтовано внесення двох принципів теорії «Рисунка»: 1) створення художніх графічних робіт тільки через визначення світло-тіньових і просторових співвідношень в природі і перенос їх в зображення; 2) будь які тривимірні об'єкти оточуючого світу необхідно зображувати не лише так, як вони сприймаються зором, але й такими, якими вони є в дійсності. Крім того, у цю частину теорії обґрунтовано внесення закономірностей лінійної і повітряної перспективи, світлотіні, алгоритм побудови конструкції зображення. До допоміжної частини обґрунтовано внесення таких складових: термінологічний апарат, композиційні закономірності, пластична анатомія, властивості художніх матеріалів, особливості зорового сприйняття тощо. Крім того, обґрунтовані взаємозв'язки між фундаментальною та допоміжною частиною цієї теорії, де друга частина спрямована на забезпечення ефективності застосування першої частини. *Висновки:* обґрунтування розподілу теоретичного змісту традиційної теорії «Рисунку» у чітку структуру надає змогу викладачам вести освітній процес з опорою на упорядковану сучасну теоретичну базу відповідно сучасним вимогам наукового та технічного прогресу. Крім того, ця структура забезпечує ефективну можливість для ведення подальших наукових досліджень цієї теорії, спираючись на чітко упорядковані та взаємопов'язані окремі теоретичні положення у відповідності до новітніх розробок з наукової методології.

Ключові слова: модель, модернізація, педагогіка, світлотінь, тінь, що падає, рефлекс,

відблиск, власна тінь тривимірного об'єкту, напівтінь.

Aim: to clarify the structure of the traditional theory of the subject “Drawing” in higher education in accordance with the achievements of modern scientific methodology, which should ensure the effectiveness of teaching this theoretical content in higher education institutions with an artistic profile. *Objectives:* 1. to substantiate the necessary changes in the structuring of the theory of the subject «Drawing» in higher education in accordance with the latest theoretical developments in the methodology of science; 2. to substantiate a clear model of the latest structure of this theory with the corresponding relationships between these structural components. *Methods:* Analysis and synthesis, which ensured the identification of the scientific problem and directions for its solution. The method of abstraction was also applied, which made it possible to remove the insignificant, in this case, secondary details and emphasize the essential in order to achieve the aim of this study. In addition, the method of comparison was used to compare certain theoretical provisions and justify the necessary changes in the structure of this theory. *Results:* It was determined that it is logical and appropriate to divide the current structure of the traditional theory of “Drawing” of higher education into fundamental and auxiliary parts. Thus, the inclusion of two principles of drawing theory in the fundamental part of this theory was substantiated: 1) the creation of artistic graphic works only through the determination of light-shadow and spatial relationships in nature and their transfer to the image; 2) all three-dimensional objects of the surrounding world should be depicted not only as they are perceived by sight, but also as they are in reality. In addition, this part of the theory justifies the inclusion of the laws of linear and aerial perspective, chiaroscuro, and the algorithm for constructing an image structure. The following components are included in the auxiliary part: Terminology, compositional patterns, plastic anatomy, properties of art materials, peculiarities of visual perception, etc.

In addition, the relationship between the fundamental and auxiliary parts of this theory is substantiated, with the second part aiming to ensure the effectiveness of the first part. *Conclusions:* The substantiation of the division of the theoretical content of the traditional theory of “drawing” into a clear structure allows teachers to carry out the educational process on the basis of an organized modern theoretical framework in accordance with the current requirements of scientific and technical progress. Moreover, this structure provides an effective way to explore this theory further on the basis of clearly organized and interconnected individual theoretical positions in accordance with the latest developments in scientific methodology.

Key words: model, modernization, pedagogics, lighting, shadow, falling shadow, reflection, high-light, own shadow of a three-dimensional object, half-shadow.

УДК 7.012–025.14+004.9(07)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.35>

Туляєв В.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри технологічної та професійної освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Для кожної конкретної теорії, що відноситься до будь-якої сфери діяльності людини одним з основних питань є чітке і логічне структурування всього масиву емпіричного матеріалу, теоретичних законів, аксіом, принципів тощо, що не просто упорядковує будь-яку теорію, але й обґрунтовує наявність взаємозв'язків між її структурними компонентами. Виявлення таких зв'язків надає можливість досліднику ефективно вивчати взаємний вплив структурних компонентів досліджуваної теорії один на одного й визначати їх специфічні особливості.

Крім того, наявність чіткої та обґрунтованої структури будь-якої теорії дає можливість педагогу у вищій школі ефективно викладати відповідний теоретичний матеріал акцентуючи увагу студентів на основних і другорядних елементах теорії, що вивчається, з показом між ними певних взаємозв'язків. Тому, враховуючи значимість чіткого й обґрунтованого структурування змісту будь-якої теорії виявляється необхідним приведення структури теорії «Рисунка» вищої школи у відповідність із сучасною методологією науки. Оскільки аналіз даної теорії виявляє цілий ряд невідповідності її традиційної структури щодо новітніх теоретичних розробок з методології науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:

Зокрема, в спеціалізованій науковій літературі [1, с. 1; 2, с. 291] вказано, що будь-яка розвинута теорія має складну, багатокомпонентну та взаємопов'язану структуру, де, по-перше, відокремлюється вихідна емпірична основа кожної конкретної теорії. Дана емпірична основа містить в собі масив виявлених фактів, що відносяться до певної науки та які отримані за допомогою різноманітних експериментів, що зумовлює їх теоретичне пояснення.

По-друге, фахівці [2, с. 291] акцентують увагу на тому, що будь-яка розвинута теорія містить в собі вихідний теоретичний базис, що складається із провідних принципів, аксіом, законів тощо.

По-третє, ряд дослідників [3, с. 224] в окремий структурний компонент виділяють певні логічні правила і методи, що притаманні конкретній теорії і на основі того з'являється можливість зробити відповідні висновки, докази.

По-четвертих, в науковій літературі [3, с. 228] виділені ті теоретичні положення, що були за логікою виведені з провідних принципів конкретної теорії методом дедукції, тобто з більш узагальнених наукових законів виведення часткові. Саме ці логічним чином виведені теоретичні положення і закономірності складають на думку фахівців [3, с. 228] основну масу теоретичних положень будь-якої розвинутої теорії.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Проведення порівняльного аналізу між

вище вказаними особливостями структурування різноманітних розвинутих теорій з одного боку, і структурою традиційної теорії «Рисунку» з іншого, виявляє цілу низку невідповідності. Оскільки в традиційній теорії «Рисунку» існує лише класифікація окремих теоретичних положень, які згруповано за однаковими функціональними характеристиками, а саме: теоретичні положення лінійної і повітряної перспективи, світлотінь, алгоритм графічної побудови конструкції будь-яких тривимірних об'єктів світу тощо [4, с. 7]. Таким чином, традиційна структура теорії «Рисунка» не містить в собі обґрунтованого розподілу на вихідний емпіричний матеріал, провідні принципи та логічним чином виведені з них теоретичні положення.

У наслідок аналізу цієї наукової літератури, а також актуальності досліджуваної проблеми **мета статті** полягає у наступному: обґрунтувати уточнення структурного розподілу традиційної теорії «Рисунка» вищої школи відповідно сучасним теоретичним розробкам щодо методології науки. Завдання: 1. Обґрунтувати внесення необхідних змін у структуруванні теорії навчальної дисципліни «Рисунок» вищої школи відповідно новітнім теоретичним розробкам методології науки; 2. Обґрунтувати чітку модель новітньої структури цієї теорії з наведенням відповідних взаємозв'язків між цими структурними компонентами.

Виклад основного матеріалу. Для цього спочатку необхідно прояснити сучасне розуміння самого терміну «структура». Аналіз відповідного літературного матеріалу [3, с. 217] дозволяє зробити висновок про те, що під «структурою» дослідники розуміють певний порядок розташування найбільш важливих компонентів об'єкта, який досліджується та виражає його сутність, а також найбільш усталені між компонентні взаємозв'язки. В ряді досліджень [3, с. 218] акцентовано увагу на тому, що однією з характерних особливостей є збереження певних властивостей структури при зміні внутрішніх чи зовнішніх умов її функціонування. В окремих літературних джерелах [2, с. 291] вказується на існування різних значень цього терміну, що зумовлено різноманітними видами людської діяльності таких, як фізика, біологія, мистецтво тощо. Також автори [5, с. 96] відмічають, що в найбільш загальному значенні під цим терміном розуміється внутрішня конструкція конкретного об'єкта та взаємозв'язок цілого із його складовими частинами. При тому слід врахувати те, що така внутрішня конструкція може бути не тільки в одному окремому об'єкті, але й в декількох об'єктах, де така конструкція може бути виражена у вигляді певної ієрархії. Сучасний розвиток науки припускає можливість проведення певних аналогій між термінами «структура» і «система», але однозначної згоди відносно коректності такого порівняння поміж фахівців не існує [3, с. 222].

Для обґрунтування структури теорії «Рисунка» у відповідності до сучасної методології науки, перш за все доцільно розділити дану теорію на вихідний емпіричний матеріал і теоретичні положення, що складають її основу. Оскільки ряд дослідників [3, с. 286] використовують термін «фундаментальність» для позначення тих принципів і теоретичних положень, що складають основу будь якої теорії то виявляється логічним та доцільним назвати таку основну частину теорії «Рисунка» – фундаментальною. Таким чином, є необхідним виявлення тих основних принципів і теоретичних положень теорії «Рисунка» із яких логічним є виведення інших теоретичних положень, що є похідними відносно основних.

У цьому зв'язку необхідно вказати на те, що цілий ряд дослідників, зокрема, [6, с. 8] однією з основних умов для успішного створення будь-якої графічної роботи вважають необхідним постійне визначення різноманітних світлотіньових і просторових співвідношень під час створення графічної роботи. Оскільки, за думкою цих авторів, створення будь якої графічної роботи реалістичного спрямування за допомоги звичайного добору тонових плям приблизно схожих на тональність об'єктів в реальному світі є повністю безперспективним методом. Адже, жоден, навіть найбільший папір, що слугує тлом для нанесення ліній та замінює білу фарбу не може порівнятися із яскравістю денного світла. Так само ступень чорноти будь якого художнього графічного матеріалу (олівець, вугілля тощо) значно поступається темряві ночі в природі. Саме з цієї причини фахівці [6, с. 18] вважають, що для реалістичного відображення природи в графічній роботі слід виявляти світлотіньові пропорції в природі і переносити їх на папір. Відповідно виходячи з цього цілком логічним є виокремлення одного з провідних (фундаментальних) принципів в структурі теорії «Рисунка» саме принцип створення графічних робіт через визначення світлотіньових і просторових співвідношень в природі і переносу цих пропорцій в цей художній твір. Також слід взяти до уваги той факт, що саме цей фундаментальний принцип слугує основою для значної кількості теоретичних положень «Рисунка». Так, поняття «світлотінь» є прямим наслідком цього фундаментального принципу оскільки всі складові елементи «світлотіні» (відблиск, світ, напівтінь, тінь, рефлекс) базуються виключно на світлотіньовому співвідношенні між ними [7, с. 62]. Крім того, слід врахувати, що поняття «світлотінь» це не емпіричний матеріал, а повноцінне теоретичне положення, яке в абстрактному вигляді обґрунтовує умовний розподіл світлових променів (як фізичного явища) на поверхні будь яких тривимірних об'єктів оточуючого світу виключно з позиції теорії «Рисунка» з метою забезпечення можливості ефективно

відобразити навколишню дійсність в графічній роботі реалістичного спрямування.

Наступним логічним наслідком вказаного вище фундаментального принципу даної теорії є теоретичні положення повітряної перспективи адже в їх основі закладені різноманітні світлотонові співвідношення. Так, зокрема, послаблення контрасту між освітленою і тіньовою частинами поверхні об'єкта в залежності від відстані між ним і спостерігачем є не просто описом емпіричного спостереження, але суто теоретичним поясненням в абстрактній формі сутності цього явища, що забезпечує процес передання в графічній роботі плановості та зорового відчуття наявності атмосфери в ній. Логічним похідним від описаного раніше фундаментального принципу даної теорії є також поняття «тон», адже його сутністю теж є взаємні співвідношення світлого і темного в природі і в графічній роботі. Поняття «тон» не є емпіричною складовою, оскільки воно в абсолютно абстрактній формі відображає відмінність різноманітних тривимірних об'єктів в природі за силою їх освітлення. У свою чергу із цього поняття виведені його похідні твердження такі як «тоновий масштаб», «тональність», «тонова характеристика» тощо. Таким чином, у фундаментальну частину структури теорії «Рисунка» крім вищезазначеного принципу даної теорії логічним та доцільним є внесення структурного компоненту в якому сконцентровано теоретичні положення щодо моделювання світло-тіньових співвідношень будь-якої графічної роботи.

У цілому ряді досліджень [7, с. 20] фахівцями вказано, що для створення реалістичної графічної роботи необхідною умовою є зображення різноманітних тривимірних об'єктів світу не тільки такими, як вони сприймаються людським зором, але й такими якими вони є насправді. Актуальність цього одного з принципових положень теорії «Рисунка» зумовлено, зокрема, необхідністю при графічній побудові конструкції будь якого тривимірного об'єкта дійсності, враховувати не тільки ті деталі, що є в полі зору спостерігача але й ті частини поверхні об'єкта зображення, що приховані від зору. Необхідність врахування прихованих від зору спостерігача конструктивних елементів поверхні тривимірних об'єктів, що зображуються, направлено в першу чергу на їх реалістичне відображення, а також з метою точного визначення місця, де розташовані ці об'єкти в просторі відносно друг друга. Крім того, актуальності, в даному випадку, додає також явище, що визначається фахівцями [8, с. 1], як «зорові ілюзії», що зумовлює виникнення певних зорових особливостей у людини при сприйнятті нею оточуючого середовища. Також слід врахувати в даному випадку, що зорове сприйняття людини є суб'єктивним, а тому нема підстав вважати, що декілька людей

при погляді на один і той самий фрагмент оточуючої дійсності мають однаковий зоровий образ цього фрагменту. У зв'язку з цим, при графічному зображенні будь якого фрагмента природи, особливо студенти початкових курсів, можуть мати зоровий образ, який відрізняється від справжньої конструктивної та тонової характеристики того, що вони зображують. Тому, враховуючи вище викладене, другим фундаментальним принципом теорії «Рисунка» є необхідність зображувати будь який фрагмент оточуючої дійсності не тільки таким, як він сприймається зором, але й з врахуванням того який він є насправді.

Таким чином, вказані вище два фундаментальні принципи структури теорії «Рисунка» є вихідними для всіх теоретичних положень, що регламентують графічну побудову будь яких тривимірних об'єктів оточуючої дійсності. Зокрема, логічним похідним від цих двох фундаментальних принципів є теоретичні положення щодо лінійної перспективи [7, с. 21], оскільки в їхньої основі полягає взаємне порівняння різноманітних відстаней, кутів, розмірів габаритів, а також відображення точної конструкції тривимірних об'єктів дійсності з врахуванням зорового сприйняття людини.

Крім того, слід врахувати, що лінійна перспектива є теоретичним поясненням ряду емпіричних фактів зорових ілюзій, а не просте їхнє описування. Однак, слід взяти до уваги, що для реалістичної графічної побудови конструкції будь яких тривимірних об'єктів світу лише теоретичних положень з лінійної перспективи недостатньо. Оскільки, лінійна перспектива дозволяє визначити відповідні скорочення в конфігурації будь яких тривимірних об'єктів дійсності, що зумовлено відстанню до них від спостерігача, точкою зору тощо, але перед тим слід визначити габаритні пропорції цих об'єктів і для цього необхідні теоретичні положення, які не належать до лінійної перспективи хоча і мають з нею тісний взаємозв'язок.

Так, зокрема, для виявлення габаритних пропорцій будь якого тривимірного об'єкта оточуючої дійсності застосовується метод візуальної оцінки певних розмірів, відстаней, кутів між цими об'єктами інколи з використанням олівця у якості абстрактної лінійки фіксуючи на неї пальцем довжину та порівнюючи отриманий відрізок з шириною цього об'єкту. Однак слід врахувати, що в основі цієї візуальної оцінки певних пропорцій габаритних розмірів, а також окремих деталей, що входять до конструкції цього об'єкта полягають чіткі теоретичні положення. Зокрема, ряд дослідників [9, с. 1] вказують на те, що в основі такої візуальної оцінки є система координат в просторі з використанням висей X , Y , Z або так званих «точок відліку» від яких людина мислено визначає величину відповідних кутів, відстаней тощо. В якості таких «точок відліку» можуть виступати не тільки точки зламу

або інші найбільш характерні деталі зовнішньої форми об'єкта, що зображується, але й будь-яка точка в просторі від якої слід провести необхідні візуальні вимірювання просторових величин.

У цьому зв'язку, дослідники [10, с. 1] виділяють три види «точок відліку», де перший отримав назву «за схемою тіла», який базується на психологічних та фізіологічних особливостях людини візуально мислено оцінювати різноманітні відстані, кути орієнтуючись при цьому на власне тіло, як вихідний орієнтир (вправо, вліво, вверху, вниз), що забезпечує ефективну просторову орієнтацію, як в природі, так й в художній графічній роботі.

Другий вид точок відліку має назву «від заданих баз», який розуміється, як відлік вздовж висей X , Y , Z , де вісь X традиційно розташована паралельно ширині картини, а вісь Y паралельна висоті картини, і вісь Z відповідно направлена в «глибину» картини. Даний різновид точок відліку має безпосереднє застосування під час графічної побудови конструкції різноманітних тривимірних об'єктів дійсності із застосуванням різноманітних висей симетрії, які ділять конкретний об'єкт, що зображується на певні частини.

Третій вид точок відліку визначається фахівцями [10, с. 1], як вільно обрана система відліку, що має можливість різноманітних просторових вимірювань не тільки вздовж вищевказаних висей X , Y , Z , але й в будь якому іншому напрямку у тому числі й еліптичному. Тому, дане теоретичне положення щодо точок відліку є теоретичним обґрунтуванням практичного методу визначення пропорцій загальних габаритів, а також окремих конструктивних елементів тривимірного об'єкта дійсності, що зображується.

Таким чином, закономірності з лінійної перспективи і інші теоретичні положення щодо графічної побудови будь яких тривимірних об'єктів навколишньої дійсності доцільно об'єднати в окремий компонент структури теорії «Рисунка». Як результат у фундаментальній частині даної теорії обґрунтовано наявність двох вище викладених фундаментальних принципів «Рисунка» і два взаємно пов'язаних компонента, де в одному сконцентровано теоретичні положення щодо реалістичного зображення конструкції будь яких тривимірних об'єктів дійсності. У другому компоненті зведено теоретичні положення, що пояснюють моделювання співвідношення світла та тіні на поверхні цих тривимірних об'єктів.

Після визначення теоретичних положень, що відносяться до фундаментальній частині теорії «Рисунка» необхідно виявити теоретичні положення, що складають допоміжну частину цієї теорії. До таких теоретичних положень відносяться ті, що забезпечують ефективність застосування теоретичних положень фундаментальної частини структури теорії «Рисунка». Сюди слід віднести

порядок створення будь-якого рисунка реалістичного спрямування, а саме – від загального до часткового і навпаки, коли на завершальному етапі роботи окремі деталі необхідно підкорити загальній тоновій характеристиці. Певний ряд авторів [7, с. 48] визначають порядок моделювання тонової характеристики будь-яких тривимірних об'єктів, як рух від темного до світлого, що також слід віднести до певного алгоритму створення графічних робіт, що забезпечує його ефективність.

Крім зазначеного алгоритму до допоміжної частини теорії «Рисунка» необхідно включити і композиційні закономірності, адже вони також забезпечують ефективність створення графічних робіт. Численні дослідження [7, с. 29] вказують на значний вплив композиційних закономірностей (симетрія, рівновага, контраст, ритм тощо) не тільки на початку створення художніх графічних робіт, але й упродовж усього процесу рисування.

Наступною складовою допоміжної частини теорії «Рисунка» є властивості різноманітних художніх матеріалів, які застосовуються в графічних роботах, оскільки ці знання безумовно забезпечують ефективність ведення такої роботи і в значній мірі визначають сутність теорії «Рисунка» [7, с. 8].

Так, саме властивість білого кольору аркуша паперу і темний колір олівця зумовили появу розповсюдженої точки зору на обґрунтування сутності поняття «Рисунку». Необхідно відмітити важливу складову теорії «Рисунка», а саме таку, як знання пластичної анатомії людини, оскільки в численних літературних джерелах [7, с. 142] фахівці надають цьому особливе значення, мотивуючи свою думку тим, що значне місце в графіці займає створення художнього образу людини. Тому, при виявленні місця, яке займає пластична анатомія в структурі теорії «Рисунка», необхідно врахувати той факт, що ці знання лише сприяють ефективності створення графічної роботи, відповідно природньо стверджувати, що ці знання мають знаходитися в допоміжній частині даної теорії.

В структурі теорії «Рисунка» вищої школи необхідно відмітити логічні зв'язки між усіма її складовими елементами. Так, зокрема, показана наявність чітких взаємозв'язків у середині фундаментальної частини даної теорії. Спираючись на дослідження [7, с. 142], де обґрунтовані взаємозалежність конструктивних елементів і їх тонові характеристики. Вказана залежність обґрунтована тим фактом, що площини будь-якого тривимірного об'єкту дійсності розташовані під різними кутами до джерела освітлення і тому цілком природно конструкція цього об'єкта визначає його тональну характеристику. При цьому на тонову характеристику такого об'єкта може здійснюватися різноманітний вплив з боку інших факторів оточуючого середовища у вигляді відбитих променів світла від сусідніх об'єктів, ступеня яскравості світла тощо.

Цей додатковий вплив на світлотіньову характеристику може бути значним, за певних умов освітлення, але власна конструкція об'єкта є вирішальною. Отже, таким чином можна стверджувати про наявність зворотного впливу конструктивних особливостей об'єкта на свою власну тонову характеристику. Тому, в даній структурі є всі підстави вказати на вищезазначені взаємні зв'язки.

Аналіз фундаментальної і допоміжної частини теорії «Рисунка» надає можливість стверджувати про наявність усталеного взаємного впливу між цими частинами. Так, теоретичні положення допоміжної частини здійснюють безпосередній вплив на ефективність і характер застосування теоретичного змісту фундаментальної частини. Зокрема, композиційні закономірності в значній мірі впливають на особливості зображення конструкції тривимірних об'єктів, оскільки саме той чи інший варіант розташування об'єктів в площині паперу зумовлює необхідність підкорення головного елемента композиції другорядному. Також властивості певних художніх графічних матеріалів зумовлюють вибір того чи іншого варіанту загальної тональності графічної роботи.

При розгляді зворотного впливу фундаментальної частини на допоміжну виявляється дещо інший характер зв'язку. Так, теоретичні положення фундаментальної частини не впливають безпосередньо на функціональність допоміжної частини, але зумовлюють заміну або уточнення останньої, оскільки для ефективності використання фундаментальної частини може виникати необхідність в появі нових складових допоміжної (рис. 1).

Таким чином, на основі проведеного тут дослідження виявляється можливим сформулювати наступні **ВИСНОВКИ** про результати уточнення структури теорії «Рисунка» стосовно її відповідності сучасній методології науки. Так, обґрунтовано розподіл даної структури на фундаментальну та допоміжну частини, де перша забезпечує можливість реалістичного відображення певного фрагмента природи в графічній роботі, а допоміжна зумовлює ефективність практичного застосування фундаментальної. У фундаментальній частині обґрунтовано виділення двох основних (фундаментальних) принципів теорії «Рисунка»: 1) створення художніх графічних робіт тільки через визначення світлотіньових і просторових співвідношень в природі і втілення їх в зображенні; 2) будь-які тривимірні об'єкти оточуючого світу необхідно зображувати не лише так, як вони сприймаються зором, але й такими, які вони є в дійсності. Також у фундаментальній частині виокремлено два взаємопов'язаних структурних компонента, де у першому сконцентровано теоретичні положення щодо графічного відображення конструкції будь-яких тривимірних об'єктів оточуючого

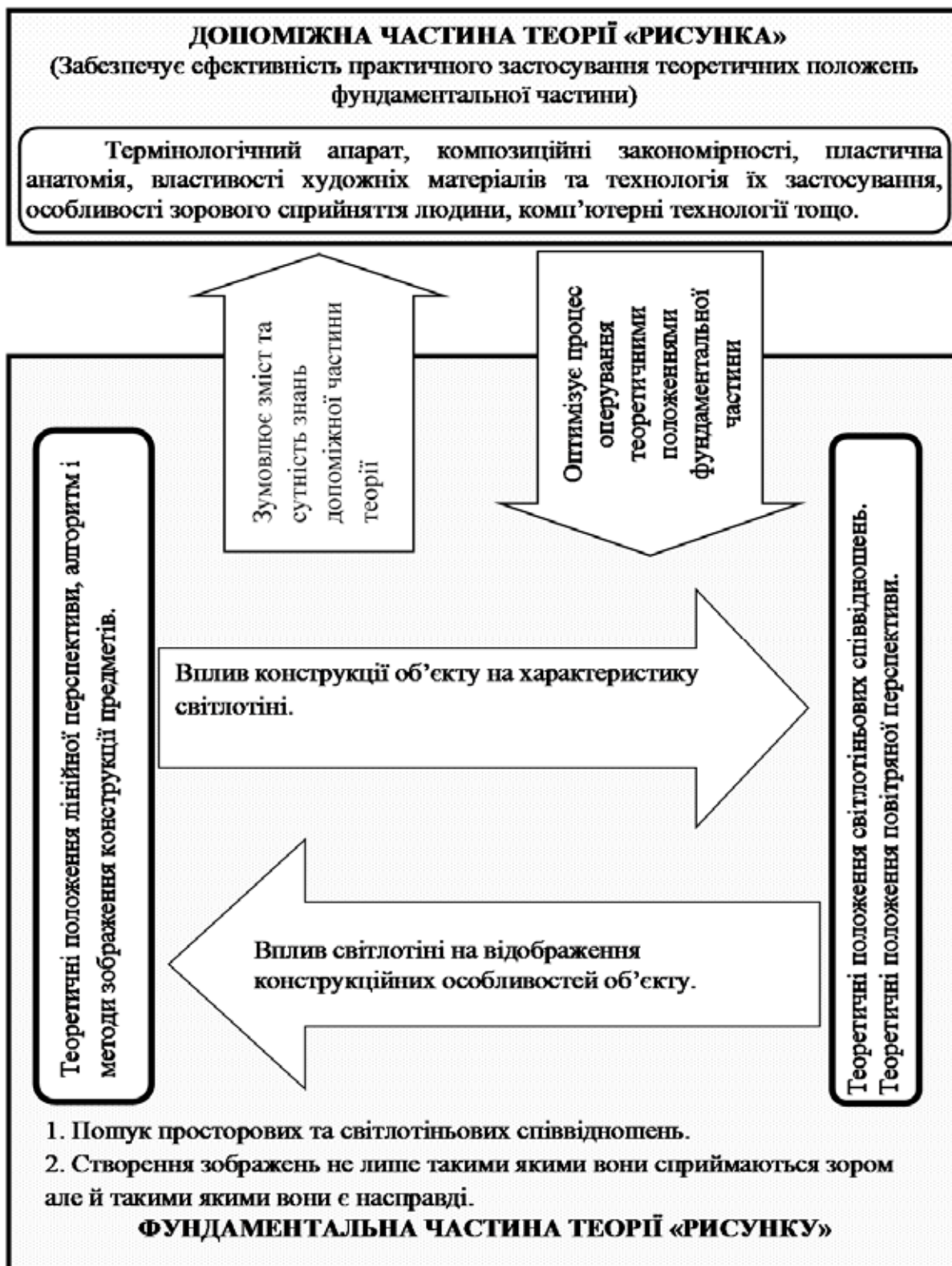

Рис. 1. Модель структури теорії «Рисунку» вищої школи

світу (лінійна перспектива, побудова по осям симетрії тощо). У другому структурному компоненті обґрунтовано зведення теоретичних положень щодо моделювання світла та тіні на тривимірних об'єктах світу що зображуються (тон, світлотінь, повітряна перспектива). До

допоміжній частині структури цієї теорії обґрунтовано внесення таких складових: термінологічний апарат, композиційні закономірності, пластична анатомія, властивості художніх матеріалів, особливості зорового сприйняття тощо. Крім того, в даній роботі обґрунтовані взаємозв'язки,

як між фундаментальною та допоміжною частиною цієї теорії, так й між окремими структурними компонентами у фундаментальній частині.

Отже, таке обґрунтування розподілу теоретичного змісту традиційної теорії «Рисунку» у чітку структуру надає змогу викладачам вести освітній процес з опорою на упорядковану сучасну теоретичну базу відповідно сучасним вимогам наукового та технічного прогресу. Крім того, ця структура забезпечує ефективну можливість для ведення подальших наукових досліджень цієї теорії, спираючись на чітко упорядковані та взаємопов'язані окремі теоретичні положення у відповідності до новітніх розробок з наукової методології.

Подальші дослідження щодо уточнення структури даної теорії може здійснюватися в напрямку виявлення місця розташування в ній сучасних комп'ютерних технологій та визначення відповідних структурних взаємозв'язків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дописувачі Вікіпедії, «Теорія» Українська Вікіпедія, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Теорія&oldid=41558416> (дата звернення: 21.03.24).
2. Данілян О. Г. Філософія : підручник. Харків : Право, 2018. 432 с.
3. Рябініна О. В., Юрченко Л. І., Каріков С. А., Хорошев О. М., Полякова О. О. Філософія : підручник для студентів і курсантів вищих навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації. Харків : видавництво Іванченка І. С., 2021. 286 с.
4. Прокопович Т. А., Берлач О. П. Рисунок. Методичні рекомендації з освітнього компоненту: метод. рекомендації. Луцьк, 2022. 17 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21230>
5. Сидоренко О. П., Королюк С. С., Коваленко О. А., Розова Т. В., Волкова І. О., Макуха С. М., Ногінська А. О., Чебан О. М. Філософія науки : підручник. Одеса : Одеський державний аграрний університет, 2020. 230 с.
6. Черкесова І. Г. Рисунок : Торс Венери (гіпсова модель) : методичні рекомендації. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 27 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23251>
7. Гопцій О. Б., Матвєєва П. М. Рисунок, живопис, скульптура : навч. посіб. Київ : ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2022. 178 с. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/35071>
8. Дописувачі Вікіпедії, «Оптична ілюзія» Українська Вікіпедія, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Оптичнаілюзія&oldid=41308225> (дата звернення: 21.03.24).
9. Дописувачі Вікіпедії, «Система координат» Українська Вікіпедія, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Системакоординат&oldid=41180260> (дата звернення: 21.03.24).
10. Дописувачі Вікіпедії, «Система відліку» Українська Вікіпедія, <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Системавідліку&oldid=41841083> (дата звернення: 21.03.24).

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE READINESS OF FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE TO WORK WITH PERSONNEL

У статті проведено аналіз проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом. Розглянуто підходи до поняття «готовність до роботи з особовим складом» та визначено її структурні компоненти.

Зазначено, що особлива актуальність теми дослідження визначається недостатнім рівнем науково-теоретичного та методичного розроблення проблеми підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ до роботи з особовим складом на тактичному рівні військової освіти; відсутністю науково обґрунтованої та оптимальної методики підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ до роботи з особовим складом; неповною представленою у керівних документах ЗСУ та НГУ ефективних напрямів та методів підготовки майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом.

У структурі готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом визначено такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, практичний компонент, емоційно-вольовий компонент, професійно важливі якості особистості тощо. Розглянуто критерії та рівні готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом.

Аналіз змісту діяльності офіцерів НГУ дозволив визначити такі основні функції (або види їх діяльності у військових частинах): організаційно-педагогічна; виховна; військово-педагогічна; військово-професійна; адміністративно-господарська; керівництво навчальною, бойовою діяльністю і службою військ тощо.

Зазначено, що низький рівень готовності характеризується проявом нестійких мотивів щодо роботи з особовим складом; наявністю прогалин у знаннях щодо роботи з особовим складом; низькою сформованістю умінь та навичок роботи з особовим складом; слабким проявом вольових рис характеру під час роботи з особовим складом; проявами емоційної неврівноваженості, невпевненості під час роботи з особовим складом; низьким проявом професійно важливих якостей особистості, що потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Ключові слова: майбутні офіцери, професійна підготовка, готовність до роботи з особовим складом військових підрозділів, компоненти структури готовності.

The article analyzes the problem of forming the readiness of future officers to work with personnel. Approaches to the concept of «readiness to work with personnel» were considered and its structural components were determined. It is noted that the special relevance of the research topic is determined by the insufficient level of scientific-theoretical and methodical development of the problem of training future officers of the NGU to work with personnel at the tactical level of military education; the lack of a scientifically based and optimal method of training future officers of the NGU to work with personnel; incomplete presentation of effective directions and methods of training future officers to work with personnel in the governing documents of the Armed Forces of Ukraine. In the structure of the readiness of future officers of NGU to work with personnel, the following components are defined: motivational, cognitive, practical component, emotional and volitional component, professionally important personal qualities, etc. The criteria and levels of readiness of future NGU officers to work with personnel were considered. The analysis of the content of the activities of NGU officers allowed to determine the following main functions (or types of their activities in military units): organizational; educational; military and pedagogical; military professional; administrative and economic; management of educational, combat activities and military service. It is noted that the low level of readiness is characterized by the manifestation of unstable motives regarding work with personnel; the presence of gaps in knowledge regarding work with personnel; low formation of abilities and skills of working with personnel; weak manifestation of strong-willed character traits when working with personnel; manifestations of emotional imbalance, insecurity when working with personnel; low manifestation of professionally important personality qualities required for effective work with personnel.

Key words: future officers, professional training, readiness to work with personnel of military units, components of the readiness structure.

УДК 378.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.36>

Черніченко М.Ю.,

аспірант кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук

Льотної академії Національного авіаційного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Агресивні дії РФ проти незалежної України потребують рішучих і злагоджених дій з боку держави в обороні, економіці та фінансах, промисловості, у військовій освіті тощо. Особливого значення тут набувають питання роботи з особовим складом Сил оборони України, до яких відноситься Національна гвардія України, бо саме високомотивований, професійно підготовлений, психологічно стійкий, витривалий, відданий ідеї незалежності України військовослужбовець здатен захищати і обороняти свою країну. Отже, ефективна підготовка майбутніх офіцерів НГУ у вищому

військовому навчальному закладі (ВВНЗ) до роботи з особовим складом стає на перший план у порядку денному педагогічної науки.

Сьогодні професійна освіта – це не лише засвоєння професійних знань, навичок та вмінь, а й особистісний розвиток спеціаліста, розкриття його внутрішніх можливостей, формування його готовності до професійної діяльності [4]. Аналіз недоліків підготовки майбутніх офіцерів показує, що вони після закінчення ВВНЗ не мають твердих знань щодо роботи з особовим складом, недосконало володіють методиками проведення індивідуальної роботи, згуртування військових колективів,

не мають високого рівня комунікативної компетентності для спілкування та взаємодії з підлеглими у стресогених ситуаціях службової діяльності тощо [2].

Таким чином, актуальність теми дослідження визначається недостатнім рівнем науково-теоретичного та методичного розроблення проблеми підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ до роботи з особовим складом на тактичному рівні військової освіти; відсутністю науково обґрунтованої та оптимальної методики підготовки майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ до роботи з особовим складом; неповною представленістю у керівних документах ЗСУ та НГУ ефективних напрямів та методів підготовки майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом.

Недосконалість нормативно-правової бази військово-гуманітарної діяльності, відсутність єдиної системи поглядів на завдання, напрями та порядок управління духовними процесами, а також нагальна потреба розвитку кадрового, інтелектуального, технічного, науково-аналітичного потенціалу органів по роботі з особовим складом, підвищення їх престижу, авторитету і статусу спонукають до дослідження визначеної нами проблеми.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців знайшла своє відображення у працях С. Гончаренко, В. Лугового, В. Олійника, Г. Васяновича, О. Дубініної, Н. Ничкало, П. Лузана, В. Манько, Є. Кулика та ін. Проблема професійної підготовки була також предметом багатоаспектного осмислення в таких аспектах, як: філософія освіти (В. Андрущенко, В. Кремень); формування педагогічної майстерності (І. Зязюн, В. Семиченко, В. Сухомлинський); професійна компетентність учителя (О. Овчарук, О. Олексюк, О. Пометун, С. Сисоєва); готовність до педагогічної діяльності (А. Олексюк, В. Бондар, М. Євтух) тощо.

Дослідження концепцій підготовки офіцерів в Україні проводилися В. Ягуповим, М. Нещадимом, Й. Варієм та іншими. Психолого-педагогічні та методичні аспекти підготовки фахівців у ВВНЗ розробляли Н. Арсенєва, Т. Мацевко, О. Диденко, І. Ліпатов, Ю. Кузь, А. Савицька, О. Міршук, В. Пасічник, О. Керницький та інші. Однак, не зважаючи на широкий спектр досліджень з даної теми, проблема підготовки майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом НГУ на тактичному рівні військової освіти залишаються нерозробленими.

Мета статті – провести аналіз проблеми формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом, визначити структуру готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом, критерії та рівні її сформованості.

Виклад основного матеріалу. У дисертаціях України досліджувались такі аспекти підготовки майбутніх офіцерів: підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко, Т. Мацевко та ін.), проблеми готовності майбутніх офіцерів до миротворчої діяльності (А. Савицька), підготовка вертольотників з безпеки польотів (Н. Арсенєва), підготовка військових інструкторів (П. Онипченко), підготовка офіцерів-прикордонників (Ю. Кузь) тощо.

Досліджуючи професійну готовність (Д. Мазоха), професійно-педагогічну (В. Бондар, А. Капська, І. Пастир, І. Підласий, О. Ярошенко), методологічну підготовку педагога (В. Кушнір), психологічну готовність (В. Моляко), мотиваційну (Е. Томас), науковці встановили, що процес професійного становлення особистості – це складний процес, при якому особистість поступово переходить із одного стану в інший.

Науковці зазначають, що компоненти готовності фахівця багато в чому визначаються тим, наскільки якісно він пройшов підготовку. Тому готовність розглядається як інтегративна якість, що є метою або результатом процесу підготовки [1].

Формування готовності, на думку дослідників, означає створення системи таких мотивів, відносин, установок, рис особистості, накопичення знань, умінь, навичок, які, активізуючись, забезпечують фахівцю можливість ефективно виконувати свої функції [6]. У педагогіці розповсюджені два підходи до розуміння поняття готовності: функціонально-психологічний та особистісний.

Сьогодні сутність роботи з особовим складом НГУ полягає у цілеспрямованому, активному і всебічному процесі впливу на свідомість та світогляд військовослужбовців із метою формування патріотизму, національної гідності, почуття любові до України та її Сил оборони, вірності українському народу та усвідомлення кожним захисником особистої відповідальності за виконання вимог Військової присяги, статутів, наказів командирів тощо. Така робота здійснюється відповідно до вимог Конституції та Законів України, Воєнної доктрини України, указів Президента України і Кабінету Міністрів України і є важливою складовою повсякденної діяльності військ.

Аналіз змісту діяльності офіцерів НГУ дозволив визначити такі основні функції (або види їх діяльності у військових частинах):

- організаторська;
- виховна;
- військово-педагогічна;
- військово-професійна;
- адміністративно-господарська;
- керівництво навчальною, бойовою діяльністю і службою військ тощо.

Аналіз діяльності молодих офіцерів у військових частинах показав, що вони досить часто

зустрічаються з цілим рядом проблем, коли їх не вистачає знань, умінь, досвіду у роботі з особовим складом, особливо з мобілізованими під час воєнного стану. Так, проведене нами опитування показало, що 82% випускників мали труднощі у роботі з особовим складом у перший рік на посаді командира взводу.

А молоді офіцери одразу повинні уміти організувати морально-психологічне забезпечення бойової діяльності підлеглих; організувати воєнно-ідеологічну підготовку, культурно-виховну та просвітницьку роботу, дозвілля підлеглих; організувати і проводити індивідуальну виховну роботу у підрозділі, виховувати підлеглих в дусі патріотизму, відданості Українському народові, гуманізму та людяності, на традиціях дружби і військового товариства, громадянської свідомості та особистої відповідальності за захист Батьківщини; проводити правову роботу в підрозділі, яка спрямована на зміцнення військової дисципліни та правопорядку, організувати заходи з попередження надзвичайних подій, злочинів та дисциплінарних проступків; відрізняти правомірні дії військовослужбовців від порушень норм Міжнародного гуманітарного права в ході війн, збройних конфліктів, доводити до підлеглих вимоги норм Міжнародного гуманітарного права, добиватися їх виконання.

У дисертаційних дослідженнях, що стосуються підготовки в МВС і ЗС України (О. Бикова, С. Кубіцький, І. Платонов, М. Руденко, А. Сіцінський) теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено структуру готовності особистості до окремих видів діяльності в умовах служби у ЗС України та МВС України. Так, дослідник І. Платонов розглядає військову службу як специфічний суспільно значущий вид діяльності, і в структурі готовності фахівця до неї виділяє мотиваційний, загально професійний та емоційно-вольовий компоненти [5]. Науковець С. Кубіцький зазначає, що готовність – це спрямованість особистості, яка передбачає потреби, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, ЗНУ, установки на певне поведіння в незвичайних умовах. До структури професійної готовності майбутнього офіцера до діяльності ним включено ціннісно-мотиваційний, когнітивний, практичний та оцінний компоненти [3].

У структурі готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом нами визначено такі компоненти:

- мотиваційний компонент – мотиви вибору професії офіцера НГУ, цільові настанови під час навчання роботі з особовим складом, стан задоволеності обраною професією;

- когнітивний компонент – знання сутності, особливостей, змісту, методів та форм роботи з особовим складом;

- практичний компонент – навички та уміння, необхідні для роботи з особовим складом;

- емоційно-вольовий компонент – здатність офіцера до свідомої регуляції своєї поведінки та прояв вольових якостей під час роботи з особовим складом;

- професійно важливі якості особистості – наявність провідних якостей особистості офіцера НГУ, які потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Змістовно готовність майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом ми характеризуємо такими критеріями:

- наявність системи мотивів, які скеровують і посилюють активність курсанта щодо опанування знаннями і уміннями для роботи з особовим складом;

- наявність у курсантів стійких і глибоких знань про методики і технології роботи з особовим складом;

- наявність умінь і навичок застосовування знань у розв'язанні практичних задач щодо роботи з особовим складом;

- прояв вольових рис характеру, емоційної врівноваженості під час роботи з особовим складом;

- сформованість професійно важливих якостей особистості, які потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Відповідно до розроблених критеріїв, нами визначено три рівні готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом – високий, середній і низький тощо.

Високий рівень характеризується стійкими соціально значущими мотивами, які посилюють активність курсанта щодо роботи з особовим складом; міцними знаннями та уміннями щодо роботи з особовим складом; розвинутими вольовими рисами характеру, емоційною врівноваженістю в процесі роботи з особовим складом; сформованістю професійно важливих якостей особистості, які потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Середній рівень характеризується достатньо розвинутими мотивами щодо роботи з особовим складом; знаннями, що дозволяють вирішувати навчально-бойові завдання в типових ситуаціях роботи з особовим складом НГУ; наявністю вольових рис характеру, переважно емоційною врівноваженістю в процесі роботи з особовим складом; достатньо стабільним проявом професійно важливих якостей особистості, які потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Низький рівень характеризується проявом нестійких мотивів щодо роботи з особовим складом; наявністю прогалин у знаннях щодо роботи з особовим складом; низькою сформованістю умінь та навичок роботи з особовим складом; слабким проявом вольових рис характеру під час роботи з особовим складом; проявами емоційної

неврівноваженості, невпевненості під час роботи з особовим складом; низьким проявом професійно важливих якостей особистості, що потрібні для ефективної роботи з особовим складом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено аналіз проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом. Розглянуто підходи до поняття «готовність до роботи з особовим складом» та визначено її структурні компоненти.

У структурі готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом визначено мотиваційний, когнітивний, практичний, емоційно-вольовий компоненти, професійно важливі якості особистості тощо. Розглянуто критерії та рівні готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом.

У подальшому планується визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів НГУ до роботи з особовим складом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данильченко О. А. Педагогічні проблеми формування готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової

діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2020. Вип. 70. С. 201–205

2. Керницький О.М. Організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів у сучасних умовах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 50. С. 409–415.

3. Кубіцький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Автореф...канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2002. 17 с.

4. Москаленко А. П., Кобзін Д. О., Стародубцев А. А. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ : вивчення та корекція. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 98 с.

5. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.

6. Хацаюк О.В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2019. Т. 2 (65). С. 144–155.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КНР ДО РОБОТИ В ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

FORMING THE READINESS OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN CHINA TO WORK IN STATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті висвітлено підходи до формування готовності майбутніх учителів музики до роботи в державних закладах освіти. З'ясовано, що акцент у нових стандартах щодо підготовки вчителів музики зроблено на впровадженні нових методів навчання, сприйняття учнецентричного підходу та використання різних засобів, щоб допомогти дітям опанувати наснагу до навчання, виховувати в них любов до музики, сприяти формуванню естетичних почуттів. Виявлено основні проблеми навчально-виховного процесу, які необхідно вирішувати (підвищення якості викладання; правильне розміщення акцентів під час занять; відповідність стандартам). Установлено, що підхід до навчання учнів молодших класів гри на фортепіано базується на низці педагогічних парадигм, які мають впроваджуватися в освітній процес (проділення постійної уваги особистій діяльності учнів як всього класу, так і кожного з них окремо; розробка навчально-виховних заходів, спрямованих на допомогу учням та спонукання їх до досягнення легкості у техніках та прийомах гри на фортепіано; широке використання міжпредметного зв'язку з хореографією; використання всіх доступних методів, щоб зацікавити дітей; дотримання принципу, що музичні знання та навички повинні викладатися ретельно, в деяких випадках поелементно та опанувати до рівня самостійного виконання учнями під час навчально-виховного процесу). Відповідно до цього узагальнено фактори ефективної підготовки майбутніх учителів музики до роботи (не лише вчити учнів опанувати навички гри, а й формувати звичку слухати та відчувати музику; посилювати практику роботи з довгими нотами; забезпечення комплексного підходу до навчання; постійний професійний розвиток вчителя, тощо). Визначено основні принципи підготовки майбутніх учителів музики в КНР (принцип «навчання протягом усього життя», принцип «поліпшення особистої чарівності», принцип любові до учнів, принцип розвитку критичного мислення).

Ключові слова: вчителі музики, принципи навчання, підходи до підготовки.

The article highlights approaches to the formation of the readiness of future music teachers to work in state educational institutions. It is found that the emphasis in the new standards for the training of music teachers is on the introduction of new teaching methods and the student-centered approach as well as the use of various tools to help children master the skills for learning, instill a love of music in them, and promote the formation of aesthetic feelings. The main problems of the educational process that need to be solved are identified (increasing the quality of teaching; proper educational emphasis during classes; compliance with standards). It is established that the approach to teaching younger students to play the piano is based on a number of pedagogical paradigms that should be implemented in the educational process (paying constant attention to the personal activities of students both as a whole class and each of them; development of educational activities aimed at helping students and encouraging them to achieve fluency in piano techniques; extensive use of cross-curricular connections with choreography; using all available methods to engage children; adhering to the principle that musical knowledge and skills should be taught thoroughly, in some cases element by element, and master to the level of independent performance by students during the educational process). In accordance with this, the factors of effective preparation of future music teachers for work are summarized (not only teaching students to master piano skills, but also forming the habit of listening and feeling music; strengthening the practice of working with long notes; providing a comprehensive approach to teaching; continuous professional development of the teacher, etc.). The basic principles of training future music teachers in the People's Republic of China are defined (the principle of «learning throughout life», the principle of «improving personal charm, the principle of love for students, and the principle of developing critical thinking).

Key words: music teachers, teaching principles, approaches to training.

УДК 378.011.3–051
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.37>

Чжоу Тінтин

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток культури молодого покоління та прищеплення їм почуття прекрасного є актуальним для будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку, адже це сприяє формуванню гармонійної та розвинутої особистості. Саме тому, необхідно приділяти увагу формуванню вчителів музичних дисциплін та розуміти специфіку роботи саме з дітьми молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

засвідчив, що деякі аспекти вищезазначеної проблеми досліджувалися у науковій літературі. Так, В. Антонюком досліджено особливості вокальної педагогіки, особливості українського хорового

співу вивчалось О. Бенч-Шокало, інноваційні форми та методи роботи в музичній школі представлено З. Богун, методика підготовки вчителів музики до формування основ співацької культури учнів початкової школи висвітлено Ван Тяньці. Разом із тим, специфіку формування майбутніх учителів музики в КНР до роботи в державних закладах освіти недостатньо висвітлено в науковій літературі, що і є **метою нашої публікації**.

Виклад основного матеріалу. Формування готовності майбутніх вчителів музики до навчання гри на фортепіано учнів молодших класів в державних закладах освіти КНР проводиться в рамках реформи навчальної програми. Вивчення

матеріалу, використання нових методів, певні зміни в концепції викладання проводяться відповідно до нових «Стандартів музичної навчальної програми», в яких акцент робиться на те, що в процесі викладання вчителі повинні впроваджувати нові методи навчання, учнецентричний підхід та використовувати різні засоби, щоб допомогти дітям опанувати наснагу до навчання, виховувати у учнів любов до музики, сприяти формуванню естетичних почуттів.

Перед майбутніми вчителями музики постає низка практичних проблем навчально-виховного процесу, які доведеться вирішувати в період роботи в молодших класах державних освітніх закладів КНР. Серед них головними вважаються:

- підвищення якості викладання;
- визначення пріоритетних освітніх завдань;
- відповідність вищезазначеним стандартам [8].

Практично це реалізується постановкою низки питань, на які кожен майбутній фахівець викладання класу фортепіано повинен шукати відповіді під час повсякденної навчальної діяльності. Серед них головними є наступні:

- як організувати високоякісні та ефективні уроки гри на фортепіано?
- як ми можемо реалізувати концепцію стандартів навчальної програми у музичному класі?
- на які питання слід звернути увагу на заняттях музикою?

Окрема увага під час підготовки майбутніх учителів гри на фортепіано приділяється ретельному плануванню навчального процесу, формі занять, яка повинна бути орієнтована на досягнення цілей цього уроку, врахування фізіологічних особливостей та психологічних потреб учнів молодшої школи.

Зазначається, що музична естетика відповідає когнітивним законам, а процес навчання від початку до кінця проходить через багато чисельні навчальні ситуації, які в більшості своїй є унікальними та неповторними.

Відповідно, майбутній вчитель музики, який працює з учнями молодших класів має чітко та досконало оволодіти такими методами викладання нового матеріалу на основі того, що було вивчено, впровадження методів дослідження та співробітництва у класі. Підкреслюється, що ефективно налагоджений навчально-виховний процес у молодших класах повинен включати до себе активну участь учнів та розширення можливостей навчання через позакласні заняття [1; 5].

Установлено, що підхід до навчання учнів молодших класів гри на фортепіано базується на низці педагогічних парадигм, які повинні постійно використовуватися та вдосконалюватися. Сформулювати їх можна наступним чином:

- приділення постійної уваги діяльності учнів;

- розроблені навчально-виховні заходи повинні допомагати учням та спонукати їх до активності участі в опануванні та досягненні легкості у техніках та прийомах гри на фортепіано;

- оцінюючи твори, які вивчаються відповідно до плану занять, необхідно робити акцент в першу чергу на почуття та значно менше часу приділяти аналізу твору;

- під час навчання гри на фортепіано учнів молодших класів необхідно широко використовувати міжпредметний зв'язок з хореографічним мистецтвом. Майбутні вчителі музики мають пам'ятати, що насамперед мова тіла максимально висловлює відчуття музики;

- широко використовувати всі доступні методи, щоб зацікавити дітей. Наголошується, що у кожному класі на кожному уроці має бути принаймні щось, чим можна зацікавити дітей;

- музичний матеріал має викладатися ретельно, в деяких випадках поелементно та опановуватись до рівня самостійного виконання учнями безпосередньо під час навчально-виховного процесу.

Необхідно зазначити, що вся підготовка майбутніх вчителів музики до навчання гри на фортепіано учнів молодших класів проходить у відповідності до дотримання зазначених вище принципів [2].

Певною проблемою під час навчання учнів молодших класів гри на фортепіано є те, що кількість творів, представлених учням у підручниках та визначених чинною навчальною програмою, обмежена. Отже, система навчання не повинна обмежуватись лише роботою в класі. Оскільки музика – це аудіальне мистецтво, вважається, що сприйняття та досвід музики учнями здобуваються через аудіо. Аналогічно з вивченням іноземної мови доцільним вважається надання учням великого обсягу аудіо інформації поза межами класу, що має значну практичну цінність для формування в учнів відчуття музики в цілому та навичок гри на фортепіано зокрема.

Зазначена позакласна навчально-виховна діяльність сформульована у принципі «Програти тисячу мелодій, а потім почути звук». Практично це означає накопичити музичний словниковий запас за допомогою великого розуміння музики, збагатити обсяг музичної інформації, розширити власні горизонти музичної культури [4].

Таким чином, навчання гри на фортепіано ведеться не тільки в межах класу, але й позакласний час, при цьому велика увага приділяється накопиченню музичних матеріалів. Серед запропонованих для самостійного прослуховування тем можна визначити тематичні пісні Олімпійських ігор, анімаційну музику, музичні теми до дитячих художніх фільмів, мюзиклів, танцювальну музику тощо.

Безпосередньо в класній роботі вважається, що привнесення інструментальної музики до класу – це єдиний спосіб змінити традиційні концепції навчання та удосконалити якість освіти. Це сприяє розширенню світогляду учнів, підвищенню їх інтересу до вивчення музики, а також сприяє ч та виховання позитивних почуттів. Включення інструментальної музики до класних занять з навчання гри на фортепіано дозволяє учням максимально брати участь у навчально-виховному процесі та мобілізувати ентузіазм учнів [6].

Це спосіб покращити загальну музичну обізнаність дітей, оскільки гра на інструменті може не лише покращити музичні навички учнів молодших класів, але й сприяти розвитку у них музичного досвіду та звички виражати почуття через музику. При цьому зазначається, що інструментальна музика не може замінити вокальну, інструментальна музика спрямована на формування відчуття музики в буквальному сенсі «між пальцями під час зміни ритму». Навчання – це не просто набуття навичок, а головним чином передача інформації, виховання спроможності не тільки виконати мелодію, але й відчувати її, виразити власні почуття через це виконання.

Отже, для формування кваліфікованих спеціалістів музичного мистецтва по класу гри на фортепіано необхідно враховувати наступне:

- необхідно не лише вчити учнів опановувати навички гри, а й формувати звичку слухати та відчувати музику;

- під час навчання гри на фортепіано необхідно посилювати роботу з довгими нотами, формат техніки гри має бути рівним та повільним. Є припущення, що гра довгих нот може допомогти дітям швидко адаптуватися (наприклад, пропонується грати інтервалами або акордами, щоб з самого початку відчувати вплив багаточасинної інтонації);

- під час навчання необхідно суворо дотримуватися позначок на аплікатурі;

- забезпечення комплексного підходу до навчання різних учнів, звернення уваги на ієрархічне навчання та різні вимоги до учнів, враховуючи їх індивідуальні можливості та особисті успіхи.

- для покращення рівня викладання та опанування учнями молодших класів навичок та умінь гри на фортепіано педагогу необхідно постійно розвиватися і самовдосконалюватися, насамперед для того, щоб ефективно використовувати отримані знання.

Окрім оволодіння основними методами викладання, під час підготовки майбутніх вчителів музики для учнів молодших класів державних закладів освіти КНР необхідно звертати увагу і на їх теоретичну підготовку. Зокрема, наголошується

на необхідності надання їм ґрунтовних знань з теорії музики, а також деякі навички роботи з комп'ютером, а головним чином необхідно навчитися контролювати здатність викладання в класі. Водночас приділяється увага розвитку та вивчення ресурсів навчальних програм, а також впровадження та просування гуманістичної освіти у підручниках [7].

Підготовка майбутніх вчителів музики не повинна обмежуватись проходженням відповідного навчання в системі вищої освіти. Необхідною та невід'ємною умовою для подальшої роботи з учнями молодших класів є дотримання певних принципів під час навчально-виховного процесу. Серед таких основних можна виділити наступні:

- *принцип «навчання протягом усього життя».* Вчителям музики необхідно не лише вдосконалювати свої професійні знання, а й вивчати більше аспектів, таких як педагогіка, психологія, концепції реформи навчальних програм тощо. У той же час вони також повинні постійно поліпшувати власні комунікативні навички. Вважається, що якщо вчителі вміють спостерігати, досліджувати, думати та керувати відносинами з учнями, батьками та колегами, то їм буде більш комфортно у своїй професійній діяльності;

- *принцип «поліпшення особистої чарівності».* Учитель повинен спочатку зробити так, щоб учні любили його, любили відвідувати його заняття, а вже потім їм подобалося слухати його вказівки та набувати навички під його керівництвом. Це вимагає постійного вдосконалення особистої чарівності, накопичення досвіду та завоювання довіри учнів у процесі спілкування з ними;

- *принцип любові до учнів.* Зазначається, що щирість у відносинах з класом може бути непереможною зброєю. Зокрема, маючи справу з учнями молодшого віку, справити на них враження та завоювати їх довіру можна виключно щирістю у відносинах;

- *принцип розвитку критичного мислення.* Якщо вчитель хоче постійно підвищувати свій рівень викладання, необхідно синтезувати та аналізувати інформацію та впроваджувати її в освітній процес [3].

Висновки. В цілому можна зазначити, що формування готовності майбутніх вчителів музики до навчання гри на фортепіано в молодших класах навчальних закладах державної форми власності КНР є багатоструктурним процесом. Він спирається як на основні теоретичні педагогічні тенденції, так і на опанування необхідних практичних умінь та навичок. Окремо наголошується на важливості постійного самовдосконалення педагога з метою забезпечення високої якості викладання та покращення рівня опанування учнів навичками та умінь гри на фортепіано.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ван Тянци. Методика підготовки вчителів музики до формування основ співацької культури учнів початкової школи. Дис. ... канд. наук. Київ. 2017. 221 с.
2. 中国音乐学院图书馆. URL: <https://lib.ccmusic.edu.cn/>
3. 书位板使用须知URL: <http://www.qflib.com/Ch/wapAbout.asp?ID=14>
4. 人民音乐出版社“人音教育钢琴教室”项目运营发布会在京成功举办URL: <http://www.cnpubg.com/digital/2023/0522/61038.shtml>.
5. 國立臺灣師範大學開放式課程: 課程URL: <http://ocw.lib.ntnu.edu.tw/course/category.php?id=23>.
6. 基层盲人乐团发展与人才培养暨住馆读者培训班在中国盲文图书馆成功举办URL: <https://www.mydream.org.cn/528.html>
7. 年华文独中音乐科教师线上培训课程” 10
位国内及海外音乐学者 轮番线上开讲URL: <https://www.dongzong.my/dzblueprint/teacher/teacher-3/teacher-3-3/590-2021-10>].
8. 課程介紹與前導 課程影音URL: <http://ocw.lib.ntnu.edu.tw/course/view.php?id=357>

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ. ПЕРЕВАГИ ТА МІНУСИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ACADEMIC MOBILITY. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES FOR APPLICANTS OF INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Програми академічної мобільності зазвичай мають на меті збагачення навчального досвіду здобувачів освіти, розширення їхнього кругозору, розвиток міжкультурного розуміння, а також стимулювання наукової співпраці та обміну знаннями між установами. Такі програми можуть бути організовані як на рівні окремих університетів та інститутів, так і в рамках міжнародних та міждержавних угод. Програми внутрішньої академічної мобільності можуть включати обмін здобувачами освіти між університетами або коледжами всередині країни, спільні дослідницькі проекти між вченими різних інститутів, а також гостьові лекції та семінари від викладачів з інших навчальних закладів.

Зовнішня академічна мобільність – це програма обміну здобувачами освіти, викладачами чи дослідниками між навчальними закладами у різних країнах. Це може включати навчання за кордоном, спільні дослідні проекти, стажування, обмін досвідом і викладання в іноземних університетах або наукових інститутах.

Однак є й деякі виклики та обмеження зовнішньої академічної мобільності, такі як культурний шок, мовні бар'єри, фінансові витрати та труднощі із визнанням курсів та заслуг. Тим не менш, багато з цих проблем можуть бути подолані за допомогою гарної підготовки, планування та підтримки з боку навчального закладу.

Мета статті полягає у розширенні знань стосовно академічної мобільності здобувачів вищої освіти, висвітленні її переваг та недоліків, та методів подолання можливих перешкод під час проходження програм обміну.

Участь в академічній мобільності надає широкий спектр можливостей для розвитку професійних навичок та відкриття нових академічних перспектив, які можуть суттєво вплинути на вашу кар'єру та професійний розвиток.

Хоча академічна мобільність надає здобувачам освіти безліч переваг, вона також може включати певні недоліки.

Найважливіше – залишатися позитивно налаштованим та готовим до подолання труднощів. Академічна мобільність це цінний досвід, який може принести безліч вигод, незважаючи на можливі труднощі.

Ключові слова: мобільність, здобувач освіти, зовнішня академічна мобільність,

внутрішня академічна мобільність, заклади вищої освіти.

Academic mobility programs are usually aimed at enriching the educational experience of students, broadening their horizons, developing intercultural understanding, as well as stimulating scientific cooperation and exchange of knowledge between institutions. Such programs can be organized both at the level of individual universities and institutes, and within the framework of international and intergovernmental agreements. Internal academic mobility programs may include exchange of students between universities or colleges within the country, joint research projects between scientists from different institutions, and guest lectures and seminars by professors from other educational institutions.

External academic mobility is a program of exchange of students, teachers or researchers between educational institutions in different countries. This may include study abroad, joint research projects, internships, exchange of experience and teaching at foreign universities or research institutes.

However, there are also some challenges and limitations to external academic mobility, such as culture shock, language barriers, financial costs and difficulties with recognition of courses and merits. However, many of these challenges can be overcome with good training, planning and support from the school.

The purpose of the article is to expand knowledge about academic mobility of higher education seekers, highlight its advantages and disadvantages, and methods of overcoming possible obstacles during exchange programs.

Participating in academic mobility provides a wide range of opportunities to develop professional skills and discover new academic perspectives that can have a significant impact on your career and professional development.

Although academic mobility offers many advantages to learners, it can also include certain disadvantages.

The most important thing is to stay positive and ready to overcome difficulties. Academic mobility is a valuable experience that can bring many benefits, despite possible difficulties.

Key words: mobility, education seeker, external academic mobility, internal academic mobility, higher education institutions.

УДК 37.378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.38>

Щекотиліна Н.Ф.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри гімнастики
та спортивних єдиноборств
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту
та реабілітації Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Академічна мобільність зазвичай відноситься до програм та ініціатив, спрямованих на обмін здобувачами освіти, викладачами та дослідниками між університетами, інститутами та організаціями у різних країнах. Це може включати обмін здобувачами освіти в рамках програм навчання за кордоном, спільні дослідницькі проекти, лекції та семінари, а також

викладання або навчання в інших навчальних закладах.

Програми академічної мобільності зазвичай мають на меті збагачення навчального досвіду здобувачів освіти, розширення їхнього кругозору, розвиток міжкультурного розуміння, а також стимулювання наукової співпраці та обміну знаннями між установами. Такі програми можуть бути організовані як на рівні окремих університетів та інститутів, так і в рамках міжнародних та міждержавних угод.

Для здобувачів освіти академічна мобільність надає можливість познайомитися з новими культурами, мовами, навчальними методиками та напрямками досліджень, що сприяє їхньому особистісному та професійному розвитку. Для навчальних закладів академічна мобільність є важливим інструментом для зміцнення міжнародних зв'язків, підвищення престижу та якості освіти та розширення наукової співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Внутрішня академічна мобільність зазвичай стосується програм обміну здобувачами освіти, викладачами або дослідниками між різними навчальними закладами або кампусами всередині однієї країни. Це може бути частиною загальної стратегії університету або системи вищої освіти для сприяння навчальним та науковим ініціативам, розширення досвіду та підтримання різноманітності в академічному середовищі.

Програми внутрішньої академічної мобільності можуть включати обмін здобувачами освіти між університетами або коледжами всередині країни, спільні дослідницькі проекти між вченими різних інститутів, а також гостьові лекції та семінари від викладачів з інших навчальних закладів.

Нижче наведено деякі переваги та можливості, які надає внутрішня академічна мобільність.

Здобувачі освіти та дослідники можуть отримати доступ до додаткових навчальних ресурсів, спеціалізацій та експертів, які можуть бути недоступні у їхньому домашньому університеті чи інституті.

Участь у програмі внутрішньої мобільності дозволяє здобувачам освіти та науковцям встановлювати контакти з колегами та експертами в їх галузі досліджень, що сприяє розширенню наукових зв'язків та мереж; може покращити резюме здобувачів освіти та дослідників, а також допомогти у розвитку необхідних навичок для майбутньої кар'єри чи просування по службі.

Обмін ідеями та методами навчання між різними навчальними закладами сприяє підвищенню якості освіти та інноваційності навчальних програм.

В рамках програми мобільності здобувачі освіти та науковці можуть взаємодіяти з представниками різних культур та традицій, що сприяє розвитку міжкультурного розуміння та толерантності.

Загалом, внутрішня академічна мобільність надає учасникам безліч можливостей для покращення їхнього освітнього та наукового досвіду, а також для розвитку їх професійних навичок та кар'єрних перспектив [2].

Зовнішня академічна мобільність – це програма обміну здобувачами освіти, викладачами чи дослідниками між навчальними закладами у різних країнах. Це може включати навчання за кордоном, спільні дослідні проекти, стажування, обмін

досвідом і викладання в іноземних університетах або наукових інститутах.

Здобувачі освіти та вчені мають можливість взаємодіяти з представниками різних культур, розширюючи свій кругозір та розуміння світової культурної різноманітності. Перебування в країні, де розмовляють іншою мовою, дозволяє здобувачам освіти та викладачам покращити свої мовні навички у реальних ситуаціях.

Участь в академічній мобільності дозволяє познайомитися з новими методами навчання, дослідницькими підходами та культурними особливостями іншої країни, допомагає встановити зв'язки з колегами та вченими з різних країн, що може призвести до майбутніх наукових чи професійних співробітництв.

Перебування в новій культурі та середовищі сприяє розвитку самостійності, адаптивності, терпимості та інших особистісних якостей, отримання нових знань та перспектив [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак є й деякі виклики та обмеження зовнішньої академічної мобільності, такі як культурний шок, мовні бар'єри, фінансові витрати та труднощі із визнанням курсів та заслуг. Тим не менш, багато з цих проблем можуть бути подолані за допомогою гарної підготовки, планування та підтримки з боку навчального закладу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розширенні знань стосовно академічної мобільності здобувачів вищої освіти, висвітленні її переваг та недоліків, та методів подолання можливих перешкод під час проходження програм обміну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Академічна мобільність надає студентам цілу низку переваг та можливостей.

Міжкультурне розуміння. Здобувачі освіти мають можливість поринути у нову культуру, мову та спосіб життя, що допомагає їм краще зрозуміти та оцінити різноманітність світоглядів та культурних особливостей. Перебування в іншій країні в рамках академічної мобільності є чудовою нагодою для розвитку міжкультурного розуміння.

Активне спілкування з місцевими жителями, зацікавленість їхньою культурою, звичаями, традиціями допоможе краще зрозуміти та оцінити їх культурний контекст та точку зору. Участь у місцевих заходах та традиціях, місцевих святах, фестивалях, культурних заходах та обрядах дозволить краще поринути у культурну атмосферу країни та зрозуміти цінності та особливості її народу. Вивчення історії та культури країни, мистецтва, літератури та культурних особливостей країни, де ви знаходитесь, допоможе зрозуміти історичне та культурне коріння сучасних суспільних явищ та норм поведінки.

Відкритість та толерантність до нових культурних дослідів та ідей. Слід пам'ятати, що відмінності в культурі не є ні кращими, ні гіршими, а просто відображають різноманіття людського досвіду. Підтримуйте толерантне ставлення до місцевих традицій та звичаїв.

Самоаналіз та рефлексія. Працюйте над своїми власними уявленнями, стереотипами та переконаннями. Спробуйте зрозуміти, як ваша культура та досвід впливають на ваше сприйняття інших культур, і намагайтеся подолати свої упередженості. Обговорюйте культурні відмінності та схожості з вашими колегами з різних країн. Обмінюйтесь своїми культурними досвідами та ідеями, щоб краще зрозуміти відмінності в культурі та поглядах.

Розуміння та повага культурних відмінностей важливе не лише для успішного навчання та роботи в міжнародному середовищі, але й для розвитку глибших та толерантніших відносин між людьми різних культур та національностей.

Участь в академічній мобільності є чудовою нагодою для розвитку мовних навичок. Живучи та навчаючись у країні з іншою мовою, здобувачі освіти покращують свої мовні навички та набувають досвіду комунікації іноземною мовою в реальних ситуаціях.

Навчання або стажування в університеті мовою, відмінною від вашої рідної, допомагає вам покращити ваш мовний рівень, оскільки ви будете змушені читати, писати, слухати та говорити цією мовою в рамках навчального процесу.

Під час академічної мобільності ви матимете можливість спілкуватися з носіями мови, будь то ваші товариші з навчання, викладачі або місцеві жителі. Це чудова можливість для практики розмовної мови та покращення вимови.

Використання можливості читання навчальних матеріалів, наукових статей, книг та журналів цільовою мовою допоможе розширити свій словниковий запас і зрозуміти особливості стилю та лексики у вашій галузі знань. Написання есе, звітів, дослідницьких робіт та інших текстів мовою, яку ви вивчаєте, отримання зворотного зв'язку від викладачів чи товаришів з навчання покращить письмові навички.

Використання онлайн-ресурсів та програм, мобільних додатків, які допомагають покращити мовні навички, включаючи програми для вивчення мови, онлайн-курси, відеоуроки тощо, активна участь в уроках, дискусіях та презентаціях допоможе не тільки покращити свій мовний рівень, а й розвинути навички академічної комунікації цільовою мовою.

Поєднання цих стратегій допоможе максимально використовувати можливості академічної мобільності для розвитку мовних навичок.

Розширення професійних навичок. Навчання в іншій країні може запропонувати вам доступ до

нових методів навчання, технологій, інструментів та підходів до вашої галузі знань, що розширить ваш професійний арсенал.

Робота з колегами та здобувачами освіти з інших країн допоможе розвинути навички міжкультурного спілкування, навчитися враховувати культурні особливості та адаптуватися до різних стилів спілкування. Участь у міжнародних проєктах та командній роботі з представниками різних культур допоможе вам розвинути навички роботи в мультикультурному середовищі, адаптацію до різноманітних точок зору та підтримку ефективної співпраці.

Проживання в іншій країні, можливо, вимагатиме управління часом та ресурсами в нових умовах. Це дозволить розвинути навички планування, організації та самоорганізації. Переїзд до іншої країни вимагає гнучкості та здатності адаптуватися до нових умов та несподіваних ситуацій. Це допоможе розвинути навички управління змінами та адаптації до нових середовищ. Перебування в іншій країні, особливо без постійної підтримки, може зміцнити вашу самостійність, впевненість у собі та здатність приймати рішення в умовах невизначеності.

В цілому, академічна мобільність надає унікальну можливість для професійного розвитку та набуття цінних навичок, які можуть бути корисні у вашій кар'єрі у міжнародному контексті.

Нові академічні перспективи: Студенти можуть отримати доступ до навчальних програм, спеціалізацій чи дослідницьких проєктів, які можуть бути недоступними у їхній рідній країні.

Доступ до нових навчальних програм та спеціалізацій. Участь в академічній мобільності дає можливість обирати з широкого спектру навчальних програм та спеціалізацій, які можуть бути недоступними у вашому рідному університеті. Це дозволяє розширити вашу галузь знань та придбати експертність в нових галузях. Багато програм академічної мобільності включають можливість брати участь у спільних дослідницьких проєктах із вченими та колегами з інших країн, що надає унікальну можливість здобути досвід ведення досліджень у міжнародному середовищі та розширити свою наукову мережу. Участь в академічній мобільності може підвищити ваше міжнародне визнання як вченого чи фахівця у вашій галузі. Це може бути особливо корисним для подальшої кар'єри в науці, освіті або інших сферах діяльності, встановленні контактів з вченими, колегами та здобувачами освіти з різних країн та створити основу для майбутніх спільних проєктів та досліджень.

Таким чином, участь в академічній мобільності надає широкий спектр можливостей для розвитку професійних навичок та відкриття нових академічних перспектив, які можуть суттєво вплинути на вашу кар'єру та професійний розвиток.

Досвід навчання чи стажування за кордоном може значно покращити резюме здобувача освіти та зробити його більш привабливим для потенційних роботодавців, підвищити конкурентоспроможність на ринку праці та в академічному середовищі.

Участь у програмі обміну або стажуванні за кордоном демонструє вашу здатність адаптуватися до нових середовищ та працювати в міжнародній обстановці; знання іноземної мови, набуте внаслідок участі в академічній мобільності, стає цінним активом ринку праці.

Розвиток міжкультурних навичок та розуміння сприятливо впливає на здатність працювати у багатонаціональних та багатокультурних колективах. Це особливо важливо в сучасному світі, де міжнародне співробітництво та командна робота стають все більш поширеними.

Під час академічної мобільності встановлюються контакти з вченими, викладачами та студентами з різних країн, що може призвести до можливостей для майбутньої співпраці та професійного зростання.

Розвиток особистих навичок (самостійності, адаптивності, організаційних та міжособистісних навичок) робить здобувача освіти привабливішим кандидатом для роботодавців.

В цілому, академічна мобільність надає унікальні можливості для підвищення вашої конкурентоспроможності на ринку праці та в академічному середовищі, допомагаючи вам виділитися серед інших кандидатів та досягти нових висот у вашій кар'єрі.

Особистісний розвиток. Життя в іншій країні вимагає від здобувача освіти чи дослідника самостійності та адаптації до нових умов. Це розвиває навички прийняття рішень та управління часом. Подолання культурного шоку та адаптація до нового середовища допомагають зміцнити впевненість у собі та своїх здібностях. Спілкування з людьми з різних культур та національностей сприяє розвитку толерантності, розуміння та поваги до відмінностей. Взаємодія з колегами та студентами з інших країн допомагає розвинути комунікативні навички, включаючи вміння ефективно спілкуватися різними мовами. Перебування в новому середовищі вимагає гнучкості і здатності адаптуватися до обставин, що змінюються, що розвиває навички пристосування до нових ситуацій. Новий досвід може допомогти дізнатися більше про себе, свої інтереси, сильні та слабкі сторони, а також визначити особисті та професійні цілі.

Занурення в іншу культуру сприяє розвитку міжкультурного розуміння та глобального мислення, що стає все більш важливим у світовому суспільстві. Участь у проектах та дослідженнях у міжнародному середовищі може допомогти

розвинути лідерські навички, такі як уміння вести команду, приймати рішення та вирішувати проблеми. Управління своїм часом та обов'язками у незнайомому середовищі вимагає від здобувачів освіти виняткової самодисципліни та організації.

Загалом, академічна мобільність є не лише можливістю для здобуття нових знань та досвіду, а й потужним засобом особистісного зростання та розвитку.

Хоча академічна мобільність надає здобувачам освіти безліч переваг, вона також може включати певні недоліки.

Культурний шок та адаптація. Нове середовище, мова, звичаї та культурні відмінності можуть викликати у здобувачів освіти стрес та дискомфорт, особливо на початку перебування за кордоном. Деяким здобувачам освіти може знадобитися час, щоб адаптуватися до нових умов.

Культурний шок – це нормальна реакція на нове та незвичне культурне середовище, з яким ви стикаєтесь під час переїзду або перебування в іншій країні. Він може виникнути через відмінності у звичаях, цінностях, мові, кліматі, способі життя та інших аспектах культури. Проте впоратися з культурним шоком та успішно адаптуватися у новому середовищі цілком можливо.

Вивчіть культурні особливості та основні правила поведінки в країні, куди ви збираєтесь, ще до від'їзду. Познайомтеся з основними аспектами культури, історією, релігією та звичаями цієї країни. Це допоможе вам почуватися більш впевнено та підготовленим до нового середовища.

Будьте відкриті до нових досвідів та ідей, навіть якщо вони відрізняються від ваших звичок та переконань. Пам'ятайте, що відмінності в культурі не є ні кращими, ні гіршими, а просто відображають різноманіття людського досвіду. Беріть участь у місцевому житті та громадських заходах, намагайтеся зрозуміти місцеві звичаї та традиції. Це допоможе швидше адаптуватися до нового середовища та відчувати себе комфортніше.

Спілкуйтеся з місцевими жителями, встановлюйте контакти з іншими здобувачами освіти чи колегами по роботі. Попросіть допомоги та поради у нових знайомих у разі труднощів або непорозуміння.

Звертайте увагу на свій фізичний та емоційний стан. Ведіть здоровий спосіб життя, займайтеся спортом, приділяйте час для відпочинку та релаксації. Це допоможе впоратися зі стресом та адаптуватися до нового середовища більш ефективно. Обговорюйте свої почуття та переживання з близькими, друзями чи професійним консультантом. Підтримка з боку оточуючих може бути дуже важливою під час адаптації до нового середовища.

Сприймайте культурний шок як можливість для особистісного зростання та навчання. Використовуйте нові ситуації та випробування як шанс для

розширення свого кругозору та розвитку нових навичок.

Подолати культурний шок і успішно адаптуватися в новому культурному середовищі може бути складно, але це також може бути дуже важливим і збагачуючим досвідом, який допоможе краще зрозуміти себе і світ навколо вас.

Мовні бар'єри. Не завжди здобувачі освіти мають достатній рівень володіння мовою країни, де вони навчаються або стажуються, що може ускладнити спілкування та розуміння матеріалу.

Подолання мовних бар'єрів у новому середовищі потребує часу, терпіння та зусиль, але це є абсолютно здійсненним.

Якщо у вас є можливість, почніть вивчення мови країни, до якої ви збираєтесь поїхати, заздалегідь. Знання хоча б базових фраз і виразів допоможе вам почуватися впевненіше та комфортніше при прибутті.

Практикуйте мову щодня, використовуючи всі доступні ресурси – розмови з місцевими жителями, прослуховування радіо чи телебачення місцевою мовою, читання газет та книг, а також участь у різноманітних заходах та заняттях мовою країни. Не бійтеся робити помилки і говорити новою мовою. Постійна практика та виправлення помилок допоможуть вам швидше покращити свої мовні навички, використовуйте мовні програми та ресурси.

Пориньте в мовне середовище, перебуваючи в країні, де розмовляють цією мовою. Спілкування з носіями мови та повсякденна практика допоможуть вам швидше освоїтися та покращити свої мовні навички. Пам'ятайте, що вивчення нової мови – це процес, який вимагає часу та зусиль. Будьте наполегливими та терплячими, і не забувайте відзначати свій прогрес у міру його досягнення.

Подолання мовних бар'єрів може бути викликом, але це також відкриває двері для нових можливостей і дозволяє повністю зануритися в нову культуру і середовище.

Фінансові витрати є одним із основних аспектів, які слід враховувати під час планування академічної мобільності. Навчання за кордоном часто пов'язане з додатковими витратами на проживання, навчання, медичне страхування та інші витрати, що може бути недоступним для деяких здобувачів освіти.

Бюджетне планування. Створіть докладний бюджет на весь період академічної мобільності з огляду на всі витрати, включаючи вартість навчання, проживання, харчування, транспорту, медичного страхування, навчальних матеріалів та інші витрати. Це допоможе вам зрозуміти, скільки грошей потрібно і які заходи ви можете вжити для зниження витрат.

Пошук фінансової підтримки. Дослідіть можливості для отримання фінансової допомоги,

такі як стипендії, гранти, субсидії чи спонсорство від університету, уряду, некомерційних організацій чи приватних фондів. Багато програм обміну та навчальних закладів надають фінансову підтримку для здобувачів освіти, які беруть участь у мобільності.

Робота та стажування. Розгляньте можливість роботи або стажування під час перебування за кордоном. Це може допомогти вам заробити додаткові гроші та частково покрити витрати на проживання та навчання.

Економія та обмеження витрат. Вивчіть способи скорочення витрат, такі як вибір дешевшого житла, харчування будинку замість їжі в ресторанах, використання громадського транспорту замість таксі, купівля б/в навчальних матеріалів і т.д. Ці заходи можуть допомогти вам заощадити значні суми грошей.

Пошук додаткових джерел доходу. Розгляньте можливості додаткового заробітку, такі як фріланс, онлайн-робота, репетиторство, продаж речей тощо. Це може бути особливо корисним у країнах з високими витратами на проживання.

Планування заздалегідь. Почніть планування своїх фінансів заздалегідь та поступово відкладайте гроші на поїздку. Це допоможе вам уникнути фінансового стресу та мати достатньо коштів протягом усього періоду академічної мобільності.

Контроль витрат. Уважно відстежуйте свої витрати та регулярно переглядайте свій бюджет, щоб переконатися, що ви не перевищуєте своїх фінансових можливостей.

Управління фінансовими витратами під час академічної мобільності вимагає ретельного планування, організації та дисципліни, але за правильного підходу це абсолютно здійснено.

Проблеми ностріфікацією. Не всі університети автоматично визнають курси, пройдені за кордоном. Здобувачам освіти може знадобитися додатковий час та зусилля, щоб підтвердити свої освітні здобутки за кордоном.

Проблеми з ностріфікацією диплома можуть виникнути через відмінності в освітніх системах та вимогах різних країн. Ось кілька кроків, які можуть допомогти вирішити цю проблему:

Ретельно вивчіть вимоги до ностріфікації диплома в країні, де ви хочете використати свій диплом. Це може включати необхідність надання певних документів, проходження іспитів або додаткових курсів.

Зверніться до відповідного навчального закладу або органу з ностріфікації дипломів для отримання детальної інформації про процедуру та необхідні документи. Вони можуть надати вам рекомендації та вказівки щодо підготовки та надання документів.

Переконайтеся, що у вас є всі необхідні документи для процесу ностріфікації, такі як копії

диплома, академічних транскриптів, свідоцтв про курси та інші документи, які можуть знадобитися.

Якщо у вас виникають складності або питання щодо процесу нострифікації, не соромтеся звернутися за допомогою до фахівців або консультантів, які мають досвід у цій галузі. Вони можуть допомогти вам розібратися з процесом і надати рекомендації щодо подальших дій.

Враховуйте, що процес нострифікації може зайняти деякий час, тому плануйте свої дії заздалегідь і розпочинайте підготовку документів заздалегідь.

Якщо процес нострифікації стає надто складним або незручним, розгляньте альтернативні варіанти використання вашого диплома, такі як вступ до іншого навчального закладу або отримання додаткових кваліфікацій.

Відрив від сім'ї та друзів. Тривале перебування в іншій країні може викликати відчуття відчуження та самотності, особливо для здобувачів освіти, які далеко від своїх близьких та друзів.

Підтримуйте регулярне спілкування з сім'єю та друзями за допомогою телефонних дзвінків, відеодзвінків, повідомлень або електронної пошти. Намагайтеся виділити час для розмов та обміну новинами, щоб залишатися на зв'язку. Плануйте зустрічі з сім'єю та друзями, коли ви маєте можливість, наприклад, під час канікул або періодів відпустки. Це допоможе вам зберегти зв'язок та провести час разом. Використовуйте соціальні мережі для підтримки зв'язку з сім'єю та друзями, діліться фотографіями, відео та іншими моментами вашого життя, щоб вони могли почуватися ближче до вас.

Якщо ви відчуваєте себе самотньо чи пригнічено через відсутність сім'ї та друзів, зверніться за підтримкою до своїх нових знайомих, викладачів чи консультантів. Мати когось, з ким можна поділитися своїми почуттями, допоможе вам подолати труднощі. Використовуйте можливість познайомитися з новими людьми та створити нові відносини. Ваше нове середовище може бути джерелом нових дружніх зв'язків та підтримки, яка допоможе вам впоратися з відривом від родини та друзів.

Плануйте спільні активності з сім'єю та друзями, такими як онлайн-ігри, перегляд фільмів, загальні заняття або кулінарні експерименти. Це допоможе вам почуватися ближче один до одного, незважаючи на відстань. Підтримуйте своїх близьких та друзів у їхніх справах та прагненнях, проявляйте інтерес до їхнього життя та успіхів.

Відрив від сім'ї та друзів може бути складним, але з підтримкою та комунікацією ви зможете зберегти свої стосунки та почуватися ближче до своїх близьких, навіть перебуваючи далеко від них.

Висновки. Участь в академічній мобільності надає широкий спектр можливостей для розвитку професійних навичок та відкриття нових академічних перспектив, які можуть суттєво вплинути на вашу кар'єру та професійний розвиток.

Хоча академічна мобільність надає здобувачам освіти безліч переваг, вона також може включати певні недоліки. Існує кілька способів боротьби з потенційними мінусами академічної мобільності:

Підготовка та планування. Підготуйтеся до поїздки заздалегідь, вивчивши культурні особливості та мову країни, до якої ви збираєтеся вирушити. Ретельно сплануйте свій бюджет з огляду на всі можливі витрати.

Підтримка з боку університету. Зверніться за допомогою та підтримкою до міжнародного відділу вашого університету. Вони можуть надати інформацію про візові питання, фінансову підтримку, а також допомогти з процесом визнання курсів.

Мережа підтримки. Постарайтеся налагодити зв'язки з іншими студентами, які навчаються за кордоном або місцевими студентами. Спілкування з такими людьми може допомогти вам адаптуватися та подолати почуття самотності.

Адаптація та відкритість. Будьте готові до нових досвідів і належіть до них з відкритим розумом. Намагайтеся вчитися з нових ситуацій, бути терпимим до відмінностей та готовим до змін.

Підтримка друзів та сім'ї. Підтримка близьких може зробити переїзд за кордон легшим. Залишайтеся на зв'язку з друзями та сім'єю через інтернет та відеозв'язок.

Залучення до місцевого життя. Беріть участь у заходах та клубах, які пропонує ваш університет або місто. Це допоможе вам познайомитися з новими людьми та інтегруватись у місцеву спільноту.

Управління стресом. Знайдіть способи справлятися зі стресом, такі як заняття йогою, медитація, заняття спортом або інші хобі, які допоможуть вам розслабитися та зосередитись.

Найважливіше – залишатися позитивно налаштованим та готовим до подолання труднощів. Академічна мобільність це цінний досвід, який може принести безліч вигод, незважаючи на можливі труднощі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Оксамитна С. Міжгенераційна класова та освітня мобільність : монографія. Київ : НАУКМА: Аграр Медіа Груп, 2011. 287 с.
2. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповіді на виклики глобалізації : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 279 с.

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

СПЕЦИФІКА НЕВЕРБАЛЬНОЇ СИГНАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

SPECIFICS OF NON-VERBAL SIGNALING IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FOREIGN STUDENTS – RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION

В статті аналізується якість освітнього процесу під час підготовки іноземних студентів в закладах вищої освіти України, що забезпечується важливістю не тільки мовних особливостей комунікації, але й її невербальними складовими, оскільки в межах різних культур вони мають важливе місце в спілкуванні. Володіння невербальними засобами комунікації та знання їх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності викладачів закладів вищої освіти у сучасному глобалізованому світі. Опанування іншомовною вербальною системою спілкування, тобто іноземною мовою повинне доповнюватись опануванням навичок невербального спілкування для того, щоб сприяти більш ефективній та безконфліктній комунікації між представниками різних країн що особливо є важливим елементом у сфері вищої освіти. Важливі не тільки мовні особливості комунікації, але й її невербальні елементи, оскільки в межах культури певних спільнот вони можуть мати далеко не останнє місце в спілкуванні, адже невербальний тип поведінки часто має велике впливове навантаження.

Беручи до уваги ріст зацікавленості до мовних особливостей інших національностей та розвиток міжнародної співпраці та бізнесу, курс міжкультурної комунікації почав активно впроваджуватися в університетські навчальні програми у всьому світі. Проте, незважаючи на те, що останнім часом проблема міжкультурної комунікації викликає все більше зацікавлення серед науковців, проблема міжкультурної комунікації особливо з країнами Східної Азії все ще не досліджена на належному рівні. Значні відмінності в мові, культурі та історичному розвитку нашої країни та інших держав спричинили великий розрив у взаєморозумінні та поглядах на життя, що і є причиною взаємного культурного шоку та міжкультурних невдач. В більшості випадків, коли люди з різних лінгвокультур не можуть порозумітися, вони звертають увагу на невербальні засоби передачі мовлення, адже більшу кількість інформації ми отримуємо за допомогою невербальних засобів. Саме невербальні засоби комунікації можуть слугувати зв'язною ланкою між людьми з різних лінгвокультур для взаєморозуміння.

Ключові слова: невербальне спілкування, невербальна символіка, комунікативна поведінка, проксемічна відстань спілкування.

The article analyzes the quality of the educational process during the training of foreign students in higher education institutions of Ukraine, which is ensured by the importance of not only linguistic features of communication, but also its non-verbal components, since within different cultures they have an important place in communication. Possession of non-verbal means of communication and knowledge of their features in different cultures contributes to the development of intercultural competence of teachers of higher education institutions in the modern globalized world. Mastering a foreign verbal communication system, that is, a foreign language, should be supplemented by mastering non-verbal communication skills in order to promote more effective and conflict-free communication between representatives of different countries, which is especially an important element in the field of higher education. Not only the language features of communication are important, but also its non-verbal elements, because within the culture of certain communities they can have far from the last place in communication, because non-verbal behavior often has a great influence.

Taking into account the growing interest in the linguistic features of other nationalities and the development of international cooperation and business, the course of intercultural communication began to be actively introduced into university curricula all over the world. However, despite the fact that the problem of intercultural communication has recently attracted more and more interest among scholars, the problem of intercultural communication, especially with East Asian countries, is still not adequately researched. Significant differences in language, culture and historical development of our country and other countries have caused a big gap in mutual understanding and outlook on life, which is the cause of mutual culture shock and intercultural failures. In most cases, when people from different cultures cannot understand each other, they pay attention to non-verbal means of communication, because we receive a greater amount of information with the help of non-verbal means. It is non-verbal means of communication that can serve as a link between people from different cultures for mutual understanding.

Key words: nonverbal communication, nonverbal symbolism, communicative behavior, proxemic verbal distance.

УДК 81'221-161.2:378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.39>

Сафонова Н.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри лінгводидактики
та іноземних мов
Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку

Михайленко В.О.,

канд. психол. наук,
доцент кафедри лінгводидактики
та іноземних мов,
Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку

Вступ. Сучасний світ прагне до міжкультурної взаємодії та обміну досвідом з різними країнами. За допомогою мережі Інтернет та сучасних мас-медіа засобів зростає зацікавлення людей до

певних країн чи культур. Збільшилося бажання та можливості відвідувати ці країни та спілкуватися з іноземцями. Проте, неправильне відтворення норм поведінки щодо певної лінгвокультури може

спричиняти комунікативні труднощі та непорозуміння. Мовна культура – це сукупність ідей, цінностей, вірувань, установок, упереджень, міфи, релігійні обмеження та весь інший культурний «багаж», який приносять оратори до їх роботи з мовою певної культури. Мовна культура теж є займається передачею та кодифікацією мови. За думкою Шифмана, це передбачає «роль мови як основного засобу відтворення, конструювання та передача самої культури» [1, 58]. Соціально-культурні відмінності країн стають викликами здобуття освіти. Від них очікують спілкування, щоб адаптуватися в новому середовищі. Комунікаційна стратегія, реалізована іноземними студентами, пов'язана з культурою, яку вони приносять сюди вербально чи невербально [2].

Глобальні процеси початку XXI століття інтенсифікують міжнародні зв'язки, академічну мобільність студентів, міжособистісну та міжкультурну взаємодію в сучасному освітньому просторі. Адаптація іноземних студентів до ситуації навчання й проживання, зумовлена збільшенням потреби в подоланні географічних кордонів для надання освітніх послуг, стала нині важливим, але не досить розв'язаним питанням, яке стримує інтернаціоналізацію сучасної вищої освіти в Україні. Іноземні студенти намагаються спілкуватися усно, щоб уникнути недомовок. Вони змішали це з невербальним спілкуванням, таким як мова жестів, вираз обличчя та техніки переконання [2].

Матеріали та методи. Розширення медіа, особливо зі Сполучених Штатів та інших західних країн у всьому світі, призводить до більшої невербальної подібності між культурами, але найбільші культурні відмінності в невербальній комунікації виникають у категоріях зорового контакту, дотику та особистого простору [3, 112–113]. Невербальна комунікація, як і інші форми комунікації, залежить від контексту та також відрізняється між людьми в межах певної культурної групи [3, 113].

Пошук мовних методів та основ людської культури призведе до невербального спілкування, без якого різноманітність і витонченість сучасної мовної системи була б неможливою. Поки коментування значення невербальної комунікації в еволюції людської мови, Гаррісон і Краунч припустили, що «у розвитку кожної людини невербальне спілкування передує і, можливо, структурує всю подальшу комунікацію» [4, 461].

Результат. Проблема міжкультурної комунікації з країнами Середньої та Східної Азії ще не досліджена належним чином. Значні відмінності в мові, культурі та історичному розвитку наших країн спричинили великий розрив у взаєморозумінні та поглядах на життя, що і є причиною взаємного культурного шоку та міжкультурних невдач [12, 302].

Невербальній комунікації приділяється менше уваги, ніж вербальній комунікації як частині нашого

повсякденного життя. Дізнатися більше про невербальне спілкування та краще усвідомити використання невербальних сигналів нами та іншими може допомогти нам бути кращими партнерами у стосунках і кращими професіоналами. Крім того, вивчення культурних відмінностей у невербальній комунікації є важливим для студентів, які подорожують за кордон, а також через наш дедалі більш багатонаціональний діловий світ і розширення різноманітності та збільшення частоти міжкультурного спілкування в межах наших власних кордонів [5].

Саме знання невербальних засобів комунікації можуть слугувати зв'язною ланкою між людьми різних культур для взаєморозуміння, адже «...лише 35% інформації в процесі комунікації передається за допомогою мови, а 65% інформації ми отримуємо за допомогою невербальних засобів» [6, 149]. Для порівняння особливостей невербального спілкування й адаптації іноземних студентів в нашому регіоні з особливостями інших країн обрано Туркменістан, Китай та Японію, бо в цих країнах простежується великий контраст між семантикою наших звичних жестів та поз і тою семантикою, яка притаманна цим невербальним засобам у Туркменістані та країнах Далекого Сходу. Програми співробітництва до повномасштабного вторгнення росії між МЗС України і МЗС Туркменістану розглядали перспективу поглиблення політико-дипломатичної співпраці, розвитку економічного та транспортно-логістичного спрямування [7].

Розширення і активізація торгівлі, залучення українських компаній до участі в реалізації інноваційних та інфраструктурних проєктів в Туркменістані стало суттєвим поштовхом для поживлення співробітництва між нашими країнами, що особливо актуальним було в умовах економічного спаду через пандемію та має перспективи у майбутньому [7].

Вирішення завдання покращення якості навчально-виховного процесу: наближення змісту навчання іноземних громадян до реальних умов їх професійної і суспільно-політичної діяльності на своїй батьківщині; використання нових досягнень психологічної і педагогічної науки в процесі навчання, пошук оптимальних методів і форм педагогічної роботи – є нагальним вектором побудови технічної освіти в Україні.

Аспекти адаптації іноземних студентів до української вищої школи є досить складними, оскільки студенти стикаються з низкою проблем (незнання державної мови, якою ведуться заняття, культури, світосприйняття). Комунікативна поведінка китайців є високо контекстною, тобто пов'язаною з ситуацією спілкування, невербальною символікою (пози, жести, положення і тощо). До того ж, відповідно до китайських традицій, говорити повинен старший (за віком, соціальним статусом,

етикетною роллю тощо), а молодший повинен лише з повагою слухати та демонструвати свою зацікавленість. А комунікативна поведінка представників слов'янських народів сприймається як менш контекстна [8].

Уклін в японській культурі, на відміну від інших культур – взірець стриманості, витонченості, природності та поваги до іншої людини. Китайська поза «глибокий уклін» є найвищим виразом нерівності. Значення цієї пози можна сформулювати приблизно так: «Я вважаю себе набагато нижче за вас і готовий надавати вам різні послуги». Тим часом в Японії глибокий уклін є не стільки знаком приниженості і раболіпства, скільки поваги до іншого і смиренності. Якщо, за твердженням істориків, етнографів і просто мандрівників, не вклонитися низько в Китаї розглядалося як дуже зухвала, але разом з тим індивідуальна поведінка, що не порушує суспільних норм, то в Японії не вклонитися означає, насамперед, відхід від норм суспільної поведінки і оцінюється не як зухвала поведінка, а як грубе порушення етики, що виявляється в нечемності і неввічливості [9, 216].

У багатьох державах, включаючи Китай і Японію, офіційний уклін є необхідним ритуалом при знайомстві.

Туркмени в спілкуванні з оточуючими більш альтруїстичні (орієнтовані на колективізм, групизм і комуніалізм), в побуті – помірний достаток, особистісні відносини ставлять вище речових, відрізняються віротерпимістю і порівняно більшою толерантністю до невіруючих, орієнтовані на обережне поводження з природою. Туркмени, як і багато інших східних народів, дещо консервативні, свято вірять в силу традицій і намагаються їх дотримуватися. Тому для менталітету туркмен характерні риси традиційних суспільств [10]. Головною відмінністю між Україною, Китаєм та Японією є те, що українці відносяться до «контактної» нації, а китайці та японці – «неконтактної». Невербальна комунікація в Україні виражена більш експресивно, а в Китаї та Японії – стримана та спокійна. За способом використання українські жести (порівняно з японськими і китайськими) відрізняються енергійністю та інтенсивністю. Жести (і українські, і японські, і китайські) виявляються в умовах національно-специфічного контакту й обумовлюються ситуацією та соціальними ролями комунікантів. Вказаних країнах Сходу не прийнято саморозкриватися прилюдно, ввічливим вважається стриманість, демонстрація ритуальної пошани [6]. Поняття проксемики можна розуміти як частина невербальної мови (або мови тіла). Дослідження науковців Карні та Кадді у цій галузі, які розглядають, наскільки малі зміни в мові нашого тіла можуть мати значні наслідки на соціальну взаємодію [11]. Проксемічні відстані країн Сходу дещо більші, ніж у слов'янських регіонах.

Також китайська культура є контекстною на відміну від української. у східних слов'ян звична дистанція спілкування дещо менша, тому не треба дивуватися, коли китаєць під час розмови спробує відсунутись, щоб тримати звичну дистанцію, чим може образити співрозмовника. При цьому слід пам'ятати, що дозволена сидяча чоловіча поза – прямий корпус та злегка розведені у колінах ноги, а жіноча – ноги, зімкнуті у колінах. Сидіти, поклавши ногу на ногу, можливо, хоча і вважається дещо вільною позою [7].

Більшість жестів в Японії та Китаї мають не ту семантику, що аналогічні жести у нашому регіоні. При виразі позитивного ставлення не дозволяються дотики до співрозмовника, крім рукостискання на європейський манер (тільки для чоловіків). У невербальній поведінці людей країн Далекого Сходу гендерні розбіжності більш виражені [10].

Володіння невербальними засобами комунікації педагогів вищої школи та знання їх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності індивіда у сучасному глобалізованому світі.

В цілому відмінності жестів, поз і проксемики між культурами України, Китаю та Японії зводяться до того, що культури Далекого Сходу є неконтактними (дистантними), тобто у них не прийняті дотики до незнайомих, а слов'янські культури відносяться до контактних, де це допускається з позитивною метою.

Висновки. Всі ці особливості та багато інших потребують знання семантики поз та жестів вказаних країнах для того, щоб не створювати конфліктів та досягати ефективної комунікації в освітньому середовищі. Люди з різних культур живуть у різних чуттєвих реаліях [12, 304]. Вони бачать, чують, відчувають і відчувають запах лише того, що має для них якесь значення або значення. Вони зосереджуються на тому, що вписується в їхній особистий світ визнання, а потім інтерпретують це через систему відліку своєї власної культури. Неправильне тлумачення спостережуваних невербальних знаків і символів, таких як жести, пози та інші рухи тіла, є певним комунікаційним бар'єром. Однак можна дізнатися значення цих повідомлень, як правило, неформальними, а не формальними способами. Важче зрозуміти невисловлені коди іншої культури, які є менш очевидними, наприклад поводження з часом і просторовими відносинами та тонкі ознаки поваги чи формальності [13]. Якщо поділитися своїми культурними нормами та дізнатися про норми іноземних студентів, то це допоможе краще зрозуміти різні невербальні стилі та впоратися з ними.

Вивчення культурних відмінностей у невербальній комунікації є важливим для людей, які

подорожують за кордон, а також через наш дедалі більш багатонаціональний діловий світ і розширення різноманітності та збільшення частоти міжкультурного спілкування в межах наших власних кордонів [14].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Schiffman, H. F. *Linguistic Culture and Language Policy*. London: Routledge, 1996. p. 58.
2. Foreign Students Communication Problem. URL: <https://news.unair.ac.id/2015/12/25/foreign-students-communication-problem/?lang=en> (дата звернення 20.01.2024).
3. Pease, P., Pease, B. *The Definitive Book of Body Language* (New York, NY: Bantam, 2004), pp. 112–113.
4. Harrison, R P et al. (1972). *The Nonverbal communication Literature*. *The Journal Communication*, Vol. 22, pp. 460–476.
5. Nonverbal communication in context. URL: <https://open.lib.umn.edu/communication/chapter/4-4-nonverbal-communication-in-context/> (дата звернення 28.01.2024)
6. Малахова Ю. Проблема міжкультурної комунікації при викладанні японської мови. *Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць*. Київ. 2013. Вип. 45. С. 147–149.
7. 7.Новини Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення 28.01.2024)
8. Божко Н. М. Особливості вербальної, невербальної та паравербальної комунікації представників китайського етносу як учасників міжкультурного контакту. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, вип. 58/2017. 2017. С. 244–247.
9. Костевич Н. С. Нерозривність вербальних та невербальних засобів комунікації в японській культурі у контексті міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія» : збірник наукових праць. 2018. – Вип. 1(69). С. 216–218.
10. Ковалінська І. В. Невербальна комунікація. – Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
11. Carney, D. R.; Cuddy, A. J. C.; Yap, A. J. (2015). Review and summary of research on the embodied effects of expansive (vs. contractive) nonverbal displays. *Psychological Science*, 26(5), 657–663. <https://doi.org/10.1177/0956>
12. Сафонова Є.П., Сафонова Н.В. Специфіка невербальної сигналізації у процесі підготовки іноземних студентів – здобувачів технічної вищої освіти. *Технічне регулювання, метрологія, інформаційні та транспортні технології : праці XI між нар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 22–23 жовтня 2021 р. Одеса, 2021. С. 302–306.*
13. Overcoming Obstacles in Intercultural Communication. URL: <https://medium.com/@AFS/overcoming-obstacles-in-intercultural-communication-fee25a0ea689> (дата звернення 23.01.2024).
14. Riggio, R. E., “Social Interaction Skills and Nonverbal Behavior,” in *Applications of Nonverbal Behavior Theories and Research*, ed. Robert S. Feldman (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992), 15.

ВПЛИВ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ХРИСТІАНСТВА ТА СПОРТУ НА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

INFLUENCE OF RELATIONSHIP BETWEEN CHRISTIANITY AND SPORTS ON PERSONALITY EDUCATION

У статті розглядається актуальне та дискусійне питання взаємозв'язку двох суперечливих і своєрідних соціокультурних явищ – християнства та спорту. У вітчизняному академічному просторі спостерігається дефіцит фундаментальних досліджень з можливості взаємозв'язку християнства і спорту та розбіжності філософії та педагогіки в оціночних судженнях з приводу якості їх морально-виховного впливу на формування особистості.

Метою статті є дослідження актуальної проблеми взаємозв'язку християнства та спорту в історії розвитку людської культури та сучасного розуміння його виховного впливу на формування особистості.

Для об'єктивного аналізу зазначеної проблеми методологічну основу дослідження склали роботи іноземних авторів, які доводять тісний історичний зв'язок між християнством та спортом та дискутують з приводу його сучасних особливостей.

Проаналізовано становлення спорту від його зародження в Стародавній Греції, що мало глибоко релігійний та культовий характер і сприяло формуванню морально-виховного ідеалу, привабливого для багатьох людських поколінь. Із занепадом грецької культури розвиток спорту та фізичної культури був тісно пов'язаний з гладіаторськими поєдинками та військовою справою, діяльністю християнських лицарських орденів, ідеалами гуманізму, дозвіллям тощо. Ставлення християнства до таких процесів було різним – від гострого заперечення та критики до використання з метою фізичного виховання та підготовки. Наразі склалися різні оціночні судження з приводу їх можливої взаємодії та спільних рис, що сприяють самоствердженню молодій людині, мотивують її на добрі справи.

Зроблено висновки про спорт і християнство, що постали як закономірний результат багатовікової історії та пропонують потужний морально-виховних ресурс для формування особистості, де найбільш виразно проявляються її духовні і фізичні якості. Хоча взаємозв'язки християнства і спорту ще далекі до свого ідеалу, але вони сприяють засвоєнню таких компетентностей, що впливають на успішний вибір особистої життєвої траєкторії.

Ключові слова: історія спорту, історія християнства, взаємозв'язок християнства

та спорту, моральне виховання, формування особистості.

The article deals with the topical and debatable issue of the relationship between two contradictory and peculiar socio-cultural phenomena – Christianity and sports. In the domestic academic space, there is a shortage of fundamental research on the possibility of the relationship between Christianity and sports, and the disagreement of philosophy and pedagogy in the evaluation judgments regarding the quality of their moral and educational influence on personality formation.

The purpose of the article is to study the topical problem of the relationship between Christianity and sports in the history of the development of human culture and the modern understanding of its educational influence on personality formation.

For an objective analysis of the mentioned problem, the methodological basis of the study was made up of the works of foreign authors who prove the close historical connection between Christianity and sports and discuss its modern features.

It is analyzed the development of sport from its origin in Ancient Greece, which had a deeply religious and cult character and contributed to the formation of a moral and educational ideal attractive to many human generations. With the decline of Greek culture, the development of sports and physical culture was closely related to gladiator fights and military affairs, activities of Christian knightly orders, ideals of humanism, leisure, etc. The attitude of Christianity to such processes was different – from sharp denial and criticism to use for the formation of physical education and training. Currently, there are various evaluative judgments about their possible interaction and common features that contribute to the self-affirmation of a young person and motivate them to do good deeds.

Conclusions are made about sports and Christianity, which appeared as a natural result of centuries-old history and offer a powerful moral and educational resource for the formation of a personality, where its spiritual and physical qualities are most clearly manifested. Although the relationships between Christianity and sports are still far from ideal, they contribute to the acquisition of such competencies that influence the successful choice of a personal life path.

Key words: sport history, history of christianity, relationship between Christianity and sports, moral education, personality formation.

УДК 27:796]:37.015.31

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.40>

Кислий А.О.,

д-р філос. наук, доцент,
професор кафедри філософії
та культурології
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Кисла О.Ф.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Для філософії та педагогіки завжди найважливішим завданням було і є пошук надійної ціннісної

основи для виховного впливу на формування особистості. В нинішніх умовах вимоги до виховного ідеалу актуалізували проблему розуміння його суб'єкт-об'єктивної природи, адже різнобічний розвиток людини відбувається під значним впливом

досягнень, породжених сучасною цивілізацією, що створює передумови для зростання її індивідуальних можливостей.

Безперечно глибокі трансформації українського суспільства та держави на початку XXI століття виявились часом, коли людські екзистенціали проявились настільки виразно, що спричинили не лише духовно-моральне піднесення, а й стали стимулом для переосмислення нових орієнтирів у формуванні особистості. Серед найрізноманітніших факторів, що впливають на її самоідентифікацію і заслуговують на увагу, є християнство і спорт. Ці два суперечливі, своєрідні та значимі соціокультурні явища в значній мірі пронизують усю нашу культуру і мають помітні виховні важелі впливу на розвиток суспільства та окремої особи.

Однією з методологічних проблем є відсутність вітчизняних академічних досліджень з можливості взаємозв'язку християнства і спорту та розбіжності в оціночних судженнях з приводу якості морального потенціалу їх взаємовпливу у вихованні конкретної особи. Спорт як багатофункціональне явище культури, як закономірний результат багатоміжової історії людства довгий час ототожнювався, перш за все, з тілесністю, маскуліністю, фізичною культурою, військовою справою. Ще більше критичних зауважень у вітчизняному інтелектуальному просторі удостоїлася християнська церква. Підставою для цього було проведення «квазірелігійного експерименту» у Радянському Союзі, який полягав не лише у знищенні релігії та Церкви, а й у виробленні такої ідеології, що мала усі ознаки нової релігії з її комуністичною апологетикою та культом, побудованим на авторитеті сили.

Наразі відновлення історичної справедливості по відношенню до джерел духовно-моральних цінностей засвідчує про намагання подолати наслідки радянських ідеологем та політики як у релігійній сфері, так і у спорті. Цей процес вимагає напруженого інтелектуального пошуку та подолання ідейно-світоглядних розходжень між християнськими – духовними і спортивними – фізичними, матеріальними баченнями основ життя людини. Адже християнство протягом багатьох століть було суттєвим фактором, що визначав явища суспільного та індивідуального буття і нині вважається універсальним модусом особистісного самовизначення та цілепокладання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для об'єктивного аналізу зазначеної проблеми вважаємо за необхідне звернутися до авторитетних зарубіжних наукових праць, адже за останні п'ятдесят років спостерігається стале зростання академічної літератури, присвяченої спорту та релігії. Серед найбільш відомих сучасних дослідників слід назвати Adogame A., Alpert R., Baker W., Cooper D., Grimshaw M., Kathleen M. Armour, Price J.L. У своїх спільних роботах Andrew Parker

та Nick J. Watson [1, 3] визнають беззаперечний історичний зв'язок між християнством та спортом та зазначають про наявність дискусії з приводу можливості позитивного взаємовпливу християнства та спорту в сучасних умовах західної секуляризації.

Заслуговує на увагу праця «What the Book Says About Sport» [4] дослідника, співробітника організації «Християни в спорті» Stuart Weir. Унікальність даної роботи полягає в тому, що у ній подається олімпійський спорт через призму християнського світогляду. Основну увагу автор зосереджує на житті деяких видатних спортсменів-християн та намагається показати важливість християнської віри для успішних виступів спортсменів.

Метою статті є дослідження актуальної проблеми взаємозв'язку християнства та спорту в історії розвитку людської культури та сучасного розуміння його виховного впливу на формування особистості та суспільства.

Виклад основного матеріалу. Безперечно спорт має давню історію свого виникнення і становлення. Практично усі дослідники віднаходять його паростки у найдавніших культурах і цивілізаціях та пов'язують з архаїчними релігійними уявленнями про світ та людину. Впорядкування спорту у формі олімпійських ігор відбулось в Стародавній Греції. Проведення змагань у місті Олімпії на честь Зевса Олімпійського та інших олімпійських богів і героїв говорить про їх глибоко релігійну природу. Змагальність була характерна для усієї старогрецької культури, а дух Олімпіади впливав на формування ідеалів суспільного та індивідуального порядків. Підготовка, участь у змаганнях і, перш за все, перемога атлета була на стільки престижною, що слава тріумфатора поширювалась по усій Греції, а місто, яке він представляв, підвищувало свій суспільний авторитет. Ідеали олімпійських ігор, що сформувались в Давній Греції, вічні і привабливі для всього людства і кожної людини зокрема. Не тільки для учасників та переможців олімпіад, які отримують довічне звання олімпійського чемпіона, а й для всіх, хто цінує силу людського духу [6].

Із занепадом грецької культури розвиток олімпійських ігор продовжується під владою Риму, вони стають усе більше схожими на «видовища», «спортивні шоу». Задоволення потреби «хліба та видовищ», що підтримувалась політикою держави, фактично підготувало підґрунтя для поширення та популяризування гладіаторських поєдинків, приречених на смерть. Звичайно, християни в Римській імперії, які уже переймаються захистом своєї віри та були втягнуті у процес формування основ віровчення та церковної організації, виявляються по суті єдиною силою, яка негативно ставиться до такого римського язичницького жертвопринесення, яке занапащає душі людей. На гладіаторській арені засуджені на смерть християни

продемонстрували подвиг непротивлення злу та, прийнявши смерть без зброї, склали новий християнський ідеал мучеництва за віру. Це засвідчує про поступову втрату Олімпійськими іграми можливості належним чином виконувати морально-виховні функції, що відводилися їм у Греції. Християнство, у свою чергу, запропонувало новий виховний ідеал та, отримавши від імператора Костянтина Великого підтримку держави, вимагає повної заборони язичницьких ігор. Під впливом християнських ідей, внутрішніх економічних та політичних протиріч, збіднілих міст від нападів варварів, поганой організації змагань і масових заворушень на аренах у 394 році проведення Олімпійських ігор було заборонено, а всі форми фізичної активності та атлетичні традиції стали елементом військової підготовки [2, с. 60].

Звертаючись до фундаментальних засад християнства, викладеного в Святому Письмі та Святому Переданні, не можна однозначно сприймати критику спорту зі сторони, перш за, все воцерковлених християн. Адже у Новозавітних текстах Біблії грецькі спортивні змагання часто ставляться у приклад для християн як подолання труднощів та досягнення вищих духовних цілей. У Діяннях святих Апостолів та Посланнях Павла виразно прослідковується те, на скільки широко Павло був знайомий з греко-римською культурою, фізичними вправами атлетів та олімпійськими іграми. Апостол Павло використовує спортивну термінологію, не засуджує культ тіла греків – він не марний чи гріховний, але має невелике значення для есхатологічних перспектив людської душі. Павло наголошує своїм учням про необхідність боротьби за християнську віру та прагнення до перемоги над суперниками (ворогами) протягом усього життя. У спорті нагорода чекає на одного переможця. Спортивні ж аналогії апостола Павла адресовані усім християнам, адже вічну, невичерпну винагороду на небесах повинні отримати усі, хто подолав дистанцію праведного життя [5].

Християнство наголошує на створенні людини Богом в єдності безсмертної душі і тіла, яким обіцяне воскресіння. Тіло вважається храмом Духа Святого, а завдяки тілесним здібностям та здатностям людина засвідчує наявність творчого потенціалу, прояву розуму, свободи волі, власних моральних вчинків тощо [8, с. 89–90]. Людина постає як духовно-фізична особа, котра здатна отримувати дієву вольову енергійну підтримку через єднання з Богом та покликана до творчої розрядки у духовно-душевному і матеріально-тілесному аспектах.

Християнське вчення про природу, сутність і розвиток людини та суспільні ідеали ще довгий час буде прямо чи опосередковано впливати на розвиток європейської культури і у перспективі на відродження спорту. У Середні віки в лоні католицької церкви виникають християнські лицарські

ордени. Братства воїнів Христових, виступаючи як захисники християнської віри і Церкви, повинні були мати гарну фізичну підготовку, і як учасники хрестових походів, і як учасники лицарських турнірів, що стали образом мирного суперництва.

Запропоновані в епоху Відродження ідеали гуманізму, в основі яких була людина як головна цінність, сприяли прояву особистих якостей, активності, свободи волевиявлення і, разом з тим, прагнення до самозбереження. Філософія та педагогіка поступово фокусуються на особистості у повноті її духовної і фізичної досконалості в умовах земного життя. У роботах просвітників масово з'являються різні теоретичні та практичні напрацювання зі спорту та фізичного виховання, що поступово виділяються в окремий предмет педагогічної науки.

Ідеали гуманізму значно розширили поле зацікавленості людини різними сферами дозвілля, пов'язаного з фізичною активністю, та сприяли відродженню одного із найвищих досягнень давньогрецької культури – олімпійських ігор. Небезпідставна заслуга в цьому й ідей Реформації – «виправдання глибокою вірою». Проголошуючи рівність усіх перед Богом, свободу вибору і заперечуючи Церковні обмеження і заборони, протестантизму вдалося створити таку ціннісну систему, що мотивувала зміни у житті західної людини, доля якої залежить не тільки від Божої волі, а й активної діяльності. Виховний ідеал орієнтується на упорядкування життєвого світу людини, спрямованого на духовний та фізичний розвиток як слушну й угодну Богові справу.

Організаційні зусилля багатьох зацікавлених осіб у проведенні олімпійських фестивалів, на яких змагання супроводжувались виступом музикантів, акробатів, продажем напоїв та харчів, починаючи з XVII століття, не були даремними. Такі заходи продемонстрували можливості спорту виконувати соціально важливі функції, стати основою для фізичного, духовного, етичного та естетичного виховання особистості [6].

Не зважаючи на те, що християнство ще довгий час буде визначатись єдиним джерелом духовного і морального виховання людської особистості як виняткової особи, створеної Богом за Своїм образом і подобою, динаміка соціального інтересу до спорту стає досить відчутною.

Християнська церква в певній мірі зацікавилась ціннісним потенціалом спорту для фізичного розвитку людини й не забороняє використання елементів фізичної культури в освітньому процесі для духовного зростання семінаристів. Багато випускників духовних навчальних закладів опікувались спортом та зробили значний вплив на відновлення олімпійських змагань [6]. Під їх вплив потрапив і французький громадський діяч, ініціатор відродження давньогрецьких Олімпійських змагань П'єр де Кубертен.

У своїй олімпійській концепції та багатьох посланнях Кубертен наголошує на великій виховній значимості цінностей спорту, змагання та суперництва як для окремої особи, так і для усього суспільства. Для нього спорт – це релігія зі своєю церквою, своїми догматами, своєю службою, релігійною свідомістю щось на зразок християнського культу [9, с. 91–92]. Інтелектуальні, моральні і релігійні підвалини спорту повинні сприяти вихованню здорової та сильної молоді, гармонійного розвитку особистості, яка поєднує фізичні тілесні та внутрішні моральні якості у гармонії тіла і душі [9, с. 17–19].

Хоча християнська церква досить радикально засуджувала спорт як гріховні заняття людей, прагнення до революційних змін у європейському соціумі, та потреба у нових підходах до виховання особистості та способів її самореалізації стали потужним поштовхом для становлення спорту з усіма його атрибутами.

Цілком мирські, світські, земні морально-виховні виміри спорту не стали різким протиставленням духовному, релігійному світу, що в кінцевому рахунку не перешкоджало спортсменам та спортивним функціонерам сповідувати християнству віру, забезпечити подолання розриву між духовною і матеріальною сферами життя людини. Багато зірок спорту переконані в тому, що критерієм їх професійного успіху є віра у Бога. Відкрита демонстрація спортсменами у повсякденному житті, на тренуваннях та змаганнях сповідання віри дозволяє окремим дослідникам стверджувати про енергійну Божу допомогу для перемоги.

Життя спортсмена і християнина має цілу низку спільних рис, що полягають у необхідності дотримання законів і правил, прагненні до досягнення вищої мети, виконанні завдань відповідати своєму рівню і призначенню, участі в обов'язкових заходах. У них існує система покарань і нагород, безліч дисциплінарних обмежень та моральних законів, наявні наставники і вчителі тощо. Спортсмен як і християнин, який має справу з душею і не залишає поза увагою тіло, – це люди, органічна цілісність яких забезпечується єдністю та взаємозумовленістю духовного і матеріального, душі і тіла.

Сьогодні, усвідомлюючи кризу духовних цінностей, християнська церква здебільшого на прикладі ініціативної діяльності окремих священників, пастирів опікується створенням християнських спортивних федерацій, клубів, команд, проводить спортивні змагання, фінансує побудову та утримання спортивних зал, дитячих спортивних майданчиків і басейнів. Багато священників – це професійні спортсмени у минулому, а деякі священники ставали олімпійськими чемпіонами, переможцями в багатьох видах спорту та різних рівнях змагань. Заняття спортом та фізичною культурою для багатьох християн не є перешкодою

для богословської діяльності і пастирського служіння. Така діяльність характерна, перш за все, для протестантів, які наголошують на важливості та корисності спортивних змагань, спільній роботі і відпочинку відповідно до християнської етики. В той же час православна церква порівнює спорт з підприємництвом, торгівлею, шоу-бізнесом і вважає їх суперечливими та неприйнятними для священства [7, с. 155, 221].

Спорт як складова сучасної культури постійно розвивається, трансформується, модифікується відповідно до викликів часу, запитів людини і суспільства. Такий процес і результат на відміну від християнської практики є надзвичайно динамічним. Хоча християнська Церква переважно обмежувалась декларуванням власних позицій з приводу сутності людини та сенсу її життя, сучасний спектр уваги християнських мислителів все більше концентрується на виявленні специфічних властивостей способу життєдіяльності особистості у її фізичній і духовній цілісності. Намагаючись розібратися у хаосі сучасного світу та враховуючи масштаби розвитку спорту і його впливу на становлення людини, християнство прагне створити такі механізми ретрансляції духовно-моральних чеснот, які виконуватимуть функцію буферу у захисті етичних норм, у тому числі у спорті.

Спорт та християнство в сучасних умовах характерними для них способами і засобами поглиблюють індивідуальні сприйняття світу, створюють такі морально-виховні цінності, що сприяють самоствердженню молоді людини у різних сферах суспільного буття, мотивують їх на добрі справи, правильні вчинки. Чітка позиція щодо гармонійного розвитку особистості у єдності інтелектуальних, духовних та фізичних якостей та цілеспрямовані зусилля у боротьбі проти відомих людству проявів зла та шкідливих асоціальних явищ отримують загальну суспільну підтримку.

Висновки. Отже, виховний вплив в тривалій історії взаємозв'язків християнства і спорту як особливих соціокультурних явищ безперечний. В нинішній соціокультурній реальності християнство та спорт виявляються важливим чинником акумулювання та продукування суспільних ідеалів та світоглядних орієнтирів. Вони, поглиблюючи індивідуальне сприйняття світу та спонукальні мотиви для самореалізації, сприяють засвоєнню таких компетентностей, що орієнтують на успішний вибір особистої життєвої траєкторії.

Взаємозв'язки християнства і спорту ще далекі до свого ідеалу і на сьогодні для християнських мислителів та спортивних теоретиків можуть бути в певній мірі ідейно бажаними. Але означені проблеми виявляються важливими для розвитку педагогічної думки з метою позитивного морально-виховного впливу на формування всього підростаючого покоління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Andrew Parker and Nick J. Watson Sport, Religion, and Beliefs. The Oxford Handbook of Sport and Society. Lawrence A. Wenner. Oxford University Press. 2023. P. 154–169
2. Kun László. Egyetemes testnevelés- és sporttörténet. A TF EGYETEMI TANKÖNYVE. SZERKESZTŐ: Dr. Nádori Lászlóné. Kiadó: Sport. Budapest. 1990. 385 o.
3. Nick J. Watson and Andrew Parker. Sport and the Christian Religion: A Systematic Review of Literature. Cambridge Scholars Publishing 12 Back Chapman Street, Newcastle upon Tyne, NE6 2XX, UK. 2014. 240 p.
4. Stuart Weir. What the Book Says About Sport. BRF (The Bible Reading Fellowship) January 1, 2000. 144 p.
5. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена, 2002, пер. І. Огієнко, Київ : Українське Біблійне Товариство, 1159 с.
6. Бубка С.Н. Олімпійський спорт: давньогрецька спадщина та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2014. 35 с.
7. Кислий А.О. Суспільний ідеал у сучасному християнстві : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 348 с.
8. Компендіум соціальної доктрини Церкви. 2008. Київ : Кайрос. 549 с.
9. Кубертен, П. де. Олімпійські мемуари. Київ : Олімпійська література, 1997. 178 с.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

MODERN ASPECTS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS

У статті представлено підходи до розвитку виховного потенціалу занять іноземної мови в закладах вищої освіти. Узагальнено поняття виховання (цілеспрямоване створення соціальних, матеріальних, духовних, організаційних умов для набуття підрос-таючим поколінням суспільно-історичного досвіду з метою підготовки до громадського життя та продуктивної професійної діяльності, процес формування моделі поведінки у соціумі), визначено основні завдання виховання (розуміння власної ролі у суспільстві, формування громадянської позиції, розвиток почуття гуманізму, толерантності та милосердя). Висвітлено досвід щодо виховної діяльності зі студентами у закладах вищої освіти: у рамках духовно-морального, естетичного, трудового та фізичного виховання – це проведення бесід на такі теми як місце людини у суспільстві, прояв милосердя в нашому житті, культура мовлення як невід’ємний компонент конкурентоспроможного фахівця, культура здорового способу життя, література (музика, живопис) у вашому житті. Установлено, що важливу роль у вихованні особистості відіграє патріотичне виховання, представлено його визначення (формування у молодого покоління високої патріотичної самосвідомості, почуття довіри, щирої любові до батьківщини, спрямованість на турботу про добробут українського народу), визначено основну мету патріотичного виховання (формування патріотичних цінностей, переконань, виховання поваги до культурного та історичного минулого України; поваги до Конституції України, Законів України, офіційної та історичної державної символіки; усвідомлення нерозривного зв’язку між індивідуальною свободою, правами людини та її особистою патріотичною відповідальністю тощо). Представлено шляхи впровадження елементів патріотичного виховання під час викладання іноземної мови (проведення бесід на теми «Хрещення Русі», «Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького», «Анна Ярославна – королева Франції», «Змагання за волю Української народної республіки в 1917–1920 роках», тощо).

Ключові слова: виховання, заняття англійської мови, студенти.

The article presents approaches to the development of the educational and pedagogic potential of foreign language classes in higher education establishments. The concept of this pedagogical activity is elucidated (the purposeful creation of social, material, spiritual, and organizational conditions for the younger generation to acquire socio-historical experience in order to prepare for public life and productive professional activity, the process of forming a model of behavior in society), the main tasks of education are defined (understanding one's own role in society, formation of a civic position, development of a sense of humanism, tolerance and mercy). The experience of educational activities with students in institutions of higher education is highlighted: within the framework of spiritual, moral, aesthetic, labor and physical education the conversations on such topics as the place of a person in society, the mercy in our life, the culture of speech as an integral component of a competitive specialist, healthy lifestyle culture, literature (music, painting) in your life are provided. It is established that patriotic education plays an important role in personality education, its definition is presented (the formation of high patriotic self-awareness in the young generation, a sense of trust, sincere love for the homeland, focus on caring for the well-being of the Ukrainian people), the main goal of patriotic education is defined (the formation of patriotic values, beliefs, fostering respect for the cultural and historical past of Ukraine; respect for the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine, official and historical state symbols; awareness of the inseparable connection between individual freedom, human rights and personal patriotic responsibility, etc.). Ways of introducing elements of patriotic education during foreign language classes teaching are presented (discussions on such topics «Baptism of Russia», «National Liberation War of the Ukrainian People led by Bohdan Khmelnytskyi», «Anna Yaroslavna – Queen of France», «Competition for the Will of the Ukrainian People's Republic in 1917–1920» etc.

Key words: education, English language classes, students.

УДК 37.378.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.41>

Михайлова Л.З.,

ст. викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Жила Г.В.,

викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Виховна функція є невід’ємною складовою навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Це пов’язано з гуманістичним підходом до організації навчального процесу, стимулюванні молодого покоління до самовдосконалення, самоактуалізації та саморозвитку протягом життя. Цього неможливо досягнути без розвитку кругозору та підвищення рівня культури та національної свідомості особистості. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті головною метою є створення умов для розвитку та

самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, яке здатне навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянської освіти [1].

На ціннісності та необхідності виховання як обов’язкового компоненту освіти наголошується і в інших нормативних документах: Національній програмі патріотичного виховання населення, Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання, Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та інших.

У зв'язку з цим науковці активно розробляють підходи та концепції виховної діяльності на різних рівнях освіти, у тому числі і у закладах вищої освіти. Так, Абрамчук О. досліджувала питання патріотичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, Бабенко Л. розглядала соціокультурну зумовленість художньо-естетичного виховання особистості, Бані-Ісса Х. М. досліджувалися питання естетичного виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період, Бех І. розглядав питання методології виховання підростаючої особистості, Долженко В. висвітлювала проблему виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі, тощо.

Разом із тим, можна стверджувати, що виховний потенціал занять з англійської мови у здобувачів вищої освіти недостатньо висвітлено у науковій літературі, що і є **метою** публікації.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі виховання розглядається як цілеспрямоване створення соціальних, матеріальних, духовних, організаційних умов для набуття підростаючим поколінням суспільно-історичного досвіду з метою підготовки до громадського життя та продуктивної професійної діяльності, процес формування моделі поведінки у соціумі. До основних завдань виховання належить розуміння власної ролі у суспільстві, формування громадянської позиції, розвиток почуття гуманізму, толерантності та милосердя в здобувачах освіти [5, с. 160].

Досвід роботи засвідчив, що заняття з іноземної мови мають потужний виховний потенціал, дозволяють обговорювати іноземною мовою теми, які сприяють формуванню особистості. Викладання іноземної мови – це система передачі студентам знань та управління їх діяльністю, що спрямовано на вироблення певних навичок і вмінь. При навчанні іноземній мові має місце доцільна зміна фізичної і психічної діяльності студентів на основі їх власного досвіду у рідній мові.

До того ж, на сучасному етапі іноземна мова стала необхідною умовою повноцінного функціонування як держави та суспільства, так і окремої особистості. Це обумовлено насамперед розширенням міжнародних зв'язків, а також створенням необхідних умов для входження української освіти у європейський освітній простір. Характерною ознакою останніх років став інтерес до проблеми взаємодії культур в умовах сучасної України та світу в цілому. Відповідно до цього використання національно-культурного та краєзнавчого компонентів забезпечує володіння студентами іноземною мовою не тільки як засобом пізнання іншомовної культури, але й повноцінної міжкультурної комунікації.

Отже, на заняттях ми звертаємо увагу студентів на необхідність поваги до іншого, на право

люди ідентифікувати себе з тією чи іншою культурою чи етнічним народом та на врахування цих особливостей під час особистого спілкування.

Необхідно зазначити, що для формування гармонійної особистості необхідно проводити бесіди на теми з духовно-морального, естетичного, трудового та фізичного виховання [2; 3]. Зокрема, під час занять зі студентами ми обговорюємо наступні теми:

- місце людини у суспільстві;
- прояв милосердя в нашому житті;
- культура мовлення як невід'ємний компонент конкурентоспроможного фахівця;
- культура здорового способу життя;
- література (музика, живопис) у вашому житті тощо.

Обговорення цих тем змушує студентів задуматися про своє місце у суспільстві, про фактори, які можуть впливати на його поведінку на їх вплив на оточення, розуміння що саме необхідно змінити у собі, щоб стати кращим та професійним.

Разом із тим, повномасштабна агресія по відношенню до нашої держави та, як наслідок, відтік молоді в інші країни, вимагає посилення уваги до патріотичного виховання. Це пов'язано з необхідністю їх розуміння приналежності до української нації навіть якщо вони вже досить тривалий час знаходяться за кордоном.

Мету патріотичного виховання можна визначити як формування психологічно-моральних та соціально-політичних поглядів кожної особистості, прищеплення любові до батьківщини, готовність жертвувати власними, особистими інтересами заради її інтересів [8].

На офіційному сайті Міністерства освіти та науки України зазначається, що патріотичне виховання у період державотворчого процесу, формування незалежності є необхідною умовою національного становлення. В умовах демократичного розвитку України, а також при поліетнічності соціуму патріотичні ідеї мають на меті сприяти цілісності українського суспільства та є необхідною умовою для дієвого проведення процесів соборності країни [9].

Національно-патріотичне виховання є комплексною системною і цілеспрямованою діяльністю органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів, головною метою якої є формування у молодого покоління високої патріотичної самосвідомості, почуття довіри, щирої любові до батьківщини, спрямованість на турботу про добробут українського народу [7].

Поряд з цим необхідною умовою національно-патріотичного виховання вважається формування у молоді готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, діяльності, спрямованої на дотримання

цілісності, збереженні незалежності України, а також всемірне сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [4].

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- формування у кожної особистості в свідомості та почуттях патріотичних цінностей, переконань, виховання поваги до культурного та історичного минулого України;

- формування відчуття поваги до Конституції України, Законів України, офіційної та історичної державної символіки;

- підвищення військового патріотизму, престижу проходження військової служби, та відповідно до цього культивування ставлення до військовослужбовця насамперед як до захисника вітчизни, національного героя;

- усвідомлення нерозривного зв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її особистою патріотичною відповідальністю;

- активне сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах національного українського державотворення, формування уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства;

- набуття навичок спілкування з соціальними громадськими та державними інститутами, органами влади, формування спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до гуманістичних, демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи відносин у громадському суспільному середовищі;

- культивування кращих рис української ментальності, зокрема таких як працелюбність, прагнення до суспільної та особистої свободи, відчуття справедливості, а також доброти та чесності;

- формування мовленнєвої культури шляхом розповсюдження та укорінення на побутовому рівні української мови [6; 10].

В цілому можна казати про те, що патріотичне виховання покликане дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке функціонує насамперед на засадах гуманізму, свободи, верховенства права, гуманізму, соціальної справедливості.

Формування патріотизму серед студентів диктується важливістю сучасного етапу становлення української державності, інтеграції у європейське і світове співтовариство, відмови від тоталітарних методів управління державою і побудови громадянського суспільства [1].

Під час занять з іноземної мови в університетах поряд з ознайомленням з реаліями інших країн

вивчають державні символи України. Крім того, студенти працюють над текстами, які поширюють знання з історії України. Особливу увагу доцільно звертати на теми, присвячені українській національній культурі, в тому числі присвячені Т.Г. Шевченку та іншим народним митцям. Певне місце займають матеріали, які стосуються новітньої історії України, набуття нею незалежності та перших кроків на цьому шляху, а також політичній системі України.

Зокрема, наголошуємо на тому, що в працях митців XIX – початку XX століття (Т. Шевченко, І. Франко, М. Драгоманов, Б. Грінченко, В. Липинський, М. Грушевський) розвиток патріотичних ідей був пов'язаний з проблемою національного визволення України, набуття незалежності та свободи українською нацією. Зазначені ідеї ґрунтувались головним чином на загальнокультурних та загальнолюдських ідеях справедливості та свободи як кожної особистості, так і всієї нації.

З метою формування патріотичного відношення до батьківщини в темах занять звертаємось до історичного минулого України. Зокрема, студенти готують невеличкі доповіді з історії України на такі теми як «Хрещення Русі», «Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького», «Анна Ярославна – королева Франції», «Змагання за волю Української народної республіки в 1917–1920 роках», «Розстріляне відродження, або знищення української культури та інтелігенції в 20–30-х роках XX століття».

Результатом цього стає те, що у процесі формування національно-патріотичної свідомості кожного студента на заняттях іноземної мови відбувається національна самоідентифікація особистості, збереження історичної пам'яті, побудова на її засадах відповідної системи світогляду. Зазначені досягнення з одного боку є необхідною умовою повноцінної реалізації особистості в рамках сучасних потреб, а з іншого обумовлює успішний, прогресивний розвиток українського суспільства в цілому.

Висновки. Вважаємо, що викладачі іноземної мови мають приділяти увагу виховним аспектам під час роботи зі здобувачами освіти будь-якої спеціальності, адже формування сучасних фахівців вимагає прищеплення не тільки ґрунтовних знань та умінь за майбутнім фахом, але й формування особистості з високими моральними принципами, гідного громадянина своєї країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07. Т., 2006. – 254 с.
2. Бабенко Л. В. Соціокультурна зумовленість художньо-естетичного виховання особистості. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2014. № 3-4. С. 41–45.

3. Бані-Ісса Х. М. Д. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2002. 186 с.
4. Бех І. Д. Нова методологія виховання підрос-таючої особистості. *Педагогіка*. 2004. С. 88–94.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1997. 373 с
6. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-i300621-673>)
7. Концепція національно-патріотичного вихо-вання в системі освіти України, затверджена нака-зом МОНУ 06.06.2022 р. № 527 URL: <https://ipnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontsepsiia-natsionalno-patriotychnoho>
8. Національна програма патріотичного вихо-вання населення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-99-%D0%BF#Text>)
9. Національне патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robot-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
10. Патріотичне виховання молоді як невід’ємна складова системи забезпечення національної без-пеки України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-06/patriotuzm-d0e63.pdf>
11. Про Національну доктрину розви-тку освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СПОРТСМЕНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ФРІ-ФАЙТ У ПЕРЕДЗМАГАЛЬНОМУ МЕЗОЦИКЛІ

FEATURES OF FUNCTIONAL TRAINING OF SPORTSMEN ENGAGED IN FREE FIGHT IN THE PRE-COMPETITION MESOCYCLE

Як відомо, у спорті головною метою є досягнення найвищого результату, яке безпосередньо пов'язано з розвитком рівня функціональних можливостей атлетів. Врахування усіх необхідних складових спортивної підготовки (вікових, кваліфікаційних, фізичної, технічної, функціональної, психологічної підготовленості, тощо), а також оптимальне планування тренувальних навантажень є вкрай важливими. І спортсменів, які спеціалізуються у фрі-файт, не є виключенням. Аналіз науково-методичної літератури показав, що стосовно фрі-файт наукових розробок на даному етапі недостатньо, що стало метою досліджень. Мета. Визначення особливостей функціональної підготовленості спортсменів, що займаються фрі-файт у передзмагальному мезоциклі. Результати. Головним завданням досліджень було визначення динаміки функціональних показників фрі-файтерів в залежності в рівня спортивної кваліфікації у передзмагальному мезоциклі (на початку та наприкінці). Для оцінки серцево-судинної системи досліджували показники частоти серцевих скорочень, артеріального тиску, індекси Руф'є та Руф'є-Діксона, а також рівні працездатності за величиною індексу Гарвардського степ-тесту (ум.од.). У загальному розгляді результатів показники ЧСС (уд/хв.), діастолічного артеріального тиску (мм.рт.ст.), індексу Гарвардського степ-тесту наприкінці мезоциклу статистично відрізняються від фонових ($p < 0,05$) (дивізіон Аматаму). У дивізіоні Еліта середньостатистичні показники індексів Руф'є, та Руф'є-Діксона (ум.од) також виявлено статистично значущі відмінності наприкінці мезоциклу в порівнянні з даними на початку ($p < 0,05$). Індивідуальний розгляд показників, що досліджували, показав, що у двох спортсменів з дивізіону Аматаму та одного з Еліта виявлено погіршення результатів наприкінці мезоциклу у 4-х показниках більше ніж на 20–30%. Тобто запропонований обсяг навантажень потребує перегляду, також необхідно приділити увагу контролю процесів втомилення та перевтомилення та своєчасної корекції навантажень тренувального процесу.

Ключові слова: фрі-файт, спортсмени, навантаження, функціональна підготовка, передзмагальний мезоцикл.

Relevance of the research topic. As you know, in sports, the main goal is to achieve the highest result, which is directly related to the development of the level of functional capabilities of athletes. Taking into account all the necessary components of sports training (age, qualification, physical, technical, functional, psychological readiness, etc.), as well as optimal planning of training loads are extremely important. And athletes who specialize in free fight are no exception. The analysis of scientific and methodical literature showed that, in relation to free-fight, scientific developments are not enough at this stage, which became the goal of the research. Aim. Determining the features of the functional preparedness of athletes engaged in free-fight in the pre-competitive mesocycle. Work results. The main task of the research was to determine the dynamics of the functional indicators of free fighters depending on the level of sports qualification in the pre-competition mesocycle (at the beginning and at the end). In order to evaluate the cardiovascular system, the parameters of heart rate, blood pressure, Ruffier and Ruffier-Dixon indices, as well as levels of work capacity according to the grand index of the Harvard Step Test (mental units) were studied. In the general group examination of the results, the indicators of heart rate (beats/min), diastolic blood pressure (mmHg), index of the Harvard step test at the end of the mesocycle are statistically different from the background ($p < 0.05$) (Amatory division). In the Elite division, statistically significant differences were also found in the average indicators of the Ruffier and Ruffier-Dixon indices (um.od) at the end of the mesocycle compared to the data at the beginning ($p < 0.05$). An individual review of the studied indicators showed that two athletes from the Amateur division and one from the Elite showed a deterioration of the results at the end of the mesocycle in 4 indicators by more than 20–30%. That is, the proposed volume of loads needs to be revised, it is also necessary to pay attention to the control of the processes of fatigue and overfatigue and timely correction of the loads of the training process.

Key words: free fight, athletes, load, functional training, pre-competition mesocycle.

УДК 796.85

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.42>

Петрушин Д.В.,

канд. наук з фіз. виховання та спорту,
доцент кафедри спеціальної фізичної
підготовки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В останні роки спостерігається тенденція до більшого розвинення різноманітних видів бойових єдиноборств, в тому числі в Україні [3, с. 7]. Фрі-файт у цьому питанні не є виключенням. Цей вид спорту являє собою український варіант контактних єдиноборств та поєднує в єдину систему багато складових бойових світових традицій, включає в себе різноманітні техніки.

Як відомо, фрі-файт (або «вільний бій») – це своєрідна система ведення поєдинку, в якій спортсмен має можливість використовувати

зручну для себе тактику ведення бою. Особливістю цього виду єдиноборств є те, що в поєдинках мають право приймати участь тільки спортсмени чоловічої статі, які обов'язково досягли 10-ти річного віку і старші. Відправною точкою розвитку фрі-файту відноситься 1995 рік, коли спортивний клуб «Пересвіт» розпочав роботу у цьому напрямку, а у 1998 році його було офіційно зареєстровано. Існує декілька ступенів підготовки бійців, а саме створено такі дивізіони, як Аматаму, Еліта й Мастерс. Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту у 2004 році було

затверджено правила проведення змагань з фрі-файту та суддівства [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури показав, що низка публікацій присвячена наступним проблемам у єдиноборствах, наприклад: Ананченко К.В., Пакулін С.Л., Арканія Р.А. (2016) займались методологічними аспектами побудови науково обґрунтованої системи спортивної підготовки таеквондистів; Ананченко К.В., Пакулін С.Л. (2016) розглядали підвищення спортивної майстерності курсантів-єдиноборців Національної Академії Національної Гвардії України [1, с. 21; 2, с. 3.1]. Пакулін С.Л., Ананченко К.В., Белошенко Ю.К. (2016) розглядали проблему побудови річного циклу в групах спортивного вдосконалення курсантів-єдиноборців [6, с. 41].

Пономарьов В.О., Корчагін М.В., Ананченко К.В. (2022) займались аналізом теоретико-методологічних засад сучасної системи підготовки спортсменів з рукопашного бою [7, с. 86]. Питанням оптимізації тренувального процесу спортсменів єдиноборців шляхом індивідуалізації їх психологічної підготовки присвячено роботу Мунтян В.С. (2021) [5, с. 9] тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відомо, що у спорті головною, кінцевою метою є досягнення найвищого результату, яке безпосередньо пов'язано з розвитком рівня функціональних можливостей атлетів. Врахування усіх необхідних складових спортивної підготовки – вікових, кваліфікаційних, фізичної, технічної, функціональної, психологічної підготовленості, а також антропометричні та морфометричні показники спортсменів, оптимальне планування тренувальних навантажень залишаються бути вкрай важливими. Спортсмени, які спеціалізуються у фрі-файт, не є виключенням.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що стосовно фрі-файт наукових розробок на даному етапі недостатньо. Це й стало метою наших досліджень.

Мета статті – визначення особливостей функціональної підготовленості спортсменів, що займаються фрі-файт у передзмагальному мезоциклі.

Методи дослідження: теоретичний аналіз спеціальної науково-методичної літератури з обраної проблематики, медико-біологічні методи дослідження, методи математичної статистики.

В дослідженнях приймали участь 20 спортсменів, що спеціалізуються у фрі-файт, різної кваліфікації (дивізіони Ампатор, Еліта) СК «Upgrade club» м. Дніпро та Дніпропетровської області. Дослідження проводились на протязі двох тренувальних передзмагальних мезоциклів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають фахівці, для підвищення функціональних можливостей спортсменів необхідна функціональна підготовка, на протязі якої спортсмени підвищують

особисті резерви організму, які необхідні у змагальній діяльності [1, с. 25; 2, с. 3.2]. На сучасному етапі пошук оптимальних резервів функціональної підготовленості спортсменів будь-якого виду спорту, являється вкрай важливим, і фрі-файт не є виключенням.

Як відомо, функціональна підготовка спортсменів складається з декількох етапів, де кінцевою метою є досягнення високого рівня функціонального забезпечення працездатності спортсмена згідно специфіки обраного виду спорту [4, с. 28]. Функціональні можливості спортсменів пов'язані з багатьма факторами, серед яких технічна, тактична, загальна та спеціальна фізична підготовленість [4, с. 29]. Компоненти, які було вивчено у нашій роботі при дослідженні функціонального стану спортсменів, було обрано за допомогою 4-х експертів, згідно особливостей фрі-файту, а також з урахуванням вікових, кваліфікаційних вимог та особливостей спеціалізації.

Актуальним та важливим являється комплексне дослідження реакцій організму на навантаження, що запропоновані, особливо у передзмагальний період підготовки, а також ступінь процесів відновлення у різні мікроцикли. Оптимальний рівень функціональних можливостей спортсменів прогнозує успішний рівень виступів на змаганнях.

Першим завданням наших досліджень було визначення динаміки функціональних показників фрі-файтерів в залежності від рівня спортивної кваліфікації у передзмагальному мезоциклі (на початку та наприкінці). Для оцінки серцево-судинної системи спортсменів досліджували показники частоти серцевих скорочень, артеріального тиску, класичний індекс Руф'є та Руф'є-Діксона, а також рівні працездатності за величиною індексу Гарвардського степ-тесту (ум. од.), результати яких представлено у табл. 1.

У загально груповому розгляді результатів показники ЧСС (уд/хв.), діастолічного артеріального тиску (мм.рт.ст.), індексу Гарвардського степ-тесту наприкінці мезоциклу статистично відрізняються від фонових ($p < 0,05$) (дивізіон Ампатори). У дивізіоні Еліта середньостатистичні показники індексів Руф'є та Руф'є-Діксона (ум.од) також виявлено статистично значущі відмінності наприкінці мезоциклу в порівнянні з даними на початку ($p < 0,05$). Коефіцієнт варіації в окремих показниках вище 14%, що свідчать про їх значну розбіжність.

Індивідуальний розгляд показників, що досліджували, показали у двох спортсменів з дивізіону Ампатор та одного з Еліта виявлено погіршення результатів наприкінці мікроциклу за чотирима показниками більше ніж на 20–30%. Це означає, що запропонований обсяг навантажень потребує перегляду, також необхідно приділити увагу контролю процесів втомлення та перевтомлення та своєчасної корекції тренувального процесу.

У передзмагальний період рівень тренувальних навантажень критично підвищується, тому

Таблиця 1

Показники функціонального стану та фізичної працездатності спортсменів, що спеціалізуються у фрі-файт, у передзмагальному мезоциклі

Показники	Дивізіони				P
	Аматор (n=8)		Еліта (n=8)		
	Початок МЗЦ	Кінець МЗЦ	Початок МЗЦ	Кінець МЗЦ	
	1	2	3	4	
ЧСС (уд/хв)	76,65±0,42	82,97±0,58	76,37±0,39	78,95±0,41	P _{1,2} <0,05
V, %	6,46	12,78	4,95	8,95	
САТ (уд/хв)	111,65±0,68	113,98±1,02	112,74±0,72	115,84±1,08	
V, %	8,85	12,98	5,95	8,94	
ДАТ (уд/хв)	70,54±0,64	75,84±0,75	72,74±0,72	74,95±0,88	P _{1,2} <0,05
V, %	8,98	11,37	10,95	10,96	
ЖЄЛ, см ³	3022,56±29,65	3016,85±25,38	3265,42±31,76	3275,95±29,85	
V, %	5,84	4,86	9,94	11,03	
Індекс Руф'є, ум.од.	5,22±1,06	5,92±2,94	2,89±1,14	3,92±1,18	P _{3,4} <0,05
V, %	7,94	13,85	4,95	7,47	
Індекс Руф'є-Діксона, ум.од.	9,5±2,78	10,65±2,938	6,74±2,02	8,93±2,12	p _{3,4} <0,05
V, %	4,86	5,73	9,03	11,37	
ІГСТ, ум.од.	101,65±9,14	92,85±7,98	110,74±10,75	107,83±8,93	P _{1,2} <0,05
V, %	8,97	14,95	10,94	11,92	

Примітка: САТ – систолічний артеріальний тиск; ДАТ – діастолічний артеріальний тиск; ЖЄЛ – життєва ємність легень; ІГСТ – індекс Гарвардського степ-тесту

несвоєчасне діагностування станів втоми та перевтоми може призвести до негативних результатів змагальної діяльності. Необхідним є досягнення високих спортивних результатів при перенесенні запланованих тренувальних та змагальних навантажень, зберігаючи здоров'я спортсменів. Тому необхідна активізація внутрішніх резервів організму фрі-файтерів для відновлення.

Проведений кореляційний аналіз функціональної підготовленості та результатами змагань показав низку середніх та сильних зв'язків як у дивізіоні Аматор, так і в Еліті (p<0,05), що дозволяє встановити, які показники є більш пріоритетними в передзмагальний період підготовки спортсменів.

Таблиця 2

Кореляційний взаємозв'язок функціональних показників з результатами змагань для фрі-файтерів різних дивізіонів

Показники	Дивізіони	
	Аматор (n=10)	Еліта (n=10)
Вік (років)	0,42*	0,55*
Вага тіла (кг)	0,62*	0,72*
ЧСС (уд/хв)	0,42*	-0,46
САТ (мм.рт.ст.)	0,35	0,29
ДАТ (мм.рт.ст.)	-0,36*	0,28
ЖЄЛ, см ³	0,35	0,48*
Індекс Руф'є, ум.од.	0,22	-0,40*
Індекс Руф'є-Діксона, ум.од.	0,38	0,36
ІГСТ, ум.од.	0,56*	-0,63*

Примітка: * коефіцієнт кореляції статистично значущий при p<0,05

Отримані дані кореляційних взаємозв'язків свідчать, що комплексне підвищення резервів функціональних систем організму взаємопов'язане з кінцевим спортивним результатом з урахуванням специфіки обраного виду спорту.

Висновки. Необхідними складовими функціональної підготовленості фрі-файтерів являються: 1) необхідність нарощування функціональних можливостей спортсмена відповідно до завдань періоду та етапу підготовки; 2) потрібна оптимальна (середня або висока за рівнем) функціональна готовність спортсменів до максимального рівня відповідно до завдань річного циклу підготовки та змагальної діяльності; 3) орієнтація на мобілізацію функціональних резервів організму спортсменів.

На основі отриманих даних планується нормування навантажень для різних дивізіонів фрі-файтерів у підготовчому та змагальному періоді з урахуванням індивідуальних реакцій серцево-судинної, кардіореспіраторної, дихальної систем, психофізіологічних, інших функцій організму спортсменів. Також планується програма підвищення функціональних можливостей спортсменів, що спеціалізуються у фрі-файт, з урахуванням віку та кваліфікації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананченко К. В., Пакулін С.Л. Підвищення спортивної майстерності курсантів-єдиноборців Національної Академії Національної Гвардії України. *Траєкторія науки*. www.pathofscience.org. Міжнародний електронний науковий журнал. 2016. Т. 2, № 9(14). С. 21–28.

2. Ананченко К.В., Пакулін С.Л., Арканія Р.А. Методологічні аспекти побудови науково обґрунтованої системи спортивної підготовки таеквондистів. *Траєкторія науки*. www.pathofscience.org. Міжнародний електронний науковий журнал. 2016. Т. 2, № 10: 3.1-3.2.

3. Бачинська Н.В., Рогальський В.І., Петрушин Д.В., Пожидаєв М.Ю., Порохнявий А.В. Особливості взаємозв'язку фізичного розвитку, фізичних якостей та технічної підготовленості здобувачів ЗВО із специфічними умовами навчання. *Фізичне виховання і спорт*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 3: 7–13.

4. Го Пенчен, Кун Сянлінь, Довгодько Н., Дяченко А., Го Женхао. Системний підхід до організації функціональної підготовки спортсменів високого класу. *Спортивна наука та здоров'я людини: наукове електронне періодичне видання*. 2022, 1(7): 28–46.

5. Мунтян В.С. Питання оптимізації тренувального процесу спортсменів єдиноборців шляхом індивідуалізації їх психологічної підготовки. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. 2021. С. 9–15.

6. Пакулін С. Л., Ананченко К. В., Белошенко Ю. К. Побудова річного циклу в групах спортивного вдосконалення курсантів-єдиноборців. *Траєкторія науки*. 2016. Т. 2, № 8(13). С. 4.1–4.11. doi: 10.22178/pos.13-4.

7. Пономарьов В.О., Корчагін М.В., Ананченко К.В. Теоретико-методологічні засади сучасної системи підготовки спортсменів з рукопашного бою. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 4 (149) 2022. С. 86–88.

8. Фрі-файт як система бою: правила й ідеологія. URL: <https://scu.org.ua/fri-fajt-jak-systema-boju-pravyla-j-ideologija/> Дата звернення: 03.03.2024.

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ ДЛЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

DIDACTIC PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC EDUCATIONAL COURSES FOR EDUCATIONAL DISCIPLINES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Проблема розробки, наповнення та впровадження електронних навчальних курсів в закладах загальної середньої освіти є актуальною в період частих викликів, що пов'язані з необхідністю організування онлайн взаємодії. В статті наведено теоретичний аналіз та обґрунтовано актуальність проблеми, розглядаються дидактичні принципи, що лежать в основі теоретичного обґрунтування змістового та діяльнісного компонентів розробки та впровадження електронних навчальних курсів з початкових дисциплін у закладі загальної середньої освіти для досягнення цілей навчання. Пропоновані і теоретично обґрунтовані дидактичні принципи створення електронних навчальних курсів враховують низку чинників їх впровадження та пропонуються правила до кожного принципу. Проаналізовано сутність таких базових принципів розробки електронного навчального курсу в закладі загальної середньої освіти: принцип гуманістичної спрямованості діяльності педагога; принцип раціонального відбору змісту навчальної інформації; принцип генералізації знань через логічне структурування навчальної інформації; принцип урахування попереднього навчального досвіду здобувачів освіти; принцип диференційованого підходу до відбору змісту навчання; принцип інтегративного підходу до формування змісту навчання; принцип призначення знань; принцип інтегративно-диференційованого підходу до розробки та наповнення контрольних матеріалів для встановлення рівня засвоєння навчальної інформації. До кожного принципу подаються правила його реалізації в процесі розробки та впровадження електронного навчального курсу з будь-якої дисципліни навчального плану, які відображають методичні засоби та інструменти ефективного запровадження електронного навчального курсу на різних платформах, з методологічним опертям на класичні дидактичні принципи: спрямованості навчання на реалізацію мети, науковості, системності і послідовності навчання, доступності навчання, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності у навчанні, наочності у навчанні, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, індивідуального підходу, принцип емоційності навчання.

Ключові слова: електронний курс, принципи навчання, правила навчання, заклад загальної середньої освіти.

The problem of developing, filling and implementing electronic training courses in institutions of general secondary education is relevant in the period of frequent challenges related to the need to organize online interaction. The article provides a theoretical analysis and substantiates the relevance of the problem, examines the didactic principles that underlie the theoretical justification of the content and activity components of the development and implementation of electronic training courses in elementary disciplines in an institution of general secondary education to achieve learning goals. The proposed and theoretically grounded didactic principles of creating electronic training courses take into account a number of factors of their implementation, and rules are proposed for each principle. The essence of the following basic principles of the development of an electronic educational course in a general secondary education institution was analyzed: the principle of humanistic orientation of the teacher's activity; the principle of rational selection of the content of educational information; the principle of generalization of knowledge through the logical structuring of educational information; the principle of taking into account the previous educational experience of education seekers; the principle of a differentiated approach to the selection of training content; the principle of an integrative approach to the formation of learning content; the principle of assigning knowledge; the principle of an integrative-differentiated approach to the development and filling of control materials to establish the level of assimilation of educational information. For each principle, the rules for its implementation in the process of developing and implementing an electronic educational course from any discipline of the curriculum are submitted, which reflect methodological tools and tools for the effective implementation of an electronic educational course on various platforms, with a methodological focus on classic didactic principles: the orientation of education to the realization of the goal, scientificity, systematicity and sequence of training, accessibility of training, connection of training with life, consciousness and activity in training, visibility in training, strength of assimilation of knowledge, abilities and skills, individual approach, principle of emotionality of training.

Key words: electronic course, principles of learning, rules of learning, institution of general secondary education.

УДК 37.026

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.43>

Дольнікова Л.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Бурда А.Т.,

студент IV курсу
Інституту права, психології
та інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Уже четвертий рік поспіль українська система освіти перебуває в режимі віддаленого навчання,

який науковці і практики трактують як онлайн-навчання, дистанційне навчання чи їх поєднання змішане навчання. При такому організуванні

педагогічної взаємодії на кожному її рівні для успішної реалізації завдань змісту освіти постала проблема розробки та запровадження електронних навчальних курсів, як ефективного засобу навчання, що передбачає отримання очікуваних позитивних результатів. Теоретичні та практичні підходи до створення електронних курсів для учнів закладів загальної середньої освіти мають певну специфіку та відрізняються від аналогічного процесу для студентів закладу вищої чи професійної освіти. Маємо враховувати особливості здобувачів, відсутність прямого систематичного контролю з боку викладача за рівнем засвоєння навчальної інформації, що в свою чергу вимагає від здобувача максимальної самоорганізації та навичок до самостійного засвоєння та узагальнення нової інформації, а також необхідним є урахування психологічних особливостей здобувачів, їх попередній навчальний досвід, володіння навичками роботи з сучасними технологіями, мотивацію тощо. Якщо студенти закладу вищої освіти мають достатній рівень володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, то учень закладу загальної середньої освіти, особливо молодшої чи базової школи, часто не готовий до успішної роботи з електронним навчальним курсом. Проте, ситуація вимагає такого організування педагогічної взаємодії і управління педагогічним процесом, який орієнтований на максимальний результат, що зумовлює наявність суперечностей, коли є потреба у розробці електронних навчальних курсів, а вчитель і учень не готовий до цих розробок, є практична потреба у таких електронних курсів, але нема теоретичного і методологічного обґрунтування шляхів її реалізації. Саме наявність цих суперечностей виокремило напрям і тему нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проаналізована нами наукова література дала можливість констатувати, що більшість результатів наукових досліджень стосуються практичних рекомендацій стосовно розробки та наповнення електронних навчальних курсів з конкретної дисципліни і це переважно стосується платформи MOODLE у ЗВО. Зазначимо, що проаналізовані нами наукові праці Н.В. Гатальської, А.М. Гуржій, В.В. Лапінського, Л.П. Перхуна та ін. присвячені структурі та механізму наповнення електронного навчального курсу, в певній мірі дублюють один одного, аналізують здебільшого методичні аспекти розробки та створення електронних навчальних курсів, не заглиблюючись у методологічні аспекти. Так принципи формування електронних навчальних ресурсів на загальнотеоретичному рівні для закладів вищої освіти та закладів професійної (професійно технічної) освіти схарактеризовані Перхун Л.П. в статті «Принципи формування електронних освітніх ресурсів» [8], в якій показано

взаємозв'язок загальних та специфічних закономірностей навчання з дидактичними принципами навчання загалом. Юлія Катасонова у статті «Сучасні принципи дистанційного навчання у теорії і практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів» [4] наголошує на важливій проблемі підготовки вчителя молодшої школи до володіння ним підходами щодо розробки та використання електронних навчальних курсів під час дистанційного навчання. Авторка на основі аналізу дидактичних принципів навчання обґрунтувала лише деякі особливості змісту принципів дистанційного навчання у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів. Фундаментальні дослідження стосовно забезпечення дистанційного навчання зустрічаємо в наукових дослідженнях Жевакіної Н., Лукіна В., Олексенко В., Овчарук О., Шуневича Б., Муковіз О. тощо. Усі дослідження названих науковців стосуються саме обґрунтування принципів дистанційного навчання у закладах вищої, професійної або післядипломної освіти Це можемо пояснити тим, що саме ці педагогічні системи мають кращі можливості в матеріально-технічному забезпеченні, а більшість із них ще задовго до введення карантинних та воєнних обмежень послуговувалися електронними навчальними курсами на платформі MOODLE для організування та контролю самостійної роботи, для реалізації педагогічної взаємодії з студентами заочної форми навчання. А в закладі загальної середньої освіти це був шок, коли ні педагоги, ні учні, ні їхні батьки не знали як працювати і як вчитися, не могли, а тому не хотіли працювати над вдосконаленням і методичним забезпеченням онлайн взаємодії, а тим паче над її теоретичним обґрунтуванням.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При великій кількості розроблених і вже впроваджених практичних курсів залишається невирішеним теоретико-методологічне обґрунтування сучасних дидактичних принципів, на яких будуються ці курси. Тому тема нашого дослідження є актуальною і такою, що теоретично обґрунтовує часом дуже вдалі практичні напрацювання та буде корисною як теоретикам так і практикакам.

Мета дослідження. Проаналізувати та теоретично узагальнити дидактичні принципи та правила до них, які є базовими і визначальними під час створення електронного навчального курсу для учнів закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, необхідним є теоретичне обґрунтування дидактичної, розвивальної та виховної мети наповнення електронного курсу, яке базується на загальнодидактичних засадах. Ми вважаємо за необхідне виокремити дидактичні принципи та запропонувати правила їх застосування під час розробки та впровадження електронних навчальних курсів.

Безперечно, ми не виключаємо загальні принципи навчання, якими послуговуються всі педагоги, проте хочемо проаналізувати виокремлені нами принципи, що є актуальними і дієвими під час розробки та впровадження електронних навчальних курсів у закладі загальної середньої освіти. Ми визначили такі принципи, які необхідно враховувати під час розробки навчальних електронних курсів для учнів закладу загальної середньої освіти:

- принцип гуманістичної спрямованості діяльності педагога;
- принцип раціонального відбору змісту навчальної інформації;
- принцип генералізації знань через логічне структурування навчальної інформації;
- принцип урахування попереднього навчального досвіду здобувачів освіти;
- принцип диференційованого підходу до відбору змісту навчання;
- принцип інтегративного підходу до формування змісту навчання;
- принцип призначення знань;
- принцип інтегративно-диференційованого підходу до розробки та наповнення контрольних матеріалів для встановлення рівня засвоєння навчальної інформації.

Зупинимось конкретніше на сутності кожного з цих принципів та виокремимо правила щодо його реалізації.

Принцип гуманістичної спрямованості діяльності педагога. Сутність і значення цього принципу є базовим і передбачає урахування педагогом спрямованості педагогічної діяльності саме на особистість учня, створенні умов, що сприяють засвоєнню учнями пропонованого їм досвіду та узагальнених знань для розвитку і прояву творчої індивідуальності, віри в свої можливості, формування стимулів і мотивів їх діяльності. Безперечно, цей принцип є частковим випадком загальної гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, але без його урахування неможливо приступати до розробки електронного навчального курсу. Слід зазначити, що реалізацію цього принципу потрібно проводити, дотримуючись правил до нього.

1. На початку курсу написати у доступній формі звертання до учнів і пояснити завдання, які перед ними стоять та показати перспективи цікавої роботи.

2. Подати доступну анотацію курсу, виокремити основні теми і важливість кожної з них.

3. Наголосити, що систематична робота учня дасть хороші результати, а труднощі будемо долати разом через індивідуальні консультації.

4. Подати розклад індивідуальних консультацій і покликання на ці консультації в ЗУУМ чи ТІМС.

Принцип раціонального відбору змісту навчальної інформації. Сутність цього принципу

полягає у здатності педагога аналізувати ключові теми навчальної дисципліни, виокремлювати основні позиції теми, встановлювати зв'язки між змістовими модулями навчальної дисципліни і розробляти візуальну презентацію основних понять і категорій змісту. Цей принцип може бути реалізованим педагогом, який дотримується таких правил.

1. Змістове наповнення курсу повинно спиратись на вимоги, що зазначені в державних стандартах освіти.

2. Відбір змісту навчальної інформації повинен враховувати психологічні та інтелектуальні особливості здобувачів освіти.

3. Навчальна інформація має мати доступний характер, що не спотворює сутності і змісту явищ, що вивчаються.

4. Змістове наповнення курсу має мати інноваційний. Науковий характер, що корелюється з загально дидактичним принципом науковості.

Принцип генералізації знань через логічне структурування навчальної інформації. Сутність цього принципу полягає у демонструванні вчителем здатності застосовувати системний підхід до виокремлення основних понять теми та доповнення їх додатковими термінами і категоріями у їх системному взаємозв'язку. Реалізацію цього принципу під час розробки електронного навчального курсу рекомендуємо шляхом використання таких правил.

1. Аналіз змісту навчальної інформації кожної теми і встановлення 4–5 ключових понять, які пов'язані змістовно з іншими поняттями теми.

2. Подавати генералізовану інформацію у формі структурно-логічної схеми.

3. Дотримуватись принципу лаконічності і доступності в створенні структурно-логічних схем.

4. Подавати визначення основних понять теми стисло, використовуючи метод аналогії, укрупнених дидактичних одиниць.

Принцип урахування попереднього навчального досвіду здобувачів освіти. Сутність цього принципу полягає в урахуванні ступеня володіння здобувачами освіти необхідних для засвоєння знань з попередніх тем навчальної дисципліни, що сприятиме усвідомленому засвоєнню інформації та отриманню якісних результатів навчання. Реалізація цього принципу буде ефективною при застосуванні таких дидактичних правил.

1. Встановлення на початку вивчення курсу рівня володіння учнями базових понять, що необхідні для засвоєння даної інформації.

2. Аналіз результатів визначення рівня володіння інформацією, що необхідна для розуміння і засвоєння нової інформації.

3. Корегування за необхідності змісту навчальної інформації або виділення навчального часу для його суттєвого повторення.

Принцип диференційованого підходу до відбору змісту навчання. Сутність цього принципу полягає в урахуванні гетерогенності учнівського колективу, різних здатностей кожної дитини в освоєнні навчальної інформації з конкретного предмета, а тому зміст інформації слід подавати дозовано від простішого до складнішого. Саме цей принцип також базується на загально дидактичному принципі доступності. Іншим, на нашу думку, є реалізація цього принципу через застосування таких правил.

1. Структурувати інформацію змісту навчальної теми дозовано, розраховуючи на елементарне розуміння та репродукцію отриманої інформації.

2. Після кожної дози навчальної інформації робити узагальнення та ставити проблемні питання.

3. Розв'язувати творчі, проблемні запитання з теми пропонувати учням на вибір.

4. Стимулювати розв'язання проблемних питань похвалою, звільненням від виконання інших (простих) завдань тощо.

Принцип інтегративного підходу до формування змісту навчання. Сутність цього принципу полягає в демонструванні єдності і взаємозумовленості явищ і понять, існуванні і демонструванні причинно-наслідкових зв'язків у трактуванні ключових та другорядних понять навчальної теми зокрема і предмету загалом. Правила до даного принципу полягають в такому.

1. Високий професіоналізм в аналізі змісту навчальної дисципліни, встановлення міжпредметних функціональних зв'язків та внутрішньо предметних зв'язків, що визначається особливістю змісту навчальної дисципліни.

2. Інтеграція змісту на основі дидактичних принципів системності і систематичності.

Принцип призначення знань. Сутність цього принципу полягає в практичній реалізації вимог відповідності змісту навчання стандартам освіти, де кожне інформаційне знання повинно мати своє чітке місце в структурно-логічній схемі навчальної дисципліни, чітко корелюватися з попередніми та наступними знаннями. До цього принципу пропонуємо такі правила.

1. Скласти структурно-логічну схему дисципліни, в якій виокремити базові ключові одиниці.

2. Запрограмувати зворотній зв'язок з здобувачами стосовно розуміння значення кожного базового поняття у взаємозв'язку з другорядними поняттями навчальної дисципліни.

3. Закласти у структурно-логічну схему вимоги до результатів навчання.

Принцип інтегративно-диференційованого підходу до розробки та наповнення контрольних матеріалів для встановлення рівня засвоєння навчальної інформації. Сутність полягає у розробці адекватних контрольних

матеріалів поетапного засвоєння змісту навчальної інформації на основі урахування індивідуальних можливостей учнів у засвоєнні та відтворенні отриманих знань, сформованих вмінь і навичок. Правила до принципу.

1. Педагог під час створення контрольних матеріалів повинен орієнтуватись на навчальну, прогностичну та корегувальну функцію контролю.

2. Зміст контрольних завдань повинен орієнтуватись на те, що кожен учень знайде своє місце, тому ієрархія побудови завдань повинна іти від завдань репродуктивного характеру, через продуктивні до проблемних і дослідницьких завдань.

3. Враховуючи індивідуальні можливості розробляти завдання для контролю з урахуванням інтеграції змісту навчальної інформації в плані когнітивного підходу.

Безперечно, що всі пропонувані і схарактеризовані нами принципи повинні базуватись на класичних принципах навчання: *спрямованості навчання на реалізацію мети, науковості, системності і послідовності навчання, доступності навчання, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності у навчанні, наочності у навчанні, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, індивідуального підходу, принцип емоційності навчання.*

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене нами теоретичне виокремлення та обґрунтування дидактичних принципів щодо створення електронного навчального курсу в закладі загальної середньої освіти дає підстави висувати, що електронні навчальні курси в закладі середньої загальної освіти мають свою специфіку і для досягнення мети педагогічного процесу повинні спиратись на дидактичні принципи їх створення. До подальших напрямів нашого дослідження відносимо вивчення методів і засобів реалізації запропонованих принципів навчання та правил до них під час розробки та створення навчальних електронних курсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гатальська Н. В. Особливості створення електронних курсів дисциплін образотворчого блоку на базі платформи MOODLE. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/jun/16799/009049057.pdf> (дата звернення: 12.02.2024)

2. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 15. URL: http://ite.kspu.edu/webfm_send/389 (дата звернення: 26.01.2024)

3. Жевакіна Н. В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.

4. Катасонова Ю. Сучасні принципи дистанційного навчання у теорії і практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Katasonova.pdf> (дата звернення: 10.03.2024)

5. Лукін В. Є. Методика застосування засобів дистанційного навчання у процесі вивчення військово-технічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2009. 19 с.

6. Михайлова Ю. О. Основні принципи дистанційного навчання в системі підготовки кадрів для ОВС України. *Форум права*. 2014. №2. С. 269–273.

URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2_48.pdf (дата звернення: 24.01.2024)

7. Муковіз О. П. Основи організації дистанційного навчання у системі неперервної освіти : методичні рекомендації. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 66 с.

8. Перхун Л. П. Принципи формування електронних освітніх ресурсів. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2011. № 6. С. 195–198.

9. Шуневич Б. І. Тенденції розвитку дистанційного навчання у зарубіжній вищій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2008. Вип. 3 (7). 24 с. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-ourals/ITZN/em7/emg.html/> (дата звернення: 11.01.2024)

ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

USING WORKBOOKS IN BLENDED LEARNING IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Дослідження присвячене визначенню ролі та ефективності використання робочих зошитів у освітньому процесі при вивченні іноземної мови в умовах змішаного навчання. Описані теоретичні засади застосування робочих зошитів у навчанні; практичне застосування цього методу у освітньому процесі; здійснено аналіз літературних джерел стосовно зазначеної наукової проблематики. Проаналізовано досвід використання робочих зошитів та зазначений позитивний вплив на мотивацію здобувачів та їхні навчальні досягнення. Зазначені переваги та недоліки використання робочих зошитів у процесі змішаного навчання, а також автори надають практичні рекомендації щодо їх використання. Встановлено, що змішане навчання стає все більш популярним методом викладання іноземної мови, зважаючи на умови сьогодення в Україні. Цей метод поєднує в собі традиційні методи навчання з онлайн-активностями. Одним із важливих інструментів, які можна використовувати під час змішаного навчання у процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» є робочі зошити. Автори на основі власного досвіду зазначають, що робочі зошити є функціональними та перспективними засобами, які допомагають оптимізувати освітній процес у закладах вищої освіти. Це підкреслює важливість і відмінності цього методу, який дозволяє підтримувати активну участь здобувачів у процесі навчання, стимулювати їхню самостійність та заохочувати рефлексію. Зазначено, що перевагами використання робочих зошитів є можливість самостійно працювати над матеріалом, розвивати різні мовленнєві навички, такі як читання, письмо, говоріння та аудіювання; оцінювання знань здобувачів освіти. Таким чином, авторами встановлено, що використання робочих зошитів під час змішаного навчання у процесі викладання іноземної мови є актуальним та може бути корисним для викладачів, педагогів, науково-методичних працівників і здобувачів, які прагнуть до ефективного вивчення іноземних мов.

Ключові слова: методи навчання, інноваційні технології, змішане навчання, заклади

освіти, робочі зошити, іноземна мова, здобувачі освіти.

The study is devoted to determining the role and effectiveness of the use of workbooks in the educational process of learning a foreign language in a blended learning environment. The theoretical principles of the use of workbooks in teaching; practical application of this method in the educational process are described; the literature on this scientific issue is analyzed. The experience of using workbooks is analyzed and a positive impact on the motivation of students and their academic achievements is noted. The advantages and disadvantages of using workbooks in the process of blended learning are noted, and practical recommendations for their use are provided. It is established that blended learning is becoming an increasingly popular method of teaching a foreign language, taking into account the current conditions in Ukraine. This method combines traditional teaching methods with online activities. One of the important tools that can be used in blended learning in the process of teaching a foreign language are workbooks. Based on their own experience, the authors note that workbooks are functional and promising tools that help to optimize the educational process in higher education institutions. This emphasizes the importance and differences of this method, which allows to support the active participation of students in the learning process, stimulate their independence and encourage reflection. The advantages of using workbooks are the ability to work independently on the material, develop various language skills, such as reading, writing, speaking and listening; assessment of students' knowledge. Thus, the authors have found that the use of workbooks during blended learning in the process of teaching a foreign language is relevant and can be useful for teachers, educators, researchers and students who seek to learn foreign languages effectively.

Key words: teaching methods, innovative technologies, blended learning, educational institutions, workbooks, foreign language, students.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.44>

Левицька Л.Я.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
для природничих факультетів
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Імбер В.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського

Мищенко І.Ю.,

асистентка кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Донецького національного університету
імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Постановка проблеми. Об'єктивні реалії сьогодення, зокрема пандемія COVID-19, а потім війна, розпочата російською федерацією у лютому 2022 року проти України, спричинили революційні зміни у освітніх процесах. Заклади освіти змушені були адаптуватися до нових умов, що вимагали перегляду форм та методів навчання. Одним із відповідей на ці виклики став розвиток концепції змішаного навчання. Варто зазначити, що змішане навчання поєднує традиційні методи навчання з використанням цифрових технологій, що дозволяє створити гнучке та ефективне освітнє середовище. Заклади вищої освіти (далі – ЗВО)

переглядають структуру та організацію освітнього процесу, шукаючи нові шляхи мотивації здобувачів та забезпечення якісної освіти. Так, зокрема, змішане навчання дозволяє майбутнім фахівцям отримувати знання як у віртуальному, так і у традиційному форматах, залежно від їхніх потреб. Це відкриває нові можливості для активної взаємодії, самостійного навчання та розвитку навичок, необхідних у сучасному світі. Впровадження у закладах вищої освіти змішаного навчання поставило перед освітянською громадою нову проблему – організації якісної підготовки фахівців в умовах поєднання різних форм освітнього процесу. Одним із

вирішень такої проблеми стало спеціальне визначення структури, змісту та методики змішаної роботи здобувачів, яка б дозволяла ефективно їх навчати відповідно до запланованих програмних результатів [8]. Впровадження в освітній процес робочих зошитів дозволить і викладачам, і здобувачам зробити навчання більш ефективним та якісним.

Аналіз наукових досліджень. В українській науці питання використання робочих зошитів відображаються у працях О. Степаненко, Л. Осіпи, К. Дереди, Н. Преображенської, А. Лікарчука, М. Савчина, С. Павх, Ю. Дорошенка, І. Майорової та ін. Зокрема, у працях І. Майорової зазначений ретроспективний огляд використання робочих зошитів у процесі навчання. Як зазначає І. Упатова [6], робочі зошити виконують кілька функцій: формування у здобувачів умінь і навичок, реалізація знань на різних рівнях; діагностування якості засвоєння взаємозв'язку між структурними елементами навчального матеріалу, що дає підстави визначити, наскільки успішно студенти оволодівали системою певних знань, який загальний рівень їх засвоєння, чи відповідає він вимогам навчальної програми, а також дає можливість реалізувати корекцію й самокорекцію знань; здійснення диференційованого контролю, самоконтролю та взаємоконтролю; формування позитивного ставлення здобувачів до навчання, підвищення його ефективності; мотивація й навчально-пізнавальна активізація діяльності; здійснення рефлексії.

Проте, науково обґрунтованої, досконалої методики розробки та впровадження робочих зошитів з іноземної мови у освітній процес закладів вищої освіти наразі немає.

Мета статті. Розкрити особливості розробки робочого зошита з іноземної мови у процесі змішаного навчання для здобувачів вищої освіти.

Методологія. Для досягнення мети дослідження нами використовувався теоретичний метод дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

Основна частина. Освітній процес у закладах вищої освіти має бути спрямований на підготовку майбутнього фахівця з високим рівнем інтелектуальної культури, творчого, ініціативного, самостійного, здатного до самоосвіти й саморозвитку здобувача, який вміє критично мислити, сприймати різні точки зору й відстоювати свою [7]. У сучасних умовах навчання неможливо уявити без активізації самостійної роботи здобувачів освіти, особливо у контексті дистанційного та змішаного навчання. Освітній процес потребує постійного вдосконалення та впровадження новітніх методів навчання, які стимулювали б зацікавленість здобувачів освіти до вивчення дисципліни «іноземна мова» у ЗВО.

У сучасному світі, де цифрові технології відіграють ключову роль, засоби подачі знань повинні

поєднувати сучасні підходи до навчання з використанням цифрових інструментів. Для залучення здобувачів до навчання необхідно використовувати інтерактивні методи, зокрема відеозаняття, ігрові елементи, онлайн-вправи, інтерактивні листи, віртуальні лабораторії. Ці методи дозволяють створити освітнє середовище, де здобувачі можуть активно взаємодіяти з навчальним матеріалом та один з одним.

Як зазначено у дослідженні К. Дереди: «Застосування робочих зошитів у різні періоди часу мало різні дидактичні цілі, а тому конструювалися вони на основі різних концептуальних підходів. Підхід до створення робочого зошита базується на теоріях активного та саморегульованого навчання, дизайн-мислення, навчання на деяких принципах фреймворку. Освітній потенціал робочих зошитів є сукупністю дидактичної, наукової, психолого-педагогічної складових, що є умовою якісної реалізації освітнього процесу. При впровадженні робочих зошитів та інтерактивних сторінок в освітній процес можливо підвищити якість дистанційного та змішаного навчання в закладах освіти» [1].

Загальноприйнято вважати, що стилі навчання можна класифікувати як: візуальне, аудіальне, кінестетичне навчання та читання/письмо як навчання з перевагою. Зрозуміло, що хоча кожен здобувач освіти може мати схильність до певного стилю навчання, він підпадає під вплив кожного зі стилів навчання, зазначених вище. Таким чином, ідеальне навчальне заняття складатиметься з поєднання: аудіовізуального контенту, кінестетичних стимуляторів.

Робочі зошити доцільно використовувати як під час проведення практичних занять, так і для організації самостійної роботи здобувачів освіти. Крім того, застосування робочих зошитів сприятиме реалізації диференціації навчання, що особливо є доречним під час дистанційного та змішаного навчання. Робочий зошит є «гнучким» засобом навчання, оскільки його можна адаптувати та доповнювати відповідно до потреб кожної навчальної групи здобувачів освіти. Слід зазначити, що заклади вищої освіти достатньо повільно впроваджують ефективні засоби формування багатьох компетентностей майбутніх фахівців, зокрема за допомогою використання робочих зошитів у процесі змішаного навчання, які сприяють організації повторення, закріплення, узагальнення та систематизації знань здобувачів вищої освіти з фахових дисциплін, вчать їх ефективно працювати з інформацією.

Здійснюючи аналітичний огляд наукових досліджень [4; 7; 8; 1] можна зазначити наступні переваги використання робочих зошитів під час змішаного навчання у процесі викладання іноземної мови:

- **Інтерактивність.** Робочі зошити можуть містити різноманітні завдання, інтерактивні вправи та тестування, які зацікавлять здобувачів та сприятимуть їхньому активному вивченню мови.

- **Систематизація матеріалу.** Завдання у робочих зошитах можуть охоплювати різні аспекти вивчення мови, від граматики та лексики до навичок читання, аудіювання та письма, що допомагає систематизувати та узагальнити отримані знання.

- **Самостійна робота.** Робочі зошити можуть стимулювати самостійну роботу здобувачів, оскільки вони можуть виконувати завдання вдома або в процесі самостійної роботи під час змішаного навчання.

- **Оцінювання прогресу.** Використання робочих зошитів дозволяє викладачу систематично оцінювати прогрес здобувачів та виявляти їхні слабкі місця, що допомагає вдосконалювати освітній процес.

- **Адаптація до різних рівнів.** Робочі зошити можуть бути розроблені з урахуванням різних рівнів вивчення мови, що дозволяє здобувачам з різним рівнем володіння мовою виконувати завдання на своєму рівні.

При розробці друкованого та інтерактивного зошита з іноземної мови для закладів вищої освіти важливо охопити завдання, орієнтовані як на зміст, так і на форму. Ці аспекти є невід'ємними складовими ефективного викладання та вивчення мови.

Зазначимо основні ключові моменти, які слід враховувати при розробці друкованого та інтерактивного зошита для викладання іноземної мови:

- **Різнманітність завдань.** Зошит повинен містити різноманітні завдання, які охоплюють різні

аспекти вивчення мови, такі як граматика, лексика, аудіювання, читання та письмо.

- **Послідовність та структура.** Завдання мають бути систематизованими та організованими в логічну послідовність, щоб здобувачам було зручно працювати з ними та прогресувати у вивченні мови (рис. 1).

- **Приклади та ілюстрації.** Використання прикладів та ілюстрацій допомагає зрозуміти матеріал і надає здобувачам візуальну підтримку у вивченні (рис. 2).

- **Адаптація до рівня здобувачів освіти.** Завдання повинні бути адаптовані до рівня володіння мовою, щоб кожен студент міг ефективно виконувати завдання.

- **Активна взаємодія.** Зошит має сприяти активній взаємодії здобувачів з мовним матеріалом, стимулюючи їх до пошуку відповідей та власного мислення.

- **Відстеження прогресу.** Робочий зошит може містити механізми для відстеження прогресу здобувачів, такі як тести, оцінювальні завдання та відповіді на запитання, які можуть бути оформлені у вигляді QR-кодів, сторінок у сервісі Quizlet та ін. Зокрема використання сервісу Wizer.me надає можливість створювати інтерактивні робочі аркуші, які можна ефективно використовувати в різних сценаріях навчання, таких як дистанційне та змішане; самостійні роботи та робота в аудиторії на інтерактивній дошці (рис. 3).

Таким чином, можна зробити висновок, що розробка зошита для вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти має бути збалансованою, враховуючи як змістові, так і формальні аспекти,

Види робіт для перевірки 3 курс 2 семестр

№ п/п	Назва тесту	Номер заняття	Оцінка	Підпис викладача
1.	Selling	Lesson № 2		
2.	Demand and Supply+ Gerund	Lesson № 6		
		Home work. <i>Wizer.me</i>	Lessons №1,3,4,5	
3.	Working Online	Lesson № 9		
4.	Модульна контрольна робота (<i>Wholesaling. Working Online. Gerund</i>)	Lesson № 10		
		Home work. <i>Wizer.me</i>	Lessons № 7, 9	
5.	Pricing	Lesson № 12		
6.	Модульна контрольна робота (<i>Managing Time. Personal Development. Infinitive/Gerund</i>)	Lesson № 14		
7.		Home work. <i>Wizer.me</i>	Lessons № 11, 13	

Рис. 1. Структура розробленого авторського зошита для викладання дисципліни «Іноземна мова (англійська)»

Task 7. Scan Qr-code. Watch the video "English at Work" till 8min.20sec.

Task 8. After watching the video "English at Work", scan Qr-code. Do the Quiz.

Business communication I Teleconferencing

Task 9. Look at the picture. What are the pros and cons of communicating this way compared to a face-to-face meeting? Give reasons for your answers.

Pros	Cons

Рис. 2. Включення інтерактивних елементів та QR-кодів у робочий зошит

щоб забезпечити ефективне навчання та розвиток мовленнєвих навичок майбутніх фахівців. У процесі розробки авторських робочих зошитів були враховані як загально-дидактичні принципи навчання, що характерні для будь-якого навчального матеріалу, так і спеціальні принципи, що враховують специфіку робочого зошита з іноземної мови для фахівців певних спеціальностей.

Висновки. Дослідження показало, що робочі зошити є своєрідним «симбіозом» різних видів навчальних матеріалів, включаючи тематичні матеріали курсу, практичні роботи, а також завдання для самостійної роботи здобувачів освіти. Цей комплексний підхід дозволяє створити інтегроване середовище для навчання, що

сприяє засвоєнню матеріалу та розвитку навичок. Особливо важливо відзначити, що робочі зошити з іноземної мови представляють новий формат навчального посібника, який демонструє високий потенціал у закладах вищої освіти. Їхнє використання у освітньому процесі відкриває перспективи для створення більш ефективних та інтерактивних засобів навчання, які відповідають сучасним вимогам до якості та доступності освіти. Розроблені авторські робочі зошити є поліфункціональними і можуть використовуватись як під час проведення лекційних, семінарсько-практичних, занять, так і в ході підготовки до них. Робочий зошит містить різноманітні завдання, може значно сприяти формуванню

Lesson 10. _____
(date)

Theme Модульна контрольна робота
Test Wholesailing. Working online

Task 1. Scan QR-code and do the Task.

Task 2. Scan QR-code and do the Task.

Home task: _____

Рис. 3. Виконання самостійних, контрольних, модульних робіт у процесі змішаного навчання за допомогою робочого зошита

відповідних умінь і навичок майбутніх фахівців, а аналіз текстів, написання есе дають можливість здобувачам розвивати критичне мислення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дерєка К. Робочі зошити як засіб підвищення ефективності навчання при викладанні англійської мови в коледжах. *Актуальні питання гуманітарних наук: науковий журнал*. 2023. № 61 (1), ст. 274–277, URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_1/43.pdf
2. Karapetyana I., Kuzmina J., Zigrīda V. English language testing in Moodle: a step towards the implementation of the language policy of the University of Latvia. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*. 2016, pp. 47–58.
3. Карташова Л., Квятковська А., Шалигіна Н. Досвід змішаного навчання закладів вищої освіти Польщі та Німеччини. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 83, ст. 35–41. doi: 10.32840/1992-5786.2022.83.5
4. Utami A.R., Aminatun D., Fatriana N. The use of student workbook: is it important for effective learning? *Journal of English Language Teaching and Learning*. 2020. 1 (1), 7–12.
5. Susantini E., Isnawati L. The effectiveness of a genetics workbook to improve the creative thinking skills of graduate students. *Journal of Science Education*. 2016. 17(2), 74–78.
6. Упатова І. П. Робочі зошити як засіб і спосіб підвищення ефективності навчального процесу у ВНЗ. 2011. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3602> (дата звернення 15.03.2024)
7. Васильківська Н. А. Робочий зошит як засіб підвищення ефективності навчання у закладі вищої педагогічної освіти. 2019. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13714/1/Vasulkivska_rob_zosh.pdf (дата звернення 15.03.2024)
8. Добош О. М. Підвищення ефективності освітнього процесу в ЗВО за допомогою робочих зошитів. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції. 2022. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9613/1/Increasing_the_efficiency_of_the_educational.pdf (дата звернення 16.03.2024)

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА PERSONALITY EDUCATION BY MEANS OF MUSICAL ART

Пріоритетне завдання художньої освіти – розвиток особистості засобами мистецтва, зокрема музикою. Засобами музичного виховання можна проводити формування моральних ідеалів, на духовний розвиток особистості. Звичайно, за словами дослідників, музика не може прямо «перенести» моральність у душу людини, але вона здатна пробудити до життя моральний потенціал людини. Головне, чому педагог може навчити під час уроків музики – емпатії, здібності тонко відчувати передані музикою емоції, співпереживати їм і основі будувати власну систему світогляду. Багато видатних мислителів визнають необхідність якомога раннього початку розвитку особистості. Наприклад, знаменитий педагог висловлював таку думку: «щасливий розвиток обдарувань має початкові підстави в ранньому віці». Ще древній філософ Аристотель найважливішим засобом у розвитку особистості вважав музику, оскільки на думку мислителя «... навіть одна мелодія без супроводу її словами, містить у собі естетичні властивості. Тим часом як ні фарби, ні запахи, ні смакові відчуття нічого подібного в собі не укладають». Передати знання – не основна мета початкового музичного виховання, важливіше пробудити інтерес до пізнання і саморозвитку, оскільки вчитель як хранитель знань, а й у певною мірою моральний наставник. Одним із важливих завдань вчителя музики можна назвати різноманітне висвітлення музичної спадщини людства, адже у повсякденному житті людина рідко може почути зразки класичного музичного мистецтва. Телебачення та радіомовлення не можуть дати такого різноманітного погляду на музичні твори, тому долучити дітей до різноманітності музичних образів та творів може лише педагог. В Україні духовно-моральне виховання засобами музики почалося поширюватись у середовищі інтелігенції з кінця XVII – початку XIX століття. Публіцисти і філософи вважали, що «в дітях з ранніх років має розвиватися почуття витонченого як один із найперших елементів людяності. Вплив музики благодатний, і чим раніше вони почнуть відчувати його на собі – тим краще». На думку вчених, це – «найважливіший елемент як у людини, так, отже, і в суспільному організмі».

Ключові слова: художня освіта, розвиток особистості, музика.

The priority task of art education is the development of the personality through the means of art, in particular music. The formation of moral ideals and the spiritual development of the individual can be carried out by the means of musical education. Of course, according to researchers, music cannot directly «transfer» morality to a person's soul, but it is able to awaken a person's moral potential to life. The main thing that a teacher can teach during music lessons is empathy, the ability to subtly feel the emotions conveyed by music, empathize with them, and build one's own worldview as a basis. Many outstanding thinkers recognize the need to start personality development as early as possible. For example, the famous teacher expressed the following opinion: «the happy development of gifts has initial foundations at an early age.» Even the ancient philosopher Aristotle considered music to be the most important tool in the development of personality, because according to the thinker «...even a single melody without accompanying words contains aesthetic properties. Meanwhile, like neither paint, nor smells, nor taste sensations, there is nothing similar in itself do not conclude». Transferring knowledge is not the main goal of primary musical education, it is more important to awaken interest in knowledge and self-development, since the teacher is a keeper of knowledge, and to some extent a moral mentor. One of the important tasks of a music teacher can be called a comprehensive coverage of the musical heritage of mankind, because in everyday life a person rarely hears examples of classical musical art. Television and radio broadcasting cannot provide such a versatile view of musical works, so only a teacher can involve children in the diversity of musical images and works. In Ukraine, spiritual and moral education by means of music began to spread among the intelligentsia from the end of the 17th to the beginning of the 19th century. Publicists and philosophers believed that «children should develop a sense of sophistication from an early age as one of the earliest elements of humanity. The influence of music is beneficial, and the earlier they begin to feel it on themselves, the better.» According to scientists, this is «the most important element both in a person and, therefore, in a social organism.»

Key words: art education, personality development, music.

УДК 37.015.31
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.45>

Майданюк І.З.,
докт. філос. наук,
завідувач кафедри культурології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Заболотний І.П.,
заслужений діяч мистецтв України,
професор,
професор кафедри хореографії
та музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Невмержицька О.М.,
канд. філос. наук,
асистент кафедри культурології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Рудий Р.А.,
народний артист України,
професор кафедри культурології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми. Значення музики наголошували у своїх роботах вчені, які застосовували практично музичне виховання у своїй діяльності, який неодноразово підкреслював, що школярі – майбутнє країни. «Заспіває школа – заспіває вся країна». Широкому поширенню музичної освіти та застосування його у шкільній практиці на початку XX століття сприяли такі видні представники цього напрямку, як, яка брала участь у процесі створення музичного радіомовлення. У радянські часи вихованню засобами музики надавалося дуже велике значення. Видавалася велика кількість методичних матеріалів, книг, журналів, збірок та

хрестоматій для шкільного співу. У радянські роки було розроблено програму, яка і зараз є основною, фундаментальною для музичної освіти.

Аналіз останніх досліджень. Однак не можна заперечувати необхідність оновлення її у зв'язку зі зміною навколишнього світу та появою в ньому нових, численних особливостей, що впливають на процес розвитку духовно-моральної орієнтації. Слід зазначити програму, яка передбачає використання додаткових мистецьких засобів. Вчені вважає за необхідне включати в заняття музикою живопис, додавати танцювальні рухи, щоб точніше сприяти розумінню та виразу та відчутних емоцій.

Педагоги вважають необхідним для повноцінної музичної освіти поєднання таких трьох аспектів, як: 1) розвиток здатності сприймати музику і якомога глибше відчувати почуття, що вкладаються в неї; 2) розвиток здібностей та умінь, необхідних також для виконання музичних творів; 3) засвоєння необхідних цього знань. Композитори вважають, що у викладанні музики важливі три загальнопедагогічні принципи – наочність, самодіяльність і життєвість. Важлива одночасність естетичного сприйняття творів мистецтва і можливість створення нового, виходячи з нових вражень, «внутрішнього світу переживань». Можна відзначити, що «учень весь час повинен мати справу виключно з творами бездоганної мистецької цінності». Перегляд чи прослуховування драматичних, вокальних чи інструментальних творів є шлях прищеплення інтересу до мистецтва. Педагог повинен навчити орієнтації у світі музики, розвинути смак учнів та сприяти формуванню їхньої моральності. Тобто основними завданнями музичної освіти можна назвати: 1) розвиток творчого потенціалу особистості; 2) пробудження інтересу до пізнання музичної культури; 3) формування активної життєвої позиції; 4) здобуття різнобічних музично-теоретичних знань; 5) отримання та застосування практичних навичок. Однією з найгостріших проблем, що впливають на зниження духовно-морального рівня сучасного суспільства, визнано глобальною комп'ютеризацією. Крім того, багато вчених справедливо вважають, що це сприяє втраті образного мислення та навичок творчого самопізнання, тому заняття музичним мистецтвом стають особливо актуальними. Деякі дослідники стверджують, «із старанного виконавця державної програми вчитель має перетворитися на спеціаліста-творця, на особистість, що володіє новим педагогічним мисленням, необхідною творчою свободою, гнучкістю та самостійністю». Вважаємо обов'язковими для програми, що реалізує цілі музичної освіти, зазначені на початку статті, такі елементи: – прослуховування визнаних, загальновідомих класичних музичних творів; – Виконання їх на слух; – Виконання з листа; – Естетичний аналіз з використанням додаткових методів для вираження отриманого емоційного досвіду. Сучасна програма, що відповідає вимогам створення гармонійно розвиненої особистості передбачає різнобічність навчання студентів та школярів. Це не лише виконання музичних творів, а й гра на музичних інструментах, співи, диригування, включення елементів живопису та пластики. Все, що є для вивчення, має бути використане для збагачення особистості. Відвідування філармоній, концертів класичної музики, прослуховування та аналіз класичних творів разом із педагогом – все це покликане сприяти духовному збагаченню та формуванню моральних ідеалів та цінностей.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти в теоретичному та практичному плані сформовано певний досвід вирішення проблеми виховання особистості засобами музики. У нормативних документах наголошується на значущості формування музичної культури, розвитку здатності учнів до творчого самовираження в музичному мистецтві.

Аналіз наукової літератури показав, що є праці, у яких висвітлюються деякі аспекти виховання особистості засобами музики. Музика завжди була предметом вивчення і філософів, і мистецтвознавців, фізиків, математиків, психологів, педагогів. Всі вони однакові в тому, що музика впливає на розвиток особистості.

Один із провідних видів мистецтва – музика. «Без музики важко переконати людину, яка входить у світ, у цьому, що людина прекрасний, але це переконання, власне, є основою емоційної, естетичної, моральної культури». Певна музика розвиває певні риси особистості. Музика як вид мистецтва, виразна, різноманітна, є засобом, що впливає на емоційно-чуттєву сферу, сприяє позитивному спілкуванню людей.

Значний внесок у розробку проблеми зробили педагоги та психологи. Вчені пишуть про роль музики у вихованні моральної та естетичної культури дітей. Мета дослідження полягає в тому, щоб вивчити вплив музичних засобів на розвиток емпатії особистості, побудувати оптимальну систему музичного впливу. Дослідження також присвячено музиці як чинник духовного розвитку особистості сільського школяра, вона виділяє труднощі прилучення особистості до музичного мистецтва: не склалися традиції повсякденного спілкування з мистецтвом, мало використовуються технічні засоби, художня неосвіченість оточуючих людей і т.д. [4].

Розвиваючи чуйність, емоційність, мислення, уяву, навички імпровізації, усвідомленість сприйняття педагог формує особистість учня. «Тримуючи в руках скрипку, людина не здатна зробити поганого», – ця українська мудрість підтверджує, що музика не тільки розвиває розум, а й закладає фундамент особистості, покращує свідомість. Таким чином, головна мета музичного мистецтва у світлі розвитку духовно-моральних якостей особистості полягає не в розвитку окремих талантів, а в тому, щоб музика стала духовною потребою та важливим джерелом душевних сил.

З метою розвитку естетичного смаку особистості важливою умовою є накопичення та розвиток музичного досвіду спілкування з народною музикою, а також творами класичної музики 42 українських та зарубіжних композиторів. Класична музика несе в собі виразні образи вічних понять – краси та любові, добра і світла, смутку та трагедії, свята та радості – емоційні стани, властиві

і дитині, і дорослому. У народній музиці, поряд із музичними достоїнствами, присутні й національні риси, які виховують такі почуття характеру, як патріотизм і моральність. Засобами музичного мистецтва здійснюється формування моральних ідеалів, духовний розвиток особистості. У період виховання та розвиваючи особистості у процесі музично-творчої діяльності слід: – звернути увагу на збагачення духовного світу дитини яскравими музичними враженнями, викликаючи інтерес дітей до музики, передаючи традиції свого народу, сформувати основи музичної культури; – розвивати музичні та творчі здібності дитини у процесі різних видів музично-творчої діяльності: сприйняття музики, виконавства, творчості, музично-освітньої діяльності; – сприяти загальному розвитку дитини засобами музики. В Україні духовно-моральне виховання засобами музики набуло свого початкового розвитку в середовищі інтелігенції з кінця XVII – початку XIX століття. Першим практиком у справі суспільної музичної освіти став видатний громадський діяч М. Березовський, який популяризує методики виховання дітей засобами музики. Музика, на його думку, це найважливіший елемент, як у людині, так і в суспільному організмі. Публіцист і філософ Драгоманов вважав, що в дітях з ранніх років має розвиватися почуття витонченого як один із найперших елементів людяності. Вплив музики благодатний, і що раніше вони почнуть випробовувати його на собі – то краще. Значення музики наголошував у своїх роботах знаменитий К. Ушинський, який застосовував практично музичне виховання у своїй діяльності, який неодноразово підкреслював, що школярі – майбутнє країни. «Заспіває школа – заспіває вся країна». За словами Є. Козака, музика не може прямо «перенести» моральність у душу людини, але вона здатна пробудити до життя моральний потенціал людини. Головне, чому педагог може навчити під час уроків музики – емпатії, здібності тонко відчувати передані музикою емоції, співпереживати їм і основі будувати власну систему світогляду. Для ситуації, що склалася на даний момент у сучасному суспільстві, характерна наявність складних соціально-спрямованих, політичних, морально-естетичних проблем, для успішного вирішення яких, безсумнівно, необхідне створення системи виховання не тільки освіченої, а й естетично розвинутої особистості, здатної до саморозвитку, самовиховання, постановці та пошуку методів самовдосконалення. Головна роль у становленні таких якостей особистості належить сучасній системі загальношкільної та додаткової освіти. Основна мета початкового музичного виховання полягає не так у придбанні знань, як у спонуканні інтересу до пізнання та саморозвитку. У зв'язку з цим одним із важливих завдань вчителя музики є різнобічне висвітлення музичної спадщини людства.

На жаль, сучасне телебачення та радіомовлення не можуть дати такого різнобічного погляду на музичну спадщину. У радянські часи вихованню засобами музики надавалося дуже велике значення. Видавалася велика кількість методичних матеріалів, книг, журналів, збірок та хрестоматій для шкільного співу. У ті роки було розроблено програму М. Лисенка, яка і зараз є основною, фундаментальною для музичної освіти. Однак не можна заперечувати необхідність оновлення її у зв'язку зі зміною навколишнього світу та появою в ньому нових, численних особливостей, що впливають на виховання та розвиток музично-творчої діяльності особистості. Слід зазначити програму М. Лисенка, яка передбачає використання додаткових художніх засобів. М. Лисенко вважав за необхідне включати в заняття музикою живопис, додавати танцювальні рухи, щоб точніше сприяти розумінню та виразу відчутних емоцій. Для повноцінної музичної освіти він виділив поєднання трьох аспектів: 1) розвиток здатності сприймати музику і якнайглибше відчувати вкладені в неї почуття; 2) розвиток здібностей та вмінь, необхідних також для виконання музичних творів; 3) засвоєння необхідних цього знань. Перегляд чи прослуховування драматичних, вокальних чи інструментальних творів є шлях прищеплення інтересу до мистецтва. Виходячи з цього, вчитель музики повинен навчити орієнтації у світі музики, розвинути смак учнів та сприяти формуванню їх духовно-моральних цінностей у процесі музично-творчої діяльності. Основними завданнями музичного виховання та освіти мають стати: – Розвиток музично-творчого потенціалу особистості; – Пробудження інтересу до пізнання музичної культури; – Формування активної життєвої позиції; – здобуття різнобічних музично-теоретичних знань; – отримання та застосування практичних навичок. Ще одна проблема сучасного суспільства пов'язана із глобальною комп'ютеризацією. Багато вчених вважають, що це сприяє втраті образного мислення та навичок творчого самопізнання, тому заняття музичним мистецтвом стають особливо актуальними. За словами науковців, «з старанного виконавця державної програми вчитель повинен перетворитися на фахівця-творця, на особистість, що володіє новим педагогічним мисленням, необхідною творчою свободою, гнучкістю та самостійністю». Сучасна програма, що відповідає вимогам створення гармонійно розвинутої особистості, передбачає різнобічність навчання школярів. Це не лише виконання музичних творів, а й гра на музичних інструментах, співи, диригування, включення елементів живопису та пластики. Все, що є для вивчення, має бути використане для збагачення особистості. Відвідування філармоній, концертів класичної музики, прослуховування та аналіз класичних творів разом з педагогом – все це покликане

сприяти духовному збагаченню та формуванню моральних ідеалів та цінностей, вихованню та розвитку музично – творчої діяльності. Таким чином, головна мета музичного мистецтва у світлі виховання та розвитку музично-творчої діяльності при створенні умов для становлення, розвитку та саморозвитку особистості така: – надати допомогу у розкритті та саморозкритті творчого потенціалу особистості, закладеного в ній від природи; – за наявності критеріїв рівня оцінки та самооцінки музичних здібностей направити студента на самостійний пізнавальний пошук. Виходячи з вищевикладеного, ми вважаємо, що виховання та розвиток музично-творчої діяльності особистості – це спеціально організована, цілеспрямована взаємодія вчителя та учня, організація такого виховного простору, де створюються оптимальні умови для всебічного розвитку всіх його задатків та здібностей, для самореалізації всіх його можливостей, і щоб музика стала духовною потребою та важливим джерелом його душевних сил.

Заслуговує на увагу дослідження Д. Бортнянського, яка виявила особливості та функції поморських музичних традицій в естетичному становленні майбутніх педагогів. Музика супроводжує нас протягом усього життя: занурюватись у мрії змушує романтична музика, допомагає плідно працювати. налаштовує на оптимістичний лад – ритмічна, заряджає бадьорістю та гарним настроєм на цілий день – танцювальна [6, с. 431].

Особливого значення мають культурологічні дослідження, які належать визнаним фахівцям у сфері культурології, наприклад у роботі «Музично-естетичне виховання як соціокультурний процес» серед ефективних форм у розвитку музично-естетичної соціокультурної діяльності виділяє студентський музичний клуб.

Цікава робота А. Веделя, присвячена моделям музичного виховання в Україні. Там Автор зазначає загальні (діяльнісно-орієнтований особистісний розвиток особистості, творче ставлення та ін.) та відмінні (традиції, звичаї) особливості даних моделей.

В. Барвінський пише, що музично-ритмічного виховання акторів приділяється недостатня увага, значення ритму не оцінено. Театр, музика, співи, хореографія об'єднуються у вихованні особистості. У зв'язку з цим вимоги до актора стають дедалі вищими: він має однаково володіти всіма цими мистецтвами, злитими воєдино з урахуванням музики.

Музика впливає і здоров'я людини. Ще в Стародавньому Єгипті, Китаї лікарі вважали, що музичні мелодії лікують будь-які хвороби, наприклад, хоровим співом лікували безсоння і знімали біль. Великий математик та вчений Піфагор запропонував використати музику проти гніву, застосовувати її для розвитку інтелекту. А Платон вважав, що

музика відновлює гармонію всіх процесів в організмі та у всьому Всесвіті. Ібн Синна дуже ефективно застосовував музику для лікування душевнохворих людей. На Русі мелодія дзвону лікувала головний біль, хвороби суглобів і т.д. Дзвін, за твердженням сучасних вчених, має ультразвукове і резонансне випромінювання, які здатні знищити віруси і збудників небезпечних хвороб [8, с. 186].

Музика піднімає настрій, заряджає енергією, тому не випадково рекомендується вранці слухати ритмічні мотиви, а ввечері спокійні мелодії. Безперечно, значення музики на організм людини велике. Вона взаємодіє зі здоров'ям. Наприклад, музика Моцарта та етнічні мелодії допомагають знімати стрес та контролювати емоції; живі та яскраві мелодії покращують координацію рухів, рухливість; класична музика здатна усувати м'язову напругу, знижувати нервозність.

Філософи пишуть, що музика завжди виступала як константа культури, що формує та відточує емоції. Не завжди цінність та якість музики однозначна. Музичний простір може бути агресивним. Заслуга вченого у цьому, що він проаналізував взаємозв'язок музики з біотичними константами (емоціями, здоров'ям та іншими); виявив співвідношення музики та соціальних позицій (діяльності, ментальності, комунікації); визначив складники музичний світ особистості. можна погодитись, що необхідно виробити вимоги до слухання та трансляції музичних творів.

Вокалотерапія – засіб для зняття внутрішньої напруги та для самовираження. У процесі співу розвивається дихання, відбувається масаж внутрішніх органів, і від цього, як стверджують вчені, залежить працездатність людини. Музика та здоров'я, музика та емоції, музика та діяльність, музика та комунікація тощо – це проблеми, що визначають завдання виховної роботи з молоддю.

Результат музичного виховання – музична культура. Процес музичного виховання є комплексним, інтегрованим, є складовою сучасного соціокультурного процесу. Спираючись на дослідження вчених у галузі виховання, музичне виховання трактуємо як цілеспрямований спеціально організований процес формування особистісних якостей, які передбачають освоєння ключових компетенцій, сприяють соціалізації особистості. Усі підходи (культурологічний, аксіологічний, діяльнісний, герменевтичний, антропологічний, соціокультурний і т.д.) до виховання у сучасній вітчизняній педагогіці «єдині в гуманістичному погляді на людину та визнання значення її вдосконалення».

При детальному розгляді завдань музичного виховання актора стає зрозумілим те, що теоретичне осмислення принципів музичної творчості в драматичному театрі має практичне значення. Теоретично – у взаємодії, у зіткненні музики та драми народжується нова реальність. На

практиці – ускладнення структури ролі, поєднання музики та сценічної дії вимагають роботи як над акторською, так і музичною складовою.

Спів – психофізіологічний процес і у своїх методах впливу схильний до об'єднання інтуїтивного та свідомого. Коли актор співає, то це і є його реальний внутрішній стан, який стимулює відповідну поведінку, дійсно створює «позив на дію» – музика, драма з'єднуються і створюють єдину лінію ролі. Музичне виховання при цьому викликає справедливі нарікання без належної освіти в акторів, і ніхто не візьметься заперечити думку, що оволодіння азами музичної майстерності акторові необхідне [1].

Особливості конкурсного відбору на спеціальність «Акторське мистецтво» ставлять у пріоритет темперамент абітурієнта, його емоційність, багату уяву тощо. Але найчастіше музична «розвиненість» зарахованих хлопців бажає кращого. Більшість групи, зазвичай, немає музичної освіти, немає музичним інструментом, а хлопців навіть із хорошим слухом нерідко розвинена слухо-моторна координація. У зв'язку з цим поряд з якісною роботою над створенням акторського образу спостерігається «фальшивий спів», неточне інтонування мелодії музичного твору.

Виховання – складний, багатогранний процес. Місія виховання – допомогти особистості знайти духовні цінності та сенси життя, які сприяють соціалізації. Нас цікавить стаття «Способи виховного впливу та ризику їх реалізації», в якій автор систематизує основні способи виховного впливу, аналізує їх можливості та обмеження з точки зору вирішення конкретних виховних завдань, а також розглядає ризики їх реалізації у сучасному соціальному середовищі.

Логіка нашого дослідження передбачає звернення до понять «середовище», «соціально-культурне середовище», «музичне середовище». Термін «середовище» активно використовується в соціально-політичних, гуманітарних та природничих науках. Поняття «середовище» багатоліке. Найчастіше воно сприймається як зовнішнє стосовно людини, що усередині середовища. Таке розуміння терміна призводить до того, що середовище представляється стосовно людини певними умовами його життєдіяльності [5, с. 144].

Вплив середовища виховання особистості визнавали як вітчизняні так і зарубіжні дослідники. – це поєднання впливів всіх громадських виховних інструментів у межах довкілля. На необхідність вивчення середовища як компонент самої виховної системи вказували С. Гулак-Артемівський, Б. Лятошинський.

Висновки. Можна виділити структурні складові феномена «соціально-культурне середовище», визначити її сутність та роль у системі розвитку особистості дитини. Людина живе в середовищі,

створеному культурою його предків та ним самим, яке має вихователський потенціал. Характер зв'язку особистості зі своїм соціальним та культурним оточенням змінюється, звертаючись до терміна «виховний простір», трактується так: «це освоєне середовище (природне, культурне, соціальне, інформаційне), пристосоване для вирішення виховних завдань».

Проте ціла низка проблем взаємодії соціально-культурного середовища та особистості залишається не вивченою. Недооцінюється роль музики, соціально-культурних технологій у вихованні особистості. Слухаючи музику, ми ростемо духовно, відкриваємо у собі нові інтереси, стаємо творчими та цілісними. Недарма в сім'ях аристократів здавна приділялася велика увага музичній освіті особистості.

Безсумнівно, мистецтво – ефективний метод передачі соціального досвіду. Мистецтво формує психічний і моральний образ людини, впливає на поведінку, ціннісні орієнтації, установки, розвиває творчий потенціал.

М. Скорик справедливо стверджує, що «сучасна система соціалізації в Україні через засоби масової інформації привносить у життя суспільства низку ризиків, пов'язаних із формованим нею образом людини, що може вести до антипатріотизму, загострення проблеми «батьків і дітей», байдужості до створення сім'ї, примітивізації потреб та інтересів людей із відповідним зворотним впливом на культуру з боку її споживачів».

Здійснюючи виховання засобами музики, необхідно «мати уявлення про механізми особистісного та духовно-морального становлення дитини, розуміти її потреби та інтереси, її унікальну індивідуальність». Для того, щоб сформувані систему цінностей, необхідно надавати можливість вихованцеві відстоювати свою думку, самостійно приймати рішення, здійснювати рефлексивну діяльність, долати труднощі, що виникають у процесі життєдіяльності, а також створювати педагогічні умови – «керованих педагогом факторів виховання, які передбачають певний результат», сприяють соціалізації особистості соціально-культурному середовищі освітньої організації. При цьому ядром соціально-культурного середовища є колектив.

Вивчаючи вплив музики на соціалізацію молоді, ми провели анкетування студентів першого курсу консерваторського факультету Челябінського державного інституту культури. За даними нашого опитування, можна сказати, що студенти, зрозуміло, музику слухають, вона займає важливе місце у їхньому житті, музику пов'язують із подальшим професійним життям. Грають на музичних інструментах, беруть участь у конкурсах, концертах, фестивалях тощо. Респонденти віддають перевагу класичній музиці, розуміють, що вона впливає

на духовний розвиток і фізичний стан. Люблять українські народні пісні, з погляду, і є прояв патріотичних почуттів. Популярної музики не ігнорують. Але стверджують, що є тексти такої музики, які розбещують молодь.

Класику вважають однією з найпозитивніших, хоча слухає її меншу кількість респондентів. Але більшість розуміє, що така музика позитивно впливає на духовний розвиток та фізичний стан.

Таким чином, серед численних виховних засобів впливу на молодь важливе місце належить музиці. У процесі виховання музикою особистість освоює музичні цінності, розвивається духовно, долучається до мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич, Коло, 2003. 528 с.
2. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. Київ: АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти, 1997. 302 с.
3. Лясковська Л.П. Творча постать вчителя. Мистецтво в школі: науково методичний журнал. Харків: Основа. 2010. Червень, №6(18). 32–33 с.
4. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки: Автореф. дис. д-ра пед.наук: 13.00.01, 13.00.04. Київ. ун-т ім.Т.Шевченка. – Київ. 1997. 50 с.
5. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. – Київ: Муз.Україна. 1982. 144 с.
6. Рудницька О.П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя. Дис. д-ра. пед. наук: 13.00.01. Київ., 1994. 431 с.
7. Стеценко К.: Спогади. Листи. Матеріали. Київ: Музична Україна, 1981. 480 с.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: Київ: Рад.шк., 1977. 180–191 с.
9. Чернишова А.М. Мистецтво як засіб виховання духовності підростаючого покоління. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: В 2-х ч. Київ-Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю, 2012. 229–233 с.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІХУ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

NON-FORMAL EDUCATION IN TODAY'S CONDITIONS: A KEY FACTOR IN THE SUCCESS OF A MODERN TEACHER

У статті авторами проаналізоване поняття «неформальна освіта», та зазначено, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає безперервний процес набуття нових та вдосконалення раніше набутих професійних та загальних компетентностей, які необхідні для підвищення ефективності їх професійної діяльності. Встановлено, що реалізація можливостей неформальної освіти потребує розробки нової стратегії освіти, яка буде базуватися на нововведеннях, методах та формах навчання, а також на організаційній структурі. При цьому варто врахувати, що сучасна стратегія освіти має бути гнучкою і адаптивною до змін у суспільстві, технологіях та потребах здобувачів; вона повинна включати можливість швидкого реагування на зміни та постійне професійне вдосконалення; повинна сприяти впровадженню інноваційних методів та підходів до навчання, таких як змішане навчання, проєктне навчання, креативні методи викладання тощо. Розглянуті переваги неформальної освіти, зокрема гнучкість, практичність, інтерактивність, доступність. Зазначені цифрові технології, що використовуються у процесі неформальної освіти.

Для визначення, що спонукає викладачів до неформального навчання, авторами було проведено дослідження, в результаті якого встановлено, що існують різноманітні мотиви. Найпоширенішими серед них були необхідність постійного підвищення кваліфікації та бажання покращити власні навички. Особисті мотиви та потреби також грають важливу роль у рішенні викладачів займатися неформальним навчанням. Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес та зміни на ринку праці, мають вплив на це рішення.

Результати проведеного дослідження дають можливість дійти висновку, що неформальна освіта, що включає в себе семінари, тренінги, курси та інші форми навчання, і відіграє важливу роль у доповненні формальної освіти. Підвищення кваліфікації викладачів є важливим і невід'ємним елементом покращення якості вищої освіти загалом.

Ключові слова: неформальна освіта, освіта дорослих, здобувачі освіти, заклади вищої освіти, чинники впливу.

In the article, the authors analyze the concept of «non-formal education» and note that the professional development of teachers involves a continuous process of acquiring new and improving previously acquired professional and general competencies that are necessary to improve the effectiveness of their professional activities. It is established that the realization of non-formal education opportunities requires the development of a new education strategy based on innovations, methods and forms of education, as well as on the organizational structure. It should be borne in mind that a modern education strategy should be flexible and adaptive to changes in society, technology, and the needs of students; it should include the ability to respond quickly to changes and continuous professional development; it should promote the introduction of innovative methods and approaches to learning, such as blended learning, project-based learning, creative teaching methods, etc. The advantages of non-formal education, including flexibility, practicality, interactivity, and accessibility, are considered. The digital technologies used in the process of non-formal education are specified.

To determine what motivates teachers to engage in non-formal learning, the authors conducted a study that found that there are various motives. The most common of these were the need for continuing professional development and the desire to improve their skills. Personal motivations and needs also play an important role in teachers' decisions to engage in non-formal learning. External factors, such as technological progress and changes in the labor market, also influence this decision.

The results of the study suggest that non-formal education, which includes seminars, workshops, courses, and other forms of learning, plays an important role in complementing formal education. Professional development of teachers is an important and integral element of improving the quality of higher education in general.

Key words: non-formal education, adult education, students, higher education institutions, factors of influence.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.46>

Самойленко О.А.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського інституту
Міжрегіональної академії управління
персоналом

Полякова О.О.,

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Макогончук Н.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка питання в загальному вигляді.

Сучасний світ динамічно змінюється, і освіта не може залишатися осторонь цих змін. Неформальна освіта стає важливим компонентом професійного розвитку сучасного викладача (педагога, науково-педагогічного співробітника), допомагаючи йому підтримувати високий рівень професійної компетентності та ефективно адаптуватися до змін в освітньому середовищі. Варто зазначити, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає безперервний процес набуття нових та вдосконалення раніше набутих професійних

та загальних компетентностей, які необхідні для підвищення ефективності професійної діяльності. Така діяльність передбачає постійну самоосвіту та інші види і форми професійного зростання [5]. Таким чином, ми розглядаємо неформальну освіту як фактор підвищення якості, ефективності та результативності неперервної освіти, підвищення попиту на різноманітні освітні послуги, зміни мотиваційної готовності та здатності викладачів навчатися впродовж життя.

Мета дослідження. Проаналізувати специфіку форм та методів підвищення кваліфікації

сучасного викладача крізь призму неформальної освіти як фактору успіху у процесі викладання.

Аналіз наукових досліджень. Питання неформальної освіти, розвиток безперервної освіти та її елементів досліджували Л. Антошкіна, С. Нагорняк, О. Карпенко, П. Штутман, Г. Усатенко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, П. Девіс, М. Ераут, К. Куллен, П. Ходкінсон та ін. Як зазначає Л. Лук'янова «неформальна освіта сприяє підвищенню ефективності освіти шляхом забезпечення високого ступеня мотивації здобувачів до здобуття знань у вибраній галузі, цілеспрямованості навчальної діяльності, що заснована головним чином на самостійному навчанні, гнучкості, що необхідна для задоволення різноманітних індивідуальних потреб, свободі відносин і комфортній освітній атмосфері, зв'язку з практикою тощо» [4]. О. Бабакіна та Ю. Блудова зазначають, що «неформальна освіта – це організована систематична навчальна діяльність поза рамками формальної системи. У зв'язку з цим очевидно, що неформальна освіта є найбільш гнучкою, різноманітною за формою і багатоаспектною ланкою системи безперервної освіти» [1].

Основна частина дослідження. Сучасні зміни в освіті, такі як розвиток академічної мобільності та вимушені зміни місця проживання педагогічних та науково-педагогічних працівників через війну, розпочату російською федерацією проти України на початку 2022 року породжують необхідність постійного оновлення та підвищення професійних знань викладачів. Цей процес є невід'ємною частиною сучасного освітнього середовища і вимагає від викладачів гнучкості, адаптивності та відкритості до нових ідей та методів навчання майбутніх фахівців.

Зростання кількості викладачів, які потребують оновлення професійних знань, відбиває загальні тенденції у сучасній освіті. Швидкі технологічні зміни, нові вимоги до компетентностей викладачів та здобувачів, а також поява нових підходів до навчання вимагають постійного професійного розвитку. Це може включати участь у тренінгах, семінарах, конференціях, а також самостійне вивчення актуальних наукових публікацій та методичної літератури. Саме тому неформальна освіта в умовах сьогодення стала ключовим фактором успіху сучасного викладача. Зміни у суспільстві, швидкий розвиток технологій та поширення інтернету перетворили навчання у більш доступний, різноманітний та гнучкий процес. Викладачам потрібно володіти навичками не лише передачі знань, але й створення стимулюючого освітнього середовища, сприяння саморозвитку та самоорганізації здобувачів освіти.

Професійний розвиток викладача (педагога, науково-педагогічного співробітника) передбачає формування кваліфікованого фахівця,

професіонала, особистості, яка проходить періоди професійної адаптації, набуває емпіричного досвіду, формування та вдосконалення професіоналізму. Підготовка фахівців з використанням технологій неформальної освіти має ґрунтуватися на компетентнісному, особистісно-орієнтованому та андрагогічному підходах [6]. Вибір технологій неперервної освіти означає вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії всіх суб'єктів, тактики навчання дорослих та відповідного стилю роботи з урахуванням андрагогічних принципів. Він передбачає планування, організацію, застосування та оцінювання процесу і результатів професійного розвитку. Варто зазначити, що професійний розвиток впродовж життя відбувається за допомогою технологій навчання дорослих через формальну, неформальну та інформальну освіту [10]. Технологія навчання дорослих – це система науково обґрунтованих андрагогічних, людиноцентричних та акмеологічних принципів навчання діяльності дорослих здобувачів. Вона забезпечує підготовку інноваційного фахівця, всебічно розвиненого та мотивованого [9].

Професійний розвиток дорослих як цілісна система включає такі складові: потреби тих, хто навчається, у професійному вдосконаленні (реальні, усвідомлені), мету і завдання (конкретні та досяжні), зміст (актуальний, прикладний, компетентнісний, людиноцентричний), технології (формальна і неформальна освіта, зокрема інтерактивні, андрагогічні, цифрові, акмеологічні та ін.), засоби (сучасні), результати (вимірювані) [6].

Проаналізувавши наукові дослідження, можна виокремити наступні переваги неформальної освіти [8; 9; 5]: гнучкість, адже неформальна освіта пропонує гнучкі графіки навчання та широкий спектр курсів, які можна підібрати під свої інтереси та потреби; практичність, що характеризується орієнтуванням на практичне застосування знань та навичок; інтерактивність; доступність.

Слід зазначити, що для ефективної організації неперервного професійного розвитку викладача впродовж життя засобами формальної та неформальної освіти необхідно враховувати вихідні положення навчання дорослих [8]:

- Суб'єкт навчання відіграє провідну роль.
- Доросла людина прагне до самореалізації, незалежності, самоуправління та усвідомлює себе як таку.
- Дорослий здобувач освіти має компетентнісний досвід (побутовий, соціальний, професійний), який може бути використаний як важливе джерело навчання.
- Основним видом навчальної роботи дорослих здобувачів є самостійне здійснення організації освітнього процесу.
- Доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми та досягнення

конкретної професійної мети та розраховує на негайне застосування навичок, умінь, знань і набутих якостей у процесі навчання.

- Освітня діяльність дорослої людини детермінована часовими, просторовими, побутовими професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або допомагають процесу навчання.

- Процес навчання дорослих організовується як спільна діяльність суб'єктів навчання.

У сучасному освітньому середовищі неформальна освіта стає ключовим інструментом для сучасного викладача з наступних причин [6; 2]:

- Розвиток професійних навичок. Неформальна освіта дозволяє викладачам постійно оновлювати свої знання та навички у своїй галузі. Вони можуть брати участь у семінарах, майстер-класах, тренінгах та конференціях, де вивчаються нові методики викладання, педагогічні технології та психологічні аспекти навчання.

- Інновації та технології. У сучасному цифровому світі технології швидко змінюються і викладачам необхідно володіти навичками роботи з сучасними педагогічними технологіями, веб-інструментами, онлайн-платформами, тощо, для підтримки навчання та комунікації зі здобувачами.

- Розширення спектру навчальних методик та підходів. Неформальна освіта дозволяє викладачам вивчати різноманітні методики та підходи до навчання, такі як активне навчання, проєктне навчання, використання віртуальної та доповненої реальності та інші. Це допомагає адаптувати освітній процес до різних потреб та стилів навчання здобувачів освіти.

- Розвиток міжособистісних навичок. У процесі неформальної освіти викладачі отримують можливість розвивати свої комунікаційні та лідерські навички.

- Підвищення мотивації. Неформальна освіта може допомогти викладачам підвищити свою мотивацію до роботи, що може допомогти їм відчувати себе більш задоволеними своєю професією.

Як зазначає Н. Душечкіна [3] викладачі можуть використовувати неформальну освіту як відвідування курсів та семінарів; брати участь у онлайн-спільнотах; відвідувати наукові конференції та ін.

Серед цифрових технологій, що використовуються у процесі неформальної освіти, найпоширенішими є наступні:

- Цифрові технології колективної комунікації, зокрема Zoom, Skype, Youtube, для проведення онлайн-заходів у відео- та аудіоформаті, а саме онлайн-занять, веб-конференцій, засідань кафедр.

- Хмарні технології Google для роботи з документами, розробки календарів для візуалізації термінів та етапів реалізації проєктів, аналітики та зворотного зв'язку щодо якості освітніх послуг.

- Соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, Telegram для обміну особистими профілями, а також висвітлення наукових, законодавчих, регуляторних та публічних новин у сфері освіти.

- Технології візуалізації навчального контенту, такі як мультимедійні презентації, інфографіка, відеоінфографіка, інтелект-карти, часові шкали, QR-коди, хмари слів, скрайбінг, гейміфікація, 3d моделювання, доповнена (AR) та віртуальна (VR) реальність, відео.

- Технології тестування, зокрема тести Google Forms, Quizlet, тощо.

Для визначення, що спонукає викладачів до неформального навчання, авторами було проведено дослідження на базі Дніпровського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут та Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Всього в опитуванні взяли участь 45 респондентів, серед яких 77% жінок та 23% чоловіків, віком 25–62 роки, з середнім педагогічним стажем 15 років.

На запитання, що спонукало Вас до неформального навчання, респонденти відповіли наступним чином (рис. 1):

- Необхідність у постійному підвищенні кваліфікації – 80%.

- Потреба у «швидкому» опануванні нової професії – 12%.

- Бажання покращити власні навички – 48%.

- Особистісні мотиви та потреби – 60%.

- Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес, зміни на ринку праці та ін. – 53%.

З вищезазначених результатів дослідження можна зробити висновок, що існують різноманітні мотиви, які спонукають викладачів до неформального навчання. Найпоширенішими серед них є необхідність постійного підвищення кваліфікації та бажання покращити власні навички. Особисті мотиви та потреби також грають важливу роль у рішенні викладачів займатися неформальним навчанням. Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес та зміни на ринку праці, мають вплив на це рішення.

На запитання, як Ви обираєте провайдера освітніх послуг відповіді розподілились наступним чином (рис. 2):

- Статус державної установи або її структурного підрозділу – 22%.

- Статус приватної освітньої установи – 42%.

- Акредитовані програми, наявність ліцензії – 55%.

- Популярність провайдера освітніх послуг – 45%.

- Якість та наповненість курсів – 68%.

Що спонукало Вас до неформального навчання

Рис. 1. Відповіді респондентів

Як Ви обираєте провайдера освітніх послуг

Рис. 2. Відповіді респондентів

Вищезазначені результати свідчать про те, що для більшості респондентів важливою є якість та наповненість курсів, а також акредитовані програми та наявність ліцензії провайдера освітніх послуг. Також значну роль відіграє статус освітньої установи. Популярність провайдера також має значення для деяких респондентів, але вона менш важлива порівняно з іншими факторами.

Висновки. Швидкий темп технологічних змін вимагає від викладачів постійної адаптації до нових інструментів та методів навчання, таких як використання інтерактивних дошок, онлайн-платформ та інші цифрові інструменти.

Викладачі повинні бути озброєні не лише фаховими знаннями, але й компетентністю у роботі з інформацією, критичним мисленням та аналітичними навичками, щоб ефективно орієнтуватися в постійно змінному інформаційному середовищі. Безперервна освіта допомагає впроваджувати нові педагогічні підходи, методики та інновації в освітній процес, що сприяє підвищенню якості освіти. Неформальна освіта, що включає в себе семінари, тренінги, курси та інші форми навчання, відіграє важливу роль у доповненні формальної освіти. Підвищення кваліфікації викладачів є важливим і невід'ємним елементом покращення

якості вищої освіти загалом. Такий підхід є ключовим для створення освітнього середовища, яке може ефективно відповідати на сучасні проблеми та виклики, а також підвищує рівень адаптивності освітньої системи закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабакіна О., Блудова Ю. Використання ресурсів неформальної освіти як фактора успішної професійної самореалізації майбутнього вчителя. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2021. 12 (44), 18–22. doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.12/44.2>
2. Біда О., Орос І., Гончарук В., Тютя М. Розвиток системи освіти дорослих у різних країнах світу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. Випуск 70. С. 92–98.
3. Душечкіна Н. Сучасні підходи до вивчення особистості професіонала. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. Випуск 69. С. 50–57.
4. Лук'янова Л.Б. Неформальна освіта дорослих: проблеми і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія. 2011. Вип. 13. С. 327–333.
5. Нагорняк С. Методологія безперервної освіти та її вплив на процедуру підвищення кваліфікації вчителів. 2023. URL: <https://library.vspu.net/handle/123456789/11745> (дата звернення 18.03.2024)
6. Сидоренко В., Шоробура І., Пономаренко А., Дей М., Джус О. Застосування технологій формальної та неформальної освіти для безперервного професійного розвитку сучасного фахівця. *Revista Tempos e Espaços em Educação*. 2020. 13 (32), 103.
7. Denkowska S., Fijorek K., Węgrzyn G. Formal and non-formal education and training as a tool for promoting innovation and competitiveness in EU Member States. *Journal of Competitiveness*. 2020.12 (3).
8. Knowles M., Holton E., Swanson R.. The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development. New York: Routledge, 2020.
9. Rizova E. Professional development of teachers in non-formal education. 2020. URL: <https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/15994> (дата звернення 14.03.2024)
10. Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education. Published by the FLLLEX consortium. 2012. URL: https://aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf (дата звернення 16.03.2024)

РОЗДІЛ 7. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ
СИНХРОННОГО ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇTHE USE OF MULTIMEDIA PRESENTATIONS IN THE PROCESS
OF SYNCHRONOUS ONLINE TEACHING OF UKRAINIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE IN A VIDEO CONFERENCE MODE

У статті розглядаються лінгвометодичні основи розробки та прийоми використання мультимедійних презентацій у практиці онлайн-навчання іноземних студентів у ЗВО. Мультимедійні презентації використовуються викладачами здебільшого як ілюстративний матеріал до занять, але за умов синхронного онлайн-навчання у режимі відеоконференції вони можуть стати найефективнішим засобом інтеграції педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки головною особливістю мультимедійних презентацій як способу представлення інформації є їхня виняткова насиченість змістом та інтерактивність.

Автори аналізують дидактичні принципи та методологічні вимоги, яким мають відповідати мультимедійні презентації, їхні дидактичні функції і переваги їх використання у навчальному процесі. Розглядається методичний потенціал використання мультимедійних презентацій у процесі синхронного онлайн-навчання іноземних студентів української мови у режимі відеоконференції. З власного досвіду автори надають рекомендації щодо використання конкретних програм та графічних редакторів, які полегшують роботу зі створення мультимедійних презентацій.

Автори зазначають, що, оскільки мовна підготовка іноземних студентів здійснюється у формі практичних занять, мультимедійна презентація для їх синхронного онлайн-навчання найчастіше включає усі три типи презентацій: презентація-демонстрація, презентація-тема, презентація-контроль. Розглядаються етапи та елементи попередньої роботи викладача з мультимедійними презентаціями на практичних заняттях з іноземними студентами, типи завдань, що сприяють розвитку різних мовних компетенцій іноземних студентів. Аналізуються приклади деяких технічних та змістовних помилок, яких викладачу важливо уникнути у процесі створення мультимедійної презентації. Наводяться приклади завдань з розроблених авторами мультимедійних презентацій.

Автори доходять висновку, що мультимедійні презентації мають поліфункціональний характер як демонстративний, тренувальний та контролюючий засіб, ефективність якого доводить результати навчання іноземних студентів.

Ключові слова: мультимедійна презентація, українська мова як іноземна, онлайн-навчання, іноземні студенти.

The article deals with the linguistic and methodological bases of development and methods of using multimedia presentations in the practice of online teaching of foreign students in higher education institutions. Multimedia presentations are used by teachers mainly as illustrative material for classes, but in the context of synchronous online learning via videoconferencing, they can become the most effective means of integrating pedagogical and information and communication technologies, since the main feature of multimedia presentations as a way of presenting information is their exceptional richness in content and interactivity.

The authors analyze the didactic principles and methodological requirements that multimedia presentations should meet, their didactic functions and the advantages of using them in the educational process. The article considers the methodological potential of using multimedia presentations in the process of synchronous online teaching of Ukrainian to foreign students via videoconference. Based on their own experience, the authors provide recommendations on the use of specific programs and graphic editors that facilitate the work of creating multimedia presentations.

The authors note that since language training of foreign students is carried out in the form of practical classes, a multimedia presentation for their synchronous online learning most often includes all three types of presentations: presentation-demonstration, presentation-topic, presentation-control. The stages and elements of the teacher's preliminary work with multimedia presentations in practical classes with foreign students, types of tasks that contribute to the development of various language competencies of foreign students are considered.

Examples of some technical and substantive mistakes that a teacher should avoid when creating a multimedia presentation are analyzed. Examples of tasks from the multimedia presentations developed by the authors are given: presentation of lexical and grammatical material, tasks for developing certain listening, writing, reading, and speaking skills, tasks for working with video materials, test tasks, etc.

The authors conclude that multimedia presentations have a multifunctional character as a demonstrative, training and controlling tool, the effectiveness of which is proved by the results of foreign students' learning.

Key words: multimedia presentation, Ukrainian as a foreign language, online learning, foreign students.

УДК 378. 147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.47>

Моргунова Н.С.,

канд. психол. наук, доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Приходько С.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри філології
та лінгводидактики
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес залучення іноземних громадян до навчання в українських закладах вищої освіти, особливо у сьогоденній складний час, потребує готовності до надання їм освітніх послуг на високому професійному рівні. Спочатку через пандемію, потім унаслідок воєнного стану всі навчальні заклади нашої держави перейшли на онлайн-форму навчання. Це означає, що заняття тепер відбуваються у режимі відеоконференції. За таких умов найефективнішою формою інтеграції педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій стали мультимедійні презентації.

Мультимедійна презентація – це програма, що може забезпечити одночасне використання кількох інформаційних середовищ: слайд-шоу, тексту, фото- та відеоматеріалів, тривимірної графіки, малюнків, анімації, звукозапису та ін. Головною особливістю мультимедійних презентацій як способу представлення інформації є їх виняткова насиченість змістом та інтерактивність, тобто здатність певним чином змінюватися й реагувати на дії користувача.

Мультимедійні презентації використовуються викладачами здебільшого як ілюстративний матеріал до занять. Презентації, що супроводжуються зображеннями чи анімацією, є візуально привабливішими, ніж простий текст, дають змогу акцентувати увагу студентів на найважливіших моментах лекції чи практичного заняття, сприяють розумінню логіки побудови висновків, схем, таблиць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги використання мультимедійних презентацій у навчальному процесі відзначають багато науковців у галузі педагогіки, психології, лінгводидактики, теорії міжкультурної комунікації (С. Антонюк, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, Ю. Жук, С. Кожушко, Т. Літньова, І. Мірошник, О. Назаренко, О. Пінчук, Л. Пироженко, О. Пометун, Н. Пушкар, Н. Сорокіна, О. Тарнопольський, С. Якубов тощо). О. Гончарук, визначає мультимедійну презентацію як логічно пов'язану послідовність комп'ютерних слайдів, об'єднану однією тематикою і загальним принципом оформлення, що дозволяє інтенсифікувати навчально-пізнавальну діяльність іноземних студентів за рахунок чіткої структуризації матеріалу занять, збільшення його динамізму, виразності та доказовості [1, с. 25].

Завдяки використанню мультимедійних презентацій, як зазначають вчені, у студентів спостерігається концентрація уваги, включення усіх видів пам'яті, розвиток інтелектуальних функцій (аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення), більш швидке й глибоке сприйняття інформації, підвищення інтересу до предмету [3; 2, с. 56]. Серед дидактичних функцій мультимедійних презентацій науковці виділяють посилення

мотивації навчання, активізацію навчальної діяльності студентів, посилення їх ролі як суб'єкта навчальної діяльності, індивідуалізацію процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, сприяння формуванню раціональних прийомів мислення, розширення меж самостійної діяльності студентів, розвиток в них навичок самоконтролю та самооцінки, можливість рефлексії [5, с. 14]. Також у якості дидактичних можливостей мультимедійних засобів можна назвати урізноманітнення форм подання інформації та типів навчальних завдань, створення інтегрованого інформаційного середовища, спроможного відігравати роль вагомого засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Задіяння мультимедійних презентацій чудово зарекомендувало себе під час навчання різних аспектів української мови та видів мовної діяльності іноземних студентів. Це стосується наприклад, наочної семантизації нової лексики, навчання граматиці, знайомства з країнознавчим матеріалом, навчання говорінню (діалогічне та монологічне мовлення), коли презентація відтворює комунікативні ситуації, що стимулює комунікативні потреби студентів як у повсякденному мовленні, так і у сфері навчально-наукової та професійної комунікації.

З березня 2020 року в Україні з короткими перервами заняття в навчальних закладах проходять в онлайн-форматі, тому актуальним стає комплексний методологічний підхід в організації навчальної роботи з використанням мультимедійних презентацій у режимі відеоконференції. Оскільки цей аспект у процесі мовної підготовки іноземних студентів ще є недостатньо вивченим, ми вважаємо необхідним зосередитися саме на застосуванні мультимедійних презентацій у процесі синхронного онлайн-навчання української мови як іноземної.

Мета статті полягає у з'ясуванні методичного потенціалу використання мультимедійних презентацій у процесі синхронного онлайн-навчання іноземних студентів української мови у режимі відеоконференції, розгляду конкретних практичних прикладів їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Організуючи онлайн-навчання іноземних студентів з вивчення української мови як іноземної, ми обрали програму для відеоконференцій Zoom, що надає можливість створювати продуктивну комунікацію між викладачем і студентами, отримувати необхідний зворотній зв'язок, дає змогу студентам взаємодіяти один з одним. Найбільш результативним, як підказує наш досвід, є використання програми Microsoft PowerPoint для підготовки презентацій для занять, що сприяє більш ефективному засвоєнню лексичних одиниць, набуттю вмінь монологічного та діалогічного мовлення, формуванню та

відпрацюванню граматичних навичок. Позитивний вплив на результативність процесу викладання мови можна здійснювати за допомогою застосування Flash технології Macromedia Flash, яка слугує для підготовки навчальних анімаційних роликів [1, с. 25]. Доцільним є також використання спеціального розширення Microsoft Producer для програми PowerPoint, що полегшує роботу з медіаінформацією, наприклад, дає змогу доповнити мультимедійні презентації синхронізованими слайдами, зображеннями, аудіо- та відеоматеріалами з можливістю їхнього прослуховування та перегляду через інтернет. Графічні редактори Adobe Photoshop і CorelDraw уможливають створення та редагування зображень для наочної ілюстрації та доповнення навчального матеріалу. Програма Picasa дозволяє легко відокремлювати статичні й динамічні зображення з інтернету, зручно і швидко проектувати слайд-шоу і навчальні фільми, додавати текстові й звукові коментарі тощо.

Серед методологічних вимог, яким має відповідати використання мультимедійної презентації PowerPoint на заняттях з іноземної мови, педагоги виділяють концептуальність (наукову концепцію, що включає психологічне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей), системність (логіку та цілісність), ефективність, гнучкість (можливість варіації змісту), динамічність (можливість розвитку чи перетворення використовуваної технології), відтворюваність [3].

У залежності від навчальної мети дослідники виокремлюють декілька типів мультимедійних презентацій: презентація-демонстрація, презентація-тема, презентація-контроль [6, с. 62]. Презентація-демонстрація є ефективною для пред'явлення навчальної інформації проблемного або довідкового характеру у формі повідомлень, малюнків, схем. Презентація-тема використовується для пред'явлення знань про систему мови та способів їх використання на рівні мовлення, розвитку умінь у різних видах мовленнєвої діяльності на основі отриманих знань і сформованих навичок. Презентація-контроль містить контрольні завдання на діагностику рівня підготовки на початку вивчення теми чи рівня засвоєння вивченого навчального матеріалу. Вона спрямована на розвиток умінь здійснювати самооцінку, самоаналіз і саморегуляцію навчально-пізнавальної діяльності. Оскільки мовна підготовка іноземних студентів здійснюється у формі практичних занять, то мультимедійна презентація для їх синхронного онлайн-навчання найчастіше включає усі три типи.

Спираючись на аналіз думок науковців, ми вважаємо необхідним при створенні мультимедійних презентацій для практичних занять з української мови з іноземними студентами дотримання таких дидактичних принципів: науковості, системності,

доступності, наочності, інтерактивності, індивідуалізації. Обов'язковим є дотримання вимог до компонування навчального матеріалу (лаконічність, структурність, автономність, узагальнення, уніфікація), до композиції та дизайну мультимедійної презентації, її структурних елементів (масштабність, кольорове та стильове обрамлення тощо). Дослідники звертають увагу на те, що рівень запам'ятовування інформації залежить від її розташування на екрані: інформація сприймається зліва направо і зверху вниз – відповідно до руху ока. Отже, у лівому верхньому кутку слайда слід розташовувати найважливішу інформацію, бо там сприймається найбільша частина інформації слайда (33%), у правому верхньому кутку – 28% інформації, у правому нижньому – 23%, а у лівому нижньому – лише 16% інформації [4, с. 85]. Враховуючи цю особливість сприйняття, потрібно під час розміщення на слайді тексту чи графічних об'єктів розташовувати їх відповідно до того, що з них є первинною інформацією, а що ілюстрацією чи коментарем. Текст на слайді повинен бути добре видимим, а розмір шрифту – не менш ніж 22 пт. Бажано встановлювати єдиний стиль шрифту для всієї презентації. Для іноземців найкращими варіантами є Arial, Calibri, Verdana, Times New Roman.

Ефективне використання мультимедійних презентацій на практичних заняттях з іноземними студентами передбачає попередню роботу з боку викладача: визначити тему, сформулювати мету, скласти необхідні граматичні таблиці, коментарі до них, підібрати завдання на формування різних видів компетенцій, що можуть бути виконані студентами у режимі онлайн, координувати роботу студентів у процесі проведення заняття та ін. Виконуючи наочно-ілюстративну функцію, мультимедійні презентації можуть бути успішно використані викладачем практично на всіх етапах навчання, як для запровадження та закріплення лексичного та граматичного матеріалу, так і для контролю вивченого матеріалу.

Використання презентацій на заняттях з української мови як іноземної сприяє розвитку комунікативної компетенції студентів – удосконаленню навичок аудіювання та говоріння (розвиток монологічного мовлення, вміння не лише переказувати текст, а й висловлювати свою думку й аргументувати її), підвищенню інформаційної культури. Цьому сприяють завдання, спрямовані на обговорення прочитаних чи прослуханих текстів, перегляд навчальних відеофрагментів. Студенти обмінюються думками, дискутують, аргументують свою точку зору; в процесі обговорення активізуються і запам'ятовуються нові лексико-граматичні конструкції, мовленнєві кліше, що сприяє розвитку навичок діалогічного спілкування студентів. Використання мультимедійних презентацій дає можливість комбінувати в одному занятті значну кількість

цікавих завдань, спрямованих на вдосконалення усіх складових комунікативної компетентності. Це і лінгвістична компетенція, пов'язана з розвитком лексичних, фонетичних та граматичних мовних навичок, і соціолінгвістична, яка передбачає здатність здійснювати вибір мовних форм, використовувати і трансформувати їх залежно від контексту, враховувати семантичні особливості слів і виразів, дискурсивна компетенція, тобто здатність поєднувати окремі речення у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різноманітні синтаксичні та семантичні засоби, соціокультурна компетенція, що спрямована на формування готовності і здатності вести діалог культур.

Мультимедійні презентації можуть бути використані як опора при аудіювання, переказі текстів, складанні діалогів. Такий широкий спектр застосування пояснюється тим, що вони вносять різноманітність, поживляють процес навчання, створюють комфортне середовище навчання, допомагають сформувати модель реального спілкування. Пояснення нового матеріалу (лексичного, граматичного, країнознавчого характеру тощо) завдяки використанню презентацій стає більш інформативним і наочним. Іноземні студенти не тільки сприймають на слух мовлення викладача, але й бачать приклади та зображення, що його ілюструють. Отже, сприйняття інформації здійснюється за двома сенсорними каналами (аудіальному та візуальному), що сприяє як перцептивному, так і мнемонічному запам'ятання. Також цей етап презентації є важливим для студентів, які були відсутні на занятті і засвоюють навчальний матеріал самостійно, користуючись відеозаписом заняття, розміщеним в електронних оболонках ЗВО.

У процесі створення мультимедійної презентації викладачу важливо уникнути деяких технічних та змістовних помилок. Розглянемо основні з них. Наявність великої кількості тексту на одному слайді призводить до того, що іноземні студенти не сприймають подану на ньому інформацію. Причиною може бути дуже дрібний шрифт тексту, через що студенти втрачають інтерес до нього чи не встигають прочитати всю інформацію. Крім того їхня увага спрямовується не на мовлення викладача, а на читання тексту. Помилкою є також близький колір фону та тексту. Злиття тексту з фоном перешкоджає сприйняттю інформації. Відсутність структурованості навчального матеріалу, нелогічність його викладу, невдалий вибір ілюстрацій теж заважає ефективності роботи студентів на занятті.

Наведемо приклади завдань з розроблених нами мультимедійних презентацій для іноземних студентів 1 курсу Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. Це й презентація лексико-граматичного матеріалу, і завдання на аудіювання, читання, говоріння, формування певних навичок (трансформація, доповнення чи закінчення речень тощо), контрольні завдання і т. ін.

Висновки. Таким чином, мультимедійні презентації, що використовуються у навчанні іноземних студентів української мови у режимі відеоконференції, є комплексним і поліфункціональним за своїми характеристиками засобом навчання – демонстраційним, тренувальним, контролюючим. Вони надають можливість реалізувати міжпредметні зв'язки, сприяють реалізації диференційованого підходу до навчання, формуванню та розвитку вмінь читання, аудіювання, письма, говоріння у різноманітних вправах, поєднанню аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів,

Завдання 2. Вставте замість крапок необхідні дієслова у правильній формі.

1. В Україні ... вугілля, газ і різні метали.
2. Україна ... до складу Організації Об'єднаних Націй.
3. Комп'ютер ... з процесора, монітора та клавіатури.
4. Клавіатура ... клавіші латинського алфавіту, цифри та інші спеціальні символи.
5. Періодична система ... у світі.
6. У залізній руді ... різні домішки.

Слова для довідок: входити, мати, бути відсутнім, містити, мати.

Завдання 17. Замініть ці речення синонімічними, використовуючи вивчені конструкції теми.

1. Ця конструкція складається з великої кількості різних за розмірами блоків.
2. До складу атома, окрім позитивно зарядженого ядра, входять негативно заряджені частинки – електрони.
3. Автомобільна дорога характеризується наявністю комплексу земляних споруд.
4. Важливою особливістю будови автомобілів є наявність кузова.
5. В автомобілі виділяють три основні компоненти: двигун, кузов та шасі.

Рис. 1. Приклади завдань. Презентація граматичного матеріалу

Визначення складу від частин до цілого

○

ЩО (Н.в.) **входить до складу** ЧОГО (Р.в.)
є складовою частиною
складовою частиною

Наприклад:
1. Водень **входить до складу** молекули води.
2. Кисень **є складовою частиною** води.
3. Молекула кисню – **складовою частиною** води.

Семантична грамація

Під час оповіс складу або структури предмета можна використовувати моделі двох типів:

- 1) Від цілого до складових частин;
- 2) Від складових частин до цілого.

1) Європейський союз (ЄС) на сьогоднішній день включає 27 країн	2) На сьогоднішній день 27 країн входять до складу Європейського союзу
--	---

Лексико-граматичні конструкції *що складається з чого, що має у своєму складі що, що містить що, що входить до складу, що утворюється з чого* визначають склад предмета від цілого до частин. Конструкції *що входить до складу чого* визначає склад від частин до цілого.

Конструкції *що складається з чого* передбачає обов'язкове перерахування всіх компонентів. У конструкціях *що має у своєму складі що, що містить що, що входить до складу чого* перерахування всіх складових необов'язкове.

Рис. 2. Приклади завдань. Завдання на закріплення граматичної теми

Завдання 22. Прочитайте фрагмент тексту. Складіть його графічну схему. Користуйтеся схемою, перекажіть текст.

Із чого складається апаратна частина сучасного ПК? Основою є схема, запропонована фон Нейманом. Відповідно до цієї схеми комп'ютер має складатися з па та програм, необхідних ю процесора, призначеного для призначених для введення до к виведення, призначених для сучасних комп'ютерах викорі призначені для постійного збер необхідних для роботи комп' накопичувачами та оперативн пам'ять і накопичувачі складаю

Завдання 6. Закінчіть речення, використовуючи схему будови автомобіля.

1. В автомобілі є ...
2. Ходова частина входить до складу ...
3. Ходова частина складається з ...
4. Гальмівна система входить до складу ...
5. Шасі складається з ...
6. Трансмісія містить у собі ...
7. Зчеплення входить до складу ...

Схема будови автомобіля

Рис. 3. Приклад роботи з навчальним текстом

Завдання 22. Опишіть власне розташування частин важкого автомобіля.
Приклад: Паливний бак розміщується на рамі між карданною передачею та коробкою передач.

Двигун та шасі важкого
1 - двигун, 2 - зчеплення, 3 - коробка передач, передня, 6 - задній міст, 7 - рама, 8 - ресора, амортизатор, 12 - передній міст

Завдання 19. Використовуючи схему та лексико-граматичні конструкції: що складається з чого, що входить до себе що, що має у своєму складі що, що входить до складу чого розкажіть про склад системного блоку комп'ютера.

Системний блок

Електронні системи, що керують роботою ПК: мікропроцесор, пам'ять, системна шина тощо	Накопичувачі на жорстких та оптичних магнітних носіях: дискети, диски	Блок живлення	Система вентиляції	Додаткові вузли: дисковод компакт-дисків, звукова карта, відеокarta, модем і т.п.
---	---	---------------	--------------------	---

Рис. 4. Приклади завдань. Завдання на говоріння

Рис. 5. Приклад завдань для роботи з навчальним фільмом

формуванню об'єктивної самооцінки, здатності корегувати власну діяльність та її результати, удосконаленню комунікативних навичок, що робить іноземних студентів активними учасниками навчального процесу навіть за умов онлайн-навчання. Найважливішим завданням для іноземних студентів стає не тільки практичне оволодіння українською мовою, а й набуття тих комунікативних навичок і вмінь, що надалі допоможуть ефективно використовувати її у сфері професійного спілкування. Застосування мультимедійних презентацій у процесі навчання студентів української мови як іноземної у режимі відеоконференції забезпечує суттєве поширення змісту навчального матеріалу, посилює зацікавленість до вивчення мови, підвищує рівень навчальної мотивації.

Дослідження можливостей використання мультимедійних презентацій у мовній підготовці іноземних студентів потребує подальшого дослідження, оскільки безумовно не лише стимулює пізнавальний інтерес студентів до вивчення мови, розвиває самостійну діяльність студентів, а й підвищує результативність усього процесу вивчення української мови як мови професійного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончарук О.В. Роль мультимедійної презентації у вивченні української мови як іноземної студентами-медиками. *Закарпатські філологічні студії* : зб. наук. пр. Ужгород. нац. ун-т : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 24–28.
2. Гуржій А.М., Гуревич Р.С., Коношевський Л.Л., Коношевський О.Л. Мультимедійні технології та засоби навчання. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 556 с.
3. Куїмова М. Презентації PowerPoint у процесі навчання іноземних мов. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1290>.
4. Мірошник І.В. Вимоги до мультимедійної презентації для навчання іноземної мови дітей дошкільного віку. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 131. С. 84–87.
5. Пометун О. Пироженко Л.. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: 2002. 136 с.
6. Сорокіна Н. В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій : дис. ... канд. філол. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 219 с.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

GAMIFICATION AS A METHOD OF TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES

У статті висвітлено особливості методу гейміфікації під час викладання англійської мови студентам немовних спеціальностей. Узагальнено підходи до визначення гейміфікації (інтеграція елементів гри, ігрових технологій та ігрового дизайну в процес навчання, яка сприяє якісній зміні організації навчального процесу та приводить до підвищення рівня мотивації, залучення студентів, активізації та концентрації їх уваги при вирішенні навчальних завдань). З'ясовано, що емоційний стан людини впливає на її інтелектуальні здібності. Установлено, що гейміфікація дозволяє підвищити рівень уваги студентів. Загальновідомо, що такі види навчальної роботи, як лекції, читання, аудіо-візуалізація та демонстрація, є пасивними формами навчання і мають низькі показники щодо запам'ятовування інформації. У той же час такі види діяльності як обговорення, застосування на практиці, навчання інших та використання знань в реальних ситуаціях є активними формами навчання та сприятимуть отриманню нових знань та умінь. Під час гейміфікації відбувається стирання граней навчального процесу, студенти вчаться абстрагуватися від звичних соціальних ролей і вживаються в ролі своїх персонажів, використовуючи, наприклад, аватари та діючи відповідно до сюжету. Все це мінімізує страх зробити помилку. Виділено два види гейміфікації: структурну та змістовну. Під структурною гейміфікацією розуміється використання різних ігрових елементів у процесі навчання. Змістова гейміфікація має на увазі відхід від традиційних методів навчання, коли весь процес навчання побудований на обраному ігровому сюжеті і дотримується певних правил. При впровадженні гейміфікації з'являється можливість отримання постійного зворотного зв'язку від учасника навчально-виховного процесу з вивчення англійської мови. Це допомагає здійснювати динамічне коригування процесу навчання та дозволяє повноцінно використовувати індивідуальний підхід на підставі швидкості засвоєння матеріалу кожным студентом.

Ключові слова: гейміфікація, англійська мова, студенти, метод викладання, принципи навчання.

The article highlights the features of the gamification method when teaching English to students of non-linguistic specialties. Approaches to the definition of gamification (the integration of game elements, game technologies and game design into the learning process, which contributes to a qualitative change in the organization of the educational process and leads to an increase in the level of motivation, student involvement, activation and concentration of their attention when solving educational tasks) are summarized. It is found that a person's emotional state affects his/her intellectual abilities. It is established that gamification allows increasing the level of students' attention. It is stated that such types of educational work as lectures, reading, audio-visualization and demonstration are passive forms of learning and have low indicators of information retention. At the same time, such activities as discussion, practical application, teaching other students and using knowledge in real situations are active forms of learning and will contribute to the acquisition of new knowledge and skills. During gamification, the boundaries of the educational process are blurred, students learn to abstract from the usual social roles and act in the role of their characters, using, for example, avatars and acting according to the plot. All this minimizes the fear of making a mistake. Two types of gamification are distinguished: structural and meaningful ones. Structural gamification refers to the use of various game elements in the learning process. Meaningful gamification implies the absence of traditional learning methods, when the entire learning process is built on a selected game plot and follows certain rules. When implementing gamification, it becomes possible to receive a feedback from a participant in the educational process. This helps to dynamically adjust the learning process and allows you to fully use an individual approach based on the speed of learning by each student.

Key words: gamification, English language, students, teaching method, learning principles.

УДК 62:378.016.811.111 243
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.48>

Парфьонова О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного
університету радіоелектроніки

Мельник С.С.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного
університету радіоелектроніки

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У зв'язку із розширенням міжнародних зв'язків України та проектів, в яких приймають участь студенти закладів вищої освіти все більшої актуальності набуває володіння англійською мовою на високому рівні, адже це є мовою міжнародної комунікації та необхідною умовою участі у багатьох заходах та проектах. Тому, викладачі іноземних мов весь час прагнуть вдосконалити процес викладання, зробивши його цікавим, корисним та таким, що відповідає вимогам сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питання викладання іноземної мови неодноразово привертало увагу науковців.

Так, впровадження та вдосконалення інтерактивних методів навчання висвітлено у працях Дж. Брауна, роль соціо-емоційної уяви під час вивчення іноземної мови представлена у працях Р. Готліба, Е. Джанер, С. Кауфмана; Р. Джоунс та Р. Бегетто працювали над питаннями розвитку творчості у студентів, П. Лайтбоут та Н. Спада досліджували шляхи інтенсифікації вивчення іноземної мови. До питань впровадження гейміфікації в освітній процес зверталися П. Фресса, Ж. Піаже, К. Каппа та інші.

Глибоко поважаючи цінність наукових досліджень, вважаємо, що питання впровадження методу гейміфікації в навчальний процес студентів

немовних факультетів під час вивчення англійської мови не достатньо розкрито в науковій літературі, що і є **метою** нашої публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ігрові методи під час викладання англійської мови все більше використовуються не тільки для роботи з учнями молодшої та середньої школи, але й під час роботи зі студентами нелінгвістичних спеціальностей. Це пов'язано з тим, що гра робить процес навчання захоплюючим для студента, мотивує його більше займатися і отримувати задоволення від процесу навчання. Зазначимо, що до ігрових методів навчання педагоги зверталися ще з XVII ст., у XXI ст. у зв'язку з інформатизацією освіти та широким використанням відкритих освітніх ресурсів та навчальних додатків з'явився термін гейміфікація або ігрофікація. Гейміфікація у навчанні іноземної мови безперечно має значний психологічний, дидактичний та методичний потенціал.

За Оксфордським словником гейміфікація – це застосування типових елементів гри (наприклад: система оцінювання досягнень, елементи змагання, чітко визначені правила гри) в інших сферах діяльності [3].

Термін «гейміфікація» набув поширення в педагогіці після публікації монографій американських педагогів М. Поренськи та К. Каппа за визначенням яких гейміфікація – це впровадження ігрових технологій у неігрові процеси, у тому числі в освіту, а також використання ігрової механіки, естетики та ігрового мислення для залучення людей до навчання та вирішення різних завдань, а також для підвищення їх мотивації [5].

Таким чином, зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що гейміфікація в освітньому контексті – це інтеграція елементів гри, ігрових технологій та ігрового дизайну в процес навчання, яка сприяє якісній зміні організації навчального процесу та приводить до підвищення рівня мотивації, залучення студентів, активізації та концентрації їх уваги при вирішенні навчальних завдань.

Багато вчених (П. Фресса і Ж. Піаже, та інших), що вивчали взаємозв'язок емоцій, розумових процесів і запам'ятовування, дійшли висновку, що емоційний стан людини впливає на її інтелектуальні здібності. Зокрема, запам'ятовування, яке супроводжується позитивними емоціями, відбувається ефективніше. Відповідно, впровадження гейміфікації в процес вивчення англійської мови поліпшує якість засвоєння навчального матеріалу за допомогою залучення емоційних центрів студентів.

Розглядаючи психологічний аспект використання гейміфікації для вивчення іноземної мови, слід зазначити, що головною особливістю будь-якої гри є здатність заволодіти увагою гравця та утримувати її протягом тривалого часу. Ця

дидактична властивість ігрових технологій є психологічною основою впровадження гейміфікації в процес навчання [6].

Відповідно до цього, основною метою впровадження гейміфікації в освітній контекст є більш активне залучення студентів до процесу вивчення англійської мови без усвідомлення цього факту. Неусвідомленість студентів відіграє у такому разі важливу роль, оскільки сприяє заміні зовнішньої мотивації на внутрішню [4].

Гейміфікація у вивченні англійської мови дозволяє підвищити рівень уваги студентів. Загальновідомо, що такі види навчальної роботи, як лекції, читання, аудіо-візуалізація та демонстрація, є пасивними формами навчання і мають низькі показники щодо запам'ятовування інформації. У той же час як обговорення, застосування на практиці, навчання інших та використання знань в реальних ситуаціях є активними формами навчання та сприятимуть отриманню нових знань та умінь.

Науковцями доведено, що сприйняття та запам'ятовування інформації з елементами гейміфікації відповідає засвоєнню інформації, застосованої на практиці або використанню в реальному житті. Окрім цього, під час гейміфікації у навчанні відбувається активізація можливостей особистості, реалізація її творчих здібностей. Згідно з дослідженнями зарубіжних учених, впровадження гейміфікації в освітньому середовищі сприяє не тільки підвищенню рівня внутрішньої мотивації, продуктивності в роботі студентів, а також веде до підвищення відсотка відвідуваності занять [1].

Відомо, що значною психологічною проблемою, з якою зустрічаються викладачі та студенти під час вивчення іноземної мови це страх робити помилки. При впровадженні гейміфікації змінюється спосіб організації навчального процесу, це сприяє подоланню страху здійснення помилок та використання помилок як важливого джерела набуття досвіду та ліквідації «білих плям» в знаннях, що отримали студенти.

При використанні гейміфікації відбувається стирання граней навчального процесу, студенти вчаться абстрагуватися від звичних соціальних ролей і вживаються в ролі своїх персонажів, використовуючи, наприклад, аватари та діючи відповідно до сюжету. Все це мінімізує страх зробити помилку.

К. Вербах і Д. Хантер порівнюють впровадження гейміфікації в навчальний процес з будівництвом будинку, де необхідно мати уявлення про три рівні цього процесу. За аналогією автори представили типологію ігрових елементів за трьома рівнями абстракції: динаміка, механіка та компоненти гри.

Динаміка – це найбільш загальний та абстрактний рівень, тобто по аналогії її можна порівняти

із стадією проектування будівництва. Механіка є середнім рівнем абстракції, аналогічно до етапу монтажу конструкцій будівлі. Під механікою розуміють основні процеси, що рухають процес навчання. Кожен елемент механіки – це спосіб реалізації однієї чи кількох елементів динаміки. Завдяки елементам цього рівня (віртуальним нагородам, статусам, отриманим очкам, випробуванням, співпраці, зворотньому зв'язку) студенти просуваються вперед і ще більше залучаються до навчального процесу. Третій рівень абстракції – компоненти гри, це найбільш конкретні механізми, в яких втілюються динаміка та механіка гри.

Найвищий ступінь абстракції та концептуалізації під час вивчення іноземної мови відбувається на рівні динаміки. Під динамікою розуміють загальні аспекти системи гейміфікації, які слід брати до уваги, але їх не можна безпосередньо впровадити в гру через їх абстрактність. Динаміка включає такі аспекти, як тимчасові обмеження, тема, сюжет, емоції, взаємини [7].

Американський вчений К. Капп у своїй монографії виділяє два види гейміфікації: структурну та змістовну. Під структурною гейміфікацією розуміється використання різних ігрових елементів у процесі навчання. Змістовна гейміфікація має на увазі відхід від традиційних методів навчання, коли весь процес навчання побудований на обраному ігровому сюжеті і дотримується певних правил [5].

За рахунок таких елементів, як сюжет і сценарій гри, ефект присутності, дизайн інтерфейсу та інтерактивність зворотного зв'язку, досягається розвиток внутрішньої мотивації студентів під час вивчення англійської мови.

Яскравими прикладами змістовної гейміфікації є дидактичні ігри. На даний момент багато викладачів вдаються до використання саме структурної гейміфікації, яка передбачає використання елементів змагання. Однак, як зазначають деякі вчені, іноді даний елемент може мати демотивуючий ефект, тому доцільно виносити на загальний розгляд та відзначати лише трьох найкращих гравців [1; 2].

Ще одним цікавим елементом гейміфікації є складні завдання, які використовуються для проміжного та підсумкового контролю. Як і в комп'ютерних іграх, вони допомагають студентам усвідомити перехід від одного важливого етапу навчання до іншого, підбити підсумки та здійснити самооцінювання [7].

Однак необхідно зазначити, що хоча у структурній гейміфікації й використовуються ігрові елементи в рамках навчальної системи, але сама система при цьому не перетворюється на гру та навчальний зміст не зазнає суттєвих змін.

Раціональне і комплексне використання всіх перелічених вище елементів необхідні для того,

щоб сконцентрувати увагу студентів на розв'язанні поставлених проблем для досягнення освітніх цілей. Зростання інтересу до впровадження гейміфікації в навчальний процес під час вивчення англійської мови пояснюється також тим, що гейміфікація є однією із дидактичних властивостей цифрових технологій поряд з мультимедійністю, інтерактивністю, нелінійністю подачі тексту та інформативністю.

За допомогою миттєвого зворотного зв'язку та можливості реалізації взаємооцінювання та самооцінювання реалізується принцип свідомості та активності студентів. При інтерактивній формі проведення занять підвищується групова активність та взаємодія між самими студентами. Завдяки мультимедійно-динамічній формі подачі матеріалу реалізується принцип наочності.

Використання гейміфікації передбачає максимальну візуалізацію навчального матеріалу за допомогою новітніх технологій, технологій доповненої реальності та технологій, що забезпечують ефект присутності. Принцип послідовності та систематичності здійснюється за рахунок поступового ускладнення умов гри, ігрового та навчального матеріалу, коли студенти долають рівні один за одним та відповідно вивчають навчальний матеріал від простого до складного [2].

Також при впровадженні гейміфікації з'являється можливість отримання постійного зворотного зв'язку від учасника навчально-виховного процесу з вивчення англійської мови. Це допомагає здійснювати динамічне коригування процесу навчання та дозволяє повноцінно використовувати індивідуальний підхід на підставі швидкості засвоєння матеріалу кожним студентом. Будь-яке завдання може бути адаптоване під студента з його вихідним рівнем володіння іноземною мовою. Принцип міцності засвоєння матеріалу реалізується за рахунок залучення емоційних центрів студентів при впровадженні гейміфікаційних елементів.

Висновки. Говорячи про впровадження гейміфікації при навчанні іноземної мови, слід зазначити, що неімітаційний характер активності, властивий гейміфікації, дозволяє розвивати не тільки іншомовні комунікативні вміння, а й професійні навички та вміння, набувати досвіду, а також розвивати критичне мислення, уміння працювати в команді, готовність до співробітництва, толерантності.

Це робить гейміфікацію унікальним методом організації навчальної діяльності на заняттях англійської мови, під час якого відбувається відхід від пасивних методів навчання, де знання надаються в готовому вигляді, і стає можливою реалізація проблемних методів навчання, пошукової діяльності та дослідницьких проектів, організація самооцінювання та групового оцінювання

симуляція процесу навчання шляхом створення віртуального мовного простору. Поряд з цим, гейміфікація забезпечує стимуляцію самоосвіти шляхом створення інформаційно-навчального середовища, що сприяє самостійному прагненню студентів до саморозвитку та розкриття творчих здібностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Banfield J., Wilkerson B. Increasing student intrinsic motivation and self-efficacy through gamification pedagogy. *Contemporary Issues in Education Research*. V. 7. № 4. P. 291–298.
2. Barata G., Gama S., Jorge J., Gongalves D. Improving participation and learning with gamification. *Proceedings of the First International Conference on Gameful Design, Research, and Applications*. 2013. P. 10–17.
3. English Oxford Living Dictionaries online. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/gamification>.
4. Gamification: Using Game Design Elements in Non-Gaming Contexts. URL: <http://gamification-research.org/wp-content/uploads/2011/04/01-Deterding-Sicart-Nacke-0Hara-Dixon.pdf>.
5. Kapp K. The gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education. San Francisco, CA: Pfeiffer. 2012. 334 p.
6. Reem S.Al-T., Lamy F.D., Lamiaa F.I. Increasing Students Engagement. *Data Structure Course Using Gamification*. 2018. V. 8. № 4. P. 193–211.
7. Werbach K., Hunter D. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. Wharton Digital Press, 2012. 148 p.

ENHANCING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE LEARNING THROUGH VISUALIZATION TECHNOLOGIES

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

The article deals with the special features of using visualization technologies for better comprehension of learning material while learning professional foreign languages in a higher education institution. The authors highlight the peculiarities of the process of thinking of the modern digital generation. Much attention is paid to visualization technologies that facilitate the perception of learning material, provide its appropriate understanding and compact information flows that imitate the essence of the subject of knowledge and where didactic material can be presented as a combination of different forms: a text, a sound, graphics, an animation, a photo, and a video. It has been determined that visualization technologies of educational information are a system that contains a complex of educational knowledge, visual methods of their representation, technical means of information transmission, and psychological methods of using and developing visual thinking in the learning process. The article analyses digital tools for information visualization in the form of slide shows, virtual journeys, infographics, interactive models, and digital didactic games. These forms are convenient and easy to use since they contain comprehensive visual material, and can be adjusted to screens of any size, from smartphones to computers. It has been established that virtual and augmented reality technologies, gamification, and mobile learning expand the concept of education, facilitate better comprehension of a learning material by students and promote further integration of knowledge and cultural exchange. This leads to a more dynamic and interactive learning process, which increases the effectiveness of professional foreign language acquisition. This aspect is important in the context of the digital transformation of education, as foreign language proficiency opens up new perspectives for personal development and professional progress.

Key words: visualization, visualization technologies, professional foreign language, information and educational environment, augmented reality, gamification, infographics, mind map.

У статті розглядаються особливості використання засобів візуалізації для кращого

засвоєння навчального матеріалу під час вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Висвітлюються особливості мислення сучасного цифрового покоління. Значну увагу приділено програмним засобам візуалізації для полегшення сприйняття навчального матеріалу, забезпечення його правильного розуміння та ущільнення інформаційних потоків, що імітують сутність предмета пізнання, і на яких дидактичний матеріал може бути подано одночасно в комбінації різних форм: текстових, звукових, графічних, анімаційних, фото і відео. Визначено, що технології візуалізації навчальної інформації це система, що містить комплекс навчальних знань, візуальні способи їхнього представлення, візуально-технічні засоби передачі інформації, психологічні прийоми використання та розвитку візуального мислення в процесі навчання. Проведено аналіз засобів візуалізації навчальних даних за такими формами як: слайд-шоу, віртуальних подорожей, інфографіки, інтерактивних моделей, та цифрових дидактичних ігор. Зазначені форми зручні та прості у використанні, містять багатий візуальний матеріал та підлаштовуються до екранів будь-якого розміру: від смартфонів до комп'ютерів. Встановлено, що технології віртуальної та доповненої реальності, гейміфікація та мобільне навчання допомагають розширити концепцію освіти, розвивають комунікативні навички студентів та сприяють подальшій інтеграції знань та культурному обміну. Це призводить до більш динамічного та інтерактивного процесу навчання, що в свою чергу збільшує ефективність засвоєння іноземної мови. Цей аспект має важливе значення в контексті цифрової трансформації освіти, оскільки володіння іноземною мовою відкриває нові перспективи для особистісного розвитку та професійного зростання.

Ключові слова: візуалізація, технології візуалізації, фахова іноземна мова, інформаційно-освітнє середовище, доповнена реальність, гейміфікація, інфографіка, ментальна карта.

UDC 378.147:372.881.111.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.49>

Pryshupa Yu.Yu.,

PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages and Translation
National Aviation University

Konoplianyk L.M.,

PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages and Translation
National Aviation University

Problem statement. The transformation processes associated with the information revolution and education system modernization result in conceptual changes in the objective, content, and technological foundations. The level of implementation of the technological approach is one of the most crucial criteria to determine the competitiveness and prestige of a higher educational institution, as educational technologies ensure consistency, purposefulness, and efficiency of its activities [9]. These changes have affected both the education system as a whole and the educational environment of higher education institutions, having a significant impact on modern students who are significantly different from the

previous generations in terms of digital literacy and ability to quickly adapt to new information flows. Modern students have clip thinking and perceive the world as a series of virtually unrelated events and facts, as well as they think globally and spend more time with digital devices than with their peers.

The prevalence of various digital devices and the innate proficiency in their usage are not the only distinguishing factors among contemporary students. Their experiences are significantly shaped by the omnipresence of abundant and intense information overload, and the pervasive authority of social networks, which they encounter from an early age and have continuous access to [1]. Unlike any previous

generation, they have an abundance of quickly and easily accessible information.

Today's world of information overload, which is supposed to increase the intelligence of the young generation, often has the opposite effect, as young people do not have time to process, assimilate and use the incoming information. Due to information overload, it is difficult for students to focus on the main aspects of their professional training, which affects its quality. Nowadays, foreign language proficiency is not only a prerequisite for professional development but also a key to cultural enrichment and international communication. However, information overload can hinder deep language acquisition, as students may have difficulties focusing on complex language structures and cultural nuances that require more time and attention to be understood.

Since the amount of information has grown incredibly and continues to grow permanently, new technologies of visualization and transmission have emerged. The formation of a new visual culture of society has a powerful impact on education. Accordingly, there is an urgent need to use visualization technologies of educational information to improve the quality of education. In this regard, the role of visual models of educational information presentation has increased, which helps to overcome the difficulties associated with learning [3, p. 174].

Taking into account that the nature of perception and learning by the modern generation differs from that of previous generations, they require radical changes in the methods of presenting information. The representatives of a new generation rarely read the text, and their reading method can be more described as skimming. Furthermore, they seek independence from the teacher in learning and constant access to the digital environment to which they are accustomed and which they use constantly. Thus, the requirement for visual representation of educational content is becoming crucial for the modern education system [3, p. 175]. In this context, educators and researchers are compelled to explore new approaches to language teaching which include the introduction of visualization technologies. This approach can assist students in managing information overload more adeptly, focusing on important aspects of the language and proficiently applying language skills in practical settings.

Review and analysis of recent research and publications. Researchers in Ukraine and abroad have shown a keen interest in the application of modern visualization technologies in education, as evidenced by the analysis of psychological and pedagogical literature. Various scholars have contributed to this field, including Asmolov O., Bartlett F., Verbytskyi A., Davydov V., Kalmykova Z., who have investigated the theoretical foundations of visualization of educational information; Stanka L., Stanka R., Felea C., Pintea M.

[12], Lengler R., Eppler M. [11], Sharma A., and Chauhan S., Zimmermann W. [13], who have devoted their research papers to knowledge visualization and its contribution to creating conditions for personalized learning. Lengler R. and Eppler M. have proposed a classification system for visualization methods applicable to educational information [11]. Researchers such as Holub T. and Sirakaya M. have investigated the role of immersive technologies in visualizing educational material. Bilousova L., Zhyteniova N., Holub T., Kriukova Ye., Kovalenko O., Denysenko S., Shkarban I., Koval T., Besklinska O., Herasimova S., Koibichuk V., Margolina I., Neudakhina N., Mansurov O., Soboleva A., and Starychenko B. have revealed the special features of using visualization in the educational process in a higher school and have focused on the didactic aspects of visualization technologies. They developed original methods for visualization of educational materials and explored new ways to integrate visualization into teaching specific academic disciplines.

Highlighting previously unresolved aspects within the overall problem. Thus, the areas that have been researched recently include theoretical frameworks, personalized learning, classification of visualization methods, immersive technologies, and didactic aspects/methodologies of visualization in education. These studies collectively contribute to understanding how modern visualization technologies can enhance teaching and learning processes. However, several areas within the use of visualization technologies in learning professional foreign language requires further investigation including the issue of modeling a system of methodological tools for compacting the content component of professional foreign language learning in a higher education institution because of an increase in the amount of learning material, the mastery of which requires the correct selection and presentation of information to solve specific educational tasks.

The **objective** of this article is to investigate modern technologies used to visualize educational information (a content component of professional foreign language learning), analyze the prevailing technological trends in visualization within the modern information and educational environment, and reveal the possibilities of their application for visual representation of information in professional foreign language classes.

Main part. The development of the education system requires the study and implementation of modern technologies and new teaching methods. Taking into account the peculiarities of the modern digital generation, who have fundamentally different ways of receiving, perceiving, and learning information, whose ways of thinking and understanding have changed as compared to previous generations (they are unable to perceive large amounts of information,

they have difficulties in perceiving information presented only in a verbal form, their clip thinking is aimed at a vivid visual image), we will pay special attention in our article to modern visualization technologies that allow the teacher to take into account the above-mentioned features and present the learning material in a convenient visual form. In addition, when teaching a professional foreign language, visual technologies stimulate creative thinking and contribute to the development of students' creative skills, which increases motivation and contributes to their professional success.

The quickly developed visualization technologies have led to the emergence of new methods and ways of visualizing learning material and creating a special virtual learning space. At the same time, the increase in the amount of educational data requires the correct selection and presentation of information to solve specific learning tasks. Students should not only learn a certain set of knowledge but also acquire skills that will help them quickly integrate new elements into their knowledge system in the future. This is facilitated by introducing new technologies for presenting educational content, especially technologies for providing visualized information and forming visualized knowledge.

Learning a professional foreign language can be both interesting and effective when visualization is applied. It plays a key role in information perception and memorization, which is particularly important when a language becomes the object of study. Firstly, visualization aids in creating associations between professional terms and their meanings. For instance, images of objects or scenes can aid in understanding the meaning of a word and facilitate its memorization in the relevant context. Secondly, visualization assists in forming associations with grammatical structures and language rules. Schemes, diagrams, and infographics can illustrate grammar rules, making them easier to internalize. Thirdly, visualization promotes the development of creativity and associative thinking. Creating drawings, diagrams or multimedia presentations on language learning topics allows students to express their ideas and understanding of language concepts creatively. In addition, visualization can be useful in learning cultural aspects of a language. Images of architecture, traditions, etc. lead to a better understanding of the context in which the language is used and broaden the students' horizons, and develop their intercultural skills. Thus, visualization is a powerful tool that helps to effectively and engagingly learn a professional foreign language. It fosters both a deep understanding of the language and the development of skills necessary for linguistic competence.

Let's take a closer look at visualization. The concept of "visualization" was introduced by Carl Gustav Jung in the early XXth century as a property

of human consciousness to create optical images of the surrounding reality based on human imaginative thinking. Subsequently, various definitions of this phenomenon were formulated with clarifications that have significant differences. This term has become widely spread in psychology, pedagogy, marketing, management, medicine and other areas of human activity.

In the reference literature, "visualization" (from Latin "*visualis*" – *visual*) is most often interpreted as a visual representation of data; a representation of a physical phenomenon or process in a form convenient for visual perception; a presentation of information in the form of an optical image (drawings, photographs, graphs, diagrams, structural diagrams, tables, maps, etc) [5, p. 20].

Derivatives of this interpretation are the definition of visualization as a method of visual representation aimed at deepening the understanding of information, its processing and creative interpretation, which is widely used in educational activities; as well as consideration of related concepts of technologies and visualization strategies as components of learning. According to this interpretation, it is identified with visuals and acts as a means or form of information presentation.

Thus, researchers consider visualization as the process of forming an image in the student's mind and/or bringing it out with the help of images or videos [13]. This process converts mental content into a visual image, which, once perceived, can be expanded and serve as a basis for adequate mental and practical actions [6]. Visualization of learning material stimulates students to generalize and clarify perceived images, ensuring the completeness and integrity of their perception [6].

Lengler R., Eppler M.J. define visualization as a dynamic and/or static graphical representation of information that stimulates the processes of thought generation, simplifies the analysis of complex concepts, aims at theoretical generalization and analysis of practical experience based on systematicity and consistency due to the compaction of knowledge and models of its representation [11]. Holub T., Kryukova Ye., and Kovalenko O. state that knowledge visualization provides information in the form of an organized set of graphic symbols in a more complex structural relationship between individual information nodes, where, as a rule, information visualization is defined as the transformation of data into the form of graphs, diagrams, drawings or animated sequences [3, p. 175].

Information visualization technologies constitute a comprehensive system that includes a set of educational knowledge, visual methods of presentation, visual and technical tools for transmitting information, as well as psychological approaches for utilizing and enhancing visual thinking during learning [2, p. 12]. Grounded on

the significance of visual perception and the leading role of imagery in cognitive processes and awareness, these technologies aim to prepare students and their consciousness for visualized world conditions and to augment information processing capacity. The study of the results of using diverse forms of information visualization in education reveals several beneficial effects, including heightened and sustained attention among students, enhanced perception and retention, and increased motivation and engagement in the subject matter [3, p. 175].

The most common methods of visualizing the content component of the professional foreign language are as follows:

1. *Mind maps* are diagrams for graphical representation of information, ideas, and concepts, organized around a central theme. The central idea or main topic is placed in the center of the mind map, with related ideas branching out from it. Associative visual and graphic images are important organizing links in the design of conceptual or categorical links in the structural and semantic organization of lexical material on a particular topic while learning a foreign language. [10, p. 194]. Mind mapping transforms the process of articulating thoughts into an engaging activity, distinct from boring note-taking. This is particularly crucial for contemporary youth, as they face the dual challenge of memorizing vast quantities of information and fostering creativity to generate new ideas. Mind mapping makes expressing thoughts interesting, not like boring notes, which is important for today's youth, because they must not only memorize a huge amount of information but also be able to generate ideas [3, p. 176]. Mind maps are commonly used for brainstorming, note-taking, problem-solving, planning, organizing information, and studying because they offer a flexible and intuitive way to capture and visualize complex information, facilitating creativity, analysis, and comprehension.

2. *Infographics* is a graphical visual representation of data or information, serving as effective models for presenting complex data in a comprehensible way. They assist in proper organization and facilitate simplified understanding. By using visual elements to enhance the ability of the human visual system to see models and processes, it is possible to improve data perception [6, p. 153]. Within this technology tables, diagrams, charts, graphs, and various graphic elements can be used. By the nature of data visualization, infographics are divided into quantitative (graphs, charts, nomograms) and qualitative (diagrams, maps, images, mental maps, diagrams, charts, drawings, graphs) [6, p. 153]. Some of the resources for creating infographics are Canva, Piktochart, Venngage, Easel.ly, Infogram, Google Charts, Visme, Draw.io Pro, etc.

3. A *multimedia presentation* is a set of slides that can contain a text, graphic objects, images,

audio, video, animation, etc. Multimedia effects of a presentation allow to focus the audience's attention on the main point and contribute to better memorization of learning material [6, p. 153]. They are mainly used in professional foreign language classes for presenting new grammar material; as self-study materials or revision aids, providing students with opportunities to review key concepts, vocabulary, or procedures outside of class; as part of students' project work, presenting their reports or findings. While explaining learning materials, graphical data, and video fragments can also be used to stimulate cognitive interest and motivation for learning. In presentations, various special effects can be applied to attract students' attention and emphasize the most essential points of explanation.

4. A *timeline* is a graphical representation or visualization of events or processes arranged chronologically along a straight line to visually display the history of a phenomenon, process or event, which can be represented in the form of a text, a picture, or a sound [3, p. 176].

5. *Scribing* is a visual note-taking method that uses a combination of drawings, symbols, text, and arrows to create visually appealing notes. The idea of this method is to use a minimum number of words and instead use a large number of drawings and diagrams to visualize an idea or concept. It can be used to take notes during lectures, create outlines, plan projects, or in general for any situation where it is important to summarize and visualize information. This method is actively used as a tool to improve memory and develop creative thinking and perception of information [10, p. 194]. Scribing is the art of displaying text in pictures, and this process is almost parallel to speech. Thus, this technology displays the key points of educational information and the relationships between them [3, p. 176]. Scribing combines text, images, icons, and diagrams to capture the main points, themes, and discussions as they unfold. Scribing is often used in conferences, workshops, or brainstorming sessions to facilitate communication, capture insights, and foster engagement among participants.

According to the ongoing trend of digitalization of education and the integration of information and communication technologies into the information and educational space, the development of educational visual content by educators and the adoption of visualization methods of learning information by students involves the use of the following appropriate visualization tools and services:

- *for creating slideshows and presentations* (video presentation): animoto.com, prezi.com, canva.com, emaze.com, vcasmo.com, miro.com, slides.com, storyjumper.com, edpuzzle.com, voicethread.com, padlet.com);

- *for virtual travel, creating interactive maps:* dermandar.com, gigapan.com, roundme.com, armchair-travel.com, everyscape.com, stepmap.com, tripline.net, storymap.knightlab.com);

- *for creating infographics, timelines, mind maps, and word clouds:* thinglink.com, cacoo.com, creately.com, genial.ly, piktochart.com, visual.ly, canva.com, info.am, padlet.com, statsilk.com, timeline.knightlab.com, timetoast.com, free-timeline.com);

- *for creating digital didactic games:* learningapps.org, pixton.com, marvelhq.com, kahoot.com, stripcreator.com, wittycomics.com; littlebirdtales.com, storybird.com, digitalfilms.com, animatron.com, puzzleit.org, playbuzz.com, sporcle.com, flashcardmachine.com, classtools.net, wixie.com тощо.

The selection of particular visualization forms, methods, and tools for use in foreign language learning within higher education institutions should be guided by several factors. These include the goal and objectives of the academic discipline, students' traits and interests, their proficiency in visualization techniques, and considerations of the available capabilities of the existing information and educational environment within the institution.

This encompasses the transition to digital devices such as computers, smartphones, and tablets, along with the use of digital platforms and services, data transmission via the Internet, and the storage and processing of information in a digital form. Visualizing educational material offers numerous benefits, including rapid information retrieval, enhanced communication, improved business process efficiency, convenient content consumption, automated processes, etc. In addition, it has profound effects on the social, economic, and cultural aspects of society, altering lifestyles, work patterns, learning methodologies, and leisure activities.

Mobile learning is also a crucial visualization technology in modern education, that can significantly increase the effectiveness of language learning. Its core lies in facilitating learning irrespective of location and employing portable technologies for learning. Particularly relevant amidst the global COVID-19 pandemic and the war in Ukraine resulting in the surge in distance learning, mobile learning technologies provide educational mobility, enabling students to learn on the go and engage in learning activities without constraints of time and space. The ubiquity of learning anytime and anywhere has become a common trend in the information society. Tablets and smartphones have become the most favored and convenient mobile devices for learning, facilitating the dissemination of information through animations and interactive features, thereby rendering the learning process captivating, engaging, and immersive.

The mobile learning environment, incorporating multimedia lessons, up-to-date teaching methods,

and knowledge presented in a digital format, is becoming a whole world filled with new opportunities for the student. Beyond merely granting students unlimited access to scientific materials, this transformation alters the very essence of the learning process. Knowledge acquisition, comprehension, and validation undergo a profound shift, unfolding into a fast and interactive experience.

The integration of information and communication technologies in the educational process has equipped educators with a powerful tool. However, countries worldwide persistently grapple with challenging issues of the digitalization of education. These challenges stem from the rapid development of technologies, inadequate financial investments, and a lack of a coherent vision regarding the role of educators leveraging cutting-edge technologies to transform the educational process within and beyond higher education institutions [7, p. 104].

The use of cloud technologies in teaching and learning a professional foreign language makes it possible to create visual didactic teaching aids and adapt them to the learning process. At present, many free services already have ready-made sets of visual didactic tools that allow teachers to create their applications, and for this purpose, teachers do not need to have programming skills, as these services are intuitive, convenient, and easy to use. Today, such popular services include Google Sites, LearningApps, Liveworksheets, BrainFlips, ClassTools, ISLCollective, Wixie, Educaplay, Nearpod, Wizerme, PowToon, Eddpuzzle, and others.

The use of visualization technologies stimulates interest in learning and promotes the development of cognitive interest, as traditional textbooks do not fully meet modern needs. Most of the existing electronic textbooks are often digitized paper versions of materials with minimal interactivity, and the issue of organizing a lesson with maximum benefit is still a challenge to be constantly "in trend", one step ahead, and constantly surprise students. One of the most effective solutions to these issues is augmented reality.

Augmented reality (AR) is an interactive visualization technology that enhances real-world images with virtual elements. Nowadays due to the widespread use of mobile devices, it is enough to download a special application that overlays digital information (e.g., 3D models, video, audio, etc.) on the real-world image captured by the camera, and displays the result on the screen. With minimal hardware requirements (a desktop, laptop, or mobile phone which are available), this technology is accessible to everyone, enabling students to work on projects from home at any time. Augmented reality can make any learning material look like a real object, including illustrations in books, models, diagrams, maps, and drawings. These capabilities demonstrate

how augmented reality can significantly enhance learning, providing faster learning, processing, and creating of vast amounts of information, which has a positive impact on the optimization of the learning process. When it comes to motivating and engaging students in the educational process, gamification must be considered as well. It involves applying gaming practices and mechanisms in non-gaming contexts.

There are numerous games today designed to immerse students in the captivating virtual world, with a focus on learning specific disciplines. Quest games have proved to be excellent tools for learning and practicing new vocabulary in foreign languages. Just one game allows for the absorption from 50 to 150 new words and phrases. Furthermore, the internet hosts numerous services offering gamified learning environments. While some provide pre-made games, others empower educators to create their own ones. Notably, proficiency in programming is not a prerequisite to utilizing these platforms, rendering such software accessible to teachers. Although they are not highly sophisticated gaming environments, they effectively serve the educational objectives.

Such immersive technologies as augmented reality, virtual reality, and gamification expand the content of education, which should be focused on the development and self-determination of the individual and the development of their creative potential. Moreover, it encourages ongoing self-education and personal growth.

A key factor in fostering students' self-education skills is personalized learning, which is defined as the interaction of subjects in the process of mastering the world around them, resulting in the formation of an ideal understanding of another subject, which affects the transformation of the consciousness and behaviour of the learner and the teacher through mutual representation to each other [9].

Thus, the rise of immersive technologies in recent years has led to a growing interest in employing immersive approaches to visualize educational content. Visualization technologies enhance learning by immersing students in virtual environments, thereby emphasizing the significance of visualization in professional foreign language learning. Introducing visualization technologies into education represents a crucial pedagogical strategy, as it provides students with rich sensory experiences necessary for understanding abstract concepts and knowledge. The utilization of these technologies is rooted not only in the concept of immersion but also in principles such as visual modality and complexity, which aim to engage multiple human senses [3, p. 176].

Conclusions. In modern education, information and communication technologies play a crucial role, facilitating the storage and transmission of vast amounts of information in a visual form.

The visualization tools, ranging from graphics to immersive experiences, are essential to enhance knowledge acquisition among students and, consequently, improve the overall quality of higher education. The integration of visualization technologies offers significant potential for enhancing professional foreign language learning. By employing these tools, educators can create immersive and engaging learning environments that cover diverse learning styles and preferences. Given the cognitive tendencies of the contemporary digital generation, characterized by clip thinking which is focused on the fragmentary perception of visual information, coupled with the advancements in educational technologies and expanded capabilities of information and communication technologies, there is a growing incentive for educators to incorporate visualization in professional foreign language teaching and learning. Through visual representation of language concepts and contexts, students can deepen their understanding of the material and application of language skills in practical settings. Furthermore, the use of visualization technologies promotes collaboration, creativity, and critical thinking among students, preparing them more effectively for the demands of the globalized workforce. Consequently, the incorporation of these innovative tools into language education programs emerges as a crucial strategy for advancing proficiency and competency in foreign language acquisition.

REFERENCES:

1. Березнікова Н. І. Вдосконалення фахової англійської мови в умовах віртуального освітнього середовища здобувачами вищої освіти галузі знань «Архітектура та будівництво». *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура*: збірн. наук. праць за результатами XI міжнар. конф. (м. Київ, 17–18 жовтня 2023). Київ, 2023. С. 120–123.
2. Білоусова Л., Житеньова Н. Онлайніві інструменти візуалізації у діяльності сучасного педагога. *ScienceRise: pedagogical education*. 2018. № 7(27). С. 8–15. URL: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2018.151557>.
3. Голуб Т.П., Крюкова Є.С., Коваленко О.О. Сучасні технології візуалізації навчальної інформації. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 32. Т. 2. С. 174–177. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.34>.
4. Денисенко С. Сучасні форми візуального представлення інформації і можливості їх використання в інформаційно-освітньому просторі. *Сучасне репродукування: інжиніринг, моделювання, мульти- та кросмедійні технології*: матеріали науково-практичного семінару кафедри репрографії КПІ ім. Ігоря Сікорського (м. Київ, 24 жовтня 2018 р.). Київ, 2018. С. 47–50.
5. Житеньова Н.В. Сутність візуалізації в навчальному процесі. *Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технічного профілю. Серія педагогічна*. 2013. Вип. 19. С. 18–21.

6. Коваль Т., Бесклінська О. Використання засобів візуалізації для створення електронних освітніх ресурсів у процесі навчання математичних дисциплін у закладах вищої освіти. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Т. 77, №3. Р. 145–159. URL: <https://doi.org/10.33407/itt.v77i3.3411>.

7. Липчевська І. Візуалізація як складова дистанційної освіти у початковій школі. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф (м. Київ, 20–21 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 104–105. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731536>.

8. Мітіна Н.Б., Мініна Ю.О., Герасименко В.О., Зубарева І.М. Питання безпеки використання екранних пристроїв під час дистанційного навчання. *Український журнал будівництва та архітектури*. 10 (4), С. 76–82. URL: <https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.250822.76.880>.

9. Тарнавська Т.В., Глушаниця Н.В. Методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців. *Роль інновацій в трансформації образу*

сучасної науки. Київ: Інститут інноваційної освіти, 2019. С. 73–76.

10. Шкарбан І.В. Інтенсифікація процесу навчання іноземної мови студентів непрофільних спеціальностей за допомогою технологій візуалізації змістового компонента. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 34. Т. 1. С. 192–196. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.37>.

11. Lengler R., Eppler M.J. Towards A Periodic Table of Visualization Methods for Management. 2007. P. 83–88. URL: https://www.visual-literacy.org/periodic_table/periodic_table.pdf.

12. Stanca L., Feleă C., Stanca R., Pinteă M. The Impact of Visualization Tools on the Learning Engagement of Accounting Students. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2019. P. 148–156. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-23884-1_19.

13. Zimmermann W. Visualization in Teaching and Learning Mathematics / W. Zimmermann, S. Cunningham. Washington, DC: *Mathematical Association of America*, 1991. P. 230.

КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИКОРИСТАННЯ VR-ТЕХНОЛОГІЙ

COMPONENT AND STRUCTURAL ANALYSIS OF READINESS OF THE FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TO USE VR TECHNOLOGIES

У статті здійснено структурний аналіз компонентів, що є важливими для визначення готовності майбутніх учителів української мови та літератури до використання VR-технологій. Проаналізовано науково-педагогічну літературу (І. Бех, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Кононенко, Т. Сущенко, Г., І. Смолюк, М. Чобітько, І. Якиманська та ін.), присвячену дослідженню поняття «готовність майбутнього учителя до використання інтерактивних технологій» та виокремлено компоненти, які на думку науковців є необхідними для формування готовності майбутнього педагога не тільки до професійної діяльності, а й до використання інтерактивних технологій. Окреслено поняття «готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності». Виокремлено та охарактеризовано компоненти готовності майбутнього вчителя до використання технологій віртуальної реальності (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний, креативний та цільовий). Наведено приклади знань, умінь та навичок (знання з української мови та літератури, знання про принципи роботи технологій віртуальної реальності, організаційні навички, комунікаційні навички, вміння знаходити мотивацію, дослідницькі та комунікативні вміння, навички самоаналізу та саморефлексії та ін.), що є важливими для формування готовності майбутніх учителів до використання VR-технологій. Зроблено висновок про те, що для майбутнього вчителя, який планує використання технологій віртуальної реальності у навчальному процесі, важливим є формування усіх компонентів загалом, а не індивідуально. Зазначено, що потреба підготовки майбутніх учителів до використання технологій віртуальної реальності зумовлені модернізацією освіти. Результати дослідження можуть стати основою для подальшої розробки програм підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, спрямованих на підвищення їх готовності до ефективного використання VR-технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: компонентно-структурний аналіз, готовність, майбутній вчитель української мови та літератури, технології віртуальної реальності.

The article conducts a structural analysis of the components important for determining the readiness of future teachers of Ukrainian language and literature to use VR technologies. Scientific and pedagogical literature (I. Bekh, S. Vitvytska, O. Dubaseniuk, M. Yevtukh, V. Kononenko, T. Sushchenko, H. Smolyuk, M. Chobitko, I. Yakymanska, etc.) devoted to the study of the concept of «readiness of future teachers to use interactive technologies» has been analyzed, and components identified by scholars as necessary for shaping the readiness of future educators not only for professional activities but also for the use of interactive technologies have also highlighted. The concept of «readiness of future educators for pedagogical activity» is outlined. The components of future teachers' readiness for using virtual reality technologies have been identified and characterized (motivational, cognitive, operational-activity, reflexive, creative, and goal-oriented). Examples of knowledge, skills, and abilities (knowledge of Ukrainian language and literature, knowledge of the principles of virtual reality technologies, organizational skills, communication skills, ability to find motivation, research and communicative skills, skills of self-analysis and self-reflection, etc.) that are important for shaping the readiness of future teachers for using VR technologies are provided. A conclusion has been drawn that for future teachers who plan to use virtual reality technologies in the educational process, the formation of all components as a whole is important, rather than individually. It is noted that the need to prepare future teachers for the use of virtual reality technologies is driven by the modernization of education. The research results can serve as a basis for further development of programs for training future teachers of Ukrainian language and literature aimed at enhancing their readiness for effective use of VR technologies in the educational process.

Key words: component-structural analysis, readiness, future teacher of Ukrainian language and literature, virtual reality technologies.

УДК 37.091.39:81]:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.50>

Сабодашко І.В.,
аспірантка кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Горохівська Т.М.,
д-р пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Протягом останніх років спостерігається інтеграція технологій доповненої та віртуальної реальності у навчальний процес, що, відповідно, відкриває широкі можливості для покращення якості освіти. І хоч сьогодні ще не розроблено достатньо освітніх додатків, все ж чимало вчителів вже використовують елементи віртуальної та доповненої реальності на уроках. Однак, варто зазначити, що успішна інтеграція віртуальної реальності в навчальний процес значною мірою залежить від кваліфікації та

готовності вчителів ефективно використовувати її можливості. Саме тому зростає важливість підготовки майбутніх педагогічних працівників, які не лише оперують поняттям «технології віртуальної та доповненої реальності», а й здатні ефективно створювати тематичні віртуальні середовища. В цьому контексті особливої актуальності набуває проблема визначення основних компонентів, що впливають на готовність вчителів до інтеграції технологій віртуальної реальності в сучасні навчальні практики.

Аналіз досліджень. Дослідження проблеми готовності вчителя до професійної діяльності широко представлені в педагогічній літературі. Зокрема, методологічні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя досліджували І. Бех, С. Вітвицька, І. Гавриш, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Євтух, О. Киричук, О. Комар, В. Кононенко, О. Мариновська, В. Роменець, С. Сисоєва, Р. Скульський, І. Смолюк, Т. Сущенко, Г. Тарасенко, В. Чайка, М. Чобітько, І. Якиманська та ін. Аналіз історичного досвіду підготовки майбутнього вчителя у системі вищої освіти здійснили Т. Кошманова, С. Нікітчина, Л. Пуховська, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін. Підготовка вчителя до використання інноваційних технологій в освітньому процесі є предметом дослідження В. Беспалько, М. Жалдака, І. Козловської, Д. Коломієць та ін.

Однак, незважаючи на те, що проблема готовності вчителя до професійної діяльності є предметом вивчення наукових праць багатьох дослідників, проблема готовності майбутніх вчителів до використання інноваційних технологій у навчальному процесі потребує додаткового обґрунтування.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного обґрунтування компонентів готовності майбутнього вчителя української мови та літератури до використання технологій віртуальної реальності, визначення показників їх сформованості.

Основна частина дослідження. Інтерес до проблеми готовності майбутнього педагога є предметом дослідження праць цілої низки науковців. Однак, варто зазначити, що іноді неможливо визначити окремі компоненти готовності, що стосуються суто проблем філософії або психології, оскільки, як правило, вони тісно взаємопов'язані одне з одним [3]. Саме тому дослідження готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності є предметом вивчення науковців.

Поняття «готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності» варто визначати як комплексний психолого-педагогічний стан особистості вчителя, що включає в себе як професійні навички, так і психологічну готовність до виконання професійних обов'язків у навчальному процесі. На нашу думку, готовність до педагогічної діяльності передбачає здатність вчителя ефективно взаємодіяти з учнями, створювати сприятливу навчальну атмосферу, застосовувати різноманітні методи та прийоми навчання, враховувати індивідуальні особливості учнів при плануванні навчального процесу, вміти врегульовувати конфліктні ситуації, постійно вдосконалювати свої професійні навички, використовувати на уроках інтерактивні технології для досягнення навчальних цілей тощо.

Г. Троцько визначає готовність як «цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює

професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися» [8, с. 15].

На думку А. Линенко «готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності дає можливість впевненіше почуватись на місці вчителя, швидше адаптуватися до шкільних умов, вміти успішно вирішувати складні завдання пов'язані з навчальною і виховною роботою, краще розуміти особистісні якості учнів, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, справлятися з емоційними, фізичними навантаженнями, оптимально будувати стосунки з школярами тощо» [4].

Вищезазначене дає нам можливість зробити висновок, відповідно до якого для майбутнього вчителя є важливими не лише здобуті знання та навички, а й особистісні характеристики. Варто також зазначити, що поняття «готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності» складається з певних компонентів. Наведемо приклади, які саме компоненти виокремлюють дослідники у наукових працях.

І. Міщенко у структурі готовності визначає такі основні складові: «операційно-технічну (знання, навички, уміння, професійно значущі якості); мотиваційну (спрямованість, інтерес, мотиви, потреби); практично-діяльнісну (засоби виконання діяльності, результативні показники діяльності). Наповнення змістом структурних компонентів відбувається варіативно, залежно від професії або виду діяльності. Дослідниця зазначає, що, крім названих структурних компонентів у деяких дослідженнях виділяють рефлексивну сферу (аналіз та оцінка відповідності здобутого результату поставленим цілям)» [5, с. 7–8].

Натомість О. Дубасенюк визначає структурні компоненти, що, на її думку, є важливими для інноваційної педагогічної діяльності: цільовий; мотиваційний; когнітивний (змістовий); діяльнісно-практичний; оцінно-результативний [7, с. 38–40].

Спираючись на теоретичні дослідження науковців, розглянемо ті компоненти, що характеризують готовність вчителя української мови та літератури до інноваційної професійної діяльності (а саме використання технологій віртуальної реальності):

Мотиваційний компонент відіграє важливу роль у готовності майбутнього педагога до використання технологій віртуальної реальності. Зокрема, І. Чорней вважає, що «мотивація особистості педагога обумовлена його професійними інтересами, ціннісними орієнтаціями, ідеалами. Вона виявляється як у всій його професійній життєдіяльності, так і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття зовнішніх подій і логіку поведінки» [9]. Здійснивши аналіз науково-педагогічної літератури, ми дійшли до висновку, що

мотиваційний компонент готовності майбутнього вчителя до використання інтерактивних технологій (VR-технологій) є сукупністю зовнішніх та внутрішніх чинників, які спонукають вчителя до виконання посадових обов'язків. Варто також зазначити, що зовнішні чинники (рекомендації Відділів освіти чи адміністрації закладу) є формальними. Така мотивація не є ефективною і не орієнтована на отримання нових умінь та навичок. Оскільки вчитель дотримується рекомендацій з примусу, а не за власним бажанням. Внутрішня ж мотивація сприяє успішному становленню фахівця: вчитель вивчає та намагається застосувати інтерактивні технології на практиці, тому що прагне не тільки розвивати навички учнів, а й професійно вдосконалюватись. Вважаємо, що мотиваційний компонент посідає важливе місце у формуванні готовності майбутнього вчителя до використання технологій віртуальної реальності, але зазначаємо, що мотивація для кожного вчителя буде різною (наприклад, інтерес до інновацій, позитивне ставлення до змін у навчальному процесі, прагнення самовдосконалюватись тощо).

Когнітивний (змістовий) компонент об'єднує загальнопрофесійні та спеціальні знання про технології віртуальної реальності, які необхідні майбутнім вчителям для інтеграції таких технологій у навчальний процес. В цьому контекст нам імпує позиція О. Вовк зазначає, відповідно до якої «центральною актом когнітивного (пізнавального) процесу (переробки інформації та психічної регуляції) є ухвалення рішення, вирішення оригінальних завдань» [1, с. 131]. Спираючись на теоретичні дослідження, виокремимо такі знання, які, на нашу думку, є необхідними для використання технологій віртуальної реальності майбутніми вчителями української мови та літератури: знання з граматики, орфографії, пунктуації та стилістики української мови для створення якісних завдань для учнів; знання з історії української літератури; знання про життя та творчість письменників; вміння аналізувати літературний текст; знання про сучасні методи навчання української мови та літератури, а також використання таких методів на практиці; знання психології та врахування індивідуальних особливостей учнів; розуміння принципів функціонування технологій віртуальної реальності; знання про переваги та недоліки використання технологій віртуальної реальності; знання з інших галузей наук: педагогіки, історії, інформатики, мистецтвознавства тощо.

Операційно-діяльнісний компонент включає в себе практичні навички, та вміння, що необхідні для успішної роботи майбутнього вчителя в навчальному освітньому середовищі. Зокрема, С. Волгіна стверджує, що «операційно-діяльнісний компонент готовності характеризує володіння студентом системою умінь та навичок необхідних для

здійснення успішної професійної діяльності в майбутньому, вміння самостійно визначати направленість фахової самоосвіти, наявність елементів самовиховання, сформованість вміння планувати програму професійного самовдосконалення» [2]. До показників сформованості цього компоненту дослідниця відносить наявність знань, умінь та навичок для ефективною самостійної роботи, критичне мислення, навички систематизації, оцінки та реалізації опрацьованого матеріалу [2].

На підставі аналізу наукових праць (Н. Зобенько, О. Соснюк, Л. Цибульська, О. Шапран та ін.) ми дійшли висновку, що операційно-діяльнісний компонент готовності майбутніх учителів української мови та літератури до використання технологій віртуальної реальності на уроках передбачає визначення найбільш значущих груп умінь майбутніх учителів, а саме:

– Прогностичні вміння характеризуються здатністю аналізувати різноманітні технології, оцінювати їхні переваги та недоліки, робити прогнози щодо того, як вони саме ці технології можуть бути застосовані в навчальному процесі; готовність адаптуватися до швидких змін у сфері технологій та прогнозувати їхні наслідки для навчання тощо.

– Організаторські вміння полягають у вмінні розробляти детальні плани уроків, з урахуванням використання елементів технологій віртуальної реальності; навички організації доступу до необхідного обладнання та програмного забезпечення, яке є необхідним для використання технологій віртуальної реальності в класному середовищі; вміння ефективно управляти часом та ресурсами під час використання технологій віртуальної реальності на уроках та ін.

– Комунікативні вміння відбивають вміння створювати сприятливе середовище для вільного обміну думками на уроках; здатність ефективно пояснювати складні поняття; вміння вирішувати конфлікти та дотримуватись дружньої атмосфери при спілкуванні з колегами, учнями чи їх батьками.

– Гностичні вміння необхідні для навчання школярів, їхніх батьків та колег правилам безпечного використання технологій віртуальної реальності на уроках; використання в професійній діяльності науково-методичних рекомендацій щодо застосування технологій віртуальної реальності при проведенні уроків з використанням VR-технологій та ін.

– Дослідницькі вміння полягають у організації науково-дослідної роботи; вміння організувати та провести експеримент; вміння застосовувати отримані теоретичні знання на практиці і навчати цього учнів (використовувати такі завдання у яких учні зможуть самостійно провести невелике дослідження і сформулювати певні висновки) тощо.

– Проектувальні вміння характеризуються здатністю до створення навчального контенту;

вміння наперед спроектувати небезпечні ситуації, що можуть виникнути при використанні технологій віртуальної реальності та спланувати вирішення таких проблем у разі їх виникнення тощо.

Рефлексивний компонент включає в себе здатність до самоаналізу, саморефлексії та постійного вдосконалення професійної діяльності. Зокрема, Г. Полякова розглядає педагогічну рефлексію як «один із механізмів саморегуляції педагога, як здатність займатися самоаналізом, тобто здатність до критичного переосмислення власного досвіду» [6, с. 4]. Ми погоджуємось із запропонованим твердженням та вважаємо, що формування цього компонента є дуже важливим для педагогічних працівників. Наприклад, завдяки самоаналізу та саморефлексії вчитель зможе виявити свої сильні та слабкі сторони, розуміти свої потреби, розвивати свій особистісний та професійний потенціал через внутрішній аналіз та самовдосконалення тощо. Водночас важливою є взаємодія вчителя з колегами та спільна рефлексія – обмін досвідом та знаннями з колегами, особливо цікавим та корисним буде для вчителів-початківців, відносно яких вирішення складних ситуацій може стати справжнім випробуванням. Таким чином, осмислення та аналіз отриманого досвіду є елементами, що допоможуть майбутнім вчителям стати справжніми фахівцями в обраній галузі.

Креативний компонент готовності майбутніх вчителів до використання технологій віртуальної реально реалізується в оригінальному створенні та розв'язанні педагогічних завдань, у вмінні імпровізації під час навчального заняття тощо. Означений компонент готовності майбутнього вчителя-словесника до використання технологій віртуальної реальності на уроках, на нашу думку, виявляється у здатності до створення цікавих навчальних завдань (наприклад, створення віртуального класу, в якому містяться картини, що намалював Т. Шевченко); вмінні використовувати новаторські технології та методики; здатності створити таке навчальне середовище, у якому учні зможуть розвивати свої творчі здібності. Креативний компонент є ключовим для впровадження технологій віртуальної реальності у навчальний процес, а також для створення навчальних матеріалів.

Цільовий компонент визначається запитом сучасного суспільства на підготовку вчителів, які у навчальному процесі ефективно застосовують інтерактивні технології. При цьому мету підготовки вчителів до впровадження VR-технологій визначаємо як формування професійної готовності вчителя до впровадження у своїй діяльності технологій віртуальної реальності. Крім того, вчителі повинні чітко визначати, які знання, вміння та навички необхідно учням отримати під час навчання; створювати навчальні програми та плани, які відповідають поставленим освітнім

цілям і враховують потреби та можливості учнів; вміти адаптувати власні методи та стратегії відповідно до цілей та завдань предмета тощо.

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз літератури щодо особливостей підготовки майбутніх вчителів до використання інтерактивних технологій дає можливість стверджувати, що успішність підготовки майбутнього вчителя до використання технологій віртуальної реальності залежить від сформованості певних компонентів; для майбутніх вчителів української мови та літератури, що планують використовувати технології віртуальної реальності на уроках, важливими є мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний, креативний та цільовий компоненти; підготовка майбутніх вчителів української мови та літератури до використання інтерактивних технологій (в тому числі VR-технологій) зумовлена потребами модернізації освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні методів та підходів, що є важливими для формування готовності майбутніх вчителів української мови та літератури до використання технологій віртуальної реальності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовк О. Р. Основні характеристики когнітивного компонента готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору. *Молодий вчений*. 2015. № 10 (25), Ч. 2, с. 130–133.
2. Волгіна С. А. Компонентно-структурний аналіз готовності до професійного самовдосконалення. *Вісник Національного авіаційного університету*, 2015. Серія: Педагогіка, Психологія, 2015. № 6. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10188/13390>.
3. Граматик Н. Проблема підготовки майбутніх учителів природничих наук : аналітичний огляд. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2019. Вип. 3 (128). С. 126–133.
4. Линенко А. Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 1995. № 1. С. 125–132.
5. Міщенко І. Б. Дидактичні умови формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 20 с.
6. Полякова Г. Показники педагогічної творчості вчителя. *Психолог*. 2006. № 35. С. 3–5.
7. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 504 с.
8. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 1997. 54 с.
9. Чорней І. Д. Формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 20 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

THE USE OF THE INTERNET OF THINGS IN EDUCATION

У статті визначено, що в останній час здійснюється інтенсивний розвиток цифрових технологій, які активно проникають в усі галузі професійного та повсякденного життя. Однією з таких технологій є так званий інтернет речей. Установлено, що ця технологія має багато суттєвих переваг, які можна успішно використовувати в процесі педагогічної взаємодії в закладах освіти. Мета публікації – визначити сутність інтернету речей як оригінальної технології, висвітлити можливості його використання в царині освіти. Установлено, що поняття «інтернет речей» визначається дослідниками неоднозначно, зокрема як: мережа фізичних пристроїв, що можуть передавати дані один одному без втручання людини за допомогою інтернет; глобальна мережа, що складається з масиву об'єктів, які містять електроніку, програмне забезпечення, датчики та функції підключення; сукупність підключених до інтернету пристроїв, оснащених спеціальними засобами передавання сигналів, датчиками й сенсорами.

З'ясовано, що інтернет речей можна успішно використовувати в галузі освіти. Наприклад, ученими виявлено такі суттєві переваги застосування вказаної технології в цій царині: доступ здобувачів до навчальних матеріалів з будь-якого комп'ютерного пристрою, підключеного до Інтернету; створення передумов для використання розумних пристроїв, тобто оснащених апаратними та програмними додатками; збір та аналіз значного обсягу даних від датчиків і переносних пристроїв, що дає змогу легше контролювати навчальну успішність здобувачів освіти; можливість розробки освітнього соціального програмного забезпечення в системі IoT. Прикладом застосування зазначеної технології в освіті є цифровий кампус, в якому провідну роль відіграє бездротова мережа, створює сприятливі передумови для зменшення операційних витрат, покращення рівня безпеки для учасників освітнього процесу, спонукання їх до активного застосування інноваційних інструментів у своїй діяльності.

Ключові слова: інтернет речей, освітня технологія, заклади освіти, переваги, ризики, приклади.

The article determines that in recent years there has been an intensive development of digital technologies that are actively penetrating all areas of professional and everyday life. One of these technologies is the so-called Internet of Things. It is established that this technology has many significant advantages that can be successfully used in the process of pedagogical interaction in educational institutions. The purpose of the publication is to define the essence of the Internet of Things as an original technology, to highlight the possibilities of its use in the field of education. It is determined that the concept of "Internet of Things" is defined by researchers ambiguously, in particular as: a network of physical devices that can transmit data to each other without human intervention via the Internet; a global network consisting of an array of objects containing electronics, software, detectors and connection functions; a set of Internet-connected devices equipped with special means of signal transmission, detectors and sensors.

It has been found that the Internet of Things can be successfully used in the field of education. For example, scientists have identified the following significant advantages of using this technology in education: access of students to educational materials from any computer device connected to the Internet; creation of prerequisites for the use of smart devices, i.e., those equipped with hardware and software applications; collection and analysis of a significant amount of data from sensors and portable devices, which makes it easier to monitor the academic performance of students; the possibility of developing educational social software in the IoT system. An example of the application of this technology in education is the digital campus, where the wireless network plays a leading role, creating favorable conditions for reducing operating costs, improving the level of security for participants in the educational process, and encouraging them to use innovative tools in their activities actively.

Key words: Internet of things, educational technology, educational institution, advantages, risks, examples.

УДК 378.147.001.76
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.51>

Ткачов С.І.,

д-р пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
та психології
Харківської державної академії фізичної
культури

Ткачов А.С.,

д-р пед. наук, професор,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Махновський С.С.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри профільної підготовки
Навчально-наукового інституту
міжнародної освіти Харківського
національного університету
імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останні десятиріччя відбувається інтенсивний розвиток цифрових технологій, які активно проникають в усі галузі професійного та повсякденного життя. Однією з таких технологій є так званий інтернет речей (англ. – Internet of Things, IoT), який що достатньо недавно почали використовувати в освітній царині, проте ця технологія відразу опинилася в центрі уваги педагогів. Термін «інтернет речей» ввів у науковий обіг у 1999 р. інженер Массачусетського технологічного інституту К. Ештон [1; 2].

Спочатку під Інтернетом речей малася на увазі обчислювальна мережа об'єктів (речей), між якими за допомогою відповідних пристроїв та технологій здійснювалися взаємозв'язок та взаємодія.

Після 2003 р. можливості IoT суттєво збільшилися завдяки новій версії протоколу адресації в мережі інтернет (Internet Protocol, IP), а саме – версії IPv6, що давала змогу присвоїти адреси об'єктам у кількості 340 ундециліонів (10 у 39 ступені). Це число є більшим кількості атомів на поверхні Землі. Активному розвитку інтернету речей сприяло також активне поширення бездротових мереж, хмарних обчислень та розвиток технологій міжмашинної взаємодії (Machine-to-Machine, M2M) [10, с. 36].

Зазначимо, що ще в 2008 р. працівниками Національної розвідувальної ради США було опубліковано звіт з визначенням шість цивільних технологій, які в найближчому майбутньому набудуть «вибухової сили» для суспільства. Чільне місце

серед цих технологій було відведено саме інтернету речей. За висновками авторів звіту, до 2025 р. вузлами (складниками) системи IoT зможуть стати практично всі предмети [9].

У документі прогнозувалося створення інтелектуальних мереж, що будуть зв'язувати мільярди об'єктів та пристроїв (речей), які здатні комутувати один з одним. У такому випадку кожен об'єкт реального світу буде пов'язаний бездротовими мережами зі штучним цифровим світом із забезпеченням конкретним способом ідентифікації цього об'єкта. Також зазначалося, що очікується побудова всепроникаючих комп'ютерних систем та інтелектуального довкілля (Ubiquitous Computing, Pervasive Computing, Ambient Intelligence), а це, у свою чергу, створює умови для виникнення нового феномену – інтернету майбутнього [там само].

Очевидно, що технологія інтернету речей має значний потенціал для підвищення ефективності діяльності в різних галузях діяльності. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, основною вимогою якого є здійснення кожним членом суспільства неперервної освіти, на особливий інтерес заслуговує питання застосування цієї технології в царині освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі наукового пошуку визначено, що в науковій літературі знайшли відображення такі окремі аспекти вказаної проблеми:

– розкрито сутність інтернету речей (В. Максимов, А. Мошинська, Л. Олещенко, Дж. Шульце та ін.);

– висвітлено авторські точки зору щодо кореляції між цією технологією й інших близькими технологіями (В. Гужва, В. Канаде, К.-Є. Корнель та ін.);

– проаналізовано певні аспекти застосування інтернету речей в галузі освіти (О. Шелевер, Г. Лисак, Л. Харлай та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне існуючим науковим напрацюванням з окресленої проблеми, водночас вважаємо за необхідне відзначити, що вивчення можливостей використання інтернету речей у галузі освіти вітчизняними вченими знаходиться поки ще в зародковому стані. Однак, ураховуючи значні потенційні навчальні можливості цієї технології, можна зробити висновок про доцільність більш поглибленого вивчення питання застосування інтернету речей в освітній сфері.

Мета статті – визначити сутність інтернету речей як оригінальної технології, висвітлити можливості його використання в царині освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На основі аналізу наукової літератури з'ясуємо, як визначається поняття «інтернет речей» різними

вченими. Так, Дж. Шульце стверджує, що інтернет речей являє собою мережу фізичних пристроїв, що можуть передавати дані один одному без втручання людини за допомогою інтернет. Ці пристрої не обмежуються тільки комп'ютерами чи технікою, інтернет речей може включати інші елементи з датчиком, якому присвоєно унікальний ідентифікатор (UID). Основною метою IoT є створення пристроїв з функцією самозвітності, що можуть взаємодіяти один з одним (і користувачами) у режимі реального часу [9].

За висновками К.-Є. Корнеля, інтернет речей (IoT) – це глобальна мережа, що складається з масиву об'єктів, які містять електроніку, програмне забезпечення, датчики та функції підключення, щоб забезпечити високий рівень задоволення від надання різноманітних послуг у всьому світі. Це досягається за рахунок безперервного обміну даними між виробниками, користувачами та іншими обчислювальними пристроями. Кожний елемент у системі IoT, який можна однозначно ідентифікувати за назвою або символом у його вбудованій обчислювальній системі, взаємодіє з іншими елементами завдяки мережі інтернету [4, с. 25].

Б. Жураковський та І. Зенів ствержують, що інтернет речей являє собою сукупність підключених до Інтернету пристроїв, оснащених спеціальними засобами передавання сигналів, датчиками й сенсорами. За допомогою цих датчиків цифрові пристрої можуть сприймати різного виду сигнали з навколишнього світу та взаємодіяти з іншими пристроями, а також обмінюватися відповідними даними з метою здійснення віддаленого моніторингу за станом визначених об'єктів та прийняття на основі аналізу зібраних даних відповідних рішень [13, с. 8].

В. Гужва, приєднуючись до тлумачення інтернету речей, наведеного в Рекомендації МСЕ-Т Y.2060, зауважує, що IoT являє собою «глобальну інфраструктуру інформаційного суспільства, що забезпечує передові послуги за рахунок організації зв'язку між речами (фізичними або віртуальними) на основі існуючих і таких, що розвиваються, сумісних інформаційних і комунікаційних технологій» [10, с. 36]. При цьому під «речами» (things) фахівці розуміють об'єкти або фізичного (матеріальна річ), або віртуального (віртуальна річ, наприклад прикладна програма чи мультимедійний контент), світу, що можуть бути ідентифіковані або об'єднані за допомогою певних комунікаційних мереж [там само].

Отже, сучасні науковці неоднозначно трактують поняття «інтернет речей», проте між їхніми поглядами немає принципових відмінностей. Як встановлено в процесі наукового пошуку, сучасними дослідниками паралельно з указаним

терміном застосовується ще інші, близькі за сенсом терміни. Так, у цьому ряду можна виокремити поняття «загальний інтернет» (усеохопний, усеосяжний інтернет) (Internet of Everything, IoE). Як вважає В. Канаде, інтернет усього (IoE) – це мережа зв'язків між людьми, речами, даними та процесами, які забезпечують загальний інтелект і покращене пізнання в мережевому середовищі [6].

В одному із вітчизняних наукових джерел підкреслюється, що загальний інтернет, на відміну від першого вказаного поняття, описує взаємодії двох і більше речей в межах певної системи, причому в ній реалізуються зв'язки не тільки «машина – машина», але й «людина – машина» і навіть «людина – людина» [11].

Професор Бухарестського університету Гіперіона К.-Є. Корнель висловлює принципово іншу точку зору. Він констатує, що в системі інтернету речей (IoT), багато авторів намагалися виокремити різні види цієї технології, включаючи інтернет усього (Internet of Everything), інтернет будь-чого (Internet of Anything), інтернет людей (Internet of People), інтернет знаків (Internet of Signs), інтернет послуг (Internet of Services), інтернет даних (Internet of Data), інтернет процесів (Internet of Processes) тощо. За висновками вченого, на даний момент IoT представляє «все, що завгодно, залежно від вимоги» [4, с. 24].

В. Гужва розрізняє такі технології: інтернет людей (Internet of People, IoP), інтернет медіа-контенту (Internet of Media, IoM), інтернет сервісів (Internet of Services, IoS) та інтернет речей (Internet of Things, IoT). Зокрема, автор пояснює, що суттєвими відмінностями інтернету речей від існуючого інтернету людей є те, що він:

- фокусується на речах, а не на людях;
- має набагато більше підключених об'єктів;
- відрізняється суттєво меншими розмірами об'єктів й невисокі швидкості передачі даних;
- концентрується на зчитуванні поданої інформації, а не на процесі комунікації;
- передбачає необхідність створення нової інфраструктури та певних альтернативних стандартів [10, с. 36, 37].

Як можна підсумувати на підставі вищевикладеного, термінологія з проблеми інтернету речей ще недостатньо відпрацьована, що пояснюється новизною самої проблеми, а також інтенсивним розвитком всіх технологій, пов'язаних з мережею інтернет та штучним розумом. У представленій публікації під інтернетом речей розуміється система підключених до мережі інтернет різноманітних приладів і пристроїв, оснащених спеціальними датчиками й сенсорами, які спроможні збирати, аналізувати, опрацьовувати й транслювати дані через програмне забезпечення чи додатки без участі людини. Інтернет речей тісно

пов'язаний з іншими вказаними вище інтернет технологіями, проте він не є їх еквівалентом, адже кожний із цих феноменів має свій категоріальний контент.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що інтернет речей функціонує на основі таких трьох ключових принципів:

- наявність повсюдно поширеної комунікаційної інфраструктури;
- обов'язкова глобальна ідентифікація всіх об'єктів як складників цієї системи;
- існування можливості об'єкта отримувати й надсилати певні дані за допомогою інтернету чи іншої мережі [10, с. 36].
- Усі науковці наголошують на наявності в технології інтернету речей суттєвих переваг, зокрема таких:
  - автоматизація процесів у межах системи IoT забезпечує відкритість і прозорість у виконанні щоденних рутинних завдань без втручання людини, а як наслідок – дозволяє покращити моніторинг роботи пристроїв;
  - злагоджена взаємодія між машинами сприяє підвищенню її ефективності й заощадженню витраченого часу;
  - раціональне використання різноманітних ресурсів завдяки IoT дає змогу економити матеріальні витрати [7].

Водночас у науковій літературі відзначають наявність суттєвих проблем і ризиків використання інтернету речей, а саме:

- бракування універсальних стандартів безпеки IoT, тобто відсутність вимог до виробників компонентів IoT щодо забезпечення безпеки використання нових пристроїв, які, як правило, мають певні невиявлені вразливі місця, причому спостерігається відставання процесу зростання рівня захищеності пристроїв IoT від підвищення їх ефективності та зручності;
- існування проблеми безпеки IoT в управлінні оновленнями пристроїв;
- низька обізнаність користувачів у галузі інтернету речей, зокрема відсутність знань про функціональні характеристики IoT;
- зростання випадків шпигунства та прослуховування користувачів, порушення конфіденційності;
- збільшення кількості ботнет-атак, коли хакер за допомогою створення численних ботів, заражених шкідливим програмним забезпеченням, може відправляти користувачам біля тисячі запитів на секунду;
- складність створення IoT як широкої й цілісної екосистеми, що гармонійно об'єднує людей, комунікації та інтерфейси;
- відсутність чіткого розподілу відповідальності щодо безпечного використання пристроїв IoT між виробником, постачальником послуг та користувачем;

– обмеженість можливостей використаних пристроїв IoT у плані потужності, пам'яті чи обробки інформації [12, с. 36–38].

Очевидно, що названі переваги та ризики IoT проявляються в різних сферах, зокрема в освіті. Як вважають Л. Баніца, Е. Буртеску, Ф. Енеск, застосування інтернету речей в освіті забезпечує також такі суттєві переваги:

– доступ студентів до навчальних матеріалів з будь-якого комп'ютера чи іншого пристрою, підключеного до Інтернету;

– можливість використання розумних пристроїв, тобто оснащених апаратними та програмними додатками, створення так званих «розумних класів»;

– здійснення збору й аналізу значного обсягу даних від датчиків і переносних пристроїв, що дає змогу легше контролювати академічні досягнення здобувачів та розвиток їхніх здібностей;

– створюються передумови для розробки освітнього соціального програмного забезпечення в системі IoT, що передбачає, наприклад, використання служби соціальних мереж (social networking service, SNS), Wiki, веб-журналів, які виступають засобом підтримки спільної діяльності людей [3].

Проаналізуємо точки зору науковців щодо можливостей застосування інтернету речей в освіті. Так, Х. Олдова, С. У. Рехман, С. Газаль, І. Н. Умар відзначають, що прикладом застосування цієї технології у вищій школі є створення цифрового кампусу (Digital Campus System), що являє собою складну цифрову платформу для можливості здобуття студентами всіх видів потрібної інформації, реалізації загального управління університетського містечка, оцифрування змісту та організації діяльності закладів вищої освіти. У цьому плані добре спроектований фізичний кампус, інтегруючи в собі повний комплекс необхідних цифрових технологій, виступає фундаментальною основою для створення бренду сучасного цифрового університету, який забезпечує розбудову сприятливих умов для життєдіяльності людини та наявність ефективних засобів для успішного здійснення процесів викладання, учіння й наукового пошуку, набуття всіма учасниками освітнього процесу досвіду роботи з цифровими технологіями, заохочення молодих людей до навчання впродовж усього життя [1].

За висновками вищевказаних учених, грамотно змодельований цифровий кампус, в якому провідну роль відіграє бездротова мережа, створює сприятливі передумови для зменшення операційних витрат, покращення рівня безпеки для учасників освітнього процесу, спонукання їх до активного застосування інноваційних інструментів у своїй діяльності. Важливо також підкреслити, що реформування університетського життя через упровадження технології IoT передбачає не тільки

створення інноваційного освітнього простору, але й внесення суттєвих змін у режим функціонування інших об'єктів інфраструктури – спортивних майданчиків, гуртожитків, кафе тощо, дозволяючи перетворити університетський кампус на фізичне, інтелектуальне й дозвілське середовище, в якому здобувачі можуть отримати освітні та іншого роду важливі для них послуги [там само].

Як підкреслює С. П. Ремя, інтернет речей здійснює сьогодні суттєвий вплив на царину освіти. Зокрема, ця технологія дає студентам змогу на основі використання смартфонів, планшетів чи ноутбуків своєчасно отримувати необхідну інформацію й навчатися у зручному для людини темпі. У свою чергу, застосування викладачами зазначеної технології допомагає їм зробити професійну діяльність більш ефективною та студентоцентрованою, зокрема успішно співпрацювати з кожним здобувачем освіти за допомогою використання підключених до інтернету пристроїв, адаптуючи процес викладання навчального курсу до індивідуальних особливостей здобувача та організуючи його самостійну практичну діяльність. При цьому створені освітні програми, що передбачають застосування різних мобільних пристроїв і планшетів, виконують роль потужних інструментів для створення 3D-графічних презентацій і мультимедійних підручників [8].

Крім того, мобільні пристрої надають здобувачам доступ до роботи з електронними книгами, проходження перевірочних тестів, створення проєктів, виконання лабораторних робіт, вивчення навчальних курсів у цифровому форматі та інших інноваційних видів навчальної роботи. Як підсумовують автори, технологія IoT відіграє важливу роль у реформуванні сучасної освіти, надаючи їй принципово нові можливості, починаючи від так званих «перевернутих класів» і онлайн-курсів та закінчуючи інтегрованими цифровими освітніми системами, доступними для всіх здобувачів з точки зору їхніх географічних розташувань, соціальних статусів та індивідуальних здібностей [там само].

Розкриваючи можливості використання інтернету речей в галузі освіти, професор Ю. Дарадкех зазначає:

– розумні дошки й інші цифрові інтерактивні освітні засоби можуть на основі проведеного аналізу відбирати потрібні викладачам дані, а також на основі внесення кардинальних змін в освітній процес забезпечувати його оптимізацію, результативність та якість;

– прийняття таких рішень, як застосування розумних датчиків температури, обладнання для забезпечення розумного опалення, вентиляції й кондиціонування повітря, зменшує споживання енергії та дозволяє автоматизувати управління операціями з підтримки оптимального санітарно-гігієнічного режиму для роботи;

– розумні студентські картки, пристрої для відстеження пересування людей, датчики паркування дають змогу вдосконалити контроль адміністрації за відвідуванням здобувачами занять;

– підключені камери спостереження, технічні системи розпізнавання обличчя людини, бездротові дверні замки дозволяють підвищити рівень безпеки для учасників педагогічної взаємодії та інших співробітників закладу;

– навчальні й дослідницькі програми для окремих галузей (медицина, техніка, сільське господарство тощо) можна суттєво вдосконалити за допомогою застосування цифрових автоматизованих систем IoT [5].

Г. Лисак, О. Шелевер та Л. Харлай наводять такі приклади застосування інтернету речей в освітній галузі: копіювання та збереження електронних книжок; написання за допомогою маркера тексту на смарт-дошках та відбір відповідних зображень; система голосового управління для викладачів тощо. Крім того, викладачі можуть застосовувати інтернет речей для підвищення професійної компетентності, обміну науковими, навчальними й методичними ресурсами зі своїми колегами тощо [14, с. 211].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що інтернет речей є перспективною для галузі освіти технологією, яка дозволяє значно підвищити ефективність навчання здобувачів і забезпечити індивідуалізацію цього процесу, активізувати розвиток в них пізнавальної й соціальної мотивації. Водночас важливо відзначити, що застосування цієї технології в закладі освіти має суттєві ризики, які слід обов'язково враховувати кожному викладачеві та шукати оптимальні способи для їх попередження чи за необхідності нейтралізації. У подальшому планується проаналізувати можливості застосування в галузі освіти інших перспективних цифрових технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Aldowah H., Rehman S.U., Ghazal S., Umar I.N. Internet of Things in Higher Education : A Study on Future Learning. Paper presented at the Journal of Physics: Conference Series, 2017. DOI:10.1088/1742-6596/892/1/012017 (Last accessed: 14.03.2024).

2. Ashton K. That 'Internet of Things'. URL: [https://www.itrco.jp/libraries/RFIDjournal-That%20Internet%20of%20Things%20 Thing.pdf](https://www.itrco.jp/libraries/RFIDjournal-That%20Internet%20of%20Things%20Thing.pdf). (Last accessed: 14.03.2024).

3. Banitsa L., Burtescu E., Enescu F. The impact of the Internet of Things on higher education. *Scientific Journal of Economic Sciences*. 2017. P. 53–59.

4. Cornel C.-E. The Role of Internet of Things for a Continuous Improvement in Education. 2015. *Hyperion Economic Journal*. Vol. 2. No. 3. Pp. 24–31.

5. Daradkeh Y. The Internet of Things in Education Improve learning and teaching experiences by leveraging IoT on a secure foundation. URL: <https://www.al-enterprise.com/-/media/assets/internet/documents/iot-for-education-solutionbrief-en.pdf> (Last accessed: 17.03.2024).

6. Kanade V. What Is the Internet of Everything? Meaning, Examples, and Uses. 2022. URL: <https://www.spiceworks.com/tech/iot/articles/what-is-internet-of-everthing> (Last accessed: 17.03.2024).

7. Quek T. The advantages and disadvantages of Internet Of Things (IoT). URL: <https://www.linkedin.com/pulse/advantages-disadvantages-internet-things-iot-tommy-quek> (Last accessed: 17.03.2024).

8. Remya S. P. Internet of Things(IoT) and The Role of IoT in Education. *International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT)*. 2021. Vol. 9. Is. 5. P. 211–217.

9. Schulze J. What is the internet of things (iot) with examples. URL: <https://www.coursera.org/articles/internet-of-things> (Last accessed: 18.03.2024).

10. Гужва В. М. Інтернет речей : сучасний стан і перспективи розвитку. *Економіка підприємства : теорія і практика* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., 13 жовт. 2016 р. Київ : Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, 2016. С. 35–37.

11. Загальний інтернет та інтернет речей – одне і те ж або є відмінності? URL: <https://shop-gsm.ua/blog/vseobschij-internet-i-internet-veschej--odno-i-to-zhe-ili-imeyutsya-otlichiya> (дата звернення: 20.03.2024).

12. Опірський І. Р., Головачук Р. В., Мойсійчук І. Р., Балянда Т. С., Гаранюк С. П. Проблеми та загрози безпеці IoT пристроїв. *Кібербезпека : освіта, наука, техніка*. 2021. № 3(11). С. 31–42.

13. Жураковський Б. Ю., Зенів І. О. Технології інтернету речей : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 271 с.

14. Шелевер О. В., Лисак Г. О., Харлай Л. О. Технології інтернет речей в сучасній освіті : перспективи, особливості. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 50. Т. 2. С. 210–213.

НАУКОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИSCIENTIFIC BASIS OF THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING
OF FUTURE IT TEACHERS

У статті з'ясовано, що актуальними показниками розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики нині є зростаюча потреба значущості критичного мислення для професіоналізму та фахового становлення, запит закладів загальної середньої освіти на сучасного вчителя інформатики з розвиненим критичним мисленням, об'єктивна потреба у майбутніх кваліфікованих учителів інформатики на високопродуктивну фахову діяльність з відповідною адаптацією в професійній спільноті з розвинутим критичним мисленням щодо творчої реалізації педагогічних завдань та використання креативного, інтелектуального, особистісно-професійного потенціалу. Зазначено, що розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики є невід'ємною складовою компетентностей професіонала та необхідним для вибудови перспективних тенденцій фахового розвитку, інтенсифікації ефективності професійної діяльності, проявлення інтелектуальних і креативних здібностей до творчої праці та професійного розвитку з метою критично аналізувати, оптимально опрацювати, об'єктивно оцінювати, ефективно приймати рішення на досягнення освітнього результату в професійній діяльності. Виявлено, що в сьогоденнішніх реаліях розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики потребує удосконалення якості освіти на інноваційній основі, посилення теоретико-методологічних основ відповідно до світових тенденцій розвитку освіти, упровадження теоретико-методологічного підґрунтя із орієнтацією вимог сьогодення, розроблення науково-педагогічних підходів і принципів студентоцентрованого навчання. Визначено, що основні елементи розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики пов'язані з актуалізацією та усвідомленням важливості оволодіння критичного мислення в професійній діяльності, розумінням майбутніми учителями інформатики значимості розвитку критичного мислення, ознайомленням з основними принципами критичного мислення, оволодінням майбутніми учителями інформатики технології розвитку критичного мислення здобувачів освіти, застосуванням критичного мислення в професійній діяльності, рефлексією та самооцінкою. Подальшого напрацювання потребує обґрунтування та розроблення технології розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики в контексті цифровізації освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, фахова підготовка, освітній процес, розвиток кри-

тичного мислення, критичне мислення, майбутні учителі інформатики.

The article found out that the current indicators of the development of critical thinking of future informatics teachers are the growing need for the importance of critical thinking for professionalism and professional development, the request of general secondary education institutions for a modern informatics teacher with developed critical thinking, the objective need for future qualified teachers computer science for highly productive professional activity with appropriate adaptation in the professional community with developed critical thinking regarding the creative implementation of pedagogical tasks and the use of creative, intellectual, personal and professional potential. It is noted that the development of critical thinking of future informatics teachers is an integral component of a professional's competencies and is necessary for the development of promising trends in professional development, intensification of the effectiveness of professional activity, the manifestation of intellectual and creative abilities for creative work and professional development in order to critically analyze, optimally work out, objectively evaluate, effectively make decisions on achieving educational results in professional activities. It was revealed that in today's realities, the development of critical thinking of future teachers of computer science requires improvement of the quality of education on an innovative basis, strengthening of theoretical and methodological foundations in accordance with global trends in the development of education, introduction of a theoretical and methodological background with orientation to today's requirements, development of scientific and pedagogical approaches and principles of student-centered teaching. It was determined that the main elements of the development of critical thinking of future informatics teachers are related to the actualization and awareness of the importance of mastering critical thinking in professional activities, the understanding by future informatics teachers of the significance of the development of critical thinking, familiarization with the basic principles of critical thinking, mastering by future informatics teachers the technology of developing critical thinking students, the use of critical thinking in professional activities, reflection and self-assessment. The substantiation and development of technology for the development of critical thinking of future computer science teachers in the context of digitalization of education requires further work.

Key words: institution of higher education, professional training, educational process, development of critical thinking, critical thinking, future teachers of informatics.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.52>

Карабін О.Й.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики
та методики її навчання

Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Відродження і розбудова національної системи освіти, оновлення її змісту є стратегічними завданнями реформування освіти в Українській державі. Динамізм, розвиток освіти, як пріоритетного засобу розбудови держави, передбачає її приведення у відповідність з сучасними потребами інформаційного суспільства, інтелектуального та духовного потенціалу народу. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») наголошується, що «Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні» [3]. За таких обумовлень розбудови національної системи освіти важливим є оновлення змісту освіти на формування освіченої особистості, запровадження гнучких освітньо-професійних програм, виховання соціально активної та національної молоді, реалізація потенційних інтелектуальних можливостей особистостей, забезпечення розвитку здібностей і таланту обдарованих суб'єктів освіти, розвиток творчих та критично мислячих майбутніх фахівців. При цьому, в центрі уваги опинилася проблема розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики обґрунтування забезпечення якісної професійної підготовки на засадах демократичності, гуманізму, пріоритету прав особистості, вільної конкуренції з врахуванням світового та європейського досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовці майбутніх учителів інформатики у вищих закладах освіти приділяють увагу багато науковців у психолого-педагогічних дослідженнях, серед них: Л. Білоусова, І. Булах, Т. Вакалюк, А. Верлань, А. Гуржій, І. Зязюн, В. Кремень та ін.; теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів інформатики до професійної діяльності та розвитку їх особистості досліджували науковці – Т. Вакалюк, Р. Гуревич, М. Жалдак, С. Жуковський, В. Лаптів, Н. Морзе, С. Овчаров, Ю. Рамський, С. Семеріков, Я. Сікора, О. Співаковський, О. Спирін, Ю. Триста, М. Швецький та ін.; питання підготовки до професійної діяльності, швидкої адаптації й прийняття виважених рішень у проблемних ситуаціях, розвитку креативності та критичного мислення у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів інформатики розкрито в роботах дослідників – Н. Балик, О. Барни, В. Вембер, Т. Воропай, Н. Вукіної, Н. Дементієвської, О. Кузьмінської, О. Марченко, А. Мінькович, О. Пометун, О. Романишиної, І. Сущенко та ін.; проблематику інноваційного типу мислення до продуктивної діяльності, розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики у вітчизняній науці розглядали

науковці, серед них: В. Биков, А. Петрасова, І. Ратинська, О. Кузьмінська, Н. Морзе, В. Черненко, А. Химинець та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Обґрунтування наукових засад розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики потребує удосконалення якості освіти на інноваційній основі, посилення теоретико-методологічних основ відповідно до світових тенденцій розвитку освіти, упровадження теоретико-методологічного підґрунтя із орієнтацією вимог сьогодення, розроблення науково-педагогічних підходів і принципів студентоцентрованого навчання.

Актуальними показниками розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики нині є зростаюча потреба значущості критичного мислення для професіоналізму та фахового становлення, запит закладів загальної середньої освіти на сучасного вчителя інформатики з розвиненим критичним мисленням, об'єктивна потреба у майбутніх кваліфікованих учителів інформатики на високопродуктивну фахову діяльність з відповідною адаптацією в професійній спільноті та розвинутим критичним мисленням щодо творчої реалізації педагогічних завдань з використання креативного, інтелектуального, особистісно-професійного потенціалу. Позаяк розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики є невід'ємною складовою компетентностей професіонала та необхідною для вибудови перспективних тенденцій фахового розвитку, інтенсифікації ефективності фахової діяльності, проявлення інтелектуальних та креативних здібностей до творчої праці та професійного розвитку з метою критично аналізувати, оптимально опрацьовувати, об'єктивно оцінювати, ефективно приймати рішення на досягнення освітнього результату в професійній діяльності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування наукових засад розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційне середовище, науково-технічний прогрес акцентують увагу суспільства, української вищої освіти на розвиток у майбутніх учителів інформатики критичного мислення як важливого елементу в професійному доробку компетентнісних фахівців і кваліфікованих педагогів. Водночас розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики разом з професійністю й креативністю є одним із наскрізних завдань освітнього процесу закладів вищої освіти та необхідно важливим для успішної кар'єри. У дослідженнях на Всесвітньому економічному форумі «The Future of Jobs Report 2023» зазначено, що найбільш вагомим серед навичок майбутніх фахівців є здатність аналітично й критично мислити [11]. Відтак можна

окреслити, що глобалізація та процеси інтеграції України до світового простору обумовлюють запит українського суспільства на підготовку кваліфікованих майбутніх учителів інформатики та проблему розвитку у них критичного мислення.

Розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики, як активного процесу пізнання, що обумовлює здатність приймати виважені рішення з усвідомленим сприйняттям, аналізом, систематизацією, опрацюванням інформації на формування власних умовисновки оцінки подій та процесів, управління стилем розумової діяльності, ухвалення продуктивних рішень, корегування суджень, оптимального вирішення професійних завдань. Поряд з тим розвиток критичного мислення у майбутніх учителів інформатики ґрунтується на компетентнісному підході, що поєднує в собі навички обґрунтованого судження, формування конструктивних ідей та гнучкості мислення, розуміння цілепокладання та інтелектуального пошуку висновків, визначення проміжних цілей, привнесення різноманітностей умовисновків в контексті розв'язання фахових завдань, розкриття альтернатив і можливостей, самокореговане виокремлення проблеми дослідження, саморегульоване та самоконтрольоване мислення на пошук результатів освітніх завдань, уміле формування інтелектуального поля особистості на пошук й відповідальне ухвалення ретельно обміркованих та незалежних рішень спрямованих на вирішення професійних завдань.

Значна увага досліджень науковців спрямована на окреслення основних характеристик критичного мислення майбутніх фахівців розпочинаючи від рефлексії мислення до розв'язання та ухвалення рішення, логічності та послідовності суджень, аргументованості та виваженості міркувань, генерування та організації аргументів думок, ініційованості аналізу й синтезу проблеми для кожного із об'єктів мисленнєвої діяльності [1; 2; 4; 6]. У контексті дослідження О. Пометун зазначає, що критичне мислення майбутніх фахівців базується на професіоналізмі та характеризується «... активністю, цілеспрямованістю, самостійністю, дисциплінованістю та рефлексивністю та передбачає розвиток у процесі навчання здатності людини: визначати проблеми, аналізувати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, висувати альтернативи й оцінювати їх, обирати спосіб розв'язання проблеми чи власну позицію щодо неї й обґрунтовувати свої погляди, робити свідомий вибір і діяти» [6, с. 92–94]. У дослідженні І. Кореневої встановлено, що важливим для майбутніх педагогів є оволодіння критичним мисленням, як активним процесом пізнання, усвідомленим опрацюванням інформації, що передбачає «... аналіз, систематизацію, розуміння власних розумових дій, вирізняється

особистісними якостями, установками та переконаннями» [5, с. 95–95]. У своїх працях вчені Саух П. Ю., Саух І. В. наголошують, що уміння критично мислити забезпечує «... ефективність науково-технічного та суспільного прогресу і виступає запорукою демократії, а освіта в його розвитку має відігравати вирішальну роль» [8, с. 495–496.]. На думку науковців, Н. Вукіна, Н. Дементієвська, І. Сущенко, важливими компонентами критичного мислення майбутніх фахівців є надбання здатності до аналізу достовірності інформації, наведення аргументування, формулювання суджень, самокорегування діяльності дослідження, проведення оцінки власних суджень та умовиведень, обґрунтування сильних та слабких сторін при прийнятті рішень [2, с. 89–95].

У контексті дослідження можна окреслити основні етапи розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики:

– актуалізація та усвідомлення важливості оволодіння критичного мислення в професійній діяльності (розуміння проблеми, виважене та ретельне обмірковування, усвідомлення глибини проблематики дослідження розуміння міркування, усвідомлення ухвалення суджень, прийняття обґрунтованих рішень);

– розуміння майбутніми учителями інформатики значимості розвитку критичного мислення (управління власним світосприйняттям, поглиблення розуміння аргументації та логічного обґрунтування дослідження завдань, розуміння обґрунтованості рішень та ефективності їх приймання, посилення умовиведення, оволодіння відповідальним мислення, яке сприятиме правильності суджень);

– ознайомлення з основними принципами критичного мислення (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, співставлення, абстрагування, припущення, аргументація, логіка, усвідомлення поставленої проблеми, побудування гіпотези, приведення альтернативного рішення, оцінка, умовивід, формування висновків тощо);

– оволодіння майбутніми учителями інформатики технологією розвитку критичного мислення у здобувачів освіти (розвиток та оновлення умінь і навичок формування критичних міркувань та суджень, урахування оцінки та залучення критичного мислення, приведення методів розвитку критичного мислення спрямованих на вирішення професійних завдань, удосконалення надбань розробки та впровадження завдань, які стимулюють здобувачів освіти до аналізу, узагальнення та систематизації освітнього матеріалу);

– застосування критичного мислення в професійній діяльності (введення в практику елементів застосування критичного мислення у власній фаховій діяльності, зумовлення продукування нових ідей, розроблення виважених та усвідомлених

суджень, ухвалення продуктивних незалежних рішень, приведення методів розвитку критичного мислення у власну педагогічну практику);

– рефлексія та самооцінка (самокореговане мислення, самовдосконалення сфокусоване на формуванні критичних міркувань і суджень, безперервний розвиток та оновлення умінь і навичок, самопізнання та оцінка особистісної діяльності на розвиток критичного мислення і професійної компетентності, самоаналіз і самооцінка досягнутих надбань, самоусвідомлення професійної значущості та її удосконалення через рефлексію досягнутих надбань).

Розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики є одним із важливих складових його професійної компетентності. Вважаємо, що критичне мислення уможливує формування потенціалу наукових досліджень сучасного педагога, спонукає до ініційованості наукового дослідження, посилює спроможність проведення самостійних наукових досліджень та постійного самовдосконалення мисленнєвих операцій і наукових умовиведень, сприяє удосконаленню обґрунтування наукових понять, привносить надбання аргументовано та логічно доводить прийняті судження, рішення і умовисновки.

Висновки. Приймаючи виклики сьогодення, новий виток розвитку суспільства національна освіта прагне модернізувати на інноваційній основі соціокультурну та професійну підготовку майбутніх учителів інформатики з вибудовуванням освітньої траєкторії, здобуттям кваліфікованого фахового рівня, оволодінням професійних компетентностей та посиленням розвитку критичного мислення. Подальші перспективи в цьому напрямку плануються в обґрунтуванні та розробленні технології розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики в контексті цифровізації освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березюк О. С., Смоляр В. І. Шляхи модернізації освітньої системи України. *Тенденції модер-*

нізації національних освітніх систем : збірн. наук. праць ; за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.

2. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Суцzenко І. М. Критичне мислення: як цьому навчати : наук.-метод. посіб. ; за ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.

3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Постанова від 03.11.1993 №896. Київ : Райдуга, 1994. 53 с.

4. Карабін О. І., Воробець М. В. Деякі аспекти розвитку критичного мислення на уроках інформатики в учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Тернопіль, 11–12 листопада, 2021 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 140–143.

5. Коренева І. М. Розвиток критичного мислення майбутніх учителів біології як необхідна умова підготовки до реалізації функцій освіти для сталого розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школах*. Запоріжжя, 2018. № 61, т. 2. С. 92–96.

6. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2018. № 2. С. 89–98.

7. Проєкт Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: https://old.mgu.edu.ua/docs/NormAkti/documents/proect_rozvitku_osviti.pdf

8. Саух П. Ю., Саух І. В. Критичне мислення як особливий феномен сучасної системи компетенцій. *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Toronto, Canada. 2021. С. 494–497.

9. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»: від 25.06.2013, № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

10. Sadler D. R. Formative assessment and the design of instructional strategies. *Instructional Science*. 1989. Vol. 18. pp. 119-144.

11. The Future of Jobs Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf

ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CONTENT AND FUNCTIONS OF THE INDIVIDUAL STYLE OF PROFESSIONAL SKILLS OF TEACHERS OF LEGAL DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У сучасному суспільстві зростає значення системи освіти, покликаної готувати фахівців з необхідним рівнем професійних компетенцій для ефективної роботи в інноваційній системі. Однак процес становлення майбутніх фахівців недостатньо сприяє розвитку індивідуального стилю їхньої професійної діяльності, який міг би стати інтегральним параметром професійної майстерності та показником індивідуалізованості навчання. Індивідуальний стиль професійної діяльності виконує системоутворюючу функцію, будучи сукупністю внутрішніх орієнтирів у професійній діяльності, що дозволяють використовувати отримані знання, вміння та навички. Дослідження базується на широкому спектрі наукових теорій та концепцій, які розглядають питання особистісного розвитку, психології праці та організаційної поведінки. Науковці сформулювали концепцію індивідуального стилю діяльності та досліджують різноманітні його аспекти. Індивідуальний стиль професійної діяльності розуміється як цілісне психічне утворення, що включає механізми адаптації людини до професійного середовища та способи здійснення діяльності. Незважаючи на велику кількість досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання умов, чинників та механізмів формування індивідуального стилю професійної діяльності. Метою дослідження є поглиблене розуміння цього феномену та розробка рекомендацій для оптимізації його становлення. Для цього планується здійснити теоретичний аналіз проблеми, емпірично дослідити особливості формування індивідуального стилю, виявити умови, чинники та психологічні механізми його становлення, а також розробити психолого-педагогічні рекомендації щодо оптимізації цього процесу. Основною для досягнення успіху у цьому дослідженні стане розробка стратегій, які враховують індивідуальні особливості кожного студента, а також забезпечення адекватної підтримки з боку освітніх інституцій. Це дозволить не тільки підвищити якість освіти, але й сприятиме формуванню глибокого розуміння професійних компетенцій, необхідних у сучасному інноваційному світі. Такий підхід зможе задовольнити потреби ринку праці, який постійно еволюціонує і вимагає все більшої спеціалізації і адаптивності від своїх учасників.

Ключові слова: індивідуальний стиль, професійна майстерність, правові дисципліни.

In today's society, the importance of the education system designed to train specialists with the necessary level of professional competencies for effective work in an innovative system is growing. However, the process of formation of future specialists does not sufficiently promote the development of their individual style of professional activity, which could become an integral parameter of professional skills and an indicator of individualised learning. The individual style of professional activity performs a system-forming function, being a set of internal guidelines in professional activity that allow the use of the acquired knowledge, skills and abilities. The study is based on a wide range of scientific theories and concepts that address issues of personal development, work psychology and organisational behaviour. Scientists have formulated the concept of an individual work style and are studying its various aspects. The individual style of professional activity is understood as a holistic mental formation that includes mechanisms of adaptation of a person to the professional environment and ways of carrying out activities. Despite the large number of studies, the issues of conditions, factors and mechanisms of formation of the individual style of professional activity remain insufficiently studied. The purpose of the study is to gain an in-depth understanding of this phenomenon and develop recommendations for optimising its formation. To do this, it is planned to carry out a theoretical analysis of the problem, empirically study the peculiarities of the formation of individual style, identify the conditions, factors and psychological mechanisms of its formation, and develop psychological and pedagogical recommendations for optimising this process.

The basis for success in this study will be the development of strategies that take into account the individual characteristics of each student, as well as the provision of adequate support from educational institutions. This will not only improve the quality of education, but will also contribute to a deeper understanding of the professional competencies required in today's innovative world. Such an approach will meet the needs of the labour market, which is constantly evolving and requires more specialisation and adaptability from its participants.

Key words: individual style, professional skills, legal disciplines.

УДК 378-051:34
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.53>

Чубінська Н.Б.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Скочилас А.Б.,
аспірант кафедри педагогіки та інноваційної освіти Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. В умовах розвитку суспільства по інноваційному, модернізаційному шляху, зростає значення системи освіти, покликаної готувати фахівців, які володіють необхідним рівнем професійних компетенцій, що дозволили б їм ефективно працювати в інноваційній системі.

Внутрішньою стороною цього процесу є становлення індивідуального стилю професійної діяльності, який є прихованим від об'єктивного зовнішнього спостереження (як і будь-який психологічний феномен), тому й не отримує належної уваги до себе з боку організаторів освітнього процесу.

Незважаючи на необхідність посилення системи професійної підготовки, підвищення її якості та престижу в суспільстві, процес становлення майбутніх фахівців недостатньо сприяє розвитку індивідуального стилю їхньої професійної діяльності, який міг би стати інтегральним параметром подальшої професійної майстерності, виступати показником індивідуалізованості навчання у виші та варіативності сучасного професійного середовища, в якому їм належить працювати.

Становлення індивідуального стилю діяльності майбутнього професіонала неможливо оцінити як набір отриманих знань і умінь, це скоріше сукупність внутрішніх індивідуально сконструйованих орієнтирів у системі професійної діяльності, які дозволяють використовувати отримані знання, вміння та навички. Індивідуальний стиль діяльності виконує системоутворюючу функцію, яка є необхідною передумовою опосередковуючої функції об'єктивних вимог у становленні новоутворень особистості.

Таким чином, питання про розвиток індивідуального стилю професійної діяльності на етапі навчання у виші набуває на сьогодні особливої актуальності. Тим більше, що сучасну ситуацію в системі освіти можна визначити як час роздумів та пошуків нових шляхів розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення індивідуального стилю професійної діяльності базується на широкому спектрі наукових теорій та концепцій, що розглядають питання особистісного розвитку, психології праці та організаційної поведінки. Дослідниками проведено системні дослідження, що дозволили сформулювати концепцію індивідуального стилю діяльності. Як зазначає О.М. Кокун, «індивідуальний стиль діяльності є інтегральним поняттям, яке включає систему індивідуально-своєрідних прийомів виконання діяльності» [5, с. 78].

Зазвичай проблема індивідуального стилю професійної діяльності розглядається у рамках психології праці, педагогічної психології. На важливість виявлення ролі соціально-психологічної сфери у становленні стилю професійної діяльності вказує низка авторів. Дослідниками вивчено структурно-змістовні особливості індивідуального стилю діяльності. Як зазначає Г.С. Корнійчук, «індивідуальний стиль є динамічним феноменом, який змінюється протягом життя людини під впливом різноманітних чинників» [1, с. 45]. Існує ряд досліджень стилю професійної діяльності як компонента індивідуального стилю [6, 7, 10, 11].

Становлення індивідуального стилю професійної діяльності є одним із складових процесу соціалізації особистості. Індивідуальний стиль професійної діяльності поєднує соціальне конструювання особистості та конструювання особистістю соціальної реальності, процеси соціалізації та індивідуалізації.

Не дивлячись на велику кількість досліджень з даної проблеми, на сьогодні залишаються недостатньо вивченими питання що стосуються умов, чинників та механізмів формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Мета дослідження: поглиблене розуміння індивідуального стилю професійної майстерності викладачів правових дисциплін закладів вищої освіти і розробка рекомендацій для оптимізації його становлення.

Виклад основного матеріалу. Вивчення стильових явищ, привертаючи увагу багатьох дослідників, призводить до ряду суміжних понять. Щоб уникнути термінологічної неоднозначності, необхідно докладніше зупинитися на питанні співвідношення понять, що вживаються: стиль, стиль діяльності, індивідуальний стиль діяльності, індивідуальний стиль професійної діяльності.

Як зазначає О.М. Кокун, «поняття стилю сьогодні досить часто використовується для опису індивідуальної своєрідності людини, її особистості, діяльності, поведінки. Стилеві особливості людини визначаються її індивідуальними характеристиками, що забезпечують результативність та успішність, а також суб'єктивну задоволеність від процесу та результату взаємодії» [5, с. 81].

Першим за рівнем узагальнення є поняття стиль, що особливо наголошується у філософській літературі. Тут визначення стилю здійснюється через категорію форми і розглядається як діалектична єдність форми вираження та форми здійснення способу організації функціонування будь-якої системи, пов'язаної з людською діяльністю.

У рамках діяльнісного підходу стиль розглядається як інтегральний феномен взаємодії вимог діяльності та індивідуальності людини та пов'язується з поняттям стилю життя. Стратегія життєвого шляху людини визначається лініями її професійної та особистісної поведінки.

Загалом поняття стилю міждисциплінарне. Теоретичні узагальнення робіт з проблеми стилю (Є.А. Клімов, В.С. Мерлін, О.М. Кокун, В.І. Моросанова) дозволяють говорити про те, що йому властива висока узагальнююча здатність. При цьому найбільш суттєвою характеристикою стилю є те, що він завжди пов'язаний з активним (свідомим чи несвідомим) самопроявом людини в діяльності. Організація елементів стилю в цілісну систему здійснюється під впливом як суб'єктивних, так і об'єктивних вимог, що ставляться до діяльності.

Стиль діяльності розглядається в контексті однієї з цілої низки складових життєдіяльності людини – діяльнісної складової. Як зазначають українські дослідники, цілісне вивчення стилю діяльності доцільно будувати на основі виділення наступних основних сторін діяльності: системи внутрішніх умов, відображення суб'єктом

зовнішніх умов та вимог діяльності, процесуальної та результативної сторін [5, 6, 7]. Сам термін стиль передбачає, що при характеристиці діяльності, передусім, мають на увазі прояв індивідуальних особливостей суб'єкта (від темпераментних і нейродинамічних характеристик до особистісних).

Найбільш конкретним із зазначених вище понять є поняття індивідуального стилю діяльності, яке виникло з необхідності вивчення стилю в контексті конкретної особистості...

Термін індивідуальний стиль діяльності (ІСД) використовується для розуміння взаємозв'язку між об'єктивними вимогами до діяльності і особистісними властивостями. Залежно від різних об'єктивних вимог, властивості особистості виражаються у різних стилях. Індивідуальний стиль діяльності розуміється як система взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення конкретного результату. Ці дії утворюють єдину систему завдяки своїй цілеспрямованості. Формування психологічної структури професійної діяльності передбачає, що освоєння професії розглядається як процес переходу від нормативно заданого (схваленого) способу діяльності до індивідуального способу діяльності [13].

У дослідженнях ІСД зазвичай наводять два визначення, запропоновані Є.А. Клімовим. У вузькому розумінні, це є стійка система способів, що формується у людини, обумовлена її типологічними особливостями і спрямована на досягнення найкращих результатів у цій діяльності. У широкому розумінні - це індивідуально-своєрідна система психологічних засобів, до яких людина свідомо або несвідомо звертається для досягнення найкращого злагодження своєї (типологічно обумовленої) індивідуальності з зовнішніми умовами діяльності.

Отже, загальна формула індивідуального стилю професійної діяльності може бути виражена таким чином: індивідуальний стиль = спосіб організації діяльності + спосіб організації взаємодій з іншими людьми + індивідуальність самої людини.

Аналіз літератури з проблеми показує, що існують різні підходи до дослідження індивідуального стилю діяльності:

- компенсаторний підхід, зокрема, досліджуються соціально-психологічні особливості компенсаторних можливостей особистості в діяльності; вивчення проблеми компенсації з метою подолання внутрішніх і зовнішніх перепон, що гальмують діяльність; вивчення проблеми компенсації в структурі ІСД у зв'язку з успішністю діяльності [10, 11];

- типологічний підхід, де ІСД розглядається як стійка система прийомів і способів діяльності, обумовлена типологічними особливостями (Є. Клімов):

- інтегральний підхід, в якому ІСД – це інтегральна характеристика взаємодії індивідуальності людини та умов діяльності (В. Мерлін);

- системно-генетичний підхід, де ІСД розглядається як результат формування психологічної системи діяльності (В. Лозовецька).

Незважаючи на протилежні думки дослідників, які вивчають індивідуальний стиль діяльності, в усіх дослідженнях, присвячених цій проблемі, спостерігається, що стиль діяльності не є просто набором окремих властивостей, а це цілісна система взаємопов'язаних дій, які спрямовані на досягнення конкретного результату. Індивідуальний стиль діяльності є комбінацією прийомів та методів діяльності, які виникають з певних особистісних характеристик і є засобом адаптації до зовнішніх вимог. Застосовуючи їх, суб'єкт компенсує свої недоліки та ефективно застосовує природні переваги.

У сучасних дослідженнях розвивається концепція інтегральної індивідуальності – «метаіндивідуального світу», підкреслюється можливість формування раціональних та нераціональних стилів індивідуальної діяльності [3, 7, 11]. ІСД вивчається у контексті саморегуляції довільної активності людини, що передбачає виділення суттєвих індивідуальних особливостей, і навіть зовнішніх і внутрішніх чинників управління цим процесом (Лозовецька, 2011).

У концепції ІСД розглядаються всі аспекти людської діяльності як результат її своєрідних особливостей та умов професійного середовища. Однак у ряді досліджень виявлено складніший синдром адаптації, який відбувається, коли людина активно включена у спільну діяльність. В таких випадках відбуваються зміни в ІСД, де сформовані зв'язки між індивідуальними особливостями та компонентами діяльності руйнуються та перетворюються. Стиль стає результатом не лише індивідуальних особливостей окремої особистості, але в значній мірі є наслідком системи професійних відносин та активності всіх взаємодіючих партнерів. Цей феномен перетворення індивідуального стилю у спільній діяльності був названий індивідуальним стилем професійної діяльності ІСПД.

Індивідуальні особливості людей, які впливають на їх професійну діяльність, можуть виявлятися в таких аспектах:

- вибір професії: люди вибирають різні професії в залежності від своїх інтересів, навичок і цінностей;

- вибір завдань: у межах своєї професії люди можуть вибирати різні завдання, над якими працювати, враховуючи свої сильні сторони і пріоритети;

- мотивація: різні люди можуть мати різну мотивацію для своєї діяльності, наприклад, бажання

досягти успіху, задоволення від роботи, соціальне визнання тощо;

– методи роботи: люди можуть використовувати різні підходи і методи в своїй роботі, щоб досягти результатів;

– ефективність: різні особи можуть досягати різного рівня ефективності у своїй професійній діяльності;

– розвиток компетенцій: люди можуть пройти різну траєкторію у розвитку своєї професійної компетенції;

– рівень навченості: різні люди можуть мати різний рівень освіти і навичок у своїй професії;

– продуктивність: люди можуть мати різний рівень працездатності і продуктивності у виконанні своїх обов'язків;

– помилки: різні люди можуть допускати різну кількість помилок у своїй роботі.

– прагнення: люди можуть мати різний ступінь амбіційності і бажання досягти високих результатів.

Індивідуальний стиль діяльності у професії формується і стає стійким, коли людина оволодіває своєю професією. Він проявляється у вирішенні професійних завдань і надає певних особливостей системі організації роботи. Його називають «почерком» або індивідуальним стилем роботи.

Індивідуальний стиль має значний вплив на професійну діяльність фахівця і може визначати його успіх та ефективність у виконанні роботи (Кириченко, 2018; Пісна, 2021).

Розглянемо деякі аспекти впливу індивідуального стилю на професійну діяльність:

Успішність та ефективність. Індивідуальний стиль може впливати на успішність фахівця в його професійній діяльності. Якщо стиль відповідає компетенціям, потребам та цінностям особистості, то вона відчуває більшу задоволеність від своєї роботи. Це впливає на мотивацію, залученість та енергію, яку фахівець вкладає у свою діяльність, що, в свою чергу, сприяє досягненню успіху та високій продуктивності.

Індивідуальний стиль дозволяє фахівцю використовувати свої сильні сторони та цінності, що приносить більше задоволення виконанню роботи та підвищує мотивацію до досягнення успіху.

Аутентичність. Індивідуальний стиль дозволяє фахівцю виражати свою унікальність та оригінальність. Він допомагає показати свою особистість, цінності та переконання у професійному контексті. Бути аутентичним дозволяє людині відчувати більшу задоволеність від своєї роботи, бути більш мотивованим та ефективним.

Узгодженість з особистісними ресурсами. Індивідуальний стиль дозволяє фахівцю використовувати свої сильні сторони та розвивати особистісні ресурси в професійній сфері. Використання своїх унікальних здібностей та навичок

сприяє досягненню високої продуктивності та ефективності в роботі. Стимулювання творчості та інноваційності. Індивідуальний стиль сприяє розкриттю творчих потенціалів та здатностей фахівця, що сприяє виникненню нових ідей та підходів у професійній діяльності.

Розвиток професійної самосвідомості. Вивчення та розкриття індивідуального стилю допомагає фахівцю краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, що сприяє розвитку професійної самосвідомості та самовдосконаленню.

Створення конкурентної переваги. Індивідуальний стиль може допомогти фахівцю виділитися серед конкуренції. Якщо фахівець використовує свій унікальний стиль в комбінації зі своїми знаннями, навичками та досвідом, він може створити конкурентну перевагу, яка дозволить йому досягти успіху у своїй професійній галузі.

Спілкування. Індивідуальний стиль має важливе значення у взаємодії з колегами, клієнтами та іншими учасниками професійного середовища. Фахівець з унікальним стилем може мати здатність ефективно спілкуватися, встановлювати довірливі взаємини та впливати на інших.

Лідерство. Індивідуальний стиль може впливати на лідерські якості фахівця. Лідер зі своїм власним стилем може вести команду, мотивувати співробітників та досягати спільних цілей.

Розвиток кар'єри. Індивідуальний стиль також впливає на розвиток кар'єри фахівця. Коли фахівець визнає свій унікальний стиль та розвиває його, він може знайти своє місце у професійному світі, отримати більше можливостей для зростання та розширення своїх навичок.

Взаємозв'язок індивідуального стилю зі спілкуванням, лідерством та розвитком кар'єри є важливим, оскільки ці аспекти є ключовими в професійній сфері. Розуміння індивідуального стилю допомагає фахівцеві виявити свої сильні сторони, а також зрозуміти, як використовувати їх для досягнення успіху і розвитку у професійній сфері.

Таким чином, індивідуальний стиль є важливим фактором у досягненні успіху та ефективності в професійній майстерності загалом та у її формуванні викладачів правових дисциплін зокрема. Він допомагає фахівцю виразити свою унікальність, використати свої сильні сторони та розвивати особистісні ресурси, що сприяє задоволенню, мотивації та досягненню високих результатів.

У концепції стилів професійної діяльності, крім основних понять суб'єкт і діяльність, також включається поняття середовища, яке є значно ширшим. Під цим терміном розуміються фізичні умови, професійну діяльність та її учасників, їх взаємодії та соціально-психологічні наслідки, які виникають. У системі психологічних понять можна уявити формально логічні взаємозв'язки досліджуваних явищ у вигляді кіл, що перетинаються.

Взаємодія між учасниками спільної діяльності призводить до виникнення нових характеристик, що відрізняють її від індивідуальної діяльності. У цьому процесі компоненти професійної діяльності організуються у підструктури не лише за внутрішніми закономірностями, але й під впливом активності інших учасників. Соціально-психологічні аспекти співробітництва та кооперації сприяють більш жорсткому та стійкому відбору та розподілу ролей, функцій, дій, операцій і стратегій між учасниками в різних зонах діяльності [13].

Узагальнена схема засвоєння професійної діяльності включає засвоєння нормативно схвалюваної діяльності, яка проходить низку етапів: побудова зразка цілісної діяльності (як узагальнене орієнтування в даній діяльності); засвоєння окремих дій; засвоєння множини дій і діяльності загалом; засвоєння діяльності за новим зразком. При цьому можна говорити про парадокс засвоєння діяльності в ході формування індивідуального стилю професійної діяльності. Повноцінне засвоєння певної професії досягається лише за умови, коли людина починає виконувати її не лише так як це нормативно закладено, а приносить в цю діяльність свої власні, творчі елементи (через вироблення індивідуального стилю діяльності). Повноцінна професійна творчість можлива лише при засвоєнні нормативно-заданої діяльності, яка дозволяє виконувати завдання у випадку невдач при творчому експериментуванні).

Індивідуальний стиль професійної майстерності є комплексним психологічним явищем [1]. Прояви стилю залежать від внутрішніх особливостей професіонала, його індивідуального потенціалу для професійного розвитку та зовнішнього середовища, що включає організацію компонентів діяльності та взаємодію між її учасниками. Індивідуальний стиль професійної діяльності може бути розглянутий як причина і результат індивідуального професійного розвитку людини. Різноманітність стилів означає, що вони можуть змінюватись і переходити один в одного. Основні стилі відображають стратегії адаптації людини до вимог професійного оточення і проявляються як у професійній діяльності, так і у поза фаховій поведінці та комунікації. Як складова життєвого успіху людини стиль складається з поєднання професійних досягнень та особистісного розвитку, а стратегія життєвого шляху визначається лініями професійної та особистісної поведінки [7]. Основними ознаками індивідуального професійного стилю, який включає стиль професійної діяльності, поведінки, спілкування і т.д., є фактори професійної майстерності, задоволення результатами діяльності, а також компоненти професійного середовища, цінності та мотиви, пов'язані з виконуваною професійною діяльністю.

Індивідуальний стиль професійної діяльності виконує різні функції, які сприяють ефективності та успіху у професійній сфері, зокрема, інструментальну, компенсаторну, системоутворюючу та інтегративну функції, а також структурну організацію.

Інструментальна функція відображає здатність стилю професійної діяльності виконувати роль інструменту, що допомагає досягати конкретних професійних цілей. Він включає в себе вміння і навички, особливості розвитку і ставлення до роботи, які сприяють виконанню завдань і досягненню результатів. Індивідуальний стиль може допомогти підвищити ефективність роботи, забезпечити унікальність підходу до професійних завдань та сприяти творчому мисленню.

Компенсаторна функція проявляється у здатності стилю професійної діяльності компенсувати недоліки чи обмеження, що можуть впливати на професійну успішність. Індивідуальний стиль може допомогти пристосовуватись до вимог професійного середовища та знаходити ефективні способи роботи, незважаючи на індивідуальні обмеження або виклики.

Системоутворююча функція відображає вплив стилю професійної діяльності на формування професійного середовища. Індивідуальний стиль може сприяти створенню певних норм, цінностей, звичок та практик у професійному колективі. Він може впливати на співробітників, створюючи взаємодію, співпрацю та спільність цілей.

Інтегративна функція проявляється у здатності стилю професійної діяльності до інтеграції різних аспектів професійного життя, таких як професійна діяльність, особисте життя, цінності та інтереси. Він сприяє створенню балансу між різними сферами життя та підтримує загальний самобутній підхід до професійного розвитку.

Індивідуальний стиль професійної діяльності має внутрішню структуру, яка включає особливості, які визначають його характеристики та риси. Ця структура може включати такі елементи, як особистісні якості, навички, цінності, мотивацію та підходи до професійної діяльності. Вона визначає основні принципи та засади, за якими професіонал діє в своїй роботі.

Висновки. Ці функції та структура індивідуального стилю професійної діяльності допомагають підтримувати стабільність, адаптуватись до змін у професійному середовищі та досягати успіху у своїй діяльності. Вони впливають на спосіб сприйняття, вирішення проблем, комунікацію та загальну професійну ефективність людини, на спосіб сприйняття, вирішення проблем, комунікацію та загальну професійну ефективність людини. Індивідуальний стиль діяльності формується, коли людина має позитивне ставлення до своєї роботи і активно виявляє інтерес до знаходження ефективних прийомів і методів для досягнення успіху.

Аналіз різних підходів до поняття індивідуального стилю професійної діяльності, дав можливість помітити, що всі вони мають спільний аспект - організація дій, яка включає найбільш раціональні методи та прийоми, що дозволяють успішно досягати поставлених цілей та отримувати високі результати. В цілому, огляд літератури та підходів до дослідження індивідуального стилю професійної діяльності дозволяє зрозуміти різноманітність підходів та концепцій, що використовуються в цій галузі. Вивчення цих підходів допоможе встановити теоретичну базу для подальшого дослідження та розкриття даної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дегтярьова Г.С., Козяр М.М., Матійків І.М., Руденко Л.А., Шиделко А.В. *Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців*: монографія. за ред. Руденко Л.А. Київ:, 2012. 170 с.
2. Клімов Є.О. *Індивідуальний стиль діяльності*. URL: <http://um.co.ua/4/4-17/4-179669.html> (режим доступу 21.12.2021).
3. Ковалів Ж.В. Проблеми професійного становлення фахівців соціономічних професій: формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх педагогів. *Психологія сучасності: Наука і практика*. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Тези доповідей міжн. науково-практ. конф. молодих науковців. Одеса, 2003. С. 27.
4. Кириченко М.О, Сергеева Л.М. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент. Київ: Інтерсервіс. 2018. С. 44–77.
5. Кокун О.М. *Психологія професійного становлення сучасного фахівця* : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с.
6. Колосова С.В. Характеристика індивідуальних стилів професійної діяльності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 1 (76). 2017. С. 75–83.
7. Колосова С.В. Реалізація технології формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя в процесі фахової підготовки. *Молодий вчений*, 10, 2016. 253–256.
8. Лаврентьева О., Крупський О. Психолого-педагогічні засади формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх фахівців. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки, 2022. № 2 (24). С. 41–49.
9. Лозовецька В. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості. *Науковий вісник ІПТО НАПН України*. 2011. Т. № 1. С. 33–39.
10. Пісна Т. Вивчення проблеми індивідуального стилю педагогічної діяльності в освітньому просторі. *Topical issues of modern science, society and education* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Україна, 2021.
11. Пісна Т., Савченко Л. Індивідуальні стиль діяльності майбутнього викладача, як наукова проблема: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 37–40.
12. Теслюк В.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача: теоретико-методичний аспект: монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2016. 214 с.
13. Щербакова І.М. Психологія праці: теоретичні і методологічні основи наукових досліджень. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 389 с.

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 69

Том 2

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 29,16. Ум. друк. арк. 29,06.
Підписано до друку 26.03.2024. Замов. № 0424/271. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.